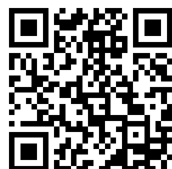

Dietsche Warande en Belfort

BERKELEY
LIBRARY
UNIVERSITY OF
CALIFORNIA

Dietsche Warande

EN

Belfort

1ste Jaar, Nr 7. — 15 Juli 1900.

DIETSCHE WARANDE

en

BELFORT

A. SIFFER,
uitgever te Gent.

H. COEBERGH,
Haarlem.

ANTOON VAN DIJCK.

Naar aanleiding van de tentoonstelling zijner werken te Londen.

WAT we van van Dijck bezitten in de kerken en musea van ons land, is zeker voldoende om onze sympathie in hooge mate voor hem op te wekken, maar volstaat niet om ons van zijn kunst in het algemeen een juist denkbeeld te geven.

Daartoe zijn alleen tentoonstellingen geschikt, zooals die welke eerst te Antwerpen en later te Londen gehouden werden voor van Dijck, vroeger te Amsterdam voor Rembrandt, te Madrid voor Velasquez en te Dresden voor Lukas Kranach.

Dergelijke exposities, waarvan Amsterdam op het vasteland het voorbeeld gaf, zijn dan ook bestemd om de grootste diensten aan de kunst te bewijzen.

Men krijgt er een totaal-indruk van het geheele werk van een artist, veel levendiger en spontaner dan lange studiereizen ons kunnen geven; met éen blik omvat men een geheele loopbaan, van de eerste pogingen der jeugd tot den rijperen leeftijd, van den hoogsten bloei tot het verval.

Wat ons ontsnapt was bij de afzonderlijke studie van enkele werken, springt ons onmiddellijk in het oog, wanneer ze naast elkaar zijn gehangen. Overeenkomsten en afwijkingen worden duidelijk, men volgt den meester door zijn geheel leven, in al het eigenaardige van zijn talent.

Vooral bij een schilder als van Dijck, die zoo gevoelig was voor vreemde invloeden en die zóo dikwijls zijn manier veranderde, zijn dergelijke « *uitstallingen* » van het hoogste belang.

En een buitengewoon samentreffen mag het zeker heeten, dat er binnen enkele maanden, twee van Dijck tentoonstellingen gehouden werden, die niet alleen ieder op zich zelf hoogst merkwaardig waren, maar die bovendien elkaar volledigden en aanvulden.

Waar te Antwerpen eene ruime plaats werd ingenomen door godsdienstige en mythologische schilderijen, door portretten van Vlaamsche burgers en kunstbroeders uit zijn vroegere jaren, bestond de Londensche tentoonstelling hoofdzakelijk uit Engelsche portretten, die hij in het laatste deel van zijn leven zooveel geschilderd heeft.

Door deze beide tentoonstellingen is het mij mogelijk geworden van Dijck's kunst beter dan ooit te overzien en te begrijpen en ik wil trachten om mijn indrukken zoo kort mogelijk weer te geven.

***

Antoon van Dijck, die den 22sten Maart 1599 te Antwerpen geboren werd, was van afkomst een doodgewone burgerjongen.

Maar hoe heel anders was zijn karakter; prachtlievend en voornaam, elegant en verfijnd, zooals de edelen, waarmee hij bij voorkeur verkeerde! Tenger en slank van gestalte, met zeer gemakkelijke en gedistingeerde manieren, een mooi, een beetje meisjesachtig gezicht, was hij het type van een hofjonker, de lieveling van vorsten en vrouwen.

Niet beter konden zijn afgunstige confraters te Rome hem doopen, dan toen zij hem, half uit jaloezie, half uit spot om zijn aristocratische vormen, den bijnaam gaven van » *Il pittore cavalleresco* ». In zijde en fluweel ging hij gekleed, de degen op zij, een gouden keten om de schouders, de knevels trots

omhoog gestreken — en zooals hij zelf, was ook zijn kunst.

Hij zou blijven, hij is het altijd geweest, de voorname schilder van voornamen; — portretten zou hij schilderen van koningen en prinsen, vorsten van kerk en staat, grooten van vrede en oorlog — en de pogingen die hij op ander terrein gewaagd heeft, zijn hem dan ook maar zelden gelukt.

Van kind af zat het hem in het bloed, zijn weg lag voor hem afgebakend en hoe dikwijls hij ook rechts en links is afgedwaald, toch is hij steeds weer teruggekeerd naar het genre, dat werkelijk paste voor zijn talent: het schilderen van portretten.

Van Dijck is jong gestorven, maar hij had vroeg geleefd. Van zijn elfde jaar af reeds schilderde hij doeken die niet zijn bewaard gebleven, maar die door bevoegde kunstenaars werden opgemerkt en geprezen. Zijn eigenlijke kunstenaarsloopbaan begint echter eerst omstreeks 1620, toen hij als leerling en medewerker van Rubens werkzaam was.

Het kon wel niet anders of de impressionabele zoo zeer voor indrukken vatbare van Dijck, ging op in bewondering voor zijn grooten meester en het scheen zijn hoogste ideaal hem eenmaal te zullen evenaarden.

Hij besefte echter niet hoe weinig Rubens' uitbundige kracht — Rubens van gezondheid overvloeiende levenslust pasten bij zijn eigen veel teerder talent, — veel teerder, veel fijner, maar ook veel zwakker. — Rubens was hem als een zon, waarin hij zich blind heeft gestaard, en onbewust van eigen gave en karakter was zijn streven in den aanvang vooral alleen nabootsing, ja overdrijving van de eigenaardigheden en fouten van den meester.

Een blik slechts op de werken van vóor 1621 en het feit springt dadelijk in het oog: gezwollen spieren, woeste bewegingen, grimmige gezichten, heftige

tegenstellingen in de kleur, alles van Rubens afgekeken, maar zóo dat men dadelijk de namaak ontdekt. Want meestal missen die spieren alle kracht, die gezichten alle uitdrukking, die kleuren alle harmonie. De kunstenaar *wilde* maar *kon* niet, hij wilde grijpen wat buiten zijn bereik lag en forceerde daardoor zijn talent.

En die eerste, geweldigste indruk is hem bijgebleven. Later zelfs, toen hij in zijn portretten geheel zichzelf was geworden, keerde hij in zijne religieuse of Mythologische schilderijen altijd weer naar Rubens' modellen terug.

Het is dan ook een zegen geweest voor zijn kunst dat hij in 1621 Rubens' werkplaats verliet om een lange reis naar Italië te ondernemen.

Vóor zijn vertrek reeds was hij in Engeland geweest, waar de beroemde kunstbeschermer, Thomas Howard, graaf van Arundel, hem aan het hof van Jacob I had gelokt. Dit verblijf, waarvan ons niet veel bekend is, was overigens niet van langen duur. In Italië eerst zou zijn talent zich ontwikkelen, in Italië, door adel en geestelijkheid beschermd, zou hij de modellen vinden, die hij met al de pracht en elegantie waarvan hij droomde, op zijn stralende doeken vereenigen kon. In Italië was het ook dat zich de groote reactie tegen Rubens' al te overwegenden invloed deed gevoelen. Hij ondervond er dat ook Titiaan, Tintoretto, Giorgione, Corregio even groot, misschien grooter waren dan zijn gewezen meester, en niet alleen heeft hij er hun warme, krachtige kleuren. hun gouden lichten opgevangen — maar hij heeft er zich vrijgemaakt van een tyrannie, die vernederend voor hem werd.

Want de jonge kunstenaar, pas even in de twintig, had zich toen reeds een naam gemaakt. Te Genua, te Milaan, te Venetië, te Florence en te Rome, overal werd hij met open armen ontvangen en de grootsten wedijverden met elkaar om hem hun gunst te bewijzen.

Zoo heeft hij gedurende de vier à vijf jaar, die hij onafgebroken in Italie doorbracht, een aantal vorstelijke portretten uitgevoerd, die tot de aantrekkelijkste behooren, die hij ooit heeft geschilderd.

De zachte gloed van de zuiderzon speelt over de mooie, kostbare stoffen, die wijdkreukend om de elegante leden der edelen en hunne dames zijn gedrapeerd. Heerlijk schitteren de rijke kleuren in gedurfde maar toch zachte harmonieën. Er is *atmosfeer* in die doeken, de achtergronden dommelen weg in een warm chiaroscuro, terwijl de voorname deelen, hoofden en handen uitkomen in het volle licht.

Van vóor de Italiaansche reis waren op de Londensche tentoonstelling alleen een paar kruisigingen aanwezig, zeker verdienstelijk werk, hoewel ze nog al te zeer de sporen van jeugdige onervarenheid droegen. Doodjammer dat de kunstenaar, naar het schijnt, niet laten kon om te *deklameeren.* Smart, wanhoop, alle heftige aandoeningen worden uitgedrukt volgens eenmaal aangenomen, schoolsche regels, door gezwollen onnatuurlijke gebaren, roodbekreten oogen en vertrokken mond; en heel zelden slechts weet hij een oprecht gevoelde uitdrukking op de gezichten te leggen. Alleen de figuur van zijn Christus is soms wonderschoon, met een edele, verheven uitdrukking van smart en berusting op het ten doode gemartelde gelaat.

De eene *Kruisiging*, toebehoorende aan den Reverend Langton, George Vere, was echter zeer aantrekkelijk door krachtig koloriet; en de figuren waren mooi gemodeleerd. De andere (Prior Park) was in mijn oogen weer minder, ook veel zwakker gevoeld en uitgevoerd.

Uit het Italiaansche tijdperk bewonderde ik er echter enkele figuren van allereersten rang. Behalve het portret van de *Markiezin Pauline Adorno Brignole Sala*, dat ook op de Antwerpsche tentoonstelling aanwezig was, met 't lieve, geestige kopje, wat al te

weelderig omgeven door het ruime kleed van goud brokaat, vermeld ik nog als een der meest kapitale doeken het portret van de *Doge van Genua*, *Andrea Spinola* (in het bezit van Kapitein Heywood Lonsdale). Gehuld in zijn wijde, roode *simarre* is hij neergezeten in zijn breede zetel. Het grijze verstandige hoofd is gebogen, de donkere oogen turen in de verte weg. De roode mantel, met zijn wijdkreukende plooien, is een wonder van behandeling. In duizend refleksen speelt en schittert het licht op het satijn en geeft een treffende illuzie van de werkelijkheid. In de manier van werken bespeurt men duidelijk den invloed van de groote Italianen, vooral van Tiziano. Naast dit mooie doek vermelden we nog, hoewel als van minder allooi, het verdienstelijke portret van *de Prinses Balbi* (Kapitein G. L. Holford) heel donker gehouden met het groen damasten kleed tegen de duistere en toch warme achtergrond en het kniestuk van den *Prins d'Angry*, eigendom van George Salting.

Omstreeks 1625, de juiste datum is niet bekend, keerde van Dijck over Marseille en Aix-en-Provence naar zijn geboortestad terug.

Hij begon er een tijdperk van zeven onafgebroken werkjaren waarin hij een groot aantal niet onbelangrijke schilderijen voltooide.

Ongelukkig won de quantiteit van die doeken het hier en daar van de qualiteit.

Aan bijval heeft het hem nooit ontbroken, maar juist die goedkoope en vaak al te gemakkelijk behaalde bijval, was aan zijn kunst niet bevorderlijk.

In Vlaanderen waren het niet langer dogen en kardinalen, die hij te portretteeren kreeg. De vele kerken en kloosters van zijn land bestelden hem altaarstukken, kalvariebergen en grafleggingen, enorme doeken, zonder veel sentiment.

Want Rubens' prijzen waren zóo hoog, en zijn tijd werd zoozeer door de diplomatie ingenomen, dat

men het werk liever gunde aan den jongeren van Dijck, die veel bescheidener in zijn eischen en toch reeds bijna even beroemd als zijn meester was.

van Dijck borstelde dus zijn doeken, meters hoog en meters breed, waarop hij trachtte weer te geven, zoo aangrijpend mogelijk, maar helaas! volgens al te conventioneele regels, het geweldig drama van Golgotha. Hij is er nooit meer dan half in geslaagd! Want hoe vele zijn er onder al die werken die werkelijk *gevoeld* zijn, die ons werkelijk eenige emotie geven? Meestal staan de personen er opeengepakt, of in akelige leegheid al te ver van elkander. Kracht en beweging mist men bijna geheel, ware hartstocht of smart is er niet te bespeuren en al wat de kunstenaar vermocht te geven is een zwakke afschaduwing van Rubens' kracht.

Natuurlijk zijn er wel enkele uitzonderingen op dezen regel. Een paar malen b. v. heeft hij meesterstukken gemaakt van zijne grafleggingen, meesterstukken van gevoel, van teere, vrome opvatting en harmonieuse behandeling, van tinten en mezzotinten; en van zijn Christussen heeft hij, zooals ik zei, vaak een ideale, hem geheel eigen figuur gemaakt. Maar over het geheel behooren zijn religieuse composities toch tot het mindere soort van zijn werk.

Gelukkig echter heeft hij ook in Vlaanderen gelegenheid gevonden tot de behandeling van het portret — zijn geliefkoosd vak.

Voornamelijk artisten, zijn kunstbroeders, zaten hem tot model.

De portretten die hij van hen schilderde, onderscheiden zich vooral van de vroegere Italiaansche en latere Engelsche door minder weelderigheid in costumes en entourage, maar meer ziel, meer diepte in de uitdrukking er van. De menschen waarmee hij dagelijksch verkeerde, die hij aan zijn vriendentafel ontving en die overigens waren van zijn bloed, van zijn stam, doorgrondde hij nog beter naar ziel en gemoed dan al die vreemde edelen, die hij

schilderde op bestelling in hun mooiste pak. Die Vlaamsche portretten van de tweede periode hebben dan ook in al hun eenvoud een mysterieuse bekooring, die we elders vaak missen en die hun tot werk van eerste gehalte maakt.

Ook de Vlaamsche tijd was op de Londensche tentoonstelling slechts karig vertegenwoordigd. Een stuk nogthans verdient met den allerhoogsten lof vermeld te worden, niet alleen als een der beste van de geheele expositie, maar tevens als een der degelijkste werken van den kunstenaar.

Het was het portret van *Graaf Jan van Nassau Dillenburg* (eigendom van Lord Ashburton), een krachtige en toch bij uitstek gedistingeerde en aristocratische figuur. Heerlijk komt het gezonde, fijne koloriet van 't blozende gelaat, omringd van de schoone, sneeuwwitte haren tegen den duisteren achtergrond uit met de zware draperie van het donkerbruine gordijn. Het eenigszins gezette, maar nog forsche lichaam van den ongeveer zestigjarige is gekleed in een kort, verrukkelijk geschilderd harnas met roode afzetsels, daaronder een korte *kolder* van geel leder; de gestalte wordt slechts tot aan de knieën gezien. De rechterhand houdt met zwierig gebaar den commandostaf, de gemaliede linker rust op het zwaard. En als karakterstudie, én als uitvoering van hoofdzaak en détails is dit stuk een der bestgeslaagde uit de laat-Vlaamsche periode.

Naast dit uniek mooie doek, verdient nog een zeer eervolle vermelding het bekende portret van *Beatrice de Cusance, madame de St-Croix* (eigendom van H. M. de koningin van Engeland), zeer elegant, zeer voornaam en fraai van schildering, het mooie gezichtje met de rood-bruine haren in haar rijk geborduurd onderkleed van wit satijn, het *Portret van Charles de Mallery* (eigendom van Graaf Cowper), in zeer warme kleurschakeering, het *Portret van een Dame met haar Kind* (Graaf Brownlow), het aller-

liefste moedertje met haar jongetje in het paarse jurkje, dat ook op de Antwerpsche tentoonstelling aanwezig was; de *Abt Scaglia* (Kapitein G. L. Holford), een dubbel van het stuk uit het Antwerpsche museum, zijn *eigen Portret* (Hertog van Grafton) en die eenige *Anne Marie de Schodt* (Lawrie et C°, Londen) een stuk dat we ons nog levendig van de Augustus expositie herinneren en dat sterk den invloed van Frans Hals verraadt.

In 1632 zou van Dijck voor goed zijn vaderland verlaten. Karel I, die sedert 1625 den Engelschen troon bestegen had, en de graaf van Arundel, die nog altijd aan het hof was verbonden, riepen hem weer naar Londen terug en zorgden er voor dat hij hen niet weer zoo spoedig zou verlaten.

Van dan af begint zijn laatste en schoonste periode.

Financieele zorgen, waarom hij zich overigens nooit veel bekreunde, kende hij er niet. De koning, die hem drie maanden na zijn aankomst tot ridder sloeg, deed hem een ruim jaargeld uitkeeren en betaalde hem bovendien afzonderlijk elk schilderij. En zoozeer kwam hij in de mode dat er bijna geen Engelschman was van voorname familie, die zich niet door hem wilde doen portretteeren, hoe hoog ook de prijs was die hij bedong.

Onafzienbaar bijna is de reeks portretten die van Dijck te Londen geschilderd heeft.

We kunnen ze onmogelijk alle evenzeer bewonderen. Er zijn een massa stukken bij van tweeden, en zelfs van derden of vierden rang, — klaarblijkelijk « *maakwerk* » half door leerlingen geschilderd. Want hoeveel hij ook verdiende, hij verteerde bijna evenveel: zijn geheele levens-inrichting was vorstelijk.

Maar tusschen een massa doeken van minder soort, zijn er ook een betrekkelijk groot aantal van allereerste gehalte, die zonder twijfel tot het beste

behooren dat hij ooit leverde en waarvan men moeilijk de weergade vinden zou.

In zijn techniek heeft hij de uiterste volmaaktheid bereikt. In het weergeven van stoffen, satijn en damast, kant en fluweel had hij een maëstra — bijna een *behendigheid* verkregen, die aan de Gotieken denken doet. In hun statiezalen, in wegperspectievende landschappen heeft hij zijn edelen geposeerd, in al de pracht van hun costumen.

En hij heeft er een feest van gemaakt voor de oogen, — een feest van mooie, krachtige kleuren, van elegante vormen en sierlijke lijnen.

Want hier ook heeft hij tot in het volmaakte ontwikkeld de eigenschap, die bij uitstek de zijne was : de hoogste verfijning, de uiterste voornaamheid: « *Aristocratisch* » is het epitheton dat het best voor zijn portretten past. Alleen aan die trotsche blikken, die fiere houding, die bestudeerde elegantie kennen wij zijn toets.

Het *Nevelland* echter heeft zijn kleur doen verflauwen. De geroosterde tinten, die Tiziano hem leerde, en die hij ook in Vlaanderen wel eens gebruikte, zijn verdwenen. Een bleek, zilverig licht sijpelt over zijn doeken, gelijk en effen overal verdeeld, zonder heldere punten of scherpe schaduwen, een teedere schijn als de glans van paarlen, als maanlicht, of als paarlemoer. Soms zelfs vermijdt hij alle sprekende kleuren en geeft met enkele stille, matte tinten, wat zwart, wat geel, wat bruin, de treffende illuzie der werkelijkheid weder.

Hoewel ik in dit noodzakelijk zeer bondige overzicht niet alle schilderijen kan bespreken, kan ik toch niet nalaten hier in 't bijzonder melding te maken van de allerliefste kinderportretten, die van Dijck in Engeland geschilderd heeft.

Hier openbaarde hij zich wel in het allerbekoorlijkste van zijn gave. Al wat teeder en lief was trok hem aan, maar hier heeft hij zich zelf overtroffen.

Ze zijn om te stelen die doddige, snoezige kinder-

tjes, heel gewichtig poseerend in hun princelijke gewaden. Vooral dat eene meisje, prinses Mary, die o. a. met haar kleinen verloofde de Prins Willem II te Amsterdam in het rijksmuseum hangt.

Hoe heeft hij ze niet geschilderd alleen, hoe heeft hij die kinderzieltjes begrepen; hoe heeft hij er het pittige van gevat en meesterlijk weergegeven!

Hier, meer dan waar ook, leeren wij hem kennen den weergaloos teeren en lieflijken van Dijck. Hier neemt hij zijn plaats in onder de heel hoogen.

Van deze kinderportretten op de tentoonstelling te Londen, vermeld ik in de eerste plaats het groepje van vijf uit Windsor Castle : zoontjes en dochtertjes van Karel I.

Met de portretjes van Turijn en Dresden is dit wel een van de fraaiste en volledigste, die hij ooit geschilderd heeft. En toch gevoel ik nog meer sympathie voor het groepje van drie, dat ook te Antwerpen tentoongesteld was.

't Zijn de drie oudste kinderen van den ongelukkigen koning : *Prins Charlie*, de latere Karel II, in een goudbruin pakje, staat met een bats gezichtje links van den toeschouwer en houdt zijn broertje *den Hertog van York* (later James II) bij de hand, dat zich angstig, omdat hij nog nauwlijks staan kan, aan hem vastgrijpt. *Prinses Mary*, de latere, beminnelijke gemalin van onzen stadhouder Willem II, is een snoezig meisje van een jaar of vier, in een wit kanten jurkje, waarover een lange, blauw fluweelen mantel sierlijk is geplooid. Ze staan daar zoo deftig in hun mooie kleertjes, maar over het geheel ligt een waas van bekoorlijke en echt kinderlijke naieveteit. De kunstenaar heeft niet alleen de alleruiterste zorg besteed aan het inwendige van die lieve figuurtjes, maar tevens een blik geworpen in die kinderziel.

En nu volgt die onafzienbare rei van portretten uit zijn glansperiode.... *van den koning, van de*

koningin, van de edelen van het Engelsche hof, die in de Londensche tentoonstelling, zooals licht te begrijpen is, het leeuwenaandeel hebben gehad.

Vele van de beste konden we reeds te Antwerpen bewonderen, o. a. de onvergelijke *Philip Lord Wharton* uit de Ermitage te St. Petersburg, een wonder van uitvoering en behandeling, de schoone gestalte in het paars fluweelen kleed. *Carew and Killigrew,* de tooneelschrijver en de dichter, weder uit het Windsor Paleis met de betooverende blik in de mooie oogen en de geheimzinnige atmosfeer, die hen zwevend omringt. Dan de twee groote dubbel portretten van *Bristol en Bedford* en van de broeders *John en Bernard Stuart.* Van deze beide laatste stukken zijn reproducties bij het artikel gevoegd en een korte beschrijving van beide zal dus wellicht hier niet zijn misplaatst.

George Digby, zoon van den eersten graaf van Bristol, was in 1612 geboren en had voor het graafschap Dorsetshire, zitting in het parlement. Hij werd van hoogverraad jegens het laatste beschuldigd en zag zich in 1648 gedwongen zijn vaderland te verlaten. Hij trad in Franschen dienst en later in dien van den Spaanschen koning, keerde na de restauratie van de Stuarts in Engeland terug en stierf in 1676.

William Russell, oudste zoon van Francis, eersten graaf van Bedford, werd tot aanvoerder der kavalerie in dienst van het Parlement benoemd.

Hij ging echter in dien van den koning over en voegde zich te Oxford bij hem.

Bij Parlementsorder werd hij gevangen genomen en zijn goederen tijdelijk verbeurd verklaard. Na de troonbestijging van Karel II werd hij in 1694 Hertog van Bedford en stierf in 1700.

Het zijn twee figuren ten voeten uit en bijna op levensgrootte geschilderd. Rechts van den toeschouwer, Lord Bedford in scharlakenroode uniform

Philip, 4de Baron Wharton

Ermitage museum (St-Petersburg)

De Graaf van Bristol en de Graaf van Bedford

(Graaf Spencer, Althorp)

en een mantel van dezelfde, schoon iets donkerder kleur, sierlijk over zijn rechter arm gedrapeerd.

Helm en harnas liggen naast hem. In de linke houdt hij een zwarten vilthoed met breeden rand. Zijn medgezel *de graaf van Bristol* is veel eenvoudiger gekleed, geheel in 't zwart fluweel, dat verrukkelijk is behandeld. Vooral de toon van het geheele stuk is zoo schoon, 't is of de sprekende en toch zoo harmonieuse kleuren eerst gisteren zijn geschilderd.

De *Lords John en Bernard Stuart* vielen beiden in dienst van hun koninklijken heer.

Lord John, vierde zoon van Esmé, Hertog van Richmond, die in 1621 geboren werd, voerde de lichte kavalerie aan van den koning en sneuvelde in den slag van Alresford. Zijn broeder *Bernard* kommandeerde de bereden garde en sneuvelde bij Naseby in Chester.

Men ziet niet het voorteeken van hun droeven, vroegen dood in deze schoone aristocratische gezichten. Fier op zijn rang, op zijn jeugd, op zijn schoone kleeren, zet de jongste van de broeders den voet op de onderste trede van de kleine trap, waar de andere vriendelijk op hem neerziet. Waar de eerste schittert in fluweel en satijn en hij nuffig den zeegroenen mantel opheft om de glanzende voering te doen bewonderen, is de ander veel eenvoudiger gekleed in lichtgele kolder en karmozijn roode hozen.

Over beide, bijna levensgrootte doeken ligt een onuitsprekelijk waas van voornaamheid en aristocratie.

Maar naast deze en meer andere goede stukken, die reeds te Antwerpen waren tentoongesteld, waren er te Londen nog een onafzienbare reeks werken van denzelfden aard, zeker niet alle even verdienstelijk, maar waaronder toch meer dan een juweel was van het zuiverste water.

Het kan natuurlijk het doel van dit vluchtige overzicht niet zijn om al deze schilderijen op te gaan noemen. De tentoonstelling telde 235 nummers!

Alleen nog een woord over het allerschoonste.

Vooral het portret van *Graaf Strafford met zijn secretaris*, heeft mij zeer getroffen (1).

In een eenvoudig, loshangend huisgewaad van zwart fluweel zit de « *groote graaf* » in zijn armstoel aan een tafel en houdt een geschrift in de hand, dat hij zijn secretaris dicteert. Niet alleen als schilderwerk, maar vooral als zielkundige analyse is dit doek een meesterstuk. De koppen vooral zijn verwonderlijk bestudeerd.

Het mooie, hartstochtelijke gezicht van Strafford staart peinzend voor zich uit, en donkere wolken zweven langs dat edele, hooge voorhoofd. Vooral opvallend is de driftige trek om neus en mond. De sekretaris *sir Philip Mainwaring*, is veel schitterender dan zijn heer in scharlaken gekleed, de leelijke, sluwe oogen in het overigens fraai gevormde gezicht zijn bespiedend op hem gevestigd. De achtergrond wordt door een schoon, eenigszins in toon gehouden landschap gevormd.

Voor mij was dit doek het schoonste van de geheele expositie.

Vervolgens een kopje van *Thomas Howard, graaf van Arundel*, de hooge beschermer van van Dijck,

(1) Thomas Wentworth, zoon van Sir W. Wentworth, was in 1593 geboren en tot zijn dood een trouw dienaar van Karel I, die hem tot President van den Koningsraad en tot Graaf van Strafford verhief. Juist om deze verknochtheid aan zijn koninklijken meester, maakte hij zich echter gehaat en verdacht bij het parlement, dat hem na een gevangenschap van eenige maanden ter dood veroordeelde. De zwakke koning teekende na lang dralen het vonnis, waardoor hij zijn eigen val verhaasten zou en Strafford werd den 12den Mei 1641 op Tower-Hill onthoofd.

De Lords John en Bernard Stuart

(Graaf Darnley, Cobham Hall)

William Villiers

Viscount Grandisson

(Jacob Herzog, Weenen)

het eigendom van A. J. Robarts en zeer aangrijpend door waarheid en fijn weerschijnend gouden koloriet.

De Koningin Henriette Maria, de gemalin van Karel I (verzameling van den Markies van Lansdowne), heel fijn, heel teer van behandeling, de heerlijke bustes van *Lucius Cary 2nd Viscount Falkland* en *Colonel Charles Cavendish,* beide in het bezit van den hertog van Richmond, het schoone kniestuk *van den Hertog van Richmond en Lennox,* een zeer eigenaardig en bekoorlijk stuk, waarin van Dijck heeft bewezen dat hij ook zonder het bijkomend charme van pracht van gewaden, in staat was om een verrukkelijk geheel op het doek te tooveren. De jonge man met een eenigszins vervelend, verwijfd gezicht staat blootshoofds, zijn blonde krullen licht opgeheven door den wind in een zomerlandschap, zijn kleeding bestaat uit een met fijne, Vlaamsche kant afgezet linnen hemd en karmozijnroode *hosen.* Volgens den kataloog is hij voorgesteld als *Paris* en houdt een oranjeappel in de hand. De behandeling is subliem.

Onder de eigen gevonden samenstellingen op deze tentoonstelling, merkte ik vooral op een *Madonna met het Kind* (eigendom van Lady de Rotschild), heel licht, heel frisch, echt Vlaamsch van kleur. Voor de Madonna heeft de bekoorlijke Hertogin van Arenberg model gezeten en de geknielde Begiftiger is niemand anders dan onze Abt Cesar Alexander Scaglia.

En ten slotte nog een stuk van groot allooi, een mythologische voorstelling van *Rinaldo en Armida* (verzameling van den hertog van Newcastle), prachtig van vormen en kleur, zeker het beste schilderij van dien aard, die van Dijck ooit onderteekende.

Wanneer men zoo de ruime zalen der Londensche - tentoonstelling in de Royal Academy doorwandelde en de eindelooze reeks werken in oogenschouw nam, die van Dijck in een betrekkelijk zoo kort tijdsverloop schilderde, begrijpt men dat hij te intens geleefd had om lang te leven; hij had te veel gevergd van zijn tenger gestel.

Te veel had hij gewerkt, te gulzig had hij genot gedronken en spoedig was het vuur van zijn leven door al te heftigen brand verteerd.

Zijn krachten namen af, zijn werk verzwakte en om wat orde te brengen in zijn niet zoo ordelijk leven, raadden de koning en zijn vrienden hem een huwelijk aan.

In 1640 trouwde hij met Mary Ruthven, een Engelsche hofdame van grooten naam en klein vermogen, met een lief, maar onbeduidend gezichtje.

Maar het huwelijk verbeterde den toestand niet! Na een reis naar het vasteland, die echter haar doel miste, keerde hij ziek van lichaam en geest naar Londen terug.

De vreugde werd hem nog gegund om een dochtertje te zien geboren worden, maar kort daarna, den 9den December 1641 stierf hij, pas twee en veertig jaar en zeven maanden oud.

Tot in 1666 lag hij in de oude St Paul's kerk te Londen begraven, naast het graf van John of Gaunt, toen zijn overschot met de halve stad in den grooten brand vernield werd.

Welke plaats neemt van Dijck in onder de meesters der wereldkunst? Het zou moeilijk zijn om hierop met éen woord te antwoorden.

Hij was minder groot dan Rubens wiens reuzenkracht hij miste, — minder groot ook dan Rembrandt, dan da Vinci, dan Michel-Angelo. Want waar deze

vóor alles dichters waren, scheppers en herscheppers van hun eigen, bij uitstek lyrische kunst, lyrisch zelfs in hun dramatiek, omdat ze hun eigen ziel in hun personen legden, — is van Dijck meer objectief, minder gepassioneerd en meer lijdzaam, — meer een navolger dan een vinder, meer een echo dan een stem.

Zijn werk was de weergave van natuur, zooals hij ze zag — zooals ze bestond vóór hem — niet de weergave van zijn visioenen, de verzinnelijking van zijn ideeën, van zijn gevoel.

Maar hoe diep is hij gedrongen in die natuur, waarin hij de themas voor zijn kunst geput heeft!

Hoe heeft hij de zielen der menschen begrepen, hoe heeft hij ze voor eeuwig doen leven op het doek.

Ik zie nog den blik van oogen, die hij schilderde — trouwe en vermoeide oogen, droevig starend in de verte. Ik zie nog die lippen met een vagen glimlach, die licht geopende, vochtige lippen, waar de adem langs zweeft. — O! dat voorhoofd moe en gerimpeld van 't denken, o die spaarzame haren om hoofd en kin... Die heele rei physionomieën komen mij weer voor den geest — als levende schimmen, en 't is me of ik al de menschen die hij schilderde werkelijk zie, — als had ik ze werkelijk gekend en gesproken, — of ik hun stem had gehoord en den druk van hun hand had gevoeld.

En hemzelf zie ik ook, zooals hij zich zoo graag schilderde, met zijn mooie krullen, zijn mat glansende oogen, zijn rooden, zachten mond.....

Een genie was hij niet; een groot, groot artist was hij toch, gebiedend over leven en dood, — want wie hij schilderde leeft met hem voort, een stil, geheimzinnig zieleleven, binnen de lijst van elk schilderij.

A. W. SANDERS VAN LOO.

HET LANDLEVEN IN DE LETTERKUNDE.

II.

VAN Virginie Loveling naar George Eliot overgaan, is gelijkvloers gaan, wat strekking en school betreft. - George Eliot behoort, gelijk Virginie Loveling, tot de realistische school en is positiviste van denkwijze. — Maar onder opzicht van bekwaamheid is er een groot verschil tusschen de twee schrijfsters.

Virginie Loveling is een rijp talent. Zou men van genie niet mogen gewagen, sprekende van George Eliot? — Althans hare begaafdheid is zoo veelzijdig, zoo ontwikkeld, zoo rijk, dat zij met de grootste schrijvers van Engeland mag vergeleken worden en misschien voor den enkelen Dickens moet onderdoen.

Grootsch zijn hare gewrochten, zooals die harer tijdgenoote: Mrs Browning. Opvallend genoeg, aan den voorsten rang der Engelsche schrijvers dezer eeuw, staan twee vrouwen, twee geniale vrouwen, met echt mannelijken geest begaafd : George Eliot in den roman en Mrs Browning in de poëzie.

Niet alleen in het landelijk vak heeft George Eliot uitgemunt : in allen aard leverde zij meesterwerken.

In ROMOLA schenkt zij ons een historischen roman van eerste gehalte. Het tafereel van Florentië, van het zoo bewogen leven der vijftiende eeuw, van de zoo ingewikkelde persoonlijkheid van Savo-

narola, is geschilderd met eene weelde van kleuren, met eene vastheid van toets, met een rijkdom van zielsontleding, die verbazend zijn.

DANIEL DERONDA brengt ons in het hedendaagsche leven terug, maar is daarom niet minder grootsch van opvatting. Het is steeds de levenstragedie, dezelfde in alle tijde, even aandoenlijk, of zij plaats grijpe in 't innigste des gemoeds of in 't openbare van der wereld tooneel. De handeling van *Daniel Deronda* overigens speelt ook onder grooten, in de hoogere standen der Engelsche maatschappij.

Met MIDDLEMARCH integendeel vallen wij in de kleine wereld eener kleine stad, met haar « gossip » en praatjes, met hare honderde verschillende karakters; maar hoe wemelt het juist hier van leven, hoe trouw zijn al die typen, hoe verheven de figuur der heldin, de reine, innemende Dorothea!

Uiterst moeilijk zou het zijn eene voorliefde te bekennen voor een dier gewrochten, zoo afgewisseld en ieder zoo schoon in zijnen aard. Nochtans is George Eliot best gekend als de schrijfster van ADAM BEDE, en, onder zoovele meesterstukken, zal dit boek als haar meesterwerk blijven gelden.

Wij zeggen dit niet omdat Adam Bede het landleven beschrijft, wat ons hier bijzonder aangaat. — Andere werken van dezelfde schrijfster zijn ook tafereelen van de buitenwereld; wel geene mindere dan *The Mill on the Floss* en *Silas Marner*. Maar Adam Bede overtreft ze allen.

Wat zullen wij in dit eenig boek bewonderen?

Het is uitsluitelijk een landelijke roman. — Al de tooneelen zijn tooneelen uit het buitenleven; al de helden behooren tot de buitenwereld, zelfs deze welke in hoogere kringen verwijlen.

En nochtans, wat eene afwisseling van typen! Wat zijn wij verre van die eenvoudigheid, welke de kunst van Conscience zoo heilig schoon maakt, van die boeren zonder ingewikkelde hartstochten,

afgeschilderd naar alle getrouwheid en oprechtheid; verre zelfs van Virginie Lovelings meer uitgewerkte beelden! Wij staan voor eene andere kunst, voor eene andere letterkunde, voor een ander volk — voor dit Angelsaksische ras, zonderling mengsel der meest uiteenloopende hoedanigheden : dapper en schrander, taai en opgewekt, oprecht en sluw, baatzuchtig als volk en offerveerdig in persoon, pratiek en illogiek, aanmatigend en vrijgevig, terugstootend en altijd terugwinnend.

Wij zullen ons gedacht bekennen : Engelsche letterkunde, zoowel als Engelsche taal, spant voor ons de kroon. Beide genieten dit eenig voorrecht : het duidelijke van den Latijnschen geest te paren met het dichterlijke van den Germaanschen. Engelsch is even vlug, bondig, klaar als Fransch; even gemoedelijk, innig, fijn van schakeering — en meer nog — als Vlaamsch of Duitsch. Die fijne, onvertaalbare woorden, zoo overvloedig in de Engelsche taal, komen nog uit het hoogere Noorden; zij hebben veelal een Deenschen oorsprong.

Gelijk de taal een dubbelen woordenschat bezit, zoo beschikt de letterkunde over een dubbelen rijkdom. Zij paart het duidelijke van de Fransche letterkunde met het aantrekkelijke der Germaansche; gelijk deze laatste is zij innig, dichterlijk, droomerig waar zij wil, meer bekommerd met zieletoestanden dan met uitwendige gebeurtenissen.

Want dit is het kenmerk der Engelsche letterkunde : eene diepe psychologie. — Men vrage den Engelschman niet het klare, onverbiddelijke redeneeren van den Franschen geest; — zelfs bij een Newman zal men dit niet vinden — maar wanneer het te doen is om de diepste diepten der menschelijke ziel te peilen, de fijnste schakeeringen van den menschelijken geest te ontleden, dan mag men gerust de groote Engelsche schrijvers aan het woord laten. — Kent de wereld een tweeden Shakespeare?

Grondige zielekennis telt ook onder de schoonste hoedanigheden van George Eliots talent. Zegt zij zelve niet in den roman, die ons bezighoudt : — « Ik ben van aard geneigd om de stilte en de afzondering te zoeken : het is mij of ik heeler dagen kon blijven zitten, de ziel overvloeid door de gedachte aan God — zooals de keitjes overspoeld liggen in de Wilgebeek. Want gedachten zijn zoo groot! — Zij liggen over ons, als een diep water, over het diepe van den vloed. »

Deze woorden legt George Eliot in den mond harer heldin : — Dinah Morris, de Methodiste, de leerlinge van Wesley, de eenvoudige, overtuigde preekster der Christene waarheid, is een beeld zoo fijn, zoo zuiver, zoo verheven, dat door haar alleen George Eliot verdienen zou tot het nageslacht over te gaan.

Doch niet eenig staat deze centrale figuur. Eene tweede hoort er bij, eene krachtige mannelijke gestalte, waarnevens het reine beeld der vrouw nog treffender uitkomt. Adam Bede is een kloeke en schrandere werkman, met klaren geest en veerdige hand.

Is Dinah eene hemelsche verschijning, Adam brengt ons op aarde terug; maar op eene aarde vol van Gods rijkste, gezegendste gaven.

Zou hier enkel spraak zijn van eene liefdegeschiedenis tusschen Adam en Dinah en is het boek maar eene reine idylle? — Ach! neen. Overal schuilt het tragische des levens, op het frissche, groene land, gelijk in de opgepropte steden, en Adam Bede is eene echte levenstragedie.

In het landelijk dorpken Hayslope, op een zonnigen Juni-achternoen van het jaar 1799, zijn vijf arbeiders bezig in de werkplaats van meester Jonathan Burge, timmerman en aannemer. Door 't open venster komen de schuinsche stralen der zon binnengestroomd, met de geur der witte vlierbloemen, daar kortbij aan 't bloeien. — Een tafereel vol leven en werkzaam-

heid! Want vlijtig schaven en zagen die vijf lieden; niet een nochtans zoo vlijtig als Adam, wiens lust voor den arbeid gelijk gaat met de kracht zijner lenden. Een hymne met volle barytonstem zingend, poost hij een oogenblik om zijn werk te bezien, en rekt dan zulke hooge gestalte, dat hij op een rustend krijgsman doet denken.

Nevens hem werkt zijn broeder Seth, even lang, even rijzig als Adam, met dezelfde trekken, dezelfde kleur van haar en vel; maar wijl Adams oogen een scherpen, schranderen blik hebben, zijn die van Seth vol welwillendheid en vertrouwen.

Seth is een Methodist, gelijk Dinah, en in 't geheim verliefd op de reine preekster; uit verlegenheid bekende hij haar echter nog niet zijne liefde.

Deze twee broeders hebben nog hunne beide ouders. Lisbeth, de moeder, hoog van gestalte gelijk hare zonen, heeft uitwendig het zelfde type; maar zooals George Eliot opmerkt : « In familietrekken schuilt dikwijls een diepe weemoed. Natuur, deze groote tragische kracht, knoopt ons aaneen door beenderen en spieren, en verdeelt ons door het fijner weefsel onzer hersenen; brengt aantrekking en verwijdering; en verbindt ons door de nauwste banden des harten, met de wezens die ons, bij iedere beweging, tegengaan. Wij hooren eene stem, die met den zelfden toonval klinkt als de onze, — wij hooren ze gedachten uiten, die wij verachten; wij zien oogen — ach! zoo gelijk aan die onzer moeder — van ons afgewend in koude vervreemding; en ons jongste meestgeliefd kind verrast ons door het zelfde uiterlijke en door dezelfde gebaren eener zuster, over lange jaren, in volle bitterheid vaarwel gezegd. De vader, wien wij ons beste erfdeel verschuldigd zijn — of die vaardigheid met de werktuigen, of die fijne vatbaarheid voor harmonie, of die onbewuste kunst der boetseerende hand — sart

en beschaamt ons, door zijne dagelijksche feilen. De lang verlorene moeder, wier gelaat wij in den spiegel beginnen te ontwaren, naarmate onze eigene rimpels verschijnen, tergde eens onze jonge zielen, door hare onredelijke eischen en haar gejaagd aandringen. »

En zoo is het ook met de arme Lisbeth, enkel uitwendig gelijk aan den zoon, dien zij hartstochtelijk bemint en wien zij tot plaag dient. Want Lisbeth is eene klagende vrouw ; en, « gelijk alle klagende vrouwen, klaagde zij in de hoop van vertroost te worden ; en, als Adam niets zeide, was zij enkel geneigd om met meer bitterheid te klagen. »

Nog erger is het gelegen met den vader, Thias Bede. Deze, vroeger een knappe, deftige werker, is aan 't drinken geraakt, en dient nu tot schaamte en schande aan den dapperen, rechtschapen Adam.

Vol van deze gedachten, keert Adam huiswaarts, na eenen wel vervulden dag, in den gulden zomeravond, door die rijke, gloeiende streek van Loamshire, met hare wuivende wouden, hellende heuvels, lang groen gras en weelderig koorn, « waar hij, bij iedere bocht, 't een of 't ander oud buitengoed ontwaarde, schuilend in het dal of de glooiing be kronend ; de eene of de andere hoef, met hare lange rijen schuren en haar groep gouden korenmijten ; den eenen of den anderen grijzen toren, opstijgend uit eene liefelijke verwarring van hooge boomen en strooien daken en donker-roode tichels. »

Seth vergezelt zijn broeder niet. Hij gaat de preek bijwonen, die Dinah van avond houden moet op het « Groen ».

Wien gaan wij nu volgen ? — Adam, wiens rijzige gestalte in de verte verdwijnt; of den blooden, schuchteren Seth ?

De schrijfster is van 't laatste gedacht; en daaraan danken wij een der schoonste kapittels van het boek : — « De preek. »

« Dinah stond met de linker hand naar de dalende

zonne, en loofrijke twijgen beschutten haar tegen de avondstralen; maar in dat sober licht scheen de kiesche kleuring van haar gelaat eene kalme levendigheid te putten, zooals bloemen in den avond... Het was een dier wezens, die onwillekeurig doen denken aan witte bloemen, met lichte kleurtoetsen op de reine petalen. De oogen hadden geene andere schoonheid, dan die der uitdrukking; zij keken zoo eenvoudig, zoo argeloos, zoo ernstig lievend... Daar was geene scherpte in die oogen; zij schenen eerder liefde uit te stralen dan opmerkingen te doen; zij hadden dien vochtigen blik, die zegt dat de ziel vol is van 't geen zij te geven heeft, eerder wel dan zij beinvloed wordt door uitwendige voorwerpen.... Zij hield geen boek in hare bloote handen, maar liet ze hangen, lichtekens gekruist, voor zich. »

Ziedaar het lelierein portret. — Hoe nu 't sermoon?

« — Redder der zondaars! toen eene arme vrouw, met zonden beladen, uitging om water te putten, toen vond ze U aan de bron. Zij kende U niet; zij zocht U niet; haar geest was duister; haar leven onheilig. Maar Gij spraakt tot haar; Gij onderweest haar; Gij toondet haar dat haar leven voor U openlag, en toch waart Gij gereed haar den zegen te geven dien zij nooit had gezocht. Jesus! Gij zijt in 't midden van ons, en Gij kent alle menschen: is er iemand hier, aan deze arme vrouw gelijk — zijn hunne geesten duister, hnnne levens onheilig — zijn zij gekomen U niet zoekend, niet wenschend onderwezen te worden; handel met hen volgens de bermhertigheid welke Gij haar toondet. Spreek tot hen, Heer; open hunne ooren voor mijne boodschap, maak hun hunne zonden indachtig, en laat ze dorsten naar deze zaligmaking welke Gij gereed zijt te geven. »

Geen wonder zoo de toehoorders geboeid zijn door den kalmen hartstocht, de doordringende zalving van woord en toon; zoo de schrijfster allereerst de bekoring ondergaat van het beeld door haar geschapen,

en, boven den glans, den gloed der zomersche tafereelen, die hoofdfiguur laat zweven als een zilveren maneschijn.

Maar niet om Adam Bede in de schaduw te laten vallen. Lees liever het treffende tooneel, dat op deze kalme scène volgt: Adams thuiskomst; zijne woede wanneer hij verneemt dat zijn vader naar de herberg is en de kist, voor een lijk besteld, onbegonnen bleef; zijn hardnekkig werken, heel de nacht door; den geheimzinnigen tik op de ruit, tot tweemaal toe; het afgrijzelijk ontdekken van 's vaders lijk, in den klaren morgen. De dronkaard was, in den donkeren nacht, op eenige stappen van zijn huis, in de Wilgebeek versmoord, terwijl zijn zoon aan eene doodkist timmerde.

Zelden rees het tragiek tot zulke machtige werking met zulke eenvoudige middelen.

Niet altijd echter draagt George Eliots palet treurige tonen. Integendeel, het tintelt van de warmste, weelderigste kleuren. En wel voornamelijk als de familie Poyser beschreven wordt.

Pachter Poyser woont met zijn ouden vader, zijne vrouw en drie kinderkens, in de Hall-hoef. De « Hall » was eens de woonst van een « country-squire » en het zwaar gebouw van rooden baksteen prijkt nog met ouderwetsche nokken en sieraden van witten steen; maar thans kent het geene andere pracht meer dan die eener levendige en vruchtbare werkzaamheid.

Vol leven inderdaad zijn hier al de typen, meesters en dienaars, van den ouden grootvader Poyser af tot de kleine vierjarige Totty.

Mrs Poyser is een meestertype van landelijke schranderheid. Zij babbelt maar door, in hare schilderachtige taal; maar hare spreuken zijn soms zoo scherp als messen, en meiden en knechts beven voor haar alziende oog. Pachter Poyser ik ook wel wat onder de slof. Althans hij koestert de diepste be-

wondering voor het scherpzicht zijner gade en voor hare onbermhertige tong; misschien omdat niemand, beter dan hij, weet hoe goed zij is in den grond.

Doch wat allen lokt naar de hoef — alle jongelingen bijzonder — is de bekoorlijke Hetty : — Hetty, het beeldschoone meisje, eene onbewuste, lichtzinnige coquette, eene oppervlakkige, alledaagsche natuur; maar door haar uiterlijke zoo aantrekkelijk, dat zij alle mannen in hare strikken vangt. — Hetty is Pachter Poysers nicht, zooals Dinah het is langs M[rs] Poysers kant; terwijl Dinah echter slechts op bezoek komt op de hoef, blijft Hetty er standvastig wonen.

De ernstige Adam Bede is verliefd op het bekoorlijke schepseltje, en eilaas! niet hij alleen: ook de jonge squire, Arthur Donnithorne, die op het kasteel verblijft, met zijnen ouden grootvader en eene vervelende tante, wordt langzamerhand en als zonder het te weten, verwikkeld in eene liefde-intrigue met Hetty Sorrel.

Hier is de knoop van den roman, het middel waardoor dit volschoon werk het hoogste tragiek bereikt. Hier ook komt zijne zedelijke waarde te voorschijn. — Wat al stootende, zinnelijke tafereelen, zouden wij er in vinden, kwam het boek uit de pen van een Franschen schrijver! Bij zulk kiesch onderwerp, zou men hier geen zin, geen woord willen uitlaten.

Indien wij nu nog eenige nevenpersonen vermelden, even goed geschilderd, even straf getypeerd, hebben wij kennis gemaakt met de hoofdrollen van het verhaal...

En vooreerst de Rector, M[r] Irwine, een geestelijke (Protestantsch natuurlijk) van de oude school in Engeland, meer *gentleman* dan *clergyman;* maar ook fijn, beschaafd in gedachten en cultuur, gelijk een gentleman.

Deze heer van middelmatigen leeftijd, woont met

zijne oude moeder — eene statige schoonheid — en zijne twee onzijdig getinte zusters. Voor Arthur koestert hij eene vaderliefde, en de jongeling verdient deze genegenheid. Hij is open van inborst, edelmoedig van gedachten; zijn verlangen is door iedereen bemind te worden en hij zoekt ook het geluk van iedereen. De oude squire integendeel is taai en terughoudend, gevlucht en gevreesd door al zijne pachters. Maar wanneer Arthur in bezit zal komen van het erfgoed, dan zal alles veranderen! De jongeling is vol plannen voor het welzijn van zijne ondergeschikten, vooral ten opzichte van Adam Bede, dien hij vereert als een ouderen man, een vaster karakter, als een toonbeeld van oprechtheid en schrandere werkzaamheid.

Arthur weet niet dat Adam verliefd is op Hetty. Deze, onbekwaam voor een diep gevoel, in hare onwetendheid en lichtzinnigheid, eene gemakkelijke prooi voor den eerste den beste die hare ijdele natuur zal vleien, wordt door Arthur in 't verderf gestort, zonder dat hij in 't begin voorziet waar hij naar toe gaat. Stap voor stap wordt hij gevangen in de strikken zijner schuldige liefde, totdat Adam eens het paar betrapt in het park van 't kasteel.

Een hevig tooneel, een der schoonste van dit boek, dat er zoovele schoone telt, volgt tusschen de twee mannen. Arthur vlucht, gekwetst van lijf, gebroken van harte, zonder de uitgestrektheid zijner schuld aan Adam te bekennen; en Hetty blijft alleen met hare schande en haren angst. Zij ziet maar een redmiddel : Adam terug te winnen, en dat gelukt haar inderdaad. Adam, met den waren toestand niet bekend en liever Arthur de schuld wijtend, verlooft zich met haar en is op het punt haar te huwen. Doch eenige dagen voor het huwelijk vlucht Hetty uit het eerbaar huis van oom en tante, en gaat Arthur, te Windsor, waar zijn regiment gelegerd is, opzoeken.

Arthur is er niet meer. Het regiment werd naar Ierland gezonden. Vergeefsch is de lange reis geweest! Na de « reis in hoop », begint de « terugreis in wanhoop ». Men raadt wat er gebeurt : Hetty's kind wordt onderwege geboren en door het gevallen, gefolterd, wanhopend schepsel, zoo niet stellig vermoord, toch aan den dood overgelaten.

Het schelmstuk wordt ontdekt, Hetty voor de rechtbank gesleurd, onderzocht en gevonnist.

Hier verschijnt weer de hemelsche figuur van Dinah Morris. Zij alleen kan het verhard gemoed van Hetty vermurwen, haar bekentenissen uitlokken, haar troost en sterkte inspreken, tot op het schrikkelijke oogenblik der strafrechting toe. Maar plotselings verschijnt Arthur — ondertusschen naar Engeland teruggeroepen door de dood zijns grootvaders — met een blad papier : « de moeilijk verkregen kwijtschelding. » Hetty zal niet sterven, alleen naar eene strafkolonie vervoerd worden.

Deze tooneelen vormen het toppunt van den roman. Zij zijn zoo schoon, zoo roerend, zoo ingrijpend, dat alles daarna een dalen zou schijnen. En een dalen inderdaad is het einde, hoe goed ook het huwelijk van Adam Bede met Dinah Morris, de twee ware helden van het verhaal, aangebracht zij, door eene logische ontwikkeling van beider karakter. — Na de folteringen, die Adam onderstond in deze schrikkelijke dagen, ging zijne ziel als van zelf open voor een dieper gevoel dan zijne zinnelijker drift voor Hetty. — « Hoe teer en diep zijne liefde voor Hetty ook geweest ware — zoo diep dat de wortels ervan nooit zouden uitgerukt worden — toch was zijne liefde voor Dinah hooger en kostbaarder in zijne oogen; want zij was de uitgroeiing van dat voller leven, dat hij verworven had door zijne inwijding tot diepe smart. »

Onder kunst- en levensopzicht is dus het slot goed te keuren, ofschoon de hemelsche figuur van

Dinah voor ons, katholieken, wat verminderd worde, door haar aanveerden van het gewone leven der vrouw. Maar vergeten wij niet dat wij met een verminkten godsdienst te doen hebben en dat het ideaal der maagdelijkheid den Protestanten onbekend is.

De arme Hetty ziet men niet meer. Alleen door een korten zin verneemt men, dat zij, op den terugweg naar Engeland, na het volvoeren van hare straf, gestorven is. Arthur, die na hare veroordeeling dienst genomen heeft en in den vreemde oorloogt, komt, in het laatste hoofdstuk, naar zijn vaderland terug, een sober, verouderd man, nog onder den indruk zijner vroegere zonde.

Zoo is, in breede trekken, het werk dat ons bezig houdt.

Onder welk opzicht wij het nu beschouwen, zal het ons gewichtige lessen leveren, 't zij over kunst, zeden, levensopvatting, ernstige wijsgeerige vragen, of zelfs over godsdienstig gevoel.

Laat ons met dat laatste en hoogste beginnen.

George Eliot, wij hebben het gezegd, had geen geloof. Zij behoorde tot de positivistenschool van Spencer, Huxley en Stuart Mill. En nochtans, heel den roman door, gaat er een warme tocht van echt godsdienstig gevoel, van innig godsdienstig leven. De heldin van 't verhaal is niet alleen eene gewoon christene vrouw, zij is bezield met de diepste, vroomste godsvrucht; zij is als eene Protestantsche non, eene Protestantsche heilige.

Wij hebben een uittreksel gegeven van haar sermoon op het « Groen », maar in die ongeëvenaarde tooneelen met Hetty in de gevangenis, stijgt de hartstocht, de gloed harer woorden, de kracht van haar Godsgevoel tot eene wonderbare hoogte, vooral in het slotgebed, dat eindelijk Hetty's hart vermurwt.

« Jesus, gij aanwezige Zaligmaker! Gij hebt de diepten van alle smart gekend : Gij zijt die zwarte

duisternis binnen getreden waar God niet is, en hebt den kreet geslaakt der verworpenen. Kom, Heer, en vergader de vruchten van uwen arbeid en van uw smeeken : strek uwe hand uit,.... en red deze verlorene.... Zij roept tot mij, uw zwak schepsel.... Zaligmaker! het is een blinde kreet tot U. Hoor hem! Dring door de duisternis! Blik op haar met dat gelaat van liefde en smart, dat Gij wenddet naar hem, die u verloochende; en raak haar versteend hart.

Zie, Heer, — ik breng haar, zoo als voorheen men de zieken en hulpeloozen bracht, en Gij genaast hen : Ik draag haar op mijne armen en breng ze voor U. Vrees en angst hebben haar bevangen, maar zij beeft alleen voor de pijn en den dood des lichaams: stort in haar uw leven-gevenden geest, en beziel haar met eene nieuwe vrees — de vrees voor hare zonde....

Zaligmaker! nog is het tijd — tijd om die arme ziel te ontrukken aan de eeuwigdurende duisternis. Ik geloof — ik geloof in uwe eindelooze liefde. Wat is *mijne* liefde en *mijn* smeeken? Zij zijn verloren in de uwe. Ik kan haar enkel grijpen in mijne zwakke armen, en bezweren door mijn zwak medelijden. Gij — Gij zult blazen over de doode ziel, en zij zal opstaan uit den stommen slaap des doods.

Ja, Heer, ik zie U, komende door de duisternis, komende, gelijk de morgen, met heeling op uwe vleugels. De sporen van uwen doodstrijd zijn op U — ik zie, dat Gij kunt en wilt redden — Gij zult ze voor eeuwig niet laten vergaan.

Kom, machtige Zaligmaker! laat de dooden uwe stem hooren; laat de oogen der blinden opengaan : laat haar zien dat God haar omgeeft; laat haar beven voor niets, dan voor de zonde, die haar van hem afsnijdt. Vermurw het harde hart; ontsluit de gezegelde lippen : laat haar roepen uit ganscher ziele : « Vader, ik heb gezondigd.... »

« Dinah, » snikte Hetty, hare armen rond Dinah's hals werpend, « ik zal spreken.... ik zal zeggen.... Ik zal niet langer verbergen. »

De schoonheid van zulk tooneel kan niet overtroffen worden; doch wat gezegd van de diepte, de kracht, den heiligen ernst van zulk godsdienstig gevoel?

Dit gevoel veropenbaart zich niet alleen in plechtige, zielrakende oogenblikken. Bij iedere geleheid, toont Dinah zich overtuigde christin, enkel levend voor God en hare medemenschen. Zoo weigert zij telkens op nieuw het huis der Poysers als het hare te beschouwen, uit vrees dat zij het daar te weelderig, te gemakkelijk zou hebben, terwijl de arme stad Snowfield het echte veld biedt voor hare liefdadigheid. Zij wil arm zijn met de armen.

Dat antwoordt zij ook aan Adam Bede, wanneer hij haar op 't einde tot vrouw vraagt. Ofschoon zij hem beminne, aarzelt zij langen tijd, voor de volgende redens :

« — Ja, Adam, » zegde Dinah, « ik weet dat het huwelijk een heilige staat is voor hen, die er waarlijk toe geroepen zijn, en zich niet elders getrokken voelen; maar van mijne kindsheid af, werd ik op een ander pad geleid; al mijn vrede en al mijne vreugd kwamen hiervan, dat ik geen leven van mijn eigen had, geene behoeften, geene wenschen voor mij zelve; dat ik leefde in God alleen en in deze zijner schepselen, wier smarten en vreugden hij mij gaf te kennen. Deze waren voor mij zeer gezegende jaren, en kwam ik te luisteren naar eene stem, die mij van dat pad afriep, den rug te keeren aan het licht dat mij beschenen heeft, dan zou ik eene prooi worden voor duisternis en twijfel....

Adam, 't is hard voor mij doof te blijven aan uw smeeken.... gij weet dat het hard is; maar eene groote vrees heeft mij bevangen. Het is of gij uwe armen naar mij uitstrektet, wenkend dat ik zou komen om

het gemakkelijk te hebben, en naar mijn eigen zin en welbehagen; en of Jesus, de Man van Smarten, daar stond, mij beziende en wijzende naar de zondaren, de lijdenden, de bedrukten. Weer en weer heb ik dat gezien, toen ik alleen in de duisternis zat, en een groote schrik kwam over mij, de schrik dat ik verharden zou, en een minnaar van mij zelve worden, en niet gewillig meer het kruis dragen van onzen Verlosser. »

Onmogelijk de rechtzinnigheid, den diep gevoelden toon van zulke ontboezemingen in twijfel te trekken. — Adam is niet op eene hoogte met deze reine, engelachtige godsvrucht, maar ook hij is een geloovige christen, overtuigd van de grondwaarheden der veropenbaring.

Arthur, de clergyman Irwine, de familie Poyser, al de personages van het landelijke drama, leven in een godsdienstigen atmospheer, onderhouden de gebruiken van hun geloof, gaan op tijd ter kerk en oordeelen volgens hunne godsdienstige begrippen. Geen oogenblik denkt George Eliot er aan ons landelijke « esprits-forts » te schilderen, het geloof dier buitenlieden te beknibbelen of zijn invloed op hun gemoed te ontkennen of te verkleinen.

Wij hebben nochtans gezien, dat Virginie Loveling gedurig daartoe geneigd is. Hoe komt het dat de Engelsche schrijfster — ook eene ongeloovige — daar zoo vreemd aan blijft?

Volgens ons heeft het raadsel twee oplossingen: George Eliot handelt aldus uit *kunstvolheid* en uit *levensvolheid*.

Virginie Lovelings werken toonden ons, in haar gemis aan sympathie voor de geloovige gebruiken der buitenmenschen, een feil tegen de kunst. George Eliot is te zeer kunstenares om zulk feit te begaan; haar realisme is te gezond, te diep ingeworteld. Zij voelt dat zij tegen de waarheid zou zondigen met den invloed van 't geloof te kleineeren.

Er is meer : met fijnen kunstzin bevroedt zij welke diepte de godsdienst aan 't leven geeft, hoe het eenvoudigste leven er door verheven en geïdealiseerd wordt; zij ziet er eene bron van hoogere bezieling, van volmaking, van schoonheid in; zij voelt dat het geloof onsterfelijk is — vooral in menschen die gemeenschap houden met de natuur; — en uit vrije, persoonlijke beweging, roept zij uit :

« Geen wonder zoo 's menschen religie veel smart in zich heeft : geen wonder zoo hij behoefte heeft aan een Lijdenden God. »

Deze kreet brengt ons van zelf aan de tweede reden. George Eliot is eene te diepe ziel, eene ziel te zeer overstroomd door de heilige wateren des levens om niet met een diepen godsdienstzin bedeeld te zijn. Het woord van een Augustinus blijft eeuwig waar : « Gij maaktet ons voor U, o Heer, en onze ziel kan geene rust vinden dan in U. »

En niet alleen kunnen wij buiten God, onzen oorsprong en ons einde, geene rust vinden, maar ook geene waarheid, geene schoonheid, geene vreugde en liefde, geen leven, in den hoogsten zin van al die hooge woorden. Dat voelt G. Eliot met het zeker gevoel eener grootsche ziel, hoe beneveld en afgedwaald de geest ook zij door de vooroordeelen eener valsche philosophie. Door hare levensvolheid, wordt zij tegen haar ongeloof verdedigd.

Levensvol inderdaad, rijp van leven, komt ons het heerlijk gewrocht voor der begaafde schrijfster. Of ze in de eerste hoofdstukken het innige zielsverkeer der familie Bede beschrijve, den dramatischen dood van den huisvader, het weelderig, werkzaam huishouden der Poysers; of ze later de feesten schildere, door den ouden Squire gegeven, bij Arthurs meerderjarigheid; of eindelijk in de tragische toestanden van Hetty's vlucht, gevangenneming en veroordeeling het toppunt der kunst bereike; overal stroomt en spat dit meesterstuk van leven, van diep, ernstig,

menschelijk leven; en, volgens Hettingers veel beteekenend woord, is niet « sinds Christus dood al het echt menschelijke christelijk? »

Wil men zich overtuigen van de stevigheid, den ernst van George Eliots kunst, dan moet men ze aan eene albewijzende proef onderwerpen: hare boeken lezen in tijd van nood, in tijden van diepe, zielgrievende beproeving. Wie in zulke bange uren Adam Bede ter hand neemt, zal vinden wat hij zocht: kloeke onderwerping, nieuwen levensmoed, versche veerkracht. Zulks gezegd is veel gezegd, — ja, misschien hoogste lof voor een kunstwerk.

Wij spraken ook van ernstige philosophie. Wat zegt men van eene levensopvatting gelijk de volgende: — « Er bestaat geen onrecht, waarvoor de mensch alleen kan gestraft worden: gij kunt u niet afzonderen en zeggen, dat het kwaad in u niet zal voortspreiden. Der menschen levens zijn zoo volkomen ineen gesmolten, als de lucht, die zij inademen. Ik weet, ik voel den schrikkelijken omvang van lijden, dien Arthurs zonde veroorzaakt heeft aan anderen; maar zoo veroorzaakt iedere zonde lijden aan anderen, buiten dezen die ze bedrijven. Eene wraakneming van uwentwege op Arthur zou eenvoudig een nieuw kwaad voegen, bij dat waaronder wij zuchten: gij zoudt er de straf niet alleen van kunnen dragen, maar de ergste smarten roepen over allen, die u beminnen. »

Door haren heiligen levensernst, wordt George Eliot gebracht tot het huldigen der christene waarheid: zij belijdt hier de eenheid van 't menschelijk geslacht, dat de uitwerksels der erfzonde mogelijk maakte.

Wil men hare gedachten kennen over de grootschheid, de weldaad der smart? — Hier ook is zij onbewust geloovig:

« Diep, onuitsprekelijk lijden mag wel een doopsel heeten, eene wedergeboorte, de inwijding tot een nieuwen staat. De kwellende herinneringen, de bittere

spijt, het gefolterd medegevoel, het woest beroep op het Onzichtbaar Recht — al deze hevige gemoedsbewegingen, die de dagen en nachten der verloopene week gevuld hadden, en die zich nu, als een voortgestuwde menigte, samendrongen in de uren van dien enkelen morgen, deden Adam terugblikken op al de vorige jaren, als waren zij een schemerachtig en sluimerend bestaan geweest, als ontwaakte hij nu eerst tot volkomen bewustzijn. Het kwam hem voor als had hij het vroeger steeds als eene lichte zaak beschouwd dat de mensch lijden moet; als ware al hetgeen hij zelf had doorgestaan en tot hiertoe smart genoemd, slechts een oogenblikkelijke slag geweest, die nog geene kneuzing achterliet. Ongetwijfeld kan een groote angst het werk van jaren verrichten, en wij stijgen uit dit doopsel van vuur met eene ziel vol nieuwe vrees en nieuw medelijden. »

En verder : « Het groeien van hooger gevoel, binnen ons, is gelijk het groeien van een ander vermogen, brengend met zich het bewustzijn van vermeerderde kracht : wij kunnen evenmin wenschen terug te keeren tot eene engere sympathie, als een schilder of muzikant kan wenschen terug te keeren tot zijne ruwere manier of een wijsgeer tot eene minder volmaakte formule. »

Welke diepte van gevoel! hooge, heilige vlucht van gedacht! Hoe grootsch moest de ziel niet zijn, die zoo dacht en voelde! — En die vrouw leefde buiten den zedelijken regel! O! die allerdroevigste raadsels van 't menschenleven!

En nochtans, wij zegden het, geen woord komt de zeden kwetsen in dat boek. Integendeel, het ademt eene verhevene moraal. Nergens wordt Arthurs en Hetty's schuld verbloemd of verschoond, uit toegeeflijkheid voor de zoogezegde eischen van drift en hartstocht. Zwaar moeten de plichtigen boeten voor hunne zonde, — de eene in lichamelijke smarten, de andere door de wroeging van zijn geweten, door

eene verduisterde levensbaan; — en die zonde weegt ook, als eene straf en beproeving, op allen rond hen. Schoon ook wordt de plichtigheid van Arthur aangebracht, van den beginne af, van zijn eersten lichtzinnigen stap, die hem aanzet den clergyman Irwine op te zoeken om belijdenis te doen van zijne neiging en sterkte tegen zich zelve te vinden.

Hier kan een katholiek niet nalaten op te merken hoe verschillend de gevolgen geweest waren, had Arthur een waren priester gevonden, en niet een gentleman, gemakkelijk aan de ontbijttafel gezeten en in niets verschillend van andere heeren. Om te biechten komt de jongeling; eene ware biecht hadde hem gered. Want Arthur is geen genieter; bij hem geen spoor van opzettelijk bederf; hij wordt medegesleept door zijne drift, zonder in 't eerst te voorzien waar zij hem brengt. Dit verhoogt nog de zedelijke waarde van het werk.

Adam Bede dan zal blijven onder Engelands klassieke boeken, om zijn verheven ingeving, beeldschoonen vorm, machtige scheppingskracht, fijne karakterschetsing, om zijnen warmen, meeslependen toon, den gloed, de begeestering van schildering en beschrijving, om den hartstocht in gevoel en gedacht, — ook om zijne trouwe weergeving van het landleven.

Immers niets wat wij Conscience of Virginie Loveling te verwijten hadden, komt hier te pas. George Eliot idealiseert hare helden niet boven hunnen stand of schrijft hun geene gevoelens toe van overdreven of romaneske sentimentaliteit. Hetty is een doodgewoon buitenmeisje, gemeen en baatzuchtig van gevoel, onbekwaam voor een verheven doel of opvatting. De coquette alleen is in haar gevleid door Arthurs opmerkzaamheid; zij bemint hem niet, is onbekwaam om iemand te beminnen. Lage zinnelijkheid, dierlijke vrees, gewone ijdelheid, zijn de machtigste drijfveeren dezer natuur, alleen aantrekkelijk door een bekoorlijk uiterlijke.

Adam Bede, hoe edel ook van geest en natuur, blijft toch zijn werkmansstand getrouw heel het boek door. Zeer juist merkt G. Eliot op : « Zijn werk, gelijk gij weet, had altijd een deel van zijnen godsdienst uitgemaakt, en van zijne vroegste jaren was hij tot de klare bewustheid gekomen dat goed timmerwerk Gods wil was — de vorm van Gods wil, die hem persoonlijk aanging. »

En elders : « Adam zag er noch lomp noch verlegen uit, maar stond in zijne gewone vaste regelrechte houding, het hoofd wat achterover geworpen en de handen gansch stil, in deze ruwe weerdigheid, die eigen is aan verstandige, eerlijke, welgebouwde werklieden; deze vragen zich nooit af wat zij op de wereld komen doen. »

Men ziet het, Adam is geen sentimenteele dweper, geen romaneske minnaar; maar eerst en vooral een werkman, werkman van top tot teen, verliefd op zijn werk, er zijnen adel, zijne fierheid in puttend.

Zoo behooren alle personages van George Eliots roman tot hunnen stand, zoo is dit werk een meesterwerk van gezond realisme.

Van den anderen kant, gaat de schrijfster nooit mank aan een overdreven realisme. Zij verwart waarheid niet met grofheid; nooit kwetst zij de zeden, zelfs in kiesche toestanden; — Mochten vele Duitsche schrijvers haar daarin gevolgd hebben! — nooit verlaagt zij het landelijk leven tot een dierlijk leven; wel integendeel acht zij hare helden vatbaar voor al de edele gevoelens en beweegredens, die het menschdom boven het dierenrijk verheffen : liefde, opoffering, godsdienstzin.

Ook aan de kleingeestige ongeloovigheid van Virginie Loveling weet George Eliot vreemd te blijven; wij hebben het gezien. — Haar gemis aan gevoel is haar even onbekend. Bij George Eliot heerscht een wonder medevoelen met hare helden. Haar warm, rijk, kwistig gemoed leeft alles mee, wat hare personages komt treffen.

In kennis van de buitenzeden, moet de Engelsche schrijfster voor de Vlaamsche zeker niet onderdoen. — Niets levendiger, natuurgetrouwer dan al die tafereelen uit de Hall-hoef, van het eerste af :

— « Het leven in de Hall komt niet meer van het salon, maar van de keuken en van de opene plaats. — Leven genoeg daar! ofschoon het de slaperigste tijd van 't jaar zij, juist voor den hooi-oogst; en 't is ook de slaperigste tijd van den dag, want volgens de zon is het dicht bij drieën, half-vier aan Mrs Poysers schoone hanghorlogie. Maar er is altijd een sterker levensgevoel als de zon heerlijk schittert na den regen; en nu stort zij hare stralen neer, en schept sprankels in het natte strooi, en verlevendigt ieder plekskken lichtgroen mos, op de tichels van den koestal; en hertoovert zelfs het modderig water, dat langs de goot, naar den mestput loopt, tot een spiegel voor de geel-gebekte eendvogels, die gretig het vocht slikken waar zooveel solieds in vaart. Het is een waar concert van geluiden : de groote bulhond, geketend nevens de stallen, geraakt in razenden toorn, door het onbezonnen naderen van eenen haan, te dicht bij de opening van zijn hok. Zijn heftig geblaf wordt beantwoordt door twee voshonden, opgesloten in den koestal tegenover. De oude hooggekamde hennen, krabbende met hunne kiekskens in het strooi, heffen een meewarig gekakel aan, als de verslagen haan weer nadert. Eene zeug, met haar gebroed, — allen heel modderig van pooten en gekruld van steert — werpt eenige diepe staccatonoten daartusschen. Onze vrienden, de kalveren, blaten uit het schutsel; en onder dit alles, ontwaart een fijn oor het aanhoudend gedommel van menschenstemmen. »

Zooveel voor het werkzame : — nu een rustige Zondag :

« Hetty, Hetty, weet gij niet dat de kerk om twee uren begint, en dat het al over half-twee is. Hebt gij niets beters te bedenken op dezen zaligen

Zondag, als de arme oude Thias Bede in den grond moet gelegd worden, en nogal verdronken, och arme! in 't stille van den nacht, dat het genoeg is om iemand eene rilling op het lijf te jagen. Maar gij moet u aan 't optooien zijn, als voor eene bruiloft, in plaats van voor eene begrafenis. »

« Wel, tante, » zegde Hetty, « ik kan zoo gauw niet gereed zijn als de anderen, wanneer ik Totty moet aankleeden. En ik had nooit zooveel werk om haar stil te houden. »

Hetty kwam juist beneên, en Mrs Poyser, met haar simpel hoedje en hare eenvoudige sjaal aan, stond aan den trap. Zoo ooit een meisje uit rozen gemaakt scheen, dan was Hetty dat, in haar Zondagschen hoed en in haar Zondagsch kleed. Want haar hoed was met roos opgemaakt, en haar kleed had roze moesjes gesprenkeld op een witten grond. Er was niets dan wit en roos om haar, uitgenomen haar zwart haar en hare gespenschoentjes. M[rs] Poyser was kwaad op haar eigen, want zij kon nauwelijks een glimlach bedwingen, zooals wij allen geneigd zijn te doen, als we lieve ronde dingen zien...

En nu kwam de kleine stoet in beweging, M[r] Poyser droeg zijn lakenen Zondagspak, benevens eene rood en groene vest; een zijden doek van gelen toon versierde zijnen hals en uitnemende ribbekens-kousen van grijze saai, gebreid door M[rs] Poysers eigen hand, lieten de schoone proporties van zijne beenen voordeelig uitkomen. M[r] Poyser moest niet beschaamd zijn over zijne beenen. Ook was volgens hem, het toenemend misbruik van kaplaarzen en andere drachten, die de onderleden verbergen, te wijten aan eene erbarmelijke ontaarding van 's menschen braai. Nog minder reden had M[r] Poyser zich te schamen over zijn rond, gul gelaat, dat een toonbeeld was van welgezindheid, toen hij zeide : « Kom, Hetty ! — Komt, kleintjes ! « En met zijne vrouw aan den arm, opende hij den weg.

De « kleintjes », aldus aangesproken, waren Marty en Tommy, knapen van negen en zeven jaar, in bombazijnen jakskens en korte broeken, verlevendigd door roode wangen en zwarte oogen. Zij geleken zoo veel aan hunnen vader, als zeer kleine olifanten aan een grooten kunnen gelijken. Hetty stapte tusschen de twee, en achteraan kwam de geduldige Molly, wier plicht het was Totty te dragen over de open plaats en over al de plaskens onderwege....

— Gij zoudt geweten hebben dat het Zondag was, alleen met op de hoef te ontwaken. De hanen en hennen schenen het te weten en uitten maar bedaarde kakelende geruchten. Tot de bulhond toe, zag er minder woest uit, en had zich vergenoegd met eene kleiner beet dan gewoonlijk. De zonneschijn noopte alle dingen tot rust en niet tot werk : Hij zelf sluimerde op den mosbegroeiden koeienstal; op den hoop witte eendvogels, samengeschoold, hun bek onder hunnen vleugel; op de oude zwarte zeug, lui uitgestrekt op het strooi, terwijl haar grootste big een voortreffelijk springveerbed vond op moeders vette ribben; op Alick, den schaper, in zijn nieuwen kiel, een ongemakkelijk dutje nemend, half zittend en half staande op den trap van den korenzolder. — Alick was van oordeel dat kerkgaan, even als andere weelden, niet iets was voor een voorman, die het weer en de ooilammetjes in het hoofd heeft. « Kerk! neen — ik heb aan wat anders te denken, » placht hij te antwoorden op een toon van bittere beteekenis, die alle verder vragen stremde. Ik ben overtuigd dat Alick niets oneerbiedigs bedoelde : integendeel, ik meen te weten dat zijn geest noch speculatief noch sceptisch van aard was, en onder geen voorwendsel zou hij de kerk verzuimd hebben op Kerstdag, Paschen of Sinxen. Maar zijne algemeene impressie was, dat openbare diensten en godvruchtige plechtigheden, gelijk andere niet-voortbrengende bedieningen, besteınd waren voor menschen, die tijd over hebben.

« Daar staat vader aan het hek, » zegde Martin Poyser. « Ik ben zeker dat hij ons wil nakijken, over het veld. 't Is wonder wat goede oogen hij heeft, op zijn vijf-en-zeventigste jaar. »

« Ha! ik denk dikwijls dat oude lieden gelijk kerstekinderen zijn, » zegde Mrs Poyser; « als ze maar zien, 't is eender wat. 't Is zeker Onzen lieven Heer zijn manier om ze stil te krijgen, eer ze slapen gaan. »

De oude Martin opende het hek, toen hij den familiestoet zag naderen, en hield het wijd open, op zijnen stok geleund — in zijn schik dat hij dit beetje arbeid nog verrichten kon; want gelijk alle oude mannen, wier leven al werkend doorgebracht werd, deed het hem genoegen te denken dat hij nog nuttig was — dat de ajuinen, in den hof, beter zouden groeien, omdat hij, bij het zaaien, tegenwoordig was geweest — en dat de koeien beter zouden gemolken worden, indien hij thuis bleef op een Zondagachternoen om er een oog op te houden. Op Sacramentszondagen ging hij altijd ter kerk, maar niet zeer regelmatig anders.

« Zij zullen Thias Bede al in den grond hebben, voor gij op het kerkhof komt, » zegde hij, toen zijn zoon naderde. « Zij hadden hem beter in den voornoen kunnen begraven, als de regen viel : nu is er geen kans meer, zelfs voor éenen druppel. De maan ligt daar gelijk een boot, ziet gij? — Dat is een teeken van schoon weer. — Daar zijn er veel valsche, maar dat is zeker. »

« Ja, ja, » zegde de zoon, « nu zal het wel ophouden. »

« Let op hetgeen de pastor zal zeggen, let op hetgeen de pastor zal zeggen, mijne jongens, » sprak grootvader tot de zwartoogige jongens in korte broeken, zich een marmerbol of twee in de zakken bewust, die zij heimelijk, onder 't sermoon, meenden uit te trekken.

« Doen dâ, ôova », zegde Totty; « mij da naa de

tert. Mij hêt mijn toon teed aan. Deef mij een pepermunt. »

Oova, schuddende van 't lachen over « dat diepzinnige deerntje », voerde langzaam zijnen stok over naar zijne linkerhand, waarmede hij het hek open hield, en stak langzaam zijnen vinger in het vestzaksken, waarop Totty's oogen, met vertrouwelijke aandacht, gevestigd waren.

En als zij allen heen waren, leunde de oude man weer op het hek,.... tot zij verdwenen achter een omdraai in de haag. Want in die dagen stonden overal hagen.... en op dien achternoen spreidden de hondroosjes hunne lichtroode kronen uit; de nachtschade schitterde in haren geel en purperen luister; de bleeke kamperfoelie groeide buiten bereik, hoog uitziende uit den top van een hulstboschken, en, over dit alles, wierp van tijd tot tijd een esch of een wilde vijgeboom zijne schaduw over het pad. »

Of dit alles echt landleven is! of die tafereelen eene grondige kennis verraden van de buitenzeden, van de boerengewoonten en bezorgdheden! Men weet niet wat meest te bewonderen, van die vertrouwelijkheid met het buitenleven of van het diep gevoel voor natuurschoon, door George Eliot overal ten toon gespreid. Met kwistige hand strooit zij hare rijke, weelderige beschrijvingen. Zoo, bijvoorbeeld, bij Dinah's preek :

« — Het vlakke zonnelicht lag als doorschijnend goud op de zachtjes wuivende sprietjes van 't pluimige gras, op de hooge, roode zurkel en op de witte bloemen der dolle kervel bij den zoom van de bosschige hagen. Het was die stond in den zomer, waarop men meewarig de bloeiende halmen der weide beziet, wanneer men het wetten eener zeisen hoort. »

En die andere avond in 't woud, juist vóor Adams tragieke erkenning van Arthur en Hetty als minnaars :

« — De zon stond op haar nederdalen en zond lage purpere stralen tusschen de dikke stronken der

hooge eikeboomen, rakend ieder barre plek gronds met eene vluchtige glorie, die haar gelijken deed aan een kleinood in 't gras. De wind was nu gaan liggen en er was juist koelte genoeg om de tengere blaadjes te roeren... Welke grootsche beuken! Adam vond zijne vreugd in boomen, boven alle andere zaken... Hij bewaarde ze in zijn geheugen, zooals een schilder doet, met al de knobbels en vlekken in hunnen bast, al de buigingen en krommingen van hunne takken... Geen wonder zoo hij stilhield, niettegenstaande zijne haast, om een buitengewoon dikken beuk te bezien en zeker te zijn, dat het maar éen boom was en niet twee ineengegroeid. Tot het einde zijns levens herdacht hij dien stond, toen hij rustig den beuk beschouwde... »

Wil men nu winterlandschappen?

« — Het was bij tienen, wanneer Hetty van huis ging, en de lichte rijm, die de hagen in den vroegen morgen had besprenkeld, was verdwenen met het stijgen van de zon in den onbewolkten hemel. Heldere Februaridagen hebben meer bekoorlijke hoop in hun licht dan welke andere dagen ook in 't jaar. Geerne staat men stil in de koesterende zonnestralen, om, over de heggen, de geduldige ploegpeerden te bezien, keerend op 't einde van de voor, en te denken dat men heel het schoone jaar voor zich heeft. De vogelen schijnen dat ook te voelen: hunne noten zijn zoo helder als de heldere lucht. Er zijn geene bladeren aan boomen en hagen, maar hoe groen zijn al de grassige akkers! En het donker purperachtige bruin van den beploegden grond en van de barre takken, hoe schoon ook! Wat eene blijde wereld! heb ik dikwijls bij mijn eigen gedacht, toen ik reed over heuvelen en dalen; vooral wanneer ik in vreemde landen, velden en wouden zag, zoo gelijk aan ons Engelsch Loamshire — den rijken grond met dezelfde zorg bebouwd, de wouden zachtjes neerzakkend van de glooiing naar de groene beemden — en dan, langs

den weg, iets ontwaarde, dat mij mijlen ver bracht van Loamshire : de beeltenis van een grootschen doodstrijd — den doodstrijd van 't Kruis. Zij stond daar soms tegen lachende appelbloesems, of in den breeden zonneschijn bij 't korenveld, of op den draai van 't woud, waar eene zilveren beek heenkabbelde; en zeker, zoo een reiziger op deze wereld kwam, onbekend met de geschiedenis van 's menschen leven, zou deze beeltenis van doodstrijd hem wel vreemd voorkomen, te midden eener blijde natuur. Hij zou niet weten dat achter deze appelbloesems, of tusschen dat gouden koorn, of onder de dekkende twijgen des wouds, er soms een menschenhart schuilt, hevig kloppend van angst : een jong bloeiend meisje misschien, niet wetende waar zich wenden om de snel naderende schande te ontvluchten, niets meer van dit ons leven begrijpend, dan een stom afgedwaald lam, verder en verder dolend in 't vallen des avonds, op de eenzame heide, maar smakende het bitterste van 's levens bitterheid. »

Hoe rijk, hoe weelderig ook deze beschrijvingen van Gods natuur, toch komt, bij George Eliot, altijd de menschelijke toon er tusschen, en brengt eenheid in hare grootsche gewrochten.

Langs welke zijde wij die ook beschouwden, onverminderd bleef onze bewondering. De Engelsche schrijfster weet de hoogste bezieling te paren met het stevigste realisme, het innigste Godsgevoel met het diepst menschelijke medelijden, de krachtigste karakterschepping met de fijnste zielsontleding, de verhevenste ingeving met den rijksten vorm. — Machtig, weldoende, bekoorlijk is hare kunst. Aan haar mogen wij wel den palm reiken in het zoo moeilijk vak der landelijke letterkunde.

(*Vervolgt.*) M. E. BELPAIRE.

DE UNIVERSITEIT : EENE KWEEKPLAATS VOOR HOOGER LEVEN (1).

ECHTE toewijding aan wijsbegeerte, godsdienst of ontwikkeling wordt zelden bij afgunstige en twistzieke geesten aangetroffen. Geschillen behagen den onwetende en den bevooroordeelde; en zij die in 's menschen hoogste welzijn het minst belang stellen zijn het eerst bereid om over nietigheden te vitten. De door den waren student ingeademde lucht is rein en helder, — de gedachten waarmede hij leeft hebben bestendige waarde en zijn vermengd met milde en welwillende gevoelens. Zijn zichtspunt is breed en hij is verdraagzaam omtrent kleine zaken die de menigte prikkelen. Hij weet dat de waarheid zich niet openbaart in den storm der geloofsstrijden, die niets bijleggen. Hij bekommert zich noch om betrekkingen noch om volksgunst en heeft, zoodoende, ook den aanleg niet die afgunst en ijverzucht mogelijk maakt. Zijne duidelijkere kennis van het verleden geeft hem een grooter en werkelijker inzicht van het tegenwoordige. In het bleek en zwak licht van doode rijken en vervallen beschavingen ziet hij hoe ijdel de meeste dingen zijn door welke wij onze rust laten verstoren. Hij weet dat twijfel en moeilijkheden het best door handelen en lijden worden overkomen, niet door redegetwist en bedilling. En hij verstaat hoe licht zij, die zich aan eenen kring van eng denken en beminnen gewennen, er toe komen te gelooven dat het oneerbiedig is overal God te zien, en in hun mikrokosmos berusten, geloovende dat het Zijn Heelal is. Hij wil hen niet storen, want voor hen is het

(1) Zie *Dietsche Warande en Belfort*, bl. 679.

zoo. Hij weet ook dat de ergste zelfzucht niet individueel maar collectief is, dat zij die als eenlingen welwillend, ja, edelmoedig zijn, gewetenloos, hard en meedoogenloos worden, wanneer er van hunne partij of aanhang spraak is; en dat alzoo hetgeen vaderlandsliefde of geloofsijver genoemd wordt, de menschen tot het plegen der gruwzaamste misdaden geleid heeft. Zijn gebed is dat van Isaïas : « Laat alleen waarheid en vrede in mijne dagen zijn. » Laat anderen vitten, zegt de H. Augustinus, « ik zal bewonderen. »

De ware student door eene belanglooze nieuwsgierigheid en bewondering aangetrokken, houdt zich met de groote vraagstukken der wijsbegeerte bezig als met de hoogste middelen van verstandsontwikkeling. Geene andere lucht maakt den geest zoo voortreffelijk of openbaart zoozeer de ziel aan haar zelve, als die wetenschap, wanneer zij in eenen vrijen en edelen zin onderwezen wordt. Wat is zij, zooniet de kunst des denkens met omzicht op de vraagstukken toegepast die het meest den mensch aanbelangen, en die iedereen, zal hij boven het peil der gewone meening rijzen, zoo goed als hij kan voor zich zelven moet oplossen. Het is de menschelijkste aller pogingen, de poging van den mensch om zich zelven te kennen, om inzicht te krijgen in het geheim van zijn en leven, van geest en stof, van tijd en eeuwigheid, van God en ziel; en al moge men het er voor houden dat zulke poging nooit haar doel zal bereiken, zoo moet het aangenomen worden dat het eene edele verstandsoefening is en de bron van een rein en durend genot. Het is even gemakkelijk als volksbelievend van de bovennatuurkunde als van eene ijdele en onvruchtbare studie te spreken; maar het is ook gemakkelijk, lichtzinnig en onrijp in zijne oordeelen te zijn; en zoo er eenige sfeer is waar de meeningen der menigte weinig van tel zijn, is het die der reine gedachte. Maar zij die kwaad spreken van de wijsbegeerte, evenals zij die den godsdienst willen kleineeren, werken vruchteloos, want zoolang als de mensch blijft denken zal hij in de wijsbegeerte belang stellen, en zoolang als hij blijft gelooven, hopen en beminnen, zal hij zich tot God keeren.

Gewis kan de wijsbegeerte even als de godsdienst tot eene aanmatiging worden; maar voor hen die in het binnenste heiligdom treden is zij kracht en blijdschap. Niets anders bevrijdt zoo werkelijk van de dwingelandij der feiten

of leidt zoo zeker door de trouwelooze zee der theorie. Zij voedt nog meer den geestelijken mensch op dan den lichamelijken; en dit is de grondslag van het persoonlijk karakter, dat zelf een hoofdsteun der menschheid is. Het geloof geeft eene richting aan onze strevingen en verzuchtingen, de hoop sterkt en ondersteunt den wil, de liefde zet geheel ons wezen uit, tot de onzen makende die het niet waren, terwijl de wijsbegeerte de lamp houdt die ons pad door 's werelds doolhof verlicht. Haar zacht en gelijkmatig licht schijnt in de reine sferen waar de ziel zich in het beproeven harer wieken verlustigt; waar zij eene etherische lucht inademt die haar vastheid in het voornemen en lijdzaamheid geeft; waar zij leert inzien hoe zelfs de faam iets nietigs is, vergeleken met het zicht van het eeuwige, met de wetenschap dat wijsheid waarheid is, waarheid liefde, dat liefde God is. De wijsbegeerte leidt ons in het gezelschap van « groote gedachten, ernstige gedachten, tot het einde toe durende gedachten »; waar wij de woorden van den eersten wereldleeraar hooren, ons aanmanende om deel aan den grooten strijd te nemen, die de strijd is des levens en grooter dan eenige andere op aarde. Zullen wij vrij worden van onwetendheid en zonde, zoo moet onze vrijmaking uit ons binnenste komen. Niet zoo zeer onze levensomstandigheden als wij zelven moeten veranderd worden. Even als zachte bedden en lekkere spijzen den zieke niet kunnen herstellen, omdat de binnenste bron traag en hare wateren bitter werden, zoo ook kan niets uitwendigs ons vrij en vreugdig maken zoo wij de gevangenen onzer lage hartstochten zijn. Om kort te gaan, zonder wijsbegeerte hebben zelfs de geleerdste menschen maar een slag van encyclopaedische onwetendheid, want het geheel is zonder band, alles is verwarring.

Welk voorwerp wij ook aan de hoogere studiën geven, het zij wij die met Newman vrije kennis noemen, of met Virchow algemeene wetenschappelijke en zedelijke ontwikkeling, tegelijk met het beoefenen van een bijzonder vak, — wat ook het voorwerp zij, eene ware en levende wijsbegeerte is haar eerste en wezenlijkste tuchtmiddel. Waar dit ontbreekt is geene hoogeschool. Deze is het die de diepe eindelooze grondlagen van het godsdienstige geloof goed legt; deze is het die de volstrekte noodzakelijkheid van zedelijke ontwikkeling en gedrag aanwijst; zij is het die toont hoe elke begaafdheid kan ontwikkeld en elk gemoeds-

bezwaar voldaan worden; zij is het die aan elke vooruitgekomen wetenschap hare plaats aantoont; zij is het die ons leert ongewoon begaafde mannen te onthalen, welke ook hunne roeping of hun arbeid zij; en tenzij wij weten hoe onze grootste mannen te onthalen, hun goede gelegenheid en aanmoediging te verschaffen, hen in staat te stellen hunne bekwaamheden tot hun recht te laten komen, zijn wij barbaarsch of vervallen. De aarde is geschikt als te huis voor een ras van veel hoogere zedelijke en verstandelijke middenwaarde dan het menschelijk geslacht ooit bereikte; en zullen wij een breeder leven verwerven en hoogere vlakten bereiken; zullen wij, wanneer de ontaarding tot ons komt, zooals zij tot allen komt, eene eeuwige gedachtenis van ons zelven nalaten, zoo moeten wij de wijssten, de besten en de machtigsten leeren liefhebben en volgen. In het licht van en geleid door individuëele verstanden van buitengewoon inzicht en sterkte moet de trage menigte haren weg naar hooger dingen tastend zoeken of in 't geheel niet rijzen. Of de hoogescholen ten slotte al dan niet hunne vrijheid onder een demokratisch maatschappelijk stelsel zullen kunnen handhaven is de vraag. Naarmate de beschaving ingewikkelder wordt nemen de middelen tot verdrukking en dwingelandij toe; en komt de menigte er toe te ontaarden, zoo zal hare afgunst en haat der voortreffelijkheid heviger worden.

Sparta en het republikeinsche Rome werden sterk door wijsbegeerte, kunst en letterkunde aan de vereischten eener enkel praktische en burgerlijke opvoeding te slachtofferen. En dit is, naar het schijnt, ook de strekking der volksheerschappij. Deze strekking is verkeerd en leidt ten gronde. De eenling bestaat niet voor de instellingen : deze bestaan voor hem; en de praktische zijde des levens is alleen schatbaar in zooverre als zij in het geestelijke voorziet. Even als het bezit eener wereld hem, die in zich zelf laag is, niet gelukkig zou kunnen maken, evenmin zou het waarde en voornaamheid aan eene natie kunnen verschaffen, wier burgers onwetend, laag en veil zijn. Dit leerde Christus en deze leering is het die het verbond van Christendom en wijsbegeerte onvermijdelijk maakte, even als de leering van de broederlijkheid der menschen geleid heeft tot degene van gelijke rechten voor allen, en zoodoende tot het heerschen des volks. « Maar ofschoon vox populi

vox Dei het als grondregel gewonnen heeft, » zegt Locke, « toch herinner ik mij niet waar God ooit zijne uitspraken door de menigte, of de Natuur hare waarheden door de kudde verkondigd hebben. » Wanneer de wereld goed bestuurd wordt, is zij dit niet door de menigte, maar door de wijssten en de besten. Het genie, de held en de heilige kunnen inderdaad niet door de scholen, waar zij onderwezen, verklaard worden, maar eene ware school is niettemin ons doelmatigste werktuig om menschen te vormen. Zelfgemaakte menschen zijn armzalig gemaakt. Hoe hooger en hoe heiliger de zaak, des te hooger en te heiliger moeten de leiders zijn.

Hier in Amerika hebben wij een tweevoudig werk te verrichten, en hooger of heiliger taak vertrouwde God nooit aan menschelijke wezens toe. Wij hebben in deze Nieuwe Wereld van algemeene tijd-te-baat-neming, koortsige wilskracht en onstuimige hartstochten de Kerk — die ons door de eeuwen heen werd overgeleverd en die voortkwam uit het verstand en het hart van Christus, zich zelf op het kruis uitsprekende — op te bouwen en stevig te vestigen; en wij moeten het onze bijdragen in het reinigen, opbeuren en beschaven der massa's tot welke wij behooren, en die, zullen zij bekwaam zijn en blijven om zich zelven te regeeren, daartoe door de wetenschap, de zedenleer en den godsdienst moeten onderwezen worden. Kennis alleen zal niet volstaan, en eene reine wijsgeerige zedenleer heeft geene beteekenis of werkende kracht voor de menigte. De zedelijke krachtenleer van een volk ligt in zijnen godsdienst. De maatschappij berust op het geweten, niet op de wetenschap. « De godsdienstige opvoeding » zegt Balzac, « is in het groot beginsel van het leven der maatschappij, het eenig middel om de som des kwaads te verminderen en om de som des goeds in het menschelijk leven te vermeerderen. De gedachte, grondslag van alle goed en van alle kwaad, kan alleen door den godsdienst geleid en aan tucht en toezicht onderworpen worden, en de eenig mogelijke godsdienst is het Christendom, dat de nieuwere wereld schiep en zal bewaren. »

De Katholieke opvatting der opvoeding is het gevolg van een echt inzicht in 's menschen ware natuur, die heilig en Goddelijk is. Hem alleen opvoeden met het oog op zijn gemak, geriefelijkheid, genot en heerschappij over stoffelijke dingen is hem uit het Goddelijke midden nemen waarin hij behoort. Erkennen wij niet allen dat het ontwikkelen

van den geest zonder het vormen van het geweten geene opvoeding is?

Is dit niet de hoogste levensvraag die Amerikanen zich kunnen stellen : Hoe zullen wij onze scholen tot middenpunten van zedelijken invloed maken? Kunnen wij geene kwaadvoorspellende teekenen van verval zien in de begeerlijkheid, die overal het openbaar geweten wegvreet, in het algemeene haken naar gemak en weelde, in het uitsterven van het eergevoel en van de heiligheid des eeds, in het slapper worden van den huwelijksband, in het verlies van gehoorzaamheid en eerbied der kinderen, in de aanbidding van het welgelukken, in het overdreven vertrouwen in de macht der werktuigkunde, het worden van den schouwburg tot een voorhof des tempels van Astarte, in de volksgunst van ruwe spotters voor wie niets heilig is, en die weinig minder zijn dan verstandelijke misdadigers? Is het niet zooveel te dringender dat onze scholen middenpunten van zedelijken invloed worden, daar de meeste kerken schijnen weg te drijven van de eeuwige levende waarheid naar enkele gevoelerigheid? Hoe zullen wij van de school een middenpunt van zedelijken invloed maken? Het antwoord is niet moeilijk. De zedelijkheid, even als de beschaving, even als de godsdienst, wordt niet ontwikkeld, maar voortgeplant. De vrome deelt den geest van godsvrucht mede, gelijk het heldere verstand degenen opwekt op wien zijn licht valt. Het karakter vormt het karakter. Welke zijn de deugden die den man waardig en sterk maken? Zijn het niet waarheidsliefde, oprechtheid, eerbied, eerlijkheid, gehoorzaamheid, kuischheid, geduld, zachtmoedigheid, nijverheid, beleefdheid, matigheid, redelijkheid, volharding? Wie kan nu die deugden voortplanten? Zij in wie zij levende vermogens zijn, — zij en zij alleen.

Nationale herwording is niet mogelijk zonder zedelijke hergeboorte, zedelijke herwording kan alleen door eene richtige opvoeding van den geheelen mensch en het geheele volk gegeven worden, en deze is alleen te bekomen door mannen en vrouwen die in het verstand, in het hart, in het geweten leven, wier zielen vervuld zijn met licht en doordrongen van liefde; die het voor zich zelven onmogelijk gemaakt hebben genot in eenig vermaak of bezigheid te scheppen, tenzij het op de eene of andere wijze tot hunne volmaking en alzoo tot het gemeene welzijn kan medewerken. De eerste

gedachte in elke ware hoogeschool is het vormen van menschen, en slechts in zoo verre als zij een middel zijn tot dit doel kunnen verfijning, welgemanierdheid, smaak en geleerdheid een einde en een ideaal worden. Stijl en vorm en velerlei kennis zijn belangrijk, maar zij zijn eerst dan levenwekkend wanneer zij de waarheid, door vurige zielen gekend en bemind, door een groot oogmerk en een echten geestdrift ingegeven, helpen uitdrukken.

Goede beginselen hebben is uitmuntend, maar de waarde eener school kan alleen door uitkomsten gekend worden. De opvoeding, even als de geneeskunde, is grootendeels eene zaak van proefneming. Onze ontwerpen en leeringen zijn ijdel zoo zij den toets der toepassing niet kunnen doorstaan. Zijn scholen godsdienstig indien zij de menschen niet godsdienstig maken? Zijn zij opvoedend indien zij den mensch niet zedelijk maken? Is algemeene ontwikkeling een goed indien zij het geloof verzwakt aan de eeuwige beginselen welke aan een waar menschelijk leven tot grondslag strekken?

Deze hoogeschool werd gesticht opdat wij een middenpunt zouden hebben, waar onze opvoedkundige beginselen onder de gunstigste voorwaarden op den proefsteen zouden kunnen gesteld worden. Opdat wij het ons zouden hebben kunnen duidelijk maken dat het geduld, de zelfverloochening, de onwereldsche gezindheid, de volhardende vlijt — die alleen groote geleerden en verstandige leiders kan vormen — steeds onder ons, zij het ook in weinigen, te vinden zijn; en opdat deze weinigen voor ons — die in de zorgen, de verstrooiingen, de bezigheden der wereld geworpen zijn, — als bakens voor den in den storm zwalpenden matroos zouden worden, of als levende bronnen voor de reizigers door dorre vlakten, of als de stemmen van dappere kapiteinen voor hunne soldaten te midden het wapengekletter en het krijgsrumoer; opdat wij — wanneer men ons zegt dat onze godsdienst ons berooft van de vrijheid des geestes en van de macht om de wetenschap zonder vooringenomenheid te beoefenen — in plaats van tot ondoelmatige beschouwingen onze toevlucht te nemen, of terug te keeren tot verleden eeuwen wat de vraag niet is, eenvoudig zeggen : beziet onze groote school, en het klare zoeklicht dat daar gericht is op wat het meest het menschelijke verstand aanbelangt; opdat ook wij, wij de kinderen van eeuwen verdrukking en armoede, ons thans ook in de voorste rangen

van denkers en beminnaars van hunne naasten zouden kunnen vertoonen, om de groote woelige volksmenigte te helpen verlichten en haar langs onzekere wegen naar een schooner, breeder, reiner leven te geleiden; en opdat wij aldus zouden toonen dat er in ons katholiek geloof een vermogen tot zelfvernieuwing is, dat zijn levenwekkend beginsel door eeuwen strijdens niet werd uitgeput, maar dat het bestemd is om eens de innerlijke en vormende kracht der maatschappij te worden, en dat het zich dan aan de geheele wereld in al de diepte zijner waarheid en in al de weelde zijner zegeningen zal aankondigen : om dat alles en om nog veel meer werd de Katholieke Hoogeschool van Amerika gesticht.

Zij kwam tot den stand te midden van twijfel, wantrouwen en tegenkanting van verschillenden aard. Hare eerste geschiedenis is er eene van moeilijkheden en proefnemingen. Nooit te voren hadden de Amerikaamsche Katholieken een werk ondernomen welks beteekenis en invloed zich zoo ver als het land zelf zouden uitstrekken. Bisdom op bisdom waren ingericht geworden; kerken en scholen, toevluchtsoorden en gasthuizen waren in duizende plaatsen gebouwd geworden; eene talrijke schaar trouwe priesters en godsdienstige mannen en vrouwen waren opgeleid geworden, en men scheen meestal geneigd om zich bij zulke uitbreiding en vermeerdering van getalsterkte neer te leggen. Doch voor eenigen althans was het blijkbaar dat, zoo die uitgestrekte en snelle vaart der Kerk, te midden van den grootsten volksstaat die ooit bestond, niet op verval of verwarring zou uitloopen, het dringend geboden was hier een gemeenschappelijk middenpunt van het hoogste geestesleven op te richten : verstandelijk, zedelijk en godsdienstig van aard, waar mannen van buitengewone gaven eene uitzonderlijke opleiding zouden ontvangen; want aan zulke mannen is overal als hoofden onzer bisdommen, seminariën, colleges en parochiën sterke behoefte. In posten van gezag doen zwakke en onwetende mannen meer nadeel dan zulken die te kort schieten in deugden. Het ergste kwaad, zoo in Kerk als in Staat, werd door lieden veroorzaakt wier inzichten goed waren, maar die door hunne bekrompenheid en onvriendelijkheid, door hunne zwakheid en wankelmoedigheid en hunnen onverlichten ijver verblind en misleid werden.

In eene maatschappij als de onze, waar er weinig ontzag

is, weinig eerbied voor wat ook, behalve voor het gezag — zij het nu gezag van het geld of gezag van het verstand — is het niet genoeg dat de geestelijkheid vrij van blaam zij. De moeilijkheid der prediking zal de aandacht van de heiligheid van den levenswandel afleiden. Zoo wij de openbare belangstelling op ons willen vestigen en ze willen behouden, moeten wij meer kunnen dan ons op het gezag van Kerk of Bijbel beroepen; wij moeten weten hoe tot den God in ieders boezem te spreken. Even als elke ware leeraar moet de priester, al is hij niet gehouden alles te zeggen wat hij weet, het geheele veld der kennis overzien en in elk vak der wetenschap te huis zijn; want alleen zij die met het geheele bekend zijn, kunnen een onderwerp met meesterlijke geschiktheid aanvatten en het onder al zijne oogpunten beschouwen, daar zij steeds zeker van hunne zaak zijn. « De onwetendheid, » zegt Benediktus XIV, de geleerdste der pauzen, « de onwetendheid is de bron van alle kwaad, » en waar zij in eene geestelijkheid wordt aangetroffen, gaat zij steeds te zamen met inwendig verval, met vadsigheid, onverschilligheid en zelfvertroeteling.

Geen arbeider leidt een leven van zulken zwaren en onverpoosden arbeid als een ware student. Eene stem roept hem onophoudend toe dat hij moet verzaken. Toom u in, toom u in; dit is de eenige boodschap, want het is alleen door zich af te wenden van de honderde dingen die de menschen zoeken, dat het mogelijk is het verstand te sterken en te temperen, zóó dat het zich geheel aan de waarheid zal kunnen wijden. Hij is geen ontaarde, hij is iemand in wien de stroom des levens rijst, want in hem overtreft de liefde voor kennis en deugd de liefde voor gemak en vermaak.

Om voorbeelden van zulk een leven te geven, om eenige uitverkorenen in deze hooge en strenge tucht op te leiden, die vervolgens als dragers van licht en medeslepende geestdrift door het land zullen trekken — te dien einde werd de Katholieke Hoogeschool gesticht. Hoedanigheid en levenskracht, niet de hoeveelheid is het doel — « zich een rijk en groot koning achtend, niet omdat hij over velen, maar omdat hij over de besten heerschte. »

Heden opent Notre-Dame dit collegie om haar geloof in deze hooge onderneming te toonen en om deelgenoot te worden in het geestelijk goed dat zich hier verspreidt.

Zij komt, met zich brengend haar sterk hart, de onvermoeibare wilskracht, den ontembaren moed van het Westen. Zij komt niet ongekend of onvergezeld, maar met zich dragend eenen edelen naam, eervol, door lange en trouwe diensten aan de zaak der opvoeding, gewonnen; zij komt, door het duurzaam gebouw dat zij hier heeft opgericht verkondigende dat waar er spraak is van het hooger dragen van den standaard van godsdienstig, zedelijk en verstandelijk leven in Amerika, het mogelijk is alle lagere beschouwingen ter zijde te schuiven, verschil van rang en ras te vergeten, in kringen te stijgen waar kleingeestige wrok en afgunst verzwinden, evenals de schadelijke dampen wegsmelten wanneer de zon van de bergtoppen over God's heerlijke wereld schijnt. Zij komt om te verklaren dat wij hier niet alleen eene Katholieke Hoogeschool zullen hebben, maar eene school der scholen, eene moeder van hoogescholen, een middenpunt rond hetwelk onze onderwijzende orden zullen bijeenkomen om wijsheid te drinken en om elkander in de heldere lucht van aangename studiën te leeren kennen en beminnen, om er te ademen, wat beteekent verdraagzaam, deftig, redelijk en zachtaardig te worden.

Niet in eens zal dat kunnen geschieden. Even als een oorspronkelijke schrijver den smaak moet doen ontstaan waardoor hij gewaardeerd wordt, evenzoo kan eene ware hoogeschool het licht, waardoor hare hooge en heilige gebruiken veropenbaard worden, verspreiden. Reeds werd veel volbracht. In onze onderwijzende broederschappen en zusterschappen is een nieuwe geest gevaren, nieuw vuur voor de studie, een zich meer toewijdende ijver, een blijmoediger vertrouwen in de volkomen billijkheid der zaak waaraan zij hun leven gaven. De hoofden onzer collegiën zijn vergaderd en hebben afgesproken jaarlijks bijeen te komen om te beraadslagen en naar besluiten te trachten voor den vooruitgang onzer scholen. Zij hebben er niet langer vrede mee werktuigelijk de overgeleverde opvoedkundige stelsels en leerwijzen aan te nemen; maar zij willen het licht des verstands op hen doen schijnen en aanvaarden wat reden en ondervinding best keurt.

Tevens rijst hier, onder de schaduw der Hoogeschool, Trinity College op, eene grootsche getuigenis van ons geloof in het recht der vrouw om haar wezen tot zijne volle hoogte op te bouwen, te leeren wat kan geweten worden, te doen

al het goede dat zij zich in staat kan achten te verrichten. Zij die steeds met een afgewend gelaat naar Europa terugzien laten ons koud. Wat heiligheid is er meer in Europa dan in Amerika? Is de geschiedenis van Europa niet grootendeels eene geschiedenis van oorlogen, dwingelandij, verdrukking, moorderijen en vervolgingen? Heeft zijn gouddorst het niet tot een geesel van alle lagere rassen der aarde gemaakt? Stonden zijne volkeren niet langen tijd aangezicht tegen aangezicht, met de wapenen in de hand, gereed om elkander te slachten? Waarom zou Europa een voorwerp van ontzag of bewondering voor de Katholieken moeten wezen? De helft zijner bevolking is tegen de Kerk opgestaan en welke openbaringen van godsdienstig leven en macht kunnen wij waarnemen in de dusgenoemde Katholieke landen, die grootendeels door godloochenaren bestuurd worden?

In elk geval, wij zijn in Amerika, niet in Europa, en, te midden dezer uitgestrekte, vooruitstappende wereld, met een afgewend terugblikkend gelaat te staan is uit het zicht zinken en voor altijd als eene levende kracht verloren zijn. Welk land was ooit zoo voorspoedig als het onze? Waar elders waren ooit zulke gunstige gelegenheden voor allen? Waar elders had de Katholieke Kerk ooit een wijder of een vrijer veld? Zegt onze Heer niet, sprekende tot zijne Apostelen : « Die niet tegen u zijn, zijn met u? « Nu, de groote menigte dergenen die hier buiten de Kerk staan zijn niet tegen ons en zijn dus voor ons. Zoo wij te kort schieten ligt de fout aan ons, aan onze beschroomdheid, aan onze vadsigheid, aan ons gebrek aan geloof. Is daar iets om ons bevreesd of moedeloos te maken?

Al de wetenschappen bewijzen en verheerlijken God. Elke vooruitgang dient de zaak van den waren godsdienst. Laat ons, met een vast vertrouwen in dit beginsel, nieuwen moed scheppende in het gelukkig voorteeken van dezen dag, den eeuwigen Vader danken omdat wij hier voor de Kerk van Amerika werken, door te doen wat menschen doen kunnen voor het oprichten eener hoogeschool die licht en liefde zal uitstralen, een middenpunt van eendracht en vrede zijn en eene kweekplaats voor hooger leven.

ONZE SCHILDERSCHOLEN (1).

IK heb voorzeker te lang verzuimd U persoonlijk mijnen dank te brengen voor de eer welke Gij mij bewezen hebt, met mij in uw midden te willen opnemen. Al draag ik in de officieele taal slechts den titel van buitenlandsch lid, ik geloof toch dat ik naar den geest en naar de taal van de Vlaamsche Academie op den titel van binnenlandsch lid mag aanspraak maken.

Het zijn niet de reglementen die ons beheerschen. Neen, wat ons beheerscht, dat is het hart dat klopt voor dezelfde zaak, dat arbeidt met dezelfde middelen, met hetzelfde woord, met denzelfden geest, dat streeft naar hetzelfde doel. Het beste wat God ons gegeven heeft op deze aarde is het woord, maar wat ons het best aan de aarde verbindt is ons vaderlandsche woord.

Ik wensch niet, gedurende de weinige oogenblikken die ik in uw midden mag doorbrengen, U bezig te houden met een taalkundig of met een letterkundig onderwerp. Ik wil enkel spreken over een onderwerp van kunstgebied, even groot, even belangrijk.

Ik wil spreken over iets wat ons te gelijkertijd vereenigt en onderscheidt : over onze schilderscholen. Gij zult mij veroorloven U slechts in korte woorden mijne gedachten op dit punt mede te deelen.

Wanneer men over onze schilderscholen, over de

---

(1) Redevoering uitgesproken in de plechtige openbare zitting de Kon. Vlaamsche Academie te Gent, op 27 Juni 1900.

Vlaamsche en over de Hollandsche nadenkt, over onze nieuwere scholen, gelijk die in de 15e en voornamelijk in de 16e en de 17e eeuwen geworden zijn, dan rijst op de eerste plaats en ook op de voornaamste, de vraag : In welke verhouding, in welke betrekking staan deze beide scholen tot de verschijnselen der kunst, die men de kunst der Renaissance noemt? Ik bedoel hier natuurlijk de groote Renaissance en niet die Renaissance die bestaat in de bloote navolging der Grieken en Romeinen en die hare triomf zal vieren in het bouwen van waterstaatskerken en Dominésteekgeveltjes. Neen, van deze gewaag ik niet. Wanneer ik van de Renaissance spreek, dan bedoel ik die beweging in de wereld der gedachten en der kunst, die het hernieuwen van de beschaving naar het denkbeeld der klassieke kunst ten doel heeft. Dit toch, MM., is U niet onbekend. De Renaissance is niet eenvoudig, gelijk men ze pleegt te noemen, eene poging om de klassieke vormen na te bootsen. Neen, 't is meer, 't is de poging om de christelijke, de Germaansche beschaving, die tot op zeker oogenblik in de 15e eeuw een geheel eigenaardig karakter had, te vervormen en te hervormen. Ik geloof dat men van niets beters spreken kan dan van de poging om het menschelijk leven op klassieke grondslagen te bouwen.

Ik zal dit onderwerp niet in zijnen geheelen omvang behandelen. Ik zal niet de diepere en de diepste grondslagen onderzoeken. Ik zal ze zelfs niet aanraken, want kortheid is hier geboden.

Dit echter zal ik zeggen : Zoo spoedig men beproeft om het geestelijk leven van den mensch op klassieken grond te doen rusten, maakt men van den mensch en van den mensch alleen het uitgangspunt, het middel, het doel van de hoogste beschaving.

Ik zeg niet, zooals misschien iemand zou willen, of zou durven besluiten, ik zeg niet dat men God buiten de kunst wil sluiten, dat men het Christendom verzaakt, maar toch, het beginsel van elke wetenschap, van elke kunst, draagt nu den stempel der zuiver menschelijke gedachte.

Vandaar dat men in den tijd der Renaissance spreekt niet alleen van Klassieken, maar ook van Humanisten. Die Humanisten worden nu de leiders, en later ziet men ze in veel geweldiger vorm optreden, der zuivere menschelijkheid. Wat het gevolg is van dit tot middenpunt verheffen van den mensch, dat hebben wij dikwijls kunnen zien.

Laat ons vragen : wat wordt nu het ideaal der nieuwere kunst, die het gevolg der Renaissance is? Dat ideaal wordt het idealiseeren, het zoo rein, het zoo schoon mogelijk maken van den menschelijken vorm. Maar het ideaal der christelijke kunst is anders. Het ideaal van de groote kunst der middeleeuwen, van die kunst, die de meest universeele, katholieke mannen heeft voortgebracht, verheft zich hooger dan het ideaal dezer kunst. Zij beschouwen den menschelijken vorm als het middel om het goddelijk ideaal door de wereld heen te doen gaan. Maar het ideaal der Heidensche kunst, der Klassieken, is het verheffen van den menschelijken vorm, de verheffing der schoonheid die in het menschelijk lichaam is. Het ideaal der Klassieke kunst is de « Apollo van den Belvedere ».

Zoo staan hier twee wereldbeschouwingen tegenover elkander. De oudste is de machtigste. Ge verwacht voorzeker van mij geene andere belijdenis. Het is zoo op ieder gebied. De middeleeuwsche geest geeft u de Civitate Dei.....; de geest na de Renaissance geeft u « Le discours sur l'histoire universelle ». Twee meesterstukken en toch wat verschil! Alleen van een hoog standpunt kan men de groote afstanden zien die tusschen beiden liggen en op dit gebied moet men niet aarzelen de grootste te stellen tegenover de verhevenste. Doch, MM. ik keer terug tot mijn beperkt gebied, tot de eigenlijke wereld der kunst.

In deze, zal nu het streven naar het schoon, het zuiver menschelijk schoon, alles gaan beheerschen en de idee der schoonheid is de idee die het leven geeft aan den vorm. 't Is niet meer de kunst van Van Eyck, van Meister Stephan, van Nicola Pisano of van den beeld-

houwer der Mozesput. Neen, de nieuwe kunst streeft enkel naar de schoonheid en zij neemt de schoonheid tot haar hoogste doel.

Vroeger heeft men gezegd : In de schoonheid zal het heilige overwinnen; maar nu? Nu kent men in de kunst het eigenlijk heilige niet meer. De schoonheid zal door de schoonheid overwinnen. Dat is genoeg. Nochtans, verzoek ik U niet uit het oog te verliezen dat die kunst in haar wezen daarom niet onchristelijk is en de kunstenaars zelven staan niet bewust tegenover het Christendom. Verre van daar. Er worden onder hen gelukkig nog goede Christenen gevonden, maar het streven van hunne kunst maakt hen voorzeker geen betere christenen dan de meesters van vroegere tijden. Indien zij nu nog christenen zijn, dan is het door de omstandigheden des levens, in hun persoonlijk leven, maar niet meer door de beheerschende kracht hunner kunst.

Wanneer wij nu de vraag over de Renaissance aldus stellen, dan kan het niet anders, of wij moeten bekennen dat zoowel de Vlaamsche als de Hollandsche schilderschool onder den invloed der Renaissance staan, bij U misschien niet in dezelfde maat en vorm. In de Vlaamsche school is de kunst langer met kerkelijk leven verbonden gebleven en van daar ook bij de Vlaamsche meesters een meer christelijke zin, indien men wil.

In Holland, heeft men het godsdienstig leven in zijn diepste diepten geschokt en aan zijne uiterlijke openbaringen een geheel anderen keer gegeven. Daar treedt men uit den aard der zaak zelve met de kunst buiten de kerk en men werpt zich op een geheel ander gebied. Hier, zonder dat men nu aan klassieke vormen behoeft te denken, hier viert de Renaissance spoedig een tamelijk volledige zegepraal. Maar laat ons niet vergeten dat wij hier alleen met de zuivere menschelijkheid in de Renaissance te doen hebben en niet met andere vormen die de kunst der Renaissance nog vertoont en waarvan ik nu gewagen wil.

Op de vraag naar de verhouding der groote scholen,

die wij bewonderen en liefhebben, tot de Renaissance moet men twee dingen in het oog houden. Vooreerst, de idee der Renaissance, maar dan ook den vorm dien zij aan hare kunstwerken gaf. Het is een feit van algemeene bekendheid dat de groote Renaissance voor zoover zij een nationaal karakter draagt eigenlijk een min of meer zuiver Italiaansch karakter vertoont. Dat ligt op de eerste plaats in den aard der zaak. De overblijfsels der klassieke kunst worden nergens beter, in zoo groot aantal, gevonden als op den Italiaanschen grond. Maar daarnaast, is er nog iets anders. Op den Italiaanschen grond had ook de klassieke kunst altijd hare heerschappij behouden en zelfs de christelijke kunst in Italië heeft nooit het zuiver christelijk Germaansch karakter aangenomen, maar heeft alle herinneringen aan het oud verledene getoond. Niet bij die meesters van wat ik de « extatische kunst » zou noemen, want aan dezen moet men niet vragen naar herinneringen van klassieken aard. Wel bij de anderen. Wanneer men de beeldhouwers neemt, wanneer de Doopkapel van Pisa uwe hoogste bewondering gaande maakt, dan moet ge toch bekennen dat de Italiaansche meesters van Pisa ook wel iets geleerd hadden van de overblijfsels der klassieke kunst. Overigens, er is nog eene derde reden die het Italiaansch karakter der Renaissance verklaart en openbaart : dat is dat de Renaissance, geholpen door Erasmus en door de andere mannen van dien tijd, de wereld door ging van Italië uit, want alle geleerden en kunstenaren kwamen naar Italië. Maar uit het Noorden kwamen er toch wel de minste. Veel hebben zij er geleerd, zooals men bij de voorloopers van Rubens bewonderen kan, maar op hunne groote leerlingen uit ons Noorden hebben zij niet denzelfden invloed uitgeoefend als hier op Vlaamschen grond. Er is in de Vlaamsche school veel meer dat aan Italië herinnert dan aan Holland.

Dit verschijnsel is volkomen verklaarbaar. De betrekkingen tusschen de Vlaanderen en Italië zijn heel wat langduriger en drukker geweest dan die van Holland

met hetzelfde rijk der kunst. Ook de Hervorming deed hierop haar invloed gelden.

Daarbij komt, dat men in Holland spoedig een soort van eigen historie te schilderen had. Men moet onze Doelen- en Schutterstukken, onze groepen van Regenten en Staalmeesters niet eenvoudig als portretten beschouwen. Iets van onze geweldige worsteling kan men daarin lezen. Niet iets alleen, veel.

Ik wil daarmede niets afdingen op de oorspronkelijkheid der Vlaamsche meesters. Ook al is de school, waarin men ter leer ging te kennen, men blijft toch zich zelf. Ieder onzer is leerling. Men staat altijd op de schouders van ouderen. Ieder moet leeren en goed leeren en toch zichzelven blijven, dát is het geheim. Men kan autochthoon wezen ook al is de *humus* waaruit men voortsproot van zeer gemengden, zeer samengestelden aard.

Ik wil U, MM , dit als belichamen, en voor de oogen doen treden in twee gestalten, twee kunstenaars met welke wij de gelegenheid gehad hebben ons in de laatste tijden bezig te houden Indien men den grooteren nationaliteitsgeest in de Hollandsche school en het grooter cosmopolitisme in de Vlaamsche school, waar het talent, de genie in even groote maat aanwezig zijn, tegenover en naast elkander wil stellen, dan moet men, naar mijne bescheiden meening (maar de meest bescheidene meening is soms de meest onverzettelijke), niet Rembrandt en Rubens vergelijken, want deze zijn geene meesters die naast elkander kunnen worden gesteld. Men moet twee meesters nemen die b. v. een minder religieus karakter vertoonen. Rembrandt is, met allen eerbied gesproken, de protestantsche Bijbellezer. Rubens blijft altijd de katholieke Evangelieziener. Ik wil twee andere meesters nemen die zich om den Bijbel minder bekommerd hebben en waarvan de eene, in zijne eerste tijden, wel wat bijbelsche tafereelen geschilderd heeft, maar wiens eigenlijke grootheid men daarin niet zoeken zal. Ik neem Frans Hals voor de Hollandsche en Van Dyck voor de Vlaam-

sche School. Van dezen laatste bezitten wij religieuse stukken. Van Frans Hals ken ik geen Bijbeltafereelen, men heeft ze van Jan Steen; ik kan ze mij van Hals niet voorstellen. Maar van Van Dyck en van Frans Hals hebben wij portretten. Wonderbare portretten. Zij zijn van menschen door menschen, maar zij zijn als bovenmenschelijk. Zij zijn nascheppingen, maar toch scheppingen. In deze kunst zijn beiden onvergelijkelijke meesters en juist daarom te vergelijken met elkaar.

Wat ziet gij in Frans Hals? Den Hollander van de 16^{e}, van de 17^{e} eeuw in den volsten zin des woords! Er is geen trek van zijn volk dien hij niet weergeeft. In een woord, hij is nationaal. Van Dyck daarentegen is cosmopoliet. Hij kent het palet van Rubens, het palet der Italianen, hij kent het zijne en speelt er mede. Hij kent zijn Vlamingen, zijn Italianen, hij steekt zich in hun huid en neemt hun zeden aan. Maar hij kent vooral het hof der Stuarts. Wij weten het uit de portretten van Van Dyck. 't Is een geheel eigenaardig geslacht. Fromentin heeft het wel gezegd: Ce ne sont plus des chevaliers, ce sont des cavaliers.

Voor de ridders geldt: Mon Dieu, mon Roi, ma Dame. De Cavaliers hebben op den eersten en voornaamsten in deze trios niet zooveel acht geslagen; als zij wat minder luchtig met Hem van wie de koningsgratie komt, hadden gehandeld, dan ware 't beter geweest. Le Roi was alles, la Dame veel, zeer veel, te veel. Een luchtig, dartel, sierlijk, vroolijk geslacht. Het leven weinig tellend, maar toch geneigd om het met volle teugen te genieten. Dobbelaars met alles, behalve met hun eer. Niet de eer van Bayard, maar de eer van François I.

Van Dyck was zelve een cavalier. Dit ziet men in zijn eigen portret. Het portret van Van Dyck met de zonnebloem. Dit portret schijnt mij een symbool. De oude Drexelius ziet de zonnebloem, die zich steeds naar de zon moet richten, als het symbool der ziel, die altijd God volgen moet. Is hier de zonnebloem de wereld en Van Dyck de zon? Een naïeve droom, maar Zondagskinderen zijn naïef en eerlijk.

Ach, dat andere portret! Die biecht van den ondergang in cosmopolitisch genot!

Frans Hals had zulk een portret niet kunnen schilderen. Hij is van geheel andere soort. Bij hem blijft de ruwheid, de kloekheid, de frischheid bestaan. Van Dyck is aristocraat, de man van zijn stand, die onder alle hemelstreken denzelfden vorm van hoffelijkheid en adeldom behoudt, maar die, zonderling verschijnsel, juist daardoor aan individueel karakter mist. Hals, integendeel, is democraat, de man van daad, vrij en onafhankelijk, minder een man van vorm, juist daardoor meer persoonlijk, een man van dat volk in welks breeden kring men zich aan elkander niet kan hechten, waar iedereen de man blijft die hij geboren is, en die hij dan ook sterven zal.

Ziedaar, MM., wat ik U over de Vlaamsche en Nederlandsche schilderscholen te zeggen had. 't Is zeer weinig maar : wie geeft wat hij heeft, is waard dat hij leeft. Ik wensch hier nochtans iets bij te voegen.

Ik heb ter eere van de onthulling van het standbeeld van Frans Hals te Haarlem getracht mij Hals voor te stellen gelijk hij op den avond van zijn leven moet zijn geweest. Wat den scenario betreft, zag ik hem als een tachtigjarigen grijsaard. Gij kent allen de omstandigheden van zijne laatste jaren. Gij weet ook dat in de vroegere jaren de magistraten hem eens hadden moeten kapittelen omdat hij aan zijn eerste echtgenoote eene soort van streeling had toegediend, die men in hoogere taal « mishandeling » noemt. Gij weet ook dat hij meestal typen uit het volk geschilderd heeft, alsook de matrozemoer Hille Bobbe uit Haarlem. Door zijn penseel heeft hij van menig beroemd man uit dien tijd het portret nagelaten. Een zijner beste stukken was het groote familiestuk in het Hofje van Berenstein, waar voornamelijk de aandacht getrokken werd door het portret van het jonge Juffertje, in al de bevalligheid van hare 12 jaren. Men ziet reeds in haar het kloek gehalte der Nederlandsche vrouw van dien tijd. Ik hoop

dus dat deze uitgekozen vergadering het niet beneden hare waardigheid zal achten aan mijnen gedroomden Hals, nog gedurende eenige oogenblikken het woord te geven :

Ik wil nog eens mijn schoone zonne zien,
Het heerlijke, alverheerlijkende licht,
Den kleurenschepper en den prins der lijnen,
D'altooveraar en der Nature Kroon,
Des levens leven!

Eens nog, éens! Misschien,
Nu ja, misschien.... is 't kort dag voor Frans Hals.

Een tachtiger, wordt hij ook kras geheeten,
Is toch geen vijftiger, al draagt hij vijf
Kruisjes en meer,.... daar zijn ook dubble kruisjes.
En 't flerecijn maakt dag en nacht heel lang.
Klaagt gij soms, Frans, gij zonnekind? Het leven
Heeft U genoeg aan zonneschijn gebracht,
Aan levensluister en aan levenspracht,
Aan dartel spel en weeldevolle dagen,
Aan arbeid, maar Uw arbeid was de Kunst.
Kunst, die Uw vingren joken deed van drift,
Uw oogen alle zielen vangen deed
Om ze op het doek voor altijd vast te hechten
Met malsche verw en dansende penseelen,
Tot eindelijk de trek des meesters kwam,
De ziel deed spreken uit den zwier der tronie,
Der oogen blik, der handen adeldom.

Gelukskind, Frans! Een meester, niet een leerling
Te wezen was uw minnelijke lot.
Uw leeren was veel grappen en veel grollen,
Veel poetsen uit te halen dag en nacht,
Veel schransen en slampampen, mallen, dollen,
Met heel de bent het leven door te rollen,
Al rolde men niet altijd even zacht.
Toch leerde ik van den treffelijken van Mander
't Hanteeren van de verwkwast en 't penseel,
Den kloeken streek met altijd vaste hand

Te richten op dat éene wit : het leven,
De heimnissen van 't wonderbaar palet,
Waar olie en wat kleurstof licht op bergen,
Licht, dat de zon voor altijd lichten doet!
Geen leerling was ik, maar ik had een meester.
Die meester was het licht, de zon van Haarlem.

O goede stad van 't Sparen en van 't Hout,
Wat hebt ge mij, Uw halven zoon, gegeven
Als was ik heel Uw echte, volle kind.
Uw Magistraat houdt d'ouden man in 't leven,
Nu hem de knokels langzaam meer verstijven,
Dat hij zich zonnen kan in Uwe zon.
Die brave Magistraat..... in vroeger jaren,
Frans, Frans, moest hij U somtijds wel kapittlen!
Frans, Frans, gij waart een rare robbedoes,
Gij droegt een woud van vlotte zwarte haren
En in dat woud was ieder haar woest wild,
En 't éene haar was wilder nog dan 't andre.
Maar stad en Magistraat zij hielden samen
Hun jongen bij zijn wilde haren vast
En als hij viel, zij beurden hem weer op,
En als hij stond, zij steunden hem in 't staan,
En viel hij weer, zij openden hem de armen,
Als eens de vader den verloren zoon!

Verloren zoon,.... ik ben het wel geweest,
Ik heb een stuk van 't leven wel versmeten,
Vermorst. Voorbij, voorbij, mijn arme Frans,
Het zondebrood is zacht voor jonge tanden,
Op d'ouden dag is 't schimm'lig, bitter, hard.

Voorbij! Het was de felle Zuidergloed
Die 't roode bloed niet door het lijf doet jagen,
Maar uit doet bruischen zieden in de daad,
De snelle daad, die later naast den dader
Zal hinken als een treurige gezel.

Toch was ik nooit een vriend van Zuidergloed,
U had ik lief, mijn heerlijk Haarlemsch licht,
Zoo fijn, zoo frisch, zoo hel, zoo warm, zoo teeder,

Zoo krachtig en zoo matig in uw toon,
Dat ge alle bonte kleurenweelde ontstemt,
De zwarte schaduw zegerijk verdrijft,
En 't flikkerlicht in harmoniën omschept.

Gij leerdet mij de wondre harmonie,
De rust in 't leven zwellend van beweging,
Van kracht en stoutheid, vol bedrijvigheid,
Vol daad, vol jokkernij en vroolijkheid,
Vol kleuren, saamgepaard in orde en maat,
Vol schoonheid als alleen de schoonheid is.

Wat heb ik niet gespeeld met bonte kleuren
Verduizendvoud Gods eigen regenboog;
Wat heb ik goud, oranje en blauw doen stralen,
De diepten nog verdiept van 't rozenpurper,
De malschheid van de groene weî verteederd,
En groen en geel en rood en blauw doen botsen
Op zwart en op elkander, dat de bayert
Herboren scheen, tot eindelijk mijn hand
Het eigenlijke van den meester bracht,
Het licht, de in schoonheid levend stralende orde.
Dit 's mijn geheim.... steeds zocht ik meer het licht
En vond het ook, zooals men 't liefste vindt
Als men 't maar zoekt met vindingrijke liefde.
Ik vond het, niet in 't bonte kleurgewiegel,
In fellen gloed naast fellen schaduwslag,
Neen, in wat zwart en wit,... dat is 't geheim,
Wat zwart en wit, zoo naast elkaar gezet,
En toch gescheiden en toch samensmeltend,
Den vleeschtoon beurend tot zijn volle hoogten,
Zoo dat de kloeke koppen zien en spreken,
De mooie handen krachtig 't leven grijpen;
Dat 's mijn geheim,.... zoo kan ik menschen scheppen
En levend zetten op het doode doek,....
Dat 's mijn geheim en mijn onsterflijkheid!

Ik weet het wel, de heeren en de dames
Regenten, Regentessen van 't Oumanhuis,
Zij schudden 't hoofd om d'ouden, armen Hals:
Zijn hand wordt zwak, 't penseel begint te beven,

Het schijnen maar wat zware klodden verw,
Zoo zwart en wit gesmeten en gestreken,
Blindweg, zoo zonder teekening of lijn,....
Blindweg.... ziet toe, Mevrouwen en Meneeren,
Ziet, ziet toe, herkent ge U zelven niet,
Uzelven gansch, niet 't sterfelijke alleen,
Maar heel 't onzienlijk, heel 't onsterflijk deel.
Geslachten zullen gaan en zullen komen,
Geslachten in kunstknutslarij verward,
Zij zullen u niet zien, — maar beter dagen
Met betere geslachten dagen op,
Vereerend zullen ze opzien en het hoofd
Ontblooten om den adel dien Frans Hals
Gemaald heeft in Uw tronies en gestalten,
Uw namen zullen leven door mijn naam!

Verloren zoon!... neen, geen verloren zoon,
Verloren heb ik, wat ik konde winnen
Aan geld en goed en meer. Verloren heb ik
De plaats, die 'k in de vroedschap vragen kon
Als burger met een erentfesten naam.
Verloren heel mijns vaders have en gave,
Maar nooit de gave van mijn grooten Vader
Daarboven in den hemel, mijn genie!
Nooit heb ik mijne kunst in 't slijk geworpen,
De alreine nooit door 't varkensdraf gesleurd,
De heilige nooit tot veile deern vernederd,
Tot geile schaamteloosheid nooit geleend.

Neen, neen ik durf te spreken in het licht,
Het volle licht — ik weet wel wat zij zeggen,
't Heb allerhande slag van volk gemaald,
Geconterfeit de rakkers en de deernen,
De narren op hun narrigheid verzot,
De knapen met hun schrillen rommelpot,
De drinkers en de spelers en de boeven,
Bij wie het menschen-aanschijn was verwrongen
In grijnzen, dat den schaterlach onteert.
Al wel, al wel, mijn jonge zedenmakers,
Al wel, al wel, 'k heb aan dat alles iets
En iets gedaan, gezondigd.... niet uit lust,

Niet om een booze wereld te doen tieren
Door mijn bedrijf. — ik heb mijn volk geschilderd!
Ik had mijn volk zoo hartlijk, hartig lief,
In al zijn hoogsels en zijn diepsels heb ik
Mijn volk gemaald met onvermoeid penseel,
Met forsche drift en zonder om te zien,
Of alles nu juist netjes was of netter.
'k Heb met rabauten jolig gerabaut,
Met jonker Ramp een kloeken teug geheschen
Met Hille Bobbe een flinken dans gedaan,
Die zelfs den uil deed gillen op haar schouder;
Maar hooger uit de diepten steeg mijn kunst
En uit het volk verrees ze koninklijk!

Getuigt voor mij, mijn blondgelokte knapen,
Refreinen zingend met der Englen stem,
Die eeuwen lang nog uit mijn doek zal klinken;
Getuigt voor mij mijn brave gildebroeders,
Gij van St. Joris en Sint Adriaan.
Hoe deed ik blij Uw breede vendels zwieren,
Hoe maal ik me in Uw kring, mijn cavalieren,
Hoe heffen wij 't oud geuzenlied weêr aan:
« Slaat op den trommel van rommedomdijne
Slaat op den trommel van rommedomdom! »
Hoe zie ik weêr mijn « maagre companie »
De kerels op wier kop de dood al knarsend
Zijn tanden stomp bijt. Heb ik niet in 't licht
Het volle licht van Hollands zon doen leven
De mannen die ons maakten wat wij zijn,
En die 't beschreven: Bor, Schrevelius.

Maar Hille Bobbe... och oude plagers plagen...
Kunt gij die plagers lachend niet verjagen
Gij, mijn lief jofferken van Beeresteijn?
Kom, neem Uw waaier, sla hen om hun ooren,
Neen, laat Uw volle glimlach hen bekoren
En Uwer oogen hemelzonneschijn.
Mijn jofferken, lach eenmaal mij nog aan!
Uw kinderoog verlicht geheel mijn ziele,
En zoo ik voor een hooger zonne kniele
Dan de aardsche zon, gij hebt het mij gedaan.

Nu moge 't aardsche licht dan henen varen,
Nu koom de nacht, ik heb genoeg geleefd,
Genoten... Nacht... neen nacht zal 't nimmer wezen,
Ik houd getroost het oog omhoog gericht,
Ik heb mijn ouden Bijbel wel gelezen,
« God zeide : Daar zij licht » en daar *is* licht !

Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.

WIJDINGS-HEIMWEE.

I.

Nu noem Ik u niet meer mijne dienaren, maar mijne vrienden.

Ter Priesterwijding! 'k Zag een schaar in kuischen praal
Van wit en wijd gewaad den Bruigom tegentreden,
Van geurige olie dronk haar vlam met breeden straal;
Wijd open ging de poort, en de verstorven leden

Strekten zij plat ter aarde in 't stof der bruiloftszaal :
Ik hoorde uit purpren mond geheimnisvolle beden,
En Vleugelengeruisch na wondre Pinkstertaal,
En val van droppels, die in d'open handpalm gleden....

Toen is na vredekus het liefdelied « Nu zijt
Gij niet mijn knechten, maar mijn vrienden! » aangeheven.
Zoo werden zij in veel mysteries ingewijd. —

Mijn zielsemotie heb ik hartlijk uitgeschreid,
En ijlings voer ik voort mijn feestkleed af te weven,
Trad de oliepers en heb mij biddend voorbereid.

II.

Zie, ik sta aan de deur en klop....
Kom, Heer Jesus!

Nu sta ik voor de poort der bruiloftshal gereed.
Nòg wachten werd mij smart! Ik nam het slepend kleed
Der bruiden.... o wel kleurt verlegenheid mijn wangen,
Wanneer ik zie hoe schoon zich de anderen omhangen....

'k Heb de olielamp verzaad, versierd zoo goed ik weet,
Mijn vlam is zwak, de vlam der zustren hoog en breed...
Maar heengaan kàn ik niet, mijn borst hijgt van verlangen,
En trots mijn schamelheid, de Bruigom zàl me ontvangen.

Och, wist mijn Zielsvriend eens hoe 'k naar Zijn aanschijn smacht!
Zie, telkens leg ik 't hoofd tegen de poort en tracht
Te hooren, d'adem in, Zijn zachten tred van verre.

Toch weet ik wel, het is te vroeg. De Bruigom wacht
Mij in Zijn armen pas in 't uur van middernacht....
't Is veel te vroeg.... nog schuilt de heldere avondsterre!

III.

Ik smeek U, dochters van Jerusalem, als gij mijn Beminde vindt Hem te melden, dat ik krank ben van liefde.

Veel kommer knelt mijn hart! Vaak warrlen wilde winden,
Die werpen straks het stof op 't wit van mijn gewaad,
En doen der vlam geweld, die dra bezwijken gaat....
Dan staar ik de oogen moe en tast gelijk de blinden!

Wee mij, rampzaalge! zoo de Bruigom mij mocht vinden
In 't donker van den nacht en in verwarden staat:
Hij kende mij niet eens, en wendde 't schoon gelaat
Voor immer van mij af naar die Hem waakzaam minden...

o Schutsende Engel, gij spraakt veel en wonderschoon
Van mijnen Hartevriend, maar nu ontvouw uw vleugels
Ten snellen overtocht naar 's Heeren Jesus' woon;

Bezweer Hem, dat Hij komt ten Huwelijksfestijn,
Of, is mijn uur niet daar, Hij legg' den wind aan teugels...
Neen, smeek Hem, dat Hij komt, ik kwijn van liefdepijn!

FERD. F.

SITHIU (1).

Als uit een stuk gekapt, gewrocht, gesneden
van boven tot beneden,
vol heimlijk leed, vol mannenkracht,
daar treurt in middeleeuwsche pracht,
bij 't laatste zonnegloren,
Sint Bertens oude toren.

Verminkt, vergruisd, verbrokkeld hier en daar,
door vuur en zweerd gescheiden van malkaar,
verheffen rondom kerk en pand
vol grievend wee hun steenend hand,
en tusschen roode boomenkruinen
de drummers hunne ranke puinen.

De scheemring komt met wandlend grauw van wolken
als schimmen vreemd die eenzaamheid bevolken.

---

(1) De aloude abdij van Sithiu, werd door den heiligen Bertin gesticht en gebouwd omstreeks het jaar 626.

Adroald, een edele Frank, had aan onzen heiligen zijne villa of woonstede met landen en panden ten beste gegeven, en hielp daarbij de kosten van den bouw dekken. Deze woonstede droeg reeds te voren den naam van Sithiu, dien zij later met dezen van Sint Omaars verwisselde.

Het jaar 901 viel de abdij in de handen van Baldwin, graaf van Vlaanderen, en bleef naderhand onder het beheer van het graafschap, alsook de stad Sint Omaars.

De heiligen die te Sithiu geleefd hebben zijn talrijk. De voornaamste zijn de H. Bertin, de H. Mommelin, de H. Folkwin, de H. Ebertram, de H. Erkenbode, de H. Humfried, de H. Winoc, de H. Walbrecht, de H. Fulco, de H. Grimbald, de H. Gerard, en de H. Bernhard, belijder.

De abdij van Sithiu, gelijk zooveel andere, is in de godsdienstige omwentelingen verwoest geworden, en biedt slechts, den toren uitgenomen, een puinhoop aan. De hoven en landerijen heeft men in een openbaren hof veranderd.

In 't westen bloedt de zonne groot.
Uit 't stof der tijden spreekt de dood.
Het pandhof roert vol heimlijkheden,
vol beelden uit het diep verleden.

Oud Sithiu door Gods hand uitgelezen
komt schielijk voor mijn oog' gerezen.
Heer Adroald, weleedle Frank,
is 't hier wel dat uit leem en plank
uw schaamle villa stond in 't worden van ons tijden
en die gij God wist toe te wijden?

Waar zijn nu de eerste kloosterwanden
door uw en door Sint Bertens handen
gebouwd? Ach! 't tweede klooster van weleer,
is slechts een enkele puinhoop meer,
en 't ongeloof der nieuwe tijden
komt nog dit broos bestaan benijden!

O! heilig mag de grond hier wezen,
van zooveel heiligen voordezen,
die heden nog een schat
van heiligheid bevat.
Herschapen in een hof-van bloemen
komt hij die oude deugden roemen.

Hier rust de groote stichter en de vader
Sint Berten met heer Adroald te gader,
Sint Folkwin en Sint Odomaar,
en gansch een heilige monnikschaar!
Onweerdig heeft mijn voet uw zalige terp betreden
't Is knielen dat ik moet, vol diepe ootmoedigheden.

De zonne weent haar laatste tranen
van bloed; haar doove lichten tanen
op d'hooge torenkrans; en steen,
geboomte en locht mengt al dooreen.
't Wordt nacht. Och! weert mijn God, de banden
van 't duister ongeloof, van onze kristene landen.

HORAND.

GOEDEN NACHT!

Goeden nacht!
En..... aan den dood gedacht.
Zoo een dag, zoo om 't even
Is de loop van 't langste leven;
Droef of blij,
Ras voorbij;
En, na 't werken in leed of in lusten,
Slapen of dood zijn en..... rusten.
Weze dat rusten ons zalig en zacht!
Goeden nacht!

EUG. DE LEPELEER.

KRONIEK VAN ITALIE.

« Quo vadis. »

SIENKIEWICZ en « Quo vadis » in de kroniek van Italie! Waar spreekt en schrijft men thans niet over den Poolschen romanschrijver? Geene persoonlijke beoordeeling wil ik geven, maar alleen meedeelen wat ik over « Quo vadis » hoor en lees te Rome, tooneelplaats van het zoo vermaard geschiedkundig verhaal. Ik zal het hier niet uiteen doen; gij kent het wellicht, want veel, misschien te veel, wordt het gelezen : zoo zou men er ten minste over oordeelen wijl men niet enkel in andere landen zooals in Duitschland maar ook hier in Italië het reeds noodig heeft geacht eene gezuiverde uitgaaf voor de jeugd te laten verschijnen.

Is « Quo vadis » dan geen kunstwerk?

« Quo vadis non e solo monumento d'arte, è un monumento di fede cristiana » zoo schrijft P. J. Semeria, Barnabiet, in zijn vlugschrift : « L'arte e l'apologia cristiana nel « quo vadis. » » Daarentegen rangschikt P. A. Passivich S. J. in zijn werkje « Arte sana e arte morbosa » den « Quo vadis » bij deze laatste.

Wat is kunst? Het schoone — ik spreek hier enkel van het stoffelijk schoone — glans en luister der orde, dat door zijne kennis bekoort en behaagt is het voorwerp der kunst. Het schoone gaat echter met het ware en het goede gekoppeld. Het schoone is eerst het voorwerp onzer kennis, — het ware — dan het voorwerp van ons verlangen, — het goede — eindelijk als schoone het voorwerp der geneugten van zinnen en wil.

Verhevene taak der kunst, wie het behoort het ware en het goede onder dien uiterlijken vorm en gedaante voor

te stellen en af te beelden die het den zinnen behaaglijk, den wil beminnelijk maken.

De hedendaagsche kunst, gevoed aan de bronnen van sensualismus en naturalismus, de moderne kunst die haar zelven aanbidt — l'arte per l'arte — is een miswas, eene ontaarde verbasterde kunst.

En vindt men dan geene ware zuivere kunst in « Quo vadis? »

Bestond de echte kunst enkel in uiterlijken vorm en kleedij, in tooi en praal en pracht van woorden en vormen, in levende tafereelen, in beeldende beschrijvingen, in boeiende en meeslepende verhalen, ja dan is « Quo vadis » een kunstwerk, dan zeker bezit dit boek eene kunstwaarde die niemand zal ontkennen. Daar ligt juist de reden in van den ongemeenen bijval dien deze roman overal heeft ontmoet. Het onderwerp van het werk is niet laag, niet gemeen. Het verhaal van Vinicius en Licia is geen alledaagsch liefdeverhaal; het is geplaatst in een der belangrijkste keerpunten van de geschiedenis, toen in Rome de groote strijd tusschen christendom en heidenen werd gestreden : 't is de triomf der christene beschaving op de heidensche. Belangvol is het die hervorming, die herschepping der liefde van den jongen heidenschen patricier tot de christene Licia, onder den invloed van de nieuwe zedenleer te volgen. Alles is vol leven en bezieling onder de pen van Sienkiewicz, maar jammerlijk versiert die zuivere sierlijke, kernachtige stijl, die rijke kleurentooi, soms een ongezond lichaam. Is in die prachtige vorm de kunstwaarde van dit werk gelegen, diezelfde kunst doet de heidensche tafereelen die men er in ontmoet nog nadeeliger in hunne naakte afschuwelijkheid voorkomen en daardoor ontaardt die kunst haar zelven en wordt « arte morbosa. »

Te licht glipt P. Semeria over die wulpsche beschrijvingen als hij zegt « con qualche pagine di meno, » want waarlijk zouden zij in een boek van Zola niet misplaatst zijn. Men kan niet ontkennen dat die bladzijden het grootste gevaar zijn van het boek, en, hoef ik het te zeggen, zij ook leggen ten deele den grooten bijval van het werk uit.

Zelfs hebben die beschrijvingen der heidensche bedorven wereld en zedeloosheid, wat de bewonderaars van « Quo vadis » er ook over zeggen, in tegenstelling met de verhevene christene zedenleer, weinig apologetische weerde. Overdreven

schijnen mij in dit opzicht de beschouwingen van P. Semeria. Meer waarheid ligt er misschien in het oordeel van M. S. Fraikin in den « Cosmos catholicus » van Februari 1900 : « Heeft de « En marche » van Huysmans mystiekers gevormd, « Quo vadis » ontdaan van zijne realistische beschrijvingen zou wel christenen kunnen maken. » Zonder twijfel zijn tegenstellingen van aard om het goede en het schoone meer te doen uitkomen, maar nochtans draagt het schoone en het goede zijne waarde in zich zelf en kunnen tegenstellingen soms van onpas zijn. Heeft de hemelsche muziek van den jongen meester Perosi tegenstelling van noode? Hebben de Madonna's van Fra Angelico geene goddelijke bekoorlijkheid in haar zelven? Heel juist bemerkt dus P. Passivich dat in dit geval, om de apologetische weerde te vergrooten, men steeds nevens elke Madonna eene onkuische Venus zou moeten plaatsen. Gaarne geef ik aan P. Semeria toe dat « Quo vadis » van Sienkiewicz de « Promessi Sposi » van Manzoni voor rijkdom en pracht van stijl evenaart, ja zelfs voor eenheid en samenhang van het onderwerp overtreft, maar als hij de « Fabiola » van Wisemann met schoonen druk en fraaien omslag als een prijsboek voor meisjes wil doen doorgaan, zie ik daar enkel een behendig middel in om « Fabiola » met eenen pennetrek aan kant te zetten en de vergelijking met « Quo vadis » te vermijden.

Wat echter gezegd van den christen geest die in het boek doorstraalt? Heeft het christen ideaal hier wel den luister die het kenmerkt? Gelden de christene helden Vinicius en Licia de helden van het sensueel naturalismus Nero en Poppea, Petronius en Eunica die er zoo sprekend in voorkomen? De senator Fagozzaro, fijne kenner in zake van romans, schrijft in de « Rassegna Nazionale » van 1 Juni dat na het lezen van « Quo vadis » hem de zoete gedachtenis bijblijft niet alleen van « Licia de martelares, de christene minares verdwenen in den schemerschijn van een huwelijksidylle, maar ook van de heidensche Eunica die enkel uit liefde, zonder hoop eener toekomende belooning, aan den dood de bloem harer jaren en schoonheid opoffert »; hij zou den dood hebben willen zien der christene verloofden, den dood op het tooneel in den nauwsten en schoonsten liefdeband, en daarom ook ontkent hij aan het boek het karakter eener christene apologia. Geven wij nog toe dat het doel van Sienkiewicz was de schoonheid der christene zedenleer te laten uitschijnen,

toch kan men niet loochenen dat dit doel niet volkomen bereikt wordt. Wonderwel toonen dit P. Passivich en de Civilta cattolica in haar nummer van 16 Juni.

Voorzeker zijn de kuische liefde van Licia en hare verhevene godsdienstige gevoelens bewonderingswaardig; in het amphiteater bereikt Licia bijna het ideaal der christene heldin, maar verre overtreffen de helden en heldinnen van « Fabiola » eene Licia die haar leven eindigt in eenen zoeten huwelijksband. Neen, daar is de type niet der christene geloofsheldin. En Vinicius? Evenmin schijnt hij, wien de liefde tot Licia het geloof doet beminnen en omhelzen, ons de verpersoonlijking der heidenen : op zulke wijze verlieten de heidenen in het algemeen hunne afgoden niet. Ook de apostelen Petrus en Paulus verschijnen hier beneden hunne waardigheid. Wie herkent de statige figuur van den Prins der apostelen in eenen St. Pieter die Licia tegen zijne knieën drukt, haar met tranen bedekt aangezicht opheft en hare liefde verdedigt, door Paulus geholpen die juist op dat oogenblik « als een reus schijnt die de wereld op zijne grondvesten zou doen wankelen en al de volkeren der wereld onderwerpen », in eenen St. Pieter die « verlangt één maal ten minste in zijn leven den keizer te zien » en die, als Vinicius komt om zijne verloofde te spreken, « Licia doet roepen, met het bevel niet te zeggen wie haar afwacht opdat de vreugde van het meisje nog zoeter weze. »

Deze bemerkingen terzij gelaten, is het werk van Sienkiewicz gekenmerkt door eene juiste en fijne karakterontleding en beschrijving, en mag het verhaal bijna zoo zeer psychologisch als geschiedkundig geheeten worden. De titel nochtans zegt « Geschiedkundig verhaal uit de tijden van Nero » en dat is het waarlijk. Het is geene vergelijkende verhandeling van twee godsdiensten zooals de « Cathédrale » van Huysmans; veel minder nog eene topographische beschrijving van Rome zooals « Rome » van Zola. Nauwelijks werpt Sienkiewicz eenen vluchtigen blik op het Forum; in « Quo vadis » leeft men niet te Rome als vreemdeling maar als Romein, in de badzalen, in de lusthoven, in het huis van den Patriciër, in het paleis van Nero; de gebruiken en zeden zijn die der oude Romeinen; als Romeinen zijn de personen gekleed, zij denken en spreken als Romeinen. Dit nochtans belet niet dat, volgens oordeel van bevoegden, de geschiedkundige weerde door sommige bewonderaars overdreven wordt. Hier en daar — de Civilta wijst ze goed aan —

zijn er onnauwkeurigheden ingeslopen : welk menschelijk werk is volmaakt ?

Deze opmerkingen, die ik de critiekers hoor maken tegen « Quo vadis » zijn, meen ik, niet ongegrond; maar deze gebreken laten voorzeker de letterkundige waarde gaaf en ongedeerd. De gezuiverde uitgaaf, ontdaan van het eerste gebrek — het meest ontsierende — dat ik aanstipte, heeft bij die zuivering, denk ik, weinig verloren. De kunst is er niet meer verpest door de ongezonde uitwaseming der zedelooze tafereelen en meer en meer nadert « Quo vadis » van Sienkiewicz tot dat verheven ideaal der kunst, de eenig ware, de christene kunst.

Rome, 4 Juli 1900. PAOLO GENTILI.

BOEKENNIEUWS.

Mengelingen, door Kanunnik MARTENS. — Gent, drukk. A. Siffer, 1899. Prijs : fr. 2.00.

De inhoud van dit nieuwe werk? De eerw. schrijver verwittigt ons op voorhand : « Het zijn verhandelingen over zaken of personen, zonder « de minste betrekking tot elkander. Zij werden op verschillige tijden « geschreven, en verschenen, een voor een, in het *Belfort* of andere « tijdschriften... Wil er noch hooge beschouwingen, noch diepe geleerd- « heid in zoeken, maar moogt gij er na het dagelijksch werk eene uit- « spanning in vinden, dan acht ik mijnen arbeid niet voor verloren ».

Voegen wij hier bij, dat er tien verhandelingen in dit boek voorkomen, en dit nagenoeg 200 bladzijden groot is. — En nu mijn oordeel er over? Ik beken voluit, dat telkens mij wat nieuws van wege Kanunnik Martens in handen valt, dit mij waar genoegen verschaft, en ik meen te mogen bijvoegen, dat ik alleen niet over zijne schriften alzoo denk. Het doel des schrijvers? Hij heft voor den gewonen lezer een hoekje van den sluier op, welke de wonderen der schepping maar al te dikwijls verbergt. Van het zichtbare klimt hij met ons naar hooger, altijd hooger, tot het onzichtbare, tot den Schepper, en dit doet den herten deugd, vooral op onze tijden, dat honderden en duizenden dingen alles verstoffelijken, alles verengen, alles ontluisteren van dichterlijke en ideale schoonheid. Zulke verhandelingen behagen niet enkel, maar beschaven, veredelen, stichten, en in de volks- en schooljeugd doen zij bronnen ontspringen van reine gevoelens en vrome gedachten. Ik wou wel eens wijzen op het groote nut, dat zulk boek — en al de werken van den geleerden Kanunnik — kan opleveren voor onderwijs en opvoeding onzer knapen; zij strooken zoo wel met den edelmoedigen aard der jonkheid, zijn zoo wel geschikt om het « heilig », levenstichtend « enthousiasme » in te boezemen, om eigen werkzaamheid te verwekken — al dingen zonder dewelke de jeugd zelden wat goeds verricht; dat zoude ik wel eens willen betoonen,... doch 't en is hier de plaats niet. — Wat voornamelijk bijdraagt om dien uitslag te bekomen is de vorm zelf, de taal dezer verhandelingen: hoe eenvoudig en ongekunsteld! hoe los en hoe fraai meteen! hoe sierlijk, hoe Vlaamsch! ja, hoe Vlaamsch, wars van alle pedantisme! Vinden daarin juist anderen gelegenheid om wat te vitten, ik, ik ben gelukkig deze hulde aan den vromen, noesten werker van 't Waasland neêr te schrijven, des te gelukkiger, daar mij tot nu toe eene openbare gelegenheid ontbrak om die hulde te betuigen.

Kan. J. MUYLDERMANS.

Hebbels Werke. Herausgegeben von Dr. KARL ZEISS. Kritisch durchgesehene und erläuterte Ausgabe, 3 deelen. Leipzig u. Wien, 1899. Bibliogr. Institut. (Meyers Klassike-Ausgaben.) Prijs : 6 *M.*

Eene boeiende en op eigen studie teruggaande levensbeschrijving van Hebbel leidt de uitgave in. Zij verhoogt grootelijks het genot welk de gedichten, de schetsen, en vooral de grootsch aangelegde tooneelwerken van dezen begaafden dichter verschaffen. En zij is ook, samen met de bijzondere inleidingen voor elk stuk, zeer bevorderlijk tot het goed begrijpen en juist waardeeren van den schrijver der Nibelungen-tragedie. De keus der opgenomen werken verdient allen lof. Het eerste deel, dat versierd is met een prachtig beeld van den dichter, in staalgravuur, alsook met een fac-simile, brengt naast de Biographie (bl. 7-93) een rijke keuze uit de gedichten; *Mutter und kind*, Hebbels roerend verhaal in hexameters, en in zeven zangen verdeeld; en de prozavertellingen of schetsen *Schnock*, *der Rubin*, *der Schneidermeister Nepomuk Schlägel*, *Pauls merkwürdigste Nacht* en *Herr Haidvogel*. — Het tweede en het derde deel leeren ons den tooneelschrijver kennen, en bevatten telkens door eenige bladzijden inleiding van den uitgever voorafgegaan, de stukken *Judith*, *Maria Magdalena*, *Michel Angelo*, *Agnes Bernauer*, *Gyges*, en de machtige en grootsche *Nibelungen-trilogie*. Het derde deel bevat ook enkele opstellen van letterkundige kritiek. De kennismaking met de tooneelwerken van Hebbel wordt door deze goed verzorgde uitgave binnen elks bereik gesteld, en het valt niet te betwijfelen dat ze het hare zal bijdragen om velen het genot te verschaffen den dichter van de grootsche *Nibelungen-trilogie* in dit zijn meesterwerk te bewonderen. Het is een eigenaardige gewaarwording toch dat Hebbels tooneelbewerking der reusachtige stof ons zoozeer doordringt van de vreemde grootschheid dier oude gestalten welke 't lied van Siegfried, Brunhilde en Kriemhilde, van Hagen, Gunther en Etzel bezingt en verheerlijkt, — dat die oude reuzen als reuzen weer oprijzen voor ons oog, en dat de dichter er in is geslaagd zulke gestalten op het tooneel te laten optreden en strijden en sterven, zonder dat onze phantasie — bij het lezen althans! — vernepen en terneergedrukt wordt door de engheid der tooneelschikking en de onevenredigheid der optredenden tegenover de bekrompenheid van tooneelistenkunstgrepen.

E. K.

Levensbeschrijving van R. P. Le Cocq d'Armandville, S. J., door W. VAN NIEUWENHOFF, S. J. — G. Berg, Amsterdam, 1900.

Pater W. v. Nieuwenhoff is in ons Holland een zeer bemind redenaar en schrijver. Reeds jaren — een kwart eeuw lang — werkt hij met immer stijgende levenslust door, en de reeks zijner predicaties zet zich voort zonder die zijner boeken te onderbreken. En altijd vindt woord en geschrift, bij de oude kennissen niet het minst, luistergraag gehoor, want de naam van Pater van Nieuwenhoff waarborgt altoos een gelukkig oogenblik.

Zijn eigenaardige verdienste bestaat wel hierin, dat hij voor ons, Katholieken, de smaak- en vertrouwvolle gids is geweest in de galerij van heilige en groote geesten. Hij heeft achtereenvolgens de Stamvaders zijner Orde, de bekende redenaars dezer eeuw, en menig onbekende dichter en schrijver van onzen tijd geschetst, en uit hun leven en werken, het beste, het schoonste, het treffendste doen zien. Een bonte lange rij van helden : maar ze staan allen op hun plaats, en in gepast licht, en ze verdringen elkaar niet. En de gids plaatst zich nimmer tusschen het

beeld en U in : als echte kunstenaar is hij bescheiden en houdt achter U het gordijn wat hooger op, of laat het wat dieper neer, opdat het licht juist valle....

Doch een kunstenaar in zijn genre is Pater v. Nieuwenhoff buiten beding; en een bovenmate vruchtbaar kunstenaar. Die vruchtbaarheid moet niet enkel verklaard worden uit de wondere werkkracht, die deze man bezit, maar bovenal, meen ik, uit de heerlijke blijmoedigheid, die zijn persoon en zijn werken met een aureool van genegenheid omstraalt, welke iedereen treffen moet. Waarlijk deze Pater, die in zijn leven al zooveel zielenellende heeft gezien en gepeild en God zij dank! genezen, heeft heel dat leven lang toch behouden, zelfs aangewakkerd, zijn blijde vertrouwen op de goedheid, schoonheid en heiligheid in deze wereld, en met bijennaarstigheid gezocht naar honig — waar hij ze vinden kon, in iedere gaarde, liefst in de heiligentuin zijner Societeit, maar zelfs niet vreezend buiten de heg der H. Kerk op honigjacht uit te gaan! En we mogen van zijn werk wel hetzelfde zeggen, wat Mme Julie Lavergne van haar eigen arbeid getuigen kon « die honig is voor kinderen en volwassenen zoet geweest; meer dan eens was hij den zieke een hulp om het bittere geneesmiddel in te nemen; en de was is eene heldere vlam geworden, flikkerend op het altaar, waar God bij de menschen komt » (1).

Deze getuigenis zal zeker moeten gegeven worden van den honig, die in zijn nieuw verschenen boek Pater v. Nieuwenhoff uit de bloemen van heldhaftige Priesterliefde heeft gepuurd! O wat een heerlijk en blijmakend boek! Een levensbeschrijving — meer niet — maar de historie van een leven, dat een waarachtig heldendicht is, vol kloeke en edele daden! Het leven van een Hollandschen Missionaris, die in Oost-Indië als een andere Paulus de last veler gemeenten — en welke gemeenten! — heeft gedragen, en Paulus' gevaren heeft getrotseerd. Leven vol wonderbaar offer, en daarom vol Goddelijke kracht. Leven, eenvoudig en rein als zonnelicht, en daarom even vruchtbaar en schitterend. Leven, vol spannende wisselvalligheden, vol romantische avonturen, vol bovenmenschelijke krachtinspanning, maar toch één en ordelijk en zonder krachtverspilling, wijl de regelmaat van nederige gehoorzaamheid aan Kerk en Kloosterstaat alles beheerscht! Leven, wel somber en hard voor menschelijk gevoel, zoo liefelijk begonnen maar toch zoo moeilijk geleid en ach! zoo bitter tragisch geëindigd, maar hèl-lichtend en blinkend-schoon voor ieder Christenhart, dat in zulk een leven en sterven het Beeld ziet afgedrukt van den Christus, door Kruis en Dood Koning aller Glorie!....

Zeer dankbaar ben ik Pater van Nieuwenhoff, dat hij dit leven heeft beschreven. Hij heeft er niet enkel een werk van broederliefde meê verricht, maar hij doet er Missionarisarbeid door. Dit boek moet zielen opwekken, versterken, bekeeren vooral!

Missionariswerk ook heeft de samenstelling van dit geschrift gekost! Voortdurend is de held zelf aan het woord en treedt hij levende op: en als men nu weet, dat deze sprekende en levende persoonlijkheid door Pater v. Nieuwenhoff uit het graf van honderden brieven en aanteekeningen is opgewekt, moeten wij wel vol bewondering ons hoofd buigen voor zijn levenslustige kracht en liefde, die dit wonder der verrijzenis heeft verricht....

---

(1) De Novellen van Mme Julie Lavergne door W. van Nieuwenhoff. *Studiën op Godsdienstig, Wetenschappelijk en Letterkundig Gebied.* N. R. 32e jrg., D. LIV, p. 360.

Men heeft ergens gezegd, dat de schrijver zelf te weinig aan het woord is, en de held aldoor zonder tusschenpooze werkt en spreekt: maar ik zie niet in, wat parafraze van heldenwoorden en daden deze treffender maken zullen, als men erkennen moet, dat alles geleidelijk is verteld. Me dunkt, ik vind dit juist het meest verdienstelijke in deze levensbeschrijving, dat de auteur zich zoo voortdurend weet te verbergen, en men hem heel en al vergeet om den held! Die bescheidenheid is hier niet enkel deugd, maar ook hooge kunst.

Nu bid ik ten slotte mijn welwillenden lezer, dit boek te koopen en te genieten. Hij wint er eenige uren geestesblijdschap meê, en wellicht voor heel zijn leven geluk.

Den Haag. A. M. J. I. BINNEWIERTZ, pr.

Rodenbach'svrienden. *Jaarboek 1900.* Lod. Lefèvre-Caneghem.

« Tous les genres, sérieux et burlesques, y seront admis ». Zoo luidt de laatste regel van 't boek, en zoo is 't, van alles wat; dit past toch in het jaarboek van eene studentenmaatschappij. Een genre hebben wij er toch niet in gevonden, en daarmee wenschen we de uitgevers geluk : het zinnelijk, driftige genre dat in 't jaarboek van 1899 voorkwam is aan kant gelaten. Dat was ook op z'n plaats niet in het jaarboek eener katholieke maatschappij, was het nu ook nog eene studentenmaatschappij. Het jaarboek van 1900 is wat kleiner dan zijn voorganger, dat is misschien ten deele aan 't veranderen van drukker te wijten.

In de voorrede vernemen we dat de Rodenbachsvrienden deugdelijk werken aan de Gentsche Hoogeschool. Proficiat! doe zoo voort.

Verzen van soorten; die van René De Clerq zullen wel de beste zijn, maar ook onder die van Herman Broeckaert zijn er heel lieve; ook eenige goede verzen in de stukjes geteekend *Door werk, sterk;* wat een duiknaam! En nu de proza : twee lezensweerde stukken van G. Lefèvre, bijzonder *Strandrecht. Plicht en liefde*, tafereelen uit den Spaansch-Amerikaanschen oorlog, niet slecht geschreven, maar niet diep genoeg; dan nog *Hoe men flamingant wordt*, goed verteld.

Wat armtjes toch voor de proza; in 't vervolg wat meer letterkundige proza, als 't u belieft, mijne Heeren. Om 't eindigen *Varia*, enkele zinsneden of spreuken links en rechts gekozen en niet slecht toegepast op bekende personen of onderwerpen.

Liederboek van Groot-Nederland, verzameld door F.-R. COERS Frzn. C.-A.-J. Van Dishoeck. Amsterdam.

In 't prospectus lezen wij « Eene, zooveel mogelijk volledige verzameling van oude en nieuwere Liederen in de Nederlandsche taal, uit *Noord- en Zuid-Nederland*, *Transvaal*, *Oranje-Vrijstaat*, *Amerika*, *Vlaanderen enz.*, met uitmuntende pianozettingen. Inhoud : *Volksliederen*, *Vaderlandsche Liederen*, *Geestelijke Liederen*, *Hekelliedjes*, *Verhalende Liederen*, *Geschiedzangen*, *Minneliederen*, *Drinkliedjes*, *Studentenliederen*, *Kluchtliedjes*, *Verhalende*, *schalksche Liederen*, enz. Het « Liederboek van Groot-Nederland » verschijnt in : 30 afleveringen à 50 cent. »

Wij ontvingen tot hiertoe enkel de eerste aflevering ter recensie. Zij bevat benevens eene voorrede van den verzamelaar en eene andere van Prof. Dr. Paul Fredericq de volgende liederen : O Nederland let op u saeck (1626) uit Valerius Gedenck-Clanck; Wilhelmus van Nassouwe (1583): Helpt nu u selfs (1570); Strijdzang der Geuzen; Huldezang der Vlamingen aan de jonge Koningin van Noord-Neder-

land; Nederlandsch Volkslied (Wien Nederlandsch bloed); Wilhelmus (nieuwe melodie); Transvaalsch Volkslied (De vierkleur); Volkslied van den Oranje-Vrijstaat, en drie studentenliederen.

Later wordt het Liederboek nader besproken; vooralsnu kunnen wij ons bepalen bij wat Dr. J.-B. Schepers reeds zei « Dit is een werk van geestdrift, lezers, en van kracht. »

Wij hebben te Leuven onzen vriend Karel Heyndrickx aan 't werk gezien voor 't verzamelen van zijn *Studentenliederboek* en weten dat men om zoo iets aan te vangen jong moet zijn.

Wat de verzamelaar betracht is edel : « Het LIEDERBOEK VAN GROOT-NEDERLAND *moet* en *zal* aanwakkeren Nederlandsche Volkskracht door het teruggeven aan ons Volk van z'n karakter, z'n hooge zedelijkheid, 't heilrijke van een volk; het Zelfvertrouwen, het Geloof in zichzelf. »

L'Eglise aux Tournants de l'Histoire, par GODEFROID KURTH. (Bruxelles, Oscar Schepens, Treurenberg).

Dit boek is opgedragen aan juffrouw M. E. Belpaire, de voornaamste stichteres der Antwerpsche Hoogeschool-uitbreiding voor vrouwen. Want, ja, de University-Extension bestaat voor de vrouwen der Scheldestad, en nogal in het Fransch. Dat is zeker het schoonste van hare historie niet; als teeken van de verbastering onzes tijds is het zelfs heel bedroevend, en voor het Vlaamsche Antwerpen vernederend (1).

Intusschen heeft de vrouwelijke Hoogeschool hare al te vrouwelijke misgreep eenigszins vergoed door de uitmuntende keus van haren les- of voordrachtgever, den heer Kurth, die in bovengenoemd werk zijne lessen ook aan het publiek te genieten geeft.

Kurth is een meester in het vak der Geschiedenis, dat is bekend ; en ieder nieuw werk van zijne hand bevestigt zijnen roem.

Meester is hij, niet alleen door zijne uitgebreide kennissen, maar ook door zijn helder doorzicht in de zaken en door den toon waarop

(1) De hoogere damenwereld is in Antwerpen, gelijk elders, verzot op het Fransch. Tot lof echter van de leidsters der Hoogeschool-uitbreiding zij gezegd, dat zij gepoogd hebben het Vlaamsch erin te brengen. Alle jaar namelijk wordt een cursus in onze taal over Nederlandsche Letterkunde gegeven. Ongelukkiglijk wordt hij minder goed gevolgd. Toch moet er niet gewanhoopt worden. Het bewijs ervan is dat eene geleerde lezing, handelende over het ideaal en gehouden in het Davidsfonds door juffrouw Belpaire, door een talrijk vrouwelijk publiek werd bijgewoond. Doch, wil men lukken, men ga flink door en vervlaamsche effenaf heel de inrichting. Met halve middelen komt men er niet.

Te Antwerpen bestaat ook, onder de mannen, eene *Vlaamsche* Hoogeschool-uitbreiding. De burgerjongens, die ze gesticht hebben, beschikken wel niet over groote middelen om vreemde, vermaarde leeraars te ontbieden. Ook nemen de voordrachten niet altijd eene hooge vlucht. Maar toch worden zij goed bijgewoond; zij worden ook daarna in den vorm van vlugschriftjes uitgegeven. Wij moeten die Vlaamsche jongens waarlijk bewonderen, dat zij het met kleine middelen zoo verre brengen. Zij verdienen aller ondersteuning.

hij die behandelt. Hij is niet enkel een rangschikker van feiten en gebeurtenissen; hij is een geniale bevroeder der Historie.

Onderstel eenen man die al de streken, dorpen, steden van ons Vlaamsch land zou doorkruisd, de waterloopen ervan gevolgd, de velden doorkronkeld, de kasteelen, huizen en hutten bezocht hebben, en die daarna aan een vreemdeling ons land zou willen doen kennen en waardeeren. Om hem de moeite te sparen al de bezochte plaatsen nog eens af te loopen en na te speuren, voert hij zijnen gast bij helder weder op het hoogste van Onze Lieve Vrouwe Toren te Antwerpen en vandaar, met den vinger aanwijzende wat hij kan, begint hij hem te onderrichten over dat land en dat volk hetwelk hij kent tot in den diepsten grond. Kleinigheden, bijzonderheden zal hij hem wel niet kunnen aantoonen, ten hoogste hier of daar een vergrootglas op eene uitgekozen plaats aanleggen; maar met welke zekerheid en kennis van zaken, vooral met welken gloed van overtuiging zal hij spreken over dat schoone en beminde land, dat zich daar in een heerlijk vergezicht voor de oogen ontrolt! Met voorliefde zal hij den loop volgen van dien Scheldestroom die al de wateren van den lande in zijnen schoot ontvangt, overal vruchtbaarheid op velden en weiden uitstort, de levensader is van handel en nijverheid, steden als Gent en Antwerpen op zijne boorden rijzen en zooveel grootsche daden door het voorgeslacht verrichten zag. Zonder de Schelde, zal hij zeggen, ware Vlaanderen eene drekkige moeras of eene barre woestenij; met de Schelde is het een rijkgezegend land, een perel onder de landen van Europa.

Zoo ook beschouwt de geschiedschrijver Kurth de Historie van uit de hoogte. Zoo toovert hij het verleden terug vóór onze blikken; zoo maalt hij het af, in breede trekken, ja, maar met diepe kennis. Zijn oog draagt ver, en omvat veel; zijn blik is vast en zeker. Zijne Schelde, die alles bevrucht, bezielt en zegent, die de woestenijen tot heerlijke landouwen herschept, het is de Kerk van Christus, en haar rol door de eeuwen heen. En als hij van de Kerke spreekt, dan vloeit de gloed zijner overtuiging en zijner liefde in heel zijne taal over. Zijn stijl is mannelijk, gespierd; strenge wetenschap gaat gepaard met warmte des gevoels.

In zijne zes lessen behandelt hij beurtelings den strijd der Kerk tegen de heidensche ikzucht en zinnelijkheid, tegen het Judaïsme, tegen de simonie der Keizers in het vergeven der kerkambten, tegen het Néo-Césarisme der Hohenstaufen in Duitschland en van Philip den Schoone in Frankrijk; de houding der Kerk tegenover de Herboorte en haren kamp tegen de Revolutie.

Onder de pen van Kurth wordt de Geschiedenis aangrijpend en meesleepend als een drama; wij voelen op ons wezen iets als den ademtocht der eeuwen die hij voorbij ons doet varen. Men zou zich nochtans kunnen afvragen of hij de Historie niet wat veel idealiseert; hij is misschien wel wat te zeer genegen om ons de Kerk, in een bijzonderen strijd, als zegepralend voor te stellen; daar zij nochtans op aarde veel meer de *strijdende* dan de *zegepralende* Kerk is. Gansch zegepralend is de Kerk uit geen enkelen strijd gekomen; geduchte nederlagen heeft zij geleden en wonden ontvangen waaraan zij nog bloedt en geheel de menschheid met haar. Doch hare goddelijke kracht openbaart zich in het onvergankelijk en steeds nieuwe leven, dat zij na elken strijd, hoe noodlottig ook, ten toon spreidt. Slechts na de voltrekking der eeuwen, na den *algemeenen* strijd, zal zij hare zegepraal vieren.

Niet dat de heer Kurth de geschiedenis vervalscht; hij erkent ook sommige dier nederlagen, de waarheid zijner beoordeelingen is veelal tastbaar. Maar ons dunkt dat hij, tengevolge zijner geliefkoosde gedachte, soms onvolledig blijft. Is het daardoor niet, b. v., dat hij niets o bijna niets rept van de Hervorming der 16e eeuw, die toch wel een groot *keerpunt* was in de Geschiedenis? Hij spreekt wel van de *Renaissance* die ongetwijfelt met de Hervorming samenhing, maar niet van de Hervorming zelve.

Eene andere bemerking: haalt hij niet te uitsluitelijk Latijnsche en Fransche schrijvers aan? Zoo b. v. zegt hij, dat men, na de Herboorte, het *Génie du christianisme* moest afwachten om weer den invloed van het christendom op de Kunst te gevoelen. Zoude hij alzoo gesproken hebben indien hij onzen Vondel gekend had met zijne *Altaargeheimenissen* zijne *Heerlijkheid der Kerke* en zooveel andere door en door katholieke meestergewrochten?

Doch genoeg! wij kunnen toch alles van eenen mensch niet eischen; en wat Kurth ons geeft, is voldoende om onzen geest met nieuwe klaarte, en ons christen gemoed met vreugde en fierheid te overstroomen.

Antwerpen. F. DRYVERS.

Engelsch Leesboek, door C. GRONDHOUD en P. ROORDA. Deel I, tweede druk, 96 bl., prijs: fl. 0,70. — Groningen, P. Noordhoff, 1900.

Dit werkje, voor jongere leerlingen bestemd, bevat acht en vijftig stukjes eenvoudig van stijl en van inhoud. Hetgene in proza geschreven is, spreekt meest altijd over zaken den leerling wel bekend. De dichtstukken zijn zeer wel gekozen. Hetgene het boek verdienstelijk en nuttig maakt is dat voor vele woorden de uitspraak aangeduid is, en dat de klemtoon, waar hij op de eerste lettergreep niet valt, bijna overal te vinden is. Dit werkje dient aanbevolen te worden, en zal zonder twijfel bij de studenten welkom zijn. De schrijvers zeggen dat zij sommige uittreksels meer of min gewijzigd hebben; dit is geenszins een misslag, want die veranderingen zijn uiterst voldoende, en dienen eerder verbeteringen te heeten. V. V.

Engelsche Spraakkunst voor Schoolgebruik, door P. ROORDA. Deel I, achtste, herziene druk. 199 bl. met een plan van Londen, prijs fl. 1,25. — Deel I. supplement, derde druk. 200 bl. fl. 1,25 — Deel II, vierde, herziene druk. 222 bl. prijs fl. 1,25 — Groningen, P. Noordhoff, 1900.

In het eerste deel dezer spraakkunst geeft de schrijver de voornaamste regels der uitspraak, en zij vinden hunne toepassing in de leesoefeningen die volgen. Daarna volgt de eigenlijke spraakkunst, vergezeld van talrijke oefeningen. Eene alphabetische woordenlijst aan het einde van het boek, stelt den leerling in staat, zonder groot tijdverlies, de vertaling der Nederduitsche woorden te vinden.

In het supplement, vangt de schrijver aan de bewoording der regels in 't Engelsch te geven. De voorbeelden zijn allen vertaald. De oefeningen bestaan meest uit samenspraken, brieven, beschrijvingen, enz., en leeren terzelvertijd het land, de bewoners, de gebruiken en de zeden van Engeland kennen. In de thema's komt men reeds eenige eigenaardigheden der taal tegen, en zij dienen om de regels der spraakkunst in 't eerste deel gezien, soms te herhalen en ze samen met de nieuwe regels in 't geheugen te prenten. De woordenlijst, waar hooger van gewaagd werd, vindt men hier nogmaals weder.

Het tweede deel bevat eene meer grondige studie van het Engelsch; zij is afgewisseld door talrijke oefeningen. Het werkje eindigt nogmaals met eene woordenlijst. Het werkwoord is breedvoerig behandeld, evenals het voegwoord en de voorzetsels met werkwoorden en bijvoegelijke naamwoorden. In de woordenlijst komt de uitleg voor van ettelijke synoniemen.

De spraakkunst van den H. Roorda kennen wij sedert jaren, wij hebben ze met veel nut gelezen, en daarom bevelen wij ze allen ten warmste aan. De schrijver weet de moeilijkheden der spraakknnst zoo te schikken, dat de leerling, zonder het te vermoeden, ze na korten tijd machtig is. Sedert verscheidene jaren streven de Duitsche en Hollandsche spraakkunsten naar het doel de studenten met de omgangsspraak bekend te maken, zij zijn immers overtuigd dat het volk gansch de taal is; dit beseft de H. Roorda insgelijks, en daarom zijn sommige zijner oefeningen op de omgangsspraak gesteund.

De keus der voorbeelden verdient ook een woordje lof, de schrijver heeft ze weten behendig te kiezen, en dikwijls spreekt de gedachte er uitgedrukt levendig aan 's leerlings inbeelding en helpt hem op die wijze den spraakregel beter onthouden. De schrijver beweert dat hij voor leerlingen schrijft, maar volgens ons bescheiden oordeel, zullen zelfs leeraars met nut de beide deelen, doch bijzonder het tweede lezen.

V. V.

A Short History of English Literature bij A. E. H. SWAEN. 60 bl. prijs fr. 1. — Groningen, P. Noordhoff, 1900.

Het inzicht van den schrijver is eene beknopte handleiding voor de geschiedenis der Engelsche letterkunde te ververdigen. Vooral betracht hij « den overgang van het eene tijdvak in het andere, het ontstaan en de ontwikkeling eener bepaalde school duidelijk in het oog te houden en den jeugdigen lezer zoo beknopt en helder mogelijk mede te deelen ».

Ons dunkens is de H. Swaen volkomen geslaagd in zijne poging, de beknoptheid gaat samen met klaarheid voor de acht tijdstippen der Engelsche letterkunde die ons beurtelings onder het oog komen. Veel goeds en nuttigs is er in dit boekje te leeren, bijzonder aangaande sommige schrijvers wier werken en streven wat breedvoeriger behandeld worden; dit is het geval voor Milton, Scott, Shakespeare, Byron, Dickens en anderen. Spijtig dat het oordeel, over den laatstgenoemden schrijver geveld, wat al te streng is. De aanteekeningen over de Schotsche letterkunde en het drama verdienen aandachtig gelezen te worden. Alles samengenomen is dit werkje bestemd om nuttige wenken aan de studenten te geven, en om ze in te wijden in de kennis der Engelsche letterkunde, die eilaas dikwijls te weinig gekend is.

V. V.

Darwin voor ieder begrijpelijk gemaakt, naar het Engelsch van d[r] E. B. AVELING, door M. P. ZAALBERG, uitgave van M. C. M. de Groot, Schiedam 1899.

Welk is de oorsprong van den mensch?

Dit tracht men in dit boekje aan te wijzen en wel door den oorsprong langs evolutiezijde op te speuren. 't Komt eindelijk op dit neer : *de mensch is natuurlijkerwijze en zonder schepping ontsproten uit eene lange reeks levende dieren die opvolgenlijk steeds hoogere en hoogere ontwikkeling genoten.*

Dat de schrijver in zijne bewijsredenen te kort schiet is buiten

kijf. Vele gezegden zijn niet gestaafd, andere door nieuwere ontdekkingen dezer laatste tijden tegengesproken. 't Boekje is in volkstrant, voor minder ontwikkelden geschreven, en naar de inleiding luidt, tot lezing voor werklieden bestemd. 't Wordt in Nederland in socialistische kringen verspreid, en 't doet mij denken dat in Nederland de werkman vrij wat meer moet ontwikkeld zijn dan hier, want voorzeker, hoe volkswetenschappelijk ook, 't is hoog boven de verstandelijke vermogens *onzer* werkende klas.

Gheel. D^r Fr. Meeus.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Vlaamsche Kunstbode. Juni 1900.

Vervolg van Dr. Is. Bauwens, melodrama *Iwein van Aalst.* — Verzen van Jan Boucherij en Jacob Stinissen. — Slot van Prosper Styns novelle *Boerenliefde.* — Vervolg van Fr. Van den Weghe's *Geschiedenis der Nederlandsche Taalkunde in Vlaanderen.* (1500-1886) 3. Het Woordenboek. A) *Het classieke en etymologische.*

Germania. 9. — Brengt « Friedensliebe » (slot), waarin door Kurd von Strantz de heerlijkheid van « Englands Kunst zu Wasser » wordt besproken. Over dramatische kunst (Quinten Matsys, *Minnebrugje*) handelt G. Segers en Brants, uit Doornik bespreekt de huisvrouw in Vlaanderen met aanhalingen uit *Lancelot* enz. : eene nette zedestudie in 16 bladzijden.

Eigen haard. 25. — Over de onthulling van het standbeeld van Frans Hals te Haarlem schrijft J° De Vries een kort artikel; daarbij een portretje van Koningin Wilhelmina. Wij vinden hier ook een genre-stukje : P. Kruger bij zijn oogenarts, en eenige oudheden uit Haarlem, geteekend door Nieuwenkamp. Ook uit de *Revue scientifique* leert *Eigen haard* de « verdiensten » en de « wanverdiensten » der boeddhisten kennen, bijv. hoe men moet boeten voor 't uitgeven van een slecht boek.

26. — Begin van *Het lot der kinderen*, novelle van Virginie Loveling. — *De slag bij Nieuwpoort*, door F.-A. Buys. — Lezenswaard artikel van Mr. S. Muller Fz. over *Victor de Steurs* met portret. « Deze onbuigbare wil en dit superieure verstand hebben hem gemaakt tot wat hij is. Zulk een man had Nederland noodig, om wakker te worden geschud uit zijn lethargischen slaap. Het land heeft zijne leiding in kunstzaken aanvaard en het mag daarover geen berouw gevoelen, al bezit hij in meerdere mate dan ordinaire menschen de gebreken zijner deugden. » — Plaat : het standbeeld van Fr. Hals te Haarlem.

Vlaamse School, 1, 2, 3. — *Grote kunst..., kleine kritiek.* « Kunst is scheppenderwijs bouwen », « kritiek is het scheidingsvermogen » : Gesprek met eenen begaafden schilder, die zijn werk niet heeft afgemaakt, geschetst als bewijs, dat de criticus soms juister ziet dan de kunstenaar zelven. Hierbij eene plaat : *De profeet Daniël*, nevens een Rembrandtsstoel, in kleeding van omtrent 1450 door Rembrandt (uit Kopenhagen); art. van Winkler Prins.

Verder, eene plaat naar een pastel van Alex. Hannotiau : *Goede vrijdag te Brugge. Kunstkroniek* over allerlei kleine tentoonstellingen.

4, 5, 6. — Deze aflevering bevat een overzicht der tentoonstelling van werken van Van Dyck, te Londen (vervolg), versierd met eene belangrijke reeks portretten zooals dat van Jan v. Nassau. Deze reeks « begint op de (*sic*) duur toch 'n beetje te vermoeien ». Van Dyck « werkte al te gemakkelijk ».

Heel oorspronkelijk is de studie van Marcellus Emants, getiteld « Zola en de tendenz ». Zij rolt vooral over het jongste werk *Fécondité*. Dit wordt afgekeurd, niet wegens het cynische daarvan, want de schrijver verdedigt eene soort van « dem Reinen ist alles rein » in de kunst, doch om reden Zola in dien roman goede zeden heeft willen prediken en, volgens Emants, de waarheid der toestanden en der opgevoerde figuren volkomen heeft gemist. E. acht het « geven van lessen » in « romans of tooneelstukken » tot de « gevaarlijkste dingen » en deze hier van « onware kleuring ».

Of de schrijfwijze « iedealen », « indieviedüen », « archietekt », « famielie », realiesties » op hare beurt ook niet een klein, klein beetje *tendenz* en « onware kleuring » is, willen wij niet bespreken.

« Nederlandsche gothieken » nemen een derde plaats in. Bijzonder worden behandeld werken uit de Dresdener galerij en Breughel uit het printenkabinet te Amsterdam.

Tijdschrift van het Willemsfonds. 8. — Frans Van Cuyck geeft Reisherinneringen ten beste over Bremen, Hamburg en Lubeck, en A. Lodewijckx handelt over de Serviërs, hunne beschaving, geschiedenis, letterkunde en sociale verhoudingen. « In stoffelijk opzicht is volgens de Laveleye Servië een der gelukkigste landen van Europa. Bij hen bestaat het stelsel van den kleinen eigendom. Ieder Servisch boer is eigenaar van den grond dien hij bebouwt. Hij leeft gewoonlijk zuinig, arbeidzaam en tevreden. Op vele plaatsen vindt men nog de gemeenschap van den eigendom onder een aantal huisgezinnen, die door bloedverwantschap vereenigd zijn ». 't Ongeluk van 't land is zijn slecht beheer. « Vele oogen richten zich in den laatsten tijd naar prins Nicolaas van Montenegro als den man die bestand zou zijn om het Groot-Servische droombeeld te verwezenlijken. En dit wel met recht ». — Allerboeiendst weet verder Hannah ons te verhalen van de Abdij en het Koninklijk gesticht te Meesen.

Het Katholiek Onderwijs, Juli 1900.

Slot der Hollandsche leerplichtwet. — Slot der studie : *Twee steden van Transvaal*. — Geestdriftige oproep aan de onderwijzers van 't Vlaamsche land voor het vieren van den 11 Juli. — Uit het verslag der Middenafdeeling over de begrooting van het Openbaar Onderwijs wordt medegedeeld wat op het lager onderwijs betrekking heeft.

Vlaamsche Zanten, Juli 1900.

Over de Kinderspelen; een meisjesspel *Madame Tierelierelet*. — Vrouw Weyn vertelt wat er in haar grootmoeders jongen tijd op St. Pietersdag gebeurde. — J. Van Vlierberghe meent dat het gebruik vóór of na den beêweg rond de bezochte kerk al biddende te gaan stamt uit den tijd der heidenen, die ook driemaal rond hunne altaren wandelden. — Van denzelfde *Iets over droomen*, wat de Latijnsche schrijvers hierover meenden, en vervolg van *Het Kruis bij den Vlaming*.

Biekorf. 11. — *Nog de Jubelprocessie* heet het in deze aflevering, en de onlangs zoo schitterend geslaagde eeuwprocessie van het H. Bloed

te Brugge wordt nauwkeurig beschreven; twee platen, — de zegewagen, een schip uit de vijftiende eeuw verbeeldend, — en de schilderachtige wagen der Geboorte van Jesus, — geven een denkbeeld van den stoet.

Durandal, mai 1900. — Slot der studie van gravin Ed. de Liedekerke over het boek van zuster Marie van het H. Hert: *Formation chrétienne d'une femme catholique*. Uit dit boek worden o. a. de volgende woorden aangehaald : « Pourquoi la femme instruite serait-elle forcément mauvaise ménagère et négligente dans ses devoirs? La femme à laquelle pèse le devoir est celle que passionne la lecture malsaine, celle qui a le culte du chiffon et du cancan, celle qui rève, celle qui se livre au plaisir facile... Ne confondons pas la femme qui sait avec la femme qui lit. » — Verzen van J. Roman en G. Marlow. — *Epreuves... d'Imprimerie* door J. Esquirol, van een jongen schrijver met zijn eerste werk. — *Fernand Séverin*, eene studie over diens *Poèmes ingénues* door Arn. Goffin « Nous ne connaissons pas actuellement de poète dont l'inspiration ait un caractère plus intime, ait jailli ainsi des profondeurs secrètes de l'âme; de poète plus strictement « élégiaque » et dont l'art emprunte moins au pittoresque, à la magie illusionante des mots. Et comme il est inévitable chez un esprit aussi nativement lyrique, il est essentiellement religieux : incrédule encore, sans doute, mais non-sceptique, et mainte page nous le révèle, souffrant de l'incapacité de croire ». E. H. H. Mœller wijdt eenige geestdriftige bladzijden aan Tolstoï's jongste roman *Opstanding*. Wat al te geestdriftig; *Opstanding* is niet, meenen wij « un roman chrétien ».

Revue de l'art chrétien, 3, vervolgt vroeger begonnen artikels over Beaune, Umbrië, *La Ste Couronne, St. Ambroise à Milan*, en geeft een betrekkelijk kort overzicht der werkzaamheid van Aug. Reichensperger, waaraan *D. Warande en B.* eene lange studie van Dr. Alb. Th. heeft gewijd.

4. — James Weale onderzoekt de verdienste van Hubert van Eyck, van wien zoo weinig bekend is, en die toch het eerst *De Aanbidding van het lam* ontwierp. Een groot werk zal ons uit Spanje en Italië Huberts verdienste nader in 't licht stellen, en hoe hij zijn jeugd in Maastricht en Keulen doorbracht. Lambin ontleedt in eene langere studie de hoofdkerk van Roeaan, toegelicht met eene reeks platen.

Wij vernemen verder bijzonderheden uit Toskam van Gerspach (*Carnet de voyage*) en de heer Bethune schetst Thourouts oudheden, vooral die der kerk en haren hemel-inborenden toren, naar teekeningen van den heer Buyck.

Société d'archéologie de Bruxelles, geeft haar jaarboek uit voor 1900, 't elfde deel. Het boek bevat eene reeks kleine mededeelingen en opmerkingen, overigens een uitvoerige schets van den bloeienden toestand der maatschappij.

La Revue Génerale, Juillet 1900, Ch. Woeste, *Les Electeurs et la Situation*. — M. Woeste had met de E. V. den ondergang der katholieke partij voorspelt. Vóor de kiezingen waren de voorstanders der E. V. ook niet al te veel op hun gemak. Met het oud kiesstelsel en de gedeeltelijke verkiezingen in Brabant, Antwerpen, West-Vlaanderen, Namen en Luxemburg zouden de katholieken ten minste eene meerderheid van 24 zetels behouden hebben. « On peut dire qu'envisagée dans son ensemble, elle (la journée du 27 mai) n'a pas produit des fruits aussi

amers que l'on en redoutait. » De hand moet aan 't werk geslagen worden om de volgende kwestiën zonder uitstel op te lossen : de werkongevallen, de spelen, ook de wijziging van het belastenstelsel en van den soldatendienst, maar deze twee laatste punten zijn niet gemakkelijk; dan ook de zondagrust in de nijverheid en de vergoeding aan de onderwijzers van 1879. M. Woeste hoopt dat de ministers « sachant qu'il n'ont rien à attendre de leurs adversaires, s'efforceront de ménager en toutes circonstances des accords avec leurs amis ». Jules Gillard, *Les voix des peuples morts et des générations mortes*, over Polen en Ierland. — Begin van *Le Roman de la conseillère* door Marie Ebner d'Eschenbach, uit het Duitsch vertaald door A. Chevalier. — Van Henri Francotte lezensweerd artikel over J. V. von Scheffel, den schrijver van *Der Trompeter von Säckingen* en *Ekkehard*. — Vervolg van *Les diplomates étrangers et l'ancienne société française* door Victor du Bled.

Fédération artistique, 36, geeft eenige bijzonderheden uit het leven van Huibrecht van Eyck, vertaald naar een opstel van James Weale. Volgen bijzonderheden omtrent Londensche orkestbestuurders, zooals August Manns, Alexander Mackenzie, Charles Villiers Stanford en Arthur Sullivan. De schrijver meent dat vele Engelsche directeuren, die van het vasteland overtreffen.

35. *L'originalité moderne*, waarin de zucht naar nieuwheid, zonder genie, wordt gelaakt. *L'art primitif aux Pays-Bas* : een belangrijke terugblik op de ontwikkeling der oudste schilderkunst.

Revue sociale Catholique, Juillet 1900.

Vervolg van E. Vliebergh's studie *Le Socialisme agraire*. Schrijver toont hoe de jongste landbouwstatistieken geenszins de socialistische leering bewijzen, als zou de kleine landelijke eigendom *moeten* verdwijnen. Sprekende van de Belgische optelling van 1895 wijst hij M. Vandervelde terecht, die den 19 Mei 1899 in de Kamer van Volksvertegenwoordigers beweerde dat er in 1895 maar 32,065 bebouwingen van 10 tot 50 hectaren waren; er waren er 41,102. — *La neutralité scolaire et l'Enseignement religieux dans les écoles officielles* door Alph. Bellemans. « Malgré la disposition formelle de l'art. 4 de la loi du 15 septembre 1895, qui inscrit l'enseignement de la religion au programme de l'instruction primaire, cet enseignement ne se donne pas dans les écoles primaires d'Anvers, de Bruxelles et de l'agglomération bruxelloise : 53,942 enfants se trouvent ainsi privés de tout enseignement religieux. » De parochiale geestelijkheid heeft den tijd niet lessen te geven: bijzondere aalmoezeniers, 't zij priesters, 't zij leeken met dit onderwijs gelasten is ook niet mogelijk. Zij zouden geen bestaan hebben, hoogstens 400 fr. 's jaars. — *Les idées sociales du Père Felix*, door E. P. A. Van den Broeck, S. J. — *Chronique sociale. La réforme de la Bienfaisance en Belgique*, door G. Legrand. — In *Mouvement social Catholique en Belgique* bespreekt Ad. Rutten het vlugschrift van V. Meline, *Etudes théoriques et pratiques sur les mutualités sacerdotales*. — A la « Société d'économie sociale » verslag door R. Paillot over de zitting van 7 Juni waar M. Arm. Julin sprak over *le recensement général des industries et des métiers en Belgique*.

Wetenschappelijke bladen, Juli 1900. — *Wat wij uit den Transvaalschen oorlog leeren kunnen* door Jan de Block uit *The Contemporary Review*. Gewoonlijk wordt er in de dagbladen op de onkunde der Engelsche officieren en het nietgeoefend zijn hunner soldaten gewezen als redenen der Engelsche nederlagen.

Men wil dienstplicht in Engeland invoeren.

Hier luidt eene andere klok : « de eenige verklaring is de groote omwenteling in onze wijze van oorlogvoeren, waardoor de verdediger onmetelijke voordeelen boven den aanvaller heeft verkregen.... Tot nog toe werden geoefendheid, eene militaire opvoeding, kennis van de toestanden die zich bij een oorlog voordoen als zoovele voordeelen beschouwd, die men slechts op den langen duur kon verkrijgen. Tegenwoordig beteekent dat alles uiterst weinig en dat weinige wordt bij een guerilla zelfs nadeelig... Het snelvurend geweer, de vreeselijke artillerie, het rookloos kruit, aardversterkingen en pikkeldraadversperringen stellen een betrekkelijk klein aantal mannen in staat zich voor onbepaalden tijd tegen een groot leger te verdedigen. Die verdedigers behoeven volstrekt niet een militaire oefeningschool doorloopen te hebben en moeten niet gebonden zijn door ouderwetsche regels. Stoutmoedige burgers of boeren die goed kunnen rijden en schieten, zijn voor dit doel even geschikt als geoefende Duitsche soldaten. Als dit waar is dan verbiedt het gezond verstand ons onze krachten, tijd en geld weg te werpen, om aan een geheel volk militaire eigenschappen te doen verwerven, die niet meer noodig en zelfs niet nuttig zijn. »

De mensch op hooge bergen, begin eener studie van Buhrer uit *Revue Suisse*. — *De jongste onderzoekingen over den oud-indischen godsdienst* door lady Blennerhassett uit *Deutsche Rundschau* naar aanleiding van *Aus Indien und Iran* van H. Oldenberg. « Oldenberg heeft er, mijns inziens, terecht op gewezen, dat wij ons moeten hoeden voor overschatting eener wereldbeschouwing (het Boeddhisme), uit welke Gotoma, de zoon van Sakja, wel de kracht geput heeft tot ontbering, maar niet tot levendwekkend handelen. » — *Het vraagstuk der vermeerdering van het arbeidsvermogen van het menschdom* door Nikola Testa uit *The Century*. Uit de *Revue des Revues* een overzicht der nieuwste Engelsche en Amerikaansche letterkundige werken door Th. Delaroche.

De Hollandsche Revue van Mei geeft bij haar artikel *Wereldgeschiedenis* een voortreffelijk afbeeldsel van Generaal Louis Botha en van Cath. Emmerichs lijkwade te Turijn, met een zeer objektief artikel over die heilige vrouw.

De Diamantbewerkersbond wordt herdacht in eene lange levensschets des voorzitters Henri Polak.

Juni bevat veel aantrekkelijks over « wereldgeschiedenis », verlicht met een aantal beeltenissen van Paul Kruger en de zijnen. Over het « leerlingwezen » en de geestesstoornis bij kinderen geeft het nummer lezenswaardigs; dan : De « godsdienstige opvoeding ». De slotsom van dit artikel is deze : « Als vele ouders zelven eerbied hadden voor het heilige, zouden zij geene moeite hebben hun kinderen godsdienstig op te voeden. [Zij klagen namelijk over die moeite]... Men ziet de jongelui vermaterialiseeren. Het is hoog noodig dat ze *idealisten* worden. » De schrijver bedoelt « geloovig. »

Taal en Letteren. 6. Behelst eene merkwaardige studie van Dr. *D. C. Hesseling* over de Taal en Letterkunde van Zuid-Afrika, waarin de schrijver zoekt te ontwarren hoe de taal der Transvalers zulk een gansch eigenaardig karakter heeft gekregen. Ook over de wijze hoe Zuid-Afrika gekoloniseerd werd, wordt hier veel verhaald dat weinigen bekend is; een bijzonder belang leveren de bladzijden op welke Dr. Hesseling wijdt aan de *letterkunde* der Boeren, voornamelijk aan hunne

liederen, aan de verhalen van den vruchtbaren D'Arbez (historische romans, over de koloniseering en de geschiedenis van Zuid-Afrika), en aan de pogingen om eene eigen Zuid-Afrikaansche schrijftaal te scheppen.

Uit een der verhalen van D'Arbez deelt de schrijver mede « wat daar gezegd wordt van een eenvoudigen schoenmaker, die schoon hij geen geleerd man was, en zelfs maar weinige maanden op school had doorgebracht, een buitengewone liefhebberij had in lezen en er zelfs een aardige verzameling boeken, op venduties en in oudeboekenwinkels gekocht, op na hield. 't Is de moeite waard den inventaris van die bibliotheek te hooren. Een paar bundels preeken stonden er van Van Oosterzee, naast een boek van Dr. Keyser over sterrenkunde; een oude Smytegeld hield Brandt's Leven van admiraal De Ruyter gezelschap; en er was een compleete uitgave van de werken van Vader Cats, een dichtbundel van Beets, de werken van Bilderdijk, en daarnaast romans van Schimmel, van Cremer en van Bosboom-Toussaint, en — het liefste dat oom buiten zijne vrouw op aarde bezat — een kompleet stel werken van den Vlaamschen volksschrijver Hendrik Conscience, wiens prachtige verhalen Oom Jan wel een half dozijn malen herlezen had en ze toch altijd mooi vond. » — Van Dr. *J. B. Schepers*, een paar gedachten over het Tweede Philologen Congres te Leiden, 18 en 19 April 1900 : over inrichting en herinrichting van hooger en Middelbaar Onderwijs in Holland ten opzichte der moderne talen.

Neerlandia, Juni 1900.

Beschouwingen omtrent den Zuid-Afrikaanschen oorlog. — *Het Nederlandsch lied in Zuid-Afrika* uit een brief van M. D. Balfoort, ambtenaar van het gezantschap der Z. A. R. te Brussel, blijkt dat aan het invoeren van een liederenboek voor Zuid-Afrika groote moeilijkheden verbonden zijn. « De Afrikaansche jeugd kan alleen die denkbeelden van een lied in zich opnemen, die ontleend zijn aan de natuur, de geschiedenis en de begrippen van het land en het volk. Een kind dat in Zuid-Afrika is groot gebracht, kent, om één voorbeeld te geven, geen weide en geen beek... De vele gedichten nu die gedurende den laatsten tijd in het buitenland voor de Z.-A. Republiek en Zuid-Afrika zijn geschreven, hebben mij dikwijls doen zien, dat men in Europa zoo weinig weet van het karakter van het Hollandsch sprekend Zuid-Afrikaansche volk... Wat de zetting der op muziek gebrachte liederen betreft, komt het mij zeer wenschelijk voor die zoodanig te maken dat zij ook op het seraphine-orgel uitvoerbaar is; dit instrument n. l. is bij de Afrikaners op het platteland en in de kleine dorpen veel meer in zwang dan de piano. »

Verslag van groep A. van het A. N. V. op Zaterdag 19 Mei 1900 te Dortrecht. — In *De Nederlandsche Taal in onze Wetten* klaagt P. W. de Koning van Amsterdam : « waarop onze wetten en verordeningen ook mogen bogen, aan angstvallige taalkeus zijn ze zeer zeker vreemd... Toen onlangs de boterwet in onze Tweede Kamer behandeld werd, stelde men voor het woord « botervisiteur » te vervangen door « boterkeurder. » Ik durf niet zeggen of de woorden goed waren, maar het laatste was in elk geval een goede vertaling van het eerste. Ze waren beiden goed of slecht, op de taal na.

Maar onze Hoogmogenden beslisten, dat de man die dit ambt zou bekleeden een « botervisiteur » zou zijn. »

De Gids, Juli 1900. — Slot van L. Couperus' roman *Langs lijnen van geleidelijkheid*. Cornelie De Betz was van haar man, een mooien maar ruwen officier, door de wet gescheiden; hare ouders had

zij in Holland gelaten en was naar Rome getrokken. Zij kreeg er kennis met een Duitschen schilder en werd zijne maîtresse. Hij wilde haar trouwen, zij kon er echter niet toe besluiten, gevoelende dat zij nog altijd aan haar eersten man toebehoorde. Zij schreef zelve eene feministe brochure tegen het huwelijk, die zekeren ophef maakte.

Veel hadden zij niet noodig, maar toch was er nood; ten langen laatste, om wat te verdienen, wordt zij gezelschapjuffer te Nizza. Daar ontmoet zij haren man die seffens haar als ware 't hypnotiseert. Zij vlucht weer naar Italië, maar haar man gebiedt haar weer naar Nizza te komen, om samen te leven. Zij voelt er zich toe gedwongen en verlaat haar minnaar.

In dezen nieuwen roman komt ons Coupérus voor zooals wij hem reeds kenden : karakters teekenende, karakters van onze negentiende eeuw, niet vreemd aan de heerschende denkbeelden.

In *Majesteit* toonde hij ons de volksgedachte in den troonop-opvolger van een autocraat; hier is 't om 't feminisme te doen. De heldin Cornelie is feministe, zich weinig bekreunend om het wat zullen de menschen er van zeggen, maar gedreven door handen, die ze soms schijnt te ontwaren, door een noodlot waaraan niet te weerstaan is.

Van Coupérus' taal hoeft niet gesproken, ook niet van zijne voorliefde om rijkdom en pracht te beschrijven. Wij kennen hem sedert lang.

Iets echter heeft ons pijnlijk aangedaan : reeds in zijn vorige roman was hij te midden zijner luxueuse beschrijvingen soms week, ziekelijk, verwijfd, ja zinnelijk.

Hier is hij het meer dan elders, sommige scènes zijn zelfs vrij driftig.

De liefde tusschen Cornelie en haar minnaar, toch wel overspel volgens onze zedewet, wordt ons ideaal voorgesteld; en buiten dit, niets dat van wat hooger spreekt dan van 't stoffelijke.

Sommige figuren uit de Roomsche wereld zijn op zoodanige wijze geteekend dat ze ons, katholieken, moeten kwetsen. En dan dat noodlot, waaraan de mensch niet kan weerstaan! — Slot van prof. G. Kalff's studie over *Constantyn Huygens* : « Neen, een groot dichter is hij, naar de meening van zeker verreweg de meeste tot oordeelen bevoegden, niet. Noch de diepte van zijn gevoel, noch de fijnheid van zijn smaak, noch de rijkdom zijner verbeelding, noch zijne vormkracht geven hem recht op dien eerenaam. Slechts zelden ontroert hij ons, nog minder ontvoert hij ons aan ons zelven, aan den engen kring van ons dagelijksch leven. Doordat hij de poëzie voornamelijk als ontspanning beschouwde, stelde hij zich geene hooge eischen, schreef hij vlug voort in den trant dien hij zich langzamerhand eigen had gemaakt, schreef hij te veel dan dat daaronder bij zijn aanleg en zijn talent niet veel middelmatigs moest zijn. Doch men zal hem blijven waardeeren om zijne oorspronkelijkheid, om zijne liefde tot het zinrijke, puntige, geestige; om zijn afkeer van banaliteit, al dreef die hem soms in een ander uiterste : gezochtheid; om de zuiverheid zijner taal, die hij zoo goed kent en beheerscht; om het vindingrijk vernuft, door hem geopenbaard in de wijze waarop hij zich van den rijkdom dier taal en van hare eigenaardige vermogens weet te bedienen. »

Herediteit en pessimisme door prof. C. H. Kuhn. « Het determinisme en pessimisme hebben de leer der erfelijkheid tot bondgenoote gekozen en.... verkracht.... 's Menschen aard is een heel wat omvangrijker begrip dan dat van zijn erfelijken aanleg.

De aard of natuur van eenigen mensch wordt niet alleen bepaald

door zijne afstamming, maar tevens, en in hooge mate, door al wat hem sedert het oogenblik van zijn ontstaan is weervaren, en dit weer door de omstandigheden, waarin hij achtereenvolgens verkeerd heeft. » In *Nieuwe gedichten van Albert Verwey* bespreekt D[r] W. G. C. Byvank *Het brandende braambosch* : « telkens stuit ik in Verwey's gedichten op het knarsende van taal en het boelige van ordonnantie, telkens zakt het vers in, ofwel het pakt zich in een kluwen saam om een onbeteekenend hard woord, waarvan het niet los kan komen, als om een steenen klomp. Het lijkt er op alsof de dichter hier en daar stekeldraden tusschen zijn poëzie spant om den onnoozelen pelgrim het doordringen op zijn terrein duur betaald te zetten. Hij weert af... « Het brandende braambosch » als geheel is niet meer dan de belofte voor een komend, klaarder boek. » — Verzen van P. C. Boutens.

Studiën. Deel LIV, afl. 4. — P. Zeegers handelt over « de dogmatische reden des Heeren » dat is, over die reden, waarin de Zaligmaker, onder den sluier van allegorieën, het een of ander geloofspunt aan zijne volgelingen inscherpt. Zoo spreekt hij aan Nicodemus over het doopsel, als over eene noodzakelijke *wedergeboorte* door het water en door den H. Geest. Aan de Samaritaansche vrouw doet hij de kracht en de noodzakelijkheid kennen der genade, dit *levend water*, dat allen dorst moet lesschen. Over het H. Sakrament des autaars handelt hij, na de vermenigvuldiging der brooden, om aan de scharen de verplichting kenbaar te maken, dit onmisbaar *brood*, zijn eigen vleesch te nutten.

M. Van Nieuwenhoff bespreekt de novellen van M[me] Julie Lavergne, en doet die zoo edelvoelende als medesleepende Fransche schrijfster kennen in haar rein en kunstvol wezen.

Over het tweede Nederlandsch Philologencongres, te Leiden in de paaschweek van dit jaar gehouden, levert G. S. een belangrijk verslag.

Eindelijk gaat p. J. Kerlen den heer Poelhekke te lijve voor diens *strafpreek* over het Tekort der Nederlandsche Katholieken. Hij betoogt (?) dat de heer Poelhekke zelf lijdt aan een viervoudig tekort : *a)* in persoonlijke bevoegdheid, *b)* in bescheidenheid van toon, *c)* in duidelijke uiteenzetting zijner leer, *d)* in overtuigende bewijsvoering. — Wie heeft er nu gelijk!

De Katholiek, Juni 1900. Loos bewijst de valschheid van de « Profetie der Pausen van den H. Malachias. » Deze werd eerst vier honderd jaar na Malachias door een zekeren Wion van Douai aan het licht gebracht; ook zijn de profeties over die vier eeuwen zoo duidelijk en bepaald als de laterkomende duister en ontoepasselijk zijn. Waarschijnlijk zijn zij aaneengeflanst volgens de geschiedkundige gegevens van den Romeinschen oudheidkundige Panvinius. — L. M. Wouters. C. SS. R. verdedigt nog eens het Œquiprobabilisme tegen den Probalist P. Kerlen. Het is vooral te doen om het axioma *Lex dubia non obligat*, waar het Probabilisme op gegrond is. P. Wouters neemt dit wel aan, maar niet in den zin der Probalisten, zegt hij. Wanneer namelijk een waarschijnlijke, dat is gegronde reden *tegen* het bestaan der wet, maar dat tevens eene waarschijnlij*ker* reden er *voor* is, dan is volgens hem de wet nog *twijfelachtig* in wijderen zin, maar hij is zeker genoeg opdat de keus voor de wet de redelijkste zij; en de natuurwet verplicht ons, zegt hij, altijd het redelijkste te kiezen. Wat S. Alphonsus betreft, deze heeft wel eerst het Probabilisme verdedigd, maar het later verworpen.

Juli-Augustus. W. Jansen vervolgt de levensbeschrijving van Richard Wagner (1849-1859), naar zijne *Gesammelte Schriften*, zijne briefwisseling, het werk van Lichtenberger en de uitmuntende studie van Pater Schmidt in de *Stimmen a. M. L* (D. XXV). Wagners dwalingen omtrent den aard van het Christendom tegenover de kunst worden « voorbijgegaan » als genoegzaam wederlegd. Trouwens, Wagner heeft het Christendom in verschillende tijdperken zijns levens verschillend gedefinieerd. Volgt een begin van Het *socialisme* van Karl Marx door Aengeneet. Onder den titel *Eene kunstenaarsfamilie* geeft J. J. De Graaf eene entomologische studie over de rynchites, enz.

Op 't insekt volgt (van Jansens O. P. hand) het tweede deel van een' reus, namelijk *Windthorst. der kleine Excellenz.*, weer vervangen en opgevolgd door *Moleculen en Atomen* (aardige tegenstelling!) van Keuller, gekroond door Concilie-betrachtingen van Schaepman.

Vragen van den Dag. Juli 1900.

Opmerkingen over den bouw en de ontwikkeling der Nederlandsche steden. Een Historisch-Bouwkundige studie door C. H. Peters. Schrijver tracht de volgende vragen te beantwoorden : *Hoe*, *wanneer* en *waardoor* zijn onze steden ontstaan? Welke *waren* de hoofd-faktoren in, en *zijn* de hoofd-vormen van het stede-lichaam? Hoe *behoorden* onze steden te *zijn* gebouwd en uitgelegd? Schoone plaat voorstellende de markt van Middelburg in 1605. — *Over Comfort in arbeiders-woningen* door Dr J. W. Jenny Weyerman. Er wordt gehandeld over een en ander waarmede rekening zou moeten gehouden worden bij den bouw van groote blokwoningen. — Vervolg van Dr H. Blinks artikel *Kijkjes in Nederland en in den vreemde. Van Zieriksee over Brouwershaven naar West-Schouwen.* — *De eerste padi-snit* door G. L. La Bastide, eenige belangrijke bijzonderheden over den rijstoogst.

Letterkundig Maandschrift. Juni 1900.

Niet zeer hoog, voor een tijdschrift dat het « voornaamste Nederlandsche tijdschrift » wil worden.

Eenige bladzijden over *Emmanuel Hiel* door J.-S. Willems.

« Hiel was een krachtig, eigenaardig man, eene machtige figuur. Zijne kloeke gestalte, zijne harde en dikwijls hevige uitvallen tegen de Vlaamschhaters, zijne vurige en forsche verdediging der rechten van het Vlaamsche Volk deden hem door zijne vijanden bestempelen met den naam : de Leeuw van Vlaanderen. « Le Lion de Flandre. » Bij de Vlamingen was hij populair. Men vereerde hem algemeen en droeg hem eene diepe genegenheid en vriendschap toe. De jongeren vooral wist hij op te beuren door een warm woord en zoete poëzie. » — Vervolg van het *Fragment* door Edw. B. Koster; — *Zwart smeeken* door Jef Mennekens. Dè legende van 't smeeken met 't prinsesje is lief op verzen gezet. — Verzen van J. Vissering. — *Een Hollandsch Vaandel uit den patriottentijd in het Tuighuis te Berlijn*, door A.-J. Servaas van Rooyen. — Vervolg van F.-A.-C. Ruysch's studie *Een Nederlandsch-Belgisch Verbond.*

De katholieke Gids, Juli 1900.

De kunstschilder Terborch door E. H. P. M. Bots, lezenswaerde bladzijden over « een van Neerlands kunstkoningen uit het heerlijk tijdvak der zeventiende eeuw », maar wat komen de kruiswegstatiën van Frans Loots hier te pas en de verzen *Christus, sprekende op het Kruis?* — *Van het leven*, verzen van Herm. van Alfen. — *De*

diefstal aan den doode door L. c. O, van een jong muzikant die prijken wilde met de pluimen van een afgestorven makker, niet onaardig verteld. *De Katholieke kerk en de burgerlijke maatschappij*, eene didactische lezing door E. H. P. Buissink.

Zeitschrift für Christl. Kunst, 2, bevattende eene rij van Rozenkrans-beeltenissen uit het begin der 16^e^ eeuw, met tekst van Steph. Beissel's hand, het slot van Schnütgens art. over de romaansche Ste Maria tin Cosmedia te Rome, en het gedenkstuk voor Thom. v. Kempen, op e\richten door het bestuur der *Thomas-Stiftung* aldaar. Het stelt voor : Thomas knielend voor den kruisdragenden Christus, met het onderschrift : « Wer mir folgt wandert nicht in der Finsterniss, spricht der Herr. » De kunstenaar is de beroemde Mengelberg. De *Dietsche Warande* heeft, bij vroegere gelegenheid, het monument voor Thomas te Deventer uitvoerig besproken.

N^r^ 3. De genoemde oudheidkundige Steph. Beissel, S. J., vult de geheele aflevering met eene merkwaardige studie over het Evangelieboek van keizer Hendrik III, uit de hoofdkerk van Goslar, en zich bevindende in de boekerij van Upsala; dit artikel bevat eene groote en 10 kleinere afbeeldingen. Dit werk was tot heden onuitgegeven.

De redacteur van het tijdschrift, Schnütgen voegt daaraan eene beschrijvende inleiding toe, en de schrijver Beissel stelt in 't licht, hoe deze codex tot eene geheele « familie » behoort van eene school, waarmede zich de studie der laatste jaren bijzonder heeft beziggehouden. Beissel beschrijft dan den toestand van dit vraagstuk en die school. Hij wijst o. a. 21 dergelijke codices aan.

Germanisches Museum; Anzeiger u. Mitteilungen I. Wij vinden hier besproken een aantal Lombardische *votiv*kruisen, uit de 6e tot de 8e eeuw, natuurlijk met de afbeeldingen, evenzoo de grafsteenen van keizer Frederik III en keizerin Eleonore uit de Stephanskerk te Weenen.

La Quinzaine, 1 Juin 1900.

Reliquiæ, losse gedachten over 't christen geloof door wijlen Leon Ollé-Laprune. — Louis Flandrin, *Le Salon de 1900*. « Le salon de 1900 est manifestement inférieur à ceux qui l'ont précédé... Puisqu'elle (la critique d'art) se mêle de donner des conseils, elle devrait chercher, à défaut d'un corps de doctrine, introuvable par le temps qui court, du moins un certain nombre d'idées raisonnables et modérées qu'elle s'efforcerait de faire prévaloir : c'est d'ordinaire, l'extravagant qu'elle préconise sous prétexte d'originalité, l'impertinence sous le nom de liberté. Elle devrait, du moins, s'inquiéter un peu de nos traditions et de notre tempérament national. Nous avons eu des peintres à d'autres époques. Ne serait-il pas logique de suivre avec indépendance sans doute, mais avec sagesse, la voie qu'ils ont tracée... Si prévenue contre certaines tendances, la critique se montre aveuglément complaisante pour d'autres : elle proscrit tout souvenir des grandes écoles italiennes, mais elle accueille avec une faveur déclarée tout ce qui se réclame des maîtres anglais ou hollandais... Si l'on comparait une de nos expositions, non pas aux chefs-d'œuvre de telle ou telle des grandes époques de notre art, mais à une exposition d'il y a cinquante ans, quelle transformation, quel abîme ! A côté des progrès réalisés sur certains points, quelles pertes, quelles cruelles amputations! Disparition de la peinture d'histoire,

éclipse de la peinture religieuse, disgrâce des scènes de genre, la recherche du beau condamnée comme un poncif, la platitude et la prétention s'étalant à la fois, aucune unité, les contradictions les plus criantes, le nombre des artistes toujours plus grand, l'émiettement des écoles, l'invasion des étrangers qui viennent nous demander des leçons, tandis que nous nous n'avons des yeux que pour les maîtres d'à côté, la recherche de l'originalité poussé jusqu'aux affectations les plus excentriques, l'attention de la foule allant de préférence aux exagérations qui bravent le bon sens, la critique enfin accablant d'éloges des tentatives folles dont le public rirait s'il ne lisait pas dans son journal qu'il est en face d'un chef-d'œuvre.

Etudes franciscaines, février, avril, juin 1900. Deze drie afleveringen deelen het verslag mede dat pater Ludovic de Besse, de gekende volkshuishoudkundige las op de algemeene vergadering der katholieken van de departementen van het Noorden en het Nauw van Kales : *Les œuvres populaires libérales*. Meer dan eens, in deze laatste jaren, bijzonder waar er spraak was van den geest der Raiffeisenkassen, werd pater de Besse aangevallen als wilde hij enkel onzijdige kassen stichten buiten allen godsdienstigen geest.

Alles wat hier gezegd wordt, inzonderheid over Fransche toestanden. kunnen wij niet bijtreden; de volgende zinnen zullen echter bewijzen dat men ten onrechte aan pater de Besse den steen heeft geworpen en dat sommigen die onze godsdienstige denkbeelden niet deelen ook ten onrechte met pater de Besse hebben geschermd : « Dans un pays où il n'y à pas de dissident, on ne saurait blâmer un curé qui fait appel aux sentiments religieux de ses paroissiens pour fortifier leurs vertus morales. Dans ce cas, il n'y a pas de *contrainte confessionnelle*, car on ne force personne à croire là où tout le monde croit.

Que si des prêtres, vivant dans des campagnes à moitié chrétiennes, veulent fonder des caisses rurales, ils comprendront la nécessité d'écarter dans ces pays, la question confessionnelle, comme on écarte en d'autres la question politique.

Nous approuvons donc les caisses rurales franchement catholiques, tout en estimant que ces œuvres sont encore assez bonnes quand on ne peut pas leur donner un caractère religieux. » blz. 379.

Le XXme Siècle. Revue d'études sociales, Juin 1900.

Slot der lezenswaarde studie van Ch. Calippe, *La pensée sociale de Frederic Ozanam*, waar de gedachten van Ozanam nopens den eigendom en het dagloon worden uiteengezet, en getoond wordt welken invloed de studie der christene middeleeuwen op hem heeft uitgeoefend. « Le temps est venu, zoo riep hij de Fransche priesters toe in 1848, d'aller chercher ceux qui ne nous appellent pas ; qui, relégués dans les quartiers mal famés, n'ont peut-être jamais connu ni l'Eglise, ni le prêtre, ni le doux nom du Christ... Ne vous effrayez pas quand les mauvais riches, froissés de vos discours, vous traiteront de communistes, comme on traitait saint Bernard de fanatique et d'insensé. »

Civiltà Cattolica, 2 Giugno 1900.

Il matrimonio cristiano dinanzi al Senato del Regno. Ter gelegenheid der laatste wet aangaande het huwelijk door het Senaat gestemd geeft schrijver een kort overzicht der wetsontwerpen sedert de inneming

van Rome voorgesteld, ten einde het huwelijk te verburgerlijken; beurtelings leden zij schipbreuk. De laatste wet, ofschoon minder liberaal, spruit toch voort uit dit princiep welk het huwelijk in zijne zelfstandigheid en vorm onder het gezag van den Staat plaatst. Schrijver zet de leering der Kerk nopens het huwelijk breedvoerig uiteen.

Della stela del Foro e della sua iscrizione arcaica. Schrijver gaat voort met de uitlegging van Prof. Pais te weerleggen, volgens welke het monument slechts van de IV^{de} eeuw voor Chr. zou dagteekenen. Pais loochent ook de mogelijkheid niet dat men reeds in de VI^{de} eeuw letters heeft kunnen gebruiken gelijk die van het monument. Schrijver haalt de getuigenis aan van Prof. Basilius Modestov van de Hoogeschool te St. Petersburg. Vervolgens bewijst hij dat men door het woord « Rex » moet verstaan, niet dien van de Republiek, maar wel van het Koningdom. Eindelijk bespreekt hij het opschrift der « fibula di Preneste » omdat deze door Paris tot staving zijner uitlegging werd aangebracht.

Presentimenti e telepatie. De hypothesen der trillingen van den ether door William Crookes uitgedacht is onaanneembaar, zegt schrijver. Er zijn er als Itallo, Cote die het bestaan van den ether loochenen maar schrijver vindt geene redenen om aan het bestaan te twijfelen. Het overbrengen echter van gedachten, voorstellingen door trillingen van den ether is gansch onmogelijk 1° omdat de menschelijke en in de meest telepatische gevallen ziekelijke geest onbekwaam is zulke krachtige werking voort te brengen; 2° omdat het onmogelijk is de telepatische straal in de geeischte richting te zenden; 3° omdat niet alleen een hersenstelsel door die straal zou worden geprikkeld; 4° omdat een telepatische straal gedachten en voorstellingen niet kan overvoeren.

16 Giugno 1900.

Roma a mezzo l'Anno Santo 1900. Zegevierend had de liberale pers den « fiasco » van het Heilig Jaar voorspeld : hare schoonste hoop echter is wreed teleurgesteld. Gedurende de eerste trimester kwamen 21 bedevaarten te Rome aan. In April klom nog de toeloop. Mei was de maand der Bedevaarten : een dertigtal kwamen er toe uit Zwitserland, Polen, Holland, België, Oostenrijk, Duitschland, Schotland, Frankrijk, Vereenigde Staten, grootsch schouwspel van geloof en godsvrucht. De liberalen konden dien triomf van het Vatikaan niet verkroppen, en tot troost zongen zij een lang afgezongen liedje over de vrijheid der katholieken te Rome!

Presentimenti e telepatie. Schrijver gaat voort de hypothesis der etherische trillingen te onderzoeken. Vooreerst kunnen zulke trillingen geene werking op de hersens van eenen ouderen persoon te weeg brengen, en ware dit zelfs mogelijk, dan zou dit eene stoffelijke werking zijn : iets stoffelijks echter kan geene onstoffelijke geestes- of wilsakt vervoeren, noch de oorzaak zijn van eenen onstoffelijken akt. — Om te eindigen geeft schrijver een kort overzicht over heel de leering der « telepatie. »

L'arte in Giappone. Verhandeling over de Japansche kunst.

Rome. A. V.

OMROEPER.

Het eerste **Vlaamsch Rechtskundig Congres,** den 24 Juni 1900 te Antwerpen gehouden, gelukte boven alle verwachting. Bijzonder opgemerkt de woorden van Minister Van den Heuvel, die in de eerste afdeeling zijne warme genegenheid voor de Vlaamsche rechtsstudie uitsprak, en in de algemeene vergadering de puike voordracht van Mr. L. Frank, over *Internationale strooming in Handels- en Zeerecht*; de geleerde verhandeling van Mr. G. Cooreman, oud-minister van Nijverheid en Arbeid, over *De Arbeidsovereenkomst*, en de klare en treffende rede van Mr. V. Begerem, oud-minister van Rechtswezen, over *De Gelijkheidswet en hare toepassing*.

Mr. J. Van der Linden, voorzitter van het Congres, mocht terecht zeggen in zijne slotrede: « Ons Congres van heden levert een levend bewijs op dat wij eene rechtstaal bezitten. De Vlaamsche rechtstaal bestaat klaar, vloeiend, krachtig, maar zij moet aangeleerd worden. »

❦

Pinkster-Muziekfeest te Aken. — De vreeslijk geniale, wilde Richard Strauss was tot held van het feest (het 77°) verkozen.

Nevens deze Titanskracht, scheen de gewone directeur, de hoogstbegaafde Schwickerath, die Tinel's *Franciscus* voor 6 jaren zoo meesterlijk vertolkte, een herder met eene arcadische fluit.

Strauss dirigeerde zijn' bekenden *Zarathustra*, het « onopgeloste wereldraadsel », toegespitst in een slot-Do-naturel, nevens het volmaakt accoord van Si. (*Dietsche Warande* heeft daarover in 1899 een lang bericht gebracht). 't Was alsof de meester verder Beethoven wilde bespotten, toen hij het ietwat banale hoofdmotief van het finale der Negende als eene wilde jacht liet voordragen.

En zijne nieuwe compositiën? (solo met orkest) Het *Nachtlied* van Dehmel (een gesprek met een *stumm, wild* geraamte, met oogen *hohl und fahl* waaruit een Lied *wühlend grollt* en een voorhoofd dat *blutete und weinte*, maakte ons allen koortsachtig groezelig. Als nu, in Rückerts *Nächtlicher Gang*, men de leien van de daken, het blaffen van allerlei honden, en het knetteren der glasvensters (door velerlei nieuwe vinding in 't orkest) vernam, verving de humor toch onze siddering.

En de idyllische Schwickerath voerde *Christus* van Liszt op: een herderszang van vier lange uren, met korte afwisseling; tafereelen uit het leven des Zaligmakers, zonder samenhang, maar steeds behagelijk, kiesch en vaak zeer innig van gevoel; al kon Christus-in-Gethsemane's nederig dank-compliment, bij 't handgeklap, ons alles behalve behagen. De algemeene geest der muziek van *Christus* laat zich het best bij dien van Perosi vergelijken. Doch Perosi is slechts een leerling naast den veelzijdigen meester.

Zeer aannemelijke compositiën van Schilling en Cornelius vulden de overige uren der drie dagen; ten slotte de onvermijdelijke Brunehilde!... Maar dat Cornelius' *Cid* Corneille overtreft, kan men in 't geheel niet zeggen, evenmin als Massenet's *Cid* dat doet.

Die **componisten** zijn aardige lui! Pas vinden zij op lettergebied iets schoon, of paf! daar wordt het in muziek gezet. Zoo blijft Bruchs *Glocke* bij het gedicht van Schiller, zoo Mendelssohn's *Lauda Sion* bij Thomas' niet weinig achter.

De voortreffelijke Halir liet Mozart (A Dur) hooren, Mevrouw Herzog uit Berlijn zong onovertrefbaar Hännchen in de *Jarhesseiten*. Hoe weldoend zulk een reine toon, onbewegelijk, eenvoudig en innig!

Och, dat te Brussel onze Cornelis-leerlingen toch eindelijk eens mochten leeren wat stijl en correct-zingen is, leeren het onderscheid tusschen schapengeblaat en menschelijke, bezielde stem!

Leo XIII en de tooneelspeelkunst. — Onlangs stierf de groote tooneelspeler Karl Sontag. Zijne zuster is de beroemde zangeres Henriette, eene andere zuster bevindt zich in een klooster in Saksen.

Deze was in der tijd ongerust over de toekomst van Karl, dewijl hij een acteur was.

Karl verhaalt ons nu in zijne nagelaten gedenkschriften eene audiëntie bij Leo XIII. Z. H. vroeg hem naar velerlei bijzonderheden, waarbij Karl mededeelde dat zijne geestelijke zuster ontroostbaar was over zijn beroep.

De paus zag Sontag aan met doordringend oog, hief de hand op en sprak : « Ik geef u den zegen, tot troost uwer zuster, die zeker niet meer ongerust zal zijn omtrent hem, die haar dezen zegen in mijnen naam overbrengt. »

Tolstoï's godsdienstige denkbeelden. — Nu er in alle tijdschriften van Tolstoï gesproken wordt en hij door sommigen als schrijver van « christene » romans wordt voorgesteld, is het belangrijk de beslissing mede te deelen, onlangs door de heilige Synode van Rusland genomen : « Volgens het decreet van zijne Keizerlijke Hoogmogendheid, heeft de H. Synode de boodschap aanhoord van haren voorzitter, waarin gezegd wordt dat in de werken waar Tolstoï zijne godsdienstige denkbeelden vooruitzet, deze duidelijk voorkomt als vijand der orthodoxe kerk van Jesus-Christus; dat hij een God in drie personen niet erkent; dat hij den tweeden persoon der H. Drievuldigheid, den Zoon Gods, eenvoudig weg een mensch noemt; dat hij schertsende spreekt van het mysterie der menschwording van God; dat hij den tekst van het heilig Evangelie vervalscht; dat hij de H. Kerk aanvalt met ze eene menschelijke instelling te noemen en dat hij de kerkelijke hiërarchie loochent; dat hij spot met de heilige mysterien en de gebruiken der heilige, orthodoxe Kerk.

Plechtig en vóor hare getrouwe kinderen verklaart de orthodoxe kerk dezen man buiten de kerkelijke gemeenschap; daarom zou bij den dood van graaf Leo Tolstoï zonder berouw en verzoening met de kerk het celebreeren der mis en der liturgie het geweten der getrouwe zonen van de heilige Kerk ontrusten en ergernis verwekken, wat moet vermeden worden.

Dien te gevolge verbiedt de heilige Synode missen of liturgieën te lezen voor graaf Leo Tolstoï, in geval hij zonder berouw sterft.

De toren van Babel. — M. de Mély heeft aan de Fransche *Académie des Inscriptions* den uitslag medegedeeld zijner opzoekingen nopens den toren van Babel. Hij heeft een Grieksch handschrift uitgegeven waarin vermeld wordt dat Nabuchodonosor in de VIe eeuw vóor Christus den toren herstelde en dat deze twee en veertig geslachten vroeger gebouwd werd.

Het voetstuk was 186 meters breed en 225 meters hoog; hierop stond de toren, zeven verdiepen hoog en bekroond door een klein heiligdom.

Men moest 365 trappen klimmen om er te komen, 305 dezer trappen waren in zilver en 60 in goud.

Het gevaarte stond 94 kilometers van Ctésiphon, ten zuiden van Babylonie.

Zuid-Afrikaansch Recht. — Art. 43 der wet op het hooger onderwijs in Nederland schrijft voor dat aan minstens ééne Nederlandsche Hoogeschool onderwijs gegeven wordt in het Mahomedaansche recht, het Nederlandsche koloniaal recht en het internationaal privaatrecht. Op voorstel der regeering heeft de tweede Kamer dit artikel aangevuld met « in het Zuid-Afrikaansche recht. »

K. Vl. Academie. — Woensdag 27 Juni, hield de Academie hare jaarlijksche plechtige algemeene vergadering. Ze werd talrijk bijgewoond, de zaal was proppensvol toehoorders, waaronder vele letterkundigen en geestelijke en wereldlijke overheden.

De zeer eerw. heer Kanunnik Daems, bestuurder voor 1900, gaf lezing van eene merkwaardige studie : *Eene eeuw van strijd*, waarin hij een overzicht deed van het ontstaan en den vooruitgang der Vlaamsche beweging in de 19^e eeuw.

Hij bracht hulde aan de nagedachtenis van Conscience, Van Ryswyck, Van Beers, De Laet, Gerrits, Snellaert, Ledeganck, Van Duyse, Dautzenberg en aan de heeren Hiel en Gezelle, welke in den afgeloopen jaargang overleden. Hij zei een woord van dank aan de heeren De Vriendt, Coremans en Begerem, de vaders der gelijkheidswet. De redenaar werd dapper toegejuicht.

De Eerw. heer Dr Schaepman behandelde vervolgens : *De Vlaamsche en Hollandsche schilderkunst.* Hij maakte eene vergelijking tusschen de schilderscholen van Holland en België en inzonderheid tusschen het talent van Frans Hals en Ant. Van Dyck.

Ten slotte las hij een dichtstuk, welk hij eenige dagen geleden had voorgedragen ter gelegenheid der onthulling van het standbeeld van Frans Hals te Haarlem.

De redevoering en het dichtstuk, beiden in verheven stijl, en meesterlijk voorgedragen, bekwamen den grootsten bijval en de algemeene goedkeuring.

In de vorige zitting der commissie voor Middelnederlandsche letteren heeft men tot de uitgave besloten van het handschrift *Acten en Sentencien*, bezorgd door den heer de Pauw.

In de zitting der commissie van nieuwere taal- en letterkunde gaf de heer Dr de Vreese een verslag over het laatst gehouden Nederlandsch Philologen-congres.

De verslagen over het Boek der krachten van de kruiden (*liber aggregationis*) van *Albertus Magnus*, waren nog niet volledig aanwezig en moesten dus tot eene volgende zitting verschoven worden.

De heer Th. Coopman ontwikkelde zijn voorstel over het nut en de noodzakelijkheid van eene bestendige commissie, onder den naam van *Bestendige Commissie van het onderwijs der Nederlandsche taal.* Algemeen programma van werkzaamheden : *a*) de studie en bevordering van het onderwijs der Nederlandsche taal in de lagere en middelbare school, met inbegrip der kunst- en vakschool en in de hoogeschool; *b*) het uitgeven van boeken en verhandelingen in verband met haar doel.

Evenals de andere bestendige commissiën zou deze commissie bestaan uit tien (werkende en briefwisselende leden), bij voorkeur benoemd onder de al of niet rustende hoogleeraars en leeraars; ook onder de leden, die vroeger tot het leeraarskorps hebben behoord.

Dit punt zal in eene toekomstige zitting van de Academie worden besproken.

❦

Vlaamsche School. — De heer James Weale, onze voormalige Engelsche landgenoot, de vermaarde oudheidkundige, heeft eene uitmuntende inleiding geschreven bij den Catalogus van schilderwerken der Vlaamsche School, welke kort geleden te Londen waren tentoongesteld. Het ontstaan der beeldende kunst en de ontwikkeling daarvan in de belgische provinciën worden daarin met alle kennis van zaken beschreven; zoo b. v. hoe of de schilderkunst van eene volkskunst langzamerhand de kunst van eenige uitverkorenen is geworden (dus, Renaissance-geleerdheid).

❦

Prijskamp. — De jury van den driejaarlijkschen prijskamp voor Fransche tooneelletterkunde heeft met 3 tegen 2 stemmen den palm verleend aan *Le Cloître* van Emiel Verhaeren. Eene stem werd gegeven aan *Patrimoine* van Van Zijpe en eene andere aan *Moines* van C. Lemonnier.

❦

De tienjaarlijksche prijs van philologie is toegewezen aan het gezamenlijk gewrocht van Mgr de Harlez, in leven hoogleeraar te Leuven. Men weet dat de overleden professor bijzonder de studie der Chineesche letterkunde heeft beoefend. De tweede in aanmerking kwam Mgr Lamy, professor der zelfde hoogeschool, met zijne Syriaaksche uitgave van St Ephrem.

❦

Honden-Muziek. — Op de deur van zekere concertzaal eener kleine Vlaamsche stad, waar de speeltuigen die zich lieten hooren meest niet al te malsch gestemd waren, kondigde men aan : « Honden worden niet toegelaten ».

Onderteekend :

Maatschappij tot bescherming der dieren.

❦

Reinaert. — Verdam heeft in de Kon. Akademie te Amsterdam vv. 2630 en 2867 besproken. Na Grimm had men *pait* laten wegvallen. Verdam herstelt het en noemt het 't schoolgeld voor het gebruik van boeken.

Verder. « Gi moget u siele aen mi scoeijen », beduidt volgens V. « Gij kunt, door mijne bedevaart te bevorderen, aan eene ziel... het schoeisel bezorgen », en dat is ontleend aan den volksmond.

Davidsfonds. — De Antwerpsche afdeeling zal ter gelegenheid der benoeming van Juffrouw Mathilde Ramboux (Hilda Ram), tot ridder der Leopoldsorde, aan deze talentvolle schrijfster haar portret aanbieden. Geen twijfel of alle Vlamingen zullen aan dit portret eene plaats gunnen in hunne galerij van onze Vlaamsche beroemdheden. Prijs fr. 5,00. Men kan ook inschrijven bij den uitgever dezes.

Internationale uitzet voor kerkelijke kunst te Kales (Frankrijk) van 30 Juli tot 30 November 1900.

Artikel 3 van 't reglement luidt als volgt:

L'Exposition sera divisée en sept classes, savoir: 1re *classe*: travaux des écoles, des ouvriers, des sociétés de charité, de tempérance, de prévoyance; — 2e *classe*: section rétrospective des œuvres catholiques internationales de 1800 à 1900; — 3e *classe*: éducation et instruction de la femme chrétienne, ouvrages, livres destinés à la femme: — 4e *classe*: peintures à l'huile, peintures diverses, dessins, cartons, etc., sculptures, gravures en médailles, et pierres fines, architecture, gravures et lithographies, photographies; — 5e *classe*: publicité, journaux, revues politiques, littéraires, illustrés, artistiques, commerciaux, professionnels, bulletins, annuaires, guides, agendas, etc., publicité diverse, affiches, tableaux, annonces, enseignes, bibelots, réclame; — 5e *classe*: exposition rétrospective de l'art religieux : la Commission a l'honneur de prier toutes les personnes qui posséderaient des objets, armes, manuscrits, portraits, gravures, costumes, insignes, diplômes ou autres manuscrits, tableaux, sculptures, céramique, missels, médailles, etc., se rapportant à l'art religieux ancien, de bien vouloir les lui faire connaître, les emplacements des 1re et 5e classes sont entièrement gratuits; — 6e *classe*: panthéon du catholicisme, portraits de saints, saintes, hommes, femmes célèbres du catholicisme depuis la fondation du christianisme jusqu'à nos jours (emplacement gratuit); — 7e *classe*: les pèlerinages célèbres, notice, plans, gravures, etc.

Wie begeert meê te doen wende zich *seffens* tot den E. H. Henry Moeller, opsteller van *Durandal*, 14, Groote Hertstraat, Brussel.

† **Gustaaf Bols**, rustend hoofdschoolopziener te Aarschot, oud-lid van den Verbeteringsraad voor 't lager onderwijs, lid van het Hoofdbestuur van het Davids-Fonds en eerevoorzitter van de afdeeling Aarschot, lid der Zuid-Nederlandsche Maatschappij van Taalkunde, schrijver van merkwaardige bijdragen in schooltijdschriften. Hij componeerde ook eene menigte schoolliederen in cijfermuziek. Hij was een echte christen, een ware Vlaming en een man van werkzaamheid en talent.

Hij was vereerd met het ridderorde van Leopold, het Burgerkruis en het kruis « Pro Ecclesia et Pontifice ».

† **Kanunnik Lavaut**, te Buggenhout. Hij was geboren te Gent en bekleedde langen tijd het ambt van secretaris-archivist aan het bisdom. Als oudheidkundige verwierf hij eenen grooten naam en vestigde dien door gewetensvolle studiën over zijn vak in de *Godsdienstige Week van Vlaanderen*, het *Jaarboek van het bisdom* en andere schriften. — **Jacques De Haen**, een der beste Belgische beeldhouwers. — **Trouillebert**, Fransch landschapschilder, een alter ego van Corot. Hij kon zoo volmaakt dien meester nabootsen dat A. Dumas, jongste, zelf een zijner schilderijen aankocht als zijnde een Corot. — **Madame Gladstone**, geboren Catharine Glynn, weduwe van the great old man, schrijfster van een gewaardeerd werk over opvoeding. — **S. Van Durme**, koster van Exaarde, talentvolle muziekant, die de eerste stappen leidde op toondichtgebied van den meester Edgard Tinel.

DE ONDERGANG EN DE VERNIEUWING DER WERELD

(*naar de Oudgermaansche opvatting*).

IN deze laatste tijden is het gebleken dat de Oudnoordsche letterkunde al meer de belangstelling onzer geleerden gaande maakt, niet zoo zeer omdat de Scandinaafsche schrijvers mannen van onzen taalstam waren, wèl omdat stof en vorm, gedachte en inkleeding iets allesbehalve gewoons aanbieden.

Het mag inderdaad bewonderenswaardig heeten, dat onder de oude Germanen de Noren alleen eene volledige beschrijving van den ondergang en van de vernieuwing der wereld hebben overgeleverd. Hunne gedichten bevatten desaangaande niet alleen talrijke bijzonderheden, die wij reeds in onze heilige boeken gelezen hadden, maar ook, en vooral, beschrijven zij ons die merkwaardige gebeurtenis in zulke meesterlijke trekken, dat zij menigen lezer verrassen zullen.

Op voorhand dient gezegd dat alleen de *Völuspá* en het *Vafthrudismâl* van het einde der wereld gewagen. De profetes Volva na den verleden en den tegenwoordigen toestand der wereld op eene geheimzinnige wijze te hebben verkondigd, beschrijft ons op echt Noordsche wijze het einde der wereld.

Vooreerst maakt zij ons bekend met de wolven, die de zon en de maan achtervolgen om ze te

verslinden. Men weet dat de Noren de zon- en de maaneclips verklaarden door den strijd tusschen deze hemellichamen en de wolven (1); daarom ook sloegen zij op metalen platen om door een oorverdoovend gedruisch die gedrochten te verdrijven. Nauwelijks zijn de wolven aan het werk, of de woonplaats der goden wordt bloedrood gekleurd; het licht der zon vermindert; de lucht wordt ongezond :

Völ. 26. — *Rythr ragna sjot rauthom dreyra:*
Svort vertha solskin of sumra epter
Vethr oll valynd.

De wolf maakt der goden zitplaats rood met bloed;
Zwart wordt de zonneschijn, in den volgenden zomer
Wordt het weder schadelijk.

Weldra komen ook de Reuzen in beweging; in den wachttoren zit Eggter, de reus, en slaat de harp tot teeken van den opstand; boven zijn hoofd roept de roode haan Fjalar de Reuzen ten strijde; haan Goudkam roept de Azen, een derde haan verwittigt de bewoners der Hel. Onmiddellijk daarna belt Garm, de brieschende leeuw der hel; alle kluisters breken los; Fenrir (*de zonnewolf*) verbrijzelt woedend zijne ketens.

Ook het menschdom zal de wetten baldadig vertreden, en in het huisgezin en in het openbaar tot de gruwelijkste daden overslaan :

Völ. 30. — *Brothr mono berjask ók at bonom verthask;*
Mono systrungar sifjom spilla.
Hart es i heime : hordomr mikell:
Mon enge mathr othrom thyrma;

Broeders zullen elkander slaan en dooden;
Gezusterskinderen zullen den familieband breken;
Droeve tijd is op aarde, groote echtelijke ontrouw.
Niemand zal zijnen naaste nog sparen.

---

(1) De oude Chineezen verkeerden in dezelfde gedachte; van daar de geijkte uitdrukking voor eene eclips : « De zon wordt gevreten ». *Versl. en Med. der Kon. Akademie* Afd. Letterkunde 1889, 304.

De gansche natuur op hare beurt raakt in rep en roer : de sterke wereldboom (1) siddert, de dwergen vallen van hunne rotsen en weten waarheen noch waarin. Bij het zien van zulke beroerte, slaan de hooge goden raad : hun rijk wordt aangevallen, zij willen het in staat van tegenweer stellen. Odin (*de zonnegod*) spreekt met Mimir's hoofd (2) en vraagt hem raad; Heimdall (*de morgenzon*) blaast op zijn horen : de goden rijden ten kamp. Maar reeds zijn de vijandelijke oppermachten te been : van alle kanten rukken hunne troepen vooruit. Uit het Oosten komt Hrym, met zijn sterk schild gewapend; de wereldslang (*de zee die de aarde omgeeft*) kronkelt zich van toorn en rolt de baren over; de adelaar krijscht en verslindt de lijken; het lijkenschip, gemaakt uit de nagels der doode lichamen, raakt los en drijft op het water. Ook van het Noorden komt een schip aangedreven; het is het volk der Hel; booze Loki staat aan het roer; weldra vereenigen zij zich met de wolvenschaar, die door Byleiptr, Loki's broeder, aangevoerd wordt. Eene andere reuzenbende rukt op uit het Zuiden onder het geleide van den alles vernielenden Surt. Vuur draagt hij op het punt van zijn zwaard, dat helder schittert in de zon; de bergen kraken, de menschen vluchten huilend naar den afgrond; de aarde schiet in vlam en de hemel barst open..., eene botsing is onvermijdelijk.

Odin kampt met den zonnewolf, Fenrir's kind;

---

(1) *Yggdrasil askr* (de esch van Odin's ros). — De Noren stelden zich de wereld voor als een grooten boom, in wiens takken de opperste God, Odin, met zijn paard reed. De wortels van den wereldboom reikten tot aan de bronnen van het noodlot; de booze geest Nidhoggr knaagt altijd aan die wortels.

(2) *Mimir* is de Voorzienigheid; hij is de verstandige verpleger van den wereldboom, dien hij dagelijks met water begiet, geput uit eene onpeilbare bron; hij staat in goede betrekkingen met Odin, de zon; want water en warmte doen alles gedijen.

de strijd is langdurig en hardnekkig : Odin sneuvelt eindelijk; maar zijn zoon Vidarr treedt op en geeft den wolf den genadeslag. Thor, Odin's zoon gaat de wereldslang te lijf; deze spuwt gift en vlam om zich heen; zij wordt doodelijk getroffen, doch heeft Thor insgelijks den dood toegebracht.

Thans raakt de reeds beroerde natuur in eene volslagene wanorde :

Völ. 41. — *Sol ter sortna, sigr fold i mar;*
Hverfa af himne heithar stjornor.
Geisar eime, ok aldrnare :
Leikr hor hite vith himen sjalfan.

De zon begint te verduisteren, de aarde zinkt in 't meer;
De heete sterren verzwinden aan den hemel.
Damp stijgt op en ook vlammen :
De hooge hitte reikt zelfs tot aan den hemel.

De aarde met hare rijkdommen is vernietigd; het menschdom schier uitgeroeid; alleen de oppergoden (Hodh en Baldr) leven voort met Lif en Lifthrasir die zich aan den wortel van den wereldboom hebben verscholen. Deze laatsten zullen de stamouders van het nieuwe menschengeslacht worden. Na eenigen tijd zal echter de aarde opnieuw te voorschijn komen; de vogelen zullen het luchtruim doorklieven, de visschen het water bevolken; de akkers vruchtbaar worden, de menschen in deugd herleven, de Azen verrijzen uit hunne schuilhoeken en zich vermeiden in de zalige herinnering hunner vroegere heldendaden :

Völ. 43. — *Ser upp koma othro sinne*
Jorth or ege ithja grona.
Falla forsar; flygr orn yfer,
Sas a fjalle fiska veither.

Ik zie eene andere maal opkomen
De aarde uit het water, frisch begroend.
Stroombeken vallen, de adelaar vliegt daarover
Hij jaagt in de bergen op visschen.

Völ. 44. — *Finnask eser, a Ithavelle*
Ok of moldihinor mottkan doma,
Ok minnask thar a megendoma
Ok a Fimboltys fornar runar.

De Azen bevinden zich op het veld des arbeids
En spreken van de machtige wereldslang,
En herdenken daar de gewichtige feiten
En de oude runen van den god der dichtkunst.

Völ. 46. — *Mono osaner akrar vaxa,*
Bols mon allz batna, Baldr mon koma :
Bua Hothr ok Baldr Hropts sigtopter,
Vel valtivar.

Onbezaaid zullen de akkers vruchten dragen
De boosheid zal teenemaal voor het goede wijken,
Baldr zal komen, Hothr en Baldr zullen wonen
Te zamen in de roemrijke hoven van god.

De goden in het gezelschap der menschen zullen eene schoone, rijkversierde zaal bewonen en zullen daar eeuwige vreugde genieten :

Völ. 48. — *Sal ser standa solo frega*
Golle thakthan a Gimhlee.
Thar skolo dyggvar drotter byggva
Ok of aldrdaga ynthes njota.

Eene zaal zie ik staan schooner dan de zon
Met gouden dak in Gimlé.
Daar zullen de beproefde scharen huizen
En alle dagen vreugde genieten.

Een machtige god zal ten oordeel komen; geschillen zal hij slechten en wijze wetten uitvaardigen :

Völ. 49. — *Komr enn rike at regendome*
Oflogr ofan, sas ollo rethr.
Semr hann doma ok sakar leggr :
Veskop setr, thaus vesa skolo.

Een rijke komt ten oordeel
De sterke van boven die allen gebiedt.
Hij doet uitspraak, slecht geschillen,
Geeft heilige wetten, die duren zullen.

Eene laatste maal vliegt de duistere draak uit de hel; krijschend zwerft hij over de aarde met zijne lijken, totdat hij nederploft in den afgrond, om nooit meer op te staan.

Völ. 50. — *Komr enn dimme dreke fljugande*
Nathr frann nethan fra Nithafjollom :
Berr ser i fjothrum flygr voll yfer,
Nidhoggr nae; nu mon hann sokkvask.

Er komt een duistere draak gevlogen,
De vonkelende slang, uit de Nidabergen,
Hij draagt in zijn vederen, overal krijschend,
De lijken; thans moet hij verzinken.

Aldus eindigt die groote gebeurtenis, waarvan de omstandigheden zoo aangrijpend en grootsch beschreven worden! In eenige stoute trekken wordt dit feit voor onze oogen gesteld : stillekens aan broeit de opstand; de natuurelementen laten zich beroeren; de menschen, van hunne schuld overtuigd, krijgen schrik; de mindere goden werken als razenden; de hooge goden, verbolgen, nemen ongehoorde maatregelen... eene afgrijselijke botsing ontstaat... alles verdwijnt. De oppergoden brengen den warklomp in orde, er heerscht weder vrede en vreugd. Eén oppergod bestuurt voortaan alles; de macht van het afzichtelijk helgedrocht is voor altijd gebroken!

Zou men niet zeggen bij het lezen van dit dramatisch verhaal, dat we een hoofdstuk van het H. Schrift voor ons hebben liggen, dat de namen alleen veranderd zijn? Dat hebben velen beweerd (1); doch na een aandachtig onderzoek moeten vele geleerden verklaren, dat zij noch in de meening deelen van K. Müllenhoff, Josson, H. Gering, die alles door het heidendom willen uitleggen, noch ook kunnen instem-

(1) Prof. A. SCHULLERUS in *Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur* 12, 221-282.

men met S. Bugge, Bang, Edzardi, E. H. Meyer, die schier overal christenen invloed beweren te ontdekken.

Men dient dus den middenweg in te slaan en zich niet te plaatsen op een philosophisch of theologisch standpunt om tot een eindbesluit te geraken, dat met de persoonlijke overtuiging meest overeenkomt : in zake van mythologische critiek kan de reeds bestaande opinie of overtuiging niet in aanmerking komen, m. a. w. niet het gevoel, wèl de rede moet ons leiden, en had men steeds op deze manier gehandeld, het lastig vraagstuk van den oorsprong der Edda's ware vrij wat dichter bij zijne oplossing.

Het is dan onze nederige meening dat de beschrijving van den ondergang der wereld in de « Völuspá » *zeker christene* elementen bevat, die met *heidensche* bestanddeelen versmolten in een *Noordgermaanschen vorm* voorkomen. Vraagt men bewijzen? De gedachte zelve aan den ondergang der wereld kan nooit in de hersenen van een heiden gekomen zijn, zooals ze hier uitgedrukt is. We nemen gaarne aan dat de Germaansche philosophen, met het oog op de gedurige verandering der stof, tot het besluit zijn gekomen, dat de wereld van zelf eens moet te niet gaan, en zelfs dat deze leering onder het volk algemeen verspreid werd; maar als we den dichter der « Völuspá » den ondergang van het heelal zien toeschrijven aan het afgrijslijk zedenbederf van de menschen en vooral aan de tweedracht die er onder de schepselen bestaat, als we nadien de wereld met veel meer orde weder zien te voorschijn komen, dan moeten we ronduit verklaren, dat geen mensch, zonder het licht der christene veropenbaring, ooit zulke verheven gedachte heeft kunnen opvatten; en vermits anderzijds de evangelische boeken nagenoeg dezelfde beschrijving geven van de verwoesting der wereld en dat — zooals elders (1)

(1) *Le Journal des Savants* 1899, Novembre 708-709. — *Quid ad fabulas heroïcas Germanorum Hiberni contulerint*, Turonibus 1897, C. Andler.

genoegzaam bewezen is — christen invloed in het Noorden kon bestaan en wezenlijk bestond, moeten we hier zeker christen invloed aannemen.

Dit bewijs *a priori* zou men reeds afdoende kunnen achten, ware het niet dat bijzondere feiten, welke ook christen invloed verraden, verkeerd uitgelegd werden om eene totaal partijdige opinie te verdedigen. Zoo lezen we in de *Völuspá* str. 41, A 54, B 60 dat de zon verduistert, dat de aarde in de zee verzinkt, terwijl de heete sterren uit den hemel vallen, dat daaruit vuur ontstaat, wiens hooge vlam den hemel bereikt. Vergelijken we daarmede 1° Matth. 24, 29 : « statim autem... sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum et stellae cadent de cœlo... 2° *Apoc.* 6, 12 : « sol factus est niger et stellæ de cœlo ceciderunt super terram ; » 3° het Sybill, Orakel 8,225 : » εκκαύσει δὲ τὸ πῦς γην, οὐρανὸν ἠδὲ θάλασσαν ἰχνεῦον ; » 4° het Ags. gedicht Crist 973 (± 1000) : « svä se gîfra gæst grundas geondsêceđ, hîđende lêg heáhgetimbro » (allen teksten uit de beschrijving van den ondergang der wereld genomen,) dan volgt daaruit dat de beschrijving der « Völuspá » dezelfde is als die, welke de christene (Zuid- of Westeurop.) schrijvers der eerste eeuwen geven. Wat meer is, de Noordsche dichter moet zijne kennis in het Zuiden opgedaan hebben. Wèl hadden Heraclitus van Ephesen, 480 jaar vóor Christus, en de Stoïcijnen, 150 jaar vóor Christus, den grooten wereldbrand beschreven, maar lang niet in dezelfde termen als de « Völuspá ». Gesteld nog, dat de Noordgermanen deze gedachten uit het Zuid-Oosten hadden medegebracht — hetgeen niemand bewees —, van waar komt dan die wonderbare overeenkomst tot zelfs in de woorden tusschen het heidensch en het christen verhaal ? Dr. J. Hoffory tracht die overeenkomst eenvoudig uit te leggen door het feit, dat in Noorwegen gelijk in Palestina de omstandigheden van den ondergang der wereld nagenoeg dezelfde moeten zijn, vermits bij eene totale zoneclips dezelfde verschijnsels zich op beide plaatsen

voordoen! Wat heeft voor een gewijden schrijver eene totale zoneclips te maken met den wereldbrand waarin de sterren uit den hemel vallen, en de aarde zelve in brand vliegt?

De *Völuspá*, str. 49 zegt dat « van boven de alleenheerscher ten oordeel komt; hij heerscht over alles en slecht allen twist. » Daarvoor leest men bij Matth. 24, 30 : « et videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa et majestate »; bij Ezech. 37, 22 : « et rex (*ríke* Völ.,) unus erit omnibus imperans » (*sas ollo ræthr* Völ., in Solarl. str. 36 : « *sa réth er ríkr vas* »). Treffend is andermaal de overeenkomst der gedachten en der uitdrukkingen. We nemen aan dat een heidensche auteur na de verdelging der wereld ook éen opperhoofd aanstelle, dat in tegenstelling met den martialen Odin den vrede zal handhaven. Maar waarom moet dit opperhoofd ten oordeel komen? waarom is er nevens dien god geen sprake meer van andere regeerende goden? waarom gebiedt hij aan allen en wordt hij geëerbiedigd? Mysterie! De openbaring alleen leert ons — zoo als zij het den Noren door de traditie der Kelten en Ieren leerde — dat Jezus ten *regindómr* (d. i. geweldig, laatste gericht) zal komen, om het goed te loonen en het kwaad te straffen. Dit *regindómr* is eene trouwe Noordsche uitdr. voor het Ags. *micla däg*, Christ 869; *micla dôm* Beow. 978; *mikell thing*, Armul. 7497, waardoor telkens het laatste oordeel bedoeld werd. Sommigen hebben beweerd dat de machtige, die van boven met volle kracht nederdaalt, Jezus niet kan voorstellen, vermits deze eerst heeft geleden, daar integendeel de god der « Völuspá » nooit vernedering heeft gekend. Zulke opwerping verraadt eene oppervlakkige kennis van de godsdienstzaken : iedereen weet dat Christus, al heeft hij vrijwillig op aarde geleden, niettemin almachtige God bleef.

Een ander bewijs van den invloed der christelijke overlevering op de « Völuspá » ligt in den tekst (str.

48) : « ik zie eene zaal staan schooner dan de zon, met goud gedekt, op Gimlé: daar zullen trouwe scharen wonen en in der eeuwigheid vreugde genieten ». Dezelfde beschrijving geeft Joannes, *Apoc.* 21, 11 en vlgg. van het hemelsch Jeruzalem : « ostendit mihi civitatem.... habentem claritatem Dei et lumen ejus simile lapidi pretioso.... tanquam lapidi jaspidis, sicut crystallum..., ipsa vero civitas aurum mundum simile vitro mundo.... et ambulabunt gentes in lumine ejus.... non intrabit in eum aliquod coinquinatum aut.... mendacium.... » Doch ook jongere christene stukken spreken op dezelfde wijze : het *Sybillinisch Orakel* noemt dit Jeruzalem πόλιν, λαμπροτέραν ἄστρων, και ἡλίου ἠδὲ σελήνης; Hieronymus (*Migne*) 24, 290 noemt ze « gemmata et aurea Jerusalem »; Honorius (*Speculum eccl.* 1009) « civitas quæ mira varietate gemmarum disponitur »; het gedicht *Hemel en Hel* 14 noemt ze « gestiftet mit aller tiuricle meist ediler geistgimmôn », het *Stockholmsch Homiliënboek* gewaagt van « i golle oc gimsteinon », het Ags. gedicht *Satan* 649 van « gylden gimmum gefrätevod, vynnumbevunden ». Als men nu weet dat er geene heidensche bronnen bestaan, waarin de toekomstige verblijfplaats der goede menschen op deze manier afgeschilderd wordt, en als men van den anderen kant de treffende overeenkomst der gedachten van de Noren met die van hunne zuiderburen gadeslaat, is het bijna zoo goed als zeker dat de Noren deze traditiën van de christenen afgeleerd hebben.

Deze bewijzen, die we nog met andere b. v. str. 66 en *Apoc.* 20, 2, 3 kunnen vermeerderen, zullen voldoende zijn om den lezer te overtuigen dat er christen invloed in de « Völuspá » — een der oudste eddische stukken — bestaat. We willen echter dien invloed niet overdrijven, noch overal waar hij waarschijnlijk is, hem aannemen. We weten al te wel hoe gemakkelijk het is kleine overeenkomsten te vinden in het een of ander boek, en hoe gevaarlijk en tevens hoe belachelijk het zou zijn uit eene overeenkomst

tusschen twee zaken tot de identiteit derzelven te besluiten. Dit zij nu gezegd om den ijver te koelen van velen, die alles als goud aanvaarden, wat uit de pen van S. Bugge, E. H. Meyer, Bang enz. vloeit. Al deze schrijvers overdrijven, zoeken invloed, waar hij niet te vinden is. Eenige voorbeelden wezen voldoende om mijn gezegde te staven. S. Bugge en anderen bestudeeren de teksten der « Völuspá » zooals ze reilen en zeilen; aan eene critische studie der hss. wordt bijna niet gedacht, nog veel minder aan een logisch onderzoek der gedachten. K. Müllenhoff heeft met eene buitengewone kennis de oorspr. « Völuspá » hersteld; strophen van lateren datum weggelaten en daarna zijne studie geschreven. En zien we nu niet sommige christene schrijvers alle strophen over denzelfden kam scheren, en vooral de laatst ingeschoven teksten aanpakken om te bewijzen dat christen invloed in de *gansche* « Völuspá » bestaan heeft!

Niet alleen gebrek aan methode, ook gebrek aan critischen zin is niet zelden waar te nemen. In de Noordsche *ginnunga gap* (str. 3, 4) d. i. de afgrond, heeft Dr. Bang invloed van den *chaos* der Schriftuur ontdekt, alsof de Germanen zoo ongeletterd, zoo barbaarsch waren dat zij, in de onderstelling eener schepping, eene reeds bestaande stof aannamen! Het Wessobrunner gebed leert dat *al* de Germanen van deze waarheid overtuigd waren : « in principio terra erat vacua et inanis », in den beginne was de aarde ledig en ijdel. Deze gapende afgrond bevond zich naar de opvatting der oude Noren ten noorden van Scandinavië, terwijl de IJslanders hem tusschen Finland en Zeeland plaatsten. S. Bugge in zijn ijver heeft zijne taalkundige kennissen ten dienste der mythologie gesteld : hierdoor verliest die man veel van zijn crediet als mytholoog, en zelfs als philoloog. « Niđhoggr, zegt hij, wordt in de « Völuspá » als een vliegende draak (On. *dreki*) voorgesteld; de woonplaats der gelukzaligen heet Gimlé (van *gimm* en *hlêv.*) of edelsteenplaats; de

goden leven gelukkig op het *Idafeld* (*a idavelli*). Welnu de On. benaming *dreki*, *gimm* en *id* komen rechtstreeks van het Lat. *draco, gemma*, *Eden,* even als *Loki* van *Lucifer*, *Byleiftr* van *Beelzebub*, *Garmr* van *Cerberus*, *mûspilli* van *mundispill* komen en bijgevolg is op die plaatsen van de beschrijving van den ondergang der wereld christen invloed na te wijzen! » Men moet niet zeer beslagen staan in de philologie om te weten dat *Loki* (de geest die sluit) van *luka* mnl. *lûken*; *Byleiftr* van *by* en *leiftr*; *Idafeld* van *id* (werk) en *feld* voortkomen. Wat de andere namen betreft, die *kunnen* aan het Latijn ontleend zijn; wanneer? dat weet S. Bugge niet; maar daaruit besluiten dat de gedachte zelve, die men met ontleende woorden uitdrukt, op vreemden bodem opgevat werd, dat is loutere gissing; en eene lange reeks gissingen, de eene waarschijnlijker dan de andere, brengt ons nooit tot de zekerheid. Uit hetgene voorgaat zal de lezer genoegzaam kunnen opmaken dat niet alles evangelie is, wat Bugge en consoorten over den invloed van het christendom schrijven.Van de « Völuspá » mogen we zeggen hetgeen Dr. L. Simons van Beowulf zegt : « de *inlasscher* volgt dezelfde gedragslijn als die, welke de geloofspredikers zich bij de heidensche gebruiken en bijgeloovigheden hadden voorgeschreven : zij roeiden ze niet uit, want ieder nieuw beginsel kan slechts gedijen door zich bij het bestaande aan te sluiten; maar zij ontnamen er het heidensche karakter aan, door ze met de kerkelijke plechtigheden of met den dienst der heiligen in verband te brengen ». En wat nu in het bijzonder de beschrijving van den ondergang der wereld in de *oorspronkelijke* « Völuspá » aangaat, zij bevat onzes inziens nevens heidensche elementen ook eenige christene bestanddeelen met Noordsche kleur overgoten.

JOZEF JACOBS.

ONDERWIJS. — EEN NIEUW DOCTORAAT.

Is het waar, « dat de wereld zal toebehooren aan hem, die ze het best kent, » dan heeft België, meer dan eenig ander land, er groot belang bij, de kennis der aarde te beoefenen, want meer dan elk ander, heeft het behoefte er aan, gedurig nieuwe vertierwegen te vinden voor zijne nijverheid en zijnen handel en voor degene zijner kinderen, die uitwijken willen.

Dit is de aanhef van het verslag of memorie van toelichting van den Minister van Binnenlandsche Zaken en Onderwijs, gericht aan den Koning bij de aanbieding van het voorstel tot het inrichten van een nieuw doctoraat voor aardrijkskunde.

En werkelijk er was behoefte aan zulk een doctoraat. Indien men onze schoolprogramma's raadpleegt, dan zal men terstond tot het inzicht komen, dat de aardrijkskunde in vergelijking met andere vakken erg misdeeld is. Het kon ook niet anders, want de wet op de academische graden van 1890 kende aan de leeraars van geschiedenis de bevoegdheid toe van in de Athenea de lessen van aardrijkskunde te geven en dat zonder de noodige voorbereiding. Voor hen immers was geschiedenis hoofdzaak, het overige bijzaak. Daarbij kwam het, dat hunne fakulteit zelfs geen volledigen cursus van aardrijkskunde bezat, want de verschillende leergangen waren zoodanig in andere fakulteiten verspreid, dat iedere afdeeling er een stuk van bezat, en de historicus met eene zeer

onvolledige aardrijkskundige kennis werd afgescheept. De nijverheids- en handelsaardrijkskunde werd in de consulaire en handelsafdeeling geleerd, de dierkundige aardrijkskunde in het doctoraat van dat vak, de plantenkundige eveneens, de natuurkundige in het doctoraat van mineralogische wetenschappen. Wat bleef er dan nog over voor den jeugdigen leeraar van geschiedenis, die ook de verantwoordelijkheid moest dragen van de aardrijkskundige vorming der leerlingen soms van een heel Atheneum?

De heer Van Overbergh, in een zeer belangrijk artikel, verschenen in de *Revue Générale* van Maart laatstleden, zegt ons, dat er in de afdeeling « Geschiedenis » van het Doctoraat van wijsbegeerte en letteren, te Luik, 8 1/4 uur geschiedenis wordt gegeven tegen 1 uur aardrijkskunde, te Leuven is de verhouding van 12 tot 1, te Gent van 9 1/4 tot 1 en te Brussel van 9 1/2 tot 1. Te Luik zijn daarenboven 12 hoogleeraars van geschiedenis tegen 1 van aardrijkskunde. Te Gent is die verhouding van 10 tot 1, te Leuven van 11 tot 2, te Brussel van 8 tot 2.

Zijn die cijfers niet sprekend genoeg?

Overigens het in het begin aangehaalde verslag bekent dit alles volmondig : In het leerplan der Belgische Universiteiten — zoo lezen wij er — heeft de aardrijkskunde tot hiertoe slechts eene ondergeschikte plaats bekleed. Trouwens zij wordt er behandeld als eene hulpwetenschap voor de geschiedenis, den handel, de nijverheid en de plantenkundige, dierkundige en delfstofkundige wetenschappen; zij wordt bijgevolg verbrokkeld en bij stukken verdeeld over onderscheiden fakulteiten, terwijl zij in geen dezer tot haar volle recht in het onderwijs komt.

Ook het scherpziend oog van den heer Schollaert, destijds Minister van Binnenlandsche Zaken en Onderwijs, had spoedig ontdekt waar de fout zat en nog spoediger had hij ze verholpen. In December 1898 onderwierp hij de vraag over het al of niet

inrichten van een nieuw doctoraat aan den verbeteringsraad van hooger onderwijs, alwaar de instelling met zeer veel geestdrift werd ontwikkeld en bepleit door den heer Van Overbergh, algemeene directeur van hooger onderwijs. In de vergadering van den 30[en] dierzelfde maand werd besloten een onderzoek in te stellen over den toestand van het aardrijkskundig onderwijs in Engeland, Frankrijk, Duitschland en Oostenrijk. Hierdoor bleek het duidelijk, dat wij op het oogenblik verre achter stonden, maar dat, door de inrichting van een afzonderlijk doctoraat, wij spoedig in dat onderwijs de eerste plaats zouden bekleeden onder de staten van Westelijk Europa.

Ziehier nu, ter inlichting van de liefhebbers en belangstellers, het leerplan der hoogere studiën in de aardrijkskundige wetenschappen, leidende tot het doctoraat in dat vak.

ART. 1. — Worden ingesteld, in de wetenschappelijke faculteiten der Staatsuniversiteiten, de wetenschappelijke graden en diploma's van candidaat, licentiaat en doctor in de aardrijkskunde.

Tot de examens, voor het begeven dezer graden en voor de aflevering dezer diploma's, wordt overgegaan overeenkomstig de voorschriften van artikelen 6 tot en met 12 van Ons hooger aangehaald besluit van 29 Juli 1869.

ART. 2. — Tenzij in het geval, voorzien bij artikel 5 van hetzelfde besluit, wordt niemand tot het examen van doctor toegelaten, zoo hij niet den daarmede in verband zijnden graad van licentiaat bekomen heeft; tot het examen van licentiaat, zoo hij niet den daarmede in verband zijnden graad van candidaat bekomen heeft; tot het examen van candidaat, zoo hij niet voldoet aan eene van de navolgende voorwaarden :

A. Houder zijn van een der goedgekeurde getuigschriften van middelbare studiën, voorzien bij de

artikelen 5 tot 7 der wet van 10 April 1890 rakende de begeving der academische graden en het programma der universiteits-examens, of, bij ontstentenis van dit getuigschrift, met goed gevolg eene der voorbereidende proeven, bepaald bij artikelen 10 en 12 van gezegde wet, afgelegd hebben; of

B. Bekomen hebben, hetzij een universiteitsdiploma of getuigschrift, hetzij het diploma van landbouw-ingenieur of dit van licentiaat in de handelswetenschappen, of voldaan hebben aan de proeven tot bekoming van den graad van onderluitenant ter militaire school; of

C. Houder zijn van het diploma van geaggregeerd professor van het middelbaar onderwijs, lageren graad; of

D. Houder zijn van het einddiploma uit eene handelsafdeeling, nieuwere humaniora, afgeleverd door een atheneum des Rijks, een gemeentecollege of eene vrije inrichting van zelfden graad, of bij ontstentenis van dit diploma, met goed gevolg, ten overstaan van eene door de wetenschappelijke faculteit aangestelde examencommissie eene proef afgelegd hebben over de vakken, welke door een bijzonder besluit zullen bepaald worden.

ART. 3. — Het examen voor den graad van candidaat in de aardrijkskunde bestaat uit twee proeven en ten minste twee jaren studie.

Dit examen omvat :

1° De eerste begrippen van de natuurkunde, de scheikunde, de plantenkunde, de dierkunde, de aardkunde, de delfstofkunde en de natuurkundige aardrijkskunde;

2° De beginselen van de hoogere wiskunde;

3° De beginselen van de logica, van de psychologie, alsmede de begrippen van menschelijke anatomie en physiologie, noodig voor deze studie, en van de practische wijsbegeerte;

4° De hedendaagsche geschiedenis;

5° De staathuishoudkunde;
6° Begrippen over statistiek;
7° Practische oefeningen over de aardrijkskunde.

De recipiendi, houders van universiteitsdiploma's of getuigschriften zijn vrijgesteld van de ondervraging over de vakken, welke deel hebben uitgemaakt van de vroeger door hen afgelegde examens.

Voor de candidaten in de wijsbegeerte en de letteren, de candidaten in de natuurlijke wetenschappen, de candidaten in de natuur en wiskundige wetenschappen, de candidaten ingenieur en de officieren bij het leger, zal het examen bestaan uit eene enkele proef en uit slechts één jaar studie.

ART. 4. — Het examen voor den graad van licentiaat in de aardrijkskunde bestaat uit twee proeven en ten minste uit twee jaren studie. Dit examen omvat :

1° De algemeene natuurkundige aardrijkskunde;
2° De bijzondere natuurkundige aardrijkskunde (Belgie, Westelijk Europa, enz., ten titele van toepassing);
3° De plantenkundige aardrijkskunde;
4° De dierkundige aardrijkskunde ;
5° De wiskundige aardrijkskunde (aardmeting, physica, van den aardbol en het kaarten ontwerpen);
6° De algemeene staatkundige aardrijkskunde;
7° De bijzondere staatkundige aardrijkskunde (Belgie, Westelijk Europa, enz.);
8° De nijverheids- en handelsaardrijkskunde;
9° De koloniale aardrijkskunde;
10° De geschiedenis van de aardrijkskunde en de aardrijkskundige ontdekkingen;
11° De aardrijkskundige voordrachtsleer;
12° Practische oefeningen over de aardrijkskunde en het ontwerpen van kaarten.

ART. 5. — De verdeeling van de vakken, voor de examens van candidaat en licentiaat, over de twee proeven wordt bepaald door Onzen Minister van Bin-

nenlandsche Zaken en Openbaar Onderwijs op voordracht van de wetenschappelijke faculteit. De oefeningen zullen tevens begrepen worden in de vakken voor de eerste en in deze voor de tweede proef.

Art. 6. — De aspirant naar den graad van doktor in de aardrijkskunde zal eene geschreven of gedrukte verhandeling, over een of meer der vraagstukken, betreffende de vakken, vermeld onder n° 1 tot en met 11 van het examen van licentiaat, alsmede vijf stellingen in verband met deze vakken, moeten aanbieden en in 't openbaar verdedigen.

De verhandeling en de opgave der stellingen zullen de jury overgemaakt worden ten minste éene maand vóór den dag, bepaald voor de openbare zitting.

De aspirant, die zich tot het professoraat in het middelbaar onderwijs wil wijden, zal daarenboven eene openbare les moeten geven over een door de jury op voorhand bepaald onderwerp, gekozen in het programma der atheneums.

Art. 7. — De kosten van algemeene inschrijving voor de leergangen en de examens zijn dezelfde, als voor de leergangen en de wettelijke examens van de wetenschappelijke faculteit.

Menige Vlaamsche lezer, vooral de achterdochtige, zal na lezing dezer artikelen de opmerking maken — en inderdaad ze werd mij onlangs gemaakt door eenige vrienden — dat in dat heel koninklijk besluit alweer niets te vinden is over de toepassing van de wet op het Vlaamsch wat geschiedenis en aardrijkskunde betreft. Die wet namelijk van 10 April 1890 op de academische graden bepaalt, dat na den 1en Januari 1895 geen doctor in wijsbegeerte en letteren leeraar van geschiedenis en aardrijkskunde noch leeraar van Germaansche talen in het Atheneum van eene Vlaamsche stad mag benoemd worden, zoo hij door zijn diploma niet kan bewijzen, dat hij voor ten minste twee vakken zijn

examen in het Vlaamsch heeft afgelegd, dat zijn proefschrift in die taal is opgesteld en dat hij in het Vlaamsch eene les over een zijner vakken heeft gegeven.

Strikt genomen is aan de zooeven aangehaalde wet geen afbreuk gedaan; het koninklijk besluit namelijk van dit jaar is er niet mee in strijd, omdat de wet van 1890 op het Vlaamsch in het onderwijs van geschiedenis en aardrijkskunde alleen van toepassing is op de doctors in wijsbegeerte en letteren en niet op de doctors in de wetenschappen, onder welke de nieuwe leeraars van aardrijkskunde werden gerangschikt. Het practische gevolg zal dus — volgens onze meening ten minste — voor de aanstaande leeraars van aardrijkskundige wetenschappen zijn, dat zij zich niet meer hebben te bekommeren, om de wet van 1890 betreffende het Vlaamsch. Nu weten wij wel juist niet of dit de bedoeling van den wetgever geweest is, maar... laten wij wachten tot dat er licht kome.

Ten slotte nog eenige bemerkingen van algemeenen aard niet zoozeer om de instelling van het nieuwe doctoraat te verdedigen, — het heeft dit niet noodig : goede wijn behoeft geen krans — maar om sommige oude « laudatores temporis acti » trachten te overtuigen, dat indien wij thans op handels- en nijverheidsgebied, zonder al die nieuwigheden, aan de spits der Europeesche staten zijn geraakt, indien ons land in onzen tijd op dat gebied in een weinig gekenden bloei verkeert, dat die eereplaats moet gehandhaafd worden. Stilstand is achteruitgang, dus vooruit.

België telt op het oogenblik 226 inwoners per vierkanten kilometer; zes en een half milioen inwoners verdringen elkander op een betrekkelijk klein gebied. Zal het niet noodzakelijk worden middelen te beramen, om onze kinderen nieuwe banen buiten België aan te wijzen, waar hunne werkzaamheid zou kunnen ten goede komen aan het vaderland? Hoe

is dat anders mogelijk dan door aan onze zonen, voor dat zij de wijde wereld intrekken, haar te voren te leeren kennen, hen wijze raadgevingen mede te geven, opdat zij gewapend op het terrein kunnen verschijnen.

Niemand zal het bestrijden, dat aangezien handel, nijverheid en scheepvaart zich ook buiten onsland uitstrekt, de Regeering te zorgen heeft voor de technische voorbereiding van eene groote menigte Belgen, die zich jaarlijks naar den vreemde begeven.

De tijd van directe bescherming en afgesloten handelsgebieden als gedurende de heerschappij der in de vorige eeuwen bestaande Handelscompagniën is voorbij en het is niet meer de taak der Regeering de concurrentie te weren zooals voorheen, maar zoooveel mogelijk de handelaars, nijveraars en zeevaarders te wapenen met kennis van toestanden en behoeften, hen toe te rusten tot den strijd om het bestaan of om den voorrang op handelsgebied. (1) Eene regeering, die zich het onderwijs der natie tot taak stelt, mag niet verzuimen de gegevens voor eene juiste kennis en eene volledige aardrijkskundige wetenschap te verzamelen, om daarmede de belanghebbenden voor te lichten en aldus elementen van nationalen bloei en welvaart aan te brengen, en om ieder in staat te stellen partij te trekken van hetgeen er in de wereld geschiedt.

De omstandigheden, waaronder thans de groothandel plaats heeft, zijn zelden in een kort tijdverloop zoo gewijzigd als in de laatste helft der 19[e] eeuw. De ontwikkeling van het verkeer door spoorwegen en stoombooten en het verdwijnen der afstanden door telegrafen en telefonen heeft de geheele bewoonde aarde in steeds toenemende mate tot een

(1) Zie Dr BLINK : Doel der Consulaten in onzen tijd en Dr HUBRECHT, Het Nederlandsch Consulaatwezen.

groot samenhangend gebied van voortbrengst gevormd, waarbinnen alle stapelplaatsen van voorheen zich samenvoegen tot éene groote wereldmarkt, wier waren tot steeds meer overeenstemmende prijzen worden verhandeld.

Doch juist hierdoor is voor handel, nijverheid en scheepvaart de strijd grooter geworden en vereischt het gelukken hierin meer inspanning en diepere kennis van zaken dan in vroeger eeuwen, om op dat groote veld van concurrentie overwinningen te behalen of de ingenomen plaats te behouden. Om dit te kunnen moeten wij steeds de aardrijkskundige lampen brandende houden, en voortdurend op de hoogte blijven van de afwisseling van behoefte en overvloed, in een woord van alles wat er omgaat op de verschillende deelen der wereld.

In een volgend nummer stellen wij ons voor de vraag te behandelen of er ook in ons middelbaar onderwijs behoefte bestaat, om de aardrijkskundige vorming onzer leerlingen te verbeteren en aldus mee te werken tot de alles beheerschende wet van den vooruitgang.

Dr A. Habets.

Hasselt, Juli 1900.

EEN BLIK OP DE DEENSCH-NOORSCHE LETTERKUNDE (1).

VROEGTIJDIG ontwikkelde zich eene zelfstandige beschaving in de drij noorderrijken, Denemark, Zweden en Noorwegen, en gaf zich lucht in Edda-zangen, in sagen en volksliederen.

Deze gingen wel de eigenlijke Deensch-Noorsche letterkunde vooraf; doch waar de overgang tusschen beide ligt, ware moeilijk te bepalen, en met volle recht roemt men er heden nog de voortbrengselen dier oude tijden als 's volks eigene geestesuitingen.

Toen, in de eerste middeleeuwen, talrijke landverhuizers, bijzonder uit Noorwegen, zich op IJsland gingen vestigen en vandaaruit een gedurig verkeer met het overige Noorden onderhielden, beijverden zij zich vooral de oudere en nieuwere sproken te verzamelen en ze eerst mondelings, doch later ook schriftelijk, voort te planten.

Deze letterkunde noemde men de *Oud-Noorsche*, de *Oud-Noordsche*, de *IJslandsche*; en hoewel die namen van gelijke beteekenis zijn, blijft het nog uit te maken, welke voor best toepasselijk dient gehouden te worden.

Eerst na het invoeren van het kristendom, werden de oude gezangen over goden en helden opgeteekend door SŒMUND (1090). En omtrent anderhalve eeuw

(1) Naar Deensch-Noorsche bronnen.

nadien bezorgde SNORRE daarvan, als sleutel der Schaldenkunst, eene nieuwe uitgebreide verzameling: De oudere en de jongere *Edda.*

Evengoed als de godensagen, vonden de geschiedkundige sproken weerklank door gansch het Noorden.

Zij hadden een veilig toevluchtsoord, een heimat, gevonden op het Sagen-eiland en verspreidden zich vandaar door de drij noorderrijken. Schalden en Zeggers kwamen, uit IJsland, aan de hoven van koningen en vorsten en werden er verstaan van mond tot mond. Wat zij gehoord en gezien hadden, droegen zij mede naar huis; en langzamerhand ontstond, aldus, die voorraad gemeene Noordsche overleveringen der sagen-letterkunde.

Tot bronnen dienden vooral, oudere sproken, gelijk ook de heldenzangen der eerste Schalden, waarvan we dikwijls gansche brokstukken aangehaald vinden! En wat de voorstelling van feiten en daadzaken betreft, zijn die sagen straks onvergelijkbare proeven van echte geschiedkunde.

De eene zijn Noorsche en Deensche koningssagen; andere, als *Njalssaga,* spreken over IJslandsche geslachten en vorsten. De vermaardste dier koningssagen is wel *Heimskringla,* Noorwegens kronijk, omstreeks 1230 geschreven door den IJslander vorst en Schald SNORRE STURLASSÖN en de eerste maal gedrukt te Stockholm in 1697.

Van den zelfden tijd als de kronijk der Noorsche koningen, door SNORRE in de moedertaal geschreven, blijkt ook die der Deensche koningen van SAXO GRAMATICUS. Zij werd naar gelijke bronnen, doch in sierlijk Latijn, bewerkt ten dienste van hetgeleerde Europa en verscheen eerst vierhonderd jaar nadien als volksboek.

In de volksliederen, daarentegen, bezat het zuidelijkere Noorden, reeds ten tijde van genoemden SAXO en ook onder de vereeniging der drij noorderrijken

— Kalmar-Verdrag van 1397 — eene bloeiende, eigene sagen-poezij, wel gegrond op de oudere heldenzangen, maar toch zelfstandig uitgewerkt. Hunne tof putteden zij in het leven der ridderen, dier zeden, bijgeloof en geschiedkundige overleveringen: zooals in het lied van *Marskstig*, in *Elveskud* en andere. De vorm was die van het gevoelerige, verhalende zingdicht.

Dewijl deze liederen, voor zooverre zij eenigszins in den smaak vielen, van streek tot streek, van geslacht tot geslacht, mondelings werden voortgeleerd, leefden zij niet alleen door het volk, maar vergroeiden, als het ware, met hetzelve. Een en hetzelfde oorspronkelijk lied diende tot schering en nslag van tien andere, meer uitgedijd of verkort, of half omgewerkt — doch alle echte volkszangen. Wanneer men ze eindelijk, van in de 16de eeuw, begon op te teekenen, waren voorstelling en inhoud nog dezelfde; maar de taal, hoewel zij menig spoor der oudste vormen had behouden, was, met den tijd en naar de streek, min of meer gewijzigd.

Op IJsland bleef de oude taal schier onveranderd in gebruik. Doch in het overige Noorden doorleefde zij, even als de maatschappij, eene crisis, eene omwerking, waarbij ze, gelijk alle nieuwere talen, armer werd aan vormen en — voornamelijk door het opnemen van nieuwe, deels vreemde (Platduitsche o. a.) uitdrukkingen — meer en meer, zoowel in buiging als in bestanddeelen, van de oude taal afweek.

Tengevolge der staatkundige verhoudingen, ontstonden er, bijzonder na opheffing der Kalmar-Vereeniging, twee verschillende schrijftalen; namelijk eene voor Denemark (met het nu Zweedsche Skaane) en Noorwegen, en eene voor Zweden.

Zooals men uit de oude wetten en uit de volksboeken opmaken kan, was het verschil nochtans niet al te groot.

En dat het na zulke lange letterkundige scheiding,

niet aanzienlijker werd, dan het tegenwoordig is, ligt niet alleen aan den gemeenen oorsprong dier volkeren, maar ook hier aan, dat de beschaving van het meer zuidelijke Europa haren invloed, tezelfdertijd en in gelijke mate, door gansch Skandinavië gevoelen deed.

Rond 1495 werd het eerste boek in de volkstaal gedrukt, en wel de *Danske Riimkrönnike,* in welke ieder koning, na eene korte zinspreuk tot inleiding, zelf zijn leven, zijne dood en teraardebestelling verhaalt. Het is eene geschiedenis des vaderlands op rijm, zooals het vóór de hervorming algemeen verspreide werk van den dichter MICHAËL een gebedenboek was op rijm.

Nochtans kwam de volkstaal eerst na de hervorming op nieuw in eere; ook rekent men slechts van dit tijdstip de herbloeiing der nationale letteren.

De meest volksche schrijver van dien tijd, hij die uitsluitend voor het volk schreef en ook best in deszelfs smaak viel, was KRISTIERN PEDERSEN, welke te Kopenhage, te Malmö en gedurende zijn verblijf in het buitenland eene menigte werken uitgaf: *Het Boek der Mirakelen,* de vertaling van *Het Nieuw Testament* (1529), *Olger Danske* tot volksboek omgewerkt, een *Kinderschoolboek,* enz. Zijne werken, waarbij ook Kristiaan den Derde's *Bijbel* (1550) moet gerekend worden, droegen veel bij in de ontwikkeling der volksspraak tot letterkundige taal.

Een te dien tijde algemeen verspreid werk was het Psalmboek van HANS THOMESEN (1569).

In wetenschappelijke verhandelingen, evenwel, ja zelfs in die welke over den nieuwen godsdienst handelden, gebruikte men nog lang nadien het Latijn; zoodat er van den beroemden hoogeschoolleeraar Dr NIELS HEMMINGSEN, leerling van Melanchton en, even als deze, vruchtbaar schrijver, slechts éen enkel geestelijk boek bekend is, dat in het Deensch geschreven werd.

Naast de godsdienstleer was het de geschiedkunde, die eerst de moedertaal tot haar recht komen liet; maar, nogmaals, slechts in schriften — deels overzettingen — voor den minderen man. Kristiern Pedersen had *Saxo's Latijnsche Kronijk* ontdekt en uitgegeven, en ANDERS SÖRENSEN VEDEL, hofmeester van Tycho Brahe en later domheer te Ribe, zette het werk over in zuiver, gespierd Deensch (1575). Zóó schonk hij het volk de gelegenheid ook kennis te maken met de verrichtingen zijner voorvaderen, wat vroeger alleen den geleerden voorbehouden was. Tevens bezorgde hij de eerste verzameling volkszangen, « *Honderd Liederen* » (1591), met ophelderende aanteekeningen. Dus herwon het volk, door Vedels toedoen, een rijk deel van zijn vadererf.

Rond denzelfden tijd zette een Noorsch priester, PEDER CLAUSSÖN, Snorre's koningssagen over in dagelijksche sprake en leverde, buitendien, eene beschrijving van zijn vaderland. Beide werken werden kort na elkaar uitgegeven. Eene Deensche kronijk, als jaarboek bewerkt en met vele oorspronkelijke stukken verrijkt, verscheen nog van de hand van Kristiaan den Vierde's rijksarchivist ARILD HVITFELDT; doch daarna keerde ook de geschiedkunde weder tot het Latijn, nog altoos de streng wetenschappelijke taal, vooral die der wiskunde. In deze laatste maakte zich de Skaansche edelman, TYCHO BRAHE (1546-1601), door het ontdekken der « nieuwe ster » eenen wereldberoemden naam.

Hoe vrijzinnig en veelbelovend het wetenschappelijk leven zich dan ook voordeed — bij Niels Hemmingsen in de godgeleerdheid, bij Vedel in de geschiedenis des vaderlands, bij Tycho Brahe in de sterrenkunde — toch ging het te loor in het volgende « geleerde » tijdperk, van het einde der 16de tot het begin der 18de eeuw. Daarbij kwam dan nog eene inkrimping van het Deensche wetenschappelijk gebied, daar Skaane, Halland en Bleking, in 1658, Zweden ten deel vielen.

In den loop van dien tijd, trof de volksletterkunde haren eersten dichter van naam in THOMAS KINGO, wiens machtige psalmen heden nog den grondtoon aangeven in het Deensch-Noorsch kerkgezang. Aldus gaat Kingo's « *Zangkoor* » de jongere Deensche dichtkunst vooraf, alsof deze den nieuwen dag met een morgengebed aanvangen wilde.

Vóór en na hem kan er ook nog gewezen worden op enkele dichters, die, in hunnen tijd en in eenen beperkten kring, eenigen naam verwierven en als baanbrekers voor de wordende kunst mogen aanzien worden. Zoo zijn : bisschop ANDERS ARREBO, wiens wereldsche en geestelijke zangen, onder andere *Davids Psalmen* (1623), veel van den uiterlijken vorm en den eenvoud der oude volksliederen bewaard hadden, zijn natuurbeschrijvend scheppingsdicht « *Hexaëmeron* », in hexameters en alexandrynen en door SVENSK vrij overgezet in « *Gudz werk och hvila* », was daarentegen slechts eene navolging naar het Fransch; verder, ANDERS BORDING, die door zijn gemak in het rijmen aangezet werd een berijmd nieuwsblad uit te geven, en de lievelingsdichter van het Noorsche volk, PEDER DASS, pastoor in Noordland, welke eene *Bijbelkroniek* en een *Katechismus* rijmde met eene beschrijving van Noordlands natuur en volksleven (*Pederbogen*). Doch alleen Kingo's zangen, de « *Psalmdichten* » — uit Davids en Luthers psalmen ontsproten en geschikt tot gemeen samenzingen — konden in dit boekwormerige, loome tijdperk den rechten stijl vinden en vrij de vleugels uitslaan, zonder tot ruwheid of opgeblazenheid of slaafsche navolging te vervallen. Al het andere was slechts proza op rijm.

Buiten de aldus geheeten volksschriften, viel er noch niet aan te denken onder wetenschappelijk oogpunt iets eigens voort te brengen: men bepaalde zich nog steeds tot het inzamelen, schikken en ophelderen.

De natuurkunde, evenwel, kreeg daarbij eenen merkelijken voorsprong : NIELS STENSEN (Steno) deed

ontdekkingen in de ontleed- en in de scheikunde, doch voornamelijk in de aardleer (1669) en wordt weleens dezer schepper geheeten; hij verbleef meestal te Florentz, ging waarschijnlijk over tot de katholieke Kerk en kwam slechts voor een korten tijd, — daartoe door Griffenfeld aanzocht, — naar zijn vaderland weer. OLE RÖMER, leeraar en later burgemeester van Kopenhage, vond gedurende zijn verblijf in Frankrijk, de snelheid van het licht; terwijl THOMAS BARTHOLIN, Rudbecks mededinger in zekere ontleedkundige ontdekking, eene Europeesche beroemheid verwierf in de geneeskunst.

Bij de hoogescholen was er, verder, geen gebrek aan bekwame godgeleerden, natuur- en oudheidkundigen, soms wel in één en denzelfden persoon. Maar als schrijvers behooren die allen eerder tot de algemeen Europeesche — de Nieuw-latijnsche — dan tot de inlandsche letteren.

Hetzelfde dient gezegd aangaande de Noordsche oudheidkunde, te dien tijde in Denemark, even als in Zweden, een lievelingsvak. De geneesheer OLE WORM, verzamelaar van natuur- en oudheidkundige zeldzaamheden, vestigde daar eerst de aandacht op door een Latijnsch werk over de runensteenen; de geleerde IJslander THORMOD TORFŒUS bracht het oude wetboek « *Graagaas* » over in het Latijn en schreef, naar de oude sagen, een uitgebreid werk over Noorwegens geschiedenis; de schatten aan oude IJslandsche handschriften, die ARNE MAGNUSSEN verzamelde, beloofden mede een rijken oogst. Doch alles bleef den geleerden voorbehouden. Zelfs de eerste Deensche spraakleer (1668) was in het Latijn bewerkt.

Intusschen kreeg de moedertaal toch een vruchtbaar schrijver in PEDER SYV. Behalve eene Deensche *Spraakleer* — duidelijkheidshalve (?) ook met Latijn doorweven — gaf hij nog eene keus van Deensche *Spreekwoorden* en eene nieuwe, vermeerderde ver-

zameling *Volksliederen* (1695). De stijl, in zijne leerende en naar den smaak van dien tijd geestrijke schriften, getuigt eerder van verwarring dan van veredeling, sinds Vedel en Kristiern Pedersen schreven.

Een zwakke weergalm der volksliederen klonk ook in de heldenzangen van een priester uit Syvs gebuurte, JÖRGEN SORTERUP; doch verder geraakte de wereldsche dichtkunst niet.

Aldus was het met de nationale letteren gesteld, toen LUDVIG HOLBERG, geboren te Bergen in 1684, geschiedkundige, godgeleerde en, in 't bedekt, hekeldichter, van eene reis buitenlands wederkeerde en te Kopenhage bezit nam van zijnen leeraarsstoel.

Door zijne geschied- en letterkundige studiën en zijn verkeer in de toenmalige beschavingsmiddelpunten, had hij zich eene levensbeschouwing gevormd, die hem te zijnent aardig opzien deed. Overal stiet hij op vooringenomenheid en zotte gebruiken. De letteren putteden niet uit het werkelijk leven; de hoogere standen lazen Duitsch en Fransch, de geleerden, slechts Latijn: ja, hier was « gewis het eenigste land ter wereld, waar het volk er eene eere in stelt zijne eigene moedertaal niet te kennen ». De navorschingen der geleerden schenen hem een kegelspel, « waarin men omwerpt, om weer recht te zetten; en recht zet, om weer om te werpen »; bemoeiden zij zich aleens met hechtere wetenschap, dan ging het nog om het schoeisel der Romeinen en soortgelijke zaken, « die voor niemand nog belang hebben ». Het doorpluizen der oude IJslandsche perkamenten, namelijk, vergeleek hij met het verknagen van pelswerkvodden; terwijl de middenstand, trots

de alleenheerschappij langzamerhand op zijn verhaal gekomen, niets te lezen vond dan preeken, kronijken en oude liederen over Axel Tordsen en gelijkaardige minnejonkers — « Kleine Kirsten en H[r] Peder, die vielen over boord, Peteheia! »

Bijgevolg moest Holberg de Deensch-Noorsche letterkunde, als een nieuwe loot op den algemeen-Europeeschen stam, van uit de bot ontwikkelen. En daar het er vooral op aankwam het volk op te voeden, te « moraliseeren », zoo moraliseerde hij door *hekeldichten,* vroolijke *tooneelstukken* over 's volks gebreken, *schetsen* uit de vaderlandsche en de nieuwere Europeesche geschiedenis, enz., enz. Zijne taal ontleende hij aan de beschaafde volksspraak van zijnen tijd, met den klaren Franschen stijl tot voorbeeld en met enkele Fransche uitdrukkingen, waar eigene ontbraken. Hij wilde, naar luidt het oude spreekwoord, leven als de voorvaderen, maar spreken als de levenden en niet « als koning Dans overoudgrootmoeder ».

Door zijne veelzijdige, rijpe kennissen, zijn gezonden zin, zijne hekelgave en zijn drift anderen te leeren, werd Holberg een echt volksschrijver, welks gelijke geen ander land ooit bezat; en heden nog, na anderhalve eeuw, hoort hij tot de meestgelezene, en zijn zijne tooneelspelen (*De politieke Tinnegieter*, *Jeppe paa Bjerget*, enz.) — blijvende meesterstukken in hunnen aard — nog altijd de steunsteenen voor het door hem geschapen Deensch tooneel.

Holbergs « *Peder Paars* » en andere komediën, zijne geschiedkundige en zedelijke schriften vormen een zelfstandig deel der Deensche letteren. Hij was de eerste der nieuwere schrijvers, maar vormde geene « school »; en gelijk hij geen vóórganger had, zoo ook kreeg hij geene navolgers. Nog even als vroeger ging de ontwikkeling der taal haren langzamen gang, door Holbergs tusschenkomst echter minder blootgesteld in schoolvossigheid of in bombast te verloopen.

Onder zijne tijdgenooten beoefende HÖJER de wetleer en GRAM, de geschiedenis, vooral die des vaderlands. Bij Gram sluit zich de jonge LANGEBEK aan, welke later, o. a., de middeleeuwsche « *Scriptores rerum Danicarum* » uitgaf. Tot Holbergs jonge vrienden behoorde nog de al te vroeg ontslapen wijsgeer EJLSCHOW, die voor het herleven zijner moedertaal ijverde met nieuwgesmede, zuiver Deensche woorden in de plaats te brengen der vreemde, waarmede men zich vroeger beholpen had. Onder de dichters was FALSTER Holbergs mededinger in het hekeldicht; WADSKIÆR, meest gelegenheidspoëet, onderscheidde zich door een ingewikkelden rococostijl, krioelend van woordspelingen en verwijzingen. Nogmaals klonken ook de psalmetonen rein en innig in bisschop BRORSONS' geestelijke liederen (*Troens rare Klenodi*, 1739); terwijl in AMBROSIUS STUB een zanger gehoord werd, zooals er gewoonlijk slechts komen, wanneer het schoon getijde naakt. Zijne liederen en gedichten gingen van mond tot mond, doch verschenen eerst lang nadien in druk; hij stierf, ten jare 1758, als oud-student en in de uiterste armoede.

Na Holbergs dood, in 1754, verwierf de 18de eeuw bestendig meer aanspraak op haren naam « eeuw van verlichting » — al was het dan meestal nog met geleend licht. Immers, in Kopenhage trof men koloniën Franschen en Duitschers, die de plaatselijke beschaving veel vooruit hielpen, onder andere HALLET, schrijver van eene « Histoire de Dannemarc », en de dichter der « Messiade », Klopstock, koninklijk pensioenaris. Gedurende verscheidene jaren verschenen er Duitsche en Fransche tijdschriften; doch ook in de Deensche werken scheen eene meer algemeen-Europeesche strekking door. En terwijl de moedertaal, hoewel niet zonder tegenkanting, gezuiverd werd en verrijkt met nieuwe woorden, gedeeltelijk naar Duitsche voorbeelden gesmeed, liepen smaak en gedachten meest in Fransch spoor.

Behalve de menigvuldige navolgingen, kregen we toch enkele oorspronkelijke schriften; terwijl ook, aan Sorö's hoogeschool, J.-S. SNEEDORF en de Noor KRAFT zich verdienstelijk maakten in 't gene men, in tegenstelling met de eigenlijke vakletteren, de meer algemeene noemen mag.

Met het oog op dichtkunst en uitgalming, stichtten behulpzame lettervriendengezelschappen en kringen, om den smaak naar de beste voorbeelden te leiden en te verbeteren; tevens zond de wijsgeer Gamborg een met redenen omkleed voorstel in het licht « tot beschaving van den zang der vogels in het woud ». Zulkdanige kring was het « Gezelschap der Schoone Kunsten », dat prijsvragen uitschreef met aanduiding van geschikte voorbeelden.

De Noor TULLIN, reeds gunstig gekend door zijn bruiloftsdicht « *Maidagen* — De Meidag », eene, volgens den nieuweren Engelschen smaak in den vorm onberispelijke natuurbeschrijving, won tweemaal den prijs, uitgeloofd voor het leerdicht. Later dong EWALD naar den prijs voor het lierdicht, maar schreef in de plaats een drama, « *Adam en Eva* », zijn eerste groot dichtstuk. Hij was toen leerling van Corneille en Klopstock en trachtte beiden, doch op eigene vleugelen, in hoogte te evenaren. Het heldenvuur had hem van jongs af zoodanig doen blaken, dat hij, zich over zijne roeping misgrijpende, krijgsman wezen wilde; doch nauwelijks werd hij zijnen dichtersroep bewust, of hij wijdde zich aan denzelven met ganscher ziele, trouw in lijden, in ellende en miskenning, rein zelfs nog te midden persoonlijke uitspattingen. Zijne treur- en zangspelen, « *Balders Död* = Balders dood » en « *Fiskerne* = De Visschers », met zulke verschillend gestemde zangen, als die van Valkuren en Seelandsche visschers, stellen een keerpunt daar voor het verhevene in de dichtkunst, dat tot dan, buiten het lierdicht, slechts psalmetonen had voortgebracht.

Te samen met Ewald en tot nadere bevestiging eener gezonde en zelfstandige ontwikkeling van den heldenstijl, trad WESSEL, een Noor van afkomst, vóór met zijn treurspel « *Kjærlighed uden Strömper* = Liefde zonder kousen » (1772). 't Was eene parodie van het gekunsteld-rederijkerige Fransche treurspel, dat Holberg eene halve eeuw vroeger op het oog had met zijn tragi-tooneelspel « *Melampe* »; maar dat eerst nu dreigde vasten voet te krijgen. — Een landsman, de als liederendichter en geestig spreker hoogbegaafde NORDAHL BRUN, gaf daar, door zijne proeven in het Fransche treurspel, aanleiding toe. — Toch was Wessels parodie niet alleen tegen die enkele dichtsoort, zelfs niet tegen een bepaald stuk in 't bijzonder gericht — de spot was er des te onschuldiger door — en droeg onder de meest lachwekkende zwenkingen tusschen plat- en hoogdraverigheid zelve den stempel van de gekunstelde aanvalligheid der Fransche school. Zoo ook de komische dichtstukjes, die Wessel nu en dan de wereld in zond. Deze schrijver hoorde onder de vrienden van het « Noorsch Gezelschap », een kring van jonge begaafde Noren, waar men, tusschen letterkundige en vaderlandsche gedachtenwisselingen in, het herte luchtte in « invallen » en « voordrachten » over stads- en letternieuws, en ook wel eens malkaar aan 't lijntjen had. Hoe menige scherts drong daar, als een frissche windtocht, door de Klopstocksche tranen heen!

Buiten dien kring stond EDVARD STORM, een warm bewonderaar van Ewald en schrijver, o. a., van het lied van « *Herr Zinklar* » en eenige *herderszangen* in Noorsche gewestspraak, die nu nog als volksliederen gehoord worden. En uit Noorwegen zelf klonken de innigste tonen, onbedwongen en trouwhertig, in KLAUS FRIMANN'S « *Liederen voor het volk* ». Doch dit gold slechts voor eene lagere dichtsoort.

De strijd tusschen Wessels Noorsche vrienden en Ewalds Deensche — een geluk voor de dichtkunst die beide nevens elkaar te bezitten; tusschen vaderlanders en Duitschers — dit voornamelijk na Struensee's val; tusschen de voorstanders der boerenvrijheid en hunne tegenstrevers; tusschen volgelingen der staatskerk en rationalisten, gaf aanleiding tot eene levendige gedachtenwisseling en schonk de Deensche letterkunde eenen weelderigen tak *strijd- en gelegenheidschriften.* Tot aan zijne verbanning, in 1799, gaf P. A. HEIBERG lucht aan dien ontwakenden drang naar burgervrijheid en hitste dien zelfs aan in menigvuldige *spotliederen* en *strooibriefjes.*

Minder werd er alsdan over geleerde zaken gehandeld, gelukkig met uitzondering dier vakken, waarover uitheemsche werken ontbraken. Zoo kreeg de rechtsleer haren historischen grond in eene *Geschiedenis van het Deensche wettenstelsel* door KOFOD ANCHER; de *vaderlandsche geschiedenis* werd, zelfs vóór Langebeks tijd, redeneerkundig bewerkt, door den Noor SCHÖNING, in eene nieuwe uitgaaf, tegelijk overzetting van Snorre en van een ander geleerd werk over Noorwegens oudere historie, en door SUHM, in een gelijkaardig over die van Denemark (14 kwartdeelen). Een der geestrijkste Deensche geschiedschrijvers, ook met het oog op de algemeene Noordsche staatkunde, FREDERIK SNEEDORF, kwam, bij ongeval, in jeugdigen ouderdom om het leven.

Voor het overige was er meest vooruitgang bestadigd in de volkswetenschappelijke letterkunde. Namelijk had deszelfs esthetieke tak een vruchtbaar schrijver in RAHBEK, tegelijk goed gezien als smaakoordeelkundige en (met zijn geleerden vriend NYERUP) uitgever, als schrijver van aangrijpende *vertellingen* en hoogst joviale *drinkliederen,* als hertevriend der jongelingschap. Zijne geestige echtgenoote, KAMMA RAHBEK, maakte zijn te huis « Bakkehuset » tot een toevluchtsoord voor alle muzenvereerders.

Hoe hoog de smaak en de taalrijkdom gestegen waren vóór het sluiten der 18de eeuw, kan best worden vastgesteld in BAGGESEN's jongelingswerken. Reeds als « twintigjarige knaap », 1785, werd hij door Wessel begroet, die in een zijner jongste gedichten « de vlag voor hem strijkt ». De bevalligheid, waarmede hij ernst en luim afwisselt, nu eens in zinrijke verhalende of in ernstig gestemde verzen, dan weer in ongebonden stijl, welke, als in zijne reisbeschrijving « *Labyrinthen* = De Doolhof » (1792), nog hupscher voorkomt dan zijne gedichten zelf, getuigt niet alleen van des dichters meesterschap over de taal, maar ook van dezer verfijnde ontwikkeling.

Een ander lierdichter, SCHACK STAFFELDT, vol vuur en geest, als er weinigen zijn, maar toch met iets gewrongens in den schrijftrant, had tot dan slechts verspreide stukken, zoo Duitsche als Deensche, uitgegeven.

In 1800, twintig jaar oud zijnde, werd OEHLENSCHLÄGER student. Nog een paar jaar smeulde het dichtervuur in hem, doch brak dan eensklaps door als het boschgroen in één lentenacht. Het was de Noor STEFFENS, de begeesterde ijveraar voor de Duitsche romantische school, die hem den moed tot zingen gaf; ook ontving hij, als romantieker, den vuurdoop.

Maar het haken der jonge eeuw naar dit wonderlijke, dit als zielebeeld bediedenisvolle, dit oorspronkelijke en toch lang verzwondene, had hier, wat het elders dikwijls missen moest : Het vond in Oehlenschläger een geboren dichter, die aan een gezond, mannelijk gevoel en eene kinderlijke verbeeldingskracht de gave paarde zijne « zichten » tegelijk vorm en kleur te geven; — het vond in de Edda-zangen, de sagen en de volksliederen overvloed van overleveringen, door de navorschingen van IJslanders en

andere geleerden en door Ewald toegankelijk gemaakt, en toch nog nieuw en onbekend als een nieuw gevonden land. Daardoor bleef Oehlenschläger vrij van dit al te fantastische, die afkeer van het werkelijke, welke de Duitsche romantische school aankleefden, en trad hij weldra op als « Noordsch » dichter.

Zijne romantische werken : « *St. Hans Aftenspil* », « *Vaulundurs Saga* » en « *Aladdin* », werden gevolgd van het naief-heroïsche « *Thors Reise til Jotunheim* », van « *Hakon Jarl* », « *Axel og Valborg* », van nog andere drama's en van het heldendicht « *Helge* »; het alles afwisselend met zang en lierdichten. Die alle zagen nog het licht gedurende Denemarks en Noorwegens vereeniging en openden de nieuwe volkseeuw. Het waren als herinneringen uit den kindertijd, die ontwaakten : Zoo toch stegen zij onbewust op in den dichter, die ze vertolkte, en in het volk, dat, gansch verrukt, ze als hem eigene herkende.

Met 's volks overleveringen wekte hij ook de geheugenis der taal. In dezelfde oude schriften, waaruit hij de stof putte zijner gedichten, hoorde hij de taalbronnen ruischen, en, even als goden en helden uit den nacht der vergetelheid te voorschijn traden, zoo welden insgelijks de taalklanken verjongd op uit zijne lier.

Aldus was het Oehlenschläger gegeven de banden des bloeds, tusschen 't verleden en het heden opnieuw saam te knoopen. De oude overleveringen, welke de « verlichte eeuw », te gelijk met het bijgeloof, en het minnegekoos, die hen omzweefden, als nietswaardig had versmeten, kwamen wederom in aanzien; en dezelfde eindelooze volksliederen over « Axel Tordsen », die Holberg zóó belachelijk schenen, gaven Oehlenschläger stof tot één zijner schoonste stukken.

Dat de dichter, zooals hij zelf zegt, het al te

ruw geweld dier heldentijden met een weinig van het beschaafde en zachte zijns tijds overtoog, mag hem niet als grief aangerekend; te meer, omdat hij er alzoo den doorslag toe gaf, dat de oude schriften zelf spoedig tot volkslezing werden. Nu het ijs gebroken of, liever, gesmolten was, vermochten sommigen het te beproeven den Noordschen vóórtijd nauwkeuriger te schetsen; terwijl anderen ook op het dagelijksch volksleven de aandacht vestigden.

In beide richtingen zag Oehlenschläger den bloeitijd der nationale letteren (Grundtvigs « *Schets van den ondergang der reuzen* », Chr. Winthers « *Houtetsen* », Blichers « *Jutlandsche Vertellingen* ») en werd als hun voorlooper gehuldigd. Ook doorstond hij eenen heftigen kamp om zijne dichterwaarde (de strijd der twaalf met Baggesen) en, na een heropvlammen van dien kamp, een grondig esthetisch onderzoek (door Heiberg), waarin het ongekunsteld drama, het zingdicht en, in 't algemeen, de tusschen het epos en het lierdicht staande dichtsoorten als zijne eigenlijke sfeer bepaald werden.

Hij zelf bemoeide zich niet veel met al dit gekijf. Voortdurend leverde hij nieuwe werken, altoos zonder eenig spoor van navolging; doch zijne eerste, vooral, bleven 's volks vreugde en hoogmoed, om de dierbare herinneringen, die zij verheerlijkten. Ook in Zweden, waar zij insgelijks thuis hoorden, werden zijne werken gelezen en gevierd; en terwijl des schrijvers jongelingsdroom, liever als Duitsch dan als Deensch dichter gekroond te worden, niet recht tot vervulling kwam, werd hij de dichter van het algemeene Noorden : de eerste sinds den tijd der reizende Skalden en Zeggers.

Als « Nordiske Sångarekungen-koning der Noordsche Zangers » werd hij door TEGNÉR in Lunds domkerk gekroond (1829). Deze huldiging was het, welke den stoot gaf tot de latere Skandinaafsche strekking en Oehlenschlägers naam verbond met het

gedacht eener hereeniging van het Noorden (op lettergebied), een denkbeeld dat hij, onbewust, had voorbereid.

Zijne laatste stonden zagen nog den strijd tegen Duitschland met den eersten Sleeswijkschen oorlog : Hij eindigde zijn vreedzaam dichtersleven tijdens den wapenstilstand, na den slag van Fredericia, in Januari 1850.

Het hoofdfeit der 19de eeuw ligt, voor de Deensch-Noorsche letterkunde, in de staatkundige scheiding dier twee landen, in 1814, welke scheiding reeds lang was voorbereid door een bij beide in gelijke mate ontwikkeld gevoel van zelfbewustzijn en onafhankelijkheid.

De splitsing in Deensche en Noorsche letteren bracht wel verborgen kiemen tot het leven, die vroeger in vasten sluimer lagen; maar verbrak ook de samenwerking, ja, voor eenigen tijd, zelfs alle wederzijdsche wisseling van taalkundige vondsten.

Tot de gemeene letteren — vóór 1814 — behooren, buiten Oehlenschlägers eerstelingen, ook nog die van het talrijke schrijversgild zijns tijds : De werken van CHRISTIAN ÖRSTED over natuurleer, van ANDERS SANDÖE ÖRSTED over wetsverklaring, de preeken van MYNSTER, enz. Reeds vóór de scheiding onderscheidden zich mede GRUNDTVIG, priester, geschiedschrijver en Noordsch dichter, en INGEMANN, lierdichter, beiden met vasten weerklank ook in Noorwegen; — had MOLBECH zijnen veelzijdigen letter- en taalhistorischen arbeid aangevangen, en RASK zijne « *Handleiding in de Oudnoorsche of Oudyslandsche taal* » (1811) uitgegeven. Dit werk was als de voorschool der Noorsche taalwetenschap en het eerste van die boekjes, waarmede hij, later, zulk helder licht ontstak in het taalkundig Babel.

In de laatste jaren der vereeniging kreeg Noor-

wegen zijne eigene hoogeschool (1811), en onder hare leeraars HANSTEEN, den welhaast vermaarden natuurvorscher. Ook door de vrije grondwet van den 17den Mei 1814 en de aansluiting bij Zweden, als zelfstandig rijk, werd de splitsing spoedig een voltrokken feit, en de letterkunde zuiver Noorsch. Hare eerstelingen bestonden uit vaderlandsche zangen, uit gevoelvolle, droomerige gedichten, naar den smaak des tijds, en lustige, naar dien van vroeger, en uit een overvloed van vaderlandsche schetsen. Doch eerst in het opkomend geslacht — 1830 — kreeg het zelstandigheidsgevoel zijn volle bewustzijn. Dezes begeestering voor vrijheid, vaderland en al wat edel en verheven is, zijn smachtend streven en zijne wilskracht, zijn moed tot zelfonderzoek en eigenvorming door kunst en wetenschap gaven zich lucht in strijdschriften en in gedichten van blijvende waarde, voornamelijk door WERGELAND en WELHAVEN. A. MUNCH, daarentegen, sloeg een zachteren toon.

De stof, die de letterkunde nu verwerken zou, puttede zij — zooals altijd, wanneer een volk zich verjongd gevoelt — uit het leven des volks en der voorvaderen. *Sagen* en *vertelsels,* ingezameld bij het volk en tintelend van leven voortverteld door ASBJÖRNSENS en MOE; bergliederen, dorpszeden, spreekwoorden en al dergelijks werd, als het ware, opnieuw ontdekt. Anderen bevlijtigden zich in de oude schriften, zoowel om wille der taal als der geschiedenis; helderden die op en gaven ze uit. Er vormde zich eene oordeelkundige en geleerde school Noorsche geschiedschrijvers, gericht, soms ook misleid, maar toch altijd bezield door reine vaderlandsliefde. De vruchtbare oudheidsonderzoeker P. A. MUNCH, KEYSER en vele anderen dienden haar tot aanvoerders. Zelfs de gewestspraak kreeg hare *spraakleeren* en *woordenboeken,* grondiger bewerkt dan die van eenig ander land door IVAR AASEN.

Zooverre voor de wetenschappen.

Ook over de zonneheuvelen der dichtkunst streek, lentefrisch, een zephier uit den sagentijd, in BJÖRNSON's *vertellingen* uit het buitenleven en zijne *historische* drama's.

In 't kort, 't was hetzelfde leven uit het begin der 19de eeuw, dat hier in Noorwegen opnieuw doorbrak — wel eenzijdiger; maar toch krachtig en versterkend ook voor de stambroeders in Denemark en Zweden. En weldra deed zich daarbij nog, zoowel in BJÖRNSON's als in IBSEN's dichtwerken, een breedere gezichteinder op, door eene keus van maatschappelijke en wereldgeschiedkundige onderwerpen nevens de vaderlandsche.

De Deensche letteren behielden, na 1814, met hunne veelzijdigheid ook het breedere inzien, dat de jongere Noorsche nog eenigen tijd ontberen moesten. En daar de meeste schrijvers, die met Oehlenschläger de nieuwe eeuw hadden ingeleid : Örsted, Grundtvig, enz., en zelfs de vruchtbaarste van den ouderen stam, allen Denen waren, werd Noorwegens afscheiding onder letterkundig opzicht des te minder gevoeld.

Oehlenschlägers edele gestalt hebben we gevolgd door gansch de eerste helft dezer eeuw. Maar rond hem stond nog of groeide een talrijk dichterenkoor, ieder met zijnen eigenaardigen toon : Met lierdichten als BAGGESENS « *Rimbreve* », SCHACK STAFFELDTS « *Tankedigte* », GRUNDTVIGS « *Psalmer* », CHRISTIAN WINTHERS « *Minneliederen* », PLOUGS « *Vaderlandsche Zangen* »; met tooneelstukken als JOHAN LUDV. HEIBERGS *kluchtspelen* — die, juist eene eeuw na Holberg, Thalia een nieuw masker gaven — en HOSTRUPS *studententooneelspelen*; met heldendichten in proza en rijm, als ANDERSENS « *Volksvertelsels* », BLICHERS « *Jutsche Novellen* », vrouw GYLLEMBOURGS « *Alledaagsche Schetsen* », POUL MÖLLERS « *Lotgevallen van een Student* » en PALLUDAN-MÜLLERS « *Adam Homo* ». Sommigen hielden zich aan eene enkele dichtsoort, anderen, als INGEMANN

en HAUCH, behandelden ze alle of vormden er, als HEIBERG en HERTZ, gedurig nieuwe of toch nieuwere verscheidenheden. Nu eens was het jeugdige, bruisende kracht, als bij GRUNDTVIG, dan weer klaarte en helderheid in voorstelling, die de dichtstukken kenmerkten. In 't kort, gansch die halve eeuw door bloeiden de Deensche letteren, met vóór- en najaarsbloemen tegelijkertijd, zoo als misschien in geen ander land.

Met dien bloei hielden kritiek en smaak gelijken tred, en kregen vaste grondregels. En meestal waren het de dichters zelf, eerst BAGGESEN, later ook HEIBERG, die aldus het gevoel voor het schoone bij het volk ontwikkelden en het bereidden om N. M. PEDERSENS kritische uitgaven van oudere schrijvers te kunnen waardeeren.

Naast de schoone kunsten kwam ook de taalleer in aanzien en vond, in den geboren taalvorscher RASK en in den veelzijdig ontwikkelden philoloog MADVIG, mannen met Europeesche beroemdheid. Een ander lievelingsvak van dien tijd, de kennis der natuur, werd door ÖRSTED, den uitvinder van het electromagnetism, door SCHOUW, FORCHHAMER, STEENSTRUP en anderen wetenschappelijk ontgonnen en tevens langzamerhand bij het volk ingeleid. Zelfs de wijsbegeerte, met haren zielvollen denker SIBBERN, stond niet ten achter. — Geene enkele wetenschap bleef onbeoefend!

Nochtans waren het, naast de eigenlijke letterkunde, vooral de godsdienstige en kerkelijke levensquestiën, waaraan het toenmalige geslacht zich meest gelegen liet. De kerktwist tusschen GRUNDTVIG en CLAUSEN, MYNSTERS geestelijke schriften en MORTENSENS dogmatiek, SÖREN KIERKEGAARDS gewestsprakige uitwijdingen over het lijdensevangelie, in tegenstelling met eene esthetisch-zedelijke levensbetrachting, en zijn laatste stormloop tegen het staatskristendom, eindelijk de Grundtvigsche verklaring

over het doopverwantschap kenmerken even zoovele afwisselingen in die godsdienstbeweging.

Sterk door den bijstand der geschiedvorschers ALLEN en WEGENER, SCHIERN e. a. en aangevuurd door de zangen der dichters, begonnen, onder die veelzijdige geestesontwikkeling, ook de staatkundige vraagpunten op den voorgrond te treden; evenwel bieden de letterkundige voortbrengsels, waaraan zij het licht schonken, slechts belang in engeren kring. Zij behooren minder tot de algemeene beweging.

Geheel anders doet zich, op lettergebied, het ontwakend eenheidsgevoel voor onder Denen, Noren en Zweden, en dra rijst waarschijnlijk de dag, dat op gelijken voet door gansch het Noorden heen, zangers en schrijvers, Skalden en Zeggers, gelezen en gevierd worden, zooals zij aanhoord en gevierd werden in langverzwonden tijden!

Hier, met het midden der 19de eeuw, eindigt ons kort overzicht der Deensch-Noorsche letterkunde.

Besluit daarom niet, dat er over den jongeren tijd weinig te zeggen valt; o neen! In geen enkel land ter wereld, mag men zich, naar verhouding, in zulke mate verheugen over den bloei der nationale letteren; in geen enkel land ter wereld verwerven dichters en prozaschrijvers zooveel bescherming, uit de hoogere kringen, en zulk een aandachtig oor, uit de lagere. Waar zal men het nog vinden, zooals b. v. in Denemark, bij een volk van nauw twee millioen zielen, dat een maandschrift « *Tilskueren* », eene soort van Deensche « *Revue des deux Mondes* », meer dan 1700, zegge, « zeventien honderd » inschrijvers telt; — dat een tijdschrift « *Frem* », gesticht tot bevordering der volkswetenschap, in één enkel jaar, het eerste van zijn bestaan, meer dan 50.000, zegge « vijftigduizend » inschrijvers wint;

— dat een weekblad, als Allers « *Illustreret Familie-Journal* », gesticht in 1877, bij het begin van 1899 wekelijks getrokken wordt op 170.000, zegge « honderd zeventigduizend » nummers, en daarbij eene afzonderlijke Zweedsche uitgaaf heeft met 70.000 en eene Noorsche met 40.000 afdrukken per week!

Zeggen die cijfers niet genoeg?

En nu, ten slotte, Vlamingen! waarom altoos het oog naar het Zuiden? Er komt ons vandaar, onder zooveel Waalsch kaf, zoo weinig goeds, zoo weinig deugdelijk koorn.

Waarom niet liever naar het blonde Noorden gekeerd? Daar, toch, vinden we nog volkeren met ons eens van oorsprong, takken van den ouden Scythischen stam; volkeren, wier taal, schier bij elk woord, de nauwste verwantschap verraadt met ons aloude Dietsch; volkeren, die in hunne taal spraken en zongen, zoo eenvoudig en lief, zoo edel en verheven, als welk ander volk ter wereld.

Die volkeren, die taal, die letterkunde blijven ons niet langer onverschillig!

LOD. MELIS.

Eekeren.

DE ZUSTER DER KINDSHEID JEZUS.

**Huldezang aan de Eerw. Moeder RAPHAËL,
algemeene Overste der Zusters van de Kindsheid Jezus,
bij haar Zilveren Jubelfeest.**

1875-1900.

I

Roeping.

SOLO.

Waar wenkt die star u, kind? Waarheen
De morgenstar van 't leven?
Komt zij haar leidend licht u geven
Voor 't pad van 's werelds ijdelheên?

KOOR.

o Neen! o neen!

SOLO.

Uw voetstap zal zich keeren
Naar 't kribbeken des Heeren;
U maant een englenstem :
« Kind, volg dat licht : 't wenkt u naar Bethlehem. »

KOOR.

Gelukkig kind,
Dat, door het vriendlijk licht
Van 's levens morgenstar gericht,
Zijn roeping vindt!...
Gelukkig kind wiens levensmorgen
Is toevertrouwd aan heilge zorgen...

SOLO.

Naar God geleidt uw oudrenpaar u;
Hun zeegning op uw kinderlot
Aanroept den heilgen Naam van God :
« God zegene u en God beware u! »

KOOR.

O vrome christenzin
Van vaderliefde en moedermin
In 't Vlaamsche huisgezin!
Bevoorrecht kind dat uit
Oud Vlaamschen stam te lande spruit.

Het groeit en bloeit zoo lieflijk
In alle kindervreugd,
En moeders wijsheid siert hem
Met elke kinderdeugd.
't Speelt onder moeders oogen
In tuin en boomgaard om;
Wenkt moeder weer naar binnen
Het ijlt en roept : « ik kom ».
En heeft het zich al spelend
Verlustigd en verkwikt,
Hem wordt in werk en zorgen
Zijn kinderdeel beschikt...
't Houdt 't koeiken van de haag af
En drijft het voort in 't gras;
't Weert van de rijpe krieken
Het stoute musschenras;
Het weet de vooglen wonen
En 't onderkent hun taal —
De heldre stem der botvink,
't Lied van den nachtegaal;
En 't leert Hem « Vader » noemen
Die 't al geschapen heeft,
Den morgen 't licht der zonne,
Den boom zijne appels geeft.

Het bidt voor de oogsten mede
  Die reeds in de aren staan,
En 't leert op Hem betrouwen
  Die wasdom geeft aan 't graan;
Het bidt bij de avondbede
  Den stillen huiskring voor;
Het mint het kerklijk hoogfeest
  En 't glinstrend outerkoor.

TWEE STEMMEN EN KOOR.

't Roosje vouwt zijn blaadjes open,
Zie, met frisschen dauw bedropen,
Parels die de nacht hem gaf.
Schudt die parelkens niet af,
En raak 't donzig waas niet aan;
  Laat ongerept zijn blaân
Voor de zon zacht opengaan.

II

Levenswijding.

RECIET.

Uit 't spelend kind ontwikkelt zich de maagd
Aan wie de Heer de levenswijding vraagt.

STEM DES BRUIDEGOMS.

Geef, kind, geef mij uw hart, en wil me uw dagen wijden
  En laat uw oogen letten op mijn wegen;
Zoo zal uw vader, zoo uw moeder zich verblijden...
  Voor de ouders is een deugdzaam kind een zegen... (1)
  'k Ben Vader veler kinderen die lijden :
  Weze uwe hand, in trouw van maagdlijkheid,
  Tot liefdedienst bij alle smart bereid.

---

(1) Præbe... *Prov.* XXIII, 24, 25, 26.

STEM DER BRUID.

U wil mijn hert behooren,
U, Bruigom uitverkoren!
Aan U mijn liefdewoord!
U, Jezus, Vorst van glorie,
U, Held der Kruisvictorie,
Wien alle macht behoort
In hemelrijk en wereldoord! (1)
Bij 't woord aan U verpand
Blijf ik aan U verloofd;
Geef uwen ring aan mijne hand,
Zet me uwe blanke kroon op 't hoofd.
Maak mij het oog van uwe blinden;
Maak mij den steunstok van de grijsheid;
Geef door mijn mond aan 't kind de les van uwe wijsheid;
Laat op mijn schoot het weesje een moederschoot hervinden.

ZANG DER MAAGDELIJKHEID.

KOOR.

Omgeven van zijn maagdenkoor
Stapt Jezus tusschen leeljen door, (2)
Een bruidegom van glorie schoon
En zijner bruiden loon en kroon.
Al waar Hij heenstapt volgt hun voet;
Hem zingen zij hun hymnen zoet,
En waakzaam dragen ze in hun hand
Hun lamp die van hun liefde brandt.

KOOR.

Roemt hoog den akker van Gods Kerk,
Het tarweveld en 't leeljenperk; (3)

(1) Data est... *Matth.* XXVIII, 18.
(2) Qui pergis inter lilia; *Hymn. Off. Virg.*
(3) S. Ambrosius de Viduis; *Agrum hunc Ecclesiæ.*

Ginds 't zwellend aar op gouden halmen
Waar wolken bloeistof boven walmen;
Hier leeljen op hun stengels rank,
Met oopne kelken, sneeuwig blank —
De vrouw wier hoop gezegend werd,
De Maagdlijkheid die rustte op Jezus' Hert.

Hen, van wie Gij hebt gewild, (1)
Heer, dat ze al hun levensdagen
Uwe maagdenkrone dragen,
Dek hen met uw schuttend schild;
Wil voor deugd- en gloriewerken
Hunne zwakke handen sterken.

Dat zij, aan den Koning trouw
Die tot bruid hen wil verkiezen,
Nooit zijn kroon en ring verliezen;
Wat hun vijand pogen wou,
Blijven zij door U beveiligd
Die aan U zijn toegeheiligd!

Over Satans listen heen,
Zonder stoot aan stronk of steen,
Gaan zij voort op vasten voet;
Wat voorbijgaande is verachtend,
Naar wat duurzaam zijn zal smachtend,
Gaan zij voort met liefdespoed,
Hunne maagdelijke wegen
Ten einde en de eeuwge bruiloft tegen.

(1) De consecr. Virginum. Pont. Rom.

III

Liefdeleven.

Uit 't Oosten komen Wijzen
Met schatten tot geschenk.
Zij zagen 't Starlicht rijzen
En volgden 's Hemels wenk...
Bij roep en licht des Heeren
Werd dus ook óns vertrouwd
Te gaan 't Kind Jezus eeren
Met wierook, myrrhe en goud.

Gebed! o brandend wierookvat!
o Myrrhe der verstorven zinnen!
o Goud van 't maagdelijk beminnen!
Aan Jezus gansch ons harteschat!

Heil, die dóor al haar levenstijd
In onze needre zusterkringen
Haar zieleschatten heeft gewijd
Aan al die kleinen, die geringen,
o Jezus, die Gij zelve zijt! (1)
Haar keus is op het beste deel gekomen
Dat nooit haar wordt ontnomen. (2)

Samenzang.

o Moeder, die ons zuster waart
Ons duurbre Zuster eens, ons lieve Moeder thans,
Bij hemelzegen is uw moederschap verjaard
Tot zilvren jubelkrans.

(1) *Matth.* XXV, 40.
(2) *Luc.* X, 42.

Als kindren die bij moeder zich verdringen
Op moeders feest met bloementuil en lied,
Zoo komt uw talrijk huis u jubelend omringen
Dat bloem en vrucht ten huldeblijk u biedt —
't Zijn bloemen waar ons liefde in bloeit,
't Zijn vruchten uit uw eigen werk gegroeid.

Wij komen uit alle verten,
Wij boden van veler smerten,
Wij boden van veler dank,
Met wensch en huldeklank,
In juublenden samenzang :
Heil! Moeder leve lang!
Heil! blijv' haar engel Raphaël
Haar levensgids en reisgezel,
En will' hij, 's Heeren medicijn,
Haar bijstand bij ons blinden zijn! (1)

EENE STEM.

Hier bloeit de kindergaard
Die 't jongste kind bewaart!

EENE STEM.

Hier vormt de prille jeugd
Heur hart naar plicht en deugd!

EENE STEM.

Hier leert bij orde en zorg het arme weezekind
Elk nuttig werk dat hem zijn brood eens wint.

EENE STEM.

Wij dienen aan het gulle tafelberd
Onze ouderlingen die verjongen hier van hert.

(1) Medicum et comitem Raphaëlem. *Hymn. Off.*

EENE STEM.

Hier langs de muren, dóor de zalen van 't Gesticht,
De oogzieke kleinen... ziet! hoe 't arme wicht,
In moeders arm gedrukt, zich wegduikt vóor het licht.

SAMENZANG.

Alle smarten, alle nood,
Al wat liefdehulp genoot,
Elk behoefte en ieder lijden
Dat gekeerd is in verblijden,
't Zinge al saâm ons jubelzang :
Moeder leve lang!

Moeder veler kinderen,
U zal, neen! geen onheil hinderen :
Over moeders lot
Waakt de kinderbeê bij God.

In uw twintig huizen heden
Werd zoo vurig afgebeden
Dat de Heer Zijn gunst volmaak',
Dat nog lang ons Moeder smaak'
Hare wèrken, Zijnen zegen...
Om de zijden van haar huis (1)
Tusschen Kribbeken en Kruis,
Komen nieuwe druiveloten,
Nieuwe olijven uitgesproten...
Heil! heil! de jubeldag
Verkondt wat moederdeugd vermag
Door hooge wijsheid voorgelicht...
Heil, heil! 't is al voor God en 's naasten goed gesticht.

Dr. H. CLAEYS, past.

(1) Ps. CXXVII, 3.

« LICHT!... LICHT!... LASS MEHR LICHT EINKOMMEN!... »

(Kreet van Göthe op zijn sterfbed.)

Zij doorvorschen diepe boeken,
vol godloochening en vloeken,
om er 't heimlijk woord te vinden,
dat de raadsels mag ontbinden,
rijzend uit den donkeren schoot
van het leven en de dood.
En daar is een open Schrift,
door eenvoudige hand gegrift,
uit wiens heldere hoogte een God
reikt de sleutels van ons lot;...
maar 't vernuft der filosoven
wilt op duivelsvlerk naar boven.

En ze wroeten en ze zoeken
door hun listige lasterboeken;
en ze zoeken en ze ziften
een systeem uit al die schriften:
en dan schrijven zij hun boek
vol waanzinnig doolgezoek.
En daar is een vast Systeem,
niet gebouwd op kwelm en kleem,

maar geworteld in de rots
der onwrikbre Waarheid Gods:
't vroom Geloof der vrije zielen
die godvreezig nederknielen.

Maar d'hooveerdige filosoven
zullen buigen noch gelooven:
liever laf hun adelaarspennen
en hun goddelijke inborst schennen;
liever strompelen door den nacht
van hun heilloos droomgedacht,
dan den blik te slaan naar 't Licht
dat de zonnen heeft gesticht;
— dan te volgen, vroede en fier,
de onverwinbre Kruisbanier;
— dan de zetelen in Gods glorie
op den dag der Eindvictorie.

Maar de trots der filosoven,
die een Eden dierf beloven,
kan, tot heul, aan de arme lieden
niets dan den revolver bieden;
aan hun eigen dorrend herte
knaagt een diepe kankersmerte:
Göthe's kreet in stervensnood
legt onheelbre wonden bloot.

. . . .

Glansomkroonde Kristenleere!
zegen van den zoeten Heere,
Die langs al zijn wandelpaden
strooide een schat van wonderdaden
en van hemelsche genaden!
Drijmaal heilig Evangelie,
roodgeverfd in de martelie
van den Kruisgod en van scharen

serafijnsche martelaren,
talloos als de zee heur baren !
U, voorwaar, zal 't volk gelooven,
tegen 't woord der filosoven,
die uw nimbe willen dooven
en uw zielenscepter rooven,
doch geen anderen grondsteen geven
aan hun stelsels hoogverheven
dan hun tuchtloos modderleven
en den afgrond zonder licht
van hun uitgeboord gezicht.

Op Sint-Pietersdag.

F. MARIMAN.

UIT SINT AGNES.

I. — Voorzang.

Communiebruidje op lichte hoogtijmis
In 't sneeuwblank mèt vèr overgolvend blond !
De jonge pracht, ombloesemend uw mond,
In sluierwit tot theerooszachtheid frisch

Verdonst, terwijl het rozentakje, rond
Uw hoofd gestrengeld, helder bloeiend is...
Uw harte rein, waar de Aartsgeheimenis
In blinkt, aanschouw ik in den morgenstond:

In het klaarvloeiend licht lichtblauw satijn
Der oosterlucht kort voor den zonnegloed,
Met 't zacht getin van de' ochtendsterre-schijn...

Altijd, altijd 'k uw beeltenis blij-stil
Voor mij zie zweven : ik u zingen wìl,
Lieve Agnes, maged ! ik u zingen moèt !

II. — Maagdelijke Toewijding.

1.

Nomenta blinkend rust in maneschijne :
De heuvelen in blauwig witte pracht
En zwarte schaduwen, als golvenjacht
Heel ver in klare stilte henendeinen...

Plotsling hèlzilver, wijduitvloeiend zacht.
In 't doffe donker, aanlicht teederkleine
Bruid Agnes, lisplend beden, stille reine,
— Sterlichten in kil-stalen winternacht —

Zij huppelt blij naar de onderaardsche gangen,
Waar zij haar sneeuwe kuischheid wijden moet
Voor eeuwig aan heur kuischen Jesus zoet.

Hoe heel haar harte beeft van smachtverlangen,
Om God te omhelzen en op hare wangen
Te voelen leeken druppels godlijk Bloed !

2.

Subliem sint Agnes neerknielt voor de altaren,
In blanke extase-rust ter zij gebogen
Het jong-lief hoofd, zóó argloos onbewogen,
Alsof ze in englenarmen ingesluimerd ware.

Staâg zuchten, steelsch ontsnapte, suizlend varen
Door 't plechtig stille — vederwolkje aan 't hooge
Wijd-strakke azuur —, die telkens, telkens pogen,
Mij 't kuisch geheim van Agnes te openbaren...

Misterie-lelie ! hoe uw zijden bladen,
Van Jesus' Maagdenbloed heel licht doorschenen,
Onder den zoeten last van edelsteenen,

Teer opendauwen...! Hoe uw kelk, beladen
Met mannadauw, in verrukking, voor Eéne
Haar hartebloei ontsluit en gouden zaden !

3.

In frischheid van de blauwende ochtendluchten —
Als alles zingt van jeugd en maagdlijkheid —
Mijn Agnes uit de katakomben schrijdt ;
Haar leden, de van hemel als bevruchte,

Door wuivend englenwieken ommevleid
In 't streelen van der koelte balsemzuchten ;
Haar reine ziele één visioenenvluchte,
Stil kringend hoog in sfeer van zuiverheid...

Daar opzweeft boven den berijpten grond
Het winterig karmijn van de'ochtendstond,
Lichtrozig wegwazend in zilverzijde.

Lieve Agnes ! wier gesluierd aanschijn bidt
Teerblozend boven 't bruidskleed, maagdlijk wit,
In u mij schooner morgen komt verblijden !

L. TAMES.

WINTERBODEN.

Zwarte raven
                    graven
kuiltjes in den grond,
dragen trage,
                    heel trage,
cirkels beschrijvend in 't rond,
dikke, groote
                    okkernoten
in de putjes die ze groeven,
                    de vogels, de droeve......

Kraaiend,
                    draaiend,
vliegen ze dan in de olmenboomen :
Dra zal de Winter komen........

JULIUS-J. L'ABBÉ,

Oostende.

IK BEN EEN ZONNE.

Ik ben een zonne, gloeiend van verlangen
Om op te steigren naar de blauwe bogen
En gansch den hemel met mijn stralende oogen
Met vlammend gouden liefdeblik te omvangen.

Al lokt de wereld met sirenenzangen,
'k Voel me onweerstaanbaar opgevoerd ten hooge :
Een liefde-zee, van 't aardsche niet bewogen,
Een hemel-liefde vult mijn diep verlangen.

o, Liefde, geef mijn liefde zonneschachten,
Een zonnegloed van liefde, en zonnekrachten
Om op te gaan ten hemel, tot mijn smachten.

God is mijn liefde en God is mijn gedachte ;
'k Put uit zijn licht wat liefde-glans ik wachte,
Om zonnegroot te zijn voor de geslachten !

ULR. I. F. TEN FEX.

NOORD-NEDERLANDSCHE KRONIEK.

IV.

Iets zekers weet ik niet van Cyriel Buysse: alleen, dat hij, de Vlaming, bij voorkeur in Noord-Nederlandsche tijdschriften schrijft en bij afwisseling wordt geprezen en gegispt — maar meest toch geprezen door de critici in onze toonaangevende — natuurlijk! — niet-katholieke tijdschriften. Ik weet verder uit die kritieken, dat zijn romans en novellen zeer grof, zeer sensueel, maar tevens zeer krachtig en zeer zielkundig moeten zijn. Maar iets zekers weet ik niet van hem, ook nu nog niet, nadat ik het eerst van mijn leven een geheel boek van hem las: « Te Lande » onlangs verschenen. Doch ik meen hem nu toch te kennen, dezen Cyriel Buysse: ja! ik ken hem zeker en vast.

Deze man moet katholiek... zijn geweest. Hij heeft er echter nooit iets aan gedaan, kent zijn Katechismus niet meer, zelfs niet van aanzien, is nu apostaat, of iets, wat er op gelijkt; ten minste met een apostaat heeft hij gemeen de vinnige minachting voor al wat met wijwater is geraakt of wat naar wierook riekt. Hij is echter een zeer domme spotter: hij kent de zaken niet, waarmêe hij lacht.

Cyriel Buysse moet zijn een Vlaming van geboorte, maar van hart is hij een Waal, valsch en vuig: want hij haat en belacht en onteert het Vlaanderenland; en het edelste en het reinste en de kern van dat land: het boerenvolk, hechte kracht tegen al de Fransche listigheden, dat volk miskent en veracht hij.

Hij is verder een moderne naturalist; dat is: hij houdt van modderrivieren en mestvaalten: hij aast op afval van zonde en zinnelijkheid: zijn zoogenaamde helden en heldinnen zijn zondaars en zondaressen of gekken of monsters,

naar zijn eigen smakelijke uitdrukking. Ellende en ellendelingen beschrijft hij naar het leven — en wat niet grauw genoeg is kleurt hij met zijn grijze tinten op, en waar de zon nog doorschijnen kan, dikt hij de nevels tot wolken aan. Dat noemt hij waarheid in de kunst.

Van zelf spreekt, dat Cyriel Buysse een pessimist is — of liever, dat hij er voor poseert : want hij zoekt uit modezucht het leelijke en het gemeene en het verlaagde en het dierlijke op. Waar het niet is, brengt hij het uit eigen — wat heldere! — fantasie aan, tot meerdere eer en glorie van zijn rechte en echte leer : « het leven is niet waard te worden geleefd ».

Doch intusschen schijnt het leven zelve ook voor Cyriel Buysse sterker dan zijn leer over het leven, want hij vindt dat leven toch wel waard te worden beschreven. Boek op boek volgt, novelle op novelle : hier hebt ge er vijf over dat lage en diepgezonken boerenvolk van Vlaanderen. Hij schept er behagen in, dat leven zoo nauwkeurig mogelijk te beschrijven : er ontsnapt niets, niets aan zijn « herinneringen ».

Want Cyriel Buysse is maar niet een oppervlakkig pessimist : hij is een zielkundige! hij maakt zielkundige problemen, werkt die uit, en vult zoodoende bladzij na bladzij. Hij schrijft zielkundige novellen, hij dringt tot het hart, snijdt open en ontleedt. Maar hij snijdt meest altoos verkeerd; waar hij het hart meent te raken, raakt hij iets anders : ik zou Cyriel Buysse moeten zijn om te zeggen, wat. Maar hij is geen zielkundige, hij weet niets van de ziel, niets van zieleleven; hij kent het lichaam en zijn werking en zijn dierlijke driften en zijn organische oefeningen en afwijkingen vooral. Hij kent den mensch als dier, maar den mensch als beeld Gods is voor hem een legende.

Zooals alles, wat boven zijne zinnen en gevoel gaat, legende is. Het bestaat niet : het geweten, met het hopen op iets, wat dan ook, dat men hemel noemt; de angst voor iets, wat het zij, dat gerechtigheid veronderstelt.... Zijn helden sterven als honden, of gaan met Spinozakalmte, als marmerbeelden zoo sereen, zich verdrinken in de rivier....

Cyriel Buysse is echter op zijn manier een idealist. Maar dat zonnetje van humaniteit en sentimenteele visioenmanie, waarin hij vooral zijne heldinnen zetten wil, is als een bengaalsche vetpot, die de duisternis nog donkerder maakt en daarenboven de atmosfeer met rook en smetlucht bevuilt..... Ik griezel van weeë verachting bij het « extatisch

vizioen », dat die akelige Juffvrouw Hortense, op het eind van dit boek, stervende aanschouwt.... En ik bidde den Heer Cyriel Buysse om voortaan ons lief Kindeken Jesus te laten rusten op de Maagdelijke schoot van Maria : hij blijve er af met zijn vingeren, vunzig en klam als de vingeren van Uriah Heep!...

Hij grijpe waar hij wil! in wespennesten het liefst.... mij goed. En wie er plezier in vindt, gestoken te worden, koope de wespen, die deze makelaar van slechte boeken aanbiedt....

Slechte boeken! en dubbel slecht, omdat deze Cyriel Buysse helaas, helaas, talent, groot talent bezit, en als schrijver inderdaad een machtige kunstenaar blijkt. Hij schildert met kleuren, ongemeen frisch en rijp, zijn groepen zijn vaak weergaloos verrassend; zijn typeering meest wonderbaar raak.... Maar nogeens helaas! dat zooveel genâ zoo jammerlijk wordt misbruikt.

Een boek als dit « Te Lande » is vierdubbel slecht : omdat het een kaakslag is in het aangezicht der Vlaamsche Landmaagd! Neen, geen kaakslag; die is brutaal maar openbaar; doch dit boek is als knijpen, sarrend en benepen; als verraderskussen, vlijmend en gemeen!....

En dit boek draagt tot schutsblad :

Aan mijn Vriend
Maurcie Maeterlinck
zijn deze herinneringen uit ons Vlaanderenland
gewijd.

Ik wensch Maeterlinck geluk met zulk een vriend : en « ons Vlaanderenland » met zijn twee zonen, waarvan de een zijn taal en de ander zijn volk veracht!

Wat een verkwikking, wat een verheffing als men na dit ten slotte toch walgelijke en neêrdrukkende boek van Cyriel Buysse, de eersteling van Mej. L. Duykers « Hoogere Vlucht » lezen gaat. Daar waait ons alweêr de frissche koelte tegen, waarin de Heer voorbij gaat : daar geuren ons weer de rozen toe, die St. Elizabeth droeg in haar schoot; daar zwelt langzaam aan tot levens- en strijdenslied de oude

roerende beê : « kom, Heere Jesus, kom ». O dit boek vertelt ons weer van de dingen, die onsterfelijk zijn in dit sterfelijke leven; vertolkt ons weer de zielekreet van den schreienden Augustinus, die ruste bad en nergens ruste vond dan in God!

Laten Blanche en Hortense van Cyriel Buysse reddeloos en radeloos sterven, de eene in krankzinnige wanhopigheid, de andere in weekelijke mijmerij, onze Lise gaat als blije morgenvogel nieuw uitvliegen in hoogere vlucht, en voelt zich herleven bij het lichten van de reine zon. Zoo eindigt deze roman en het eind teekent het geheel :

« Al wat zij uitgestaan en geleden had, was vergeten. De laatste jaren waren uit haar geheugen gewischt. Een nieuw leven ging voor haar open, een leven van werk en opoffering, maar ook van hoop en liefde.

En toen zij 's avonds in hare kamer kwam, strekte zij hare beide armen uit naar het donkerblauwe uitspansel, met duizenden sterren versierd; en in den zoeten, rustigen, met geuren van bloemen bezwangerden nacht riep zij uit, met eene stem die van hartstochtelijk geluk sprak:

» Aan U, mijn God, aan U alleen... en voor altijd! »

Nu weet ik wel, dat, wat groot-litterair vermogen betreft, tot nog toe de schrijfster moet onderduiken voor Cyriel Buysse en haar taalvogel lagere vlucht neemt dan de zijne. Maar Cyriel Buysse schrijft sinds jaren en zijn meesterschap is toch enkel vaak een vormenheerschappij. Hier in deze roman vindt ge, wat ge bij Cyriel Buysse geregeld mist : een edele gedachte, een treffende gebeurtenis; een waarachtige zielestrijd; en God dank : de overwinning — de eenig rechtvaardige, de alleen vrede en rust schenkende. — Ik lees geen romans, om er door te worden neêrgeslagen als koren door de stormwind, ik wil er door worden opgericht — mijn ziel moet er door glanzen gaan, als die korenaren in zomerzon. Ik zie ellende genoeg — in me zelven en buiten me in de wijde wereld : overal strijd — overal opstand — overal Godsverachting en menschenonteering : ik vraag aan onze dichters om geluk — om deugd — om vrede — om Godseer en menschenver-

heffing. Wie dit tracht na te streven met ernst, met toewijding, en talent bezit, zal van zelf den vorm zijner idealen volmaken. Stijl en taal zullen krachtiger, vaster, kernvoller worden. De lijnen zullen zuiverder worden getrokken, de teekening rustiger en bij meer innige kleurwarmte toch minder schril wezen. De typen zullen ten einde toe worden volgehouden : waar b. v. een vrouw uit de wereld met haar ijdelheid, met haar koude ziel, met haar gewetenlooze koppelarij — met alles wat zulk een karakter teekent en bepaalt, optreedt, zal men zorgen, dat zulk een vrouw na in allerlei scenes uitstekend haar rol te hebben gespeeld, ten slotte niet doet als een zeer zwak vrouwtje, dat toch eigenlijk zoo kwaad niet is, maar last van overgevoeligheid heeft. De karakters zullen ook niet te veel geforçeerd worden : geen mensch is enkel boos en enkel braaf : en een gewoon mensch is meestal niet satanisch in zijn zonde. Ook zal men zorgen, dat nimmer een zwak en onbeduidend meisje, die alleen maar wat zenuwachtig blijkt, opeens een leeuwin wordt, brullend op een sofa!...

De roman van mej. Duykers is een eersteling : maar menig bladzij is van groote schoonheid. De idylle b. v. tusschen Lise en Edmond is allermooist — al is die Edmond me toch op den duur een te droomerig en te zwakkelijk mannetje. — Maar de vader van Lise steelt mijn hart en die tooneeltjes tusschen vader en dochter zijn wel het best in het boek. Als er nog niet iemand was, die me voor alles lief is : de oude Trees... Die vind ik nog mooier en aantrekkelijker dan de heldin zelve. Want deze bekoort me een tijdlang — maar als die Maurice Steindorf optreedt, dan wordt Lise me al minder en minder aangenaam, en ze maakt het op het eind niet heel en al meer goed. Dan loopt ze te haastig, om te kunnen bewonderd worden : van het gasthuis naar de kerk en van de kerk naar huis, om te verdwijnen in het klooster. Dat zieleproces moest meer bedaard zijn beschreven : of liever het moest beschreven zijn — wat nu inderdaad niet gebeurd is : wel de uitkomsten, de openbaringen, de opwellingen, maar niet de stille oorzaken — ontwikkeling — strijd — angst. Daarenboven ik zie nergens een leidsman, die het nonnetje klaar maakt : nergens den toch onmisbaren biechtvader...

Maar ik ga te ver... verder dan mijn plan was. Dit boek is veel te goed, veel te krachtig werk, om onvriendelijk

te worden behandeld. 't Is daarenboven een eersteling. Bloesems nu neemt ge altoos voorzichtig in uw handen : met losse vingeren, haast vlinderend er over heen, streelt ge de teêre blaadjes en knoppen. Ge weet, hoe spoedig ze sterven kunnen, en hoe een knakje in hun stengel het leven weg kan doen vloeien voor altijd. Ge weet ook, hoe kostbaar de bloesems zijn : zonder bloesems nimmer vrucht, en ongerepter bloesem, rijper en blozender vrucht.... in vollen lichten zomer!

B.

KRONIEK VAN ITALIE.

De Katholieken en de H. Stoel tegenover Italie in de tegenwoordige omstandigheden.

Geheel Italie heeft geweend van spijt en verontwaardiging bij den dood van koning Umberto : de katholieken hebben den algemeenen rouw met oprecht en rechtzinnig gemoed gedeeld. Z. H. de Paus gaf er hun het voorbeeld van. Diep ontroerd bij het vernemen van het schrikkelijk schelmstuk, was hij de eerste om aan koningin Margareta van Savoie te berichten dat hij deel nam in haren rouw, en hij offerde de H. Mis op tot lavenis der ziel van den ongelukkigen vorst.

De kard. Ferrari, aartsbisschop van Milanen, bisdom waar de moord gepleegd werd, gebood aan zijne priesters in al de kerken missen op te dragen voor den koning, en hij trok zelf naar Monza om er de Koningin een bezoek te brengen. De katholieke kringen van Milanen, Monza, Rome, de Marchen enz. gaven hunne deelneming te kennen in omzendbrieven : al de dagbladen, de «Osservatore Romano» aan 't hoofd, en dit op uitdrukkelijken wil van den Paus, schreven artikels waarin zij dezelfde gevoelens uitten. Ziedaar hoe de katholieken, die men korten tijd geleden als de grootste vijanden van het koningdom in Italie deed doorgaan, hunnen haat jegens den koninklijken stam weten uit te werken. Zij leggen, wel is waar, de hand op de wonde waaraan Italie lijdt : het miskennen van het gezag, hetwelk miskennen uit de grondbeginsels der revolutie van het officieel Italie voortspruit. De liberalen van Italie willen den oorlog tegen de Kerk; zij verbannen de godsdienstleer, en aanzien als heldendaden de politieke moorden en diefstallen gepleegd tegen al wie aan hunne plannen weerstand bood.

Zij wilden bij middel van de wapens Italie vrijwaren van al de rooversaanvallen en geweldenarijen, en met hunne leeringen hebben zij er de koningsmoordenaars voortgebracht.

O mocht die droevige dood toch eene heilzame les bevatten voor de vorsten en besturen van Italie! Mocht de handelwijs der katholieken en des Pauzen zelven in deze droevige gebeurtenissen toch eindelijk eene toenadering bereiden van wege Italie's hoofdmannen met den H. Stoel.

Volgens de lezers kunnen oordeelen is Leo XIII zooveel mogelijk toegevend als er spraak is van personen. De ongelukkige vorst leefde in vijandschap met de H. Kerk. Hij was wel is waar niet « vitandus » en had bijgevolg zijnen hofkapelaan, was nu en dan in de mis tegenwoordig enz.; en zie met den dood is er enkel spraak van gebeden en missen om Gods bermhertigheid voor zijne ziel af te smeeken.

Maar in zake van principen is de Paus onwankelbaar. Altijd blijft het vast het wreede « *non expedit* » dat zulken schrik inboezemt aan de doctrinairen van Italie, en dat, metterdaad, den steun der katholieken aan hunne liberale conservatieve politiek onttrekt. Crispi heeft meer dan eens pogingen aangewend om het pauselijk verbod te doen intrekken — maar vruchteloos! — In den laatsten kiestijd drukte Z. H. zijnen wil even krachtdadig uit in eenen brief aan den kard. aartsbisschop van Milanen. De aartspriester van Robecco d'Oglio Don Boldori, van het aartsbisdom van Cremona, had niettegenstaande dit uitdrukkelijk verbod zijne onderdanen aangemoedigd om voor den ministerieelen kandidaat te stemmen, en in eenen brief aan een liberaal dagblad gestuurd, had hij voor reden zijner handelwijze de noodzakelijkheid aangegeven voor de katholieken om de socialistische propagande tegen te kanten. Hij werd naar Rome geroepen ad audiendum verbum, eene kanonieke straf werd hem opgelegd tot op den dag dat hij zijne gezegden zou intrekken en zich ten vollen onderwerpen.

Deze maatregel van den Paus heeft den aard van een gedurig protest tegen de inneming van Rome, maar het steunt nog op andere redenen van algemeen belang. Zoodat de liberalen intusschentijd hun vuil goedje alleen moeten trachten klaar te krijgen, doch gelijk het overal elders gaat

aan hunne eigene krachten overgelaten, zij zijn onbekwaam den altijd rijzenden vloed van het socialismus te weerstaan.

Is een akkoord tusschen het politiek Italie en den H. Stoel dan onmogelijk? En zal Z. H. Leo XIII, de groote vriend van Italie, nog langen tijd verplicht zijn dezen maatregel te behouden tot schade en schande van Italie?

Z. H. heeft reeds twee of driemalen den eersten stap gedaan tot eene toenadering, maar Italie's bestuur blijft doof. Ondervraagt gij de katholieken om te weten waarin dit akkoord zou bestaan : velen verschillen van gedacht, maar de oprechte strijders door middel van hunne dagbladen roepen het luidop : « Naar den Paus gaan ». 't Is hij die daarover te beslissen heeft : Hij bemint Italie genoeg om de vrijheidstrevingen van zijne volkeren te eerbiedigen, en Hij allêên is bekwaam om te oordeelen wat hij van noode heeft om zijne eigene vrijheid te staven.

't Is twee maanden geleden dat don Albertario tijdens het obstructionisme in de Italiaansche Kamers in den *Osservatore Cattolico* schreef : « Er is geen tijd te verliezen, klopt op de deur van het Vatikaan, het Pausdom alleen is de zekerste waarborg van het Koningdom in Italie. »

Ik schrijf hier eene overweging neder van « la Tribuna » van Rome, daags na den moord op koning Umberto. Wat het jodenblad daardoor verstaat is heel duister, maar in den katholieken zin genomen bevat het eene groote waarheid :

« De moord op koning Umberto is het einde van een oud en het begin van een nieuw tijdstip, zeg ik, in hetwelk Italie zich op ernstige wijze zal wapenen en versterken op geestelijk, zedelijk en politiek gebied tegen zijne vijanden van den binnen; zooniet zal het insgelijks in korten tijd op bloedige wijze omkomen, gelijk zijn Koning ».

Mocht Victor-Emmannel III, gesteund door het bestuur, toch eindelijk dien kostelijken stap doen en alzoo aan zijn land, nieuw bloed en nieuwen levenstocht ingeven, dank aan den onderstand van het katholiek gedeelte des volks.

PAOLO GENTILI.

Rome, 4 Augusti 1900.

BOEKENNIEUWS.

De Roode Roos. — *Zinnespelen en andere tooneelstukken der zestiende eeuw voor het eerst naar het Hasseltsch handschrift uitgegeven door* Osc. Van den Daele en Fr. Van Veerdeghem. Bergen, Dequesne-Masquillier en Zonen, 1899.

De Heer H. Van Neuss, Rijksarchivaris te Hasselt, was zoo vriendelijk ons eenigen tijd het handschrift toe te vertrouwen, dat in het werk van de heeren Van den Daele en Van Veerdeghem beschreven wordt, en waaruit zij drie onuitgegeven zinnespelen mededeelen. Vroeger behoorde het toe aan de Hasseltsche Rederijkkamer *de Roode Roos*, en de stukken die het bevat werden door twee leden dezer Kamer in de jaren 1611 tot 1615 overgeschreven : vier « historiael » spelen (*Coninck Balthasar*, *'t Belech van Samarien*, *Susanna*, *Josue*), twee spelen van Sinne (*Ontrouwe Rentmeester*, *Trouwe*), en drie andere « historiael » spelen (*Judith*, *Hester*, *Ammon en Thamar*) maken het aandeel uit van den eersten afschrijver, Rener Comans; ze beslaan de 218 eerste bladzijden. Willem de Heckleer, de andere afschrijver, schreef het overige af : het spel van Sinnen *Bruer Willeken*, de *Prologhe op dincompst van Prins Ferdinand* te Hasselt den 30n April 1614, Houwaert's *Tragedie vanden Orloge* met haar tegenhanger *een Comedie vanden Peys*, en zijn *Dialoge* tusschen Duecht, Constantia, Adulatie en Calumnye welke erbij hoort. Ook van Heckleer's hand zijn het vijftal bladen aan 't slot, met aanteekeningen over de uitgaven der Kamer van 1611 tot 1628.

Wat het werk van de heeren Van den Daele en Van Veerdeghem aangaat, het laat in vele opzichten veel te wenschen over.

In de inleiding beweren de uitgevers dat zij den tekst, hoe onregelmatig deze mocht zijn, getrouw mededeelden :

« In onze uitgave is de tekst van het handschrift nauwkeurig weer« gegeven en de oorspronkelijke gedaante der stukken behouden. De « verkortingen, alle met volkomen zekerheid op te lossen, werden voluit « gedrukt; ook enkele baarblijkelijke fouten of vergissingen der schrijvers « of afschrijvers zijn zooveel mogelijk verbeterd. De spelling kon hierbij « eenige moeilijkheid baren, daar zij noch eenvormig, noch regelmatig is; « de schuld ervan kan zoowel aan de schrijvers zelf als aan de afschrijvers « liggen. Wij hebben gemeend al die onregelmatigheden niet te moeten « wijzigen, daar zij toch bij het lezen geene moeite opleveren en den « tekst leeren kennen zooals hij is; alleen hebben wij alom *y* voor *y* en *ÿ* « gebruikt, die in het handschrift onverschillig aangewend worden ». (Blz. 24).

Alle vitterij van kant gelaten, doen wij enkel opmerken dat op *zeer vele* plaatsen de uitgevers *slecht* gelezen hebben, zonder dat onduidelijk-

heid van het handschrift als verschooning kan worden ingeroepen; een aantal verzen werden daardoor volkomen onbegrijpelijk, terwijl de *Woordenlijst* verrijkt werd met de verklaring van verscheidene uitdrukkingen, die in het handschrift niet staan.

Geene enkele bladzijde bijna, of zij draagt de sporen van zeer groote nalatigheid. De lijst *verbeteringen* achteraan is zand in de oogen. Welke lezer toch zal achterdocht koesteren ten opzichte der nauwgezetheid van uitgevers, welke het noodig achten *errata* aan te stippen als de volgende :

dooghen »	*lees* :	dooghen » —
springt op,	»	springt op
revieren	»	revieren,
nachten	»	nachten,
hij	»	hij :
sinnekens	»	zinnekens
alsoemen	»	alsoe men
duitsch, vlaamsch	»	Duitsch, Vlaamsch

enzoovoort....

Dat herinnert aan de knepen van den ouden Bormans, toen hij den Sint Servatius voor 't eerst uitgaf, zoogezegd volgens het handschrift, « sans y changer une lettre, sinon de temps en temps une majuscule » en met behoud zelfs van de meest tastbare fouten. — Jawel, — en de willekeurige veranderingen krielden.

Het stuk van den ONTROUWEN RENTMEESTER begint met een kijfpartijtje tusschen *t Versteent Herte* en *Ontrouwen Dienst*, de twee sinnekens.

Duer u, zegt *Versteent* r. 22-23, menighen dlyff aventueren moet
En stelt in kueren dbloet....

Wat mag dat beteekenen, vraagt men zich af. Laat ons eens kijken in de *Woordenlijst*, — volledigd naar aanwijzing der *Verbeteringen* achteraan :

KUEREN, in-stellen, keure, wet, gerecht, straf bij eene keur bepaald; R(entmeester), 23. Eerder lat. *cura*, zorg, angst, gevaar.

Zien we echter in 't Hs., zoo vinden we daar de moeilijkheid opgelost. 't Was veel te ver gezocht langs *keur* en *cura* om :

En stelt in *rueren* dbloet....

Op 't verwijt van *Versteent Herte*, snauwt *Ontrouwen Dienst* zijn bondgenoot toe (r. 24-25) :

Swycht; duer u neempt totten helschen forneyse
Menich syn reyse als een onverlaet groet.

Onverlaet groet. En er moest een rijm komen op *daet want* en op *quaet plant.* — Dit is aan de heeren Van Veerdeghem en Van den Daele ontgaan. Zeer duidelijk heeft nochtans het Hs. de lezing

Menich syn reyse als een onverlaet quant.

Een weinig verder laten de uitgevers *t Versteent* het volgende zeggen (r. 44-45) :

Nichte, ick weets noch van u; tis, segick, wondere,
Dwelck ick besondere nalaet verhoelen.

Lees met het Hs. :

Nichte, ick weets noch van u; this, seg ick, wondere,
Dwelck ick besondere nu laet verhoelen.

R. 52-53 zegt *Ontrouwen* volgens de uitgave:

> Ou, waerom spraeckt ghy my toe soe vileynlyck
> Daer wy gemeynlyck syn en vry in eenen spele;

doch in 't Hs.:

> Ou, waerom spraeckt ghy my toe soe vileynlyck
> Daer wy gemynlyck syn van eenen spele.

R. 98 luidt in de uitgave:

> Loopen nerstelyck allen dinck bestellende

maar in 't Hs.:

> Loopen rennen nerstelyck allen dinck bestellende

Er stond eerst *Loopen ranten meesterlyck*, waarvan doorhalend en er boven schrijvend *rennen nerstelyck* gemaakt is.

R. 105 lees *schier*, in plaats van *hier*.

R. 103 lees: oft my *wert* het hooft gelyck eenen sot geschoren, in plaats van *steet... ghelyck...*

R. 134 drukken de uitgevers *duer(r)innen*, en in de Woordenlijst stellen zij 't voor alsof de lezing van 't Hs. werkelijk *duerinnen* was: « *Duerinnen*, voor *Duerrinnen*, doorloopen, R(entmeester), 134 ». En 't Hs. heeft, duidelijk en klaar: due*rr*innen. Wat is me dat voor een *Woordenlijst* en een tekstcritiek?

R. 160 lees *naecte* (in de uitgave *raecke*).

R. 215. Dats u ghedaen, naer uwer voorbeden.— Alhoewel er een rijm op *loosheden* noodig is, laten de uitgevers dat zoo maar staan. Lees, met het Hs.:

> Dats u gedaen naer uwer voos beden.

R. 301-303 zegt de *Coninck*:

> Soe weet dat van my sal werden begeert
> Generael rekeninghe, scherpelyck geretorqueert
> Voor my present.

De uitgevers drukken:... ge*ex*torqueert *Door* my present.

R. 396 *lees*: Geen suchten cleerlyck (Uitgave: Geen duchten claerlyck).

R. 454-455 *lees*: Begeerdyt anders... Al voerdy dan qualyck (Uitgave: Begeerdyt immers... Al vaerdy...)

R. 463 *lees*: bestoetse eens (Uitgave: bestaetse).

R. 468 *lees*: van goeder famen (Uitgave: samen).

R. 530 *lees*: Sy coemt hier (Uitgave: Ghy coemt hier).

R. 540 *lees*: Lieff, wat ghy syt dinckende, werdys een volsadere (= die ten volle verzaadt). — In de uitgave staat: velsadere; wat aanleiding geeft tot de volgende scherpzinnige verklaring van dat wanschepseltje:

VELSADERE, R(entmeester), 540; waarschijnlijk ader, en fig. bron, mijn. Bij Kil. velt, velts, rupes; rots.

Met zulk een toelichting, en een zak steenen... Tot een even vermakelijk-treurig zoeken naar zijn bril als men hem opheeft, geeft het *kinnentassere* der uitgave, r. 554, aanleiding:

Ey kinnentassere, zegt de Weerdinne tot haren man, en hebdy niet vergeten te schrijven?

Kinnentassere, wat mag dat zijn? Nooit gehoord of gezien. Goddank de *Woordenlijst* deelt het ons mede:

KINNENTASSERE = Kinnentastere, die de kin streelt; *kinne*, kan hier heel wel in den zin van *sekse* opgevat worden; R(entmeester), 554.

Jammer om al dat te kwiste gooien van scherpzinnigheid... In 't Hs. staat zoo duidelijk mogelijk :

Ey *hinnentastere* en hebdy niet vergeeten te schryven.

En wie nu vraagt wat *hinnentaster* beteekent, die ga eventjes maar zien bij Verdam.

Het zou te ver leiden op deze wijze voort te gaan. Een en ander is onderaan nog bijeengebracht in nota (1). Alleen weze hier nog aan-

(1) *De lezing van de uitgave staat tusschen haakjes* : RENTMEESTER. 568 Dats een dan (Dats een dat). 574 doet my (laet my). 586 een goy bierfluyte (een bierfluyte). 587 Longeren (Lengeren). In en vuyt met den pot (In met den pot). 615 ontscaect (ontsaect). 622 fondiment (fondment). 641 Sulck (Sulcks). 665 't Hs. heeft : Ey goey sy en souwen; boven *Ey goey sy* staat *tiaen* (Tiaen sy en souden). 669 't Hs. heeft : Wat joffrou Anneken met v schoon visagie, maar de woorden *Wat joffr. An...v* zijn doorstreept; *Hoe comen sy dus... haer* staat er boven (soe coemen sy dus met haer...). 735 duer (daer). 744 voerdachtich (verdachtich). 754 sinlichyt (sinkichyt; en zie de Woordenlijst daarop!) 759 oñaerdighe (onwaerdighe). 766 Ontschaeckse (Ontschieckse). 776 voer v tanden (over u. t.) 825 leven (beven). 843 't Hs. heeft : te Breysem, maar deze plaatsnaam is doorstreept; er boven staat : curingen (te Curingen). 935 hitte der sonnen (h. en s.). 975 hermen (kermen). 980 vry (sy). 983 *'t Hs. heeft* : nv niet jedt, *maar* niet *is doorstreept, en er boven staat* twint (en twint niet). 987 sachmen (sal men). 994 ouer tvlourken (vuer tvuerken). 995 Ghy maeckt haest een edelman van een slecht lourken (G. maeckte h. e. e. v. en slecht). 1000 Ick geve u een swick (I. g. u een sob, ick; sob *dat in 't Hs. niet staat wordt dan uitgelegd in de Woordenlijst!*) 1017 deerlyck (duerlyck). 1020 wachten (vlachten). *Bij* 1054-55 *is de randnota uit het Hs. vergeten :* Hier sidt den coninck en rekent. 1140 playsantie (plan somken). R. 1146-50 *worden gesproken door den* Coninck. 1185 x duysent (= 10.000; *in de uitgave* : in duysent). 1192 my (nu). 1206 veel (wel). 1210 u x (u en x). 1211 v bermhertichyt ouer hem (o berm. hem over). 1240 tquaet bouen tgoet (tquaet tgoet). 1271 oneerlycke (oueerlycke). 1320 Wilt lustich (Wilt u lustich). 1353 sondt (soudt). 1362 *'t Hs. heeft* : betaelt schidt wt, *waarvan naderhand gemaakt is :* betaelt v schult (betaelt u schult). 1372 ander (amen; *dit woord is dan natuurlijk in de Woordenlijst opgenomen*). 1384 met den cockock int haer vuyt (met den cock ock int haer wyt; *de uitgevers plaatsen hier zelf een* (?) *achter*). 1386 stibbel (tsibbel). 1404 ligt (legt). 1460 *In 't Hs.* terden, *en daarboven* gaen (gaen(terden)). 1480 Hangt aen doere (H. den d.; *en zie de Woordenlijst op* doere!) 1489 deerste reyse toe (deerste peyse soe). 1494 *In 't Hs.* eenen pispotte, *maar* pis *is doorstreept en* erden *staat er boven* (eenen erde (pis)potte). 1523 stoeckter (steeckter). 1529 nv onsachte (na ons achte). 1534 sy (hy). 1546 geworpen bloot (geworpen). 1547 ouer hem (om hem). 1575 daer sal (tsal). 1577 plyn (peyn). — Enz.

Enkele staaltjes nu nog uit de twee andere spelen :

TRAUWE : 18 montuerkens (monsieurkens). 19 gebroot (gehoot). 60 spinnen (spannen). 111 over (voer). 239 vertyen (verstyen). 270 worden onbevleckt (woerden onbeweckt). 278 vertereu (verseren). 283 hier (heer). 284 voer trouwe (ouer trauwe). 301 bewaert (vervaert). 346 hoeren (heeren). 363 heften (heft nu). 391 En (Aen). 430 Dien (Daer). 433 lande (hande). —

gestipt, dat de uitgevers tot zesmaal toe een regel oversloegen. Na r. 801 van den *Rentmeester* moet ingelascht worden :

Hy mach hem bekeeren, wilt hy, en beteren stille.

Na r. 62 van de *Trauwe* :

En dat wy soe wyt en soe breet sullen rinnen
Tot dat.... (de uitgave heeft verkeerd *En dat*...)

Na r. 838 van 't zelfde stuk :

Dat sy die werelt hauwen in hun bedwanck

In plaats van r. 863 der uitgave :

Duer Listich Vont en Bedrochelyck Goest openbaer

moet staan :

Duer Listich Vont en Bedrochelyck Geest toestoecken
En dit is te beclaegene int openbaer

Eindelijk na r. 1026 lasch in :

Om dat te wetene ist dat ick hake.

Nu de heeren Van den Daele en Van Veerdeghem zoo weinig zorg hebben besteed aan hunne uitgave, is er haast reden om maar blij te zijn dat zij zich tevreden hebben gehouden juist die teksten uit het Hasseltsch Handschrift te verknoeien, welke het minst belang opleveren. De « historiael » spelen toch lieten zij onaangeroerd, doch vatten kort, — hoewel soms met onvoldoende nauwkeurigheid, — den inhoud ervan samen in de inleiding. Het komt ons voor dat zij het belang dier bijbelspelen niet hebben ingezien. Vooral *Balthasar*, met de eigenaardige bezweringen van

---

De uitgevers teekenen niet aan, dat r. 447-64 met een streep in den rand zijn aangeteekend, om aan te duiden dat deze plaats mocht overgeslagen worden; en dat naast r. 465 een vers ter vervanging opgeschreven staat : *My sietmen uyter werelt gebannen wesen;* wat rijmt op r. 446. — 525 dwaesen (dwaelen). 538 ongeluckichen stal (ongeluckenstal). 558 en passim : princersse (princesse). 625 Ja allen ambachten (In alle a.). 639 thuys (struys). 646 slindere (sluidere). 706 en passim : nummermeer (nimmermeer). 883 Vrouwe cracht en moort (Vrouwecrachten, moort). 1047 moelen (maelen). 1146 luytste (luyste). 1170 gheocculieert (gheocculteert). 1188 Die in der warachtige religien om tseerste wercken (D. i. d. warachtigen r. om tsoetste w.). 1252 der waerhyt (en w.). 1281 der (en). 1324 gewaecht (gemaeckt). 1354 derren (derven). 1361 Hem te lauderene (Hem l.). 1372 ghenicheleert (ghenieheleert). 1378 Dies (Dus). 1397 Betich in den mont (Bet ick in d. m.) 1434 calomme (calomnie). 1445 dies (en dies). 1462 gelyck een sot (sot *staat, zonder eenige reden, in de uitgave tusschen haakjes en cursief*). 1475 Peyst (Stryt). 1525 hun (hem). 1612 pryselyck (peyselyck).

Bruer Willeken. 57 En tgat bewaye u (Ent Got beware u). 119 ten fijne (te syne). 199 eerst overmercken (eerst *ontbr.*). 216 en passim *oe* voor *oi*: Twoirt (Twoert). 284 vlueghels (vlieghels). 293 Ick ducht (Ick *ontbr.*). 398 Die (Der). 368 Daer veel loens (*In de uitg. gedrukt als volgt* : Daer veel loensch (loens?)). 375 Ygo (Ergo). 387 hier me (*in de uitg. gedrukt als volgt :* hier nie (nu?). 437 vlasch (valsch). 502 Ky (En). 549 stect (staet). 605 spectatuers (spectateren). Enz. Enz. Enz.

Belial en Belzebub, de *Beleghcringhe van Samarien* en *Josue* leest men met genoegen. *Balthasar* treft daarenboven door de regelmatigheid van zijn bouw. Alle drie steken vol leven, en het naïeve der voorstelling, de populair-platte maar tevens ook populair-rijke taal, en tusschen-in het wild-grappige van menig tooneeltje houden de verveling op een afstand. Uit aanteekeningen in het handschrift blijkt ten andere dat ze herhaaldelijk zijn vertoond geworden : *Balthasar* reeds in 1591, en voor de vierde maal in 1635; *Samarien* voor 't eerst in 1608, en voor de derde maal in 1670; *Josue* reeds in 1593 en voor de vierde maal in 1666. En 't is waarschijnlijk dat ze wel meer zijn gespeeld geworden; van *Judith* toch wordt in 't Handschrift maar een enkele opvoering aangestipt, in 1642, daar het nochtans van elders blijkt dat het stuk ook nog later, in 1669, werd vertoond (1). Moge de gebrekkige uitgave der drie Hasseltsche zinnespelen ten minste dit goede teweegbrengen, dat ze de aandacht zal gevestigd hebben op de Hasseltsche Bijbelspelen, en de wenschelijkheid doen inzien dat deze met zorg bestudeerd, en dat een paar ervan ten minste — doch op ernstige wijze! — uitgegeven zouden worden.

L. SCH.

Institutiones Philosophiae Moralis et Socialis quas in collegio maximo Lovaniensi Societatis Jesu tradebat A. CASTELEIN S. J. één boekdeel in 8° van 664 bl. — Prijs 6 fr. — Brussel. Oscar Schepens.

Om een juist oordeel over dit boek te vellen en zijne verdiensten naar waarde te schatten, is het noodig de drie bemerkingen in de Voorrede aangestipt voor oogen te houden.

Vooreerst verklaart de schrijver dat hij in zijn betoogtrant steeds de voorkeur zal geven aan het bewijs aan het gezond verstand ontleend boven het bewijs alleen op gezag steunend.

Zonder zich door eenige vooringenomenheid voor stelsels of personen te laten leiden en soms misleiden, zal hij iedere bewering, iedere meening nauwkeurig onderzoeken.

Als hoofdbron bij het bepalen der ware en gezonde leer raadpleegt hij bij voorkeur den H. Thomas volgens de herhaalde vermaning van Leo XIII, ook andere geleerden beschouwt hij als veilige gidsen omdat de H. Thomas geene volledige Moraal geschreven heeft, en de billijkheid eischt dat men aan het vernuft en de wetenschap van mannen als Suarez, Lugo, Ballerini, Palmieri recht laat wedervaren.

Op het bijna onafzienbaar zedelijk, rechterlijk, staatkundig, maatschappelijk, economisch gebied kiest hij ter behandeling de belangrijkste vragen van den dag, welke of wel de ontwikkeling der wetenschappen of de heerschende dwalingen op den voorgrond hebben geplaatst. Vooraf echter worden de zedekundige hoofdbeginselen onderzocht welke aan de zedelijke en gerechtelijke orde tot grondslag dienen.

Deze drie inleidende bemerkingen geven den lezer voldoend licht over het doel, de methode, de leer, den inhoud van het werk en kunnen tot leiddraad dienen bij het vormen van zijn oordeel. Met genoegen zal hij waarnemen dat de schrijver, getrouw aan zijne beloften, meesterlijk zijn

---

(1) Zie de bespreking van het werk der heeren Van den Daele en Van Veerdeghem, door Dr. A. Habets, op blz. 32 van het te Hasselt verschijnende *Ancien Pays de Looz*. Met Dr. Habets betreuren wij dat « Van Daelhems spelende prologe », ook wegens de vele tooneelaanwijzingen, niet in zijn geheel werd medegedeeld.

onderwerp heeft behandeld. Overal zoekt hij als wijsgeer de laatste reden en verklaring van elk verschijnsel; de losse en verspreide feiten brengt hij tot een algemeen beginsel terug, uit de talrijke gegevens der ervaring leidt hij algemeene wetten af, zoodat de lezer zijne kennis met nieuwe waarheden verrijkt, en tevens tot eene wetenschappelijke overtuiging komt, die hij desnoods krachtig kan verdedigen.

De schrijver laat niet na zijne stellingen met het gezag van uitstekende geleerden te bevestigen; dit gezag echter wordt niet blindelings, maar alleen na rijp onderzoek der argumenten erkend en aangenomen. Want, volgens den H. Thomas, buiten het gebied der geloofswaarheden is het bewijs op rein gezag steunend van zeer geringe waarde.

Eene tweede verdienste van het werk vloeit voort uit zijn rijkdom aan belangrijke, nuttige, ja voor onzen tijd noodzakelijke vragen, die het tot eene ware schatkamer en veilige vraagbaak maken voor theologen, wijsgeeren, rechtsgeleerden en sociologen.

De algemeene Moraal bevat vijf hoofdstukken. I. De fine actionis humanae (bl. 67). II. De natura actus humani (bl. 90). III. De norma morali actus humani (bl. 152). IV De criterio subiectivo moralitatis (bl. 184). V. De iure et iustitia (bl. 212).

De bijzondere Moraal is verdeeld in drie hoofdstukken. I. De iuribus et officiis tum privatis tum socialibus (bl. 409), waarin de schrijver het eigendomsrecht, den economischen vooruitgang, de voorwaarden van den waren vooruitgang, het socialisme, het dagloon, de werkliedenvereenigingen enz. behandelt. II. De iuribus et officiis societatis domesticae (bl. 422). III. De iuribus et officiis societatis politicae (bl. 551), waar het doel der burgerlijke maatschappij, de natuur en de oorsprong van het wereldlijk gezag, de zoogenaamde moderne vrijheden breedvoerig worden besproken.

De lezer zal met verbazing waarnemen dat de hedendaagsche vaak moeielijke strijdvragen opgelost worden door de toepassing en ontwikkeling der beginselen, ontleend aan de oude middeleeuwsche philosophie. Het boek kan oud en nieuw, middeleeuwsch en moderne genoemd worden; oud, wanneer men de beginselen beschouwt welke het werk schragen en steunen; nieuw, wanneer men rekening houdt met de toepassing der beginselen op nieuwe feiten en toestanden.

Wij hebben eene dringende behoefte aan dergelijke hand- en leerboeken. De behandelde vragen houden de geesten bezig, onverschillig kan niemand deze beweging en wrijving van gedachten aanzien, vooral indien hij gehouden is het volk voor te lichten en te leiden.

Het socialisme maakt dagelijks aanzienlijke vorderingen en beroept zich op beweringen en argumenten tot welke wanverhoudingen en misstanden in de maatschappij al te zeer aanleiding geven, het misleidt het volk door zijne beloften van gouden bergen, luilekkerland en het paradijs op aarde.

Het zou misdadig zijn met de handen in den schoot te blijven rusten en den vijand vrij spel te laten. Wij moeten hem bestrijden, zijn leer wederleggen, de ware beginselen verspreiden; daartoe echter is eene gebrekkige, oppervlakkige kennis der praktische wijsbegeerte in het seminarie verkregen niet voldoende, er wordt meer gevorderd van den volksman, die de verdwaalden op den rechten weg wil terugvoeren en de goeden tegen verleiding beschermen en vrijwaren. Nu is ieder priester krachtens zijne roeping volksman in den vollen en waren zin des woords. Den geestelijken zij daarom op de eerste plaats het werk ten zeerste aanbevolen.

Hoewel vele der besproken vragen uit den aard der zaak strijdvragen zijn, omdat bepaalde, zuiver omlijnde begrippen, afdoende bewijzen en

gezaghebbende zegsmannen ontbreken, laat de Eerw. schrijver zich niet verleiden tot persoonlijke aanvallen en hatelijkheden, zijn boek werd in een bezadigden, vredelievenden geest geschreven; het wederleggen der dwaling dient enkel om de waarheid in haar volle licht te plaatsen.

Wij kiezen tot voorbeeld der behandeling het in België veel besproken vraagstuk van het dagloon der werklieden (bl. 357-394).

Vooreerst geeft de schrijver tot voorlichting de leer van den H. Thomas, van Lessius, van Ballerini-Palmieri, van de Encycliek *Rerum novarum*, van den kardinaal Zigliara. Daarop volgt deze negatieve stelling: Wij verwerpen als strijdig door gebrek of overdrijving met de rechtvaardigheid de meeningen, welke als *altijd en overal* rechtvaardig beschouwen. 1. het persoonlijk dagloon. 2. het dagloon bij overeenkomst bepaald. 3. het in gebruik zijnde dagloon. 4. het betrekkelijk familiedagloon. 5. het absolute familieloon.

Het tweede en dogmatische deel der stelling luidt in dezer voege: Bij het bepalen van het rechtmatig werkloon moeten wij twee regels voor oogen houden; de eerste onmiddellijk, altijd verplichtend, absoluut wordt ontleend aan de waarde van het werk na aftrek van het deel, dat aan het kapitaal en aan het bestuur rechtens toekomt. Den tweeden regel die de hoogste, algemeen en voorwaardelijk is, geeft het familie-dagloon gezamenlijk genomen.

Deze laatste regel heet *voorwaardelijk* omdat hij afhangt van vele omstandigheden, van den gunstigen of ongunstigen toestand der nijverheid, van de uitbreiding of inkrimping van zaken, van de waarde en marktprijzen van den arbeid.

Het familie-dagloon begrijpt nevens het persoonlijk loon de overige hulpmiddelen der familie, de bijdragen van den werkgever. De regel wordt de *hoogste* genoemd, omdat hij het doel voorstelt dat patroon en werkman moeten trachten te bereiken; hij is *algemeen* omdat hij niet genoeg bepaald is om op iederen werkman te worden toegepast; hij verplicht niet uit streng recht, noch uit enkele naastenliefde, maar volgens de eischen der algemeene rechtvaardigheid.

Wie de aangevoerde argumenten aandachtig overweegt, zal naar onze meening, de conclusie onderschrijven, en met kennis van zaken over dit gewichtig onderwerp kunnen spreken en redeneeren.

Hetzelfde geldt in het algemeen van de zes en dertig stellingen welke den zakelijken inhoud van het werk samenvatten. Wanneer wij het boek van P. Castelein aanbevelen, beweren wij niet dat ieder argument steekhoudend, iedere stelling onbetwistbaar is. Ongeloofelijk zou het schijnen indien de kritiek in een werk van zulken omvang niet de gelegenheid vond op- en aanmerkingen te maken, en hare rechten te doen gelden. Maar wij beschouwen hetzelve als eene kostbare bron voor leeraren en allen, welke zich op de hoogte willen stellen der hedendaagsche vragen; als een veiligen gids op het uitgestrekt gebied der sociale philosophie, waar de dwaling deels door onkunde, deels uit kwade trouw den jongen lezer talrijke strikken spant en hem op gevaarlijke doolwegen brengt; als een tuig- en wapenhuis waar beproefde wapenen met de vleet gereed liggen om den vijand krachtdadig te bestrijden.

Vergeten wij de vijf *Appendices* niet. Zij bevatten: *a*) beredeneerde gevallen van toerekenbaarheid. *b*) De verklaring en wederlegging in de Fransche taal van de stelsels der positivisten, alsmede van het stelsel der Belgische socialisten volgens H. Denis. *c*) Een historisch overzicht van het socialisme vóór de XIX[de] eeuw. *d*) De gevolgen der moderne nijverheid op economisch gebied. *e*) De hedendaagsche stelsels in de staathuishoudkunde worden ontwikkeld en onderzocht, namelijk 1. het stelsel der phy-

siocraten. 2. De orthodoxe school. 3. De liberale school van Manchester. 4. De nationale economie. 5. Het staatssocialisme. 6. Het organicisme van Spencer. 7. Het liberale eclectisme. 8. De Oostenrijksche school van de sociale metaphysiek. 9. De sociale economie (Leplay).

Roermond. Dr A. DUPONT, rustend Hoogleeraar.

Geschiedenis der beeldende kunst naar Dr. WILHELM LÜBKE, door A. W. WEISSMAN. Gent, A. Hoste, 1899, 822 blz. in f°.

In een tijdschrift, waar sedert 1855 de beeldende kunst steeds eene voorname plaats heeft bekleed, mag over de *Geschiedenis der beeldende kunst* van Lübke, vertaald, of liever bewerkt door Weissman, niet langer gezwegen worden. Doch eerst voor korten tijd werd dit werk volledig met de een-en-vijftigste aflevering, de 822e bladzijde, die het besluit.

Lübke was reeds sedert jaren een der meest bekende kunst-historici. Zijne geleerdheid blinkt uit; maar zijne theorieën hebben vele Duitsche lezers afgeschrikt.

Nu, de bewerker heeft de goede gedachte gehad het zeer bestrijdbare, theoretische gedeelte uit het werk weg te laten, maar de 617 houtgravuren, naar teekeningen en schilderijen van de voornaamste meesters, te behouden. Deze zijn bovendien met zorg afgedrukt.

Daar er weinig zoo uitvoerige kunstgeschiedenissen en geene in Nederlandsche taal bestaat, is dus een dergelijke onderneming zeer wel aan te bevelen en zijn wij de uitgevers daarvoor recht dankbaar, zonder deswege de groote verdienste der *Kunstgeschichte* van Kirsch, O. S. B. te willen miskennen. Maar deze is ook nog niet afgewerkt en niet in 't Nederlandsch vertaald. Zoo ook niet de *Kunstgeschichte* van Adolf Fäh, in 3 deelen, vol verlichting (Freiburg, Herder, 1897).

Zooals uit het gezegde blijkt, neemt de bewerker van Lübke een onafhankelijk standpunt in en laat zich niet door persoonlijk oordeel medesleepen. Hierin maakt alleen de negentiende eeuw eene kleine uitzondering, al geschiedt dit ook met eene zekere matiging; men leert toch des schijvers voorkeur, voor sommige personen en zaken uit de gebezigde adjektieven, zonder dat men daarom van moedwillige onzijdigheid kan spreken.

De typographische uitvoering is voldoende voor den geringen prijs (12.75), doch het papier is geen *monumentum aere perennius*.

Somtijds hadden wij nog eenige andere belangrijke verlichtingen verwacht, gelijk b. v. de voorstelling der sedert 1506 afgebroken St. Pieterskerk te Rome zeer belangrijk ware geweest, aangezien de verheerlijking, welke, zoowel bij Lübke als elders, aan de nieuwe St. Pieterskerk van Leo X te beurt valt.

Schrijver dezes heeft elders (bl. 696 hierboven), het verhaal van Guarna herdacht, hoe St. Pieter aan de deur des hemels Bramante den toegang ontzegde, dewijl de bouwmeester de hand geleend heeft tot het afbreken der aloude, heerlijke kerk.

Om te sluiten, wenschen wij den heer Weissman nogmaals geluk met het overspringen der theorieën van Lübke, die o. a. over Aug. Reichensperger schreef dat deze groote kunstenaar alle kunst van vóór 1500 als « werk des duivels betrachtte. Verder kan toch wel de hatelijke eenzijdigheid niet gaan. Men verg. het namenregister in de aflevering van Juni l. l. op letter L. A. T.

Jehan Froissart's Cronyke van Vlaenderen, vertaald door G. P. van der Loo, in de 15e eeuw uitgegeven, toegelicht door NAPOLEON-

DE PAUW. D. H. Rekeningen der baljuwen van Vlaanderen. Eerste aflevering, 344 blz. Gent, A. Siffer, 1900.

Charters, tractaten en kronijken verduisteren menigmaal de waarheid van het geschiedtafereel. Rekeningen kunnen dat niet doen.

De rekeningen van Gent uit de 14e eeuw werden uitgegeven door J. Vuylsteke. Hier geeft De Pauw die van baljuwen en commissarissen.

De uitgever stelt de historische en taalkundige waarde daarvan in 't licht.

In drie deelen zal het werk volledig zijn. De oudste hier voorkomende rekening is van 1374.

Het werk is, evenals de overige deelen der Koninklijke Vlaamsche Academie, op prachtig papier zuiver gedrukt en zoo zwaar, dat de naad bezwijkt bij het doorbladeren.

Die Verfasser der sogenannten Fredegar-Chronik, von GUSTAV SCHNÜRER. Freiburg (Zwitserland), 1900, 263 blz. gr. 4°.

Onder den algemeenen titel *Collectanea friburgensia* enz., geeft de hoogeschool van Freiburg studiën uit van hare hoogleeraren, waarvan thans het negende stuk (*Fasciculus* IX) in groot kwarto voor ons ligt.

Wij kunnen de hoogeschool niet anders dan gelukwenschen met deze onderneming, welke alleszins navolging verdient.

Grondige studiën van kerkelijk en wereldlijk historischen, van oudletterkundigen en wijsgeerigen aard zijn aan bovengenoemd deel voorafgegaan. De laatstvoorafgaande studie liep over Siger van Brabant, door Mandonnet, 1899.

In bovengenoemd werk nu bespreekt de schrijver vooreerst de aloude Frankische sagen betreffende den Trojaanschen oorlog, tengevolge waarvan tien Frankische hertogen naar de Pyreneën zouden gekomen zijn, een aanknoopingspunt vormende met de Rolandssagen.

Hieraan sluiten zich bij « Fredegar » bijzonderheden over de afstamming der Longobarden en overblijfselen van de algemeen verbreide Reinaertsage. « Fredegar » is het enkele, groote historieboek uit de zevende eeuw; wij vinden hier vele vertrouwbare berichten over de geschiedenis der Franken en hunne oorlogen. Doch het komt er op aan feiten en vertelsels scherp uiteen te scheiden en daaraan bestond tot op onzen tijd zekere behoefte. Op het voetspoor van Bruno Kursch (Pertz, Monum. II, 1888) heeft Schnürer een aantal zaken in een helderer licht gesteld, de verschillende deelen van het geschiedwerk kritisch gescheiden en ten slotte eene studie geleverd over den duisteren naam van den schrijver; ofschoon ook heden nog de stof van het werk (volgens eene uitdrukking van de 12e eeuw) aan een « bewegelijken stroom » gelijk is.

De verdeeling welke Kursch aan het werk heeft gegeven wordt door Schnürer medegedeeld : I. *Liber generationis* van bisschop Hippolitus, met vele bijvoegsels. II. Een uittreksel der kronijk van Hiëronymus. III. Een deel der Geschiedenis van Gregorius van Tours. IV. Eene bewerking van Burgundische pausboeken. Een leven van Columbanus, enz. Drie bewerkers worden door Kursch onderscheiden; in de hoofdzaken stemt Schnürer daarmede overeen.

Bijzonderheden dezer studie worden nu door Schnürer kritisch toegelicht, resp. bestreden. Dat hierbij een zeker getal vraagstukken onopgelost blijft, spreekt wel van zelf. Ondertusschen heeft Schnürer hier opnieuw zijnen echten, ernstigen, historischen zin bewezen.

Zijn werk is in 3 *Abschnitte* verdeeld : 1. *Die Jahresberichte von 584-616*. 2. *Die Fortsetzungen bis 642* (658). 3. *Die Kompilation der*

fünf Chroniken. Het verschil van uitkomst waartoe Schnürer na het onderzoek van Kursch geraakt, komt in 't kort hierop neder.

Schnürer heeft eene andere meening omtrent de jaartallen, welke het aandeel der verschillende bewerkers zouden aantoonen en vooral stelt hij in 't licht dat de « Burgundische jaarboeken » waarschijnlijk nooit bestaan hebben. Daarbij neemt hij een aantal vreemde inschuivingen aan, waaraan Kursch niet heeft gedacht. Omtrent het karakter der bewerkers geeft Schnürer ook eenige belangrijke hypothesen en doet eenige historische vervalschingen uitkomen. Eindelijk geeft hij eene belangrijke philologische verhandeling over den naam « Fredegar », welke, gelijk men weet, eerst opkwam met de 17e eeuw. De briefwisseling tusschen Freher en Goldast helpt ons op den weg der verklaring.

Schnürer veronderstelt dat de jeugdige Goldast een conjectuur gemaakt heeft, waardoor hij « Sed carius » als eigennaam « Fredcarius » heeft gelezen, waaruit eerst « Fredcar », en dan « Fredegar » ontstond, een naam die in de 8e eeuw reeds voorkomt. Aldus is Schnürer's hypothese, die door voorbeelden wordt bevestigd. In elk geval blijven de historici den schrijver dankbaar voor deze kritische beschouwing gevoegd aan zijn belangrijk werk, hetwelk zijne universiteit tot wezenlijke eer strekt.

A. T.

Eene lezing over Guido Gezelle, door E. J. OSSENBLOK. — Uitgave der Borgerhoutsche Afdeeling van het Davids-Fonds.

Ik lees geren al wat er over onzen grooten Guido Gezelle geschreven wordt. De lezing van M. Ossenblok doet weliswaar niets bijleeren aan hen die met 's dichters werken vertrouwd zijn, maar zij komt mij doelmatig voor om de oningewijden — en ze zijn eilaas! nog 't grootste getal — trek en gading te geven om nadere kennis te maken met onzen grootsten Dichter. De iets of wat schoolmeesterachtige ontleding van Gezelle's persoonlijkheid in Priester, Vlaming, Dichter, luimig en geestig man, en Dichter van Excelsior, kan ook behagen aan 't gewoon publiek; mij steekt ze danig tegen. Men mag een dichter als Gezelle, zoo uit een stuk gegroeid, niet ontleden gelijk men zou doen met eene levenlooze « machine ». Gezelle is Gezelle.

A. C.

Cortorius en **Wilo de Frank,** door J. CLAERHOUT, lid van de « Société d'Archéologie » van Brussel. — Pitthem, J. Veys, 1900. Twee werkjes elk van 64 blz., aan 0,50 fr. ieder.

Oudheidskunde en Beschavingsgeschiedenis zijn thans de studiën van den dag. Wilt gij, achtbare lezer, u eens degelijk vergasten aan deze uitgelezene gerechten? Zoo ja, lees *Cortorius* en *Wilo de Frank.* Zijn beide werkjes niet groot, zij zijn toch met smaak uitgewrocht en zeer leerrijk.

In *Cortorius,* stamvader van Cortoriacum of Kortrijk, volgen wij stap voor stap de Romeinsche beschaving, in en door Belgenland glanzend. Met de weinig getuigenissen door hem aan den albewarenden schoot der aarde ontrukt, weet de schrijver een heerlijk gebouw dezer lang vervlogene tijden op te richten.

De zon der Romeinsche beschaving gaat onder in 't westen : de blonde Franken, onze stamvaders, treden op. *Wilo de Frank* beschrijft ons de Franken in Vlaanderen. De schrijver is er in gelukt het nevelig kleed dier tijden op te lichten en schildert ons boeiende tafereelen af. Hij vergezelt die dappere krijgers, op tocht naar nieuwe veroveringen, beschrijft ons het wezen der ijverige landlieden, laat ons door hunne velden wandelen en aan hunne heerdstede nederzitten om hunne zeden

en gewoonten na te speuren. Tafereelen en handelende personen weet de schrijver te verbinden met de oorkonden van plaatselijke benamingen en ontdekkingen.

C. CLAERBOUT.

De Boeren : Wat er door en voor de boeren kan gedaan worden en Eenige begrippen van landhuishoudkunde, door Adv. EM. VLIEBERGH; gedrukt bij V. Delille, te Maldeghem, in 1900.

Adv. Vliebergh staat onder de schrijvers op landbouwgebied wel bekend : gewetensvol heeft hij den toestand van den landbouw bestudeerd, niet alleen in Belgie maar ook in Duitschland, Frankrijk, Italie en Ierland. Nog student had hij reeds in 1894 zijn met gloed geschreven werkje : *De boeren en de maatschappelijke zaak,* de wereld ingezonden, dat in een prijskamp van het Davids-Fonds was bekroond geworden. Doch 't is voornamelijk na 1896 dat wij hem voor goed als schrijver over Boerenbelangen onvermoeid op de bres vinden. — In 1897 verschijnen zeer leerrijke schetsen over *Verzekering tegen hagelschade* en over de *Raiffeisen-kassen in Duitschland en Oostenrijk.* In 1898 volgt eene studie over *het Landbouwkrediet in Frankrijk* (1). — In 1899 schrijft hij in den *Boer* (Leuven) over *Verzekering tegen werkongevallen,* neemt deel aan het Congres te Nijvel met een verslag over de Sociale Landbouwinstellingen der naburige landen, geeft in samenwerking met V. De Vos, eene brochuur uit *over Landbouwleeningen,* en bezorgt meteen nog den druk eener uitgebreide Studie over het Grondkrediet : *Le Crédit foncier* — Allemagne — France — Italie (Leuven, Ch. Peeters). — In de *Revue générale agronomique* (Mei 1900) begon hij eene grondige beschrijving der *Landbouwkwestie in Ierland,* eene studie waarvoor de gegevens meestal ter plaatse zelf, in Ierland, door den schrijver ingewonnen werden. Dit jaar ook verscheen *Une causette avec nos amis les paysans ;* hier treedt de schrijver op politiek gebied : al wat ooit door den Staat voor den landbouw gedaan werd, wordt onderzocht, gewikt, gewogen, soms wel wat licht bevonden. Maar.... 't kan beteren! Voorts ontvingen wij eene praktische verhandeling *Over koop en aankoop van beesten,* geschreven om de boeren langs de slingerachtige paden van moeder Justitia te vergezellen en te vrijwaren.

Wij willen echter vooral de aandacht vestigen op twee andere werkjes, die tegelijkertijd, bij Delille, te Maldegem, gedrukt werden : *Eenige begrippen van landhuishoudkunde* en *De Boeren :* tweelingen, want het eerste is bestemd tot handboekje bij het onderwijs in landbouw- en huishoudscholen, en werd geschreven op verzoek van het Ministerie van landbouw, terwijl het tweede minder beknopt is en dienen kan voor de meesters en meesteressen.

In **De boeren** heeft de schrijver voor doel klaar en duidelijk uit te leggen *wat kan gedaan worden om den toestand van den landbouw te verbeteren.*

Eerst onderzoekt hij, kortbondig, wat *de Staat* voor de boeren doen kan op wetgevend gebied; wij vestigen voornamelijk de aandacht onzer lezers op hetgene hij mededeelt over *het verspreiden van den kleinen en middelmatigen landelijken eigendom.* De schrijver heeft aan dit vraagpunt eene bijzondere studie gewijd ; het was het onderwerp van

(1) De drij bovengenoemde studiën verschenen in 't Fransch in *Revue générale agronomique.*

zijne thesis waarmede hij in 1896 eene reisbeurs der regeering bekwam. In Duitschland en Ierland werden zeer eigenaardige maatregelen genomen om het getal der eigengeërfde boeren te vermeerderen ; zeer bevredigende uitslagen werden in deze landen verkregen, en alhoewel België ten opzichte van den kleinen landelijken eigendom aan het hoofd staat, ware het toch zeker te wenschen dat wij hier ook de heilzame uitwerksels van soortgelijke instellingen weldra mochten aanschouwen.

In de 2de afdeeling wordt behandeld wat de landbouwer zelf afzonderlijk doen kan. Het antwoord luidt : de boer moet meêgaan met zijnen tijd, en zijn bedrijf volgens de veranderde omstandigheden inrichten. Die nu wil boeren, zegt de schrijver, zooals zijn grootvader boerde, zal heel waarschijnlijk niet lang boer zijn! Voorts wordt het boekhouden aangeraden, alsook vakonderwijs voor de boerendochters. Op dit laatste punt wordt terecht gesteund, daar de vrouw, nergens meer dan te lande, grooten invloed uitoefent op het geheele huishouden.

De 3e afdeeling, welke bijna de 4/5 van het werkje beslaat, wordt onderzocht wat de *vereenigde* landbouwers kunnen doen. Dit is het belangrijkste deel van 't werkje.

« Ontelbaar, luidt het daar, zijn de vereenigingen die in deze laatste « jaren onder de boeren tot stand kwamen ; over alle landen waait als een « wind van verbroedering en vereeniging die groeite en welstand mede- « brengt. In Duitschland waren er op 1 September ll. 12,836 landbouwers- « vereenigingen ; in 1894 waren er enkel 6031 ! »

In Belgie zijn wij nog zooverre niet gekomen, en uit Duitschland en Frankrijk kunnen wij nog menige lessen en voorbeelden trekken; maar toch zijn onze boerenvereenigingen reeds zeer talrijk en ingericht voor zeer afwijkende doeleinden. In *De Boeren* worden alle genootschapvormen van eenig belang opvolgenlijk beschreven, en wordt met de vereischte breedvoerigheid aangetoond welk nut zij kunnen stichten, hoe men ze inrichten moet, welke hinderpalén in den weg staan, en hoe men die kan wegruimen. Over de honderd bladzijden worden aan dit alles besteed.

De meeste soorten van vereenigingen waarover adv. Vliebergh handelt zijn in Belgie reeds zeer verspreid : vakvereenigingen, kredietmaatschappijen, verbruikgenootschappen, fokvereenigingen, gilden voor het gemeenschappelijk gebruik van landbouwmachines, voor het verbeteren van zaaigoed enz.; samenwerkende melkerijen, kaasmakerijen, stokerijen en slachterijen; verzekeringen tegen brand, hagelschade, werkongevallen en sterfte van het vee. Door daarenboven op de verzekeringen tegen ziekte en sterfgeval, en op de pensioenkassen de aandacht te vestigen, op eene bijzondere wijze, heeft schrijver, naar ons voorkomt, het nut van zijn werkje merkelijk verhoogd.

Veel landbouwvrienden inderdaad zijn zoodanig bekommerd met de eigenlijk technische vraagpunten dat zij het menschlievend gedeelte der maatschappelijke werken uit het oog verliezen. De koeien en de paarden worden zorgvuldig tegen brand en sterfte verzekerd, terwijl dikwijls vergeten wordt dat er ook inrichtingen bestaan om den landbouwer zelf en zijn huisgezin en zijne werklieden tegen de noodlottige gevolgen van ziekte, ongeval, ouderdom of sterfgeval te vrijwaren.

Zeer merkweerdig is het ook dat in veel gemeenten waar boerengilden bestaan, de verzekeringen tegen ziekte en de pensioenkassen slechts voor de werklieden ingericht werden, en dat de landbouwers deze instellingen niet naar waarde weten te schatten, of er onverschillig voor blijven, tot groote schade voor hun stand en bedrijf. Uit de leuze van een Koninklijk huis : *Sempre avanti, Savoia !* dienden onze boeren het *Altijd maar*

vooruit ! over te nemen. Tot het doen behertigen en volgen van die leuze kunnen werkjes als *De Boeren* machtig bijdragen.

EDM. LEPLAE.

Wouters jonge jaren. Bladzijden uit het levensboek van een idealist door OMER WATTEZ. 18e boekdeel der Duimpjesuitgave. Delille, Maldeghem, 1900.

Een sympathieke jongen, die Wouter Leemans, zoo wat een droomer, met hart en geest open voor de gedachten van zijnen tijd.

De droomerijen uit zijne eerste kinderjaren, toen hij nog koning van Ornancië was; later, als hij begon na te denken op wat hij hoorde en zag, zijne idealen over hetgeen de maatschappij en de menschen zouden moeten zijn; dan het afbrokkelen dier idealen bij 't verder opgaan van den weg, we leven dit alles mêe. We leven het zoo gemakkelijk mêe, omdat het ons allen, in mindere of meerdere maat, wat op zijn Wouters toegegaan is, en ook omdat er in Wouters karakter niets buitengewoons is, niets dat maar met hem alleen zou voorvallen of dat diep inbijt. Wouter is en blijft een dichterlijke buitenjongen.

Een edel man ook Wouters oude meester, priester Abeels, die van zijne leerlingen wat meer wilde maken dan menschen die kunnen lezen, schrijven en rekenen.

Wattez' boekje is een boekje voor onzen tijd, daarom zal 't geerne gelezen worden, het is ten andere heel net geschreven.

Als ik nu ook twee bemerkingen maken mag : Wouter is zoo passief! Er wordt ons altijd van hem gesproken, wij vernemen wat hij denkt en doet, maar we zien hem zoo weinig handelend optreden. Dan wil het mij ook schijnen als zouden sommige beschrijvingen ingeschoven zijn, als zou Wattez sommige zaken gezien hebben die hem troffen, die hij beschrijven wilde, maar voor welke beschrijvingen hij tot hiertoe nog geene gelegenheid vond. Zoo het panorama van Brussel, zoo de reis naar Zwitserland, schoon op hun eigen, maar hier minder thuis. Wat er ook van zij, *Wouters jonge jaren* is een lief boekje, zoo voor inhoud als voor vorm; Delille heeft den druk goed verzorgd; Duimpjesuitgaaf haalt eere met haar nummer 18.

E. VL.

Iets over de Bokkenrijders in de Landen van Overmaas, door Dr ALFRED HABETS. — Sittard. Vroemen-Bormans, 32 bl.

Gedurende de tweede helft der XVIIIe eeuw werd de provincie Limburg meermaals onveilig gemaakt door benden dieven, die het bijgeloovige volk met den naam van Bokkenrijders doopte. Hunne tochten en de straffen die zij ondergingen maakt M. Habets ons kenbaar door middel van een werk van S. J. P. Sleinada, deknaam van Daniels. De uittreksels van dit werk zijn voorafgegaan van eene studie over den toestand van Limburg op het einde der XVIIIe eeuw en over den oorsprong der Bokkenrijders. Schrijver bewijst er: 1° dat het ontstaan dier benden te wijden is aan den zedelijken en economischen toestand der provincie; 2° dat hunne geschiedenis in drie verschillende perioden moet verdeeld worden.

Dit werkje hebben wij met genoegen gelezen, omdat het de geschiedenis der Bokkenrijders in het ware daglicht stelt, en de schrijvers terecht wijst, die al te licht geloof hechtten aan de verzinsels der volksverbeelding.

L. B.

Hoogere Vlucht, door L. DUYKERS (*Duimpjes-uitgave*, bij Delille, te Maldeghem). — Bij de twee begaafde letterkundige vrouwen, Hilda Ram en M. E. Belpaire, komt zich nu, om het drijtal te voltrekken, ook juffrouw L. Duykers scharen. Het zal een eenig feit in de geschiedenis onzer Letteren blijven, dat, op eenen tijd wanneer onze goede schrijvers begonnen schaarsch te worden, drij Antwerpsche juffrouwen naast en met elkander, in volkomen overeenstemming van streven en gevoelen, op voortreffelijke wijze de Letterkunde beoefenden.

Intusschen neemt L. Duykers met eere plaats naast hare twee gezellinnen.

Tusschen Hilda Ram's *Familie Schrikkel* en Duykers' *Hoogere Vlucht* is een zichtbaar verwantschap. Beide verhalen ons de geschiedenis van eene Antwerpsche rijkgeworden burgersfamilie; doch L. Duykers plaatst de hare eenige sporten hooger in de samenleving, en gunt ons alzoo een kijkje in de aristokratische wereld. Bij beiden heerscht hetzelfde gezond realisme.

De hooghertige Baas Schrikkel is in *Hoogere Vlucht* de praalzieke en nog gevoelloozer Mevrouw Rogiers geworden; de goedzakkige heer Rogiers krijgt de rol der versukkelde vrouw Schrikkel, en tusschen de edele karakters van Thecla ginder en Lise hier, ligt meer dan eene gelijkenis. Zullen wij daarom zeggen dat de eene schrijfster de andere afgekeken heeft? Neen, al heeft L. Duykers misschien onbewust onder den invloed van Hilda Ram gestaan, toch geeft zij eigen schepping : de nadere ontwikkeling der karakters en der toestanden bewijst dit ten overvloede. De oorzaak der gelijkenis zal dan veeleer te zoeken zijn in de eensloopende richting van beider geest.

Doch beschouwen wij den nieuwen roman van dichter bij.

De titel schijnt ons niet te best gekozen : hij is al te gezocht om te zeggen wat hij zeggen moet.

Het eerste hoofdstuk heeten wij een ongelukkigen inzet. Heel het huisgezin Rogiers, vader, moeder, en drij dochters defileert daar vóór ons: van ieder hunner weet de schrijfster ons te zeggen of hij groot of klein, dik of dun is, welke de kleur is van aangezicht, oogen en haar; of hij een goed of slecht karakter heeft enz. Heel dit hoofdstuk had mogen wegblijven. De noodzakelijke inlichtingen erin vervat, hadden kunnen ingelascht worden, als later de personen handelend zullen optreden.

Dit doen zij dan ook van in het tweede hoofdstuk, en van dan af is er leven en beweging in het verhaal.

Zelfs blijkt dit weldra het kenmerk van 'schrijfsters talent : dat zij zoo goed het leven weet af te malen, het leven van beweging en uitstorting. De salonvergadering, de schaatspartij, de uitstap naar Wyneghem, het dansfeest bij den gouverneur enz., dit alles is met een goed oog en vaste hand geteekend.

Het morgendtochtje op de hofgracht te Wyneghem, de terugkomst van Edmond en Lise na het onweer, zijn frissche tafereelen vol landelijke poëzie. Tooneelen vol zielsgevoelen, alhoewel schaarscher, ontbreken niet : zoo b. v. Liesjes verlatenheid tijdens het jolig buitenfeestje, en vooral later de dood der oude, vrouwe Trees.

In zake van karakters is vooral dit van Lise merkweerdig; Liesje in hare eerste jeugd is wonderschoon geschilderd; zoo guitig en toch zoo goedig, zoo levendig en toch zoo diepvoelend, zoo koppig en toch weldenkend, zoo hartstochtelijk en toch zoo onschuldig! Wie zou er geen behagen scheppen in dat lief, maar erg dingsken. Grooter geworden, beantwoordt zij niet aan onze verwachting. Zij blijkt niet bestand tegen den ontzenuwenden invloed van hare heele omgeving, van hare moeder

vooral. In den grond blijft zij braaf, doch, wil- en krachtloos, bezwijkt zij, naar ziel en lichaam, en laat zich als een verbrijzeld wrak meevoeren door den stroom der wereldschheid.

Als ideaal, ware wat meer zielkracht en heldenmoed ons zeker schooner voorgekomen. Doch zou het beeld dan meer naar de werkelijkheid geschilderd zijn? Helaas! hoeveel edelmoedige karakters, krachtige naturen zelfs worden geknakt en gebroken in eene wereld van ziellooze nietigheden! Hoevelen zelfs die nooit meer, als Lise, de noodige veerkracht terugvinden van zich los te wringen uit de doodende omarming van valsche grootheid!

De nevenfiguren zijn flauwer geschetst, *Emelie* echter beter dan de andere. Zij dienen slechts om de hoofdfiguur beter te doen uitkomen.

Gelijk alle vrouwelijke auteurs, filosofeert L. Duykers veel over de liefde; of dit altemaal goed in den haak staat, willen wij hier niet onderzoeken.

Met meer beslistheid zullen wij zeggen dat de kloosterroep van Lise ons niet genoegzaam voorbereid schijnt. Van hare godsdienstige gevoelens is nog niet gerept. Lise schijnt zooniet als vrijdenkster, dan toch als eene wildelinge opgegroeid. En dan, nadat zij twee keeren bijna getrouwd was, en tengevolge van een gevoel van onvoldaanheid en ledigheid, doen eenige bezoeken in het gasthuis haar tot den kloosterstaat besluiten. Hoe stichtend die ontknooping ook zij, vreezen wij, beste juffrouw, dat uwe novice, die gij zoo goedsjeudig in het klooster steekt, er wel eens zou kunnen terug uitkomen. Overigens is de strekking van het boek heel goed en het kan niet dan heilzame lessen in den geest prenten.

In de stribbelingen tusschen de personen is er soms iets onzachts en stuitends, b. v. in het gesprek tusschen Edmond Sierens en Martha op het avondfeest, ook later nog in het krakeelen der zusters.

Als taalfouten zijn ons in het oog gevallen eenige germanismen: *betrachten* voor beschouwen, *verzoeken* voor beproeven, *aanmoed* voor bevalligheid.

Ten slotte verheugen wij ons eene goede schrijfster meer te tellen. Moge het optreden van letterkundige vrouwen eenen bloeitijd in onze Literatuur voorafgaan, evenals eens in Holland de drij begaafde dochters van Roemer Visscher het Vondeliaansch tijdperk inleidden!

Antwerpen. F. DRIJVERS.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Vlaamsche Kunstbode, Juli 1900.

Vervolg van Dr. Is. Bauwens Melodrama *Iwein van Aalst.* — Verzen van A. V. Bultynck, J. Stinissen en Jan Boucherij. — Vervolg van *Geschiedenis der Nederlandsche Taalkunde in Vlaanderen* door Dr. Van den Weghe. Schrijver handelt over de *Natuurkundige Woordenboeken* (bijzonder van Dodoens) en de *Lexikons voor nieuwere talen* van G. Meurier, H. Dutour en Mathias Sasbout. Voorts verslag van het Vlaamsch rechtskundig Congres en van de jaarlijksche vergadering der Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden.

Van Nu en Straks, Juli 1900.

Slot van Karl Federn's studie over *Renaissance en Romantiek.* « Het is ons nog niet mogelijk, onzen tijd, den modernen tijd, te beoordeelen.... Het is gerechtvaardigd en historisch volkomen verklaard, zoo de dichters van onzen tijd voelen dat zij eene gansch nieuwe beschaving uit te drukken hebben, dat zij noch klassiek, noch romantisch, maar modern zijn. Zij moeten zich voorloopig zoo noemen, omdat een naam, die meer zeggen zou, voor die beschaving nog niet gevormd is. » — Jac Mesnil bespreekt breedvoerig de autobiographie van den anarchist prins Ph. Kropotkin *Memoirs of a Revolutionist.* « Een schoon boek, echt, eenvoudig, oprecht. » — Verzen van Karel van de Woestijne en van Walt Withman. — Uitvoerige bespreking (16 bl.) van Stijn Streuvels, *Lenteleven* door Alfr. Hegenscheidt. « De gang van zijne wording, gelijk wij die kunnen nagaan in dit boek, getuigt dat wij te doen hebben, in dien dorpsjongen uit West-Vlaanderen, met een zoo eminent modern mensch als maar één onder ons. Met de hechtste banden hangt hij aan zijnen tijd : liefde voor zijn land en zijne natuur, en innig begrijpen van de eenvoudige menschen die het bewonen. Deze elementen worden in Streuvels' werk hoe langs zoo machtiger en in het beste, in « Lente » bezielen zij het dermate, dat de sterke kunst bescheiden moet onderdoen voor de bloedwarme poezie. »

Tijdschrift van het Willemsfonds, Juli 1900.

Ministers en Ministeriën in België van 1831 *tot* 1900, zaakrijk en vrij onpartijdig overzicht. Van Brants begin eener studie *De Vrouw in 't Germaansch en in 't oud Vlaamsch recht,* dingen die wij wisten maar die goed samengebracht zijn. — Voorts eenige woorden over *l'École de l'Exposition* te Parijs, die voordrachten inricht om de aanhoorders in te lichten over den vooruitgang en de ontdekkingen op gebied van nijverheid en wetenschap. — In den brief uit Noord-Nederland wordt gehandeld over Fr. Hals, den « grooten guit der Hollandsche schilderkunst », ook over de groote vermindering van alcoholgebruik in Holland, vooral onder de meer beschaafde standen.

Germania, Juli 1900.

Baron von Ziegesar doet een « oproep » om « de van nu af ondernomen propaganda tot het verkrijgen van eene *Zuiver Nederlandsche Hoogeschool* krachtig te steunen. » Een ongenoemde waarschuwt tegen het « gevaar » dat Duitschland zich van Rotterdam en Antwerpen « onafhankelijk » wil maken door hare haven te Emden. Hij hoopt dat Noord- en Zuid-Nederland zonder verwijl de handen uit den schoot zullen nemen om « met den machtigen gebuur die ons kan missen, maar van wien wij onvoorwaardelijk afhangen, overeen te komen. » Eenige bladzijden van Ziegesar over Gelbe Gefahr und Engeland. — Zeer lezenswaard artikel van Dr. V. Fris over *De beteekenis van den slag bij Kortrijk*, 1302 : « Het eerste gevolg van den strijd was de tijdelijke triomf der democratie op de poortersbent, welke zij overal in de Vlaamsche steden in het bestuur vervangt; het tweede, en verreweg het belangrijkste, is de beslissende vrijmaking van Vlaanderen en middellijk van de overige Nederlandsche vorstendommen, waarvan de inlijving door de Fransche kroon onmiddellijk zou geschied zijn. » De 11 Juli 1902 moet een nationale feestdag wezen « omdat de ambachtslieden, boeren en visschers, die te Kortrijk kampten, ook de wording van gansch onze natie hebben eerst mogelijk gemaakt. » G. Segers bespreekt *Thijl Uilenspiegel*, het zangspel van Jan Blockx. De muziek is « weergaloos schoon » maar de opgevoerde Uilenspiegel en Nelle zijn geen Vlaamsche volkstypen. — Brants te Doornijk behandelt naar de stadsrekeningen van Brugge « wat de buik eener middeleeuwsche stad zooal verslindt. »

Vlaamsche Zanten, Oogst 1900.

Over Kinderspelen : het hoepelen, de zwarte man, de boog. Van vrouw Weyn : *Over Allerheiligen en Allerzielen.* — *Berijmde Volksgebedekens* door H. Heyman. Janssens in zijne *Verstrooide Perels* « gaf de geschrevene letterkunde der volksgebeden, *wij* geven er, alhoewel onvolmaakt, de mondelinge letterkunde van. » — Van J. Van Vlierberghe : Hoe ons volk droomen uitlegt, en het kruis bij den Vlaming.

De Taalstrijd, Juni en Juli 1900.

Nederlandsche redevoeringen van Jul. De Vriendt en Fl. Heuvelmans in de Kamerzitting van 23 April 1900 over eene Nederlandsche Hoogeschool. — Slot der schoone studie : *Geene tweede taal in de lagere school.* Schrijver vraagt « 1. *geen Fransch in de lagere school*; 2. versterking van het onderwijs der moedertaal; 3. vrije keus voor ouders of leeringen tusschen Duitsch, Engelsch of Fransch als tweede taal; 4. aanvang van dit onderwerp op twaalfjarigen leeftijd; 5. inrichting van bijzondere scholen, klassen, leergangen in voldoende getal, opdat het onderwijs der tweede taal, aan wie 't verlangt, in de beste voorwaarden kunne gegeven worden. » Van G. Segers bespreking van *Der Kampf um das Deutschtum.* (9 Heft). *Die Pruissischen Ostmarken* van Christian Petzet handelende over het « Germanisiren » van Polen. Belangrijke mededeelingen in 't Julinummer over den taalstrijd in Bohemen en Hongarije.

Biekorf, 13. — Over *Leye-Lys*, Germaansch en Romaansch van Dassonville. Over het verweren van den snik (hik), met wenken van G. Gezelle, over pochen, boffen, enz., door A. Leeder. In 14 geeft Scharpé eenige Brugsche tooneelstukjes.

De nieuwe Tijd, 36, handelt over de klauw van den meester en de spreuken van het gildhuis te Iseghem. — 37 is gewijd aan 1302. — 38, over onzen nederl. Reboul : Stijn Streuvels.

Durendal, Juni 1900.

Slot van Arn. Goffin's geschiedkundige studie *Guelfes et Gibelins.* — Verzen van Sebastien Th. Leconte, G. Marlow en M. Olivaint. — Vervolg van J. Esquerol's *Épreuves... d'imprimerie*, van een jongen schrijver die zijn eerste boek liet drukken. Voorts drie bladzijden van E. H. Moeller over den dichter Henry Maubel. Platen : Corso Donati; Dante en Brunetto Latini (van Giotto) en Guido Gezelle.

— Juillet 1900.

Korte beschouwingen van dom Laurent Janssens over *dom Didier Lenz et la Beuroner Kunstschule.* « les Benedictins de Beuron professent par leur art que la nature et la grâce ne se détruisent point. Mais cette beauté des formes qu'ils recherchent avec un goût si éclairé, ils évitent scrupuleusement de la mettre jamais dans la sensualité. Là est peut-être le plus grand triomphe de cette école. » Toch wat koud, wat stijf hunne kerkschilderijen en godsdienstige beelden. — Verzen van F. Severin, Edg. Bonehill, bar. Gast. della Faille de Léverghem en Julien Roman. — Eene lezensweerde Causerie van Georges de Golesco over Chopin. « On rabaisse trop volontiers Chopin aux misérables proportions d'un pianiste de boudoir... Chopin est le type le plus complet du poète musicien. » — Bespreking van Ibsens *Peer Gynt* in 't Fransch vertaald door graaf Prozor. — E. h. Mœller herdenkt wijlen Julien Roman.

La Revue Générale, Août 1900.

Julien Buse zou willen dat gemeenten, waar geen hospitaal bestaat, malkander verstaan om onder hen een hospitaal te bouwen. Staat en provincie dienden voor de onkosten tusschen te komen. — Van L. Van Keymeulen eenige staaltjes der « *poésie lyrique des Boers* » — Ch. Van Lerberghe schrijft zijn indruk neer van 't passiespel van Oberammergau. — Prof. Ch. Dejace legt kortbondig de pensioenwet uit. — François Bournand in *La Belgique à l'exposition universelle de* 1900 handelt over de kunstschatten bevat in 't Belgisch paleis. Voorts het slot van Victor du Bled's studie *Les diplomates et l'ancienne société française* en een belangrijk artikel van E. p. J. B. Steenackers over *La question Chinoise.* « Il faut, » wordt hier gezegd, « distinguer soigneusement la race Chinoise et l'État Chinois : l'une est saine et forte, l'autre est malade et bien malade; l'une, tout étant la plus vieille race du globe, n'est pas près de disparaître, l'autre est dans un état d'extrême faiblesse. » Wat de Europeesche mogendheden in China bekomen hebben, zij kregen het meest door geweld. Zij hebben het hoofd der Chineesche bestuurders op hol gebracht, zoodanig dat deze zich in de armen geworpen hebben der Boxers, die nochtans niets anders zijn dan schavuiten van de ergste soort. Schrijver komt op tegen dezen die beweren dat de missionarissen oorzaak zijn van den opstand der Boxers. De Boxers hebben geen godsdienst, zegt hij, de groote hoop der Chineezen zijn in godsdienstzaken onverschillig; maar de missionarissen zijn Europeanen, en daar de Boxers het op de Europeanen gemunt hebben, zoo schieten de missionarissen niet vrij. Schrijver meent niet dat de verdeeling van China onder de Europeesche mogendheden mogelijk is; maar ware zij nog mogelijk, zij zou voor hen wellicht anders uitdraaien dan zij verwachtende zijn. Het gele ras is niet zijnen ondergang nabij; in aanraking met de Europeanen zou het hun rap alles afleeren en misschien wel boven hun hoofd groeien.

Schrijver wenscht de hoofdstad van China te zien bouwen op den blauwen stroom, wiens monding niet zou mogen versterkt worden. Groote oorlogsschepen zouden er kunnen binnenvaren en in de hoofdstad

zou, op kosten van 't Chineesche staatsbestuur, een Europeesch garnisoen voortdurend moeten onderhouden worden.

La Fédération artistique, 38. — Een art. van den heer Baes over de wijze waarop de kunstenaars de natuur meenen te raadplegen, maar haar niet zien zooals zij eigenlijk bestaat. — 39, Riviacci toont aan dat de nieuwere Fransche muziek weldra vergeten zal zijn. Baes vervolgt in 41 *Les voix de l'avenir.*

Annales d'archéologie, XIV, 2. Eug. Lameere, La cour de Philippe le Bon, verlicht nog de studie (in de *Revue générale*) van D'Outrepont. Eene reeks studiën van historischen en oudheidkundigen aard.

Revue sociale Catholique. Août 1900.

Wat de verschillende Belgische politieke partijen in 't parlement betrachten wordt door Arthur Verhaegen besproken in zijn artikel *Après les élections*. De liberalen willen met medehulp der socialisten 't katholiek staatsbestuur omver werpen « après cela, l'on verra ». De socialisten willen het zuiver algemeen stemrecht, en om het te bekomen kondigen zij obstructionisme aan. Wij katholieken, zegt schrijver, moeten ons hiertegen verzetten, en moest het zoover komen dat het zuiver algemeen stemrecht aangenomen wordt, dit stemrecht ook toekennen aan de vrouwen. Daarmee zijn wij gered. Voorts handelt schrijver over de wetten die de katholieken te stemmen hebben in zake van arbeidsongevallen, zondag- en nachtwerk, werk voor volwassenen, enz. — E. Vliebergh eindigt zijne studie over het landelijk socialisme. Hij toont hoe de inrichters van landbouwvereenigingen niet moeten inzitten met het gezegde van de socialisten, als zouden deze vereenigingen leiden tot het socialisme. Wij moeten machtige vereenigingen op den buiten inrichten, zegt schrijver; om dit te kunnen doen diende de wet op de beroepsvereenigingen gewijzigd te worden. — Slot van G. Eeckhouts artikel *Les ouvriers belges dans le Nord*, waar veel belangrijks in te leeren valt over het loon, het logement, het eten der werklieden.

De Hollandsche Revue, Juli 1900.

In *Onze Vloot* ijvert de Schrijver voor het verbeteren der Hollandsche werven voor oorlogsschepen. — *Theosofie en Godsdienst*, naar eene brochure van P. Pieters; verders eenige wetenswaardigheden over arbeids-sekretariaten in Nederland. — *Karakterschets A. Van der Voort.* Hier wordt gehandeld over alcoholisme in Nederland, over L. P. Philippona, stichter van den Volksbond tegen drankmisbruik, over de ontwikkeling en de werking van dezen bond, over de taak der vrouw in 't bekampen van 't drankmisbruik en over nog eene menigte punten met betrek op alcoholisme in Nederland en in den vreemde. En M. Van der Voort, en zijn karakter, vermits men ons toch beloofd had het te schetsen?

Wij vernemen dat M. Van der Voort leeraar is in de aardrijkskunde aan de Hoogere Burgerschool te Haarlem, en sekretaris van den volksbond; van zijn karakter zegt schrijver ons niets, tenzij dat M. Van der Voort ijverig propaganda maakt voor den bond. Waarom niet liever zoo een artikel Anti-alcoholisme gedoopt?

De Nederlandsche Spectator, 26, bevat verslagen van het prov. Utrechtsch genootschap en van den Ned. Oudheidk. Bond. W. Knuttel en B. Coster geven overzicht van « studieboeken » en Frederiks *Corpus nquisitorum.* — 27 houdt vooral bibliographische artikels in, b. v. over

S. Mullers Middeleeuwen, van Joosting. — 29 bevat een art. over de Nederlandsche kunst te Parijs, het onbehoorlijk strooien van medaljes en de verdienste van onze etsers.

De katholieke Gids. Augustus 1900.

Lezenswaard artikel van A. op de Look over *De Veemgerichten*, waarover zooveel onwaars is verteld geworden « Misbruiken waren er in den loop der tijden ingeslopen, maar onwettig was hun bestaan niet, — integendeel, zij ontleenden hun gezag aan den Keizer; — Keizer Sigesmund was zelf vrijschepen in den vrijstoel te Dortmund. — Zij oordeelden en vonnisden niet in het geheim, maar hielden openbare rechtszittingen; — middelen ter verdediging werden den beschuldigde volop gelaten en waar het vonnis werd uitgesproken, was het wel streng, naar de gewoonte der tijden, maar streng rechtvaardig en te goeder trouw ». — Van Ant. Tieback *Schetsen*, van een dronkaard en een goeden huisvader, niets bijzonders. — Bespreking van Henri Borels « *'t Zusje* » door Simon Boers. « Er is zoo heel veel moois in dit boek; vele bladzijden zou ik er uit willen nemen en ze bewaren bij *'t Jongetje* (vóór twee jaar verschenen) als een nieuw stukje geluk in mijn leven, maar er is helaas ook *te* veel in, dat ik liever niet met al dat mooie in eén boek te samen zag »... *Moderne heidenen* door Ravo, wat te veel predikatie.

Wetenschappelijke Bladen. Augustus 1900.

Frankrijk, Engeland en de wereldvrede, door K. Blind uit *Fortnightly Review*. Schrijver meent « dat uit den tegenwoordigen ongeluks-krijg in Zuid-Afrika meer dan één andere oorlog zal voortspruiten », en « dat er groote gevaren voor Engeland in aantocht zijn ». — In *Satan in verschillende vormen en tijden*, vertaald uit de *Westminster Review*, bespreekt Oliphant Smeaton de voornaamste varianten, welke het grond-denkbeeld van een Geest des Kwaads bij zeer uiteenloopende volksstammen oplevert.—Geschiedkundig artikel *De Engelschen en Hollanders in het verleden* door A.-S. Green: « Zeven eeuwen lang, van de stichting van Amsterdam tot die van Johannesburg, hebben Engelschen en Hollanders in elkanders welslagen een eigen nederlaag gezien ». — *Duitschland als zeemogendheid* uit *The Forthnightly Review* door K. Blind, die de houding der verschillende politieke partijen bespreekt tegenover de regeeringsplannen. Kinderachtig wat gezegd wordt van 't Centrum. — Van P. Göhre uit *Die Umschau: Zedelijkheidsbegrippen en maatschappelijke stand.* Slechts éene enkele zedenleer is de ware, zegt schrijver, maar in werkelijkheid bestaat er eene afzonderlijke moraal voor de verschillende standen der samenleving. De omgeving bewerkt dat. Göhre overdrijft, bijzonderlijk waar hij van het buitenvolk gewaagt. — *Het Vraagstuk van het middelbaar onderwijs in Frankrijk en elders*, door Th. Langlois uit *La Revue de Paris*. — Lezenswaard artikel van Marcel Prévost *De fransche roman in de negentiende eeuw;* sommige mannen worden misschien wel wat veel beboft, en door 't geheele waait geene hoogere gedachte.

Vragen van den Dag. Augustus 1900.

De bestrijding der tuberculose als eene sociale ziekte door Dr Ph. Kooperberg. « *Het bestrijden en tegengaan der besmetting* kan worden behartigt *a*) door het individu, *b*) door de gemeenschap ». Beurtelings wordt opgesomt wat de eenling en wat de Staat doen kunnen. — *De Europeesche mogendheden en de staatkundige vraagstukken in Oost-Azië* door Dr H. Blink. Het Chineesche volk doen buigen voor de souvereiniteit der samenwerkende mogendheden, « dat is eene ondenkbare

zaak ». « Wij staan ongetwijfeld aan den vooravond van groote wereldgebeurtenissen, welke geen politicus in hun omvang en richting kan voorzien. » — *De Haven van Antwerpen* door M. E. Barentz. De vergrooting der haven van Antwerpen is niet alleen eene zaak van algemeen belang voor België, op gebied van handel en zeevaart is zij eene zaak van groote beteekenis, in 't bijzonder voor Rotterdam. « De toestand te Antwerpen in 1897 is vooruitgegaan bij dien van 1880, maar Rotterdam en Hamburg zijn ongelijk veel beter geworden. Antwerpen is vooruitgewandeld, de andere zijn vooruitgesneld ». De verschillende ontwerpen voor de verbetering van den Scheldestroom worden aangeduid. Het slot van 't artikel : « Als Nederlander dringt zich onwillekeurig de vraag bij mij op : Wat zal Rotterdam doen, als Antwerpens ideëen werkelijkheid worden? »

De Gids. Augustus 1900. — *De Chineesche kwestie* door Henri Borel. De kern der Chineesche kwestie ligt veel dieper dan men wel denkt, zegt Borel, men vergeet « dat de barbaren niet de Chineezen zijn, maar de Europeanen die, als roovers, enkel gedreven door winstbejag en geldzucht, en volstrekt niet om filantropische redenen, zich in China nestelden, gewapend met geweren en kanonnen, en, wat nog veel erger was, een te voren sober, matig volk vergiftigden met opium, die zij, met ruw geweld daar invoerden, tegen het verzet van de Chineesche regeering in. » « *De geheele Chineesche kwestie is een zendelingenkwestie* » zegt schrijver nog, het optreden der zendelingen is « de aanleiding tot roof en diefstal, al noemt men die « annexatie. » Borel schijnt het wel op de Engelsche zendelingen meest gemunt te hebben. — *Nicolo Machiavelli als blijspeldichter* door Dr A. S. Kok. *La Madragola* van den Staatssecretaris staat aan den ingang van den nieuweren tijd, is los van alle navolging der klassieken en gaat de blijspelen van alle volkeren vooraf. Met *Il Frate* is zij « de opbaring van een heerschenden geestestoestand, gezien en doorgrond door een scherpzinnig waarnemer... Tevens is dit blijspel een poging geweest om de krachtelooze en moreel ontzenuwde maatschappij tot het bewustzijn van eigen krankheid te brengen. » In onzen tijd althans zouden zulke pogingen veel meer kwaad dan goed doen. — *Te Laat*, novelle van Jeanne C. Van Leyden. — *La Jeunesse dorée* 27 Juli 1794-5 October 1795, door W. P. Kops. Men meent veelal dat die enkel bestond uit losbollen en modegekken; dat is niet echt. Voor het overgroote gedeelte bestond ze uit de burgerij en uit den stand der handwerkers en arbeiders : kooplieden, ambtenaren, kantoorbedienden, notarisklerken, enz. In *Nederlandsch-Indië op het Trocadéro* klaagt Prof. Went dat men « zoo weinig mogelijk reclame willen maken » heeft. — *Nederlandsche Shakespeare-kritiek* door Dr Byvanck, eerste deel eener studie naar aanleiding van Van Dams' boek: *W. Shakespeare, Prosody and Text. An essay in criticism.* « Lezen we wat hij (Shakespeare) geschreven heeft, en kunnen we 't lezen zooals hij 't bedoeld en gevoeld heeft? Dr Van Dam ontkent het fel en heftig. Zijn heele pogen in zijne lange studie gaat daarheen om aan te toonen dat de uitgaven van Shakespeare prulwerk zijn. » *Sonnetten* door H. Lapidoth-Swarth. In de letterkundige kroniek wordt *Het Zusje* van Henri Borel besproken. « Voor Paul is het wel aardig geweest, maar voor « *Het Jongetje* » (vroeger werk van Borel) was het te betreuren dat er een « *Zusje* » bijgekomen is. »

Studiën, Deel LIV, afl. 5. — C. Wilde geeft het vervolg zijner bijdrage over Fabrizio Ruffo, den kardinaal, die in het Napelsche den opstand tegen de Fransche Republiek in het leven riep en haar zooveel spel leverde. — J. P. Van Kasteren toont verder de nietigheid der

zoogezegde bewijzen, waarmede de Leidsche Hoogleeraar het Evangelie van Mathæus voor na-apostolisch en legendair wel doen doorgaan. Die bewijzen ofwel zijn er geene ofwel keeren zich tegen de thesis van den schrijver der *Oude Gegevens*. Eindelijk in eene zoo aantrekkelijke als leerrijke studie beschrijft Bolsens den *Strijd om het leven*, d. w. z., den strijd die in ons lichaam geleverd wordt tusschen de microben, onze vijanden, en de vraatcellen, onze verdedigers en voorvechters.

Neerlandia. Juli 1900.

Van G. A. A. Middelberg, die vele jaren in Zuid-Afrika leefde, een lezenswaard artikel *Omkoopbaarheid der Boeren :* geschenken nemen ze wel eens in vollen eenvoud aan, maar dat is geene omkooperij, en dat heeft ook op de stemming geen invloed. — Nog een goed artikel *De Afrikaanders*, of Kapenaars van Hollandschen stam of Hollandsche sprake en lid van den Afrikaander Bond. « De houding van de Afrikaanders, om 't maar dadelijk te zeggen, is ons tegengevallen. Zij hebben geprotesteerd en georeerd en gepetitioneerd vóór den oorlog en tijdens den oorlog; zij doen het dezer dagen sterker dan ooit. » Waarom zij niet te wapen liepen wordt hier onderzocht.

Letterkundig Maandschrift. Juli. 1900.

Vervolg van Jeanne C. van Leydens novelle *Loge's*. Van prof. Jan ten Brink *Het Feminisme in 1789 en 1791*, eene herinnering aan het eerste optreden der vrouwen in Frankrijk als staatsburgeressen gedurende de revolutiejaren. — *Swaen* door Lode Baekelmans, vertellingske van een janmaat die een janmaats leven leidde. — *Brieven uit Amerika* door Van der Duys, waaruit we maar weinig vernemen.

Taal en Letteren. 15 Juli 1900.

N.-A. Cramer begint eene studie over Vondel, beschouwd als historiedichter — Van J. H. v. d. Bosch een pleidooi ten voordeele der nieuwere spelling : Alle levende d. w. z. alle door een gemeenschap van mensen gesproken taal verandert voordurend. Met de taal moet de spelling veranderen. Deze moet de taal van nu, den klank van nu, niet de taal of den klank van vóór honderd jaar verbeelden.

Ons Tijdschrift. April 1900.

Voortaan *Ons Tijdschrift, Familieblad voor Zuid-Afrika*, daar *Ons Tijdschrift* en *Het Afrikaansch Familieblad* tot een maandschrift vereenigd werden.

Slot van 't artikel *Vier-en-twintig uur in Pretoria*, met veel wetenswaardigs over 't leven te Pretoria. « Pretoria is een zeer gelukkige plek wat amusement betreft, want er is altijd *iets* aan den gang. Is er geen *circus*, dan is er een comedietroep, of anders is er concert, of lezingen, of speelt de eene of andere « bond » in het Burger Park. Wat er ook aan den gang is, Pretoria is er bij, want zonder amusement kunnen de Pretorianen niet leven, naar het schijnt, en op dat punt hebben zij wel iets van de Parijzenaars ». — *Humor, zooals die blijkt uit de Volkstaal*, met recht prettige voorbeelden. Voorts schetsen en novellekens.

Eigen Haard, nrs 28, 29, 30, 31.

Virginie Lovelings Novelle *Het Lot der Kinderen*. — *In 't land van Fritz Reuter* door Gertruide Carelsen. — *Engelschen en Hollanders*. Karakterstudie door M. W. Maclaine Pont. — Van Ed. van Biema eenige bijzonderheden over Jaco, de Amsterdamsche evenknie van Cartouche. — Korte schets van wijlen Mevr. Bilders-Van Bosse, de schilderes der beuken. « Er was iets prettigs, iets aantrekkelijks in (haar schilderijen), iets dat sprak tot bijna iedereen. Haar kunst was

heel eerlijk, heel eenvoudig, heel dicht bij de natuur zelve. En in de natuur koos zij zoo, als de meeste toeschouwers ook gekozen zouden hebben ». — Platen : *De Brief*, naar de schilderij van Gerard Terburg in de collectie Six te Amsterdam ; *Fritz Reuter* in den Neu-Brandenburgschen « Rathskeller, » naar de schilderij van Bauer; *Als de geillustreerde tijdschriften komen*, naar de schilderij van Calderon op de Tentoonstelling te Parijs; *Mevr. Bilders-Van Bosse in haar atelier; Beuken*, naar de aquarel van Mevr. Bilders-Van Bosse.

Caecilia, 14, brengt van de hand van Viotta belangrijke bijzonderheden uit het leven van Hans von Bülow.

Der Katholik, Juli 1900, brengt ons een belangrijke studie van Dr. A. Bellesheim over het *Gnosticisme* van wijlen den bekenden natuurkundige St. George Mivart. Dezes artikelen in de Januarinummers van *The Nineteenth Century* en van *The Fornigthly Review* worden besproken en wederlegt, na dat schrijver kortbondig herinnerd heeft aan Mivart's artikel *Geluk in de Hel* verschenen in *The Nineteenth Century* in 1892. Mivart schermt met wat hooggeplaatste priester, hem zouden gezegd hebben, maar hij verwaarloost ze te noemens zoodat alle onderzoek onmogelijk is. Voorts bekend hij *I am no theologian*, ik ben geen godgeleerde; waarom dan over godgeleerde zaken willen schrijven? « Nicht nur ist Mivart kein Theologe, es gebricht ihm auch an jenen elementaren Kenntnissen in der katholischen Religion, welche der Katechismus lehrt. » In dit zelfde nummer lezensweerde recensie van het werk *Der nationale Gedanke im Lichte des Christenthums* von Dr. Wendelin Hoidegger, geschreven naar aanleiding der nationaliteitstwisten in Oostenrijk.

Stimmen aus Maria-Laach, Juli 1900.

E. p. Kneller geeft het begin eener studie over Alexander Volta, dezen « Alexander den Groote op het gebied der Wetenschap. » — Van E. p. Cathrein een artikel over Vrouwenarbeid, bijzonder over arbeid van gehuwde vrouwen in Duitschland. Schrijver zou het fabriekwerk voor deze laatste willen verboden zien; nu echter valt daar niet aan te denken in Duitschland. Daarom stemt hij het wetsvoorstel bij van het *Centrum*, de hoogste arbeidstijd voor fabriekwerksters op 10 uren daags te brengen. — Slot van E. p. Gietmanns studie *Die alten Klassiker und die moderne Bildung*. — Begin eener lezensweerde studie van E. p. Krose over de verhouding tusschen Katholieken en Protestanten in Duitschland in de 19ᵉ eeuw.

Das litterarische Echo. 1 Juli 1900.

Ein deutsches Riesenwerk, waarin Moritz Necker handelt over de *Allgemeine deutsche Biographie* waarvan het 45ᵉ en laatste deel onlangs verscheen « ein Riesenwerk, an dem mehr als 1400 deutsche Gelehrte mitgearbeitet haben; das über 28,000 Lebensbeschreibungen enthält : ein Werk dessengleichen andere Nationen kaum aufzuweisen haben » met portret van Rochus Freiherr v. Liliencron en Dʳ v. Wegele. — Eene schets van den jongen Italiaanschen schrijver *Enrico Corradini*, door E. Gagliardi, met portret. Hij liet drie romans verschijnen *Santamaura*, *La Gioja* en *La Verginità*, die hem eene eereplaats inruimden onder de Italiaansche letterkundigen, bijzonder de eerste. Als dramatiker heeft hij « tot hiertoe meer doornen dan rozen geplukt » — *Aus der norwegischen Belletristik* door Martha Sommer, overzicht der jongst verschenen Noorweegsche letterkundige werken.

— 1 August 1900.

Lesen und Bildung door Ant. Bettelheim, naar aanleiding der 6e uitgaaf van Schönbachs « Ueber Lesen und Bildung » met portret van Schönbach : men leest te veel op onze dagen, men denkt niet genoeg; in hoever het lezen bijdragen kan tot de ontwikkeling van den geest; wat men lezen moet en hoe men moet lezen. — In *Ein biographisches Kunstwerk* bespreekt Otto Pniower de 2e uitgaaf van Enrich Schmidts werk : *Lessing. Geschichte seines Leben und seiner Schriften.* Schmidts boek « is zijn onderwerp waard ». Van Carl Sonntag, den Duitschen tooneelspeler die den 23 Juni l.l. het eeuwige met het tijdelijke wisselde, eenige herinneringen aan *Laube.*

Zeitschrift für Christl. kunst, 4. Deze aflevering vergast op eene groote verscheidenheid : De muurschildering, de Albe van St. Franciscus v. A. Oud beeldwerk aan de Regensburger hoofdkerk en de « rétrospective » uitzet te Parijs, vinden hier eene plaats. In laatstgenoemd artikel, van Schnütgen, worden de pracht der Hongaarsche kunst en de Vlaamsche tapijten uit Spanje besproken.

La Quinzaine, 16 Juillet 1900.

Novelle van H. Sienkiewicz *La Comédie des erreurs.* Esquisse de la vie Américaine. — Vervolg der belangrijke studie van prof. Giraud *Essai sur Taine,* dien schrijver, Jules Lemaître nazeggende, un *poëte logicien* noemt. — *Le Péril Jaune* door P. Thirion. China veroveren is niet eene onmogelijke zaak, zegt Thirion, maar zal het tot veel baten ? Zullen de Europeanen de Chineezen onder hun bedwang kunnen houden ?

Revue des Cours, 5 en 12 Juli 1900. Twee voordrachten van Gaston Boissier over *Juvénal....* « il est fait mention par Juvénal (in zijn satire *Over den Edeldom*) d'une classe nouvelle, qui cherchait à se substituer à la noblesse, et dont Juvénal se plaît à célébrer les qualités et les titres de gloire. Or, c'est là une nouveauté dans l'histoire littéraire. Jusque-là, tous ceux qui ont attaqué la noblesse (van 't Roomsche Keizerrijk) se bornaient à contester son pouvoir politique ou à lui reprocher ses débauches et ses crimes ; mais personne n'avait encore annoncé, avec la même précision, la naissance au sein de la société romaine, d'une classe prête à disputer à la noblese sa puissance et ses privilèges. On ne retrouve pas davantage cette idée chez Boileau, quoiqu'il ait imité Juvénal. Pascal est peut-être le seul écrivain de notre dix-septième siècle qui ait opposé à la vanité étroite de la vieille aristocratie les revendications encore timides de la bourgeoisie naissante. » Deze voordrachten bevatten veel lezenswaard over Juvénals tijd.

Annales des Sciences politiques, Mai 1900.

Bismarck door Henri Welschinger. « L'homme intime paraîssait absolument différent de l'homme officiel. Autant celui-ci était orgueilleux, brutal, égoïste et cruel, autant celui-là était simple, bon, jovial même, et généreux. Il montre ses qualités dans ses lettres à sa femme et à sa sœur. La vue d'un phoque tué par lui fait couler ses larmes. Il compatit aux peines d'un de ses garçons de ferme et il y trouve comme un écho des siennes. Il ne conçoit pas qu'on puisse vivre sans rien savoir de Dieu, sans y croire, sans avoir ni femme ni enfants. Il envoie à sa femme adorée des fleurs, des robes, des bijoux, des parures de toute sorte. Il semble préférer aux splendeurs de la cour les prairies et les bois, avec une épouse aimable et de gentils enfants.

Il recherche les douceurs et même les petits ennuis de la vie familiale. Il déclare ne rien mettre au-dessus des joies intimes d'une vie régulière et paisible. Il console son beau-frère de la perte cruelle d'un enfant en le suppliant de s'incliner devant la volonté de Dieu.... »

Civiltà Cattolica. 7 luglió 1900.

Lo Canonizzazione del B. Giambattista de la Sal e l'insegnamento popolare. Korte maar grondige studie over de volksscholen en het volksonderwijs. « Door den stichter der christelijke scholen heilig te verklaren, heeft Leo XIII op klare wijze deze twee waarheden bekrachtigd : 1° Eene school, vooral eene volksschool, kan niet goed wezen zonder tevens *opvoedend* te zijn; 2° geene school kan degelijke opvoeding geven, als zij niet door den catechismus bevormd is, d. w. z., als zij niet diep en hoofdzakelijk christelijk is. » Deze twee waarheden betoogt de schrijver uitvoerig, en toont daarna aan hoe de h. J. B. de la Salle ze in en door zijne stichting heeft ingevoerd.

Della stela del toro e della sua iscrizione arcaica. Vervolg van deze zoo belangrijke en gewagmakende studie. De geleerde schrijver doet voort met de vooruitzettingen der Duitsche school te hekelen en te weerleggen. Klaarblijkende gevolgtrekking zijner verhandeling is, dat de uitlegging, door prof. *Ceci* aan het oude inschrift gegeven, allendeels de beste is, en dat de vinding van de geknotte steennaald onder den *lapis niger*, op het Forum, een afdoende bewijs is van het bestaan der oude Romeinsche koningen, zooals zij door *Titius Livius* werden aangeboekt.

Il matrimonio christiano dinanzi al Senato del Regno. Gevolgen van de *Wet-Bonasi* voor de Italiaansche katholieken, waardoor hare ongerijmdheid noch beter uitschijnt.

Belgio. — (*Nostra Corrispondenza*). *Le elezioni e la rappresentanza proporzionale.* In deze aflevering komt een belangrijk oordeel voor over de laatste algemeene kiezingen in België en dezer gevolgen met betrek op de evenredige vertegenwoordiging. De briefwisselaar der Civiltà doet dit kiesstelsel zeer klaar en duidelijk uiteen. Wij zouden in zijn geheel willen weergeven 't geen hij zegt over den uitslag der kiezingen en dier invloed op de Belgische staatkunde, zoo scherpzinnig en waar schijnen ons des schrijvers bemerkingen. Wonder is 't dat de katholieke dagbladen van ons land aan dit artikel geene, of bitter kleine aandacht geschonken hebben ! ?

— 21 luglio 1900.

Un nuovo grido di dolore. Bespreking en weerlegging van een artikel door senator *Vitelleschi* in de *Nuova Antologia* geschreven, betreffend den tegenwoordigen benarden toestand in Italië (en toen was de koningsmoord van Monza nog niet voltrokken!), toestand, volgens den liberalen senator, grootendeels te danken aan de handelwijze van den Paus en de Italiaansche katholieken.

Dell' anno natalizio di S. Ignazio di Loyola. Geschiedkundige bijdrage tot oplossing der besproken vraag : « in welk jaar is de stichter van het Gezelschap van Jesus geboren ? »

Il Cardinale Consalvi a Parigi. Voortzetting van deze hoogst merkwaardige studie nopens de betrekkingen tusschen den Eersten Consul en Paus Pius VII. In dit hoofdstuk lazen wij gansch nieuwe bijzonderheden aangaande het verblijf van den pauselijken gezant *Consalvi* te Parijs en zijne onderhandelingen met het Fransch Bestuur.

OMROEPER.

In **Neerlandia** van Juli 1900, op bl. 83 dit portret van *President Kruger* : « dat zeldzame mengsel van hooge gezindheid, staatsmanswijsheid en vossen-slimheid, menschen- of beter Boerenkennis en onnoozelheid, dat Kruger heet... »

Humor in de Afrikaansche volkstaal. — Voor « *dronken zijn* » zegt men « deur die wind », « die heele straat is zijne », « hij het druive geëet », « het deur die wingerd geloop », « is aan », « is lekker », « is nat », « is gepikt », « is stukkend », « is hoenderkop », « is gezellig », « het een dop gesteek », « het te diep in die glas gekijk », « het wat achter die kaken », « het kromhout zijn sop gedrink », « is dik gedrink ». De *telegraaf* heet « langtong ». « Een vlieg in de karnemelk gevallen » is niets anders dan een witaangekleede Kaffer.

Van iemand die kromme beenen heeft zegt men « hij kannie vark vang mie ».

Beven wordt omschreven door « zijn broekpijp-speul kitaar (guitaar) ».

Zoo in *Ons Tijdschrift*, April 1900.

De Roomsch-Katholieke Kerk in Nederland. — Eenige merkwaardige cijfers uit een artikel van Dr. J. A. Gerth van Wyk in *Stemmen voor waarheid en vrede* : In 1784 waren in Nederland naar de algemeene aangenomene schatting 350 parochieën met ongeveer 400 priesters; in het jaar 1815 in 673 parochieën 975 wereldlijke geestelijken; in het jaar 1860 in 918 parochieën en rektoraten ongeveer 1800 priesters; in het jaar 1877 in 985 parochieën 2093 wereldlijke geestelijken, onder welk getal de priesters mede begrepen zijn die in het bestuur der Kerk en in de Seminariën dienst doen; terwijl thans het aantal geklommen is tot 1014 parochieën met 2310 wereldlijke geestelijken. Na het jaar 1853 (wederoprichting van de hiërarchie) zijn in Nederland ongeveer 500 nieuwe katholieke kerken gebouwd en 150 vergroot of hersteld aan welke bouwwerken een kapitaal van meer dan 100 millioen frank is besteed.

Speidel en Sarcey, de Oostenrijksche en Fransche theatercritiker, worden met elkander vergeleken in *Die Zukunft* VIII, nr 34.

Speidel werd overschat; hij gaf zich uit als feuilletonist maar bezat de kneep niet op zoo engen grond een klein kunstwerk te bouwen. Hij had soms wondervolle, machtige woorden en spreuken, maar schreef ook veel banaals. Hem is bijzonder te verwijten dat hij er zich niet op toelegde den smaak van 't volk te louteren : hij ging niet vooraan; zoo bekampte hij eerst Wagner's Niebelungen en Tristan, zoo bestreed hij langen tijd heftig Hauptmann. Als critiker staat Sarcey veel hooger, hij had zeer grooten invloed op 't Fransche volk, zijn oordeel gold veelal als een orakel. Lof en tegenspraak stuitten op hem af. Hij was de onomkoopbare behoeder der traditie.

Edmondo De Amicis, de bekende schrijver van « Cuore », laat in de *Nuova Antologia* zijne « Kindsheid- en Schoolherinneringen » verschijnen.

❧

Gabriele D'Annunzio, de Italiaansche letterkundige-politieker, helt naar 't socialisme over en nam deel aan het obstructionisme der socialisten in 't parlement. Te dezer gelegenheid gekijf in de Italiaansche tijdschriften. De socialisten verheffen D'Annunzio op het schild en hopen dat « de bijzonderste vertegenwoordiger der vervalkunst, die enkel er op uit is om eene verdwijnende klasse van genotmenschen te verstrooien », de voorkamper eener nieuwe kunst ten dienste der sociale wedergeboorte zal worden. Andere tijdschriften wijzen op de individualistische strekking van D'Annunzio's werken, op zijne *Ikvereering* en meenen dat hij krank is van lijf en ziel.

❧

Blanco Belmonte, de Spaansche critiker, bespreekt in *Miscelanea* den invloed der Spaansche nederlagen in den Amerikaanschen oorlog op de moderne Spaansche letterkunde, en is verstomd hiervan geen weerklank te vinden. Spaansche dichters en kunstenaars zijn te ijdel en hebben te veel nationaaltrots om hiermede rekening te houden. Uitzondering maakt Mevr. Emilia Pardo Bazan met hare Novelle « El ninô de Guzman ».

❧

In **Deutsche Rundschau**, XXVI, 10 bewijst E. v. Dobschütz dat het niet waar is wat de protestanten gewoonlijk meenen, dat, vóor Luther, de bijbel weinig of niet gelezen werd. Er zijn ons 4000 Grieksche en 5000 Latijnsche handschriften bewaard, en hoeveel zijn er niet verloren! In den korten tijd tusschen het uitvinden der boekdrukkunst en 't jaar 1500 werd de Latijnsche bijbel ongeveer 200 keeren gedrukt. In de 14e en 15e eeuw werd de bijbel veel in levende talen overgezet. Vóór de hervorming bestonden er niet minder dan 14 overzettingen in Hoogduitsch en 4 in Nederduitsch van den geheelen bijbel, zonder te gewagen van vertalingen van enkele boeken.

❧

Gœthefonds. — Talrijke Duitsche kunstenaars en schrijvers hebben een verzoekschrift aan den *Reichstag* gestuurd om het stichten te bekomen van een Gœthefonds, dat jaarlijks vanwege het Rijk eene toelage van 250.000 mark krijgen zou. Het doel van het fonds is « het ondersteunen der weerdvolle dichterlijke scheppingen in mededinging met de verstrooingsletterkunde. » Dichterlijke gewrochten moeten onafhankelijk gemaakt worden van de marktweerde van den dag en gemakkelijker toegankelijk voor de algemeenheid.

Het fonds zou beheerd worden door dertig kunstenaars en letterkundigen, benoemd voor de helft door het bestuur van het Duitsche Schillerfonds en voor de andere helft door het bestuur van den Bond der Duitsche schrijvers. Het verzoekschrift is afgedrukt in *Der Kunstwart* XIII, 19.

❧

Duitsche Spelling. — In het *Zeitschrift für den deutschen Unterricht* (Leipzig) XIV, 6 komt prof. Dr. Otto Lyon op tegen de

voorgestelde veranderingen aan de rijksspelling. 't Is nu 20 jaar dat zij bestaat en nog is zij niet overal aangenomen; bijzonder de dagbladen en de openbare beheeren houden nog aan de oude spelling vast, omdat Bismark tegen de nieuwe was. De rijksspelling is wetenschappelijk en niet slecht, al is zij voor verbetering vatbaar. Maar vooraleer te verbeteren wachte men tot dat zij algemeen aangenomen zij, anders komt er een Babylonische warklomp waaruit niet wijs is te worden.

Kon. Vlaamsche Academie. — In vergadering 10 Juli werd een commissie benoemd om nieuwe prijsvragen voor te stellen. De nieuwe leden, die aanwezig zijn, worden door den bestuurder hartelijk verwelkomd. De heer Segers biedt een belangwekkend boek aan vanwege den heer Stinissen over de normaalschool te Lier. Men gaat over tot het bespreken van het voorstel van den heer Coopman, om eene vierde commissie in te stellen, die zich zou bezig houden met alles wat het onderwijs in het Nederlandsch betreft. Na dat de heer Coopman zijn voorstel heeft toegelicht en na eenige opmerkingen van de heeren De Ceuleneer, Simons en anderen, wordt het voorstel onder algemeenen bijval aangenomen.

De heer Coopman leest verslag over de vergadering van de Commissie voor nieuwere taal- en letterkunde, waarin door Dr. De Vos en Dr. De Vreese verslag werd uitgebracht over het hs. eener uitgave van Albertus Magnus' *Liber aggregationis*. De beide verslaggevers adviséeren, dat het aangeboden werk in zijn tegenwoordigen vorm niet kan uitgegeven worden. De Commissie verzoekt dat de beide verslagen zouden gedrukt worden.

Verder houdt de Academie zich bezig met het onderzoek der voorgestelde prijsvragen, waarna de heer Prayon het begin leest van een antwoord op het verweerschrift van den heer De Vreese, *Taalzuiveraar's Borstwering*.

De in de vorige vergadering benoemde Commissie voor het onderwijs in het Nederlandsch werd 's morgens door het bestuur plechtig ingesteld, waarna deze nieuwe Commissie overging tot het kiezen van haar bestuur. Tot voorzitter werd gekozen de heer Prof. De Ceuleneer; tot ondervoorzitter de heer Obrie; tot secretaris de heer D. Claes.

De volgende prijsvragen werden uitgeschreven :

Voor 1901. Middelnederlandsch. — Men vraagt eene vergelijkende klank- en vormleer der verschillende Middelvlaamsche dialecten, zooals die uit oorkonden kan opgemaakt worden. Prijs 600 fr. (Aangehoudene vraag).

Voor 1892. Letterkunde. — Men vraagt de geschiedenis van het rijm en de Nederlandsche poëzie, van de oudste tijden tot heden 1° Stafrijm en zijnen overgang tot den eigenlijken rijm; 2° in de middeleeuwsche gedichten; 3° in de rederijkerswerken, het tooneel, de refreinen en liederen; 4° in de godsdienstige liederen in de XVI° eeuw; 5° in de hedendaagsche poëzie in hare uitheemsche vormen. Beschouwingen over den schilderenden aard van het rijm in onze poëzie, in den gang en in de voordracht. Prijs 600 fr.

Middelnederlandsch. — Men vraagt de aanvulling tot en met het jaar 1900, van Louis Petit's Middelnederlandsche bibliographie, door alle niet in dat werk vermelde of later verschenen werken in rijm of onrijm (ook de uitgegeven charters, oorkonden, enz.). Prijs 300 fr.

Geschiedenis. — Men vraagt eene critische uitgave van al de teksten in al de talen, gedrukte en ongedrukte (corpus documentorum) waarin de Slag der Gulden Sporen (1302) besproken wordt. Prijs 600 fr.

Guido Gezelle heeft den 5jaarlijkschen prijs van letterkunde met *Rijmsnoer* met 6 stemmen tegen 1 behaald. Mej. V. Loveling was er, van de meer dan honderd werken, het naaste bij, met hare novelle *Mijnheer Connehaye*. Cyriel Buysse's talent vond wezenlijke achting, maar zijn stof des te meer afkeuring.

† **Henri Laserre,** de vermaarde schrijver van de *Geschiedenis van O. L. Vrouw van Lourdes*, met duizenden gedrukt en in alle talen vertolkt. Half blind en van de wetenschap verlaten had hij op raad van M. de Freycinet, protestant, zijne toevlucht genomen tot O. L. Vrouw der Massabiellerots en er genezing gevonden. Hij was medewerker geweest aan verschillende bladen en schreef nog vele andere werken waaronder eene *Geschiedenis der Evangeliën*, die alhoewel door den Kardinaal van Parijs goedgekeurd, niet goedgekeurd werd te Rome, omdat het boek, onberispelijk van leering, te veel afweek van de oude bijbelsche taal der Kerk. Als goede christen onderwierp de schrijver zich ootmoedig aan de uitspraak van het geestelijk gezag. De beroemde schrijver sterft in den ouderdom van 72 jaar.

† **Octave de Rochebrune,** Fransche teekenaar, schilder en graveerder van talent.

† **Louis Vivès,** een der grootste Fransche uitgevers en die, van kleine loopjongen in eenen boekwinkel, het zoo ver gebracht heeft dat hij aan het hoofd gekomen is van het grootste huis voor het uitgeven van capitale werken over geschiedenis, zedenleer en godgeleerdheid.

† **Liebknecht,** belhamel van de socialistische partij in Duitschland en die door zijn medesleepende welsprekendheid, zijnen geest van inrichting en zijne schriften als de vader en de stichter dier partij mag aanzien worden. In zijne jeugd doceerde hij aan het onderwijsgesticht van Fröbel in Zwitserland; hij was de hoofdopsteller van den *Vorwarts*. Hij stierf schielijk te Charlottenburg in den ouderdom van 74 jaar.

† **R. P. Vannutelli,** omgekomen in de spoorwegramp van Castel-Giubileo. Hij was de broeder der kardinalen Vincent en Seraphin Vannutelli en bekend als gewaardeerde schrijver. Hij gaf belangrijke beschrijvingen uit over het Oosten, waar hij verschillende jaren verbleven had.

“ WIJ WILLEN WETTELIJKE REGELING DER LANDPACHTEN ALS IN IERLAND. „

IETS dergelijks staat te lezen in het programma der radikale partijen van België en van verscheidene naburige landen.

Hoe wordt de landhuur in Ierland vastgesteld, en welke uitslagen heeft de wetgeving gehad, dit zouden wij hier, heel in ’t kort, willen behandelen, na vooraf eenige woorden te hebben gezegd over den toestand van Ierland. Wetten kan men immers maar lastig beoordeelen zonder de omgeving te kennen waar ze toegepast worden (1).

Men heeft Ierland weleens een land vol tegenstrijdigheden geheeten, en, werkelijk, bij ’t eerste opzicht schijnt het zoo : vetweiden, vruchtbaar land, waterloopen in overvloed, honderde natuurlijke havens, zacht klimaat, en midden dit alles een godsdienstig, zedelijk en verstandig volk in lompen gehuld en blootvoets, zonder nijverheid, met kwijnenden landbouw, wonende veelal in leemen hutten met stroo gedekt; soms, in tijden van volksberoerte, de ijze-

(1) Wie meer inlichtingen verlangt leze de reeks artikelen *La question agraire en Irlande*, die wij laten verschijnen in *Revue générale agronomique* 1900, Mei en volg. afl.

lijkste misdrijven gepleegd met volkomene koelbloedigheid.

Is 't waar, is Ierland vol tegenstrijdigheden?

Bij 't eerste opzicht ja, na verder onderzoek neen.

Ierland is nu wat Engeland van Ierland gemaakt heeft. In Ierland woonde een godsdienstig, geleerd, kunstlievend en vlijtig volk, met eigen zeden en gebruiken; Ierland « het eiland der heiligen » zond geloofsboden naar Europa die met het christen geloof de Iersche kunst en geleerdheid tot over de Alpen droegen; Karel de Groote plaatste Iersche geleerden aan 't hoofd zijner scholen: de invloed der Iersche legenden op de middeleeuwsche letterkunde is wel bekend: « het Keltisch ras, schrijft Renan, heeft de wending der Europeesche verbeelding gewijzigd en zijne dichterlijke gedachten aan bijna geheel de christenheid opgelegd. »

Engeland is gekomen en eeuwen lang heeft het getracht de Iersche zelfstandigheid weg te vagen: Ierland mocht nog slechts eene provincie zijn van Engeland, de Iersche wetten werden niet erkend en door Engelsche vervangen, de Iersche hoofdmannen moesten Engelsche baronnen worden; op doodstraf en straf van verbeuring van goed werd het aan de Engelschen in Ierland verboden Iersche namen aan te nemen, met Iersche vrouwen te trouwen, zich op zijn Iersch te kleeden, de Iersche taal te spreken, op zijn Iersch te peerde te rijden, enz.

Toen volgde de hervorming; Engeland kleefde de nieuwe leer aan, Ierland bleef het katholicisme getrouw; nieuwe reden om den Ier te verdrukken.

Met de bezittingen van kerken en kloosters waren de Engelsche vorsten niet tevreden, zij droomden er aan het Iersche volk uit te roeien en Ierland met Engelschmans en Schotten te bevolken.

De goederen der Ieren werden aangeslagen en de eigenaars verjaagd. Een stond mocht men vreezen, dat Cromwell Ierland in 't bloed zou versmooren. Hij

had landerijen noodig voor zijne soldaten en gaf hun de drie rijkste provinciën van Ierland. De katholieke Ieren werden naar Connaught verbannen, waar zij, in ruil voor hun verbeurd goed, wat slecht land kregen.

Kon men na den 1 Mei 1654 een katholiek buiten Connaught aantreffen, de eerste de beste mocht hem ongestraft doodslaan.

Eduard Hetherington, die zich naar Connaught niet wilde laten vervoeren, werd den 3 April 1655 te Dublin opgehangen; op zijne borst was een plankje gebonden waarop te lezen stond *for not transplanting* — om zich niet te hebben laten verplanten.

De eene verbeurdverklaring volgde de andere op; sommige landerijen werden in de 17^e^ eeuw twee tot driemaal aan hunne eigenaars ontnomen. Aan 't einde der jaren 1600 hadden de katholieken nog enkel een zevende deel der landen van Ierland. Al het overige was geschonken aan soldaten, aan Engelsche familiën of protestantsche instellingen, soms op voorwaarde dat zij hunne goederen met Engelschmans zouden bevolken.

Uit dien tijd stammen vele Iersche landlords of grondheeren.

't Was nog niet genoeg, men werd stilletjes aan beschaafder; bloed en vuur hadden hunnen tijd gehad; de *penal laws* of strafwetten werden uitgeveerdigd « het behendigste en doeltreffendste middel van verdrukking ooit uitgevonden door 's menschen bedorven vernuft om een volk te verlagen, te verbasteren en tot de geheimste bronnen van de menschelijke natuur te bederven » zoo heeft Burke gezegd.

De katholieken werden uitgesloten uit het parlement, uit de magistratuur, uit het leger en den zeedienst; zij konnen noch advocaat, noch onderwijzer, noch gezwoorne, noch voogd zijn; zij mochten

geene rechtsgedingen inspannen, geen grond koopen noch grond huren voor meer dan een en dertig jaar; het was hun verboden bij uitersten wil over hun goed te beschikken; zij mochten geen peerd bezitten dat meer dan vijf pond weerd was, de eerste de beste protestant kon, mits aanbod van vijf pond, hun peerd opeischen; werd de vrouw van een katholiek protestantsch, zij had recht op een lijftocht, zoo ook de zoon die 't geloof van zijn vader afvallig werd.

Deze wetgeving bleef ongeveer 3/4 eeuw in voege; in de tweede helft der jaren 1700 viel zij in ongebruik. Eindelijk, in 1829, gelukte 't O'Connell de poorten van 't parlement voor de katholieken te doen openen.

De Ieren, verjaagd van hunnen grond, hadden zich op handel en nijverheid toegelegd : zij zonden naar Engeland vleesch, boter, kaas, bier, malt, ijzer, enz.; in de 17e eeuw nam de lakenfabrikatie in Ierland eene groote uitbreiding; Ierland maakte de zeilen voor bijna geheel de Engelsche vloot en begon zich ook op de glasnijverheid toe te leggen.

Engeland was jaloersch en de Iersche handel en nijverheid werden doodgelegd door verbod van uitvoer en andere wettelijke maatregelen.

Zoo werden de Engelsche handel en nijverheid gekoesterd; eens de bundsels ontgroeid, konnen zij vreemde wedijvering tarten; van Ierland echter was geene wedijvering meer te vreezen.

Op het einde der 18e en in 't begin der 19e eeuw voerde Engeland krijg met Frankrijk. Er was veel graan noodig; de Iersche weiden werden omgeploegd en eene menigte kleine hoeven aangelegd; 't was gul-

den tijd voor de *middlemen* die van de Iersche landheeren uitgestrekte landerijen huurden om deze aan kleine menschen, met veel winst, voort te verhuren.

Met den vrede sloegen de prijzen af; de gescheurde weiden beplantte men met aardappelen en de bevolking steeg geweldig. In 1800 waren er in Ierland 4 millioen inwoners, in 1841 waren er 8 millioen! De aardappel was 't bijzonderste eten, en toen er tijdens de aardappelplaag van 1846-48 geen aardappelen waren, stierven de menschen met honderden langs de baan en weken met duizenden naar Amerika. Zonder de aardappelplaag zouden er in 1851 negen millioen inwoners geweest zijn in Ierland, nu waren er 6.552.385.

Met 1860 begint de Iersche landwetgeving. Welke was de toestand vóor het uitveerdigen der wet van 1860? Nijverheid was er in Ierland zeer weinig: de Engelschen hadden de nijverheid bij 't ontkiemen gedood, het volk moest leven met den landbouw.

Tijdens de aardappelplaag was veel huurgeld achterwege gebleven; sommige eigenaars hadden moeten schulden maken, zooveel te meer, daar zij soms zeer hoog armengeld moesten betalen.

De wetgever meende nuttig werk te verrichten met eene schuldvereffening te bevelen: eene bijzondere rechtbank werd ingesteld, elke schuldeischer mocht er zonder veel rechtsvormen het goed van zijnen schuldenaar doen verkoopen.

Van 1849 tot 1870 werden er alzoo voor één milliard drie honderd millioen frank landerijen verkocht. Meestal waren de koopers nieuwe rijken, oudhandelaars die eene goede plaatsing voor hun geld zochten. Soms ook werd er met geleend geld gekocht: de Iersche pachter betaalde immers alle huur die

de landheer eischte, zonder land kon hij niet leven! Zoo vielen deze verkoopingen uit tegen de Iersche boeren. — Men denkt veelal dat er in Ierland niets anders zijn dan heel kleine hoeven. Dat is mis, er zijn veel middelmatige, ja zelfs groote hoeven in Ierland, maar ook, bijzonder in de arme gewesten, veel kleine. Vele landheeren hebben domeinen waar 3000, 4000, ja meer huurders op wonen.

Voór 1860 waren er drie soorten van pachters:

Pachters met geschreven huurvoorwaarden, 't zij voor eenen bepaalden, 't zij voor eenen onbepaalden tijd, b. v. voor het leven; dit was de minderheid;

Pachters van jaar tot jaar, zonder huurceel; dit was de regel;

Pachters at will, die de eigenaar mocht doen vertrekken als hij het wilde.

Men heeft veel over de pachters *at will* gesproken en hun lot beklaagd; zoo was het nu toch niet mogelijk behoorlijk te boeren! Zij waren echter veel minder in getal dan men gewoonlijk meent.

Huur van jaar tot jaar was de algemeene regel.

Bij ons is de pacht gesteund op het contract; de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek aangaande de betrekkingen tusschen pachter en verhuurder zijn afgeleid van de overeenkomst, tusschen huurder en verhuurder gesloten.

In Ierland was het niet zoo: de pacht was gesteund op de oude leenroerige wetten; de pachter werd aanzien als hebbende een zakelijk recht in zijne hoeve.

Overouds, vooraleer de Engelschen naar Ierland kwamen, toen de Ieren nog in *clans* leefden, was een deel der bezette landerijen eigendom van het *clan*, gemeen goed. De gedachte van recht aan den grond leefde voort bij de Iersche boeren, verlevendigd door de verbeurdverklaringen en het uitroepen van vreemde overweldigers als eigenaars.

De landheer was niet verplicht den pachter het vreedzaam genot te verzekeren van het verhuurde

goed (art. 1719, 3e lid, Burg. Wetb.), noch het goed te onderhouden in zoodanigen staat dat het dienen kon tot het gebruik waartoe het verhuurd was (art. 1719, 2e lid, Burg. Wetb.).

De pachter, van zijnen kant, volstond met de huur te betalen en op 't einde der pacht het land te verlaten; hij was niet gehouden, zooals bij ons, het gehuurde goed te gebruiken als een goede huisvader (art. 1728, 1e lid, Burg. Wetb.), noch bij 't verlaten der hoeve deze in zoo goeden staat terug te geven als hij ze ontvangen had (Burg. Wetb., art. 1730); huurherstellingen moest hij niet doen.

In theorie was er vergelijking tusschen de rechten en plichten van huurder en verhuurder. In werkelijkheid echter was deze wetgeving gansch ten voordeele van den landheer.

In Ierland immers vergenoegt zich de eigenaar met den grond te verhuren; wil de pachter daar huis en stallen, dat hij ze bouwe; meent hij dat er grachten of omheiningen noodig zijn, hij heeft ze maar te delven en te plaatsen. De Iersche landheer, op zeer weinige uitzonderingen na, doet niets op zijn land; al wat ge er ziet is 't werk van den pachter.

De groote meerderheid der Iersche pachters huurden van jaar tot jaar; de eigenaar kon zich dus elk jaar alles toeeigenen wat de pachter gedaan had. Deze had geen recht hiervoor één cent schadevergoeding te eischen.

Men begrijpt licht waartoe zoo iets leidde in een land als Ierland, waar de grondeigendom veelal aan vreemdelingen toebehoort, die niet eens hunne pachters kennen, die tot een ander volk en tot eenen anderen godsdienst behooren en de huur door eenen rentmeester laten opstrijken.

De huur werd verhoogd uit hoofde zelf der verbeteringen door den pachter gedaan :

Sic vos, non vobis, mellificatis apes!

Dit wetende verstaat men beter die droevig vermaarde *evictions* waarover zooveel werd geschreven; als de landheer den pachter dwong de hoeve te verlaten, klampte de ongelukkige zich vast aan zijne hut, men moest er hem met de gewapende macht van af trekken en soms werd de politie ontvangen met steenworpen en geweervuur. Meer dan eens is men gedwongen geweest het woonhuis af te breken om de pachters te kunnen verwijderen.

Men zette den boer « uit het zijne »; hij of zijne voorzaten hadden het huis gebouwd, de landheer was er voor niets tusschen gekomen en nu ontnam men hem alles zonder vergoeding!

Neen, zoo een toestand kon niet blijven duren; menschelijke landheeren zelf waren de eersten om het te bekennen.

De wettelijke regeling der betrekkingen tusschen eigenaar en pachter begint met 1860 en ontwikkelt zich tot in 1896. De wetgever gaat steeds verder en verder; op zijn eigen is dit nog geen kwaad, maar hij heeft het groot ongelijk gehad, althans tot in deze laatste jaren, nooit toe te geven tenzij het mes op de keel. Onnoodig te steunen op den verderfelijken indruk welke deze handelwijze op het Iersch gemoed gemaakt heeft.

De landwet van 1860 is van geen practisch belang. Wij zegden zooeven dat de betrekkingen tusschen eigenaar en pachter tot nog toe niet berustten op het huurcontract; de wetgever van 1860 meende dat de toestand zou verbeteren met dit te wijzigen. Voortaan zouden, evenals ten onzent, de wederzijdsche verplichtingen voortvloeien uit de overeenkomst. Op het papier was dit eene gansche verandering; in werkelijkheid was dit echter van geen bedied.

Eene wet van 't zelfde jaar ging een stapke verder; o. a. werd het recht van den landheer beslag

te leggen op het bezit van zijnen huurder begrensd; ook werd er den pachter zekere vergoeding toegekend voor de verbeteringen op de hoeve gedaan *met de toestemming van den eigenaar;* voorts werd het hem toegelaten, bij 't einde der pacht, de tilbare voorwerpen, die hij op de hoeve gebracht had, mee te nemen, op voorwaarde dat ze zonder braak konden losgemaakt worden.

Maar de landheeren gaven niet altijd hunne toestemming, ook niet voor noodig uit te voeren werken, en zelve deden zij niets. De pachters eischten dus vergoeding voor al hunne verbeteringen.

Zooals wij reeds deden opmerken was de herinnering aan het oude gemeenland van het *clan* nog levendig bij de Iersche boeren en was er hun een zeker zakelijk recht in de hoeve erkend.

Op vele hoeven der provincie Ulster was dit recht van den pachter, *tenant right*, bekrachtigd niet door de wet maar door gebruiken, waartegen het den landheer niet mogelijk was in te gaan. De pachter die zijne hoeve verliet, mocht zijn pachtersrecht aan den meestbiedende verkoopen en de eigenaar was, zedelijk gesproken, gedwongen den kooper als nieuwen huurling aan te nemen. Daar er meer vraag naar hoeven was dan aanbod gold het *tenant right* eenen hoogen prijs.

De pachters wilden dit recht door de wet erkend zien voor geheel Ierland, en, als tegenhang hiervan, eischten zij de vastheid der pacht, *security of tenure.* Eene matige huur betalen, daartegen kwamen zij niet op, maar zoolang de huur regelmatig betaald werd beweerden zij op de hoeve te blijven, waar zij ten andere alles gebouwd en aangelegd hadden.

In 1866 stelde het liberaal staatsbestuur eene wet voor, aan den uitgaanden Ierschen pachter ver-

goeding toekennende voor de werken op de hoeve gedaan *met de stilzwijgende toestemming* des eigenaars.

't Jaar daarna nieuw wetsvoorstel, ditmaal van het behoudsgezind ministerie, dat zelf de stilzwijgende toestemming van den landheer niet meer vereischte.

De twee ontwerpen werden in het Huis der Lords verworpen.

Hier begint nu de vrees hare rol te spelen. Ierland zou wellicht nog lang op eene nieuwe landwet gewacht hebben zonder de *Fenians*. Dit waren Iersche samenzweerders in Amerika, die droomden van eenen openlijken oorlog tegen Engeland en van eene Iersche republiek. 't Begon te gisten in Ierland en Gladstone begreep dat er wat te doen was.

In 1869 deed hij de episcopale kerk als officieele kerk in Ierland afschaffen; zoo eindigde de protestantsche overmacht in 't katholieke Ierland.

In 1870 werd er eene nieuwe landwet gestemd : het pachtersrecht, zooals het in Ulster in voege was, werd wettelijk erkend voor de hoeven waar men bewijzen kon dat het vóór de wet bestond; aan al de pachters van Ierland kende de wet twee nieuwe rechten toe : recht op vergoeding voor verbeteringen door den pachter gedaan ook *tegen den wil van den eigenaar,* en recht op vergoeding wegens stoornis van genot. Wilde de eigenaar zijnen huurling verplichten de hoeve te verlaten, dit stond hem vrij; maar de pachter mocht zijn landheer voor de rechtbank dagen en vergoeding eischen voor de stoornis hem aangedaan. De wet bepaalde de hoogste vergoeding die de rechter mocht toekennen : zoo voor eene huur van minder dan 250 frank 7 maal de huur; voor eene huur van 750 tot 1000 fr., 4 maal de huur; voor eene hoeve van 1250 tot 2500 fr.,

2 maal de huur; eenmaal de huur voor eene hoeve van 2500 fr. en meer.

Was de huur minder dan 1250 fr., zoo mocht de pachter van deze vergoeding niet afzien; was de huur hooger, zoo vermoedde de wet dat de pachter vrij genoeg was om met den landheer als gelijke te handelen; hij kon zich dus tegenover den landheer verplichten deze vergoeding niet te eischen.

De ondervinding leerde weldra dat de pachters niet zooveel voordeel genoten van deze wet als de wetgever hun wel had willen toestaan.

Vele landheeren dwongen hunne boeren die meer dan 1250 fr. huur betaalden te verzaken aan de vergoeding wegens stoornis.

De pachter kon, bij 't verlaten der hoeve, vergoeding eischen voor zijne verbeteringen, maar het stond den eigenaar vrij elk jaar de huur op te slaan uit hoofde dezer verbeteringen zelf!

En waar de pachter zijn pachtersrecht verkoopen mocht, kon de eigenaar ook dit recht te niet doen; de prijs welken de uitgaande pachter hiervoor krijgen kon, hing af van de huur die de inkomende pachter zou te betalen hebben. Eene hoeve met matige huur wordt gezocht, een landheer die te veel eischt gaat men voorbij. De eigenaar had niets anders te doen dan de huur te verhoogen, zoodanig dat de uitgaande pachter weinig of niets van zijn pachtersrecht kon maken!

De pachters waren dus niet voldaan, en luider en luider vergden zij nieuwe toegevingen. Hunne eischen vatten zij gemeenlijk samen onder den naam van *stelsel der 3 f's,* omdat den naam van elkeene der hervormingen die zij verlangden met de letter *f* begint : *fair rent,* matige pachtprijs; *fixity of tenure,* vastheid van pacht en *free sale,* vrije verkoop van het pachtersrecht.

Zij wilden niet meer betalen dan een matige huur (fair rent); zoolang zij die betaalden wilden zij op de hoeve blijven zonder dat de landheer ze dwingen kon te vertrekken (fixity of tenure); zij echter, wilden het recht hebben de hoeve te verlaten als zij het verlangden en hun pachtersrecht te verkoopen. De landheer zou gedwongen zijn den kooper van het pachtersrecht als nieuwen huurling te aanveerden (free sale).

Iersche volksvertegenwoordigers stelden wetten voor in dezen zin : zij werden niet eens in aanmerking genomen. De *3 f's*, maar dat was de landheeren onteigenen ! En nochtans zou het niet lang duren of het Engelsch staatsbestuur zelf zou de *3 fs* voorstellen ! Daartoe was echter vooraf nog eene soort van omwenteling noodig.

In 1879 mislukte de aardappeloogst, de hongersnood stak zijnen akeligen kop omhoog en, niet zonder reden, vreesde men een nieuw 1846-48.

De *Land-League* werd gesticht. Met duizenden lieten de pachters zich als lid van den Bond opschrijven. De leden zouden : ten 1ste niets meer dan een matige huur betalen, ten 2de geene hoeven betrekken waar de pachter zonder genoegzame redenen buiten gezet was, ten 3e malkander onderling hulp bieden.

Daar bleef het echter niet bij ; misdrijven tegen personen en eigendommen gingen hunnen gang en men « boycotte » volop.

Kapitein Boycott was de rentmeester van lord Erne. Hij had een pachter uitgedreven en werd hierom door de *Land-League* in verbieding gesteld : niemand zou hem nog eene hand bijsteken, knechten en meiden verlieten hem ; in geen winkel kon hij iets koopen, zelfs met gereed geld ; nergens mocht hij iets leveren hoe gering ook zijne eischen waren. Te lange laatste was hij gedwongen, onder geleide der politie, Ierland te verlaten.

Naar kapitein Boycott heet dergelijke in verbie-

dingstelling nu in alle streken der wereld boycotting. Strenge maatregelen werden genomen; maar Gladstone zag weldra in dat dit alleen niet voldoende was.

Eene commissie werd benoemd, met lord Bessborough als voorzitter, om een onderzoek in te stellen over den toestand der pachters in Ierland en middelen te beramen ter verbetering van hun lot.

De landwet van 1881 is het gevolg van het verslag dezer commissie.

De *Land-Act* van 1881 is verre de bijzonderste der Iersche landwetten aangaande de betrekkingen tusschen landheer en pachter. De wetten die volgen doen niets anders dan de wet van 1881 uitbreiden of in bijzonderheden wijzigen.

Vooraf zij gezegd dat de bepalingen der wetten van 1860 en 1870 in voege blijven in zooverre zij met deze der nieuwe wet overeen te brengen zijn.

De wet van 1881 neemt het stelsel aan der *3 f's*. Wij zullen hare bijzonderste bepalingen daarrond groepeeren.

I. — *Fair rent* (*matige huur*).

De pachters hebben het recht aan de rechtbank van het graafschap of aan de landcommissie, door de wet van 1881 ingericht, te vragen dat de huur van hunne hoeve vastgesteld worde voor 15 jaar.

De landcommissie bestond aanvankelijk uit drie leden, éen rechtsgeleerde en twee deskundigen. Nu bestaat zij uit éen rechtsgeleerde en drie deskundigen.

Nevens de vier landcommissarissen zijn er een zeker getal bijgevoegde commissarissen; in 1898 waren er 88, waaronder zeven rechtsgeleerden. De landcommissie mag ondercommissiën benoemen, bestaande uit bijgevoegde commissarissen, aan wie zij een deel harer rechten overdraagt.

Pachter en landheer mogen zich wenden tot de

rechtbank van het graafschap om de huur te hooren bepalen. Deze zendt eenen schatter ter plaatse en vergenoegt zich veelal met diens verslag te bekrachtigen.

Gewoonlijk echter verkiezen eigenaar en pachter de landcommissie om de huur vast te stellen.

In werkelijkheid behoudt de landcommissie zich enkel het beroep; de huur laat zij bepalen door eene ondercommissie, bestaande uit eenen bijgevoegden commissaris rechtsgeleerde en één of twee deskundigen. Deze laatsten gaan ter plaatse schatten.

Tegen dit vonnis, alsmede tegen dat der rechtbank van 't graafschap, kan men in beroep komen bij de landcommissie. Vooraleer te beslissen zendt deze een of twee deskundigen ter plaatse om verslag op te maken.

Pachter en landheer zijn echter niet gehouden vóor de rechtbank of de landcommissie te komen om de huur te doen vaststellen. Zij kunnen dit ook door eenen schatter laten doen.

Ook volstaat het dat de pachter in eene verhooging van huur toestemt, deze huur zal vast staan voor 15 jaar.

Maar de pachter is niet gehouden de opslag van huur aan te nemen als de eigenaar ze voorstelt. De rechtbank en de landcommissie zijn altijd daar.

II. — *Fixety of tenure* (*vastheid van pacht*).

De huur staat vast voor 15 jaar. Na dien tijd mogen landheer en pachter vragen dat zij zou herschat worden voor eenen nieuwen termijn van 15 jaar.

Welke zijn de voorwaarden van deze pacht?

In de wet staan er zes :

De pachter zal regelmatig de huur betalen ;

hij mag op de hoeve geene voortdurende schade toebrengen ;

zonder de geschrevene toestemming van den landheer mag hij de hoeve niet onderverdeelen, noch ze voortverhuren, noch er een woonhuis bouwen tenzij in vervanging van datgene wat er staat;

hij mag geene daden plegen die hem tot onvermogen kunnen leiden;

hij moet aan den eigenaar toelaten op de landerijen der hoeve te jagen, de landen te draineeren, er mijnen en groeven te openen enz.;

ten laatste zonder toestemming van den landheer mag hij op de hoeve geene geestrijke dranken verkoopen.

Werkelijk heeft de huurder eene eeuwigdurende pacht; maar zooals wij seffens zullen zien, handelende over het *free sale*, mag hij altijd de hoeve verlaten en zijn pachtersrecht verkoopen.

Er zijn nochtans eenige bepaalde gevallen waar de eigenaar zijne landen weernemen mag; zoo : als de pachter de huur breekt, b. v. als hij niet betaalt; ook kan de rechtbank den grondheer toelaten, mits schadeloosstelling, verhuurde landerijen weer in bezit te nemen om er eene kerk, eene pastorij, werkmanswoningen te bouwen, om er een kerkhof aan te leggen, enz.

III. — *Free sale* (*Vrije verkoop*).

De pachter mag altijd de hoeve verlaten en zijn pachtersrecht verkoopen. De landheer moet den kooper van het pachtersrecht als nieuwen huurling aannemen, ten ware er « billijke redenen » bestonden om te weigeren. De rechtbank beslist over de billijkheid der ingeroepen redenen.

De wet kent aan den landheer een benaderingsrecht toe. Wordt het pachtersrecht openbaar verkocht, hij zal de hoogste prijs moeten bieden ; is er verkooping uit de hand en zijn pachter en grondheer

het niet eens over den prijs, zoo zal deze door de rechtbank bepaald worden.

De inkomende pachter geniet juist dezelfde rechten als de uitgaande.

Sommige pachters kunnen de *3 f*'s niet inroepen.

Vooreerst zijn de pachters die geschrevene pachtvoorwaarden hebben hieraan gehouden. Eerst bij 't einde der pacht kunnen zij de huur rechterlijk laten vaststellen.

Voorts maakt de wet een belangrijk onderscheid tusschen de *tegenwoordige* en de *toekomstige* pachten.

Als tegenwoordige pachten worden aanzien de pachten die bestonden op den dag der uitveerdiging van de wet (22 Oogst 1881) alsmede deze aangegaan vóor 1[en] Januari 1883, op voorwaarde de verpachte landen op 22 Oogst 1881 door een pachter in gebruik gehouden werden.

Eene tegenwoordige pacht blijft tegenwoordig als zij tot eenen nieuwen huurder overgaat, 't zij dat deze het pachtersrecht koopt, 't zij dat het hem gegeven wordt.

Pachten van landerijen door den eigenaar zelf bebouwd den dag der uitveerdiging der wet zijn toekomstige pachten, alsmede de nieuwe pachten aangegaan na 1[en] Januari 1883. Zoo b. v. een pachter, wiens huur voor 15 jaar vastgesteld was, breekt de huurvoorwaarden en moet de hoeve verlaten. De nieuwe pachter die op de hoeve komt heeft slechts een toekomstige pacht.

De toekomstige pachters hebben het recht niet de huur te laten bepalen; zij zijn echter niet aan de willekeur van den landheer of van den rentmeester overgelaten. Als deze de huur opslaan, dan is het voor 15 jaar; binnen dien tijd moet de pachter geen opslag meer dulden; verder mag hij, bij 't verlaten der

hoeve de wet van 1870 inroepen: vergoeding voor zijne verbeteringen en voor stoornis. Voorts zijn er nog zekere klassen van hoeven uit de wet van 1881 gesloten, maar die zijn van minder belang: zoo de stadsche landerijen die noch voor landbouw, noch voor grazing dienen, villas, zekere weiden, landwerkerswoningen met het hofje dat er bij ligt. In de wet staan echter verscheidene bepalingen ten voordeele der werklieden geschreven.

De drie *f*'s zijn nauw met elkander verbonden, zoodanig zelf dat zij, afzonderlijk, niet behoorlijk zouden kunnen toegepast worden.

Hoe is matige rent mogelijk zonder vastheid van pacht? De rechtbank of de landcommissie zou wel te beslissen hebben: de huur van zulk eene hoeve is b. v. 1000 fr.; de landheer, onderduims, zou van de mededingende pachters meer kunnen eischen. Hij zou zijne hoeve maar verhuren aan hem die zich verplicht, 't zij bij 't inkomen, 't zij jaarlijks, zooveel bij te betalen!

Er is veel meer vraag naar hoeven dan aanbod; evenals te voren de liefhebbers eener hoeve de huur opjoegen, zoo zouden zij nu grooter wijnpotten geven. Met de vastheid van pacht kan de boer, die zijne huur betaalt, altijd op de hoeve blijven; de landheer kan dus geen anderen verkiezen die meer zou willen betalen.

Vastheid van pacht, van eenen anderen kant, is ook niet mogelijk zonder vastgestelde huur. Als de landheer elk jaar hooger huur mag eischen, kan hij heel licht den pachter dwingen de hoeve te verlaten.

Wat de vrije verkoop van het pachtersrecht betreft, het is maar redelijk, in 't Iersch stelsel, dit aan den pachter toe te kennen, vermits de twee eerste *f*'s hem een zakelijk recht in zijne hoeve geven. Zoo-

als Mgr Walsh, aartsbisschop van Dublin, eens zeide : niet eigenaar en pachter, maar landheer-medeeigenaar en landbouwer-medeeigenaar is de waarheid in Ierland.

Ten andere, zonder vastgestelde huur beteekent de vrije verkoop van 't pachtersrecht niet veel; de eigenaar kan altijd beletten dat de uitgaande pachter een kooper vinde voor zijn pachtersrecht, hij heeft slechts de huur op te slaan!

De wet van 1881 « bereikte haar doel niet, zelf niet ten naasten bij » schreef Mgr Walsh in *The Contemporary Review* van November 1888.

Te veel pachters waren uitgesloten; velen hadden achterstel van pacht te betalen en konden zoo altijd buitengezet worden. In de wet waren wel is waar zekere maatregelen geschreven om hunne ontlasting te vergemakkelijken; eene wet van 1882 maakte deze ontlasting nog lichter; maar toch was het nog niet voldoende. In den beginne nochtans hoorde men niet te veel klachten. De pachters hadden nu de drie *f*'s en zouden zien wat er van kwam.

De huurprijzen, vastgesteld door de ondercommissiën van 1881 tot 21 Oogst 1885, waren 19.4 % lager dan de huurprijzen van vóor 1881.

In 1885-86 vallen de prijzen der landbouwvoortbrengselen merkelijk; de huren, bepaald na den val der prijzen, zijn 10 tot 14 % minder dan deze vóor den prijsval geschat.

Van daar misnoegdheid : de pachters wier huur eerst vastgesteld geweest was beweerden dat zij deze niet konnen betalen.

Parnell bood een wetsvoorstel aan om deze pachten te doen herschatten, maar 't staatsbestuur kwam hiertegen op, en 't voorstel werd verworpen.

Twee maand later, den 20^{en} November 1886, verscheen bij het blad *United Ireland* een bijvoegsel, getiteld *Plan of Campaign*, plan van handeling, waarin breedvoerig uiteengezet was wat de pachters moesten doen bij de eerstkomende betaling der huur : de pachters van een domein zouden vergaderen, een comiteit kiezen en beslissen welke vermindering van huur geeischt moest worden. Zij zouden beloven de meening der meerderheid bij te treden en geen voorstel aan te nemen dat al ware 't maar een enkele onder hen uitsloot. Den dag der betaling der huur zouden zij samen naar den rentmeester gaan en hem aanbieden wat zij dachten een behoorlijke huur te zijn. Weigerde hij dit aan te nemen, zoo kreeg hij niets, het geld moest gestort worden in handen van het comiteit om diegenen der pachters te ondersteunen die zouden uit hunne hoeve gezet worden.

Het *Plan of Campaign* verwekte bij de Iersche pachters ongemeenen geestdrift. Wij kunnen hier niet uitwijden over de vergaderingen die gehouden werden, over het boycotten der weerspannigen, noch over de tusschenkomst van Z. H. den Paus. Het gevolg van dit alles was dat hier nog eens het staatsbestuur moest toegeven. Eene nieuwe landwet werd gestemd.

Volgens de wet van 1887 kunnen de pachters met geschreven huurvoorwaarden die ten einde zijn vóor 1980, spijts hunnen pachtbrief, seffens, voor 15 jaar de huur laten vaststellen door de rechtbank of de landcommissie; gezien den val der prijzen mag de landcommissie voor de jaren 1887, 1888 en 1889 de vastgestelde huur verminderen; ten laatste worden sommige pachters, door de wet van 1881 uitgesloten, toegelaten de bepalingen dezer wet in te roepen.

De wet van 1887 was nog geen vredebode : de pachters kloegen dat de wetgever niet ver genoeg

ging; de landheeren beweerden dat zij onteigend werden en dat het schande was de geschreven huurvoorwaarden niet te eerbiedigen. 't Was slechte tijd voor Ierland : het *plan of Campaign*, het uitdrijven der pachters dat er op volgde, de *Home Rule*-quaestie, de val van Parnell] veroorzaakten beroerte in 't land.

In 1891 deed lord Salisbury een *land-Act* stemmen, hoofdzakelijk voor doel hebbende het afkoopen der hoeven door de pachters te vergemakkelijken; in 1896 volgde nog eene landwet, bijzonderheden van de wet van 1881 wijzigende, veelal ten voordeele der pachters.

Van 1870 tot 1896 werden er niet minder dan 25 landwetten gemaakt voor Ierland (1). Hier hadden wij enkel eenige woorden te zeggen over deze welke de betrekkingen regelen tusschen landheeren en pachters.

Volgens de optelling van 1891 zijn er in Ierland 486,865 landelijke bebouwingen; 18,243 zijn niet grooter dan éen acre en 43,678 worden door hunnen eigenaar bebouwd, zoodat men het getal der pachters-landbouwers op ongeveer 425,000 schatten mag.

Op 28 Februari 1900 waren er 191,312 landhuren vastgesteld door de landcommissie en de rechtbanken der graafschappen en in 136,793 gevallen waren partijen overeengekomen, zonder tusschenkomst van rechtbank of landcommissie, de huur voor 15 jaar te bepalen. De wet werd dus door ongeveer 77 °/₀ der Iersche pachters ingeroepen.

(1) Zie *The Statutes Relating to the Law of Landlord and Tenant and Land Purchase in Ireland from* 1860 *to* 1896. *With Notes and Cases*. By Francis Nolan. Q. C. and R. R. Kane. Fifth Edition, by Richard J. Kelly B. L. Dublin, E. Ponsoby 1898.

In 50,028 gevallen is men bij de landcommissie in beroep gekomen.

Twintig jaar zijn verloopen sinds de wet van 1881 uitgeveerdigd werd; op 28 Februari l. l. waren er 46,619 hoeven wier huur voor een tweede tijdperk van 15 jaar was vastgesteld.

Wij kunnen hier den uitslag dezer wetgeving niet breedvoerig bespreken. Allerhande meeningen hebben wij hieromtrent in Ierland gehoord; landheeren en pachters beoordeelen ze natuurlijk van een tegenovergesteld standpunt uit.

De opwerpingen der landheeren kan men als volgt samenvatten: meest alle zijn zij tegen het grondbeginsel zelf dezer wetgeving : de pacht moet eene vrije overeenkomst zijn tusschen huurder en verhuurder, zeggen zij, de wet heeft daar niets in te zien.

Zij vergeten er bij te voegen dat vóor de landwetgeving de pachter niet vrij was in het maken van het pachtcontract, dat hij in zeer vele gevallen, op eene ongehoorde wijze werd uitgebuit.

Bijzonder komen zij op tegen de wet van 1887, die zelfs de geschreven huurvoorwaarden niet eerbiedigde. De landwetten hebben ons een deel van onzen eigendom ontnomen om dit aan de pachters te geven, zoo spreken zij: onteigening zonder schadevergoeding is diefstal.

Tot hiertoe heeft het staatsbestuur steeds geweigerd eenige vergoeding aan de landheeren te betalen.

In Juli l. l. werd in het Huis der Lords, tegen den wil van het Staatsbestuur in, een voorstel gestemd om te onderzoeken hoe de landheeren kunnen schadeloos gesteld worden.

De huur, zeggen en schrijven nog de landlords, wordt te laag geschat; zooals zij vastgesteld wordt

is dit niet eene behoorlijke pacht; de prijs waaraan het pachtersrecht verkocht wordt is hiervan ten andere een doorslaand bewijs. De inkomende pachter betaalt hiervoor 20, 30 ja soms 40 en 50 maal de jaarlijksche huur!

Voorts komen zij ook fel op tegen de uitvoering der wetten en tegen de ondercommissien die gegewoonlijk de huur vaststellen. Partijen, voor het bepalen der huur, wenden zich tot de landcommissie veeleer dan tot de rechtbank; de landcommissie echter verzendt de zaak naar eene ondercommissie en behoudt zich het beroep voor.

De bijgevoegde commissarissen, zegt men, zijn niet op de hoogte hunner taak, zij doen de schatting met geene genoegzame zorg en zijn te veel geneigd de huur af te slaan. Ten andere er is geen vaste regel volgens dewelke zij de schatting moeten doen.

Nog wordt er door de landheeren geklaagd over de beroerte die de herschatting alle 15 jaar moet veroorzaken. 't Ware veel beter, zeggen zij, kon de huur na de 15 jaar vastgesteld worden zonder nieuwe schatting ter plaatse; men zou b. v. kunnen steunen op de veranderingen voorgekomen in de prijzen der landbouwvoortbrengselen. Dan zou ook niet meer gebeuren wat nu maar al te veel voorvalt : dat de pachters, tegen de schatting, hun land laten vervuilen, dat ze geene verbeteringswerken doen, om aan de schatters te doen gelooven dat het land slecht is en de huur niet te hoog mag gesteld worden.

Zoo spreken de landheeren, of toch velen onder hen. Sommige dezer bemerkingen zijn gegrond; het meerendeel echter zijn het niet.

Zooals wij in 't begin dezer verhandeling schreven, moet men deze landwetten beoordeelen met het oog op de streek waarvoor zij gemaakt werden.

Het stelsel der drie *f* 's, bijzonder het recht aan den pachter toegekend op de hoeve te blijven zoolang hij de vastgestelde huur betaalt en dit andere zijn pachtersrecht aan hoogen prijs te verkoopen en den kooper hiervan als nieuwen huurling op te dringen, dit alles komt ons bij 't eerste opzicht vreemd voor.

Men vergete echter niet dat wij met landwetten voor Ierland te doen hebben; dat er geene nijverheid is in Ierland en dat de menschen dus land noodig hebben om te leven, dat de huur vóor de landwetten zeer dikwijls veel overdreven was, dat de gedachte aan 't oud gemeenland bij de Iersche pachters voortleefde, dat zij zelfs vóor 1860 een zeker zakelijk recht hadden in hunne hoeve en dat de verkoop van het pachtersrecht door de gebruiken op de meeste landerijen van Ulster bekrachtigd was.

Zoo verstaat men beter de drie *f*'s.

In 1897 werd eene koninklijke commissie benoemd, naar den voorzitter *Fry-Commission* geheeten, om een onderzoek in te stellen over de uitvoering der landwetten en over de grieven der landheeren.

Het verslag dezer commissie, verschenen in 1898, is zeer belangrijk. Hieruit blijkt dat de klachten der eigenaars nopens de lage landhuren niet gegrond zijn, dat de huur gedaald is met het dalen der prijzen en dat in Engeland, waar hieromtrent geene wettelijke regeling bestaat, de pachten in menig geval lager zijn dan in Ierland.

Het pachtersrecht wordt, inderdaad, soms aan zeer hooge prijzen verkocht, (20, 30 ja tot 40 en 50 maal de jaarlijksche huur) maar dit is nog geen bewijs dat de huur te laag is. Reeds vóor 1881 was de prijs van het pachtersrecht, daar waar dit recht door het gebruik herkend werd, zeer hoog, en dan nochtans kon de landheer de huur elk jaar opslagen; de landhonger die vóor 1881 de huur opjoeg, drijft nu den prijs van het pachtersrecht in de hoogte;

de kooper hoopt daarenboven altijd dat bij de eerstkomende herschatting de huur nog zal afslaan.

Men mag ten andere niet vergeten dat in den prijs van het pachtersrecht ook begrepen is de prijs van gebouwen en verbeteringen; dit is het werk van den pachter, en sedert 1881 mag dit niet in rekening gebracht worden om de huur te verhoogen.

De landheeren klagen over de uitvoering der landwetten, over de rechtspleging, en alhoewel hunne klachten zeer overdreven zijn, is er hier wel een en ander aan te merken.

Er zou soms meer zorg aan 't schatten kunnen besteed worden en voor het bepalen der huur kon men wel stelliger grondbeginselen vaststellen. De bijgevoegde commissarissen, spijts het spotten der landheeren, zijn doorgaans bevoegde lieden : de rechtsgeleerden onder hen zijn practiseerende advocaten en pleitbezorgers, die minstens zes jaar bij de balie ingeschreven zijn; velen onder de deskundigen zijn landbouwers. Zij worden geheel Ierland door gezonden om de gronden te schatten; wellicht ware het beter ze op hunne streek te laten waar zij door jarenlange ondervinding den grond beter kennen. Ook zouden er voor elke schatting twee schatters moeten zijn, en de bijgevoegde commissarissen moesten beter betaald worden.

De herschattingen vermijden ware voorzeker heel voordeelig, maar hoe?

Op wat zou men steunen om de huur voor een nieuw tijdperk te bepalen? Op de prijzen? Van welke voortbrengselen? En wat gedaan als de oogst mislukt is en de prijzen zeer hoog zijn?

Het verslag der *Fry-Commission* meent dat de huur het laagst is bij de pachters die slecht boeren. Daar kan iets van waar zijn, men mag dit echter niet overdrijven. Sedert de landwetten uitgeveerdigd werden en de pachter zeker is dat hij, om zijn werk niet meer zal gestraft worden met verhooging van huur, zijn er veel verbeteringen gedaan geworden.

Het geheel der landwetten van Ierland is een ingewikkeld samenstel dat veel ambtenaren vereischt en nog voor menige verbetering vatbaar is. Ontegensprekelijk echter heeft de Iersche pachter er veel voordeel uit getrokken en hebben deze wetten het hunne bijgedragen om den landelijken toestand in Ierland te verbeteren. Zonder de landwetten was het er niet wel uithoudelijk.

Wij hebben echter in Ierland niemand ontmoet voor wien deze wettelijke regeling der landhuur eene oplossing is der landquæstie. Eigengeërfde boeren, de pachters eigenaars hunner hoeve, dat wordt in Ierland algemeen aanzien als het ideaal. Ook heeft de Staat het afkoopen der hoeven door de pachters licht gemaakt.

De regeling der huur, zoo zegt men in Ierland, heeft bijzonder dit groot voordeel gehad dat het de landheeren aanzet hunne hoeven aan den pachter te verkoopen. Nu zij de huur naar beliefte niet meer kunnen vaststellen, noch den pachter dwingen de hoeve te verlaten, nu zij toch maar als halve eigenaars aanzien worden, zijn zij veel meer geneigd hunne rechten in de hoeve aan hunnen medeeigenaar, den pachter, over te laten.

E. VLIEBERGH.

HET LANDLEVEN IN DE LETTERKUNDE.

III. — Schotland.

ALS men Engeland doorstoomt, komt u dat land voor als een Aardsch Paradijs en men stemt in met Mrs Brownings vers :

> On English ground
> You understand the letter, — ere the fall
> How Adam lived in a garden.

Alles lacht u tegen : het weelderig groen; de *cottages* met hunne houten portaaltjes, waar rond de slingerplanten — geurige kamperfoelie, rozen of jasmijn — groeien; de netjes verzorgde zoden; de tuintjes vol schitterende bloemen. — Geen wonder zoo men in zulke omgeving slechts van aardsche idealen droomt, zoo de machtige vlucht naar den hooge soms ontbreekt. — Tam is deze natuur (1), vriendelijk en streelend; het aardsche omvat u te allen kant.

Nog dieper groeit die indruk, als men, dichter bij de Noorsche grens, het verrukkelijke *lake-distrikt* Westmoreland bezoekt.

---

(1) « A nature tamed
And grown domestic like a barn-door fowl,...
A sweet familiar nature, stealing in
As a dog might, or child, to touch your hand!

Mrs Browning. *Aurora Leigh.*

Daar zeker zou men zijne tent willen opslaan, bij die bekoorlijke meeren, die zachte heuvels, dien smeltenden hemel, waarvan Beets met recht getuigde:

Winandermeer en Edinburg
Zijn wat ik heerlijkst zag.

Doch als men Schotland binnentreedt, begint voor goed de verrukking.

Hier is het toppunt der aardsche *scenery*. Niets kan de bekoorlijkheid evenaren dier wilde, eenzame, poëtieke natuur; de frischheid van 't groen, door bijna aanhoudenden regen bevochtigd; de sierlijke slankheid der boomen, groeiend in ongedwongen pracht; het aantrekkelijke der hooge heuvels met heide overgroeid, der stille meeren sluimerend in den schoot der wouden, van den weemoedig grauwen hemel, eentoonig hangend over 't eenzame landschap.

Te midden dier dichterlijke natuur, op zulk een afgezonderd pleksken, heeft Ian Maclaren het dorp geplaatst welks handel en wandel hij beschrijft in *The days of Auld langsyne* (1).

Niet dat de natuurbeschrijvingen eene groote plaats in het boek beslaan. Het is den schrijver meer te doen met menschen, met werkende, denkende, vooral voelende menschen — met boeren gansch bijzonder; want het werk is niets anders dan eene studie over de gewoonten, zeden, gebruiken van den Schotschen boer.

Ook geldt het hier geen roman. — *The days of Auld langsyne* zijn korte idyllekens, los aaneengeregen als zoo vele pereltjes, tintelend van gevoel, humor en gezond realisme. — Nochtans blijven de personages dezelfden geheel het boek door, en eene

(1) « De dagen van voorheen ». — *Auld langsyne* (letterlijk 't Is lang sinds) is een overbekend Schotsch liedeken, even schoon als aangrijpend weemoedig.

middenfiguur, een held, indien men zulke benaming mag gebruiken, brengt eenheid in de verschillende verhalen. Deze held is zekere pachter, met name Drumsheugh. *Hij* heeft zijne liefdegeschiedenis; van liefde, in den gewonen zin van het woord, is anders geene spraak in de Schotsche novellekens.

Men zou ze niet beter kunnen vergelijken, dan met de « Novellen », waarin Rosalie en Virginie Loveling vooreerst hunne gaaf van fijne opmerking, hunne grondige kennis van den boerenstand aan den dag legden; maar bij den Engelschen (1) schrijver heerscht meer schertsend humor, schuilt meer verborgene aandoening.

Wij zullen trachten een gedacht te geven van dit werk, hoe moeilijk het ook zij de zoo afgezonderde gebruiken, denkwijzen, godsdienstbegrippen van 't Schotsche landvolk in 't Vlaamsch te vertolken. Grooter nog wordt de moeilijkheid, daar deze verhalen meest in dialect geschreven zijn.

Zooals wij zeiden, is Drumsheugh de hoofdfiguur van 't boek. Rond hem scharen zich andere gestalten, eenvoudige boerenbeelden naar alle rechtzinnigheid afgeteekend. De schrijver heet ze de « fathers of the Glen » (2). Vooral des Zondags komen ze bijeen op het kerkhof, vóor den dienst, en houden dan overzicht over al wat in Drumtochty gebeurt. Ieder pachter draagt niet zijnen familienaam, maar den naam van 't landgoed, dat hij in pacht heeft van den eigenaar, Lord Kilspindie.

Al deze gestalten behooren niet tot den boerenstand, maar allen zijn in Drumtochty gewonnen en geboren, of wonen er reeds lange jaren. — Vooreerst Drumsheugh's oude, trouwe vriend, zijn vroeger schoolkameraad, Weelum Maclure, nu geneesheer in

(1) Wij meenen te weten dat *Ian Maclaren* maar een deknaam is, waarachter een Engelschman zich verschuilt.

(2) « Vaders van het Dal. »

de gemeente. Dit type verdient wel de eer nevens Drumsheugh's type te staan. Voorts de twee ministers der twee verschillende kerken, de Auld Kirk of Episcopalian of Established Kirk (oude Kerk, de Bisschoppelijke kerk, door den Staat erkend) en de Free Kirk (de Vrije Kerk of Kerk der Dissidenten), — Dr Davidson en Cunningham. Verder Domsie (de schoolmeester), Posty (de brievendrager) en anderen, die wij onderwege wel zullen leeren kennen.

Het eerste novelleken, « A triumph in diplomacy » (1), schetst ons de lagen en listen, die de echte boer gebruikt om tot een voordeelig pachtakkoord te geraken.

« Geen geboren Schotsman », merkt de schrijver te recht op, « zou ooit minder achting voor zijnen gebuur hebben, omdat deze door arglist een voordeeligen koop kon sluiten; maar in onze gemeente steeg dit gevoel tot eene ware verachting, voor al wie zwakheid toonde in zulke schermutselingen. Wie den laatsten stuiver niet betaalde als een koop gesloten was, had bij ons geene genade gevonden; maar men had ook weinig over voor den man, die denzelfden stuiver niet voor zich zocht te winnen, als de koop werd gesloten. »

Zekere Hillocks is hier de held, eene niet zeer sympathieke figuur, een eerlijke, maar sluwe boer, eene gewone natuur, enkel met tijdelijke belangen bezorgd, en twee keeren, uit geldzucht. getrouwd — 't geen den schrijver bijzonder tegen het hoofd stoot, want hij laat geene gelegenheid voorbij gaan om de getrouwheid te verheffen.

Zeer humoristiek worden de middelen en grepen verteld, die deze pachter aanwendt om den *factor*, den rentmeester van Lord Kilspindie, te foppen.

Het volgend novelleken, « For Conscience sake » (2)

(1) « Eene diplomatische overwinning. »

(2) « Gewetenshalve ».

neemt eene hoogere vlucht en de held is ook veel aantrekkelijker.

Gedurende de afwezendheid van Lord Kilspindie, treedt een nieuwe rentmeester in functie. Deze, een heer uit de stad, een flierefluiter, sportsman en jager, wil een eerlijken pachter uit zijn landgoed, Burnbrae, verjagen, onder voorwendsel dat hij de Free Kirk en niet de Auld Kirk bezoekt.

Burnbrae, hoe gehecht ook aan den grond, door zijne voorouders, sedert eeuwen, bebouwd en bewoond, geeft toch de voorkeur aan zijne godsdienstige overtuiging, en laat zich liever « Gewetenshalve » verbannen.

Maar zoo verstaan het al zijne geburen, de andere pachters, niet, ofschoon zij allen de Auld Kirk toebehooren. Drumsheugh, hun gewone tolk, stelt zich aan hun hoofd en gaat den minister, D[r] Davidson, inlichten over het snood gedrag van den rentmeester.

De clergyman is even verontweerdigd als zijn oude vriend. Hij trekt zich de zaak van den andersdenkenden Burnbrae warm aan, waagt eene vergeefsche poging bij den rentmeester, en, daar hij niets kan verkrijgen, verwittigt eindelijk Lord Kilspindie zelf. — Lord Kilspindie was ondertusschen naar Egypte gereisd. Daar volgt en mist hem D[r] Davidsons brief, maar bereikt hem in Parijs. Eindelijk komt de lord nog in tijds terug, om Burnbrae's vertrek te beletten.

Maar ondertusschen wat al lijden voor den pachter en zijne vrouw! Wat al blijken van samenhouden en achtingsvolle genegenheid vanwege de andere boeren!

Treffend teekent de schrijver wat zijn grond voor den landman is : « Een stedeling kan geboren worden in ééne stad, opgebracht in eene tweede, trouwen in eene derde en werken in eene vierde. Zijne huizen zijn slechts herbergen, die hij gebruikt

en vergeet; hij heeft geene wortels en is een zwerver op het aanschijn der aarde. Maar een buitenmensch, is geboren en groot gebracht, en trouwt en slaaft en sterft op hetzelfde goed; en het tooneel, dat hij aanschouwt, in zijnen ouden dag, is hetzelfde dat hij in zijne kinderjaren zag. Zijne wortels zijn den grond diep ingegroeid, en, worden zij uitgerukt, dan kwijnt en breekt zijn hart. Als een stedeling dan hoort dat een boer uit zijne hoef geworpen werd, moet hij dat niet aanzien als of een inwoner van de eene straat naar de andere verhuisde; de pachter verlaat niet alleen zijn huis, maar geheel zijn leven. »

Zoo is het voor Burnbrae en nog meer voor zijne vrouw, Jean.

Met eenvoudige trekken, vol verborgen aandoening, teekent Ian Maclaren het verdriet der arme lieden : -- « Burnbrae en Jean gingen alleen naar huis dien Zondag; en hun hart was vol van 't verleden... Toen zij beneden Woodhead kwamen, poosden de twee oûkens en hieven hunne oogen naar het pad, waar de meidoornenhagen, nu vol hondsroosjes, bijna ineen groeiden, zoodat de karren zich met geweld eenen weg moesten banen in het zoetgeurende groen...

« Jean, weet gij nog den avond, dat gij met mij dien weg afkwaamt en dat ik u vroeg om mijne vrouw te worden? 't Was tegen dezen tijd. »

« Het zal morgen avond vijf en veertig jaar zijn, John, en van hier zie ik de echte plaats. 't Was aan den draai in den weg, en ginder staat nog een rozestruik.

« Gij pluktet eene roos voor mij, eer wij scheidden, en ik heb er nog de bladerkens van liggen in den band van mijnen Bijbel; de rozeboom aan de deur van onzen tuin is een poot, die ik nam. »

Andere herinneringen verwachten nog het paar en lokken ze verder; nog dierbaarder gedachtenissen moeten zij vaarwel zeggen. — De oude pachter en

zijne vrouw slaan den weg in naar het kerkhof, dat rond de Auld Kirk ligt. Daar, in het hoeksken, waar 's achternoens de zon speelt en schittert door de takken van een beuk, is een steen met namen bedekt. De laatste is die eens kinds :

Jean, dochter van John Baxter,
Pachter van Burnbrae,
oud 7 jaar.

« Geen « geliefde » of geen tekst stond er bij geschreven, maar iedere lente schoten er sleutelbloemen op, onder aan den steen, en den heelen zomer door raakte een bos giroffels het « Jean » met zijne geurige bloemen. »

De moeder bukt neer om eenig onkruid uit te rukken, onder de bloemen gegroeid, en in eens barst zij uit : « Jeannie, Jeannie, ma bonnie lassie (1). »

« Schrei niet, alsof wij geen meisje meer hadden, Jean, » zegde Burnbrae « want hier ligt niets dan stof. Zijt gij vergeten wat de minister dien dag las : « Hij zal de lammeren in zijne armen verzamelen en ze dragen in zijnen boezem? »

« Dank Onzen lieven Heer dat wij nog vier jongens hebben, allen goed te pas, en een daartusschen bijna gereed voor de kerk; en dat gij en ik nog bijeen werden gelaten. Wij hebben vele gunsten ontvangen, Jean. »

« Ik betwist dat niet, John, en ik ben fier over mijne jongens; maar geen dag gaat er voorbij, zonder dat ik mijn meisje betreure; en ik kan ze nog « Moeder » hooren zeggen, als gij buiten, op 't veld, werkt, en dat ik alleen t' huis ben.

« Wee mij! wie zal er zorgen voor haar graf, als wij verre, verre weg zijn; als er geen een Baxter meer in het Glen overblijft? 't Is geene lichte zaak

(1) « Jeanneken, Jeanneken, mijn meisje lief. »

't huis te verlaten, waar wij zoo lang geleefd hebben, en de velden die wij zagen al onze levensdagen; maar het ergste is onze dooden verlaten. »

Terwijl Jean treurt, Burnbrae zich zoo kloek mogelijk houdt, verstaan al de boeren zich onder malkander om de prijzen ongelooflijk hoog te doen stijgen, op den koopdag, den « roup » (1), die Brunbrae's verhuis moet voorafgaan. En als de Lord, eindelijk thuisgekomen, zijnen ouden pachter in al zijne rechten herstelt, zorgt Drunsheugh weer, dat beesten en werktuigen, tot de laatste toe, in de vorige plaats teruggebracht worden.

Lezensweerdig zijn deze fijne schetsen van trouw bondgenootschap onder de boeren.

Het volgend opstelleken is van meer humoristischen aard : — « A manifest judgment » (2) toont ons een pachter, geslagen door de hand Gods, omdat hij getwist heeft met zijnen dominé, over zijn zetel in de kerk. Ter gelegenheid van Peter Mac Intosh's ziekte, beschrijft Maclaren op de fijnst spottende wijze de verschillige geneesheeren, die malkander opvolgden, toen Drumsheugh's oude vriend, Dr Maclure, ten grave was gedaald.

« Als de practijk van Drumtochty werd aangegeven, met de plichten fijn gedelimiteerd door de geographie — de kwestie van vergelding zorgvuldig in 't donker gelaten — was er niet een snellen naar den trein vanwege het medicaal korps, en vol één jaar moest de plaats wachten, eer William Maclure een opvolger had. Gedurende het interregnum, stonden tijdelijke doctoors van afgewisselde ondervinding en dwalenden aard in voor onze gezondheid; en het Glen kon verscheidene ondervindingen opdoen... Een dezer heerschappen was een jong gent-

(1) « Roep ? »
(2) « Een blijkbaar oordeel. »

leman van vier-en-twintig jaar, van Iersche afkomst, wiens dorst naar loon en haat van al wat hooger steeg dan minimum arbeid dicht bij genie grensde. Hij was het, die weigerde Lizzie Taylors huis binnen te treden, — ofschoon geroepen in de kieschste omstandigheden, — en buiten de deur stond te praten, met eene tongvaardigheid, die bijna sataniek scheen, totdat hij een oogst had ingepalmd van tien schellingen in veertien muntstukken van het rijk. Misschien was het Glen nog meer verontwaardigd over Dr O'Bralligan, wanneer hij, zekeren nacht, weigerde op te staan en naar Glen Urtach te gaan, « neen, dan nog niet, indien zijne grootmoeder zaliger het hem vragen kwam, gereden op den rug van den engel Gabriël. »

« Gabriël zal met hem weinig last hebben, » meende James Soutar kortaf. En de gevoelens op het kerkhof waren zoo sterk, dat O'Bralligan nog dezelfde week moest vertrekken, verklarende aan Peter Bruce, bij het junction, dat de menschen van Drumtochty « de ergste en onredelijkste soort schoelies » waren, die hij ooit had gezien.

Zijn opvolger genoot het merkwaardig voorrecht drie-en-zestig parochies verzorgd te hebben op min dan twintig jaar tijd, en had, door al deze wisselvalligheden, een sterk Glasgowsch accent bewaard en een onuitbluschbaren dorst naar gedistilleerd likeur. Naar loon was Dr Murchieson niet gretig en zijn veranderlijk leven had hem veel behendigheid laten aanwerven, zoodat het Glen hem drie maanden verdroeg, maar met voorzichtigheid gebruikte.

« Kunt gij hem krijgen Oostwaards gaande, » luidde Hillocks' eindoordeel, « dan is hij zoo stil als ge wenschen kunt, en behendig daarbij; maar Westwaards keerend, is hij zuiver belachelijk. Verleden avond, » voegde Hillocks er bij, « kwam ik hem tegen, met zijnen hoed op den top van zijnen stok en « Scots wha hae » zingend, uit volle borst. »

Eene onuitlegbare neiging om calomel voor te schrijven, in zekere geestestoestanden, stelde 's Glens geduld op de proef, en Gormack koesterde een persoonlijken wrok tegen Murchieson, omdat deze hem vol bleinen had laten trekken, met crotonolie, toen hij een toetsken bronchite had. Maar 's dokters maat was vol, den avond dat hij een kussen ausculteerde, in plaats van Maggie Martins longen, en aan de moeder geene hoop overliet.

« Congestie van top tot teen;... niets te doen; een schoon meisje! » En hij vertrok, na een kort dutken, vol welluidend gesnork. Hillocks voerde hem naar het spoor en hij scheen geenen wrok te dragen.

« Dat maakt vier-en-zestig — de namen ben ik vergeten, maar ik houd er toch rekening van. »

In zijn vaarwel klonk, nevens eene grootmoedige hoogachting van Drumtochty, een ongeveinsd betreuren dat Kildrummie geen ververschingsmiddelen aanbood ».

In « Past redemption » (1), krijgen wij het portret van den buitenbrievendrager, Posty (2).

« Wij hadden hem zoo lang Posty genoemd, dat onze brievendrager den klank van zijn eigen naam was vergeten, volgens Jamie Soutar beweerde, en eens eenen brief weigerde op zijn eigen adres.

... Zijn haar was vurig rood, en zijn geschoren, scherp geteekend gezicht een tint of twee dieper... Hij droeg de dienstmuts op het achterste van zijnen kop, en, daar geen postjas breed genoeg was om toe te kunnen, over Posty's borst, maakte hij ze vast, met linten, over een gebreid vest. Op zekeren winter werd het Glen verrast door Posty's verschijning in een waterproeven mantel, waarmede een menschlievende beambte de buiten-brievendragers had voorzien; maar

(1) « Niet meer te redden ».
(2) Postje.

geen week daarna had hij weer zijne vorige dracht, zeggende aan wie hooren wilde, dat zulke weelden ongezond waren en het gestel vast ondermijnden. Zijne horlogie was zoo groot als eene middelmatige raap en gaf aan het distrikt den erkenden tijd, ofschoon Posty ze altijd aanklaagde, als zijnde geneigd eene minuut, bij zomertijd, te verliezen, — ongeregeldheid, die de brievendrager terugwees op een onweer, in zijns grootvaders zaliger jaren. Een eiken stok, dien de smid alle drie jaar opnieuw besloeg, volledigde Posty's uitrusting. Al voortstappende, zwaaide de man dien, van eenen pas, over zijn hoofd; en, volgens men vermoedde, had hij dan een leerpuntje vastgesteld. »

Want deze reus — « hij was zes voeten drie in zijne laarzen » — had twee zwakken: het eene naar sterke dranken en het andere naar godsdienstige redetwisting. Daarom lag hij altijd in ruzie met Milton, een overgewaaide uit de stad, de Phariseër van 't dorp, die hem wilde bekeeren en met nieuwjaar een *tract* gaf in plaats van drinkgeld.

« — Mijn naam, » zegde Posty, Milton streng beziende en iedere lettergreep hare volle weerde gevend, « is Aircheebald Mac Kittrick; hebt gij eenige klacht tegen mij in te dienen, wegens plichtverzuim, dan kunt gij die inzenden naar den hoofdpostmeester, de bijzonderheden meldend, zooals late aankomst, afgevensverzuim, enz. en met eigene handen zal ik de voldoening hebben uwen brief, een eind wegs, naar zijne bestemming te dragen.

« Als ambtenaar van de Kroon, heb ik eene openbare bediening » — Posty was nu meester van den toestand en werd alle oogenblikken ontzagwekkender, — « en daarin ben ik vatbaar voor kritiek. Maar in mijne private hoedanigheid van vrijgeboren Schot, heeft de koningin zelve geene zaken. Of ik sterke dranken de voorkeur geef boven citroenwater » — Milton had Posty eens bedrogen met laatstge-

noemd lokkend vocht, — « of ik eene vrouw of drie trouw » — Miltons derde bruiloft was nog versch in 't geheugen van het Glen, — « is eene zaak van persoonlijke goesting.

« Wat het boeksken betreft, » en Posty hield zijn goedkoopen band tusschen duim en wijsvinger, « gelief mij te verschoonen. Jamie Soutar heeft mij juist zijne *Fransche Revolutie* geleend, en ik ben er nog door aan 't spartelen. Ik heb niet veel tijd om te lezen, en Tammas Carlyle is nogal 'n stijve, maar zijn boeken zijn gezonde kost. Overigens » — en nu gaf Posty den genadeslag — « die godsdienstige boekskens hebben niet veel in van logiek, voor een bekwamen mensch, en 't laatste, dat ik van u kreeg, was luizig in leering en stonk van Arminianisme ».

Posty kon zijn woord goed doen, zoo men ziet. Deze godsdienstige haarkliever, deze goedmoedige dronkaard sterft nochtans den dood van een held, met in de Tochty te springen, waar Elspeth's « bairn » een wissen ondergang vond.

« - Toen de nieuwe minister van de Vrije Kerk in Drumtochty gevestigd was, werd hij door Jamie eens op de proef gesteld, met Posty's geschiedenis.

« Hoe denkt gij, Mijnheer, dat Posty zal gevaren zijn, op den anderen kant? » En Jamie bezag Carmichael met strakke oogen.

Het gelaat van den minister werd nog bleeker.

« Hebt gij nooit gelezen hoe dezen varen zouden, die een van Gods kleinen zouden hinderen? »

« Schoon! » antwoordde Jamie sappig, « een molensteen rond hunnen nek, en naar de diepten der zee. »

« Dan meen ik dat Posty niet te klagen zal hebben, die de diepte in ging, om er een kleintje uit te halen, ten koste van zijn leven, » — en Carmichael voegde fluisterend bij : « welks engel het gelaat Mijns Vaders gedurig aanschouwt. »

« Uwe hand, Mijnheer! » zegde Jamie. En toen

het groote ketterij-onderzoek te Muirtown uitbrak, voorzegde Jamie de zegevierende vrijspreking van Carmichael, bewerende dat hij een godgeleerde was van eerste gehalte. »

In dezen Jamie Soutar, een pachter zooals Drumsheugh en Burnbrae, heeft men de caustieke figuur, het komieke type van The days of Auld langsyne. « A nippy tongue » (1) geeft zijn portret : » — Drumtochty's bewondering voor Jamie steunde niet op zijn persoonlijk voorkomen, dat open lag voor kritiek en eene schoone zorgeloosheid verried, vanwege de natuur. Zijn hoofd was te groot voor zijn lijf en zonk op zijne borst. Een schouder sprong vooruit en gaf Jamie iets uitdagends. Zijne beenen waren gebouwd op het princiep, dat eene knie aan de andere zou zeggen : « Laat ge mij door dezen keer, dan laat ik u door den volgenden. »

... « Aan Jamie's beenen werd niet veel zorg besteed, » — was het gevoelen van het Glen — « maar zijne tong heeft niets te kort. »

Jamie's spreekgaaf werd bijgestaan door oogen, die schoon genoeg waren om de gebreken van den benedenbouw in de schaduw te werpen. Zij waren blauw — niet het zacht lazuur van 't Zuiden, maar de stalen kleur van een Schotsch *loch*, schitterend in den zonneschijn, wijl de wind uit het Noord-Oosten blaast — een scherp, ongenadig, doordringend blauw.... Beuzelarij, praal, valsch gevoelen, ieder vorm van onwezenlijkheid, kromp ineen voor dien blik... Hij kon een tongveerdigen vreemdeling aankijken, op zulke wijze, dat 's mans gezegden wegbrokkelden en tot een gefluister heenstierven voor zijn « ja, ja, » dat onbermhertig klonk. En wanneer hij deze uitspraak vernieuwde, na eene poos van dertig seconden, was het voor iedereen klaar, zelfs voor Whinnie, dat het kerkhof naar onzin had geluisterd.

(1) « Eene scherpe tong. »

Het schijnt gisteren maar, dat Milton — die over eene maand, uit Muirtown naar het Glen was verhuisd, en, in de twee kerken, genoeg dwalingen, voor twee maanden, had ontdekt — dat Milton, zeg ik, de teekens van den waren godsdienst uiteen deed vóór 't sprakeloos kerkhof. Plotselings ontmoette hij Jamie's oog en onmiddellijk viel hij terug op het weer. »

Milton is inderdaad Jamie's zondenbok.

« Ieder mensch heeft ruimte noodig om zijn genie vrij spel te laten, en 't was algemeen erkend, dat Jamie, die zoovele windzakken had leeggestoken, zijn toppunt had bereikt in zijne behandeling van Milton.

« Milton was u, Vrijdagavond, een trouw gezel, in de derde klas, volgens ik gehoord heb, Drumsheugh. Gij waart zoodanig ontroerd, dat gij uw kaartje aan Peter bijna niet kondet geven, vertellen de menschen. »

« 't Is de onbeschaamdste ellendeling, dien men ooit in het Glen heeft gezien! » En Drumsheugh vertrok met volle zeilen. « Hij stelt u vragen, die geen mensch het recht heeft te stellen, aan zijn gebuur. En daarbij is hij erger dan een kerstekind; altijd grijnend en grijzend, als een week schepsel. »

« Gij verwondert mij! » En Jamie zag er streng berispend uit.

« Gij, een ouderling, zoudt blij moeten zijn, dat zulk een goed man zich onze parochie aantrekt. Het zijn alle dorre knokels, zegt hij, maar hij hoopt toch ons te doen herleven, vóór hij vertrekt. »

« Hij is niet bloo, dat beken ik, » vervolgde Jamie, « maar week! daar ben ik zoo zeker niet van. Hebt gij van hem en zijn deelhebber in den lakenwinkel, te Muirtown, niet gehoord? »

Het kerkhof hijgde naar 't nieuws.

« Wel, ziet ge, de deelhebber stortte vijf honderd en Milton stortte er vijf, en zij deden zaken te zamen, zes jaren lang. Verleden voorjaar gingen zij uiteen:

Milton kwam er uit met een duizend en de deelhebber met niemendalle.

« Milton had erg beproefd geweest, den heelen tijd, met de wereldschgezindheid van den andere, die uit wandelen ging op den Sabbath en zoo voorts. Hij zegde mij in den trein, dat hij zich als Jacob voelde tegenover Esaü. Dat wil iets zeggen, zoo den Bijbel te kunnen te pas brengen. »

— Jamie's belangstelling in Milton groeide van week tot week, zoodat hij het verdedigen van Miltons karakter op zich scheen te nemen en de ware interpretatie deszelven voor de oogen van een kritikeerend publiek. Toen het rond de foor van Kildrummie ging, dat deze argelooze man eene koe had aan land gebracht, tegen hoogen prijs, bij Mary Robertson, — een beest, dat schoon om zien was, maar zich stellig tegen melkgeven verzette, — verklaarde Jamie dat dit een uitvindsel van den vijand was, en vond het noodig Milton van zijn onwankelbaar vertrouwen te verzekeren, in de tegenwoordigheid van zeven plechtstatige buren.

« Sommige rampzaligen, » bracht hij als verschooning in bij Milton, « kunnen het zicht van een waarlijk goeden man niet verdragen, en zijn er altijd op uit iets tegen hem te verzinnen. Denken dat gij eene arme vrouw zoudt willen foppen, voor eene koe! »

« Wij moeten het ongelijk verdragen, » begon Milton, met zijne beste uitspraak.

« Neen, neen, heb ik tegen hen gezegd, » en Jamie weigerde te luisteren, » gij moet mij zulke dingen niet vertellen. Milton is geen gewoon belijder en hij kent zijnen Bijbel. Meent gij dat hij den tekst vergeten is over 't bestelen der weduwen? »

« 't Is een misverstand — »

« Mijne eigene woorden, Milton. 't Is een misverstand, zegde ik, en op 't oogenblik dat Milton het ontdekt, zal hij het geld terugbrengen. Wie geeft u het recht hem te houden voor een dubbelzinnigen veinzaard? »

« Geen man in het Glen, buiten u alleen, zou Mary's bankbriefkens uit Miltons handen gekregen hebben, Jamie, » zegde Drumsheugh, den volgenden Sabbath, het feit ophemelend op het kerkhof. « Er ligt eene felle macht in eene scherpe tong. »

— Maar het meesterfeit van Jamie's tong met den armen Milton geschiedt ter gelegenheid van diens tweede weduwschap. Jamie gaat Milton bezoeken, om zijn rouwbeklag te brengen, en ondervraagt hem dan loos over een derde huwelijk.

« 't Is eene erge thuisbrenging, zegde hij mij, — zoo vertelt Jamie aan de « vaders », — en 't valt moeilijk, nu de kalveren nog jong zijn; maar wij mogen niet klagen. Er is altijd bermhertigheid met de rechtveerdigheid gemoeid. Zij had mij kunnen ontnomen worden, voor zij 't huis in orde had gebracht. »

« ... Zij verklaarde zich dankbaar over ons huwelijk en aanzag het als een voorrecht; maar mijne eerste was vaster in de leering en had de gaaf van 't gebed, alhoewel wederspannig van aard somwijlen. Gij kunt alles niet hebben, ziet ge. »

« Hij heeft eene photographie van zijne laatste, over de schouw, in eene lijst, met een opschrift. En hij droogde zijne oogen en zeide : « Wij moeten naar omhoog blikken, vriend, en onderworpen zijn. 't Is duivelsch moeilijk het schepsel te idealiseeren, »

« Gij zult het zonder vrouw hier niet kunnen keeren, Milton, » zegde ik; « huishoudsters zijn duur en uit geen eene zult gij het werk krijgen eener vrouw. »

Het kerkhof is van gevoelen dat Jamie ditmaal wat ver is gegaan, en Hillocks, die « twee keeren, met schoon geldelijken uitslag » getrouwd was, lokt uit Jamie deze, misschien niet orthodoxe, maar zeer gevoelvolle uitroeping :

« Indien een man eene vrouw maar noodig heeft om eieren op te rapen en knoppen aan zijn hemd

te naaien, dan mag hij twaalf keeren achtereen trouwen, zonder dat iemand er iets op kunne zeggen. Maar welk recht heeft zulk een te spreken van eene gade of van... liefde. Hij is enkel een polygame. »

« Om Gods wille! » riep Hillocks uit; en het kerkhof werd gewaar dat dit inderdaad zeer dwaze spraak was, en zelfs persoonlijk.

» Niets anders! » En Jamie's stem trilde met nieuwe aandoening.

« Indien een man, vóór zijne familie, naar Amerika gaat, om hun een thuis te bereiden; en dat hij zijne vrouw, voor eenigen tijd, hier laat, is hij dan niet getrouwd? Mag hij ginder eene vrouw nemen, om zijn huis te houden, en zeggen dat hij maar ééne vrouw heeft, omdat de zee tusschen de twee ruischt? »

« Hij zou niet durven, » onderbrak Whinnie, die nooit zes duimen verder zag dàn zijnen neus; « de policie. — » Maar Drumsheugh maakte teeken dat hij zou zwijgen.

« Eh wel, als de vrouw den man verlaat en heengaat naar de andere wereld, is zij dood, denkt gij, geburen, en is zij zijne vrouw niet meer? Meer nog : zijn die twee niet inniger verbonden, en dichter bij elkaar?

« Gij zegt in uwe harten : Het past Jamie Soutar niet zoo te spreken, hij die alleen is gebleven al zijne levensdagen; maar ik heb mijne gedachten; en het heiligste hier op aarde, ja, en het schoonste, dat is één man en ééne vrouw één in liefde voor altijd. »

Vreemde spraak inderdaad voor eenen cyniek; maar deze cyniek droeg gedurig een oud stuk floers rond zijnen hoed, en toen hij op zijn sterfbed lag, bekende hij dat te doen ter onvergankelijke gedachtenis van een jong overleden lief.

Zulke toon is niet schaarsch in « Auld Langsyne ». Onder de humoristieke kwinkslagen schuilt een diep

gevoel en de getrouwheid vooral wordt herhaaldelijk opgezet; — nergens zoo treffend als in Drumsheugh's idylle.

« Drumsheugh's love story » (1) opent op een tooneel tusschen dezen laatste en zijn ouden vriend, Dr Maclure. — « Drumsheugh had Dr Maclure, op den hoogen weg, opgehouden, den winter vóór deze stierf, en verplichtte hem eene wijl bij hem te schuilen, want het was een wilde Decemberavond, niet verre van Kerstmis en iedereen wist dat de dokter begon te kwijnen. »

Om zijn vriend op te beuren, rakelt de pachter al hunne oude schooljongensparten en vreugden op, één voor één.

« Zij poosden een stond om 't verleden te smaken en, in 't vuur, zagen de twee knapen het water loopen over de keikens, de diepe, koele kuilen onder de overhangende rotsen, de kleine watervallen, de berktwijgkens doopend in de plassen en gespikkelde forellen schitterend op het gras. »

Langzamerhand neemt de samenspraak eene ernstigere, meer weemoedige wending.

« Gij en ik, Drum, » zegt de dokter — hij alleen mocht het verkleinwoord gebruiken — « Wij hadden den versten weg af te leggen, dien avond, (dat zij gefatst hadden) en wederom blijven wij de laatsten. Ook voor ons gaat de zon onder; wij hebben een goeden langen dag gehad,... maar wij ook moeten volgen. »

...Weer viel het stilzwijgen over de twee mannen, en beiden blikten strak in het vuur, totdat de hond opstond en zijnen kop kwam leggen op Drumsheugh's hand. Hij ook hij was oud aan 't worden en zijn eenig verlangen was bij zijn meester te zijn.

Drumsheugh schoof zijnen stoel in de schaduw en zuchtte.

1) « *Drumsheugh's liefdegeschiedenis* »

« 't Is toch hetzelfde niet, Weelum, 't is toch niet gansch hetzelfde... Wij deden wat we niet moesten, zeker, en wij waren bang van onze vaders; maar wij wisten toch dat het, buiten, op den kouden heuvel, nog erger was; en in alle geval verwachtte ons een thuis. »

Maclure wilde niet meehelpen, en Drumsheugh ging voort, alsof hem ieder woord in doodsangst ontrukt werd:

« Wij kennen niets van... » — en hij aarzelde — « van... den anderen kant. Ik heb er dikwijls aan gedacht, in de schemering van een zomeravond, of zittend, bij 't vuur alleen, in wintertijd. Een mensch kan er maar een oude, hebzuchtige pachter uitzien en toch zijne gedachten hebben.

« ...Wee mij! de oude lieden, die in Burnbrae woonden, en in Hillocks en in Whinnie Knowe, zijn allen dood en begraven, mijn eigen vader en moeder met de anderen, en hunne kinderen maken hunne pakken gereed om hen te volgen, en haast is er een nieuw geslacht in hunne plaats. »

Hij poosde, maar Maclure wist dat hij niet gedaan had.

« Dat is nog 't ergste niet... Ik ook zou liever gaan, zoo haast ik gelegenheid vind; maar... wij hebben geen woord gekregen van dezen, die ons voorgingen. Zij zegden goên-dag, en trokken uit het Glen, en de menschen zeggen dat zij naar het land der braven (1) zijn. 't Is een lief lieken en ik word niet geerne door de menschen aanschouwd, als 't gezongen wordt; maar... wie weet er iets zekers van... van dat land? »

Nog bleef Maclure zonder teeken.

« De zon zal in Strathmore opgaan en in Glen Urtach dalen, en de Tochty zal loopen, zooals zij

(1) « *The land o'the leal,* » een Schotsch lieken.

van avond doet, en er zullen menschen zijn om het zaad in de lente te zaaien en het koorn in den herfst te oogsten, en eene vergadering in de kerk, maar wij zullen weg zijn, en... Weelum, zal dat het... einde zijn van ons? » En er klonk zulk een toon in Drumsheugh's stem, dat de hond jankte en de hand zijns meesters lekte.

« Neen, Drumsheugh, dat zal het einde niet zijn, » sprak de dokter met eene diepe, stille stem, die maar half op de zijne geleek. « Ik heb het dikwijls gedacht, dat het eerder op een begin trok. Onze voorouders zijn buiten zicht, 't is waar; en ik, voor mij, zou ze niet willen terugroepen; maar niemand zal mij doen gelooven, dat Drumtochty op het kerkhof rust.

« Neen, neen, het Glen heb ik menig jaar gadegeslagen, en 't hartelijkste dat ik te zien kreeg, dat was het maken van mannen en vrouwen. Het zijn juist zoovele argelooze kleintjes om te beginnen, zooals wij zelven waren; maar de school is niet uit, als men Domsie (1) verlaat.

« Eerst komt het werk, het worstelen met ons kouden grond, om er genoeg uit te schrappen om pachthuur te betalen; en 't leven zelf blaast levensmoed in een mensch zijn lijf. Later, tot de meesten onder ons, komt de liefde, en 't eerste het beste zelfzuchtig, oppervlakkig schepsel leert een man worden ter wille van eene vrouw; en laatst van al komt de smart, die den moedwilligsten onder ons wijsheid brengt...

« ... Het Glen is eene ruwe school, ik beken het,... en wij hebben allebei gefatst, en zullen misschien ons pak krijgen; maar 't zal ons deugd doen... En ik hoop toch dat Onze lieve Heer niet onmeedoogender zal zijn dan onze moeder, als de zon ondergaat en als de avondwind over den heuvel zweept ».

(1) De schoolmeester.

Zoo bespreken deze twee oude mannen de plechtige vraag van het hiernamaals, en Drumsheugh, die in het begin zijnen vriend wilde vertroosten, wordt op 't einde door hem zelf opgebeurd.

En niet ditmaal alleen. Drumsheugh gaat in het dorp door als een brave, eerlijke man; zijne uitspraken gelden als orakels; maar spreekwoordelijk is ook zijne taaiheid in 't geven, zijne gierigheid. Op den avond zijner samenspraak met Dr Maclure doet hij dezen beloven hem eens uit te hooren, het geheim dezer karigheid in zijne trouwe borst op te nemen.

's Anderendaags is de dokter reeds daar.

« Als Leezbeth (Drumsheugh's oude meid) kwam zeggen dat Dr Maclure het « close » binnenreed, wist Drumsheugh waarvoor hij kwam; maar Drumtochty stond er volop in uitgeteekend, dat Drumsheugh als met stomheid werd geslagen, zoodra de plaatselijke aangelegenheden uitgeput waren, en dat hij in het vuur bleef kijken, met afgewend gelaat. Voor een wijl zat de dokter sprakeloos; want wij eerbiedigden malkanders ziel in het Glen en begrepen den doodsangst eener ernstige bespreking; maar eindelijk vond hij toch beter hulp te verleenen.

« Gij zeidet verleden avond dat gij iets te zeggen hadt. »

« Ik kom er aan; gun mij nog twee minuutjes. » Maar 't waren er tien, aleer Drumsheugh zijnen mond opende, ofschoon hij drie keeren omzat, in zijnen stoel, en deed alsof hij spreken ging.

« Weelum, » zegde hij op den duur, en dan stuikte hij, want zijn moed begaf hem.

« Ik luister, Drum; neem uwen tijd. Het vuur heeft oprakelen noodig, » en 't licht, dat plots opvlamde, toonde een anderen Drumsheugh, dan dien men placht te zien op de Muirtownsche markt.

« 't Is niet gemakkelijk, Weelum, iets te zeggen, dat dieper gaat dan 't weer of de beesten. » Drumsheugh wreef zijne hand over zijn voorhoofd, zoodat Maclure's medelijden opgewekt werd.

« Als gij iets slechts hebt gedaan, man, en uw hart wilt verlichten, met het mij mede te deelen, gij kunt het gerust doen, al was uw leven op het spel. Ik kan zwijgen, Drum, en ik ben een oprecht man.

« Ik dacht wel dat het dát niet was, » ging hij voort, ziende dat Drumsheugh zijn hoofd schudde; « ik denk dat gij 't een of 't ander verdriet hebt, dat het Glen niet en kent, en dat gij er geerne 't gewicht zoudt van deelen met een ouden, trouwen vriend. »

Drumsheugh's gelaat toonde dat deze gissing dichter bij de waarheid kwam; maar toch bleef hij zwijgen.

« Ik weet wat gij voelt; want ik zou zelf niet kunnen spreken... Dwing u niet, Drum; wij zullen er niets meer over zeggen... Hebt gij gehoord hoe Hillocks?... »

« Ik moet spreken, » borst Drumsheugh uit; « ik heb mijn verdriet gedragen over de dertig jaar en kon het nog dragen tot het einde mijns levens; maar wat ik niet verdragen kan, is 't gedacht dat gij of ik zouden sterven zonder dat mijn naam in eer hersteld werd. »

Nu volgt de geschiedenis van Drumsheugh's liefde, die oorzaak was aan zijne taaigevigheid, aan zijn droevig alleen-leven. De idylle is even eenvoudig als aandoenlijk.

In een der huizekens van Drumsheugh's land, woonde eene arme weduwe met hare dochter, Marget. Op dit meisje was Drumsheugh in stilte verliefd.

« Ik sprak nauwelijks een woord tot haar, gedurende de drie jaar dat zij met ons verbleef, en ik sprak geen woord van liefde. Ik hoopte haar eens te winnen... »

« Eens raakte hare hand de mijne — ik zie een verslenst vergeet-mij-nietje nog dezen stond, tusschen het koorn — en... dat was de eenige keer dat ik hare hand tusschen de mijnen hield... ik bewaarde dit bloemken, Weelum, en tot op dezen dag heb ik het nog.

« Er is een slagboom op den weg naar den heuvel, en een witte Meidoorn er nevens; daar was het dat ik ze ontmoette, op een zachten zomeravond, toen het koorn aan 't geelworden was. Zij zeide mij dat zij ons huis, tegen Bamis, ging verlaten. Er rustte een licht op haar gelaat, dat ik er nooit had gezien. « Ik sta op het trouwen, zeide zij, met William Howe... »

« Arme, arme jongen! Na zulke hoop! »

De dokter is vol medelijden voor zulke bittere teleurstelling; maar hem rest nog te vernemen hoe Drumsheugh aan zijne reputatie van gierigaard kwam.

Margets man had niet veel verstand. Het duurde niet lang of men dreigde hem buiten Whinnie Knowe, zijn landgoed, te zetten, omdat hij de pacht niet kon betalen. Wat deed toen de vroegere minnaar? Hij zond geld aan het bedrukt paar, door bemiddeling van eene firma uit Muirtown. Herhaaldelijk pleegde hij het zelfde bedrog, de sommen komende zoo gezegd van een verren, rijk geworden verwant in Amerika. Doch, om het geld bijeen te krijgen, moest Drumsheugh zelf scharrelen en schrapen, zich alles ontzeggen, armoedig leven, en ... voor gierigaard doorgaan. Maar wat deed hem dit alles?

« Dertig jaar lang en meer heb ik haar bestudeerd; ik heb haar hair zien grijs worden, dat bruin hair dat scheen gelijk goud in den zonneschijn, en de lijnen van de zorg heb ik op haar gelaat zien verschijnen; maar van jaar tot jaar was zij aantrekkelijker in mijne oogen.

« ... Gij kunt niet gelooven wat het voor mij was, haar iederen Sabbath in de kerk te zien, met haren man, haar gelaat te volgen onder de Psalmen, haar oog te ontmoeten in 't Avondmaal, en te weten dat ik nooit « Marget » tot haar zou zeggen in liefde.

« Whinnie vertelde ons zijn verdriet met de schuld, op het kerkhof, en ik zag er de sporen van in haar aanschijn. Een traan rolde van hare wang onder 't gebed, en ik ... had kunnen weenen met haar; en

toen sprong mijn hart op van vreugd; want ik dacht : Er zal geen traan meer zijn, naasten Sabbath. »

Zoovele getrouwheid, zooveel opoffering en toewijding komt toch tot hare belooning, hoewel Drumsheugh een volkomen stilzwijgen aan zijnen vriend oplegt.

Marget en haar gemaal hadden maar een zoon, Geordie, den bijzonderen vriend van Drumsheugh, een veelbelovenden jongeling. Welnu, deze eenige zoon, deze begaafde jongeling was pijnlijk uitgeteerd, gedurende zijne zieke dagen door Drumsheugh trouw bezocht, door Dr Maclure teer verpleegd.

Eenigen tijd na Drumsheugh's en Maclure's samenspraak, komt Marget den dokter bezoeken en begint natuurlijk van Geordie's ziekte en dood te gewagen. Tegelijkertijd looft zij Drumsheugh's toewijding jegens haren zoon. Maclure kan met moeite het geheim van zijnen vriend voor zich houden, en laat eindelijk uitzijpelen dat, indien Drumsheugh zoo armoedig, ja gierig leeft, het is om een vriend in nood bij te staan.

Marget is door deze bekentenis diep geroerd. — « In 't eerste werd zij meegevoerd door de heldhaftigheid van zulke daad, maar op haren weg naar huis nam medelijden de bovenhand... Het pad, dat zij volgde, rees op den heuvel, die boven Drumsheugh's hoef stond, en Marget kwam aan het huizeken, dat zij met hare moeder had bewoond. »

De hut is leeg. — Meer dan ooit denkt Marget op het leege huis, op de verlaten haardstee van Drumsheugh.

« Zij stond juist boven de hoef, die midden in de sneeuw lag en wier levenloosheid haar ontroerde — die grijze, sombere woon, waar die man, met al zijn rijkdom van liefde, alleen woonde!.... En was dat niet Drumsheugh zelf, die over het brakke veld ging, eene zwarte gestalte op het witte sneeuwtapijt, door zijn hond gevolgd? » — Voor eens zal hij eene vrouw aan zijnen haard vinden.

« ....Wanneer Drumsheugh, met verouderd, droef gelaat, den hoek van zijn hof omdraaide, stond Marget hem daar af te wachten. De plotse verandering in zijn wezen verbaasde haar.

« Gij waart mij niet verwachtend, » zegde zij, naar hem gaande, en met dien schaarschen glimlach, die soms toefde in de lijnen van haren mond. » Het is misschien eene vrijheid, die ik neem; maar genegenheid, gij weet, kent geene hinderpalen, en, van avond, kon ik uw huis niet voorbij gaan, zonder u te zeggen dat gij, ter wille van Geordie, in mijn hart waart. »

Drumsheugh's vreugde is uitbundig, wanneer hij deze zoete vrouw in zijn huis treft. Niets is voor haar schoon genoeg; zij moet thee drinken, in den besten zetel plaats nemen. — « En Marget zag dat hij beefde, terwijl hij haar in een stoel deed zitten, bij het vuur. »

Terwijl Drumsheugh zich verwijdert om zijne beste kleeren aan te trekken en bevelen aan Leezbeth te geven, blijft Marget alleen in de barre kamer. Zij staat op om het portret van Drumsheugh's moeder te bekijken, dat boven de schouw hangt, en plots stijgt het bloed haar naar het hoofd; want daar, op de schouw, ligt een adres dat zij maar al te goed kent, 't adres van de firma, die haar geld zond van wege den onbekenden verwant in Amerika.

Margets hart staat stil. Nu wordt haar alles klaar : de halve bekentenis van den dokter, de geheimzinnige hebzucht van Drumsheugh. En toen deze de kamer weer binnentreedt, ondervraagt zij hem rechtaf en dwingt eene belijdenis van zijne lippen.

« Van zulke goedheid werd in het Glen nooit gehoord, en jegens ons, die niet meer van uw bloed zijn, dan wie ook, op de parochie! Gij moet u laten bedanken in den naam van mijn man, van Geordie, en van mij zelve, en gij moet mij zeggen hoe gij ooit op de gedachte kwaamt ons zulke gunst te

betoonen! » Marget ging naar Drumsheugh toe en legde hare hand smeekend op hem neer. Hij hief het hoofd en bezag haar vlak in 't gelaat.

« Marget! » en toen verstond zij. Hij zag het warme rood haar heel aanschijn overstroomen en dan wegsterven, en de tranen hare oogen vullen en op hare wangen leken, eer zij hem bezag. Toen sprak zij met eene stem, die stil maar zeer zoet klonk.

« Nooit heb ik mij zoo iets voorgesteld, en ik ben niet weerdig van zulke liefde, die mij alleen vruchten bracht en aan u enkel pijn. »

« Gij zijt mis, Marget, want de vreugd ging ver boven de pijn, en de grootste winst was zeker voor mij. Door liefde werd ik tot werken en worstelen opgewekt, ik, die misschien anders voor niets had gedeugd. Liefde redde mij van hebzucht en hardheid des herten. Liefde bewaarde mijn handel en wandel rein, want het was altijd Marget bij dagen en bij nachten. Indien ik dezen dag een man ben, dan hebt gij dat gedaan, al hadt gij het nooit geweten. Wat ik voor u deed was weinig, maar gij hebt alles voor mij gedaan.... Marget. »

Na eene poos vervolgde hij. —

« Over twintig jaar hadde ik u niet veilig kunnen aanspreken, noch de hand uws mans nemen zonder wrok; maar vandaag is er geene zonde in mijne liefde, en ik zou niet verlegen zijn, indien uw man mij hoorde zeggen : « Ik bemin u, Marget! »

Hij nam hare hand en deed alsof hij ze wilde brengen aan zijne lippen, maar terwijl hij bukte, kuste zij hem op zijn voorhoofd. « Dit, » zegde zij, « is voor uwe groote, trouwe liefde. »

Aldus kwam Drumsheugh aan zijne belooning.

Onder het landelijke van de omgeving, het humoristieke van den vorm, schuilen in de Schotsche novellekens een diepe godsdienstzin, groote eerbied voor kuische zeden, een hoog ideaal van liefde en

eene zeer optimistische levensaanschouwing. Inderdaad, het eenige karakter, dat wat te wenschen laat in het Glen, is Milton, de Pharizeër, de schijnheilige, de bedrieger — en hij is niet van het Glen. Welnu, zelfs Milton wordt op den duur door Drumsheugh bekeerd.

Onder dat opzicht, kon men het boek misschien betichten van overdreven idealisme, daar alle menschen toch niet braaf zijn of het worden; daar alle boeren toch zoo kiesch niet zijn van gevoelen, zoo getrouw in hunne min. Maar van den anderen kant gaat er door heel het werk zulk een gezonde, humoristieke trek; de boerenaard wordt er zoo fijn en zoo trouw in weergegeven, dat men « The days of Auld langsyne » gerust mag rangschikken onder de lettervruchten van echt realistischen stempel.

Zooals wij in 't begin zeiden, zou men die losse stukskens niet beter kunnen vergelijken, dan met de « Novellen » van Rosalie en Virginie Loveling. Hier ook is geen spraak van hartstocht of drift, zelfs niet van liefde in den gewonen zin van het woord. Hier ook worden de bezigheden, de bezorgdheden van de buitenmenschen trouw weergegeven, hunne gehechtheid aan den grond, dien zij of hunne voorzaten, met hun zweet besproeiden, hunne eerlijkheid die zekere slimheid niet uitsluit, deze bijzondere traagheid van 't boerenverstand, eigen aan menschen die meer gemeenschap houden met de natuur dan met hun medemenschen, het uitsparen hunner woorden dat bijna gelijken tred houdt met hun spaarzaamheid in geldzaken, enz.

De boerenstand — wij zullen de gelegenheid hebben het op te merken — is in algemeene trekken dezelfde heel de wereld over. Het is dus niet te verwonderen zoo zekere schetskens uit het Schotsche landvolk aan de Vlaamsche penteekeningen der begaafde schrijfsters herinneren; maar in de Schotsche tooneeltjes heerscht meer verscholen gevoel, meer gedempt humor.

De godsdienstige toon is er nooit afwezig; ja, eene neiging om het bovenaardsche te verheffen schijnt bij den schrijver geheime drijfveer te zijn. Dit blijkt uit bijna iedere schets, maar vooral uit de laatste « Oor lang home. » (1) — Charlie Grant, een losbol, een verkwister, 't verdriet van zuster en grootmoeder, komt na lange jaren, uit Amerika, terug, en treft nergens geene kennis meer, dan.... op het kerkof. Alleen Drumsheugh is overgebleven. Hij herkent den veertigjarigen, veranderden man, die de graven, een voor een, in smart bezoekt en neemt hem mede naar zijn huis.

« — En dan ging Charlie Grant binnen met Drumsheugh, naar de warmte en 't gezellige licht, terwijl de duisternis nederviel over 't ledige veld, waarvan de laatste schoof veilig ingeoogst was. »

Het zijn de laatste woorden van verhaal en boek.

Aan een juist mengsel van idealisme en realisme, van verhevenheid en getrouwheid, van bekommering met het hemelsche en fijne opmerking van 't aardsche, hebben wij de fijne novellen van Ian Maclaren te danken.

Het ware te wenschen dat een goede vertaler er onze Nederlandsche letterkunde mee verrijkte. Zij kunnen enkel goed stichten, en, roepen zij soms een traan in 't oog, dan smelt die weldra in een gullend, verkwikkenden glimlach, of beter nog, in een innig, onuitgesproken gebed.

M. E. BELPAIRE.

(1) « Ons lang thuis. »

FRANSCHE KUNST, KUNSTENMAKERS, ENZ. IN DEN VERLOFTIJD.

EN oud duitsch liedeke zingt :

« Als iemand eene reize doet,
Dan kan hij wat vertellen. »

Zoo gaat het mij en zeker velen mijner lezers. Overvloed van stof. Men weet in 't geheel niet waar men aanvangen zal, om het verhaal smakelijk te maken. Zijn het de wonderen der « kunstenaars » van den reusachtigen circus Barnum en Bailey, of de grootschheid der natuurwonderen van de *Jonkvrouw*, waarmede men zal beginnen? Is het met eene lijkrede op Nietzsche, of met eene welkomstgroet voor den modernen Jockey Jim Morgan, die de « secessionist te paard » genoemd wordt, dat men moet aanvangen? Of wel, moet men eerst verhalen van den Siamees in een speelzaal te Parijs, die het spel beschrijft als een voorstelling van woedende zinneloozen, die eigenaardige godheden schijnen te vereeren?

Dat alles wentelt en woelt door het brein. Om niet te spreken, van de « wereldtentoonstelling » of *Exposition*, niet van de Lijdensvoorstelling in Oberammergau, die voorzeker beiden het grootste getal pleizier-reizigers tot zich lokten!

Maar Oberammergau is reeds op ende op beschreven, zoo dikwijls de tienjarige voorstellingen

worden herhaald. Met den toevloed van liefhebbers is de voorstelling verbeterd, het speelhuis gedekt, de toeschouwers zijn meer op hun gemak, de prijzen der woningen in de zelfde mate gestegen, maar dan ook de wegsleepende, naieve indruk op het publiek wel wat afgenomen, en de muziek niet verbeterd.

Maar Parijs!.... wie aan de herhaald instortende *passerelles* of voorloopige bruggen gelukkig is ontkomen, en den moed heeft gehad zich een of ander vak dezer reuzen-potpourri tot stichting, tot nut of vermaak uit te kiezen, zich daarbij te bepalen en dan naar huis te keeren, kan iets bereikt hebben, wat ook voor 't vervolg van nut kan zijn.

Ik voor mij liet alle beweegbare bruggen, onderaardsche en bovenaardsche trammen en omnibussen aan een kant. en stoomde de Seine op en af naar *le petit palais* en *le grand palais,* de schatkisten der oude en nieuwe beeldende kunst.

Die « reizen » waren niet vruchteloos. Vooreerst was het in die paleizen betrekkelijk leeg en koel; daar heerschte ernst en rust, daar was veel te vinden voor geest en hart.

't Is waar, in *le grand palais* (internationale, nieuwere kunst) werden veelal de werken der jongste, fransche meesters overschaduwd door de oudere; want, ofschoon het hier niet *art rétrospectif* heet, had men ('t was eigenlijk eene fout) uit de parijsche museums een aantal oudere werken — als van Flandrin, Vernet, Ingres, David enz. — aan de jongere toegevoegd. Deze soort van ijdelheid moesten de jongere fransche schilders beklagen, want nu vergeleek men de jongere scholen uit andere landen met de jongste « nationale » voortbrengselen en dan wonnen het menigmaal de « vreemdelingen »: Fredericq's bekend *Kinderspel*, van Theresa Schwarze het schoon portret van generaal Joubert, zelfs uit Hongarije de merkwaardige portretten van Leo XIII en kardinaal Rampolla van Laszit.

Wat het beeldhouwwerk betreft : daar waren de vreemdelingen slecht vertegenwoordigd. De franschen zegevierden, maar spreidden tevens eene zeer weinig classische naaktheid ten toon. Zeldzaam ontmoette men er een werk dat in alle opzichten hart en oog kon boeien. En toch was de galerij zeer uitgebreid en men had ook hier, om beter effect te maken, oudere werken aan de jongere toegevoegd, bij voorbeeld *L'amour* van Lorta (geboren in 1762), eene nadenkende figuur, op halve grootte, voortreffelijk bewerkt; doch blijkbaar heeft de beeldhouwer, na voleindiging, zich afgevraagd : « Hoe zullen we hem noemen? », gelijk dit in het beeldhouwersatelier al meer geschiedt. En dan is *L'amour* de meest begane weg. Het waren (op enkele uitzonderingen na) academische studiën van grootendeels gezochte, verdraaide lichaamsbewegingen, eene soort van wedstrijd van athleten en clowns, als in bovengenoemd Barnum-circus, dat, met een personeel van vele honderden en een tent met 9000 zitplaatsen, tegenwoordig Europa rondreist. Dáár juicht men gaarne de onbegrijpelijkste en gevaarlijkste duikeltoren toe..., te meer, omdat men daarneven de edelste ren- en rijoefeningen bewonderen kan.

Waarom stemt ons de beeldengalerij niet wat hooger?....

Men zegt dat de in Weenen aangekomen Jim Morgan alle moderne jockey's, op wier talent zoo veel duizenden worden verwed, doet « verbleeken » van toorn of nijd; omdat hij rijdt, gezeten half op den hals van zijn ros (zoo wat gelijk zekere zwierige « wielers » op hun rad apenwijs gebogen).

Deswege noemt men hem den « secessionist » der paardrijders : ongelukkige titel, die beeldendekunstsecessionisten van Munchen en Berlijn niet weinig zal ergeren.

Secessionist is dus voortaan zoo wat iedereen — jong of oud — die nieuwe moden wil invoeren.

Men weet echter dat de bejaarde groote Baseler meester Böcklin, zich ook den titel *secessionist* laat welgevallen, al hebben zijne werken slechts weinig met de jongeren gemeen. Men verhaalt wel van hem het kunststuk, dat hij eens een fruitstuk met twee prachtige meloenen heeft omgewerkt tot den rug eener nymf, en dat is zeker iets nieuws; maar zijne groote krijtteekening *Jesus in Gethsemané,* met den engel, herinnert levendig aan Faust's liefdeverklaring (bij Gounod) : « Laisse-moi admirer » enz.

Böcklin hebben wij te Parijs niet ontmoet, doch (veel erger) er heerschte een algemeen gebrek aan werken van gewijden aard, om niet te zeggen van christelijke kunst, wat een veel uitgebreider veld is dan de meer beperkte kerkelijke kunst, evenzoo als elk ernstig of stichtelijk boek geen gebedenboek of evangelie is.

Dat enkele geestelijke heeren zich in de beeldengalerij levensgroot knielend vertoonen, is daarom nog geene kerkelijke kunst, en zelfs het grafmonument van Bartholomée met grieksch portiekje en een tiental in profiel biddende(?) figuren, is 't nog in 't geheel niet.

Een veel sprekender beeld van christelijke vroolijkheid en ernst, van stichtelijken eerbied en huiselijke vreugde geeft ons de onnavolgbare, van alle kanten uit Frankrijk alleen bijeengebrachte verzameling *Exposition rétrospective* in *le petit palais.*

De conventioneele neogrieksche lijnen van dit gebouw van den bouwmeester Girault, geven volstrekt geene aanleiding te doen denken aan hetgeen men daar binnen van oorspronkelijk leven en denken uit vroeger eeuwen gaat zien. Zoowel dit groote *palais*, als het kleinere gebouw is aanmatigend, zwierig en zuilenrijk genoeg, om ons aan iets buitengewoons te doen denken; maar het leven, de nationale aderslag ontbreekt volkomen aan die « prachtbouwen »; de koude slaat u om hart en geest bij den aanblik, schoon de binnenverdeeling

practisch kan genoemd worden. Maar hoe beschamend voor onze kunstenaars is de uitdrukking van het leven van vroeger eeuwen in de tentoongestelde voorwerpen! Ziet, in de eerste plaats, eens dien rijken schat van ivoorwerken, waarop het geheele leven der 9e, 10e en elfde eeuw staat gesneden : dat tweeluik in zilver gevat, en wat slechts gediend heeft tot boekband voor het 13eeeuwsche Gekkenofficie en het Ezelsproza, en daarneven een zegetocht van Bacchus en van Diana, uit veel vroeger eeuw nog. Ziet verder die pyxiden uit de 6e, 7e en achtste eeuw (N. B.! *temps barbares!*) met de aanbidding der wijzen, of met vechtende krijgslieden versierd en voortkomende uit de hoofdkerk te Sens. Werpt een' blik op de voorstelling der heilige maagd, uit de 6e eeuw(?), uitgestrekt op eene *chaise longue*, met het h. Kind nevens haar, van een' « secessionist » der eerste Merovingers!

Dan, al die ivoren tafeltjes met hunne krachtig gesneden voorstellingen, uit de 13e eeuw en afkomstig van de *Seine inférieure;* al die prachtig bewerkte « olifanten » uit de 12e en 13e eeuw; die staande O. L. V. met het kind, 20 cent. groot, uit St. Omer (64).

Ziet dat meesterwerk van ivoorsnijkunst, eene zittende Moeder Gods, 60 cent. hoog uit de kerk van Villeneuve-lez-Avignon, van de 14e eeuw, met de kroon over den sluier heen, die licht omgeslagen blauw gekleurd is nevens het rose-aangezicht. De moeder houdt het kind staand op haar rechter knie en buigt zich in den stijl dier eeuw ter zijde, terwijl het kind haar over den schouder blikt.

De polychromie is ook op andere ivoren van voor vier of vijf eeuwen nog zichtbaar.

Hoe vele van deze 224 meesterwerken zou ik niet willen beschrijven! Nimmer zien wij ze aldus weder bijeen.

Wekken niet de tapijtwerken onze hoogste belangstelling, niet alleen voor de uitstekende bewer-

king, maar ook voor de belangrijkheid der daarop voorgestelde geschiedfeiten, volksfeesten, enz.?

Te beginnen met de beroemde *Tenture de l'Apocalypse* van 1377 en volgende jaren, naar kartons van « Jan van Brugge », den hofschilder van Karel V v. Fr.

Daarop volgt het beroemde werk uit Reims gezegd *du Fort Roy Clovis*, uit de 15e, *De belegering van Jerusalem,* uit de 16e eeuw, zich bevindende in de O. L. V. kerk te Saumur, verder, legenden van Heiligen, tafereelen uit aloude fransche romans. enz. enz., benevens eene verzameling van kostbare weefsels en borduurwerken.

Voorwaar hier was het leven, de vreugd nevens de ernst der tijden, toen onze kunst, ons leven nog niet overheerscht waren door de conventioneele vormen, kleuren, ja gedachten der classische oudheid waarbij men er zich op toelegde kunst in 't leven te roepen die niet anders bood dan gebrekkige navolging, en alleen begrijpelijk voor een klein gedeelte van het volk, eene kunst, die men het hart had *Renaissance* te noemen.

Een der vruchten dier aanmatiging, welke den oorlog verklaart aan de overlevering, zich hoogmoedig daarboven verheffende, is ook in de moderne wijsbegeerte te vinden, toegejuicht door eene schaar welke, natuurlijk opgeblazen door hoogmoed en uitspattende in zinnelust, diengene toejuicht, welke den hoogmoed ten troon verheft en de gewetenswroeging dood verklaart.

Nietzsche's bijval is zeer natuurlijk. De mensch moet een « Bovenmensch » worden en « Alles is veroorloofd ». Wat wilt gij nog meer? Maar ook zijn wezen werd met blindheid geslagen en hij stierf voor weinige weken in 't gekkenhuis.

Zijn dood is een mijlpaal, eene waarschuwing!

Tot natuurlijke wijsbegeerte, tot christelijker vrijheid (waarover naar men zegt, Leo XIII een rond-

schrijven voorbereidt), tot natuurlijker kunst en leven keert de 20e eeuw, God dank, terug.

De Siameezen spotten met onze geheime speelzalen. Des te beter. De wonderen onzer menscheerende nijverheid, de spoorwegen, worden goddelijk, want zij effenen onze bergen. De werking van het christendom wordt dagelijks gemakkelijker door die vervoermiddelen. De meest invloed uitoefenenden van het menschelijke gezelschap beginnen in te zien dat zij zelven het socialisme in de hand hebben gewerkt, door verzuim aan de vorming van het volksgeluk gepleegd.

Het christelijke volk, vergt ook zijn *panem et circenses.* Geeft het Barnums, geeft het Morgans, goed. Maar verbiedt de speelhollen, en doet, nevens de vorderingen der nieuwe kunst en nijverheid, het menschelijke, populaire, begrijpbare kunst- en letterwerk herleven, en leert aan het volk zich daarin te vermeien, dan verspreidt gij tevredenheid en democratisch, of, wilt gij liever, populair christendom, ten spijt van het aristocratisme in de kunst, dat nu, na omtrent 400 jaren, wel als verouderd mag worden gerekend.

Men keere tot het volk terug!

Alb. Th.

STABAT MATER.

Droef, met matte natte wangen,
Daar ze haren Zoon zag hangen,
  Bleef bij 't kruis de Moeder staan;
En ze voelde — vol ellende,
Zuchtend, lijdend zonder ende —
  't Zweerd heur door de ziele gaan.

O hoe droevig, doodverlegen
Was de Vrouwe vol van zegen,
  Moeder van Gods Eengen Zoon,
Die ontroostbaar treurde en rouwde,
Teedre Moeder, daar ze aanschouwde
  't Edel Kind in druk en hoon!

Wie, wie zal zijn tranen weren,
Daar de Moeder hij des Heeren
  Zoo in rouw gedompeld vindt?
Wie voelt mede 't hert niet scheuren,
Daar hij zoo bedrukt ziet treuren
  Christus Moeder met haar Kind?

Om de zonden van de zijnen
Ziet ze Jezus in de pijnen
  En door geesels gekastijd;
Ziet ze 't zoete Kind haars herten,
Stervend overstelpt van smerten
  En den laatsten adem kwijt.

Ei toch! Moeder, bron der minne,
Druk me uw droefheid in den zinne,

Dat ik met u mederouw';
Maak dat vuur mijn hert vertere,
Christus minnend, mijnen Heere,
God, dien ik behagen wou!

Heilge Moeder, wil 't bewerken,
Dat ge des Gekruisten merken
Diepe prent in 't herte mijn;
Heeft zooveel, in ziel en leden,
Geern uw Kind voor mij geleden,
Laat me deelen in zijn pijn.

Laat me in liefde met u weenen,
Met het Kruislam mij vereenen
Al mijn levensdagen lang;
Bij het kruis staan u terzijden,
Voegen mij naast u in 't lijden,
Dit is al wat ik verlang.

Maagd der maagden uitgelezen,
Wil me toch niet onlief wezen
Leer me klagen uwe klacht;
Maak dat ik met Christus sterve,
Maak dat ik zijn lijden erve
En zijn wonden trouw betracht'!

Laat me van zijn wonden bloeden,
Aan zijn kruis en bloed mij voeden,
Lijdensdronken met uw Zoon.
Van het vuur tot straf ontstoken
Weze ik door u vrijgesproken,
Zoete Maagd, voor 's Rechters troon.

Christus, komt het eens op scheiden,
Laat me dan door Moeder leiden,
Waar de zegepalm mij wacht;
Als eens dood zijn lijf en leden,
Laat mijn ziel dan binnentreden
In des Hemels gloriepracht! Amen.

Kan. EUG. DE LEPELEER.

JEZUS IN BRABANT (1).

— Nu alles vaag vergaat in halven droom
en lange schaûwen langs de velden gleden,
komt, in den traag opwaasmende' avonddoom,
de zoete Jezus door het land getreden.

Van over gindsche heuvlen daalt hij neêr.
'k Zie hem, met kalmen gang, zijn stappen richten
langs 't kronklend pad naar 't groene dal, en teer-
goudblonde lokken 't zacht gelaat omlichten.

Slechts hortend kargeschok in 't mulle zand
en ver geblaf houdt nog de velden wakker
en groote rust gaat langs het lage land,
in milde laving, over hoeve en akker.

Een boer verlaat zijn veld; Hij stapt hem na
en over d'arbeid breidt Hij zijnen zegen,
en overvloedig druipt eens Gods gena
op 't rijpend koren neêr in gouden regen.

Voor 't leemen huis wiegt moeder 't zieke wicht;
Hij strekt zijn handen, 't kind te benedijen;
frisch speelt een lachje weer om 't lief gezicht :
eens zal 't in schoonheid en in deugd gedijen.

---

(1) Uit *Brabantsche landschappen*.

Hij treedt voorbij de Lieve-Vrouwkapel
en blijft een wijl zijn Moeder lief aanstaren :
Zijn teedre blik is een genadewel
en zal, in alle tijden, wondren baren;

want zie : een bronne sijpelt aan den voet
van 't beeld, een beek komt borlend opgerezen :
wie, krank, met waar geloof, die beeltnis groet
en van dit water drinkt is dra genezen.

Daar dwaalt een booze, in stomme razernij, -
de velden rond, met ongewisse schreden;
Hij ziet hem aan met innig medelij :
Heeft Hij voor hem niet aan het kruis geleden?

Vermildering verweekt het zondig hart;
zijn strakke blik verzacht, 't gelaat bloeit open;
berouw welt als een bron van zoete smart
en zal zijn ziele in vrede en deugd herdoopen.

Een minnend paar komt Jezus te gemoet.
Zie! levenslust licht tintlend uit hun oogen;
zij groeten d'Eedlen Man met schuchtren groet,
van diepen eerbied en ontzag bewogen.

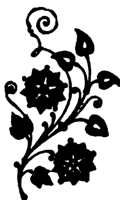
De God van Liefde staart hen vriendlijk aan
en legt, met stille wijding, hand in handen;
hun boezem zwelt, zoo innig aangedaan,
wanneer ze elkander minne en trouw verpanden.

Hij zegent ze in hun zelf en in hun kroost
en nakroost, dat ontelbaar op zal groeien
in kracht en schoonheid; — en hun aanzicht bloost
van zaalge ontroering nu ze in 't gulden gloeien

des avonds 't Godlijk Wezen wonderfijn
vervloeien zien en, glimmende over de aarde
in verre erinring, nog den bleeken schijn
volgen van Jezus, die dees heil hun baarde,

die wonderdoende ging door 't groene dal,
waar lang zijn adem vreugde en vrêe doet leven
en waar, den ganschen nacht nog, liefgetal,
om elke sponde zoete droomen zweven.

24 *Juli* 1900. PROSPER VAN LANGENDONCK.

« 'T SNEEUWT BUITEN! »

De witte biekens die vliegen
in dichte vlucht
door de lucht.
Hun fladdrend wieken en wiegen
en wekt gerucht
noch gezucht.
Ei mensch! Waar vinden ze honingbuit?
Op 't blomken zeker der vensterruit!

Of zijt gij, blomkens die daar zweeft,
't gewolk van den kant
dien de hand
eens engels, door wonder getoover,
in een land
den mensch onbekand, (1)
vol sprinklend glas en zilvren loover,
uit ijs, tot ruitgordijntjes weeft?

O! kleine bietjes, zoo lustig,
ik weet niet waar
uit uw kaar (2)
ontsnapt, hoe dwarrelt ge onrustig
dooreen, als waar'
er gevaar!
Wat vlucht ge den dwarrelwind zoo snel?
Hij speelde met u toch zoo graag zijn spel!

---

(1) Limburgsch = onbekend.
(2) Limburgsch = biekorf.

Gij blijft in barren wintertijd
zoo welgezind,
en bemint,
gij kleine bietjes des Heeren,
den noorderwind
als een vrind.
Ach! Mocht ik uit uw stoeien leeren
van vroolijk te zijn spijts druk en strijd.

J. LENAERTS.

DICHTEN.

G'hebt schoon mij te zeggen : en droom toch niet,
  En droom, och en dicht toch niet.
Veel lichter weerhieldt gij de stormende zee
  Als 't zwellende, klimmende lied !

Als 't lied dat, mij pramende, pijne doet,
  Zoo zoete mij pijne doet,
Mijn' ziele vervult en mijn herte beklemt
  Daar 't bruisend naar buiten moet.

Ah 'k hebbe zoo geren die zoete pijn,
  Die heimvolle, zoete pijn :
En 'k wilde wel weenende zóó gepraamd,
  Wel weenende.... dichter zijn !

o Zalige stonde als het rijpe gedacht,
  Het rijpe en ontroerde gedacht
Eens eindlijk het herte en de penne is ontrukt,
  Geboren vol wondere macht,

En staat daar, geprent in het witte blad
  Het zuivere, witte blad,
Voor altijd herzeggend den zaligen stond
  Waarop ik den Hemel bezat !

Wat anders zal dáár het genieten toch zijn,
't Genieten des Hemels zijn,
Als klare bevroeden en brandende min
Als dichten..... maar zonder pijn ?

o Wil dan niet zeggen : en droom toch niet,
En droom och en dicht toch niet;
Voor die het eens smaakte is 't voor immer gedaan,
Geen redegetwist zet daar dijken meer aan :
Hij dicht... en naar buiten het lied !

AL. WALGRAVE.

BOEKENNIEUWS.

Verborgen bronnen, door AUGUSTA DE WIT, bij **P. W. van Kampen en zoon, Amsterdam.**

Een Nederlandsch schrijver heb ik hooren klagen over de weelderigheid van productie der vrouwen in de Noord-Nederlandsche letterkunde. De boekenmarkt is letterlijk overrompeld door de werken uit vrouwelijke pen gevloeid. Er is ongetwijfeld heel wat onkruid onder de tarwe, maar iets staat vast, namelijk dat er in Noord-Nederland een groot aantal vrouwen zijn die met een ongewoon gemak de Nederlandsche taal hanteeren, terwijl in Zuid-Nederland slechts twee of drie vrouwen hoogstens een bladzijde Nederlandsch kunnen schrijven, en evenmin vrouwen een goede bladzijde Fransch. Ziedaar een gevolg van ons tweetalig opvoedingsstelsel in het lager onderwijs. Ons Fransch is even gebrekkig in uitspraak en vorm als ons Nederlandsch. Wij praten Fransch-bargoen met valschen klemtoon en valsche uitspraak en hetzelfde geldt voor ons Nederlandsch. En zoo staat het ook met ons beide geschreven talen.

Die superioriteit in vorm, stijl en uitspraak bij onze Noord- en Zuiderburen, voortspruitend uit een éêntalig onderwijsstelsel, veropenbaart zich ook in de ideeën.

Waar onze schrijvers, trots hunne kennis van twee talen die hen toelaten in twee ideeënwerelden te treden, nog schuchter verwijlen in nuchtere liefdeverhaaltjes of drakenachtige melodrama's, daar behandelen de Noord-Nederlandsche, Duitsche of Fransche schrijvers en schrijfsters met ongewone stoutheid de boeiendste problemen van psychologie of van socialen strijd.

In den overvloed van namen van vrouwelijke schrijfsters die in Noord-Nederland de pen voeren, zijn er enkele die een onbetwistbare plaats innamen in de letterkunde, zoo, buiten de dichteres Hélène Lapidoth Swarth, Johanna van Woude, Cornelie Huygens, A. de Savornin Lohman, Jeanne Reyneke Van Stuwe, die onderwerpen van hevige discussie aandurfden, op zielkundig, sociaal of godsdienstig gebied.

Andere schrijfsters bleven bij het eenvoudig verhaal, zoo Mevrouw Augusta de Wit, doch met iets meer dan het eenvoudig doel van te verhalen om te verhalen, maar met een meer moderne opvatting van den roman, die minder houdt van een opeenstapeling van feiten dan van de ontleding van een enkel feit.

In haar laatste werk : *Verborgen bronnen,* vereenigde Mevrouw Augusta de Wit eenige novellen waarin zij menschenzielen bestudeert, niet enkel uit hare onmiddellijke omgeving, maar ook menschenzielen rechts en links op reis ontmoet, in Schotland, in Venetië, en tot in

het verre Oosten, en deze exotische novellen schijnen mij wel de best geslaagde van gansch het werk.

Met *Nellis* en een *Vrijage*, de twee eerste novellen, blijven wij in Noord-Nederland. In *Nellis* krijgen wij een vluchtige, geweldige brok uit het leven van een zoutsmokkelaar aan de Belgische grens; in *Vrijage* volgen wij de ontwikkeling der aberratie van een jongeling die uit liefde brandstichter wordt.

De meester glaswerker, brengt ons in Venetië, bij die naamlooze kunstenaars die tooveren op kristal, die wonderen leveren en onbekend in armoede sterven.

De vader, leidt ons in Schotland, en verhaalt den strijd tusschen een koppigen vader die van zijn zoon een dominé wil maken, en den zoon die tooneelspeler wil worden. Het einde dezer novelle is ongelukkiglijk wat onsamenhangend en wordt te veel melodramatisch.

Smaakvol, frisch, met een merkbaren maar zeer aangenamen invloed der Oostersche literatuur, zijn de twee laatste novellen, *Vijandschap* en *De Hoogste wet*, waarvan de onderwerpen ontleend zijn aan het leven der inlanders op Java, en waarin Mevrouw de Wit de hartstochtelijke vijandschap beschrijft van een inlander die door een ander in echtelijke eer gekrenkt werd, en de wraak van een moeder, die haar vrouwelijk eergevoel opoffert om haar kind te redden, en zich op bloedige wijze wreekt, wanneer het haar blijkt dat die opoffering nutteloos geweest is.

Naast de ontleding der geweldige gevoelens van die primitieve wezens, ontleenen deze novellen eene ongewone verleiding aan den exotischen toon waarin ze geschreven zijn, en vooral aan de weelderigheid van het Indische landschap dat als achtergrond voor de twee drama's dient. Rijk vooral in deze twee novellen is de taal.

Kortom een oprecht boeiend boek, misschien wat geweldig van kleur, al is het ook door een vrouw geschreven.

HENDRIK DE MAREZ.

English Reader, Historical and Literary. R. A. HUGENHOLTZ. 263 bl. Fl. 1,90. — Groningen. P. Noordhoff. 1900.

« De bedoeling van dit boek, zegt de schrijver, is eene verzameling leerstof te geven die geschikt is om als basis te dienen voor het onderwijs in onze hoogere klassen, en die tegelijk de leerlingen bekend maakt met eenige gebeurtenissen, personen en werken uit de geschiedenis van het Engelsche volk en de Engelsche literatuur. »

De opvatting van dit boek is lofweerdig, want het leert de bijzonderste geschiedkundige tijdstippen in verband met de Engelsche letterkunde kennen. Het geeft insgelijks belangrijke bezonderheden over de groote schrijvers. Jammer dat er in enkele gevallen weinig of geen verband is tusschen de verscheidene deelen eener levensbeschrijving, of tusschen de stukken ontnomen aan eenen en denzelfden schrijver. Wat zou er beletten den korten inhoud te geven van 't gene ontbreekt, bijv. in « *Dickens* », waar er geen overgang bestaat tusschen zijne kinderjaren en het laatste tijdstip zijns levens? Jammer ook dat er niet meer poëzie voorkomt in dit anders zoo nuttig leesboek; dit strijdt misschien wel eenigszins met het doel van den schrijver; maar wij denken dat het aan den wensch van menigen leeraar en leerling zou beantwoorden, vonden zij er iets van Moore, Longfellow, Tennyson, enz., te lezen. Want in onze eeuw van proza is men niet geheel en gansch ongevoelig aan « *a gentle shock of mild surprise* » waarvan M. Hugenholtz spreekt. Die twee bemerkingen doen niets

aan de innerlijke waarde van het werk verliezen, en wij zijn ten volle overtuigd, dat dit boek den leerling hoogst nuttig zal zijn met hem kennissen te verschaffen, die hij vruchteloos zou gaan zoeken in vele der zoogenaamde « bloemenlezingen ». V. V.

Kunstlehre in fünf Teilen, von GERHARD GIETMANN S. J. und JOHANNES SÖRENSEN S. J., Freiburg im Breisgau, Herder'sche Verlagshandlung, 1899 flgg.

Van dit werk zijn tot heden drie deelen, elk van 350 tot 500 blz., verschenen : 1. *Allgemeine Aesthetik*. 2. (Dritter Teil) *Musik-Aesthetik*, beiden door Gietmann en 3. (Zweiter Teil) *Poetik und Mimik* door Sörensen bewerkt.

Het vijfde deel zal *Aesthetik der Baukunst*, van Gietmann, het vierde deel, van Sörensen, zal *Malerei, Bildnerei und schmückende* (*sic*) *Kunst* behandelen.

Met groote bevrediging hebben wij van de tot heden verschenen deelen kennis genomen.

't Is een ware vreugde, dat in onzen tijd de zin en de studie der kunsten, zoowel in theorie als in praktijk, toeneemt; dewijl men soms zou meenen dat de belangen der zoogenaamde « Politiek » (een woord, menigmaal door *partij-* en *heerschzucht* te vervangen), alles opslurpen, wat de dagelijksche arbeid aan tijd overlaat.

De eerstgenoemde schrijver, Gietmann, die door eene geheele reeks voortreffelijke werken bekend is, heeft alreeds in het eerste deel der voor ons liggende studie getoond volkomen op de hoogte te zijn van de werken, die bijzonder in de laatste jaren hetzelfde onderwerp behandelden. Tot de jongste behoort de *Aesthetik* van Jos. Jungmann, die de eigenaardigheid heeft eveneens tot de Societas Jesu te behooren. Nochtans loopen de theorieën der beide schrijvers over het karakter der schoonheid en de beteekenis van het woord *kunst* nog al sterk uiteen. Jungmann beschouwt de schoonheid en de uitdrukking daarvan meer van een ideaal, Gietmann meer van een practisch standpunt; Jungmann neigt meer naar Plato, Gietmann meer naar Aristoteles.

Ter inleiding wordt gezegd, dat de schrijvers zich stellen op het standpunt van christelijk *Idealismus;* hetgeen niet wegneemt dat hiervan afwijkende denkbeelden in rekening worden gebracht en dat wordt opgestegen langs « realistischen » weg, om eene « practische Kunstbetrachtung » te bevorderen.

Zoo wordt door Gietmann, nevens het spiritueel, ook het zinnelijk karakter van de « schoonheid in de kunst » nadrukkelijk aangewezen. Als Jungmann b. v. zegt : « Zinnelijke uitdrukking der schoonheid (bl. 22) behoort niet meer tot haar eigentlijk w e z e n, » zelfs de kleuren zijn slechts schoon, wanneer wij ze zinnebeeldig opvatten, zoo verdiept zich, volgens Gietmann, de schrijver wel in de specifiek christelijke beginselen omtrent de schoonheid, doch doet niet altijd recht aan de e i s c h e n van de tegelijk zinnelijke en spiritueele natuur van den mensch. Gietmann toont vervolgens hoe Plato's idealisme bij Schelling, Hartmann, Hegel, enz. tot valsche gevolgtrekkingen heeft geleid.

Gietmann toont verder aan, hoe ook van de andere zijde, Aristoteles' leer tot verkeerde gevolgtrekkingen gevoerd heeft (bl. 114), namelijk waar deze spreekt over het onderscheid van zedelijk en zinnelijk schoon. De wijsgeer verdeelt de schoonheid in een goed ἀγαθόν dat (zinnelijk) genot verleent, en in een ander dat begeerenswaard is i n z i c h z e l f, zonder betrekking tot den mensch.

Wanneer wij hetgeen ons aangenaam aandoet tot het gebied der schoonheid rekenen, geschiedt dit door de kracht van het verstand. Dit bewerkt dat men zich bij de betrachting der voorwerpen bepaalt, zonder deze betrachting te onderwerpen aan eene eigenlijke begeerte (170), hetgeen het geval is bij de dieren, welker waarneming steeds aan de begeerte is geknoopt.

. . . .

Het menschelijk verstand verheft aldus het zingenot tot een eigenlijk bovenzinnelijk genot. Terecht zegt Hartmann dan ook, dat « de waarde van den inhoud eens werks het dienende middel ter uitdrukking daarvan niet behoeft te versmaden. »

Aldus geeft Gietmann een aantal wijze lessen en nieuwe gezichtspunten, die wij evenwel met hem niet allen kunnen innemen, al zijn zij nog zoo belangrijk. Wat het onderscheid tusschen « het schoone » en « de schoonheid » betreft, waarover Jungmann zoo uitvoerig weet te spreken — Gietmann beveelt bijzonder tot begrip daartoe aan : Jos. Müller, *Philosophie des Schönen*, stelt op den voorgrond dat de *aesthetische Kunst* grootendeels het schoone voorstelt (*darstellt*) en dat alleen datgene *schoon* genoemd kan worden wat eene « onbaatzuchtige vreugde » verwekt, gelijk de sterrenhemel en de appel op den boom, overeenstemmend met hetgene zooeven is gezegd.

Wat nuttig en eenvoudig aangenaam is, is deswege nog niet schoon; het dient als middel voor een doel, maar het schoone is in zich zelf begeerenswaard, om het genot, dat de eenvoudige kennismaking daarmede ons schenkt. En daarbij behoort, zegt St. Thomas ook « eene zekere rust » (83, n° 130).

Verder wordt in dit hoofdstuk nader uitgelegd : Alleen datgene is schoon wat ons verheugt en gelukkig maakt; en dan : de schoonheid is aan de volmaaktheid vastgeknoopt dewijl zij de weerschijn (*Abglanz*) der volmaaktheid is (100).

Bij deze gelegenheid wordt dan meer dan eene theorie over dit punt toegelicht.

Bij de definitie, die verder van *kunst* en *kunstwerk* wordt gegeven (bl. 70 vlgg.), hebben wij weder tallooze nuttige en scherpzinnige wenken te betrachten, welke Jungmann's werk volledigen. Alleen hadden wij gewenscht dat de schrijver uitdrukkelijker hadde gewezen op het verschil tusschen een natuur- en een kunstwerk, en de grenzen daarvan zoo nauw mogelijk hadde bepaald.

Wel raakt hij dit punt aan, op bl. 76 n° 121, doch niet op eene wijze dat dit elken lezer klaar wordt. De vraag blijft onbeantwoord : « Waar begint een kunstwerk?... »

Dit begint namelijk, naar onze meening, niet bij het beeldsnijden of boetseeren, maar wel bij het houthakken, graven, kneden, en stijgt dan tot oneindige hoogte, tot het Hemelsche zelfs....

Verder maakt de schrijver ook verschil tusschen *kunstwerk* en *kunsthandwerk* bl. 214, welk onderscheid onzes inziens niet moet geacht worden. In elke menschelijke verarbeiding der stof ligt het begin van een kunstwerk *tout court*.

Wij hopen, bij leven en welzijn, op deze laatste bewering later uitvoeriger terug te komen.

Heden bepalen wij ons bij het bovenstaande.

Ten slotte bevelen wij het voortreffelijk werk van de heeren Gietmann en Sörensen allen liefhebbers van ernstige kunsttheorie en eene even klare als diepzinnige beschouwing der schoonheidsbegrippen dringend aan.

Het 2e en 3e deel van deze kostelijke studie, de *Musik-aesthetik* en *Poetik und Mimik* bevattende, zullen in de volgende aflevering besproken worden. ALB. TH.

De Ouderdomspensioenen. — *Een Appeltje voor den dorst.* — Verhandeling met vragen en antwoorden over de Pensioenwet van 10 Mei 1900, door J. E. COREMANS, onderpastoor te Arendonk. — Dit soort van catechismus over de Pensioenwet behelst drij hoofdstukken : I. Wie kan een Pensioen bekomen? II. Op welke voorwaarden? III. Welke zijn de voordeelen der wet? Al wat met die drij vragen in verband staat, wordt beknopt, maar toch heel geleidelijk en vatbaar voorgesteld. — Dus is het boeksken een praktische handwijzer.

Na het verschijnen van het Koninklijk besluit, dat de toepassing der wet regelt, hopen wij dat de schrijver zal geraadzaam oordeelen, daarover een bijvoegsel te geven. F. D.

Gelijktijdig met *Een Appeltje voor den dorst* verscheen *Wet van 10 Mei 1900 nopens de Ouderdomspensioenen met toelichtingen en korten uitleg over de lijfrentkas* door Honoré Top. Veurne, D. Desmyter.

Ook een propagandawerkje, kort (24 bladz.) maar heel klaar, met eenige wel gekozene voorbeelden. Het is verdeeld als volgt : I. *Personen die meer dan 55 jaar oud zijn op 1 Januari 1901.* **a)** Personen die op 1 Januari 1901, 65 jaar oud zijn. **b)** Personen die op 1 Januari 1901 58 jaar oud zijn en min dan 65 jaar. **c)** Personen die op 1 Januari 1901, 55 jaar oud zijn en min dan 58 jaar. II. *Personen die min dan 55 jaar oud zijn op 1 Januari 1901.* Hier wordt uiteengezet wat de wet vereischt om recht te hebben op hulpgeld; hoe men op zijn eigen kan aangesloten zijn bij de Lijfrentkas, hoe echter de bemiddeling van eene maatschappij voordeelig is, welk het bedrag is van het hulpgeld; hoe men stort, wanneer en hoe men in genot treedt van 't pensioen, enz.

Tot slot : Voorbeelden, berekeningen en een warmen oproep tot deelneming. — Wie meer uitleg over de laatste wet verlangt zie : Theâte : *Les Pensions de Vieillesse.* (Extrait de la Revue pratique du Droit industriel) en het kortere maar klaardere : *La loi du 10 Mai 1900 concernant les Pensions de Vieillesse* annotée par O. Velghe. Bruxelles, Imprimerie Bauvois.

Handelingen van het XXVe Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres. — Gent. C. Annoot-Braeckman, Ad. Hoste, opvolger. Galgenberg 23.

Een congres telt, noodzakelijk, een beknopt getal leden : menigen, door hunne bezigheden of tal van andere redenen te huis wederhouden, zouden graag genoeg deelnemen aan den grooten Nederlandschen landdag; anderen, alhoewel belang stellende in al wat Taal en Letteren aangaat, getroosten zich moeilijk een reisje en een verblijf van drie of wat dagen in eene vreemde stad. Die allen kunnen, dank zij de bovengemelde « Handelingen, » na dag en uur, wel is waar, het gewenschte genoegen smaken.

Zelfs voor hen die tegenwoordig waren heeft het boek zijn nut. Moeilijk is het somtijds een juist oordeel te vellen over hetgeen men hoorde en zag; alle zittingen bijwonen is daarbij onmogelijk, en hoe dikwijls nog spelen gemoedstoestand, geestdrift of.... verveling hunnen rol in den meêgedragen indruk. Uiterst nuttig is het aldus, na eenigen tijd nog eens den blik te laten waren over de werkzaamheden van het verloopen Congres.

Ons dunkt dat een Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres

een tweevoudig doel beoogen moet : algemeene belangen dienen doorgrond, onbesliste punten besproken. Knoopen doorgehakt, zoo noodig en zoo mogelijk, middelen beraamd tot het bevorderen der geestesontwikkeling in Nederland, met een woord, Taal- en Letterkunde door een fellen spoorslag voortgedreven.

Nuttig moet een Congres wezen. Meer nog wordt er gevergd.

Den achteruit- of vooruitgang der Taal helpen vaststellen, den Nederlander op de hoogte houden van wat er zooal omgaat in onzen Letterenkring, het volwrochte en het nog te bekomen voor oogen stellen, een samengesmolten en toch duidelijke weêrgalm wezen van de honderden stemmen der Vlaamsche Kunst, in en buiten den lande, dat is ook zijne taak.

Of het XXVe Congres dit tweevoudig doel bereikte?

In de openingsrede, door den voorzitter, Baron A. de Maere van Aertrycke zaliger gehouden, vind ik klaar en helder uitgebreid, datgene wat den Nederlander, den Vlaming bijzonder, nog te bewerken valt, datgene aldus wat onze Congressen moeten beoogen : de verovering van ons eigen huis! « Paleizen, parlementen, ministerien, stadshuizen, gerechtshoven, zegt voornoemde spreker, hebben wij veroverd en bezet; het geheele Vlaamsche land behoort ons toe, slechts éene vesting, één burg staat daar onaangeroerd voor ons en blijft ons tarten en daagt ons uit.

Het is ons eigen huis. »

En de reden, vervolgt hij, de reden?.... de vrouw kunnen wij niet vervlaamschen en bijgevolg het huisgezin niet. En waaruit spruit die wederstand? waarom verlaat de vrouw de taal harer moeder? « Is het niet omdat er eene kloof is ontstaan tusschen den geest en het gevoel der vrouw, meer en meer door eene klimmende beschaving veredeld en verfijnd, en de zuiverheid eener taal, die ruw is gebleven, om dat zij, uitsluitend gesproken door het volk, zich niet kon verheffen boven het peil der nederige standen, waar zij alleen tot wisseling der alledaagsche gedachten diende? »

Een middel blijft er tot het veroveren dier laatste vesting : de spreektaal beschaven en zuiveren.

Heeft het Congres nu die beschaving en zuivering nagestreefd?

Ons dunkt van ja.

Een oogslag op de lijst der gehouden voordrachten zal onze bewering staven. Gedurende het Congres werden, onder andere, de volgende onderwerpen behandeld :

De beschaafde spreektaal in en buiten Nederland (Varenhorst).

De vooruitgang onzer letterkunde, de verbreiding der taal.... in verband met eene beschaafde en litterarische taal (Van Eyck).

De uitspraak van het Nederlandsch in België (De Neef). Het misbruik van het bastaardwoord (Van den Weghe, Koolen Pz.) Taalpolitie (Meert) Enz.

En bij geene woorden is het gebleven : eene Commissie werd ingericht tot het vaststellen eener eenige beschaafde spreektaal.

Die uiterst gewichtige zaak der Taalkwestie heeft het Congres dus wel behartigd. Laat ons hopen dat het geworpen zaad weelderig opkiemen zal, en weldra.

Nog andere belangrijke punten kwamen te berde. Inzonderheid : het verspreiden van Nederlandsche boeken — waaraan, — met recht, bijna gansch eene zitting besteed werd, — volks- en schoolbibliotheken, het Nederlandsch woordenboek, Vlaamsche Hoogeschool, vertaling der Belgische wetteksten en regeeringsbesluiten, bewaring der gemeente- en kerkarchieven.

Meer dan één vertoog, die onderwerpen behandelende, zal den lezer eenige aangename en leerzame uurtjes verschaffen.

Het Congres trof zijn eerste doel. Werd het tweede evengoed bereikt? Gaf de vergadering een *trouw* en volledig spiegelbeeld van hetgeen er omgaat op het breede tooneel der Nederlandsche Kunst en Letteren. Onzes erachtens, neen!

Een woordeken uitleg! Den neêrgeschreven *neen* willen wij niet uitbreiden tot gansch het Congres. Met innig genoegen doorlazen wij de verschillende verhandelingen der tweede en derde afdeeling. Wij hebben aldaar een klaar denkbeeld opgedaan van hetgeen Vlaanderen en Nederland bestaan op het gebied der Geschied- en Oudheidskunde zoowel als op dat van Muziek, Tooneel en Boekhandel. Het meerendeel der redevoeringen over die onderwerpen gehouden zijn uiterst aantrekkelijk en werpen een helder licht op den tegenwoordigen stand van zaken.

De eerste afdeeling mogen wij denzelfden lof niet toezwaaien en nochtans had zij de belangrijkste stoffen te behandelen. Taal- en Letterkunde was haar opschrift. Van de Taal was er spraak genoeg zooals ik hooger schreef; dit was nuttig, ja, noodig, maar de Letterkunde moest daarom niet op den zijgrond geschoven.

In den nogal rijken voorraad der Letterkundige afdeeling wordt geen of bitter weinig gewag gemaakt van eigenlijke Litteratuur.

Niets verraadt het verval of den bloei onzer letterkunde; geen woord over de strekking onzer levende schrijvers, tenzij in de afdeeling van Tooneel, Muziek en boekhandel eene verhandeling over « de nieuwe richting der Vlaamsche Tooneellitteratuur en haar invloed. »

En nochtans alhoewel wij geene nieuwe meesterstukken voortbrachten, toch is er geen mangel aan degelijke, ja uitmuntende dicht- of prozawerken.

Ik herhaal het : wie de « Handelingen » doorbladert zou haast zeggen dat de Taalkwestie, met hare menigvuldige vertakkingen, al de krachten van het Vlaamschsprekend volk heel en gansch opslorpt, dat het geestesleven uitdooft en de geestontwikkeling stilstaat.

Dit nochtans is niet; het tegendeel gebeurt : dat bewijzen de schrijvers waarvan juist spraak was, dat bewijst menige pas ontstane en reeds bloeiende inrichting.

Dit enkel moesten wij het Congres ten laste leggen. Die ééne vlek belet niet dat in onze XXVe algemeene landdag veel goed en deugdelijk werk afgedaan werd.

Leuven. J. J.

Taalzuiveraar's Borstwering, door Dr WILLEM DE VREESE. — Gent, Siffer, 1900. Uitgaaf der Koninklijke Vlaamsche Academie.

Mr Prayon-van Zuylen had, in de Koninklijke Vlaamsche Academie, eene lezing gehouden over het met goud bekroond werk van de Vreese : *Gallicismen in het Zuidnederlandsch.* Hier hebben wij de Vreese's antwoord; als antwoord te lang, 260 bladzijden, maar zeker degelijk.

Wij deelen niet altijd de Vreese's meening, hij is vast wat te Hollandsgezind, maar in dezen pennetwist geeft hij blijken van zeer ernstige taalkennis. De algemeene toon van het antwoord is wel wat hoog, ja er zijn soms wat al te harde woorden, maar ook Mr Prayon had harde woorden gebezigd en heeft dus wat dit betreft, zijnen tegenstrever niet veel te verwijten.

E. VL.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN.

Het Katholiek Onderwijs. Augustus en September 1900.

Benevens bijdragen en oefeningen over lager onderwijs een lezenswaard artikel geteekend L, Weiman : *Imperialismus in Engeland.*

Vlaamsche Zanten. September 1900.

Over de kinderspelen : Eiken leggen en De slang. Vrouw Weyn schrijft over de gebruiken hier te lande bij de Kerstdagen en J. Van Vlierberghe geeft het vervolg van zijne studie *Iets over droomen.* Voorts eenige berijmde avondgebedekens, medegedeeld door H. Heyman.

Tijdschrift van het Willems-Fonds. Augustus 1900.

Twee lezenswaarde artikelen over buitenlandsche toestanden : *China* door Alfred Van Geluwe en *De Bulgaren en het Oostersch vraagstuk* door A. Lodewijckx. Slot van M. Brants' studie : *De Vrouw in 't Germaansch en in 't oud Vlaamsch recht,* « gelijkstelling der zoons en dochters, bescherming der maagd, der kinderen en der weezen, vereering der vrouw en vooral der moeder, onafhankelijk bestaan der weduwe, zijn zooveel bloemen van Germaanschen bodem. Op dien bodem moet ons recht voort bouwen tegen den invloed van het uitheemsch wetboek van Napoleon in, in den zin eener grootere mate nog dan vroeger van vrijheid en persoonlijkheid der vrouw. »

— September 1900 : In *Een handvol drama's van Ibsen* wordt de korte inhoud der bijzonderste drama's van den Noordschen meester medegedeeld. *De Taalkwestie in Zwitserland* door Gustaaf Segers, ontleding der 10e aflevering van de uitgaaf van het Allduitsch Verbond *Der Kampf um das Deutschtum.* Eenige bladzijden vooraf over de staatkundige inrichting van den Zwitserschen Bond en van de Cantons ware stellig bij den grooten hoop der lezers welkom geweest. — Van Dr H. Smout : *De gelijktijdige antwoorden van Marnix Byenkorf.* Er wordt bijzonder gehandeld over de *Confutatie oft Wederlegginghe van den Biencorff* door Jan Coens.

De Vlaamsche Kunstbode. — Augustus, September 1900.

Eene zedenschets van Frans Zand : *De Heiknuiter,* wat nuchter. — Verzen van Arn. Sauwen, C. Thielemans en Jan Boucherij. — Derde bedrijf van Is. Bauwens' *Iwein van Aalst.* — Vervolg van Dr. Van den Weghe's *Geschiedenis der Nederlandsche Taalkunde in Vlaanderen.* Er wordt gehandeld over de Taalzuiveraars, de Rederijkers en de Versbouw, de Staatkunde en de Taal, de Spraakkundige taalstudie en het Woordenboek.

Jong Dietschland. — September 1900.

Onze lezers kennen dit tijdschrift voor ons jong volk. Tot hiertoe waren de studententijdschriften meer kampschriften. Zulke moeten er zijn; we moeten, de jongeren bijzonder, nu en dan ons hert eens kunnen ophalen en geestdriftig onzen zeg zeggen.

Jong Dietschland is meer gewijd aan kunst en letteren. In dit Septembernummer eenige lezenswaarde bijdragen : Zoo *Van het muziekale bestanddeel in de poësis* door E. H. Al. Walgrave; *De bruid des Heeren* (Virgenie Loveling) door J. D. C. in wien wij een onzer goede werkers van Met Tijd en Vlijt te Leuven meenen te herkennen; van Paul Back eene studie over Godfried Hermans *Gedichten*, ook *Waarheid en Vrede :* wat er in den geest van een materialist omgaat bij den kerkelijken lijkdienst zijner moeder. Voorts eenige wetenswaardigheden over *Albrecht Rodenbach als kunstenaar* door Paul van Eerzel « Voor dat Rodenbach een onderwerp in verzen schreef, teekende hij er eerst eene schets van, min of meer goed. » Hij « had eene buitengewonen aanleg voor de schilderkunst. »

St.-Cassianusblad. Tijdschrift voor Opvoeding, Onderwijs en Onderwijzersbelangen, n° 10, 2e jaarg. Drukk. Ryckmans, Mechelen; fr. 3,50. — *Vaderlandsliefde*, door N. Spaeninkx, een uittreksel uit 's schrijvers te recht gewaardeerd werk *De Opvoedingsleer*, 2e deel. Het art. ontwikkelt : Wat is vaderlandsliefde ? Hoe moet vaderlandsliefde aangekweekt ! — *De Poëzie in de Jongensschool.* — Vervolg eener *Studie over Fénelon*, als opvoedkundige beschouwd, door R. L. S. — *De Aalmoes*, gedichtje van W. Bilderdijk. — Voor onze bewaarscholen. Een spelletje met zang : *De vermiste Koe; Kamerken huren; Marschlied; Twee oogen en twee ooren.* — *Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde* (vervolg) door A. Verheyen, — De zevende les : *Over de Gemeenschap der heiligen*, door J. Brabantsen. — *Congres van den Belgischen Volksbond*, gehouden te Namen op den 23 en 24 Sept. jl. — Bijvoegsel n° 17 : *Officiëele stukken :* Schorsing van de leergangen van handwerk. Wedden der meesteressen; enz. — Pensioenen aan weduwen en weezen. — Toelagen. — Sterfgevallen. — Snipperingen. — Boekbeoordeeling. A. V.

Het Dompertje van den Ouden Valentijn, 12e nr, 32e jrg.: Dit nummer handelt vooreerst over *Melati van Java's romantische werken*, ter gelegenheid eener nieuwe volksuitgave, welke ter drukk. van H. Roelants te Schiedam verschijnt. Heer J. Vesters Jr. schrijft hierbij : « Ik eindig mijn korte bespreking, die niet anders dan een « warme aanbeveling kan zijn, met den hartelijken wensch, dat de « reeks van twaalf kloeke, boeiende deelen in uitgebreiden kring koo « pers vinde, opdat velen in het lezen daarvan een aangename ver« poozing smaken, en, wat meer is, er nut en leering uit trekken. » Dit weze voortgezeid aan de bestierders onzer kath. volksbibliotheken. — *Een Terugblik*, door P. Hendricus, S. J. komt nog eens terug op zijn vorig artikel over kunst, en trekt hier inzonderheid te velde tegen « het onhoudbare en onbeduidend axioma of ten onrechte gezeid axioma : « kunst is een zaak van het hart ». — *China en de Beschaving*, door F. C., toont o. a. hoe laatdunkend men de oorzaak der tegenwoordige onheilen aan de zendelingen toeschrijft. — *Dominee van Arkel's Denkbeeld*, door J. V., hier min of meer op neêrkomende, de organisatie der kathol. Kerk althans voor het uiterlijk na te apen. « Dit bewijst wel, — « indien zulk een bewijs nog noodig was, dat ook andersdenkenden

« de kracht, die de Kerk door haar bewonderenswaardige organisatie « uitoefent, begrijpen en duchten. » — *Naar aanleiding van een studenten-artikel.* — *Kort en Klein*, door X., haalt o. a. een uittreksel uit een protest. nieuwsblad aan, waaruit blijkt : « In het orthodoxe (?) « Middelburg, waar de Herv. Kerk 6 predikanten bezit en omstreeks « 12.000 leden telt, van welke gemiddeld 1800 de ochtendgodsdienst-« oefening nog bezoeken, stonden van de *drie* kerkgebouwen zondag « 19 Aug. jl. *twee* ledig en moest de gemeente zich met *één* Kerk, « aan het uiteinde der stad gelegen, die hoogstens 1000 personen « bevatten kan, behelpen. » En de redactie van dat protest. nieuws-« blad beaamt de klacht van den inzender des artikels, en zegt dat het ongeveer overal zoo toegaat... Waarachtig, dit geeft geen hoogen dunk van de godsdienstigheid der Noord-Nederlandsche Hervormden. — *Een woord tot Afscheid.* Hiermede neemt de opstelraad van het 32-jaren-oud *Dompertje* afscheid van inschrijvers en lezers. De *Maatschappij de katholieke Illustratie* heeft tot oprichting besloten van een tijdschrift, *Van Onzen Tijd* getiteld, hetwelk's Dompertje's plaats zal innemen. Dit tijdschrift zal staan onder redactie van de Heeren Alb. van der Kallen en Theo Molkenboer en Mejuffrouwen Alb. Smulders en Maria Viola (secretaresse). J. M.

Biekorf, 15.

A. Leeder : van Volkskunde, — eene kleine bloemlezing uit « al de schoone en dichterlijke spreuken die ons volk in zijnen dagelijkschen omgang bezigt, » besloten door een oproep om ze overal op te teekenen. *Horand* bezingt, in den trant van Gezelle, een Dageraad in 't Veurensche. *L. Scharpé* handelt over vijf Brugsche tooneelstukjes uit de vorige eeuw, voornamelijk over een spel van Jephtias, waarvan hij de handeling vergelijkt met die in Vondels Jeptha, en in het stuk van Abraham de koning. « Een lang niet onverdienstelijk treurspel, welks dichter stellig een man van zekeren smaak was, en ter dege in de edele verskunst geoefend. »

16. Over de geschiedenis van den kerkzang, door M. D. Vloeiende verzen van *Horand :* Rust lieve knaap. — Voorts, 't begin van een opstel over « eenige diensten die door onze zendelingen aan Wetenschap, Handel en Nijverheid bewezen wierden. »

17. Slot van de studie over den kerkzang. — « Ei! het lewalawi-leeuwerkt! », eene reeks zangerige strofen onderteekend A.-D. waarin Gezelle's invloed duidelijk te bespeuren valt. — Vervolg van het opstel over de zendelingen, — door R. Van Lede.

Germania. Oogst 1900.

Bijdragen van Prof. Dr. Fritsche (Die französische Kriegslyrik der Jahres 1870-71 in ihrem Verhältniss zur gleichzeitigen deutschen); van J. Obrie (Het eerste nederlandsch rechtskundig Congres in België), Dr. Reismann-Grone (zur Geschichte Belgiens), Prof. Brants (Geschiedenis der huisvrouw in Vlaanderen), Prof. Th. Gaederts (Fritz Reuter und Belgien; — draagt niemand kennis van brieven door Fritz Reuter tot Vlaamsche schrijvers gericht?). W. Michot en J. J. Justus Jr. doen uitschijnen (Alice Bron en de Boeren) hoe zonderling de handelwijze voorkomt van Mev. Alice Bron, welke nu van de Boeren enkel maar kwaad weet te vertellen, daar zij vroeger in haar brieven en artikelen uit Transvaal in Brusselsche bladen opgenomen niet genoeg de eerlijkheid, matigheid en zedelijkheid van het overwonnen volk wist te roemen; en uit deze warme verdediging der belasterde Boeren blijkt duidelijk hoe weinig gewicht aan de beweringen van Al. Bron te hechten valt, en hoe weinig de houding dezer dame haar tot eer strekt.

— September 1900.

Oproep tot ondersteuning der Duitschers en Nederlanders uit Johannesburg verjaagd en in nood verkeerende. — M. R. Gerstenhauer wijst op het belang der kolonie Duitsch-Zuid-Afrika. « Hier ist der sichere Sammelplatz aller Afrikaner, die sich der Sklaverei ihres Erzfeindes, England, entziehen wollen. » — Artikel van Jef Hinderdael: *Het Vlaamsche Lied.* Er steekt waarheid in de opmerking over Karel Heyndrickx' *Studenten-Liederboek.* « Naar onze bescheiden meening, zal de invloed van dit boek, op ons volk, niet het doel bereiken, omdat wij in dezen liederenbundel veeleer een wedijveren vinden van jeugdige kunstenaars en schrijvers, om de moeilijkst uit te voeren begeleiding of het meest lachwekkend of het mooiste gedicht te schrijven, zonder er op te letten of de begeleider de noodige vaardigheid in 't klavierspelen en de zanger genoeg kennis zal bezitten, om een lied uit dit werk voor te dragen. » — Lezenswaarde bijzonderheden in *Geschiedenis der Huisvrouw in Vlaanderen. De strijd om 't daglijksch brood,* door M. Brants. Het slot nochtans is wel wat al te optimisch. « Wij wanhopen niet : de strijd om 't dagelijksch brood zal eens.... slechts geschiedenis zijn. Wij leven in een tijd van wonderen. » — *Wat willen de Alduitschers?* « De Alduitsche Verband wil geene uitbreiding van het germanendom ten koste van anderen. Maar hij wil ook geen uitbreiding van anderen ten koste der Germanen; hij wil alleen behouden wat hij heeft, sterken en steunen en tezamenhouden. »

Leuvensche Bijdragen op het gebied van de Germaansche Philologie en in 't bijzonder van de Nederl. dialectkunde. IVe Jaarg. 1e aflevering. (Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel). — Deze aflevering van 137 blz. bevat drie bijdragen. — L. SCHARPÉ handelt over de Nederlandsche fabelbundels der zestiende eeuw, en onderzocht voornamelijk de geschiedenis van De Dene's Warachtighe Fabulen der Dieren (Brugge, 1567), de verhouding tot de Fransche bronnen, de vertalingen welke ervan gemaakt werden, en die zelve op hare beurt tot de fabelbundels van A. Smyters (Esopus Fabelen, 1612), A. Van de Venne (Woudt van wonderliche Sinne-Fabulen der Dieren, 1617) en van Vondel (Warande der Dieren, 1617) aanleiding gaven. Wat Vondels fabelen betreft, schrijver toont aan hoe Vondel zijn model regel voor regel navolgt en zeer weinig oorspronkelijkheid aan den dag legt. — L. GOEMANS, die in den vorigen jaargang der L. Bijdr. het zeldzame oude werkje van A. Sexagius, De Orthographia Linguae Belgicae liet herdrukken, en met eene belangrijke inleiding voorzag, wijdt aan de spelling van Sexagius eene reeks « aanmerkingen », welke als een uitstekenden commentaar mogen beschouwd worden. Die aanmerkingen worden in twee hoofdstukken gegroepeerd, het eerste handelend over Sexagius' spelling, die phonetisch was, het tweede over Sexagius' taal, « volgens alle waarschijnlijkheid, de Mechelsche tongval van 't einde der XVIe eeuw, beschreven door iemand die in zekere bijzondere gevallen, onder den invloed van andere dialecten en van de boekentaal, de werkelijkheid niet gansch getrouw heeft weergegeven. « In een « aanhangsel » stipt Goemans ten slotte uit De Heniter, Spieghel en Sexagius de wijze aan waarop zij in hoofdzaak de Fransche uitspraak van hun tijd weergeven. — De bijdrage van J. JACOBS behandelt eenige « geschilpunten in de oudfriesche klank- en vormleer, » en komt daarin voornamelijk op tegen de verklaring door Prof. Van Helten gegeven voor bedoelde geschilpunten, te weten : 1° welke oudwestfriesche tekst, de anjummer druk of het hs. van P. Wierdsma het meeste vertrouwen verdient? 2° Of

-*t*(*h*) in den 3 sg. ind. pr. der werkwoorden wegvalt of die apocope aan de nalatigheid van den copist is toe te schrijven? 3° Hoe men den gerundief in het ofri. vormde? 4° Hoe men de klankwijziging der klinkers vóór oorspr. *v* (*bh*) of *w* verklaart? 5° Hoe men de bijvormen van vele sterke werkwoorden (*wesa*, *wâsa*, *wessa*, *wassa*) moet verklaren? »

Revue Sociale Catholique. September 1900.

Begin eener belangrijke studie : *La Démocratie Catholique*, door den E. H. deken De Gryse. — *Le prochain recensement de la population en Belgique*. Ch. De Lannoy maakt eenige opmerkingen over de wijze waarop, ten onzent, de optellingen geschieden. Het werk moet deftig en volledig gedaan worden, al kost het dan ook eenige duizende frank meer. — Vervolg van *Les idées sociales du père Félix*. — Voorts ontleedt L. Banneux de monographie van M. Ch. Gillès de Pélichy : *L'industrie de la cordonnerie en pays flamand*. « Cette étude est très intéressante et sérieusement documentée. On pourrait néanmoins reprocher à l'auteur d'avoir trop sacrifié la forme au fond. »

Durendal. N° 8, 1900.

Goede schets van E. H. P. Cuylits : *Au village : la fileuse*. — Slot van *Epreuves d'imprimerie*, door J. Esquirol, van een jongen schrijver die wilde laten drukken; niet slecht verteld. — Verzen van Charles de Sprimont. — *Les lettres belges*, van Arnold Goffin. « L'âme belge, dont on nous rabattit, jadis, les oreilles, n'existe point; c'est un mythe, une entite scolastique ou, si l'on préfère, politique... On a essayé de définir ou, pour mieux dire, d'inventer l'art wallon. Tentative vaine; il y a eu, il y a encore des artistes wallons; d'art wallon, point. Celui-ci, sauf quelques particularités, négligeables, du reste, s'est toujours confondu avec l'art des contrées limitrophes, n'a jamais connu d'existence indépendante et vraiment originale. Encore aujourd'hui, bien que quelques noms illustres puissent être inscrits à l'actif de la wallonie, la majorité des artistes belges est d'origine flamande. » — *La Bruyère ardente*, kapittel uit een roman van G. Virès, schoon geschreven. — In *Education et psychologie* verdedigt Henri Mazel deze stelling « un enseignement basé sur la psychologie de l'enfant devrait s'abstenir absolument de sciences et ne comprendre que des langues et des arts. »

— N° 9.

Van Ch. de Sprimont eenige welgevoelde woorden over zaliger Kan. J. B. Stiernet, leeraar in de geschiedenis en de letterkunde bij de faculteit van wijsbegeerte en letteren in St-Louis te Brussel. — Pieter Verhaegen begint in *Une visite aux Musées de Hollande* eene schets der Hollandsche Meesters van de XV° eeuw. M. Dullaert wijdt een artikel aan *Quo Vadis* van Henryk Sienkiewicz « ... Quelques jansénistes de la critique, toujours les mêmes, se sont pudiquement alarmés de certaines pages de *Quo Vadis*, où s'évoque, en sa réalité peu vertueuse, la Rome païenne des Césars... De l'homme, esprit et chair, l'art tel qu'ils le conçoivent ne peut, mutilant la nature, connaître que l'esprit. La force les épouvante. Leur rêve est une littérature d'eunuques ... En vérité, je ne crois pas que, depuis Chateaubriand, aucun écrivain d'imagination ait dressé, à la gloire du Christianisme, un tel monument ».

Wij zijn het eens, confrater, *Quo Vadis* is een hoogst merkwaardig boek, geschreven door een echt kunstenaar; een geschiedkundige roman zooals er niet veel in eene eeuw verschijnen, die Rome doet kennen zooals het was in Nero's tijd en waarvan men als christen den besten indruk bewaart. Het is niet waar, wat sommigen zeggen dat *Quo Vadis*

een « vet » boek is; er komen enkele tooneelen in voor die heidensch zijn en voor een jong mensch, die er wat van zijne slechte inbeelding bij doet, aanleiding kunnen geven tot zinnelijke gedachten. Maar nergens wekt Sienkiewicz de zinnelijkheid. En hierin verschilt hij hemelbreed van sommige andere schrijvers, die, onder het uiterlijke van zangers van christene onderwerpen, hoogst zinnelijk zijn en de ziel besmeuren zoo v. b. Georges Rodenbach dien ge verleden jaar zoo hebt opgehemeld. — Van Fr. Verhelst *l'Art Religieux*.

De Nederlandsche Spectator, 33, 34, 35, 36, 37. In 33 wordt gewezen op de uitgebreidheid der volksliteratuur van Italië en op de ongezonde belachelijkheid der rooversgeschiedenissen.

Iedereen kent *Le brigand calabrais* : « Mon fils, prend ma carabine, sur toi veillera Dieu! » Hier tegenover stelt zich niet slecht het sprookje der viooltjes van Marie Marx vol gezonde vroolijkheid.

Leerrijk is de *Zweedsche kroniek*. In 34 geeft Dr. Kok een leerrijk overzicht der laatste uitgave van Cornelis Everaerts « Spelen » doende opmerken, dat Everaert vaak plat en gemeen, doch anderszins godvruchtig, christelijk dacht. In 35 wordt het nieuwe tijdschrift *De twintigste eeuw* aangekondigd (12 afl. per jaar, voor 75 centiemen 't stuk.) De inhoud zal van alles wat bevatten. De denk-grenzen kan elke medewerker naar zijne goesting bepalen, maar weg met « dogmatische invloeden. » Die liggen zeker buiten de denkgrenzen!

Secretaris is B. P. van der Vos. Gust. Vermeylen, zoowel als H. Gorter, Domela Nieuwenhuis, S. R. Steinmetz, zoowel als Gittée en de leidsche prof Bolland (de vriend van Schaepman!), komen onder de medewerkers voor. *A propos* van Bolland!... In nr 36 wordt deze weer behandeld, dewijl mijnheer C. van de Pol op zijne beurt « geweldig » tegen Bolland optrekt en hem al dadelijk verwijt dat de prof. geene oude talen verstaat.

Bolland staat daartegen op, in nr 37, en verzekert, dat hij die talen wel verstaat en ze jaren lang heeft bestudeerd, maar dat hij met van de Pol niet wil redetwisten. Ondertusschen verwijt de *Spectator* aan prof. Bolland zijne grofheden tegen de katholieke Kerk, uitgesproken, ter gelegenheid van Bollands raadgeving aan protestanten voor de verkiezingen. In 36 komt nog een artikel voor over het *Archief voor de geschiedenis van het aartsbisdom Utrecht*.

J. H. Hofman heeft namelijk in de 3e aflevering eene studie geschreven over Willem Berthold, in 1300 bisschop van Utrecht. Deze wordt hier verdedigd tegen Arend, Mol en vele vroegeren, die hem van « woelziekte » en « krijgslust » beschuldigen.

In 37 neemt « Holda » Multatuli in bescherming tegen hen die hem eerst al te zeer hebben vergood en zich naderhand in hem bedrogen hebben gevonden. Dit geschiedt ter gelegenheid der *Karakterschets*, geschreven door Meerkerk, (Groningen Noordhoff), waarin veel over « Mimi » en andere liefdesgeschiedenissen van D. Dekker wordt verhandeld.

Nieuwe Gids. — In 38 wordt verhaald dat hij, naar zijn eigen zeggen, met September eenen « nieuwen bloei » is ingetreden. De hernieuwde *Nieuwe Gids* verklaart dat de aanstaande nog onuitgegeven roman geschreven is door een der « besten onder de besten » : Jeanne Reyneke van Stuwe. — Verder wordt in hetzelfde nummer *De Vlaamsche School* met grooten lof vermeld. Eindelijk wordt op waardige wijze *Die Psalter-Illustration im Mittelalter* (Helsingfors u. Leipzig) besproken : een belangrijk werk voor de geschiedenis der « kleinkunst ».

Elzevier's Geillustreerd Maandschrift. Aflevering VIII.

P. Cornelis De Moor. Een beschouwing door Arie Van Veen, naar aanleiding der tentoonstelling van werken van den Rotterdamschen schilder in zijn geboortestad, met platen. « Ons ras, dat nooit bizonder uitmuntte door fantaisie, heeft nog eens aan het einde dezer eeuw bij wijze van even pikant als verrassend hors-d'œuvre een fantast voortgebracht, die in onze dagen nagenoeg alleen staat, en, zoo goed als de beste impressionisten, bestemd schijnt, onze reputatie in het buitenland waardiglijk te handhaven. » Vervolg van *De Bruidstijd van Annie De Boogh* door Herman Robbers. — In *Parijsche tentoonstelling* schetst Eug. Bunge Nederland's Koloniale tentoonstelling, de aandacht hierop vestigende dat het niet zoo zeer te doen geweest is om een beeld te geven van den materiëelen rijkdom van Nederland's Koloniën als wel van de kunstschatten die er aanwezig en verborgen zijn. — *Laatste dag*, sonnet van Hélène Lapidoth-Swarth.

De Arbeid 1899-1900. Aflevering 10.

Zomer, door F. Walraedt van Royen. De taal is al te gezocht; waarom toch altijd zulke onderwerpen! — Albert Rehm bespreekt, ook al in eene onnatuurlijke taal, de verzen van Jeanne Reyneke van Stuwe en steunt op de « verwildering van 't réalisme » en het « melodiegebrek in de verzen ». Terloops kenschetst hij niet slecht drie moderne Hollandsche dichters. « Verwey, de forsche werkman, losslaande met sterke handen de hellewoorden uit de kalkrotsen der retoriek; Klaas die weervond wat sedert Vondel en Hooft verloren en daardoor niet meer bestaande scheen, de muziek der woorden, de geheimzinnige verwantschap die, dit woord geplaatst naast dat en dat, plotseling zich openbaren doet de melodie; Hélène Swarth, die de fijne schoonheid der caesuur voor ons herontdekte. » — Mooi sonnet van Piet Koomen : *Voor de liefste.* — *In eene Nabetrachting. Naar aanleiding van Zola's « La Terre »* doet Gerard van Eekeren ons niet al te klare wijsgeerige beschouwingen uiteen om te bewijzen dat Zola's boek schoon is, *dus* ook zedelijk! *Een Executie*, door Karel v. Waudestein; ja waarlijk eene executie, niet van een misdadiger, maar van Dr A. Kempe's werk *Het boek van Nagadrah den Balling.* Tot slot « Zoo dan onze conclusie : de heer Kempe is noch dichter, noch wijsgeer, noch aestheticus, maar een goed mensch, die ons het displezier doet ook te schrijven. »

De Arbeid. 1899-1900. Aflevering 11.

In *Over Decoratieve Kunst* bespreekt A. Rehm : De *Apotheose van Jezus Christus* van Ed. Verburgh, den redacteur van 't tijdschrift « Het is bewonderlijk hoe een jong schrijver tot eene als de in dit boek geopenbaarde virtuositeit van taal is gekomen. Ik weet geen schrijver in Nederland, Van Deyssel niet uitgezonderd, die zoo schoon de meest nieuwe denkbeelden dwingt te stijgen op de krachtige nekken zijner rythmus-golven. » — *Het Christusbeeld op de rots* door Marie Marx Koning.

— Aflevering 12.

Aan het komende geslacht door Jan Zürcher; *Sproke*, lichte versjes van W. Graadt van Roggen. — *De Zusjes* door Herman Waltha. Verzen van Marie Marx Koning. *De man met het houweel :* vertaling van Edwin Markham's gedicht naar aanleiding van Millet's schilderij die denzelfden naam draagt, alsmede van 's dichters antwoord van hen die zijne socialistische denkbeelden niet deelen. — *Kinderleven*, eene schets van W. Van Overbeke.

De Hollandsche Revue. Aug. 1900.

Hoe de Turken, in den beginne, de Chineesche boxers gelijk gaven; hoe de gezanten der groote Mogendheden te Constantinopel verzet aanteekenden tegen de houding der Turksche overheid en hoe deze laatste kazak keerde. — Over het verkeerd kleeden der vrouwen. — Karakterschets van D.-F. Scheurleer die vele diensten bewees aan de muziekgeschiedenis van Holland. Hij is nooit zelfscheppend artist geweest; zijne verdiensten tegenover de kunst bepalen zich dan ook tot het waardeeren, verzamelen en opnieuw verspreiden van de kunst van anderen. Als *Boek van de Maand* wordt E. pater Ermann's S. J. *De Paus* besproken.

— September 1900 deelt de troonrede mede van koningin Wilhelmina en handelt over 't geen 't Parlement nog zooal te doen heeft in zijn laatste zittingjaar. Daarop volgen inlichtingen over de verkiezingen in Engeland en over het 25 jarig regeeringsjubileum van den sultan van Turkije « den Grooten Moordenaar ». — Uiteenzetting van Tolstoï's denkbeelden over Patriotisme en Staat. Karakterschets : *Li-Hung-Chang*. Nogal veel bijzonderheden, links en rechts saamgeraapt. Boek van de maand : *De Wetten der erfelijkheid en het toenemen der krankzinnigheid* door Dr W. Koster. — Nog Bolland! In 't Oogstnummer van *De Hollandsche Revue* werd pater Ermann's *De Paus* besproken en 't slot was dat, na wikken en wegen de bewijzen voor en tegen deze twee stellingen : is Petrus te Rome geweest; is hij bisschop van Rome geweest « voor ons de overmacht der *bewijzen* (want *geloof* en *gelooven* blijven hier buiten spel) naar de zijde van Pater Ermann is overgegaan ». Dit tegen Bolland, die te paard springt en hieromtrent de *Hollandsche Revue* een brief zendt, waar toch veel meer hoogdravendheid en verwaandheid in zit dan bewijzen voor zijne stelling. Ook blijft de *Hollandsche Revue* bij hare meening.

Studiën. Dl. 55, afl. 1.

A. Van Gestel zet zijne verhandeling voort over *De Gemeenschap der Heiligen en het Altruïsme*. Hij toont dat het individualisme van Smith en van zijne volgelingen op een valschen wijsgeerigen grondslag rustte. Smith was geen godloochenaar, maar miskende de goddelijke wet. Tegenover zijne dwalingen stelt de Heilige Kerk de *gemeenschap der heiligen*, die wel hoofdzakelijk eene onderlinge mededeeling van *geestelijke* goederen bedoelt, maar zich toch ook tot het *tijdelijke* uitstrekt. Ook is die mededeeling een plicht niet van vrije liefdadigheid, maar ook van sociale gerechtigheid. Het altruïsme, dat niet wortelt in God, houdt geenen steek.

Is. Vogels ontleedt verder het zielsproces, door hetwelke François Coppée en Joannes Jörgensen zich tot het Katholiek geloof bekeerden. Bij den eerste was lichaamslijden, bij den tweede zielewee de spoorslag tot zoeken naar hooger heil. Bij beiden was het aandenken aan eene godvruchtige moeder ook een machtige drijfveer ten goede. Voor Coppée, gewezen katholiek, was de weg des terugkeers korter, de bekeering van Jörgensen was moeilijker, maar hij bewijst dat het Katholicisme, niet het Protestantisme de volle geestesbevrediging kan geven, die Jörgensen zocht. In zijne *Vondeliana* geeft H. J. Allard eene kleine bijdrage over de bronnen van onzen dichtervorst, en over de mannen, die invloed op hem hebben uitgeoefend, onder welke hij vooral vermeldt C. G. Plemp.

Dl. 55 — afl. 2.

Na een godvruchtig *In Memoriam* voor P. Van Gestel, die in

de voorgaande afl. nog eene merkweerdige bijdrage leverde en sedert reeds bij den Heer het loon van zijn vruchtbaar studieleven is gaan ontvangen, krijgen wij eene levensbeschrijving te lezen van Vrijheer *Wilhelm von Ketteler vóór hij Bisschop was.* Wij maken er kennis eerst met zijne edele, doorbrave ouders, dan met den onstuimigen, opbruischenden jongeling, die eens in een tweegevecht een stuk van zijnen neus verloor, maar later toch, na zijne studiën in de rechtsgeleerdheid, door Gods genade tot den priesterlijken staat werd gebracht. Als kapelaan te Beckum, en als pastoor te Hopsten en later te Berlijn, gaf hij dagelijks bewijzen van die bezorgdheid en die liefde voor het volk, welke hem op den stoel van Mainz tot een der doorluchtigste bisschoppen maakten onzer eeuw. — Die levensschets is door H. Van Nieuwenhoff nagemaakt op het werk van P. Otto Pfülf *Bischof von Ketteler,* te Mainz bij Kirchheim verschenen.

P. Van Kasteren geeft ons nog een toemaatje op de *Oude Gegevens uit het Mathæusevangelie,* en doet nog eens de lichtzinnigheid uitschijnen van ettelijke beweringen des Leidschen hoogleeraars. — Onder opschrift *De Vereenigde Nederlanden onder Koning Willem I* geeft P. Albers een overzicht en kritiek over het werk van zijnen Belgischen medepater Delplace : *La Belgique sous Guillaume I roi des Pays-Bas.* Hij looft dit merkweerdig boek, dat vooral belangrijke bijzonderheden mededeelt over de tusschenregeering vóór de aanstelling van Koning Willem. Delplace's oordeelvellingen over Willem den Koppige kan P. Albers niet heel en gansch beamen en terecht trekt hij zijn Belgischen Confrater met het oor, waar deze aanhaalt dat Willem het *Hollandsch* aan de Belgen wilde opdringen, alsof Hollandsch en Vlaamsch twee verschillende talen waren.

De Katholiek September 1900.

Vervolg van W. P. H. Janssen's artikel *Richard Wagner,* en van J. D. J. Aengenent's studie *Het Wetenschappelijk Socialisme van Karl Marx.* In *Petrus te Rome* bespreekt E. p. H. Ermann S. J. de redenen die de protestanten doen gelden tegen St. Pieters verblijf te Rome. Zeer belangrijke bijdrage van A. N. Mutsaers : *De toestand van het Katholicisme in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika.* Nergens, zoo meent men veelal, is de Kerk vrijer dan in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika en meer dan een goede katholiek zou, in stede van het Concordaat, het Amerikaansch stelsel ten onzent willen ingevoerd zien. Dit artikel is een emmer koud water op dien geestdrift : « Waar is zingenot, hebzucht, eerbejag meer algemeen dan in het land van den *almighty dollar?* » Nergens is die het Christendom zoo vijandige wereld dieper doorgedrongen in de openbare meening, in wetten, instellingen en gebruiken. » Alle godsdiensten zijn vrij en voor de wet gelijk maar het recht om onzen heiligen godsdient in practijk te brengen wordt geweigerd in vele instellingen voor zieken of ongelukkigen, alsmede aan misdadigers in de gevangenissen en tuchthuizen. Hoewel vele katholieken dienen in het leger en bij de marine, toch kan men de aalmoezeniers tellen op de vingers van enkele hand. De hoogste eereambten in de Republiek worden aan de katholieken geweigerd. De katholieken maken het zevende gedeelte der bevolking uit en nochtans zijn er onder de 90 Senatoren slechts 2 en onder de 357 Kamerleden slechts 20 à 25 katholieken te vinden. Het schoolstelsel laat veel te wenschen over; de bekeeringen tot het katholicisme zijn niet talrijk, van de katholieke inwijkelingen vallen er veel af of worden onverschillig. Schrijver vreest dat « wanneer eenmaal de stroom der

landverhuizing ophoudt te vloeien, het katholicisme meer af dan toezal nemen. »

Is dit beeld niet al te zwart?

— October. Binnewiertz vervolgt zijne *Moderne poëtiek*, treedt op tegen « Rhetorica », bespreekt den « glashelderen » Kloos, verklaart dat in 1880 « de zon der natuurlijkheid » weer is opgegaan, dat b. v. J. J. L. ten Kate, « met zijn roosjes » in « dwaze dronkenschap » Bilderdijk, « den geniaalsten aller rhetorici », volgt (257), dat Boutens (met recht) in den *Gids* een predikstoel heeft gevonden, want « de schoonheid » onzer dichters is « onsterfelijk » en naast Kloos is Helene Lapidoth-Swarth de souvereine koningin, met « verzenpaleizen... vol witmarmeren monumenten van onsterfelijkheid. » Zonder « rhetorica » ?

Wetenschappelijke Bladen. Sept. 1900.

Lezenswaard artikel van Pierre de Coubertin uit *The Fortnightly Review : De mogelijkheid van eenen oorlog tusschen Engeland en Frankrijk.* « Er is geen punt van verschil tusschen Frankrijk en Engeland dat een oorlog zou wettigen. » Er ligt echter een groot gevaar in de gewoonte die de bladen van beide landen genomen hebben malkander uit te schelden; de redenen hiervan worden opgezocht. Een ander gevaar berust in de verkeerde denkbeelden die de twee volken omtrent elkanders macht koesteren. — *De opvolger van Leo XIII* door Sigmund Munz uit *The Contemporary Review.* Naar menschelijke berekening zal de paus niet lang meer leven. Wie heeft meest kans hem op te volgen? Kardinaal Gotti heeft, volgens schrijver, de meeste kans den H. Stoel te beklimmen. Hij is karmeliet, zijn vader was een « facchino » een lastdrager. Er ware veel op te merken aangaande dit artikel waar beweerd wordt dat geen denkend mensch de gegrondheid van 's pauzen aanspraken op het dominium temporale kan toegeven; dat Pius IX twee en dertig jaar lang « zijn noodlottigen scepter over de wereld zwaaide » enz.

Zielkundige vraagstukken door E. Sokal uit *Die Umschau. De Metalen der oudheid* door Alfr. Ditté uit *Revue Scientifique*, schets van den tegenwoordigen stand der kennis omtrent de rol der metalen bij de oudste beschaafde volken. Uit *Lecture pour tous* : *Eenige bijzonderheden uit het leven van Frans-Jozef, keizer van Oostenrijk* « de type van den souverein van het oude regime, met hoffelijke manieren, vriendelijk en voorkomend zonder gemeenzaamheid. » *Rusland in Perzie* uit *Revue de Paris*. « Sinds Peter den Grooten gehoorzaamt Rusland aan een drang, die zijne geheele politiek beheerscht : het bereiken der open zee. Ten Oosten doet het door Siberie de Stille Zuidzee aan, ten Zuiden dringt het door tot de Indische Zee.

Perzie ligt op dezen weg; Rusland boort zich daar den weg. » Hier wordt aangewezen hoe. — *Charles Fournier* door Jules Blais uit *Revue des Revues*. De leeringen en voorzeggingen van Fournier worden hier kort maar klaar uiteengezet : « van dien ouden droomer, die volstrekt geen politicus was, worden na zijn dood veel meer dan van Marx en Lassalle de theorieën verwezenlijkt. « *De staatkundige en maatschappelijke toestand van Spanje* door R. Mella uit *l'Humanité nouvelle*.

— October 1900.

De versterking van het (Britsche) rijk en de bevestiging zijner eenheid uit *The Westminster Review*. Wat is de economische drijfkracht achter het Jingo-Imperialisme, de kracht die het in staat stelt zoo-

veel kwaad te doen? Er worden er twee aangegeven : Het Engelsch erfrecht dat de jongere zoons arm maakt en hen laat teren op de openbare schatkist, en dan ook deze veelgebruikte volzin : « Wij moeten voor onze nakomelingen zorgen. » *Rousseau in zijne eer hersteld* uit *Revue des Revues* door Frederika Macdonald. « Een argument tegen J. J. Rousseau, dat als afdoend beschouwd wordt door degenen die in hem slechts den « Tartuffe van het menschdom » zien, is dat hij zijne vijf kinderen te vondeling gelegd heeft, terwijl hij zelf in zijn *Emile* welsprekend had uitgeweid over de plichten der ouders. Naar aanleiding daarvan doen zich twee vragen voor : Zijn de feiten, waarop die beschuldiging berust, juist voorgesteld? Als die feiten in het ware licht beschouwd worden, blijkt dan uit de vergelijking van zijn woorden met zijn daden dat Rousseau een huichelaar was? » Deze twee vragen worden ontkennend beantwoord. — *De Staatkundige en maatschappelijke kracht der katholieke Kerk in Frankrijk* door M. Stainville uit *Revue Bleue*. Lezenswaard artikel in antikatholieken maar gematigden toon. Het katholicisme heeft veel invloed op den adel, de hoogere burgerij, de vrouwen der mindere burgerij ; de plattelandsche bevolking is onverschillig, niet vijandig gezind als het socialistisch werkvolk. De officiers, inzonderheid in de hoogste rangen, zijn klerikaal; de rechterlijke macht wordt het meer en meer; in het hooger en middelbaar onderwijs is de invloed van 't klerikalism nul, maar men is er eerbiedig voor andermans meeningen. Hieruit blijkt dat de Kerk, in Frankrijk, eene niet te versmaden kracht ontwikkelt.

Men wil nu tegen haar geweldige middelen gebruiken. Schrijver is er geen partijganger van. Men moet de Kerk laten uitsterven.

« Langzaam maar zeker wordt ze door de hedendaagsche wetenschap ondermijnd! » — Eene zaakrijke studie van A. Hornung uit *Die Zukunft* : *Engelsch Soudan*. — Ter gelegenheid van den 80ste verjaardag van Spencer een artikel van Dr W. Schallmayer uit *Die Zukunft* : *Herbert Spencer en het socialisme*. « Spencer is blijkbaar geen geloovige in het socialistische staatsideaal. Hij pleit echter altijd voor de vervanging der wettelijke dwangtoestanden in de burgerlijke samenleving (welker bestaan nauw samenhangt met de traditiën in een militair — despotischen staat) door de vrijwillige coöperatie van bezitters arbeiders. Hij meent dat goede uitkomsten te verwachten zijn van arbeidsregelingen, bij welke de arbeiders zelve eigenaars van werktuigen ter voortbrenging zijn; zelve ook de voortbrenging regelen en volgens bepaalde overeenkomsten tegen « stukloon » werken. » — *De Duitsche vrouwen en het burgerlijk wetboek* door Dr L. Field uit *Zeitschrift für Socialwissenschaft*. — *Oud-Rome in hedendaagsch Rumenie* door Joannes Kraner.

De Katholieke Gids. September 1900.

Slot van Bavo 's vertelling *Moderne heidenen*. — *Het Katholicisme in China* door V. H. — In *Werkliedenvertegenwoordigers* komt A. Van Winkel op, en met reden meenen wij, tegen den eisch van sommigen als zou het noodzakelijk zijn dat de werkmansstand door werklieden in 't parlement vertegenwoordigd ware. — *Na vijfhonderd jaren. Een blik op het Wonder-Altaar van Boxmeer* door A. Van Velp. — *Toch opwaarts* aanvang van een socialen roman naar het Duitsch van L. v. Neidegg, door H. J. B. Küppers.

October 1900.

Vervolg van *Toch opwaarts*. Voorts een uitvoerig artikel, geteekend J. v. A. *Wijziging van het Invoertarief*.

Vragen van den Dag. October 1900.

Van de redactie : *Iets over de geschiedenis der lomberds* als inleiding voor C. G. Polvliets lezenswaardig artikel *Banken van leening, iets over hun werking en inrichting.* Slot van C. H. Peters' studie : *Opmerkingen over den bouw en de ontwikkeling der Nederlandsche steden.*

Letterkundig Maandschrift. September 1900.

Begin eener novelle *Wijding*, door G. De Graaf. *Uit Kaapstad's verleden* door S. Kalff. Verzen van Willem Gysels. — Eene beschrijving van het Italiaansch stadje *Alassio*, eene uur oostwaarts van Genua gelegen.

Cosmos. September 1900.

Niets bijzonders in deze aflevering. Van L. Bückmans eene uitvoerige beoordeeling van Anna de Savornin Lohman's : *Geloof.* « Als kunst staat « Geloof » heel zwak... Van goede conceptie; een in leven in hare personen, een psychologisch juist volhouden der karakters, een doorvoelen der gegeven toestanden, een aankunnen van hèt aan ontzaggelijkheid bezweken onderwerp, geen spoor. »

De Gids. — September 1900.

Begin van een Indischen roman van L. Couperus ; *De stille kracht.* Dit is de stille kracht van den Javaan die hoopt « dat God zal oprichten wat nêer is gedrukt, eenmaal, eenmaal, in de ver verwijderde opendeiningen van de dageradende Toekomst ». Maar even als *Langs lijnen van geleidelijkheid* met al te zinnelijke toestanden doorspekt. *Beato Angelico,* Fragment uit een reis-dagboek van Henri Borel « Nu weet ik ook eigenlijk eerst, wat engelen zijn, wie de kuische gespelen zijn van Dante's gebenedijde Geliefde, die met hen woont in de hooge hemelen. Ze behooren nu voor altijd tot mijn innigste leven, bij de heel weinige dingen, die overblijven, waar zooveel, wat eéns toch mooi was, in de tijden is verbleekt ». Eenige geestdriftige bladzijden van Augusta De Wit over Marie Philippine Bilders — van Bosse. — A. G. van Hamel ontleedt in *De receptie van Paul Hervieu als lid der Académie française,* de feestrede van Hervieu op zijn voorganger Ed. Pailleron en die van Brunetière op Hervieu. — Vervolg der studie van Byvank : *Nederlandsche Shakespeare-Kritiek* naar aanleiding van B. A. P. van Dam's boek : William Shakespeare, Prodosy and Text. An essay in criticism. Leyden 1900. « De Shakespeare-kritiek heeft zich weinig of in 't geheel niet met die handschriften (van de bikliotheek van 't British Museum, van het South Kensington Museum en van de nalatenschap van Alleyn in het Dulwich-College) bemoeid, ofschoon ze een bijna onmisbare basis zijn voor de studie van den dramatischen tekst. Dr. Van Dam schijnt hun aanzijn zelf niet te vermoeden, het is een van de groote leemten in zijn werk. — Muzikaal overzicht van H. Viotta : Huten *Berlioz.*

Noord en Zuid, 5, bevat eene belangrijke studie, van Joanna A. Wolters over den prozaist Jacob Geel, den schrijver van het leerzame werk *Onderzoek en phantasie,* en boekbewaarder te Leiden, benoemd in 1822.

Taal en Letteren, 8 (15 Augustus).

Boeiende ontleding van den Middelnederlandschen Ferguut, door J. Koopmans. — Van Willem de Vreese, de tekst zijner voordracht op het tweede Nederlandsch Philologencongres : « over Middelneder-

landsche Handschriftenkunde in verband met taal- en letterkunde. » De Middelnederl. handschriftenkunde werd tot hiertoe zeer verwaarloosd. Wij hebben zoo goed als niets gedaan om de ontwikkeling van ons schrift te leeren kennen. Over onze middeleeuwsche bindkunst en binders zijn we al niet veel beter ingelicht dan over al de rest. « Het wordt tijd dat wij er ons van doordringen dat de overgroote meerderheid onzer tekstuitgaven niet langer bruikbaar is, omdat ze ons niet geven wat in de handschriften staat. Zoogenaamde kritische uitgaven zijn niets anders dan aesthetische liefhebberijen, voor taalkundige studie ongeschikt. » De middeleeuwsche interpunctie dient insgelijks bestudeerd.

« Wie het Middelnederlandsch bestudeert met de hulpmiddelen die we thans bezitten, zal ongetwijfeld getroffen worden door het weinige dat we weten van de chronologie der meeste taalverschijnselen... De ongewisheid waarin we daaromtrent verkeeren komt voort uit onze gebrekkige kennis van de chronologie van ons middeleeuwsche schrift, zoodat we over het algemeen onze middeleeuwsche handschriften als veel te oud voorstellen. » De heer De Vreese heeft « reeds eenige jaren besteed aan het verzamelen van het materiaal van een *Bibliotheca Neerlandica manuscripta*, die op hare beurt bouwstoffen zal leveren voor een *Nederlandsch schriftwezen in de middeleeuwen* en voor een palaeographisch album met facsimile's van meestal gedateerde handschriften en met een woordenboek van verkortingen »

— 9. (15 September).

Buitenrust Hettema handelt over « Overeenkomst en verschil van Algemeene taal en Dichtertalen », « Waar elk afwijkt in z'n taal van 't algemeene, daar doet elk-en-een ieder dit alles zonder te vragen : wat zoüen de mannen van de stijl- en taalgeleerdheid er wel van zeggen? Wat denken taalstudie-lui hier van? Vinden ze 't wel goed? Vooral de Dichters doen dit. Voor hun toch is de taal niet allereerst een converzasiemiddel om er zich in verstaanbaar te maken voor Jan- en Alleman, maar om presies te uiten wat zij in hun dichterbinnenste yoelen.... »

Ter opluistering van het verhaal van Lucifers nederlaag, in Vondels Treurspel, wordt een reproductie van den Helleval door Jeronimus Bosch, door N. A. Cramer gevoegd bij fragmenten uit eene lezing over Vondel als historie-dichter. Wezenlijk een treffende illustratie op Vondels verzen. Schr. komt op « tegen de opvatting van sommigen, als zou Vondel met zijn kunstrichting zich in lijnrechte tegenstelling bevinden met de dichters der middeleeuwen. Neen, hij behoort eigenlijk veel meer tot de middeleeuwen dan tot den nieuwen tijd. » — Van Salverda de Grave eene studie over de eigenaardige taal van Grauwbunderland. — Onder den titel « Grammaire raisonnée » eindelijk eene reeks beschouwingen van Buitenrust Hettema, die zijn stelling in de volgende woorden samenvat, en daarop overtuigend toelicht : — « In de nieuwe *Taalwetenschap* stellen we dus geen *regels* van te voren op, *hoe* 't in Taal moet wezen; maar constatéren hoe en wat 't *is*. We geven te gelijk aan of 't waargenomene algemeen voorkomt, meer of minder, of dat het iets singuliers is. Daarna verklaren we't zoveel we kunnen, — niet beredenéren, niet *beraisonnéren* we't! »

Das litterarische Echo. — 15 September 1900.

Belangrijk artikel van Henri Lichtenberger : *Ibsens Weltanschauung*. Ibsen vindt in de hedendaagsche wereld niets dan leugen, huichelarij en karakterzwakte. De menschen durven zich zelf niet zijn. Maar hij is niet als vele andere socialistische getinte kunstenaars die droomen van eene heerlijker toekomst. Ibsen is een pessimist sceptiker. Het « derde

rijk » is voor hem het oorbeeld. Na het heidendom en het christendom zal het derde rijk komen waar de heidensche levensvreugde met de christene deugd zal samen gaan. Zal dit derde rijk werkelijkheid worden? Wagner in *Parsefal* en Nietzsche in *Zarathustra* meenen ja. Ibsen twijfelt er aan en als vele pessimisten zou hij wel tot het besluit komen dat de gewone mensch levensleugen noodig heeft als drijfveer in 't leven. Van Camille V. Susan eene studie : *W. H. Riehl als Erzähler* en van Julius Hart : *Platens Tagebücher*. Voorts een lezenswaard artikel van Leo Berg : de jongst verschenen boeken over Nietzsche.

— October 1900.

Fritz Munthner : *Wortkunst;* van H. Hart, eene studie over *Wilhelm von Polenz*. Over de Spaansche provinciale letterkunde handelt Hans Parlow. Portret van W. von Polenz en fac-simile van Nietzsche's geschrift.

Anseiger des germanischen museums II. Belangrijke bijzonderheden over den koopmansstand in de 15e eeuw. Met verlichting.

In dezelfde aflevering geeft P.-J.-F. Vermeulen bijzonderheden uit het eerste verblijf van Th. W. v. Orange in de Ned. na de ballingschap.

Civiltà Cattolica. 1ste sept. 1900.

1. — *Il risveglio politico dei Popoli Gialli.* — Alle oogen zijn thans gekeerd naar het verre Oosten waar tusschen beschaving en barbaarschheid een woedenden kamp gevoerd wordt. De Civiltà wijdt insgelijks aan het Chineesch vraagstuk een belangrijk artikel, in 't welk de oorzaken en gevolgen der staatkundige ontwaking van de gele volksstammen nagespoord en uiteengezet worden.

2. — *Il Card. Sforza Pallavicino e la Republica di Venezia.* — Belangrijke bladzijde uit de geschiedenis van de oorlogen der christene volkeren tegen het indringend Mahomedismus. In dezen eeuwenlangen oorlog bekleedt het klein maar dapper gemeenebest van Venetië eene eereplaats. In deze studie wordt, bijzonder onderzocht en op oorkonden gestaafd, welken onderstand de h. Stoel, vooral door bemiddeling dezes legaats Card. Pallavicino, aan voorzegd gemeenebest schonk tot behoud van het eiland Candëi.

3. — *Paralipomeni d'Ipnotismo e di Telepatië.* — De kundige schrijver doet eene afwijking van zijne studie om uitleg te geven omtrent zekere wondere gevallen van hypnotismus en vergevoelen, hem, tengevolge zijner vroeger gezegden, door verscheidene personen voorgesteld.

— 15 Sept. 1900.

1. — *Jalus Italiae Pontifex.* — Een gesprek op reis gevoerd met een Engelsch Protestant over het beroerd Romeinsch vraagstuk, gaf aanleiding tot dit artikel wiens gevolgtrekking is dat de Paus Italië's heil uitmaakt. Door banden van eeuwenheugende betrekkingen is Italië aan den Roomschen kerkvoogd verbonden. Deze banden werden door de vrijmetselarij verbroken om het eene Italië met Rome tot hoofdstad te stichten : vandaar de vloek die op Italië rust, vloek van ellende en schande. Den Paus zijn recht terug geven is 't eenig middel om weder heil te genieten.

2. — *Della stela del Foro* etc. — Aan deze studie schijnt geen einde te komen, dank den volgehouden redetwist tusschen de archeologen. Thans worden de verschillende verklaringen over het opschrift van de *stela* filologisch getoetst en gezift.

3. — *Cecita liberale.* — Artikel-tegenhanger van het eerste dezer aflevering. De Italiaansche liberalen krijgen hier hunne zaligheid om

de domme woede, waar zij eenstemmig in los braken, toen de Paus de welgekende *Nota* uitvaardigde betreffend het toelaten der kerkelijke tusschenkomst bij Umberto's dood en begrafenis.

4. — *Il Cardinal Consalvi a Parigi*: Eens te meer geven ons deze bladzijde het bewijs van de dubbelzinnige rol door Bonaparte gespeeld tegenover den h. Stoel. De eerste consul trachtte 's Pausen gezant op alle wijzen te verschalken met medewerking van den afgevallen bisschop en sluwen staatsman Talleyrand : 't geen den Paus en Card. Consalvi droevige stonden deed beleven.

5. — *Il presente e il passato della mecanica all' esposizione di Parigi.* Hoe de wereldduitstalling van Parijs aanschouwend leert wat al wegs de werktuigkunde in deze laatste tijden heeft afgelegd. De deskundigen zullen dit overzicht met belangstelling lezen.

Omroeper.

Koninklijke Akademie. — Zitting van 10 Sept. De heer Sillem draagt een belangrijke studie voor over de graanprijzen van 1392 tot 1695. Dr. Rogge behandelt de briefwisseling tusschen Nicolaas van Reigersbergen en Hugo de Groot.

Rembrandt. — In het museüm te Colmar, in den Elzas, is de schilderij van Rembrandt teruggekeerd. Deze schilderij werd, gelijk men weet, in 1899 te Colmar door Dr. Hofstede de Groot ontdekt, door prof. Bode echt verklaard, door prof. Waltz gerestaureeerd en is een meesterwerk uit het tijdperk van 1662-1665.

Lucas van Leiden. — Door de schilderijverzameling van het Germaansch museüm te Neurenberg is een kostbaar werk van Lucas van Leiden aangekocht. Prof. Hauser reinigde het. Het is 1,85 meter hoog, 2,65 meters breed, omtrent 1523 geschilderd en stelt voor Mozes water uit de rots slaande.

Nietzsche. — Gelijk vele krankzinnigen plaagde ook Nietzsche de duivel van den hoogmoed, zoodat hij ten laatste de uitdrukkingen *God* en *Verlosser* op zich zelven toepaste.

John Ruskin. — Het plan bestaat een gedenkteeken voor Ruskin op te richten in de Westminster Abdij. Tegen dat plan komt Octavia Hill op in de « Times » met de opmerking, dat Ruskin zulk een gedenkteeken zeker niet zou gewenscht hebben, hij die er juist zoo voor streed de schatten van oude bouwkunst ongeschonden te bewaren. « Ruskin heeft geen monument noodig », zegt Octavia Hill. « Wanneer wij ter zijner nagedachtenis een oud gebouw kunnen bewaren in ongerepte liefelijkheid, op den top van een berg, een klip in zee, den oever van een meer of een beboschte helling voor altijd ongeschonden behouden, dan zouden wij daarmee niet zoozeer een gedenkteeken voor hem oprichten, als wel de hoop verwezenlijken, een wensch vervullen van den grooten geest die met ons heeft geleefd en ons heeft geleerd. Voorzeker is het voortzetten van het werk van een vriend en leeraar beter dan een monument ».

Göthecultus. — De Keulsche *Oberlandsgerichtsrath* Roeren heeft, in de *General-versammlung der Katholiken* te Bonn, eene voordracht gehouden over het misbruik der zinnelijkheid in de plastische en litteraire kunst, ter waarschuwing voor de studeerende jeugd. Hij kwam daarbij over de belachelijke vergoding van Göthe te spreken, van wien in München zelf is gezegd : dat hij « meer heeft gezegd in eenen enkelen volzin, dan al wat de tien geboden Gods bevatten ».

Koninklijke Vlaamsche Academie. — *Zitting van Sept.* — Nadat het Verslag over de Augustus-vergadering was goedgekeurd, betuigde de Voorzitter den dank der Academie aan het lid den heer Bols, die aan de boekerij 230 boekdeelen heeft geschonken, tevens de hoop uitsprekende dat zijn voorbeeld navolging moge vinden.

De bespreking der voorgestelde prijsvragen werd vervolgens ten einde gebracht, waarna de heer Prayon het woord kreeg om zijn antwoord op Dr. de Vreese's *Taalzuiveraar's Borstwering* voor te dragen. De vergadering werd te half vijf gesloten, nadat er beslist was dat de heer Prayon zijn antwoord in de volgende vergadering nog zou voortzetten.

De namen der begiftigers der Vlaamsche Academie zullen op eene marmeren gedenkplaat ingeschreven worden. Guido Gezelle en J. Bols openen de reeks.

De Nederlandsche Spectator meldt op bl. 319, als « indruk » van de « Parijsche » tentoonstelling : « In de 19e eeuw, in Frankrijk, sluit de eene opvatting onmiddellijk op de andere, grijpt in voor dat de eerste uitgebloeid is » (stijlleer).

In jaargang n° 7 van **Neerlandia** krijgt C. Buysse op zijne knokkels, omdat hij de *Association* ondersteunt.

Op de prijsdeeling voor 't Atheneum te Oostende, einde Juli l. l., hield M. Van Imschoot, schepene van stad, de feestrede. Hij oordeelde het gepast eenen hevigen uitval te doen tegen het Vlaamsch en tegen de wet van 1883.

Zal de heer Minister zoo iets maar laten voorbijgaan zonder opmerkingen?

Te dezer gelegenheid nog een vraagske : Is de tijd niet gekomen om Vlaamsche feestreden te houden ter gelegenheid der prijsdeelingen?

Gœthe en de Alkoholvraag. — In *Die Gegenwart*, nr 28, een artikel van Wilhelm Bode : *Gœthe und die Alkoholfrage*. Er wordt gewezen op de buitengewone matigheid van den dichter, de eerste Weimartijd uitgezonderd. Zeer zelden vindt men bij Gœthe den lof van den wijn. Hij meende dat de wijn eerder nadeelig is voor het werk van den geest.

Paul Heyse's manier van werken. — *Aus der Werkstatt* zoo luidt de titel eener causerie van den Duitschen Novellist, waarin hij zelf ons zegt hoe hij werkt. Zijne novellen schrijft hij steeds zonder kladde, van eerst af in 't net; hij kan er maar lastig toe besluiten een uitgegeven werk te herlezen; voorts bezit hij de gaaf zijne onderwerpen en de bijzonderheden hiervan bijna seffens nadat zij geschreven zijn te vergeten.

Nietzsche. — Den 25en Augustus stierf Nietzsche. Voor de wereld was hij, krankzinnig geworden, reeds geruimen tijd dood; men sprak

over hem in den verleden tijd. De meeste lofartikelen die bij gelegenheid van het afsterven in de Duitsche bladen voorkwamen zijn wat terughoudend : « een merkweerdige denker is den 25en Oogst overleden, niet een der voerende geesten der toekomst. » Zijn invloed op het tegenwoordig geslacht aanziet men als eene mode. Niet als veroveraar, zooals hij het eens droomde, maar als overwonnene is Nietzsche gestorven. Niet de Uebermensch, maar wel de normaalmensch is veroveraar gebleven, de « heilloos-middelmatige », de « fabriekwaar der natuur ».

Over de **Vlooi in de Duitsche letterkunde**, bijzonderheden in *Das litterarische Echo* van October 1900, bl. 76.

Toonkunst. — Perosi heeft uit zijn hoorn des overvloeds alweer een nieuw oratorium geschud. Het is (na de verkortingen) 3 uur lang. 1. Mozes vlucht uit Egypte (idyllisch). 2. Mozes bedreigt Pharao met Gods toorn. De zeven plagen (die ook voorkomen in Händels Israël in Egypten). 3. Doortocht der Roode Zee. 4. Dankhymnen.

De Wet van 1883. — Sommigen beweren dat de wet van 1883 te ver gaat, dat er te veel in 't Nederlandsch wordt onderwezen in de Athenea, dat het Fransch er verstoken wordt. Men oordeele naar deze tafel :

In de afdeeling der oude humaniora in 't Atheneum van Gent telt men in de :

	in 't Fransch,		in 't Nederlandsch	
7e klas	17	uren tegen	9	uren
6e »	18	» »	9	»
5e Grieksch-Latijnsche klas	21	» »	6	»
5e Latijnsche klas	17	» »	6	»
4e Grieksch-Latijnsche klas	21	» »	8	»
4e Latijnsche klas	15	» »	8	»
3e Grieksch-Latijnsche klas	21	» »	6	»
3e Latijnsche klas	20	» »	6	»
2e Grieksch-Latijnsche klas	21	» »	6	»
2e Latijnsche klas	19	» »	6	»
1e Grieksch-Latijnsche klas	20	» »	7	»
1e Latijnsche klas	19	» »	7	»

In de afdeeling der moderne humaniora telt men in de :

	in 't Fransch,		in 't Nederlandsch	
7e klas	12	uren	10	uren
6e »	13	»	11	»
5e »	15	»	6	»
4e »	13	»	8	»
3e wetenschappelijke klas	14	»	6	»
3e handelsafdeeling	14	»	6	»
2e wetenschappelijke klas	13	»	6	»
2e handelsafdeeling	14	»	8	»
1e wetenschappelijke klas	14	»	7	»
1e handelsafdeeling	13	»	10	»

De lessen in het Duitsch en Engelsch vallen daarbuiten, daar ze in die talen onderwezen worden. De lessen in natuurlijke wetenschappen geschieden in beide landstalen.

Davids-Fonds. — Zijn verschenen : *Over William Shakespeare*, door Julien Van der Voort (1° Een bezoek te Stratford aan den Avon, in 1864, bij de driehonderdste verjaring der geboorte van Shakespeare. — 2° Met Shakespeare in Londen. — 3° Eene vertooning van « De Koopman van Venetië », in 1602).

Op droog zaad, verhaal door R. Vermandere.

De afdeeling Zele gaf op Maandag 8 October een tooneelkundig feest aan hare leden : *Jocrisse de Vondeling*, kluchtspel in één bedrijf, en *Reus Finhard*, historisch drama door M. Ghysbrechts, naar den roman van R. Millecam, door het Davids-Fonds uitgegeven.

† **Baron de Maere van Aertrycke**, lid en oud-Bestuurder der Koninklijke Vlaamsche Academie, Voorzitter en stichter van den Oudheidkundigen kring van Gent, gewezen schepen en Volksvertegenwoordiger van Gent, lid van verschillende maatschappijen van kunst en wetenschap ten lande en in den vreemde. Met hem verdwijnt eene groote figuur waarvan het verlies onherstelbaar zal zijn, bijzonder voor de Vlaamsche beweging. Immers door zijn erkend talent, zijne uitgebreide kennissen, zijn hooge stand in de maatschappij en zijn tact was hij boven de partijen en kon hij de Vlamingen van alle denkwijzen in eenen band scharen tot het veroveren van onze rechten. De vier Nederlandsche Congressen die hij voorgezeten heeft, bewijzen het.

Hij werkte mede aan het kanaal van Suez, hij is de schepper van Brugge-zeehaven, de redder van het Gravenkasteel en de Sint-Nicolaaskerk te Gent, hij had zich nu aan het reuzenwerk aangespannen om op het Vlaamsch Hoofd een nieuw Antwerpen te doen verrijzen.

Hij schreef verschillende werken over kunst, wetenschap en Vlaamsche beweging, onder andere over de rol der vrouw in de Vlaamsche Beweging.

God leide hem van *Aertrijcke* naar *Hemelrijcke*.

† **Albert De Vriendt**, bestuurder der Academie van Schoone kunsten te Antwerpen. Hij was te Gent geboren in 1843, in 1891 volgde hij Verlat op in het bestuur van onze Vlaamsche schilder-academie. Historieschilder van ongemeen talent laat hij werken van hooge waarde achter, zijne muurschilderingen in het Stadhuis van Brugge blijven ongelukkig onvoltooid. De Vlaamsche kunst verliest in hem een harer waardigste kinderen.

Hij was de broeder van Juliaan De Vriendt en zooals deze een echte katholiek en een overtuigde Vlaamschgezinde.

† **Charles Callebert**, pastoor van Blankenberge, medewerker aan *Rond den Heerd* en schrijver van *Jan Onraet* en *Paul en Isabelle*. Bij het afsterven van Guido Gezelle hield hij te Kortrijk eene lijkrede, welke ook in druk verschenen is.

† **Petit de Julleville**, professor van letterkunde aan de Sorbonne van Parijs. Hij gaf uit *Histoire de la Grèce sous la domination romaine*, *Histoire du Théâtre en France* (les mystères, les comédiens, la comédie et les mœurs au moyen âge), *Histoire de la littérature dramatique*, *Histoire de la langue et de la littérature française* (8 vol.)

† **Frederich Nietzsche**, Duitsch rationalistische wijsgeer, schrijver van *Also sprach Zarathustra*, *Ienzeits von Gut und Böse*, *Zur Genealo-*

gie der Moral, *Der Fall Wagner*, *Die Götzendammerung*, *Der Wille zur Macht*. Gelijk in zijne voorstelling van den *Uebermensch* was hij meer dichter dan filosoof. Zijn lichaam had zijn geest overleefd. Jaren reeds kwijnde hij in een ziekenhuis te Frankfort.

† **Pater Clarke** S. J.; hij was leeraar aan de Hoogeschool van Oxford wanneer hij het protestantisme afzwoer. Hij was bestuurder van het geleerde tijdschrift *The Month*, waarin hij vele gewaardeerde studiën schreef. — **Kanunnik J. B. Stiernet**, leeraar aan de faculteit van wijsbegeerte en letteren van het St. Aloisiusgesticht te Brussel. — **Gustaaf Meyer**, prof. van Sanscrit aan de Hoogeschool van Weenen; hij laat vele werken achter over philologie. — **Vollon**, groote Parijzer schilder. — **M. I. H. De Beul**, kunstschilder, geboortig van Dendermonde. — **Elchanon Verner**, Haagsche kunstschilder en illustrator, vermaard door zijn genrestuk *Invalieden der zee*. — **Dr I. G. Boerlage**, adjunt-directeur van 's lands plantentuin te Buitenzorg, schrijver van eene handleiding tot de kennis der flora in Nederlandsch-Indië. — **Dichter Louis Ratisbonne**, te Parijs. — **F. Lints**, Burgemeester van Leuven, schrijver van Vlaamsche tooneelstukken.

NICOLAS DEFRECHEUX,

de Waalsche Volksdichter.

ONDER al de gedenkenissen van mijn dertienjarig verblijf in het Walenland, is mijn kenniskrijgen van 's Waalschen volksdichters N. Defrecheux' werken voorvast een der aangenaamste.

Dit kenniskrijgen was voor mij een blijde verrassing; immers, gelijk meest alle Dietschers, zoo wist ik niet dat er bij onze broeders van 't zwarte kooldelvers- en ijzergietersland zulke dóórfijne, beminnelijke, allerbeste dichters konden groeien als Defrecheux er een is; nog minder vermoedde ik dat het Luiker-Waalsch,— een onhebbelijk en onbeholpen gebrabbel, meende ik, van woeste Waalsche koolputters — zoo zoetvloeiend, zoo welluidend, zoo kernachtig en zoo schilderkrachtig kon zijn als het er klinkt uit den mond van dezen echten, roemweerdigen volksdichter.

Want, een volksdichter is Nicolas Defrecheux en ja, *de* volksdichter van het Luiker-Walenland.

Volksdichter : een naam van hoog bedied en zoo zelden verdiend of verworven!

Hoeveel hebben wij er gehad bij ons, sedert veel honderde jaren?

Zegge : een dichter dien 't volk kent en nazingt? die ons volk uitgesproken heeft gelijk het zelf deed somtijds, voordezen, of zou doen als het nog kon?

Mijn gevoelen is dat we verscheidene goede,

eenige groote dichters hebben, maar dat we *den* volksdichter nog altijd verwachtende zijn...

Neen, men heeft ons hedendaagsch volk nog niet leeren liederen zingen, of gedichten lezen. Wat het zingt, is zoo dooderbarmelijk en ellendig, dat ik er niet kan op denken zonder bitter spijt.

Bij de Luiker-Walen kent en zingt ieder volkskind verscheidene liederen van « noss' Colas », gelijk ze hem daar heeten.

Of die liederen — *pasqueies, crâmignons* — nu grof en lomp zijn, of zouteloos en ellendig gelijk die welke ons volk de markt- of rollezangers nakraait, zullen we straks vernemen.

Een zuster van dichter Defrecheux — zoo wordt er verhaald — hoorde hare dienstmeid, een jong boerinneke dat pas te Luik aangekomen was, haar broêrs eerste en misschien schoonste lied « *lèyiz-m' plorer* » zingen, op haar werk.

En zij, nieuwsgierig, tot het meiske :

— « Waar hebt ge dat liedeken geleerd, zeg? »

— « Op mijn dorp, mevrouw ».

— « Zoudt ge wel kunnen zeggen wie het gemaakt heeft? »

— « O! neen, mevrouw! »

— « Enwel, 't is mijn broêr geweest »

— « Is dát waar? Maar kom, hij en is 't niet alleen geweest..... daar zijn er andere die 't ook gemaakt hebben, want iedereen zingt het op de dorpen rondom ons ».

Dit boerinneke zei voorvast de eenvoudigste maar ook de diepzinnigste lofspraak over Defrecheux' volksaardige kunst.

Heel 't werk van Nicolas Defrecheux beslaat maar een twee honderd-dertig bladzijdekens, gelijk het daar voor mij ligt in de zeer nette en welbezorgde

heruitgave die er de kunstdrukker Aug. Bénard, te Luik, van deed in 't jaar 1895.

Er zit nochtans meer echte kunst en ware poëzij in dat klein boekske als ge er zult vinden in zoovele bundels van zoovele dichters van onzen tijd.

Maar hoe warm van hert, hoe rap van geest en van woord hij ook was, de brave man, zoo zweette en zwoegde hij, naar de getuigenis zijner levensbeschrijvers, gansche weken, ja, maanden, op éen stukske van eenige strofen.

Maar als hij dan het lang geliefkoosde troetelkind zijns herten losliet, dan kwam het te voorschijn, onverbeterlijk schoon en volmaakt, en toch zoo eenvoudig, natuurlijk en frisch, alsof het zoo maar van zelfs gegroeid was.

Ik geloof dat alle echte kunstenaars, dezulke die liefde hebben en hoogachting voor hun kunst, werken gelijk hij deed, ten minste wanneer ze iets voortbrengen dat volmaakt is.

Defrecheux' eersteling verscheen in Zaaimaand 1853, de dichter oud zijnde 28 jaar; dit stukske, een klaaglied, was op eenige weken 't heel Luikerland door bekend, verwierf in éenen slag zijns volks liefde aan den dichter, en is op den dag van heden nog altijd het geliefkoosde lied van alle brave Luiker-Walen.

Dit lied weêrgeven in zijn zoete, weêmoedige welluidendheid, daar de lange *i*- en *oe*-klanken zooveel toe bijbrengen, komt mij ondoenbaar voor.

Hier is het, in zijn' eigen' schoonheid, met een vertaling er bij voor de lezers die uit dit nog al gemakkelijk Waalsch niet zouden wijs worden.

Lèyiz-m' plorer.

Wĳze : Castibelza, l'homme à la carabine.

Mes camèrâd' m'ont v'nou dir' « C'est noss' fièsse,
« Vinez danser. »
Qu'in aut' s'amus', mi ji pleur' li maîtresse
Qui m'a qwitté.
Ji l'ainmév' tant, elle aveut mes pinsèie
Di nute et d'jou,
Lèyiz-m' plorer, tot' mi vèie est gâtêie,
Ji l'a pierdou.

Ses p'titès mains avît l'même blankiheur
Qui nos fleus d'lys,
Et ses deux lèp' estît pus rôs' qui l'fleur
Di nos rôsîs.
Mâie nol fâbit' n'a fait oyî comm' lèie
Des chants si doux.
Lèyiz-m' plorer, tot' mi vèie est gâtêie
Ji l'a pierdou.

Vos âriz dit quéque ang' vinou so l'térre
Divin l'moumint
Qu'ell' pâr tihéve tot' ses spâgn' à l'misére
Des ôrphilins;
Ou qu'elle aidîv' si vèie mére à l'vesprêie
Po r'monter l'soû.
Lèyiz-m' plorer, tot' mi vèie est gâtêie,
Ji l'a pierdou

Ji n'pous roûvi qu'è l'saison des violette
Ell' mi dèri :
« Louk' ces ouhais apistés so l'cohette
« Si fiestèt-i !
« Va, qwand on s'ainme, tos les joûs d'ine annêie
« Sont des bais joûs. »
Lèyiz-m' plorer, tot' mi vèie est gâtèie,
Ji l'a pierdou.

Elle est à c'ste heure éco pus haut qu' les s'teule
È paradis;
Poquoi fât-i qu'elle seûie évôie tot' seule,
Èvôie sins mi?
On a bai m'dire : « I fât bin qu' t'el rouveie
Est-c' qui j'el pous?
Lèyiz-m' plorer, tot' mi vèie est gâteie,
Ji l'a pierdou.

Laat mij weenen.

Mijn' maten, die zijn komen zeggen : « 't Is kermis,
« ga meê ten dans. »
Een and're maak' vreugd, ik beween de beminde
die mij ontviel.
Ik had heur zoo lief, ze bezat mijn gepeizen
bij dag, bij nacht,
Ach! laat mij... 'k beween mijn bedorvene leven,
mijn lief is dood!

Heur handekens hadden de blankheid der lelies
uit onzen tuin,
En roziger was heur paar lippen als bloesem
van rozenstam.
Geen zwartkopke liet, gelijk zij, er ooit hooren
zoo zoeten zang.
Ach! laat mij... 'k beween mijn bedorvene leven,
mijn lief is dood!

Gij hadt wel gezeid « het is ergens een engel
« op aard geland, »
Wanneer ze heur spaargeld vergaf aan der weezen
ellendigheid;
Ofwel heur oud moêken den huisdorpel ophielp
in d'avondstond.
Ach! laat mij... 'k beween mijn bedorvene leven,
mijn lief is dood!

Ze zei nog onlangs in 't seizoen der viooltjes
— 'k vergeet het nooit —
« Ei! zie me die vogels malkanderen koozen
« op 't rijske, ginds!
« Bemint, ei! en iedere dag van het jaar is
« een schoone dag, »
Ach! laat mij... 'k beween mijn bedorvene leven
mijn lief is dood!

Ze woont er nog hooger nu danne de sterren
in 't paradijs,
Waarvoor moest ze weggaan, zoo eenzaam alleene,
zoo zonder mij?
En zegt me nu maar : « kom, vergeet heur, ge móet wel!
Hoe kán ik dat?
Ach! laat mij...! 'k beween mijn bedorvene leven,
mijn lief is dood!

Ik en heb, voor mijn deel, in geen enkele letterkunde ooit een klaaglied gevonden dat me zulk een reine, diepe, kiesche, echtmenschelijke en christelijke ontroering gaf als dit eenvoudig gedicht van veertig verzen.

Er zitten daar van die hertetranen in, die uit den boezem der menschheid zelve opgeweld zijn, en die een menschenkind zullen doen meêweenen zoolang er levende herten bestaan.

Drie jaar na het verschijnen van « *Lèyiz-m' plorer* » won de jonge dichter met klank den eereprijs in een prijskamp voor Waalsche « *crâmignons* » met zijn gedicht « *L'avez-v' veiou passer?* » (Hebt gij ze zien voorbijgaan?)

De « crâmignon » (kranendans? — krommedans? — rondedans) is hetzelfde als de overoude kringel- of rondedansen der Grieken, als de Fransche « farandoles » enz.

Deze rondedansen zijn uitermate geliefd in 't Luiker-Walenland, alsook te Luik zelf. Geen inhaling van herder of burgemeester wordt er in 't Luikerland gevierd zonder *crâmignon;* een parochiekermis zou geen kermis zijn, te Luik, werd zé niet in- en uitgeleid met den geliefden volksdans.

Om hem te dansen nemen alle jongens en meiskens van 't dorp of van de stadswijk daar het kermis is elkander met de hand. Aan 't hoofd van de lange rij staat een flinke vóórzanger of -zangster, die gewoonlijk een opgetooid vaantje draagt en die, met krachtige en meêslepende stem, het danslied aanslaat dat al de anderen hem nazingen. De schakelkring der zingende dansers doorkronkelt stegen en straten in blijde, bonte zwermen van vroolijke knapen en meiskens, dringt vrijmoedig de huizen binnen en doorloopt ze al zingende, kamer in kamer uit, zonder ooit los-

te breken of uitëen te gaan vooraleer verscheidene dansliederen afgezongen zijn of de lustige dansers geen beenen meer en kennen van vermoeidheid.

Deze « crâmignons » als ze goed gedanst en gezongen worden, zijn een zeer eigenaardig en lustig schouwspel, een waar genoegen voor oor en oogen.

In den goeden ouden tijd, werden ze op de dorpen rondom Luik door den herder zelf ingeleid, zoo men zegt. Hij koos de voorzangers onder de braafste jongens en meiskens zijner parochie, en het was een zeer gezochte eer van voorzanger of -zangster gekozen te worden met kerkwijdingdag.

Eilaas! nu en is het zoo niet meer, en dit schoon, kinderlijk, eenvoudig en volksaardig kermisvieren ontaardt al te onzelden en ieder jaar al meer, in de stad bijzonder, tot een losbandig springen en joelen van een uitgelaten en gemeene jongheid, die haar niet en schaamt, op de schoone zangwijzen van hare eerlijke voorouders gedichten te zingen, die vol dubbelzinnige of al te duidelijke gemeenheden zitten. In 1856 al, kloeg de beminnelijke volksdichter zelf: « waarom moet men nu ieder jaar eenige bedronken kerels het lustig spel zien komen bederven, met aan onze liederen wederwoorden bij te dichten van hun gemeen vindsel? Geen moeder of jonge dochter die niet rood wordt van schaamte, als ze deze gemeene gasten hoort. Ik zeg het u zonder beslag : als ik een van de schâbletters was, zou ik deze schavuiten hun kermis leeren vieren in den bak. »

Och! moest de eerzame man nu nog terug komen! Defrecheux was een braaf en edelhertig man, die zijn volk hoogschatte en beminde, en die nooit en vergat dat de christene dichter dubbelen lof en loon verdient als hij zijn volk weet te verheffen, te verfijnen, tot braafheid en tot wijze zeden weet aan te sporen door zijn kunstwerk.

Al wat hij gedicht heeft mag gelezen worden door iedereen, en zijn liederen en rondedansen zitten

dikwijls vol wijsheid en vol pittige raadgevingen, die hij niet voordraagt in een vervelenden preektoon, maar wel op zijn oorspronkelijke, geestige en volksaardige wijze.

Zijn beroemde rondedans « l'Avez-v' veiou passer » is, als vele zijner gedichten, aan de min gewijd.

Hoe kiesch, hoe dichterlijk, hoe bescheiden en fijn hij deze stof weet te behandelen, blijkt uit al zijne « crâmignons » maar voornamelijk uit dezen, zijnen eersteling.

Dit stuk zit zoo vol reine poëzij, vol frissche, kinderlijke gevoelens en maagdelijke schuchterheid dat het u tegenklinkt gelijk een weergalm van de middeleeuwen, als wanneer de kunst, in de verheerlijking der Vrouw en der Maagd, altijd het hemelsch oorbeeld scheen te betrachten, te weten de H. Maagd Maria, die onze onvergetelijke Gezelle, op zijn ouden dag en in zijn frissche grijsheid nog toezong :

O edel herte, o vrije Vrouwe,
die Adam ongeschonden liet,
hoe vuilt, terwijl ik U aanschouwe,
mij 't schoonste dat de zonne ziet!

o Diamant, uit 's Heeren handen
gevallen; dauwdrop, nieuwe en schoon,
daar 's hemels ooge ik zie in branden;
onaangeraakte wereldkroon!

o Middenmaagd, die, van zoo velen,
de schoonste zijt, die om u spelen,
. . . .
(*Rijmsnoer*, 16).

Luistert dan hoe het eerste ontmoeten van twee jongelingen bezongen wordt door Defrecheux, die zijne nog weinig ontwikkelde moederspraak wist te dwingen om klassiek-schoon te klinken uit zijn dichtenden mond.

Ik heb het stuk trachten om te zetten in onze eigene moederspraak en in denzelfden maat- en rijm-

slag als het oorspronkelijke, om een gedacht te geven van het slag van danslied dat de walen *crâmignon* heeten.

Eilaas! ik ondervind na 't herlezen hoe bitterslecht een vertaling van dichtwerk altijd het oorspronkelijke weêrgeeft!

L'avez-v' veiou passer?

(Hebt ge haar zien voorbijgaan?)

Een zondag daar ik bloemen plok in onze wei,
Zoo kwam een' schoone maged en bleef staan bij mij,
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij? (1)

Zoo kwam een' schoone maged en bleef staan bij mij :
« ik liep verloren » sprak ze « wijs mijn weg nu, gij » (2)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

« Ik liep verloren » sprak ze, « wijs mijn weg nu, gij. »
— « Ik breng u seffens verder » zei ik hoofsch en blij. (3)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

« Ik breng u seffens verder » zei ik hoofsch en blij,
en sloeg ze gâ met vreugd, al stappend naast heur zij, (4)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

En sloeg ze gâ met vreugd, al stappend naast heur zij',
heur vel was blanker dan de madelief der wei. (5)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij!

Heur vel was blanker dan de madelief der wei,
heur' oog was blauwer dan ooit zomerhemel zij. (6)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

(1) On dimègn' qui j'copév' des fleurs divin noss' pré
Ji vèïa n'bell' jôn' feie adlez mi s'arrester.
Ha! ha! ha! ha! dihez-m', l'avez-v' vèïou passer?
(2) — « Ji m'a pierdou, dist-elle, aidîz-me à m'ritrover. »
(3) « Jusqu'à pus long, li dis-j', tot dreût ji v'va miner. »
(4) Jé l'louka tot à mi âh' tot rotant so s'costé.
(5) Elle aveut l'pai pus blank' qui l'margarit' des pré.
(6) Ses oûies estît pus bleus qui l'cir d'on joû d'osté.

Heur' oog was blauwer dan ooit zomerhemel zij;
en goudblond haar 'lijk de engelen dat hadde zij. (1)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

En goudblond haar 'lijk de engelen dat hadde zij;
Eens paaschkinds muiltjes pasten wel heur voetjes beî. (2)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

Eens paaschkinds muiltjes pasten wel heur voetjes beî;
Geen grashalm, waar ze stapte, die vertreden lei. (3)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

Geen grashalm, waar ze stapte, die vertreden lei;
ik gaf heur al mijn bloemen en toen koutten wij. (4)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

Ik gaf heur al mijn bloemen en toen koutten wij;
heur stem doordrong mijn hert, ze hooren miek me blij. (5)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

Heur stem doordrong mijn hert, ze hooren miek me blij;
ik dacht niet meer aan scheiden en zoo stapten wij. (6)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

Ik dacht niet meer aan scheiden en zoo stapten wij;
aan d'ingang van 't groot woud, daar bleef ze staan en ... ei! (7)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

Aan d'ingang van 't groot woud, daar bleef ze staan en ... ei!
« ge zijt al ver genoeg en wordt bedankt van mij. » (8)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

— « Ge zijt al ver genoeg en wordt bedankt van mij. »
— « 'k Wou toch nog eenskes praten op een ander tij'? » (9)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

(1) Elle aveut comm' les ang' les ch'vets d'on blond doré.
(2) Elle âreut d'in' pâquett' châssi les p'tits solé.
(3) Nolle hiéb' n'esteut coûkèie wiss' qu'elle aveut roté.
(4) Ji li d'na tot' mes fleurs, nos k'mincît à d'viser.
(5) Si voix m'allève à coûr, j'aveus bon dè l'hoûter.
(6) Et ji rottév' todi, sin songî à l'qwitter.
(7) A l'intreie dè grand bois jè l'vèïa s'arrester.
(8) — « Ji v'rimercih', dist-elle, vos estez lon assez. »
(9) « Ni poreus-j' nin, li dis-je, ine aut' feie vis r'jâser? »

— « 'k Wou toch nog eenskes praten op een ander tij'?
— « Wel, zoo g' er veel aan houdt, dan zoek me 't staat u vrij. » (1)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

— « Wel, zoo g' er veel aan houdt, dan zoek me, 't staat u vrij. »
Ik dorst heur niet mishagen en ... zoo scheidden wij; (2)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

Ik dorst heur niet mishagen en ... zoo scheidden wij;
Heur naam en weet ik niet of waar heur woonsteê zij! (3)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

Heur naam en weet ik niet of waar heur woonsteê zij;
Aan 't wenden van het padje keek ze eens om naar mij. (4)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

Aan 't wenden van het padje keek ze eens om naar mij:
« 'k wil zien of gij komt zoeken » riep ze schalksch en blij. (5)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

« 'k Wil zien of gij komt zoeken » riep ze schalksch en blij;
Verdween toen achter 't hout — hoe eenzaam voelde ik mij! (6)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

Verdween toen achter 't hout — hoe eenzaam voelde ik mij?
Ik weet wel, sinds dien zondag, wat de minne zij. (7)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij!

Ik weet wel, sinds dien zondag, wat de minne zij,
Dien zondag, toen ik bloemen plok in onze wei! (8)
Ha! zegt mij, ha! ha! ha! ging ze u soms ook voorbij?

Dit meesterstukske bevat vijf-en-twintig verschillige rijmreeken! — en daar zit, mijnsdunkens, meer in dan in sommige idyllen die gansche vellen druks

(1) — « Si vos y t'nez baicôp, loukîz di m'ritrover. »
(2) Mi, sogn' di li displair', ji d'va l'le[illegible] 'nn'aller.
(3) Sin qui j'savah' si nom, ni wiss' qu'ell' pout d'morer.
(4) A tournant dè pazai sor mi ell' s'a r'tourné.
(5) Et di s'doûc' voix mi d'ha : « Nos veurans s'vos m'qwîrrez. »
(6) Qwand les âb' m'el cachît, ji m'sinta tot d'seulé.
(7) C'est dispòie ci joù-là qui j'sè çou qu'c'est d'ainmer.
(8) On dimègn' qui j'côpév' des fleurs divin noss' pré.

beslaan. Jos. Demarteau, een fijne kenner, heeft er een prachtige ontleding van geschreven, die de volle weerde van ieder vers doet uitkomen en die eindigt als volgt : « De vroomste en beminnelijkste schilder der Italiaansche middeleeuwen, deze wiens naam terzelfder tijd zijne gelukzaligheid en zijne uitstekende reinheid bediedt; de gelukzalige *fra Angelico,* willende de roemrijke vreugden afschilderen der zalige kinderen Gods bij hunne intreê ten Hemel, en vond niets beters noch doelmatigers om dat uit te beelden als een langen, blijden kringeldans. Deze « crâmignon » ontplooit zijn kronkelende rijen door heerlijkbloeiende boschelkens; ieder bewaarengel houdt den gelukzalige dien hij ten Hemel geleidt bij der hand vast; 't is in den prillen bloeitijd der viooltjes; allen zijn evenwel gekroond met rozen en met lelies; ze dragen gewaden die blanker blinken als de madelief, ze zijn allemaal reiner als het reinste communiekantje, en van hunnen gang mag men ook getuigen : « geen grashalm, daar ze stapten, die vertreden lei. »

Wat ze zingen en weet ik niet; de schilder en kan het ons niet verdietschen, maar 't moet een kuisch lied en tevens een liefelijk zijn! Ik weet evenwel dat Defrecheux' poëzij zou van de lippen der engelen en der hemelingen mogen vloeien zonder ze te ontwijden, want ze bezit deze zeldzame en kostbare verdienste, dat ze niemand kan doen afkeeren van de baan die ons daarhenen moet brengen waar de kringeldansen des Hemels gevierd worden. »

Defrecheux stelde er zijn behagen en zijn roem in, als zedeprediker voor zijn volk, te weten voor de kleine Luiksche burgers en de werklieden, op te treden. Hoe fijn en doelmatig hij dit wist te doen, bewijzen onder ándere de twee volgende stukskes, een lied en eene fabel, die ik uit een heelen reessem

zulker gedichten uitkies, en die mij voorkomen even veel leven en poëzij te bevatten als dezelijke volkswijsheid.

Het eerste heet : « *Li bon conseie.* » (De goede raad).

Een brave, bejaarde vrouw heeft ontdekt dat een jonge weeze, haar gebuurkind en de dochter van hare oude vriendin, een verkeering aangeknoopt heeft die zou kunnen slecht afdraaien voor de onbezonnen weeze, en ze spreekt het meisken aan in dezer voegen :

« Gisteren avond, Marieke, in de weide, heeft Pieter u wijs gemaakt dat hij alle dagen zoo langer zoo meer zin krijgt in uwe groote koolzwarte oogen, in uwen lieven krullebol en uw' hupsche, kleine voetekens.

Stop uwe ooren toe voor al dat gevlei, hij lult u gek over uwe schoonheid.

Ik hoorde hem ook vragen : « denkt ge nog al eenskes aan mij, zeg Marie? Ik zie u toch zoo geren! Ik zal u altijd geren zien! En gij mij ook? Doet uw hert daar zijnen eed op? Och! moest ik u niet meer mogen zien, dan stierve ik maar liever! » — Deze zoete woorden pakten u zoo wonderlijk; ei! geloof ze maar half, arm kind.

Ik stond u te bespieden achter de hooioppers; heel lang hebt ge te zamen gepraat, en vóór ge scheiddet, zag ik Pieter u in zijn armen pakken en hij dorst u wel zoenen. 't En is nog geen tijd, nu, voor zulk geliefflaf, en, ware 't mijn doens, ik en zou het maar veroorloven met den gouden ring aan mijn vinger.

Ik heb uw moeder zaliger toch zoo goed gekend en ik mag u wel raden : mistrouw uw eigen, kind lief, en Pieter zal nog meer van u houden; vrijt onder grootvaders oogen, zoo 'n loopt ge geen gevaar.

Ei! arm weezeke, peis toch, zoo ge slim zijt, dat alle vrijers geen trouwers en zijn.

Marieke was slim en beraden en ze ging niet meer naar de wei; Pieter nam het op zijn' krachten en zag niet meer om; maar hij kwam terug; zijn hert was gevangen. Nauwelijks was de Oostmaand uit of onze jongheden vierden bruiloft. En de schoone weeze sprak, met een hertelijken kus, en heel stillekens tot hare buurvrouw : « Hoe zal ik u bedanken? »

Li neur pan et l' blank' doreie.

('t Zwarte brood en de witte rijstpaptaart).

Aan 't raam van een bakker sprak onlangs een blinkendvette welgedane rijstpaptaart tot het schamele zwarte brood : « Maak u uit de voeten! en rap nog! Ge ligt mij daar te versteken, en 't is uwe schuld zoo de lieden, die over straat gaan, mij niet bemerken. »

— « Mevrouw heeft dan wel geren beziens? » vroeg het zwarte brood droogskes weg.

— « Ge vergeet, wedervoer de taart, dat een leelijke moriaan als ge zijt, gebakken werd voor de nooddruft van ergens 'nen armen duivel van een werkman, terwijl ik zal verorberd worden in een rijkemansherberg en in een gezelschap van groot volk dat mij, onder 't eten, zal bewonderen. Ik wed dat ge niet en zoudt kunnen zeggen uit welk land mijn suiker en mijn rijst herkomstig zijn! Om mij te bakken hebben ze de melk van de koe vandoen en de hennen moeten hare eieren leggen voor mij. En welk verschil van verwe tusschen ons! Een doode zelf zou honger krijgen, kon hij mij zien! Zie dus dat ge u wegscheert van deze eereplaats, ze komt mij toe. »

— « Ik heb u laten babbelen naar hertelust, »

sprak het zwarte brood : « maar g' en hebt nog niet gezegd wien van ons beiden de lieden 't meeste noodig hebben, en dáar zouden we moeten naar beoordeeld worden. Ik weet wel dat men zonder u bijkans geen kermis kan houden; maar men is u gauw beu geëten. Ik heb altijd de eerste stêe in 't schapraai, en men vindt mij smakelijk van 's Zondags tot 's Zaterdags toe; gij voldoet enkelijk iemands begeerlijkheid en ik, ik voed hem die honger heeft. Houd uw gebof om het aan de onnoozelen te verkoopen, want ik weet dat een mensch die verstand heeft, maar en eet om te leven en niet en leeft om te eten. »

Och! wat goede mensch, wat gemoedelijk en vriendelijk hert moet Defrecheux geweest zijn! Hij heeft een wiegeliedje gedicht, -- *tot hossant*, zoo heet het – door J. Dupont, een Luikschen toonkundige op muziek gebracht, en dat wel een der fijnste pereltjes is die er bestaan; ik en durf het niet bederven met het trachten te vertalen. Hoort hoe hij de vreugden van 't vader- en moederschap bezingt in een ander lied *Les èfants* — de kinderen :

Het is Gods eigen beschik : dat in ons levenslente ons hert een ander herte zoekt en al op voorhand meent te ontdekken; nauwelijks vindt ons hert het andere, of 't ligt in last en leed, zoo lang tot het hem bewezen zij dat de liefde twee herten verbindt.

Vòlgt het huwelijk dan, zoo wordt ons geluk waarlijk groot; nog grooter is het als er kinderen komen.

Voor kwalen die ons geen' bate en brengen zijn we teeder, en we mijden ons voor de doornen eens rozelaars die zonder bloemen staat; heeft de zon hem in bloei gezet, zoo lachen we met zijn' stekels en we nijgen over hem om zijn fijne geuren te ruiken.

In 't huwelijk gaat het van 't zelfde : het ondervonden leed wordt licht vergeten als men kinderen heeft.

Men ziet ze toch zoo doodgeren, die schoone engelen met hun' zoo heldere oogkens, met hun' lippekens van rozen die u « vader » of « moeder » zeggen. Maken ze 't u wat lastig, 't is dat hunne ledekens beginnen te ontwikkelen. Och! moge 't huis hun gerucht bewaren opdat wij onze vreugden behouden! Voor hen herinneren we ons 't gespeel der vroegste jaren, herbeginnen we ons leven en worden we weer kinderen.

We trachten beter te worden om hun tot voorbeeld te dienen; wenschen we ons rijk, zoo is het voor hen; we weren zorgvuldiglijk al de steenen uit hunne baan, en als we dit zelf niet en kunnen, dan vragen wij het aan God.

Dan, denkende dat er eens even veel voor ons gedaan werd, zoo beminnen we ook hertelijker ons eigen vader en moeder, dank zij de kinderen.

Defrecheux' gedichten nemen geen hooge vlucht; hij dichtte trouwens voor 't volk alleen en hij was uitermate wars van aanstellerij en pedantenhoogmoed. Maar ze zijn zoo fijn, zoo waar, zoo recht uit het leven gegrepen en uit het gevoelen van de algemeenheid der menschenherten, die gedichten, dat ze een blijvende frischheid zullen behouden voor al wie kiesch van smaak en kinderlijk van hert is.

Somtijds klinkt er in zijn volksliederen een eenigszins romantieke of eerder « sentimenteele » toon, een overdreven gevoeligheid. Maar wie weet niet dat het volk rechts die overgevoeligheid meest waardeert? Als men het wil doen weenen moet het « de moeite weerd » zijn.

En zoo kwam het dat sommige liederen van Defrecheux als daar heeten : *Li charité. — Les orphilins. — Les pauvès âmes. — Tot seu. — Adiè,* enz.; alhoewel ze wat alledaagsch, of wat overdreven en gevoelerig zijn, nog liever gezongen worden door 't kinderlijk volk als zijn fijnste en volmaakste gedichten.

Hoort zijn « Adiè » of lesten vaarwel van een stervenden werkman aan zijn vrouw, een lied dat hij opdroeg aan de werkmansmaatschappij van Sint-Joseph, te Luik :

Adiè — Vaarwel!

Vaarwel, Marie, nu nadert het einde van mijn lange martelaarschap; ik voel het en raad het aan de tranen die ge voor mij verbergt. Morgen zal de zon niet meer schijnen voor mij, en mijn hert en zal niet meer slaan voor u en ons knaapke.

Vaarwel, gun mij een gedacht en een gebeêken, van tijd tot tijd. Vaarwel, ween niet meer, want we zien malkanderen terug in den Hemel! Vaarwel! Vaarwel! tot wederziens bij God!

Aan u heb ik de schoonste dagen te danken die ik op deze aarde beleefde; 'k meende er nog zulke te genieten... de dood stelt er een eind aan. Uwe woorden sterkten mij om mijn kwalen te verdragen; och! hadde ik mogen genezen om u langer te beminnen. Vaarwel...

Verlies den moed niet, want de goede God is een vader die alle lijdende herten aanneemt tot zijn kinderen. Beloof me dat ge een weduwe zult blijven, peis er op dat ge moeder zijt; indien de dood ons scheidt, zoo zal de dood ons weer bijeen brengen. Vaarwel...

Ons knaapke kent zijn ongeluk niet en zit daar alleen te spelen : breng het mij opdat ik hem zegene

en zoene voor de leste maal. God verlenge zijn dagen met al de dagen die Hij mij weigert! Spreek hem dikwijls van mij en bemin hem goed voor ons beiden.

Vaarwel...

Leest nog dit stukske « Les orphilins » (De Weezen) dat, alhoewel wat overdreven van gevoeligheid, tot nog toe, in den Waalschen huiskring, een der liefstgezongen liederen van Defrecheux gebleven is :

't Was kerstnacht en de sneeuw strekte zijn witten mantel als een lijkkleed over de aarde uit. De noordsche bijze scheen te zuchten in de ontbladerde boomen die daar oprezen als spookverschijnsels. Twee heel kleine weezekens stonden voor de poort van een groote pachthoeve, verhaalden hun ongeluk en baden om eene aalmoes in dezer voegen : « om de liefde Gods gunt ons wat kruimelkens van uwen disch en een hoeksken in uwe schuur, want moeder heeft ons verlaten.

« Ze heeft zoo dikwijls geweend als wij haar aaiden en streelden, en eensdaags viel ze in slaap terwijl ze ons een kruiske gaf. Onze gebuurvrouwen kwamen, sloten de luiken dicht in huis, ontstaken een keers en toen namen ze ons meê. We dachten dat we moeder zouden wederzien; men zegt dat twee heel zwarte mannen ze 's avonds zijn komen halen, om ze in haar leste beddeken te leggen : om de liefde Gods, gunt ons wat kruimelkens van uwen disch en een hoeksken in uwe schuur, want moeder heeft ons verlaten. »

Daar klonk een stem en antwoordde : « Scheert u weg van hier en rap! » Dat antwoordde men aan hen die zulken honger hadden en die nog zoo klein waren. Toen gingen ze knielen op de bank van

een houten kruisbeeld dat langs de baan stond, en drongen heel dicht tegen malkaâr. De twee arme kleine engelkens baden en weenden te zamen; hun stemmekens werden allengskens minder hoorbaar en stierven toen gansch uit. Zij vonden 't einde van hun leed aan den voet van 't oude kruisbeeld; de Vader der weezen nam ze bij Hem.

Nooit nochtans en verviel de lieve dichter in liekenszangerij of onhebbelijk gerijmel : zijn uitstekende goede smaak en zijn kunstenaarsfierheid bewaarden hem daaraf.

Ge zult geen enkel stukske, hoe klein of hoe gering ook, bij hem tegenkomen of daar *zit wat in.*

Hij berijmde ook eenige volkslegenden uit het Luikerland, en verheerlijkte, door een gedicht dat ik prachtig vind in al zijne eenvoudigheid, een ouden, uitgedienden soldaat « *li biname Lacroix* » of « den goedaardigen Lacroix, » een brave man, die heel Luik door bekend stond voor zijn liefdadige hulpveerdigheid en die, met zeer luttele middelen, aan vele menschen wist goed te doen.

Al deze gedichten zijn het lezen overweerd en zitten, nog meer als zijn lyrische gewrochten, vol echt- Waalsche eigenaardigheden van woord, wending en zegswijze.

Deze eigenaardigheid, deze smakelijke, gezonde, frissche volkstoon kenmerkt nog 't meest van al zijn kluchtige volksdichtjes, waar tot nog toe, zelfs bij de Waalsche kunstkenners, minder gewag van gemaakt werd; ze zijn nochtans, mijns dunkens, de oprechtste uitdrukking van den Luiker-Waalschen volksaard die tot hiertoe is 'vonden geweest.

Men moet onder de Luiker-Walen geleefd hebben om den aard van dat volk te begrijpen, en om den

ronden, gezonden lach volop te genieten dien Defrecheux' luim verwekt.

Het Luiker-Walenvolk is spotziek, kinderlijk, blijgeestig en luimig; wil men hem lessen geven, zoo mogen deze lessen niet op een droge, koude, levenlooze wijze voorgespeld worden, maar in eenen zegtrant die tintele van geest en van vrijmoedige luimigheid en dan pakken zij.

Een wonder volkske, die Walen! Lichtzinnig als Franschen, in den schijn, wispelturig en veranderlijk, maar in den grond doorgoed, oprecht, warm van hert en zeer goedaardig, en hebbende, ondanks hunne luimige kuren, een grond van diepen, Germaanschen ernst in hun gemoed. Gelijk hun taal half Dietsch en half Romaansch is, zoo is hun aard ook half Fransch en half Vlaamsch. Alhoewel zij in zake van Godsdienst en zedelijke levensopvatting doorgaans veel lichtzinniger te werk gaan dan het Vlaamsche volk, en niet geren de ernstigste levensvragen doorgronden, zoo hebben ze sommige gaven, die opvallend en bewonderensweerdig zijn en die wij, Dietschers, hun mogen benijden. Trouwe gedachtenis en vereering hunner overledene bloedverwanten en vrienden, hooge opvatting van de plichten en rechten van 't vaderschap voornamelijk in hetgeen de deugdzaamheid en de eer hunner dochters betreft, eerbied voor elk eerlijk man en voor het recht van eenieder, hoe arm ook, om meêgeteld te worden in de maatschappij, kloekmoedige en blijde opvatting van het leven, hertelijke hulpveerdigheid jegens elkander, oprechtheid van gemoed, welgemeende hoogachting en bewondering voor al wie uitmunt door buitengewone begaafdheid, doorslaande voorkeur voor verstandelijk en geestig verzet en minachting voor al te zinnelijk genieten, zoo heeten eenige der gaven die den Luikschen volksaard kenmerken en beminnelijk maken.

Spotten en gekscheren doen zij uitermate geren,

die Luiker-Walen, maar hunne spotternij is zelden bitter, zij komt voort uit een geestig en vroolijk gemoed.

Enwel, dat Luiker-Walenvolk zit gansch in de luimige stukskes van Defrecheux; het spreekt er zijn eigen in uit met een gemoedelijkheid, een oorspronkelijke levendigheid, een gezondheid, en een juistheid van klank en kleur die onovertrefbaar zijn en die Defrecheux' werk voor eeuwig teekenen met den stempel der volksaardigheid.

Hij ontzag het niet, de brave, gemoedelijke en ootmoedige man, in den beruchten volksalmanak van *Mathieu Laensberg*, jaarlijks eenige stukskes te stellen die hij met een echte liefde voor zijn volk bearbeidde, en die dan ook de voornaamste aantrekkelijkheid van het volksboeksken uitmaakten.

Laat er mij eenige van opgeven :

Les qwatte fis Aymon.

(De vier Heemskinderen.)

Hannes was met een van z'n maten overeengekomen van eens te zamen uit te rijden op een peerd; ze stelden den dag en betaalden op voorhand hun gehuurde viervoeters : twee bikken die grijnsden van magerheid.

Op den bepaalden dag gaat onze Hannes zijn gezel uitroepen. Wacharme! hij lag ziek te bed en zou dat aangenaam wandelingske derven. Sapperloot! zei Hannes, « en de bikken die betaald zijn! Wat aanvangen om ons geld terug te krijgen? Want ik vrees wel dat ze 't ons niet zullen teruglangen. Kon ik toch een goeden inval hebben!... »

Onze gast denkt wat na, pakt een ellemaat en loopt ijlings naar den peerdenverhuurder, die, zoo ik 't wel voorheb, Leenaard hiet. Zoohaast ze daar Hannes gewaar worden, brengen ze hem de peerden. Hannes neemt zijn ellemaat en begint de peerden te

meten van den steert tot aan den kop; Leenaard meende dat de gast gek geworden was. Toen Hannes gedaan had sprak hij : « nu ben ik gerust, ik zie wel dat ze lang genoeg zijn. » — « Lang genoeg... en waarvoor lang genoeg? » vraagt Leenaard. — De andere antwoordt : « Wij zijn met acht zware kerels en wij hebben ondereen gewed, vier tegen vier, welke van ons het beste de Heemskinderen zouden nadoen (1). » — « Ei! Ei! dat is mij nu een vondste! » schreeuwde baas Leenaard : « gauw de peerden terug op stal, den onnoozelen schavuit zijn geld weêrgelangd en dat hij ergens anders om peerden loope! »

Response di jone feie.

(Antwoord van een jong meiske.)

Een vader zei tot zijn dochter : « zoo ge trouwt, doet ge wel; zoo ge niet en trouwt, doet ge nog beter. » — Zij antwoordde heel fijn : « Ik ben gereed om wel te doen; de andere meiskes, indien ze slimmer zijn, zullen 't wel op haar nemen van nog beter te doen. »

Maar ge moet dat genieten in de oorspronkelijke taal, in den maat- en rijmslag dien Defrecheux, een meester in de rijmkunst, aan zijn vondsten wist te geven :

Response di jone feie.

On père dihéve à s'feie :
« Si ti t'mareie
« Ti fret bin;
« Si t'nel fait nin.
« Ti fret co mi » — Leie (zij)
Responda fèn' mint :
« Ji so prète à fer bin;
« Les autes jônès feies
« S'elles sont pus sûteies
« Poront s'chergî
« Dè fer co mi. »

(1) Die, naar den zeg, met vieren één peerd bereden.

Hinri et s'feume Nanesse.

(Hendrik en Agnes, zijn wijf.)

« Toen ge gisteren thuis kwaamt waart ge gansch stijf gedronken, en ge weet wel hoe mij dat mishaagt », zoo sprak eensdaags de zwarte Nes, een kwade veeg, tot haren man. Hendrik antwoordde : « De gelegenheid maakt dikwijls den dief, en 't was gisteren kermis, doch een ander maal en zal 't niet meer gebeuren. Maar hoe hebt ge gezien, vrouwke, dat ik te veel geproefd had?

— « Och! ik zag het zoo dadelijk », sprak ze, « aan de kleine oogskes die ge miekt. »

Eenigen tijd nadien viel onze Hendrik in eene gelegenheid, toch zoo schoon, dat hij zijn woord vergat en dat hij dronk, dronk, kom, menig glaaske te veel. Terwijlen hij huiswaarts keerde, begon onze drinkebroêr na te denken : « Mijn Agnes is een' sterke, en een' kwade daarbij, en ik moet weêr kleine piepers hebben : wat zal er mij gebeuren, komt ze 't eens te bemerken?... Kon ik, met een' slimmigheid, haar verbergen dat ik gezopen heb, zoo spaarde ik mij, voorvast, heel wat gekijf. Ei... wat goed gedacht valt mij daar in; gelukkige menschen toch, die verstand hebben. »

Daarop kwam onze Hendrik te zijnent binnen, Nes zat al lang op hem te wachten, bezag hem goed en zei : « Wat hebt ge mij toch vandaag? Gij gelijkt op een dullen Sint Gilis zoo groot staan uw vensters opengespalkt. Maak toch wat kleinere oogen! — « Bah! » zei Hendrik « zoo lomp en ben ik niet; ge zoudt weêr veel te gemakkelijk zien, gij, dat ik zat ben! »

Si fat s'batte, on s'battret

(Moet er gevochten, zoo zal er gevochten.)

Leenaard was een goede jongen, die geen' enkele kwade streek in zijn lijf had. Hij had eens 'nen

dienst bewezen aan Pieter, 'nen rijken boer, die om hem te bedanken, Leenaard op den kermismaaltijd noodde. Leenaard ging er heen. Heel 't huisgezin ontving hem zeer vriendelijk. Hij vond daar ook Thomas, een' goê kennis van hem, een eersten guit en onverbeterlijken haarzak. Luistert, en gij zult vernemen of die Thomas ooit één goê streek uit zijn koker gehaald heeft.

Hij riep Pieter, den boer, ter zij en sprak : « Ik meen u te moeten verwittigen dat Leenaard zeer sterk van binnenspelen is; in gansch Luik en vindt ge daarvoor zijns gelijken niet, en ik dorst wel wedden, tien tegen één, dat hij in een enkelen maaltijd een vet kalf van zes maanden zou verdoen. Maar als hij in een gezelschap is, toont hij hem zoo verlegen en zoo beschaamd dat hij er van doortrekt met een hongerigen buik. Hij moet aangehaald worden; haalt hem dus veel aan, en ge zult wel doen; hoe meer ge hem aanhaalt, hoe tevredener hij zijn zal, dwingt hem zelfs... « Ik heb u verstaan en ge zijt bedankt », zei Pieter; « ik, mijne vrouw, mijne kinderen en mijn oude schoonvader, zullen hem aanhalen om te eten en te drinken, zooveel we kunnen. Ik verlaat u, om ze allen te verwittigen eer 't noenmaal opgediend worde ».

Toen trok onze guit naar Leenaard en sprak : « Ik heb medelijden met u, vriendschap; ik denk er nu rechts aan dat ge nooit een goeden eetlust hebt, en dat ge veel gaat afzien hier, gelijk ik zelf; bij die lieden van te lande moet men maar schransen en slampampen; ze laten niet af met eenen aan te halen, en meenen u, zoo doende, te bewijzen dat ze u geren zien ».

— « Wel » zei Leenaard « ik zal mijn best doen, maar ik wil me toch niet ziek eten ».

— « Daarom moet ik u zóó beklagen, vriendschap, ge zult veel moeten binnenspelen om eer te bewijzen aan hunnen disch. Want indien ge weinig

eet, zult ge hen verstoren; voor hen lijkt dat als of ge woudt zeggen : wat voor slechten kost dient ge mij op? daar en is niets bij dat deugt. Om u te bewijzen dat ik waarheid spreek, zal ik u zeggen dat ik hier verleden jaar (klap het niet voort!) 'nen man een pak slagen zag geven, alleen omdat hij, voor 't einde van den maaltijd, dorst beweren dat hij zijn bekomste had.

— « En ze gaven hem slagen? »

— « Met kluppels! »

— « Dat kan ik toch niet gelooven! »

— « Ge zult het misschien straks ondervinden; doe nu wat ge wilt, ge zijt verwittigd ».

Eenige oogenblikken daarna zat men aan den disch, en Leenaard en kon niet laten van nog te denken aan hetgeen Thomas hem gezegd had. « 't Is schoon, zoo dacht hij in zijn eigen, van vriendelijk te zijn, maar de menschen die niet eten, klop geven, dat is toch al te vriendelijk! »

Aangehaald door den zoon at hij twee borden soep; toen twee keeren van 't soepvleesch, ter wille van de moeder; daarna drie keeren van 't gebraad om aan Pieter niet te mishagen. Hij voelde reeds hoe zijn maag vol was en hoe zijn buikske spande gelijk een' trommel, en de maaltijd was maar eerst begonnen! Heel 't huisgezin ging hem te lijf en hij at al voort, tegen wil en dank.

« Toe, Mijnheer Leenaard, een schelleke schapenbout ».

— « Danke u, ik ben nog bediend ».

— « Valt het niet in uwen smaak? »

— « Op mijn ziel, ik vind het heel lekker. »

— « Zoo, gij maakt complimenten? »

— « Die laat ik aan den Franschman! »

— « Toe, dat klein brokske vleesch? »

— « Dank u, dank u. »

— « Dankt als ge 't gehad hebt.

Bij ieder gerecht herbegon het spel, zoo lang

en zoo wel dat, in 't midden van 't noenmaal, Leenaard niet meer blazen kon.

Pieter, de boer, had een gewis stuk vleesch versneden, en wierp er hem een' groote sneê van op zijn bord : « Heere God! » riep de arme sukkelaar : « ik zou het wel opeten maar en kan waarlijk niet meer!

— « En ik » antwoordde Pieter barschweg « ik wil dat ge 't opeet, en ge zult! »

Leenaard voelde den krop in zijn keel schieten van gramschap, en, denkende dat het nog beter was kluppelslagen te krijgen dan te sterven aan een overladen maag, zoo smeet hij mes en vork op zijn vol bord en : « daar! » riep hij : « eet 't op wie wil, en moet er gevochten, zoo zal er gevochten! »

En daarvan komt die spreuk!

I ne transe po Kanifich' Ton

('t Overluiden van Kanifich' Toon.)

Een lijk werd overluid op de parochie. « Zou 't een mijner kennissen zijn? » dacht de onnoozele Barbel in haar eigen. Op drij stappen maar van daar ziet ze een soldaat, die wacht houdt, op en neêr wandelen, en zonder verder te peinzen : « Vriendschap » zegt Barbel « wie wordt daar overluid? » De soldaat, die een Vlaming was, keert hem om naar de sukkel en antwoordt barsch : « Ik kan niet verstaôn. » Zij, de Walin, verstaat : Kanifich' Toon.

— « Kanifich' Toon! ei! 't is de oude Toon! » schreeuwt ze 't uit : « Gisteren kwam ik hem nog tegen. Arme Toon! God hebbe zijn zielke! » En daarop pinkt ze een traan weg.

Hoort dit leste stukske nog dat, met verscheidene andere, bewijst hoe Defrecheux ons, Vlamingen, niet ongenegen was :

Li bon Diu aide bin les Flamints

(God helpt de Vlamingen wel.)

Voordezen hielden Walen en Vlamingen niet veel van elkander. Nu is dat Goddank veranderd. Nochtans vindt ge somtijds nog sommige lieden die een overschot der oude, kwade veete, uit oude, lang vergetene twisten ontstaan, in hun hert bewaren.

Onder 't vrouwvolk bemerkt men dat nog al eens; 't is dan ook niet gemakkelijk een kwaad gedacht bij dat geslacht uit te roeien. Onlangsleden kwam een Eva's dochter 'nen winkel binnen die vol klanten stond, en, haar beurt afwachtende, begon ze te tateren : over den koffie die weêr opgeslagen was, het vleesch dat men niet meer mocht rieken, brood, boter en andere waren die allemaal om 't duurste werden.

— « Laat ons hopen dat de goede God ons mag helpen » zei daarop een oude man, die onze klaagster aanhoorde. En zij, kwaad als een' horzel, antwoordt : « Waarom zou hij ons niet helpen? Hij helpt de Vlamingen wel! »

Zulke lompe uitval doet lachen; maar bedriegt er u niet aan : men lacht met haar die lomp genoeg is om hem te doen, maar met de Vlamingen, en lacht men niet.

Och! hoe menige stonde van vroolijkheid en van gezonde luim en hebben Defrecheux' taalgenooten niet te danken aan den lustigen dichter die zijn volk ten gronde toe begrepen heeft en heel juist wist weêr te geven in deze pittige dingskes, zoo fijn afgewerkt als groot werk, en nochtans zoo frisch en natuurlijk, alsof ze springlevend uit den dichtenden mond van den Luikschen werkman, of van de dikke, gezonde en vroolijke « bottresse » gevallen zijn!

Ik heb eerbied en liefde voor een man die zóó zijn volk bemind heeft en die er zijn blijdschap uit haalde dit volk af te luisteren, na te zeggen en tevens te helpen ontwikkelen.

Wanneer krijgen wij onzen Vlaamschen Defrecheux eens! Een dichter, die de schatten van poëzij die, nog onaangeroerd, in de ziel van ons Dietsch volk berusten, weet te ontdekken en ten klaren te brengen in zingend-klingend volkswoord, in kinderlijk-eenvoudig en hertelijk volksgevoelen, in volksaardige frischheid en gezonde waarheid!

Het leven van Nicolas Defrecheux was, gelijk zijn werken, eenvoudig, edel en deugdzaam.

Ziethier eenige bijzonderheden over hem die wij meest alle te danken hebben aan zijn eigen zoon, den achtbaren heer Joseph Defrecheux, den dienstveerdigen onder-boekbewaarder der Luiksche Hoogeschool.

Nicolas Defrecheux werd geboren in de voorstad Sint-Leonard bij Luik, den 10 van Sprokkelmaand 1825. Hij was de eerste mannelijke spruit van twee oude Waalsche geslachten die zoo na als uitgestorven waren; ook werd hij bijkans aanbeden door zijne ouders. Zijne moeder dorst het kind nooit aan vreemde handen toevertrouwen. Eensdaags dat ze uitgegaan was met haren man, vond ze, bij hare thuiskomst haren lieveling die, heel betraand, op zijne moeder zat te-roepen. Dit ontroerde de goede vrouw zoodanig dat ze de gelofte deed nooit meer uit te gaan vooraleer haar zoon de leerzen zou aanhebben. En ze hield haar woord, ondanks het tegenstribbelen van haren man, die dan ook, op een gewissen dag, den kleinen gast bij zijne moeder bracht met hooge leerzen aan de beentjes, en haar zoo van hare belofte ontdeed. Toen zijn zoontje, die op zeer jeugdigen

leefdtijd en bijna zonder onderwijs had leeren lezen, al een kleine knaap geworden was, nam zijn vader hem dikwijls meê als hij op bezoek ging. Zoo had het kind de gelegenheid, om het eerste glas Bourgonjewijn te proeven. Weinige dagen nadien, bij een huisfeest, kreeg de kleine snaak een glaasje Bordeauxwijn, maar toen hij den drank geproefd had, trok hij een scheef gezicht en stiet hij zijn glas weg, zeggende:

« Ik wil dezen wijn niet; ik drink liever dien van den lesten keer, die is warm zonder gewarmd te worden op het vuur ». Zoo wist hij reeds de kenmerkende deugd te schatten van den Bourgonjewijn, den lievelingsdrank der oude Luikenaars, dien een andere Waalsche dichter, *Joseph Lamaye* bij name, heel net bezongen heeft.

Toen de knaap nog wat gegroeid was, werd hij om zijn zachtmoedigheid, zijn vriendelijke manieren en zijn wakkeren geest, tot misdienaar gevraagd door de heeren geestelijken der parochie. Zijne oudste zuster was tot de eerste H. Communie toegelaten en de kleine « Colas » zou ze ook geren gedaan hebben; hij vroeg het aan den herder, die hem antwoordde dat dit onmogelijk was, vermits hij nog maar negen jaar telde, 't en zij dat de Bisschop hem die gunst wilde toestaan. Eenige dagen daarna kwam de Bisschop zijn herderlijk bezoek doen in de kerk van Ste Foi, en de kleine misdienaar nam de gelegenheid te baat en bad Zijne Hoogweerdigheid zelf om de verlangde gunst.

De bisschop ondervroeg den kleinen man en, hoogst tevreden over zijne antwoorden, vergunde hij hem 't gevraagde.

Defrecheux deed zijne klassen in de school van meester Libert, de beste van de stadswijk daar zijne ouders woonden, en bezocht toen beurtelings het College van Wezent, het Sint Quirinuscollege van Hoei en 't stadscollege van Luik. Eindelijk ging hij naar de Luiksche Hoogeschool, waar hij 't maar kon bren-

gen tot het tweede studiejaar der « Ecole des Mines » omdat ondertusschen zijn vader, die eene zinkgieterij bestuurde, te Luik, ziek gevallen was.

Defrecheux moest zijne studies afbreken tot zijn groot spijt, en werd ambtenaar in de groote zinkgieterijen van Moresnet, op de Duitsche grens.

Hij verbleef daar maar twee jaren, teruggeroepen zijnde naar Luik, om daar zijn vader, wiens toestand verergerd was, te vervangen in het ambt dat hij niet meer kon waarnemen. Die twee jaren verblijf met de werklieden hadden hem nochtans zoo bemind doen worden van hen, dat men hem twintig jaar later te Moresnet nog niet vergeten had.

In Meert 1848 verloor hij zijn braven vader, en zag toen gedurende eenigen tijd nog al veel af om zijne moeder met haar talrijk huisgezin bij te staan.

Maar hij had goede vrienden, die hem hertelijk ter zijde stonden, te weten *Felix Chaumont* — die ook een eigenaardig Waalsch dichter geweest is — en *Toussaint Radoux*, den huidigen bestierder der Luiksche Hoogeschool van Toonkunde. Het eensgezind drijmanschap kwam dikwijls te zamen en bracht dan de aangenaamste stonden door met te keuvelen over kunst en letteren; 't was in dien tijd dat Defrecheux zijne eerste dichtoefeningen deed; ze waren in 't Fransch en werden nooit uitgegeven. Hij was ten dien tijde ook lid van een liefdadig genootschap zijner parochie en onderhield de vriendelijkste betrekkingen met de geestelijken van Ste Foi. Somtijds ging hij zelfs met hen wijsgeerige redetwisten aan. Eensdaags was hij bezig met de gedachtenis van Socrates te verdedigen tegen een der heeren kapelaans, die hem kwam te zeggen : « Beweert wat ge wilt, Colas, maar Socrates heeft zijn geloof verzaakt toen hij dien haan deed slachten vóór zijne dood ».

« Wat had hij wel moeten doen » wedervoer de geestige Defrecheux « om zijn plichten jegens God te vervullen? Zoudt ge misschien begeeren dat hij eene Mis hadde doen zingen? »

In 1851 trouwde Defrecheux met een bakkersdochter en nam, tegen wil en dank, den stiel van zijn schoonvader over. Den 23 van Zomermaand 1854 liet hij in het dagblad « Journal de Liège » zijn treurlied *Lèyîz-m'plorer* verschijnen dat hem van den eersten slag aan 't hoofd der Waalsche dichters stelde. Een vurige bewonderaar van dat lied zond hem, uit Verviers, eenen brief met deze enkele thuiswijzing op: « aan den dichter van *Lèyîz-m'plorer* » en de brief kwam dadelijk in Defrecheux' handen. Dit lied werd op meer dan twintig duizend afdruksels getrokken en iedereen kende het weldra.

Vele jaren later werd Defrecheux 's nachts, op straat, eens aangedaan door twee zware kerels die hem zijn geld wilden rooven. Maar een der kerels, den dichter herkend hebbende, sprak tot zijn gezel: « laat hem los, 't is Defrecheux, die 't liedeken van « *Lèyîz-m'plorer* » gemaakt heeft!

Toen hij bekroond werd voor zijn danslied « *L'avez-v' veïou passer?* » vroeg een bakker, die het had hooren zingen, naar den naam van den dichter. Men antwoordde hem: « 't is een bakker, gelijk gij ».

« Wel, dat geloof ik nooit, » antwoordde de man « want als de bakkers van Luik bijeenspanden, zouden ze nog geen' twee reeken kunnen dichten van zulk schoon lied ».

Nu, Defrecheux was dan ook geen bakker van herte, en hij had een onverwinnelijken weerzin van zijnen gedwongen stiel.

Hij dichtte en droomde liever dan bakkersrekeningen te maken, maar zijn verduldig gemoed en de troost der dichtkunst zelve hielden zijnen moed op.

In 1860 werd hij, op zijn aanvraag en zonder de minste moeite, want hij genoot toen al een welverdiende vermaardheid, tot schrijver van den Rector der Luiksche Hoogeschool benoemd, en een jaar later werd hij apparitor in dezelfde Hoogeschool.

Nu was zijn wensch volbracht: van te kunnen leven voor zijn geliefde dichtkunst, en 't is tusschen

die jaren en 't jaar zijner dood, dat hij — maar steeds langzaam aan en met zwaren arbeid — 't grootste deel van zijn werken dichtte.

Hij was een der medestichters en der ijverigste leden van de « Société liégeoise de littérature wallonne » eene maatschappij die, in de eerste tijden ten minste, veel goed werk verricht heeft en het stichten eener Waalsche letterkunde bevorderde.

Hij besteedde ook geren zijnen tijd aan Waalsche folklore en hielp een merkmeerdige verzameling van Waalsche spreuken opstellen, las, met de pen in de hand veel werken die over zedeleer handelden en schreef er duizende spreuken en gedachten uit over; hij beoefende ook met veel genoegen — wat nog al wonderlijk voorkomt bij een dichter als hij was — de wiskunde.

Nicolas Defrecheux overleed godvruchtig te Herstal, den 26ⁿ van Wintermaand 1874, aan de gevolgen van een beroerte, en hij werd onder een ongemeenen toeloop van volk begraven.

« Het is onmogelijk voor ons » zegt Picard, in de levensbeschrijving van den braven dichter « hier eene gebeurtenis te verzwijgen die voorviel op 't einde van den kerkdienst. Na een heerlijk voorspel liet de orgelist eensklaps aan het volk, dat den tempel vervulde, eenige der zangwijzen hooren waarop de liederen van den geliefden dichter gezongen werden. Al de aanwezigen werden daar zoo hevig door ontroerd dat velen in tranen uitbarsten ».

De lieve dichter werd begraven op 't kerkhof van Robermont, te Luik, in den grafkelder van zijn eigen gezin, en geen het minste gedenkteeken staat tot nog toe op het graf van den grootsten vinder van 't Walenland, alhoewel *Simonon* en anderen, die oneindig onder hem staan als dichters, het hunne al lang hebben.

Er is in deze laatste tijden veel spraak geweest van den dichter een gedenkteeken op te richten dat hem weerd zij.

Er werd zelfs een prijskamp gehouden onder de

Waalsche beeldhouwers voor het schoonste ontwerp, en de voorworp van den beeldhouwer *Joseph Rulot* van Luik werd bekroond door het berek.

In dezen voorworp zit veel kunst; ongelukkiglijk zal deze verheerlijking niet overeenkomen met den stillen, christelijken, kuischen aard van 's dichters werken. Ook hebben vele Luikenaars, op het afraden van Mr Jos. Demarteau, den hoofdopsteller der « *Gazette de Liége* », die nochtans een der vurigste bewonderaars van den dichter is, hunne bijdragen aan 't berek ontzegd, zoolang totdat de voorworp gewijzigd zij. En het noodige geld schijnt maar niet te willen komen.

Defrecheux zelf, moest hij terugkeeren, zou zulk gedenkstuk weigeren.

Indien hij meest van allen bijgedragen heeft door zijne werken om de Waalsche spraak te verheffen tot een letterkundige taal, zoo heeft hij ook gewrocht in een christelijken en wijzen zin en er altijd naar gestreefd om zijn volk te veredelen.

Nooit zou hij de kunst hebben misbruikt om er een middel van volksbederf af te maken — wel neen, hij!

Vele volgelingen van hem zijn hem onweerd onder opzicht van zedelijkheid, en die schoone Waalsche letterkundige beweging dreigt van langs om meer te vervallen tot eene naäping van Parijsche bedorven- en goddeloosheid.

Indien wij, christene Dietschers, de grootste belangstelling koesteren voor het ontwikkelen van eigen leven bij onze Waalsche broeders, zoo moeten wij betreuren dat er onder hen zoo bitter weinig gevonden worden die Defrecheux' hooge en edele opvatting van den roep des Volksdichters verstaan.

God betere 't, en mogen wij weldra, onder de zoo talrijke beoefenaars der Waalsche taal eenen nieuwen Defrecheux begroeten!

AUGUST CUPPENS, pr.

Loxbergen.

CHRISTELIJKE ICONOGRAPHIE.

I.

CONOGRAPHIE, afgeleid van de Grieksche woorden *eikoon :* beeld en *graphein :* schrijven, beteekent letterlijk niet meer dan beeldschrift of beeldbeschrijving en inderdaad zult gij, een woordenboek opslaand bij iconographie, niet veel anders vinden dan dat dit de wetenschap is, die zich de kennis van beelden, te leeren uit hunne attributen, symbolen of emblemen, ten doel stelt.

Naar deze wijze opgevat, laat zich die kennis samenvatten in een uitvoerigen catalogus — en er bestaan er zoo — van alle denkbare voorwerpen met daarachter de vermelding der figuur die er bij behoort. Voor de christelijke iconographie wordt dit dan een lijst van attributen, van uiterlijke signalementen, indien gij wilt, der heiligen. Slaat gij nu in zoo'n ezelsbrug b. v. het woord sleutel op, dan zult gij vinden, dat met een sleutel in de hand werden afgebeeld : de apostel Petrus, omdat Christus hem de sleutelmacht verleende, de bisschop Servatius van Maastricht, wien door Petrus zelf, naar de legende, een sleutel werd gegeven als teeken van zijn welgevallen, de maagd en martelares Cunera, omdat zij het huishouden bestierde van een heidenschen koning te Rhenen, enz., enz.

Maar gij voelt, dat dit alles al zeer oppervlakkig

blijft en u ten slotte maar weinig verder brengt tot het verstaan der beelden, die gij onderzoekt.

Denk u dat gij voor de kathedraal van Chartres staat en den zin wilt bevroeden van de honderden en honderden figuren, dáár gebeiteld aan de drie portalen, stel u voor dat gij geduld genoeg hadt om met behulp van een woordenboek al deze personen te identifieeren — zoudt gij dan meenen in wezenlijk begrip vooruit te zijn gegaan? Mij dunkt dat juist dán eerst het besef in u goed wakker zou zijn geworden, dat gij er *niets* van begrijpt. Waarom hier de apostelen, ginds de profeten, waarom hier de H. Modesta, ginds Maria... niet waar het innige begrijpen bleef nog verre.

Gij ziet dus, dat deze uiterlijke herkenningskunst, die men gevoegelijk de attributiek zou kunnen noemen, weinig baat.

Er moet dan ook aan de iconographie, wil zij van waarde zijn, eene andere taak worden toegeschreven en het is over deze dat ik een en ander wensch mede te deelen.

Christelijke iconographie wensch ik te noemen de wetenschap, die ons leert verstaan wat de christelijke kunst heeft afgebeeld. En om het belang daarvan te doen inzien, zal het noodig zijn, dat ik begin u over die kunst zelf te onderhouden.

II.

De christelijke kunst is op de eerste plaats een gedachtekunst. Zij stelt zich wel ten doel de voortbrenging van het schoone, doch alleen om met de schoonheid te bereiken het onderwijzen. Wat de H. Gregorius van de wandschilderingen in de kerken heeft gezegd, dat zij nl. de sprekende boeken zijn, waaruit wie niet lezen kan, verneemt wat hem te weten noodzakelijk is, ditzelfde kan getuigd worden

van alle voortbrengselen der christelijke kunst. Beelding eener Leer mag dus haar werking worden genoemd.

Hieruit volgt onmiddellijk dat zij is een gemeenschapskunst. De christelijke Leer is toch niet het inzicht van een enkele, noch richt zich tot één individu, maar zij is het aan alleen gelijkelijk gegeven en door allen gelijkelijk aan te nemen onderricht over het wezen der dingen.

En zoo wordt het begrijpelijk, dat de christelijke kunst niet werd geboren uit den scheppenden geest van enkele genieën, maar ontstond uit de verlangens en met de medewerking van heel een volk.

Het hart der middeleeuwsche menschen had een sterke aspiratie naar zijn God en die in alle individuen ontkiemde neiging openbaarde zich in hun kunst. De Gothieke kathedraal, dat is de samenvatting van heel het menschelijk kunstvermogen, werd gebouwd door de menigte.

Er zijn ontroerende bijzonderheden bekend, die verhalen hoe in die schoone tijden geen mensch tevreden was, vóór hij zijn deel had bijgedragen tot den opbouw eener kerk, die hij beschouwde als een deel van zijn leven, als een deel ook van zijn bezit.

William Morris heeft het fraai en goed gezegd: (1) « Well, I myself am just fresh from an out-of-the-way part of the country near the end of the navigable Thames, where, within a radius of five miles, are some half-dozen tiny village churches, every one of which is a beautiful work of art, with its own individuality. These are the works of the Thames-side country bumpkins, as you would call us, nothing grander than that... The more you study archaeology the more certain you will become that I am right in

(1) *Art and the Beauty of the Earth*, p. 12.

this, and that what we have left us of earlier art was made by the unhelped people. Neither you will fail to see that it was made intelligently and with pleasure. »

Gij voelt hoe hiermede de christelijke kunst wordt afgescheiden van de klassieke en de moderne, en zich aansluit bij de Egyptische, de Boeddhistische en een deel der Mohamedaansche kunst. En het is ook duidelijk, dat waar tot het verstaan der genoemde materialistische kunsten de zuiver materieele beschouwing voldoende is, d. w. z. slechts rekening behoeft te worden gehouden met de voorstelling, bij de christelijke kunst zoowel de voorstelling als het voorgestelde, de afbeelding als het afgebeelde voor een recht begrip beide moeten worden gekend.

Ik beweer dus dat men zeer goed de Venus van Milo kan beoordeelen en begrijpen, zonder te weten dat dit beeld eene bepaalde godin voorstelt (1), maar dat men onmogelijk de figuren in den tympan van de westfaçade te Chartres naar den eisch kan waardeeren, indien men niet vooruit wist, dat hier een triomfeerende Christus, omringd door zijne evangelisten, is afgebeeld.

Men kan Rembrandt's Nachtwacht met volle recht bewonderen, zonder te weten dat deze schilderij het korporaalschap van Banning Cock heeft te vereeuwigen — getuige zekere zenuwachtige dame, die er den triomf van het protestantisme in zag — maar ik zet het u genoegen te nemen met de fresco's van *Spinello Aretino* in de San Miniato bij Florence, indien men ze u als schilderij wil doen genieten, zonder u met hun doceerende strekking bekend te maken.

(1) Men is het er zelfs niet over eens, dat dit beeld Venus voorstelt en nog onlangs beweerde Reinach, dat het een Amphitrite is, de vrouw van Poseidoon.

III.

Gij ziet dus, dat voor het verstaan der christelijke kunst een intieme bekendheid met den aard harer voorstellingen broodnoodig is (1).

Waar zij ontbreekt, ziet men de zonderlingste interpretaties ontstaan. Zoo vond Dupuis, de beruchte auteur van de *Origine de tous les cultes,* in den plint van het middelste portaal voor den westgevel der Parijsche Notre Dame, de 12 teekenen van den dierenriem en haastte zich natuurlijk dat te exploiteeren als een nieuw bewijs, dat de zonnedienst tot in de 13^e^ eeuw had bestaan, de zonnedienst, die immers — volgens hem — ook de oorsprong was van het Christendom.

De zodiakteekenen zijn daar inderdaad, maar vergezeld van figuren, die verschillende bedrijven weergeven en de iconographie leert ons dat dit, zeer vaak voorkomend, samenstel van afbeeldingen den menschelijken arbeid verzinnelijkt. Elke maand heeft zijn teeken, maar ook zijn eigen werk en dit geheel van moeilijke bezigheden, geplaatst in de onmiddellijke nabijheid van den Christus en het Laatste Oordeel, leert hoe dat werk, aan God geofferd en door Hem geheiligd, den mensch wel een last is, doch een zoete last, die heerlijke belooning vindt. En dat dit geene fantastiche uitlegging is, wordt bewezen door de woorden der middeleeuwsche schrijvers zelf. Rupert de Tuy geeft te verstaan, dat de arbeider, in deze beelden het moeizame werk herkennend, waartoe hij zijn leven lang gedoemd is, bij den aanblik van het

(1) Het gebrek aan begrip van haar dieper zin is goeddeels oorzaak geweest van de langdurige minachting der Gothiek : « Un bâtiment d'ordre gothique » — schreef Montesquieu — est une espèce d'énigme pour l'œil qui le voit; et l'âme est embarrassée comme quand on lui présente un poème obscur. » Zie hierover de belangwekkende studie van J. Corblet in de *Revue de l'Art Chrétien*, t. 3 (1859).

Christusbeeld er aan herinnerd wordt, dat hij niet vergeefs arbeidt. En Honorius van Autun, verdere toepassingen makend, zegt, dat de mystieke ziel, bij het aanschouwen van dezen jaarkring, bepeinsde dat de tijd de schaduw is der eeuwigheid; terwijl Sicardus van Cremona overweegt, dat het jaar, verdeeld in 4 jaargetijden en 12 maanden, een beeld van Christus zelf is, wiens leden de 4 evangelisten en de 12 apostelen zijn.

Inderdaad vindt men in Parijs boven elk der maanden een der apostelen. Zoo wijzen dus de getuigenissen van tijdgenooten ons den goeden weg en behoeden ons voor dwaasheden als de geciteerde van Dupuis of — om een ander te noemen — van Lenoir, die in de twaalf maand-voorstellingen der kathedraal van Kamerijk niet meer of minder zag dan.... de twaalf werken van Hercules!

Wil men voor dergelijke dwalingen bewaard blijven, dan is het eenige middel de voorlichting van tijdgenooten der kunst, die men bestudeert. De aard van het werk van den christelijken kunstenaar brengt mede, zooals wij zagen, dat hij op de eerste plaats niet zijn eigen denkbeelden afbeeldt, maar die welke gemeenschappelijk zijn aan de menschen te wier midden hij leeft. En zoo ligt het dan voor de hand de beeldende kunst te verklaren uit de literatuur en dus, waar het de kerkelijke kunst der middeleeuwen geldt, te rade te gaan bij de oude kerkelijke schrijvers.

Dit schijnt op het eerste gezicht, een bijna onmogelijke arbeid, want geene literatuur is zóó omvangrijk als deze. Maar — zooals een bevoegd beoordeelaar gezegd heeft — « wanneer men eenmaal kennis heeft gemaakt met deze auteurs, wanneer men heeft onderzocht de werken van de Bijbelcommentators, de liturgisten, de encyclopedisten, dan bemerkt men al spoedig dat zij, onophoudelijk, elkander herhalen. »

En het is toch ook wel begrijpelijk, dat men in

tijden, waarin schriftelijke mededeelingen moeilijk en boeken zeldzaam waren, waarin de denkbeelden slechts zeer langzaam verbreiding vonden, meende een verdienstelijk werk te verrichten met een verkorting te maken van een beroemd boek, het substantieele van verschillende befaamde verhandelingen bijeen te voegen of zelfs, bijna zonder verandering, het werk van een groot Leeraar te reproduceeren.

In de bloeitijden der middeleeuwsche maatschappij kende men geen literaire eigenliefde en schrijversijdelheid : het was immers al te duidelijk dat een doctrine niet het eigendom was van wie haar verklaarde, maar gemeenschappelijk van de Kerk. Een boek schrijven was in die dagen tot zekere hoogte een werk van barmhartigheid verrichten, door, hoe dan ook, de waarheid aan zijn naaste te verhalen.

Zoo wordt het begrijpelijk hoe wij ook bij Nederlandsche dertiend'eeuwsche auteurs telkens vermeld vinden, dat zij geen eigen werk leverden, maar een vertaling en zich op origineelen beroepen, zelfs waar zij ongetwijfeld oorspronkelijk zijn : het gold als een aanbeveling niet de voortbrengselen van eigen geest, maar die van anderen, ouderen en wijzeren, te verbreiden.

Maar nu is het ook duidelijk, dat de geheele schat van middeleeuwsch gedachteleven ten slotte is terug te vinden in enkele uitgebreide werken, meest uit de 13e eeuw, die het résumé zijn van al wat in de voorafgaande eeuwen van het Christendom door de meest gezaghebbenden was te boek gesteld.

Inderdaad vindt men alle Bijbelcommentators samengevat in de *Glossa Ordinaria* van Walafridus Strabo, de geheele Liturgie in het *Rationale Divinorum Officiorum* van Durandus, geest en methode der oude preeken herleefd in den *Speculum Ecclesiae* van Honorius van Autun. De gewijde- en heiligengeschiedenis, zooals ze in die dagen werd opgevat, is beschreven in de *Historia Scolastica* van Petrus

Comestor en de *Legenda Aurea* van Jacobus de Voragine, de wereldlijke geschiedenis in den *Speculum Historiale* van Vincentius Bellovacensis. De geheele middeleeuwsche natuurkennis werd geresumeerd in den *Speculum Naturale,* zooals men de geheele moraal in de *Summa* van Thomas Aquinas, of de verkorting daarvan : den *Speculum morale,* terugvindt (1).

De studie van deze boeken, die ons worden aangewezen door de voorliefde die de middeleeuwers zelf er voor koesterden, leidt ons binnen in heel de gedachtenwereld van hun tijd en geeft ons het onfeilbare middel aan de hand te verstaan wat zij in hun plastische kunst hebben willen zeggen.

IV.

Er valt natuurlijk niet aan te denken hier een gedetailleerd overzicht te geven van heel den rijken schat van voorstellingen, die de christelijke kunst ons aanbiedt. Ik zal mij daarom bepalen tot algemeene opmerkingen, die een inzicht geven in het systeem der iconographie, en deze aan enkele voorbeelden toelichten.

---

(1) Het kan zijn nut hebben hier er op te wijzen, dat wij een goed deel dezer literatuur in het middelnederlandsch bezitten. Durandus en Strabo zijn daarin, meen ik, niet vertaald. Toch kan, voor de liturgie, gewezen worden op Boek II, Cap. LI tot LIV van Boendale's *Lekenspieghel* en op het mooie boekje : *Die bediedenisse vander missen. De Historia Scolastica* werd door Maerlant vertaald en uitgebreid in zijn *Rijmbybel,* de *Speculum Historiale* in zijn *Spiegel Historiael* met de vervolgen van Philip Utenbroek en Lodewijk van Velthem (gedeeltelijk naar andere bronnen). De *Speculum Naturale* van Vinc. Bellovacensis nam bijna geheel een ander werk, *De Naturis rerum* van Thomas Cantimpratensis, op en daar Maerlant dit laatste heeft vertaald in zijn *Vander Naturen Bloeme,* niet zonder ook den Speculum te benutten, kan men ook dat werk vrijwel bij hem leeren kennen.

Van de *Legenda Aurea* eindelijk, bezitten wij eene vertaling in het *Pasionael of Guld·n legende,* sedert 1478 herhaaldelijk gedrukt.

Ook de *Middelnederlandsche Legenden en Exempelen,* onlangs door Dr. C. G. N. de Vooys uitgegeven, zijn voor de iconographie van belang.

Zoo valt dan, op de eerste plaats, er op te wijzen, dat de christelijke kunst het karakter draagt van een schrift, een door den tijd en het gebruik gewijd teekenstelsel, dat men kennen moet om den zin ervan te verstaan.

Men heeft dus te weten, dat de vertikaal achter het hoofd geplaatste nimbus heiligheid aanduidt, maar diezelfde nimbus met een kruis er in : goddelijkheid.

Voor andere onzichtbare dingen, feiten en eigenschappen zijn evenzeer teekens aangewezen. Een zegenende hand, met een kruisnimbus omringd, uit de wolken komend, duidt op goddelijke tusschenkomst, is een beeld der Voorzienigheid. Kleine naakte kinderen, naast elkaar in de plooien van Abraham's mantel of in zijn schoot geschikt, beteekenen het eeuwig leven.

Moeten dingen uit de zichtbare wereld worden voorgesteld, de kunstenaar is daartoe in staat zonder landschap- en natuurstudie, zonder een uitvoerigheid die de aandacht maar zou afleiden van de hoofdzaak. Concentrische gegolfde lijnen verbeelden den hemel of wolken, evenwijdige lijnen duiden water, de zee of een rivier aan, een stam met twee of drie groote bladeren is een boom en voldoende aanwijzing, dat het tooneel op de aarde is. Een toren met een poort er in zal een stad zijn; een engel, op de tinnen daarvan, bewijst, dat de Stad der Steden, het hemelsch Jerusalem, bedoeld wordt.

Maar ook tot in verdere détails laat dit teekensysteem zich uitwerken. De voornaamste personen, die telkens weer voorkomen in de christelijke kunst, hebben vaste typen. De H. Petrus b. v. heeft krullend haar, een korte baard, boven op het hoofd een tonsuur; Paulus daarentegen is van voren kaal en draagt een langen baard. Joden hebben vast een konischen hoed op.

Moeten voorvallen worden afgebeeld, dan alweer laat deze grammatica zich gelden. Onder het kruis

b. v. staan aan Christus' rechterhand de H. Maagd en de Speerdrager, aan zijn linker de H. Johannes en de sponsdrager.

Het belang van dit hieroglyphisch karakter der christelijke kunst valt in het oog. Ontstaan in een tijd, toen de kunst nog niet in staat was met andere middelen uit te drukken wat zij zeggen wilde, gaven deze teekens later, toen men ook wel zonder zulke hulpmiddelen de gewenschte expressie bereiken kon, aan de gewijde tafereelen de bekoring van het oude, het onveranderlijke, het traditioneele.

De beeldhouwer van « le beau Christ d'Amiens », verstond het wel Liefde en Majesteit in den Christuskop te laten spreken, maar al vond hij geen plaats voor den nimbus, hij versmaadde toch noch het traditioneel gebaar, noch het Boek, noch slang en draak onder Christus' voeten, als teekenen, die den aanschouwer er aan herinnerden, dat dit de God was van heden en verleden, de onveranderlijk Zijnde.

Het traditioneele behield in de kunst het grootsche, omdat het haar als onpersoonlijk maakte. Zoo is het mogelijk dat werk uit den goeden tijd, zelfs van een blijkbaar middelmatig artiest, toch altijd iets diepzinnigs en ontroerends heeft, dat in latere kunstwerken wordt gemist. Al was de uitvoerder zwak, de ziel van een gansche schoone maatschappij bleef toch blinken zelfs in de gebrekkige vormen, die hij schiep.

Een tweede karaktertrek der christelijke kunst, waarop ik wil wijzen, is haar onderworpenheid aan de wiskunde. Plaats, schikking, symmetrie en getal hebben op de iconografie een allerbelangrijksten invloed.

Om te beginnen is het door de beeldende kunst te versieren gebouw zelf, de kerk, aan een bepaalde ligging gebonden : haar lengteas gaat van het oosten naar het westen en de vier armen van het kruis, dat haar grondslag is, wijzen dus naar de vier hemelstreken. Het oosten, waar de zon opgaat, die licht

en warmte, die leven brengt : de ware plaats dus voor het Altaar.

Het westen, is er voor aangewezen de plaats te zijn, waar het Laatste Oordeel wordt afgebeeld, zoodat de ondergaande zon dit groot tafereel van den laatsten avond der wereld verlicht.

Maar het noorden, de streek van gure koude en duisternis, is dan ook vanzelf bestemd het Oud Verbond te verzinnelijken, den tijd vóór de Verlossing, zooals het zonnige en warme zuiden uitteraard aan het Nieuw Verbond gewijd moet zijn.

Is aldus de plaats reeds van invloed op den aard eener voorstelling, de schikking is niet minder belangrijk. Hier wijst de hierarchie den weg.

De rechterzijde is een eereplaats, een hoogere gaat boven een lagere. En zoo krijgen wij b. v. eene verklaring voor de groepeering der vier, de evangelisten verbeeldende, dieren om den Christus van den westgevel te Chartres : de mensch (Matheus), de adelaar (Joannes), de leeuw (Marcus), de os (Lucas) zijn in die volgorde geplaatst naar de uitmuntendheid hunner natuur.

En hoever men deze schikking doorvoerde, valt alweer te zien te Chartres : in de rechter nis van het zuiderportaal, die geheel gewijd is aan de Belijders, heeft men deze heiligen in de geledingen gerangschikt in de volgorde van leeken, monniken, priesters, bisschoppen en aartsbisschoppen, terwijl een heilige Paus en een keizer op den top zitten.

Van nog grooter invloed echter is de symmetrie.

De twaalf apostelen vonden voor den middeleeuwschen geest evenwicht door hen tegenover de twaalf profeten of twaalf patriarchen te stellen : de ruiten der Kathedraal van Lyon vertoonen deze drie twaalftallen. Algemeener nog is de samenvoeging der vier evangelisten met de vier groote profeten (Isaïas, Ezechiel, Daniel en Jeremias) en alweer in Chartres vindt men, door een stoutmoedige samensmelting van de

beginselen schikking en symmetrie, de vier evangelisten afgebeeld, zittende op de schouders dezer vier profeten, waarmee dan dus gezegd was èn dat de evangelisten hun steun vinden op de profeten èn dat zij van een grootere hoogte, dus verder zien, dan dezen.

Zoo vond men ook voor de 7 deugden een symmetrische antithese in de 7 vrije kunsten.

Dergelijke combinaties doen zien hoe groote waarde men hechtte aan het getal en inderdaad heeft men de geheele middeleeuwen door aan de getallen zekere kracht toegekend. Deze, zeer zeker aan Grieksche filosofen ontleende, beschouwing laat zich reeds uitgewerkt bij Augustinus aanwijzen, als hij b. v. zegt : « De physieke en de moreele wereld zijn gebouwd op eeuwige getallen. Wij voelen, dat de bekoorlijkheid van den dans schuilt in den rythme, d. i. een getal : maar de schoonheid-zelf is een cadans, een harmonisch getal ».

Zoo komt men er toe aan elk getal zekere innerlijke waarde toe te schrijven en vooral de in den Bijbel voorkomende getallen met eerbied te overwegen. Dat er, over het geheel genomen, eenheid is in de middeleeuwsche getalinterpretaties, bewijst dat zij meer waren dan fantasieën en een vast systeem ten grondslag hadden.

Ziehier een paar voorbeelden.

Drie, als cijfer der drieëenheid, wijst de ziel aan, naar haar voorbeeld geschapen, en is aldus symbool van al het geestelijke. Vier, het getal der elementen, wordt het cijfer van het aardsche, van al wat uit de combinatie der elementen is gevormd.

Zoo krijgt de vermenigvuldiging van 3 met 4 den zin van de stof doordringen van den geest, wordt 12 het getal der Kerk, wier taak dit is, en wier Leer ook door 12 apostelen aan de wereld verkondigd werd.

Op dezelfde wijze duidt 7 de samenvoeging aan van het geestelijke en het stoffelijke, wordt dus het ware cijfer voor al het menschelijke. Zeven in aantal zijn daarom de trappen des levens, enz.

Acht, één meer dan de grens van het menschelijke, is het getal van het eeuwige leven, symbool van de opstanding. En de doopvont, die den mensch den weg doet opgaan van het eeuwig leven, omdat de doop, die den mensch van de erfzonde bevrijdt, als het ware eene eerste opstanding is, de doopvont is, gedurende bijna geheel de middeleeuwen achthoekig. Een studie van Saintenoy, die een groot aantal doopvonten uit alle landen, van de 11[e] tot de 16[e] eeuw gemaakt, onderzocht, wees 67 achthoekige doopvonten aan, naast 32 ronde (ook de cirkel is immers een beeld der oneindigheid) en een klein getal van anderen vorm, die blijkbaar geene esoterische waarde had.

Een derde karaktertrek der christelijke kunst is haar symbolisme. Christus, die zoo dikwijls in parabelen sprak, leerde hoe wij bij het zien van een ding aan een ander moeten denken.

Zien wij de vijf wijze maagden aan Christus' rechterhand en de dwaze aan zijn linker, dan zullen wij bedenken dat zij de uitverkoren en de verworpen zielen voorstellen, en dat zij ieder vijf in aantal zijn moet ons leeren, dat de begeerlijkheden der vijf zinnen de verdoeming, en de vijfvoudige inwendige contemplatie de zaliging brengen.

Zien wij de naar de vier hemelstreken vlietende stroomen van het paradijs, dan moet ons dit herinneren aan de vier evangelisten, die als zoovele weldoende rivieren de golven der doctrine door de wereld hebben gevoerd.

Het Oude Testament wordt op deze wijze figuur van het Nieuwe. Melchisedech, priester en koning, met wijn en brood, die hij aan Abraham aanbood, afgebeeld, zal doen denken aan dien anderen priesterkoning, die brood en wijn aan zijne apostelen gaf.

Dit denkbeeld vooral is in de middeleeuwen van een vruchtbare werking geweest. Want deze z. g. n. typologische schriftuuropvatting ligt ten grondslag

aan zeer vele monumenten, waarvan echter het meest bekende en beminde de *Biblia Pauperum* is, eene verzameling van bijbelsche tafereelen, zóó geplaatst, dat eene voorstelling, ontleend aan het Oude Testament, steeds gevolgd wordt door eene uit het Nieuwe Verbond, waarvan zij het type, de vóórafbeelding is.

Overal vindt men zulke reeksen : gebeeldhouwd aan de gevels der kathedralen, geschilderd op de wanden of in de ruiten, geteekend in boeken. Nog in de vijftiende eeuw behoorden deze serieën tot de meest geliefde onderwerpen der kunst en zij werden dan ook al spoedig in hout gesneden en door den druk vermenigvuldigd.

Zijn echter al deze symbolen nog vrij doorzichtig, moeilijker wordt de interpretatie, naarmate de kunstenaar, die ze vormde, diepzinniger en verfijnder was.

Zoo vinden wij den voluut van een bisschoppelijken kromstaf in den vorm van een slang, die een duif tusschen zijn tanden houdt en het zou niet gemakkelijk zijn dit naar den eisch te begrijpen, indien een paar latijnsche verzen op den staf gegraveerd, ons niet zeiden, dat dit het vermaan tot den herder is : « verberg den eenvoud van de duif onder de voorzichtigheid van den slang. »

Op een muurschildering, vroeger te Gorinchem, vindt men den verrezen Christus voorgesteld met eene roos op iedere hand, en de verklaring daarvan zou bezwaarlijk vallen, indien wij niet een hymne van Bernardus kenden, waarin « de heilige handen met rozen gevuld » worden begroet en die rozen beeld der uit de wonden vloeiende bloeddroppels blijken te zijn, hetzelfde beeld dus, dat Vondel zeggen deed :

« De schoonste roode rozen bloeien
Op geenen Griekschen berg, o neen,
Maar op den Kruisberg, hard van steen,
Daer Jezus' hoofdquetsuren vloeien. »

De voorbeelden dezer symboliek zouden nog oneindig te vermeerderen zijn, maar om het karakter te doen kennen, is het aangehaalde reeds genoeg.

V.

Het is noodig hier ten slotte te waarschuwen tegen overdrijving, want, verleid door den onmiskenbaar zeer symbolisch aangelegden geest der middeleeuwen, heeft men vaak symbolen willen zien in dingen, die een eenvoudig decoratieve bedoeling hadden.

Wanneer men op den omgang van een der torens der Parijsche Notre-Dame staat en om zich ziet, vindt men zich eensklaps in een andere wereld, aan alle kanten omgeven door grijnzende monsters: griffioenen, adelaars, leeuwen, draken, paarden, allerlei zonderlinge, de eigenschappen van verschillende dieren in zich vereenigende, beesten staren van rondom op den eenzamen beschouwer. Zijn ook deze allen symbolen? Scherpzinnige geesten hebben die hybridische wezens ontleed naar hunne bestanddeelen en toen, gewapend met een grondige kennis der dierensymboliek, de beteekenis ervan verklaard. Maar zij vergaten, dat die wezens, slechts zelden van zóó dichtbij te zien zijn; dat men van de straat af hun typen niet kan onderscheiden en dat zij dus, indien zij een leer verkondigden, slechts zouden preeken voor de ijle luchten en de vogels.

Zij vergaten ook, dat de eenvoudige leek toch niet hun enorme kennis van symbolen heeft bezeten, dat dus ook daarom een zoo duistere en zoo gecompliceerde verzinnebeelding doelloos zou zijn. En ook hier alweer kan een tijdgenoot dier wonderlijke kunst ons voor dwaling behoeden. Bernardus toch, hij, die in al zijn werken zich zoo diepzinnig mysticus toont en die bijna altijd sprak in symbolen en figuren, schrijft aan een zijner vrienden: « Wat beduiden toch die belachelijke monsters in

de kloosters, wat beteekenen die vuile apen, die wilde leeuwen en monsterlijke centauren? Wat moeten die wezens, die half mensch en half dier zijn, die gevlekte tijgers?... Hier ziet men een viervoeter met slangenkop, ginds een dier dat van achteren paard en van voren geit is... Mijn hemel, als men niet bloost over zulke dwaasheden, laat men dan ten minste de kosten betreuren... »

Dit laatste zullen wij zoo vrij zijn den heilige niet toe te stemmen : de middeleeuwsche fantaisie heeft ons daarvoor te veel fraaie sculpturen van groote decoratieve waarde in deze monsters nagelaten, maar wij kunnen des te geruster besluiten geen diepzinnigheden te zoeken, waar een man als Bernardus blijkbaar slechts grillen eener speelsche fantaisie zag.

De vergelijkende kunsthistorie geeft ons hier trouwens dikwijls een voldoende verklaring.

Een deurmontant als die te Souillac, gevormd uit elkaar verscheurende dieren, kan ons niet langer verleiden tot symbolischen uitleg — men zou er den struggle for life in kunnen zien — wanneer wij hem vergelijken met Angelsaksische miniaturen, waarin dit een allergewoonst ornamentaal motief is, stammend uit den vóórchristelijken tijd en daarbij bedenken dat ook in Frankrijk Engelsche zendelingen werkzaam waren en dat onder de in 796 door Alcuinus naar Tours geroepen Engelsche monniken evengoed miniaturisten zullen zijn geweest als onder de Iersche apostelen van ons vaderland. In een vensteromlijsting als die van Aulnay herkennen wij gemakkelijk dezelfde afkomst.

Wat de plantornamenten betreft, waarin men ook al symboliek heeft willen vinden, het zal niet noodig zijn in onzen tijd, die de studie der natuur voor ornamentale doeleinden weer goeddeels in eere zag hersteld, te verklaren dat de veelvuldige varieteit van bloem- en bladmotieven slechts het aanzijn te danken heeft aan een krachtig streven naar frisch en

oorspronkelijk ornament. (1) En er is dunkt mij dan ook alle reden het eens te zijn met Emile Male, die zijne studie over de middeleeuwsche symboliek besluit met de woorden : « Voor de theologen der middeleeuwen was de natuur een symbool. Soms hebben zij hun wereldbeschouwing den kunstenaars opgedrongen en lieten hen enkele werken maken waarin elk dier de waarde van een teeken heeft. Maar die zijn zeldzaam. Meestal bevolkten de beeldhouwers naar hartelust de kerken met planten en dieren. Zij kozen die vormen louter als kunstenaars, maar met het vage idee, dat de kathedraal de wereld in het klein is en dat al Gods schepselen daar in kunnen voorkomen. »

VI.

In een der hoofdstukken van zijn Notre-Dame de Paris, zegt Victor Hugo : « Au moyen âge le genre humain n'a rien pensé d'important qu'il ne l'ait écrit en pierre. »

En terecht : de kathedraal is een boek. In Chartres komt dit het volledigst aan den dag, bijna al wat de middeleeuwen dachten en wisten zien wij er voorgesteld. De kathedraal van Chartres is de zichtbaar geworden gedachte en haar tienduizend geschilderde en gebeeldhouwde figuren vormen een eenig geheel.

Door de beelden en ruiten der kerk trachtte de middeleeuwsche clergé de geloovigen een zoo groot

(1) Ik kan toch niet nalaten hier te wijzen op de fraaie bladzijde van Viollet-le-Duc (*Dict. de l'Arch.* — t. V, p. 488) : « Quand il s'agit d'ornements, ils ne veulent plus regarder les vieux chapiteaux et les frises romanes : ils vont dans les bois, dans les champs; ils cherchent, sous l'herbe, les plus petites plantes; ils examinent leurs bourgeons, leurs boutons, leurs fleurs et leurs fruits, et les voilà qui, avec cette humble flore, composent une variété infinie d'ornements d'une grandeur de style, d'une fermeté d'exécution qui laissent bien loin les meilleurs exemples de la sculpture romane » etc.

mogelijk aantal waarheden te leeren. Zij voelde zeer goed de kracht der kunst op onbedorven en kinderlijke zielen. Voor de groote massa der ongeletterden, voor de menigte, die noch psalter noch missaal bezat en die van de christelijke leer slechts onthield wat zij er dagelijks van zag, moest men het denkbeeld verstoffelijken. In de 12[e] en 13[e] eeuw werd de leer tot vleesch, zoowel in de personen der geestelijke drama's, als in de beelden der portalen. Zóó schiep de christelijke gedachte zich, met een wonderbaar vermogen, krachtige organen. « De kathedraal is een steenen boek voor de onwetenden, dat door de drukkunst langzamerhand onnoodig is geworden. De zon der Gothiek gaat onder achter de reuzendrukpers van Mainz. »

VII.

Ik heb het niet zonder belang geacht deze inleiding (1) van een in het voorjaar in eene architectenvereeniging gehouden voordracht onder de oogen der lezers van dit tijdschrift te brengen, omdat de christelijke iconographie ook voor de hedendaagsche kerkelijke kunst van groot gewicht is.

Te zamen met de orientatie, meen ik dat het de juiste toepassing der iconographische beginselen is, die de kunst in dienst der kerk haar oude waardigheid goeddeels hergeven kan.

« Evocatief van groote emoties » is de symbolische beteekenis der kathedraal door een modern kunstenaar genoemd. Ik heb er slechts bij te voegen dat ditzelfde getuigd kan worden van elke goedgebouwde en wel-versierde katholieke kerk.

(1) Gedeeltelijk bewerkt en vertaald naar het uitmuntende boek van Emile Male : « *L'Art religieux du XIIIe siècle en France.* » — Paris, Ernest Leroux, 1898.

Want de pronk van beeldhouwwerken, noch het kleurig kleed van muren-bedekkende schilderingen of mozaïeken, noch de luister van gefigureerde vensters — die in hun volkomen samenstel inderdaad wel tot kathedralen zullen beperkt blijven —, zijn wezenlijk noodzakelijk om uitdrukking te geven aan de gevoelens en gedachten die het kerkgebouw heeft te verkondigen.

Simpele teekens kunnen hetzelfde zeggen als omvangrijke beeldenreeksen. Of hebben de catacomben ons niet geleerd diepzinnige Leergeheimen in eenvoudige symbolen neer te schrijven, heeft de Visch niet voor veler geslachten oogen Christus-den-Verlosser vertoond en het Lam de gedachte gewekt aan het Laatste Oordeel, zoo goed als de gebeeldhouwde drama's in de westfaçaden van Chartres, Bordeaux, Poitiers en Bourges dat deden?

Met geringe middelen is de geloovige ziel te ontroeren en simpele figuren kunnen onderwijzers zijn.

Men vergist zich, indien men meent dat alleen de kathedralen steenen boeken zijn geweest. Voor ons is hun taal meer verstaanbaar en haar schoonheid heeft haar beter beschermd tegen schennis dan de eenvoud van dorpskerken het vermocht. Daarom kennen wij bijna uitsluitend de iconografie der hoofdkerken.

Maar dat ook de geringste plattelandsparochiekerk eertijds haar systeem van zinnebeelden bezat is zeer waarschijnlijk, dat zij het hebben *kan* staat zeker.

Wil men een voorbeeld van eenvoudige, maar systematische kerkversiering uit het verleden, de vroeg-vijftiend'eeuwsche gewelfbeschilderingen der kerk te Stedum (prov. Groningen) geven er een.

De kerk is op kruisvormigen grondslag gebouwd en de aaneensluitende gewelfvakken van schip, choor en kruispand vormen dus evenzeer een kruis. De

meest westelijke travee nu zal de profeten hebben afgebeeld, aankondigers van den Messias; het gewelf over het tweede juk vertoont de apostelen, die Zijn leer alom verkondden, en bloemen en muziekinstrumenten der ornamentale omgeving begroeten die blijde boodschap. Vier musiceerende engelen, omringd door symbolen der zonde, bazuinen dat Christus de zonden der wereld verwon en de menschheid verloste, arm en rijk, groot en klein : hier verbeeld door Adam en Eva, een kroon en een bisschopshoofd.

Boven de viering vertoont het welfsel Johannes den Dooper, wijzend naar het Lam, dat in de choorwelving zijn passende plaats heeft gevonden. En in het transsept vinden wij, links, door jagers vervolgde monsters, die de Zonde wederom verzinnelijken, gelijk wij, rechts, waarschijnlijk, den triomf der deugden hadden gezien, als de schildering daar niet vernietigd was. (1)

Wat ik het treffendst vind in deze reeks van schilderingen, is dat zij een geheel geeft, een systeem. Zij is als een compendium der christelijke wijsheid, een beeld van het Verlossingswerk : profetisch, historisch en filosofisch.

En is het niet juist dit wat aan de hedendaagsche kerkversiering mangelt : het vaste plan? Tal van symbolen en vele heiligenbeelden vindt men ook thans in onze kerken, maar al heeft elk daarvan afzonderlijk natuurlijk zijn goeden zin, het geheel is niet een wel-overwogen samenstel, niet een logische synthese, maar veeleer de toevallige agglomeratie van om allerlei redenen — particuliere devotie van een schenker, voorkeur van een pastoor enz. enz. — bijeengebrachte voorwerpen.

---

(1) Zie : *De Kerk te Stedum*, door C. H. PETERS, in den *Groningsche Volksalmanak voor 1899*. Ik wijs ook op de typologische gewelfbeschilderingen der kerk te Naarden.

Het kerkgebouw is daardoor minder welsprekend geworden, zijne versiering werkt verwarrend in stede van onderwijzend, en zin en begrip voor het voorgestelde gaan bij de leeken verloren.

Wat vervolgens de iconografie ons leeren kan is de noodzakelijkheid van priesterlijke hulp bij het ontwerpen en uitvoeren der beeldreeksen, die een kerk hebben te volmaken.

Het behoeft wel geen betoog dat de heerlijke versteeningen van het Dogma, die de Fransche kathedralen te aanschouwen geven, niet kunnen zijn geworden, zonder de voorlichting van bekwame theologen. En er zijn ons dan ook documenten bewaard, die aantoonen, dat de opzet van een middeleeuwsch kunstwerk door een priester werd gemaakt en de uitvoerder zich verbond daarvan niet af te wijken.

Thans maakt men ons heiligen met kruisnimbi — het teeken der goddelijkheid — en durft men zelfs om een schip, dat de Kerk verbeelden moet, eenen nimbus aanbrengen, terwijl de nimbus toch, blijkens zijn oorsprong en traditioneel gebruik, alleen bij personen kan worden toegepast, hoogstens om voorwerpen, die een persoon symboliseeren (het Lam b. v.).

Dergelijke verkeerdheden zouden het begrijpelijk kunnen maken, dat het symbolisch karakter der christelijke kunst niet meer in eere wierd gehouden.

Nog niet lang geleden heeft een jong kunstenaar, bij het ontvouwen van een plan tot propaganda voor katholieke beginselen door prenten, voorop gesteld, dat men symbolisme zou hebben te vermijden. Ik kan daarin slechts zien miskenning van een goed beginsel der christelijke kunst, gevolg waarschijnlijk van een afkeer, ontstaan door het misbruik, thans van symboliek gemaakt.

Reeds op het tweede concilie van Nicea is de leiding der Kerk bij religieuse voorstellingen verplichtend gesteld en tot de Hervorming — gedurende

den bloeitijd dus der christelijke kunst — hebben de artisten die gaarne aanvaard.

Het Concilie van Trente (sessio XXV) verklaarde ook : « nemini licere ullo in loco vel ecclesia, etiam quandolibet exempta, ullam insolitam ponere vel ponendam curare imaginem, nisi ab Episcopo approbata fuerit. »

En aan deze bepaling, die, zonder gezonde ontwikkeling van kunst en verbeelding in den weg te staan — immers met bisschoppelijke goedkeuring innovaties toelatend — de groote waardij der traditie hoog houdt, is het zeker niet ongepast hier te herinneren.

Het zal dus — ziedaar wat ik in dit opstel heb willen bepleiten — der christelijke kunst grootelijks ten goede komen, indien men voortaan bij bouw en versiering eener kerk wederom als vroeger een vast plan van iconografie opmaakt, zich daarbij houdt aan de door eeuwen lange betrachting geheiligde tradities en de voorlichting inroept van een bekwaam theoloog.

Tot hoe goede resultaten dit leiden moet bewijst de nieuwe Haarlemsche kathedraal van Sint Bavo, waar, door de samenwerking van den kunstzinnigen vicaris-generaal van het Bisdom, Mgr. Callier, met den architect en de uitvoerende kunstenaars, het steenen gebouw levend geworden is door symbolen en de muren naar waarheid gezegd kunnen worden sprekend te zijn. (1)

Maar het kan niet genoeg herhaald worden, dat ook de eenvoudigste kerkbouw aan het betrachten der iconografische beginselen groote waardij ont-

(1) Zie het fraaie boekje van M. A. Thompson, R. K. Pr. — *St Bavo de nieuwe kathedrale kerk van Haarlem.* — Haarlem, Henri Coebergh, 1898. Naar Alberdingk Thijm's heerlijk werk *De Heilige Linie* zij hier ook plichtmatig met nadruk verwezen en ten slotte herinnerd aan het boekje van H. J. M. Everts : *Onze Kerken.* Roermond, M. Waterreus, 1895.

leenen kan. En als een gelukkig teeken des tijds, wijs ik daarom op het goede voorbeeld, dat het dorp Sloten (bij Amsterdam) geeft met zijn nieuwe kerk, waarvan in het weekblad *Sint Bavo* (1) geschreven werd :

« Deze kerk, opgetrokken naar de plannen van den architect Jan Stuyt, wordt uit zeer bescheiden middelen tot stand gebracht. Door den aannemer H. R. Hendriks werd ze aangenomen voor de som van *f.* 49.890,—.

Het is echter het streven, ondanks de beperkte fondsen, naar middeneeuwsche zede, in het samenstel van bouwkundige vormen de diepere beteekenis uit te drukken, die krachtens de hoogere wijding de grondslag is van het kerkgebouw.

Maar al te veel toch wordt met ongewasschen handen aan den arbeid getogen, en, waar nog zeer onlangs in het openbaar het recht van bestaan der symbolische beteekenis in onze dagen vlakweg geloochend werd, kan het zijn nut hebben erop te wijzen, dat de christelijke iconographie haar toepassing kan vinden, ook al heeft men niet, zooals de Fransche kathedralen, een heirleger van beelden en rijke velden met weelderige ornamentiek te zijner beschikking. »

Mocht dit schoon voorbeeld toch navolging vinden (2) en aldus ook van de hedendaagsche kerkgebouwen weer getuigd kunnen worden wat de groote Alberdingk Thijm van de tempels der middeleeuwen heeft gezegd : « de geschiedenis der Kerk en des Lands, de getijden voor den veldarbeid, de voorbeelden ter christelijke beoefening aller maatschap-

(1) Zie het nommer van 17 Juni 1900 (jaarg. III, blz. 375).

(2) Het hier betoogde laat uitteraard wat er reeds goeds gedaan is aan systematische kerkversiering ongemoeid — gelijk, omgekeerd, die weinige goede dingen slechts de uitzonderingen zijn, die den regel bevestigen. De beschilderingen der kerk van Rolduc (waarover men kan lezen *De Katholieke Illustratie*, Jg. 1899-1900 N° 27-29) en in de kapel der E. E. P. P. Redemptoristen te Roermond mogen hier als exemplair worden herdacht.

pelijke plichten, eene encyklopedie der wetenschappen, werden door de kerken, in- en uitwendig, ter overweging geboden — boven en behalven de praxis der Kerk, hare feitelijke bediening der sakramenten, die de belangrijkste omstandigheden des levens op geheel bijzondere wijze heiligen. »

JAN KALF.

Amsterdam, September 1900.

SIR THOMAS MORE.

GRAUW, blauw en rood. Grauwe muren met witte reflexen. Daartegen 't gloeiend rood van fluweel — de kolders welke de krijgsknechten dragen, die ernstig, zwijgend op hun speren staan gebukt.

Een teerblauwe nevel rust donszacht op de grijze torens en in de ruitjes spiegelt zich rood de zon.

't Is middag bijna op Tower-Hill (1).

---

(1) De *Tower* (Toren), een van de oudste en interessantste Londensche gebouwen, dankt zijn ontstaan aan *Willem den Veroveraar*, hoewel volgens sommigen reeds door de Romeinen op diezelfde plek een sterkte was gesticht. Het is een kasteel van zeer onregelmatige structuur, dat niet volgens een vooraf gemaakt plan werd opgetrokken, maar in den loop der eeuwen telkens bij gebouwd, waardoor het geheel met zijn zachtgrauwe steenen en grillige lijnen een des te schilderachtiger indruk maakt. Toegang gaven in den ouden tijd vier groote, in het water neerdalende poorten, waarvan men er drie slechts van de rivierzijde naderen kon : *Irongate* (de IJzeren), *Watergate* (de Water), *Traitorsgate* (de Verraderspoort), de laatste werd alleen voor misdadigers of van misdaad beschuldigden gebruikt. *Lionsgate* (de Leeuwenpoort) waardoor men nu het gebouw betreedt, voerde naar de menagerie, die in het begin van 1800 naar de diergaarde is verplaatst. Het gebouw, dat door een diepe gracht (*moat*) is omgeven, die in het begin der vorige eeuw werd gedempt, heeft vroeger ook voor paleis gediend, maar is vooral in de geschiedenis berucht door de vele grooten en hooggeborenen, die er, vooral in de oorlogen van de Rozen en onder de Tudors, gevangen gezeten en geleden hebben op het schavot. Al naarmate de twee takken van het huis Plantagenet (Lancaster en York) de Katholieken, de Anglicanen of de Puriteinen, de teugels voerden van het bewind (gewoonlijk alleen om aan een gril van den soeverein te voldoen) zijn hier onthoofd, hetzij in de gevangenis zelf, hetzij in de groene grasplek van *Tower-Hill :* de schoone, jonge en geleerde *Lady Jane Grey*, de koningin van één dag en haar echtgenoot *Lord Guildford Dudley*, de *Hertog van*

Eentonig dreunt de stap van de wachten, die heen en weêr loopen — heen en weêr, met de nerveuse eentonigheid van gevangen dieren, achter de zwarte gaping van *Traitorsgate.*

Soldaten staan in reien geschaard, onbewegelijk staan ze daar als zuilen, en alleen hun onrustige oogen zwerven tusschen 't lage eiken poortje onder den *Witten Toren* (1) en het uurwerk van *Beauchamp's Tower* heen en weer.

Lang, als de pooten van een groote spin, kruipen de wijzers voort over de gouden plaat.

In de verte, achter *Watergate,* waar de gele rivier, moede, traag haar drabbige golven voortstuwt, ontstaat een ongewoon gewoel op het water.... vlug als vogels naderen twee kleine booten met het koninklijk Penoen van Engeland en kleurige, glinsterende draperieën versierd.

Ze schieten langs het water voort en landen onder aan den zwaren trap van graniet.

Met statigen stap verwijdert zich de Gouverneur van den Tower, een oude man in een *cassock* (2) van blauw fluweel en daalt de vochtige treden van *Watergate* af om drie *Gentlemen* de hand te reiken. Alle gekleed in de kostbaarste stoffen; een heraut van wapenen roept hunne namen af :

Clarence, broeder van Edward IV, *de Graaf van Arundel,* oudste zoon van den Hertog van Norfolk, *Sir Thomas More* en *Fisher, Anna Boleyn* 2[de], en *Catharina Howard,* 5[de] gemalin van Hendrik VIII, *Thomas Cromwell,* graaf van Essex, de ongelukkige, hoogbejaarde *Gravin van Salisbury* en nog een onnoemelijk aantal anderen, wier namen minder belangrijk in de geschiedenis zijn.

Het paleis wordt nu nog enkel als arsenaal en kaserne gebruikt en men bewaart er de Engelsche kroonsieraden (Regalia).

(1) De verschillende *Enclosures,* (binnenhoven) van 't gebouw zijn door torens : de *Bell* of Klokketoren, *Bloody,* de bloedige, *Beauchamp* (spreek uit Bietsjem) en *White Tower,* den Witten toren enz. omgeven, waarvan de laatste het eerst werd gebouwd.

(2) Een halflang gewaad voor een man, meestal van fluweel of zijde, ongeveer van denzelfden vorm als de wapenrok van herauten.

Milords van Norfolk, Gardiner en Master Cromwell (1).

Langzaam, statig bestijgen ze de treden.

Dan, als de eerste op zij is gehaald, nadert de tweede boot met twee, in wijde kleêren gehulde gestalten.... de eene, klein, tenger, onuitsprekelijk bevallig in mollige beweging (2). Groot, reusachtig bijna en indrukwekkend de andere (3). Met kletterende schreden beklimt hij de trappen.

De wachten ontblooten eerbiedig het hoofd.

Met plechtige bewegingen nemen de gestalten een plaats achter de soldaten in.

---

(1) Aan deze drie, in hooge gunst bij den koning staande personen, dankte Morus naast Anna Boleyn zijn gevangenname en dood. De *Hertog van Norfolk*, de eerste Pair van 't Rijk, hoewel staande aan de zijde der Katholieken en Morus persoonlijk niet ongenegen, behoorde echter tot het groot aantal van hen, die den koning *schoenen naar de voeten gaven* en nadat hij vergeefs beproefd had om den kanselier, tot zijne, de *veilige* zienswijze over te halen, stemde hij, hoewel met tegenzin, voor zijn dood. *Gardiner* een hooggeplaatst prelaat en als zoodanig Pair van 't rijk en met den edelman gelijk staande, bezorgde den koning met hulp van *Cranmer* zijn scheiding van Catharina van Arragon en heeft in dit geval een zeer lage rol gespeeld.

Cromwell, natuurlijk niet de latere *Olivier*, maar de staatssekretaris van Hendrik VIII, was een der verachtelijkste dienaren van den boozen vorst. Uit lagen stand geboren, had hij zich door allerlei kuiperijen hooge waardigheden weten te verwerven. De koning maakte hem Graaf van Essex en zijn rijkdom, die hij grootendeels aan het plunderen van kloosters dankte, was buitengewoon. Hij maakte zich bij het geheele volk gehaat omdat hij uit staatszucht en nooit uit overtuiging, om beurten heulde met alle partijen, mits het de partij was die bovendreef. In 1540 echter haalde hij zich wegens zijn bemoeiingen voor het vierde huwelijk van den koning (met Anna van Cleef), het misnoegen van den veranderlijken despoot op den hals.

Beschuldigd van ketterij, verdrukking en uitzuiging, werd hij in 1540 in den Tower onthoofd.

(2) *Anna Boleyn of Bullen*, de 2[de] gemalin van Hendrik VIII en de moeder van Elisabeth, haatte den kanselier en drong aan op zijn dood toen Hendrik hem nog wilde sparen, gedeeltelijk omdat hij katholiek was, maar hoofdzakelijk omdat hij zich tegen de scheiding had verzet.

(3) De koning was volgens de meeste geschiedschrijvers een reusachtig groote en bizonder krachtig ontwikkelde man. In zijn jeugd moet hij zeer schoon zijn geweest, hoewel het bekende Holbeinportret hiervan geen sporen vertoont.

De twee Pairs en Cromwell plaatsen zich op een kleine tribune, de vermomde gestalten mengen zich onder 't volk.

En weer sluiten zich de deuren van Watergate, ratelend dalen ze neer uit het steenen gewelf.

Maar eer ze geheel zijn neergezegen op de zware, ijzeren pinnen, schiet een klein notedopje — een schuitje als kinderspeelgoed, geheel met zwarte zeilen omfloersd voor den trap.

Een man springt er uit en klopt zacht, onhoorbaar bijna tegen de poort.

Een van de wachters die wat heeft gedraald, zich schuilhoudend achter de andere soldaten, daalt haastig weer de treden af en opent de poort slechts halverwege, juist hoog genoeg dat een kleine gedaante er vlug als de gedachte door kan glippen. Dan vaart het bootje weer weg met zijn eenzamen roeier en de jonge vrouw, die van het hoofd tot de voeten in rouw gehuld is, volgt den wachter, die nu zijn plaats onder *Guards* (1) weer inneemt en haar met zijn statige, zware gestalte bijna geheel aan het oog onttrekt.

Men hoort de stilte.... Als een benauwing daalt ze op de zielen van de toeschouwers neer.

De trage wijzers kruipen voort. Dan, langzaam, met een akelig, angstig wachten tusschen elken slag, bonst de torenklok twaalf malen en tegelijk opent zich een kleine deur.

Blauw, grauw en wit. 't Is of de hemel lager gedaald is; als een groote turkoois rust hij op de muren, wit-blank blinkend nu in het licht van de groote zon, die een enkele straal als een speerpunt doet vallen op 't gebogen hoofd van een geboeiden man.

Hij is nog niet oud, maar zijn lange haren zijn

(1) Wachten.

zilvergrijs en hangen laag neer onder het kleine kapje, dat slechts even zijn vriendelijk, hoog voorhoofd bedekt.

Zijn lange, magere gestalte is in een wijden, fluweelen tabbert gewikkeld en licht gebogen leunt hij op zijn stok.

Even blijft hij staan in de poort en zijn goedige, grijze oogen zien naar den hemel op. Als adelaarsoogen kijken ze recht in het licht; dan wendt hij ze af en blikt om zich heen, en éven slechts wankelend zet hij den voet op 't lichtgroene gras van Tower-Hill.

Een troepje gewapenden treedt op hem toe en schaart zich vóor en achter hem in processie. Voor hem een van de *Beefeaters* (1) in roode *corduroy* (2), met de platte baret en de hooge laarzen met slappe, gele kappen... en een andere gestalte geheimzinnig, geheel in 't zwart, in een kleed dat laag neerhangt over de voeten, het hoofd, het aangezicht geheel bedekt door een puntige kap. Door twee openingen glinsteren gloeiend de oogen.

Hij draagt op den schouder een kleine bijl, waarvan het scherp naar den gevangene gekeerd is.

Als ze zich voortbewegen, langzaam... als wilden ze gaarne traag gaan... o zoo gaarne heel, heel traag gaan... rijzen er twee zachte kreten uit de toeschouwers op... 't klinkt even als de kreet van twee vrouwen, maar 't wordt onmiddellijk in het nauw beschrijfbare geluid gesmoord, dat als gegons van insecten over de stille, wachtende menigte heentrilt.

Achter den veroordeelde beweegt zich een wolk, een roode wolk van roodgekleedde soldaten.

---

(1) Nu nog de algemeen bekende naam van de wachters van den Tower, die in het kostuum van Hendriks tijd zijn gekleed. De naam komt volgens enkelen van *Buffetiers*, volgens anderen van zekere portie *Beef*, die hun tweemaal per dag werd uitgereikt.

(2) Een gestreepte katoen fluweelen stof, waarschijnlijk van *Corde du Roi*.

Aarzelend, dralend gaan ze vooruit, onwillig, met booze, moede oogen en die oogen zien alle in één richting heen, naar die kleine, geheel omhulde gedaante, die zich in het ongeduld van haar wachten zacht op de mollige heupen wiegelt en... « *Anna Boleyn* » dreigt het onder die gebaarde lippen als een vloek.

Dan, met onuitsprekelijken weemoed, enkelen met tranen, zien ze weer naar dat dierbare, eerwaardige hoofd.

Altoos trager bewegen ze zich voort. Maar plotseling is de mooie, gouden zon verdwenen. Van *Westminster-Hall* (1) tot aan den *Tower* is de hemel bedekt met dreigende wolken, — in de verte glinstert als staal de rivier.

En niets is er over dan rood en grauw, — grauw de hemel, grauw de muren — rood, rood als bloed de kolders der soldaten en zilvergrauw dat geduldige hoofd.

Ze naderen... als door machtigen wind, wordt de menigte van de toeschouwers bewogen, ze buigen zich als rijpe halmen en al de mannen ontblooten de hoofden, als de gevangene met zijn vriendelijke oogen het mutsje afneemt en de wachten groet.

Alle ontblooten ze 't hoofd, alle, ook die hooge, trotsche gedaante, die tot aan de schouders boven de anderen uitsteekt, alle, behalve op de lage tribune Gardiner en Master Cromwell.

Ze zijn nu genaderd het lage schavot, dat tot nu toe onzichtbaar was door de dichte rijen... een lage verhevenheid van ruwe planken met een dof, vuilrood kleed bedekt.

---

(1) Het toenmalig verblijf der koningen en in die dagen als nu, de zetel van het parlement.

De stilte hangt als een dreiging neêr, maar zoodra de beul den voet op het schavot gezet heeft, scheurt de stilte, zooals men een kleed verscheurt met een langen, scherpen gil en de gestalte, die uit de kleine, zwarte boot is gestegen, valt aan de voeten van den gevangene neêr.

Hij ziet zijn wachters aan en treedt vooruit, een van hen ontboeit zijn handen; — hij bukt zich en beurt de bezwijmde op : « *Meg my Meggie,* fluistert hij zachtjes : « *The chariots of Pharaoh, and the horsemen thereof.* » (1)

Dan, met een traan in de schoone oogen legt hij zijn dochter in de armen van een der wachten neêr. « *And now my friendes, be ye of good cheere and doe thy duty as the kynge hath bid.* » (2)

Hij strekt zijn handen uit naar een soldaat, die naast hem staat :

— « *And help me up, for I am very feeble, whenne I come down again, I can shift for myself.* » (3)

Hij staat nu op het schavot, alleen met den beul, maar hij ziet hem nog niet. Hij legt het kapje af en knoopt den kraag van zijn opperkleed los.

Dan ziet hij om, als door een mysterieusen drang bewogen en achter hem bespeurt hij de angstig-zwarte gedaante, die juist zijn bijl op het blok heeft gelegd.

Hij schrikt niet, hij ziet hem alleen doordringend aan :

— « *Unhood thee fellowe, I woulde see thy face.* » (4)

De beul valt op de knieën. Als tegen zijn eigen

---

(1) « De wagenen van Pharaoh met hunne ruiters » toespeling op het vergaan van Ramses II in de Roode zee en evenals de volgende aanhalingen de eigen woorden van Sir Thomas More.

(2) « En nu mijn vrienden weest welgemoed en doet uw plicht naar het bevel des konings. »

(3) « En help mij opstijgen, want ik ben heel zwak; als ik weer neêrdaal zal ik mij zelf kunnen helpen. »

(4) « Sla uw kap terug, ik wil uw gezicht zien. »

wil gedreven, slaat hij de kap terug en vouwt de handen, hij ziet bleeker dan zijn gevangene.

— « *I aske thy forgiveness, most worshipful Sir* (1), en er ligt meer dan de gewone formule in die bede.

— « *I grant thee thy pardon, thou art my best friende* » (2) en, met een lichten terugkeer van zijn ouden humor :

— « *Thou shall't get but small credit in beheading me, my neck is so short.* » (3)

Een priester nadert, maar hij wijst hem terug en hij wenkt ook den beul om achteruit te wijken.

Daar staat hij, alleen! de handen om een klein, rood kruis gevouwen. Nog eenmaal heft hij de schoone oogen naar den hemel op, die grauw ziet als lood : — « *Once more my God, once more thy sun.* » (4)

En of ze door die stervende stem werd geroepen, scheurt ze de wolken en straalt op hem neer. Hij staat gegloried in gouden golven.

Dan, als eenig afscheid aan zijn land; aan zijn volk; aan zijn volk dat hem verliet, aan zijn land, dat hem zoo min als zijn tijd heeft begrepen, fluistert hij zacht : — « *Old England Goodbye.* » (5)

Dan wendt hij zich om, strekt de handen uit naar den beul, valt neer voor het blok op zijn wagelende knieëen — « *Come helpe me friend, for I am blinde* (6).

En met een uitdrukking in de oogen van de

---

(1) « Ik vraag U vergiffenis edele Heer. »

(2) « Ik schenk u vergeving, ge zijt mijn beste vriend. »

(3) « Ge zult maar weinig eer aan mij behalen, wanneer ge mij onthooft, men nek is zoo kort. »

(4) « Nog eens mijn God, nog eens uw zon. »

(5) « Oud-Engeland, vaarwel. »

(6) « Kom, help mij vriend, want ik ben blind. »

hoogste onzetting houwt de beul hem het hoofd af met éen slag.

Er ontstaat een hevige beweging op het schavot... de wachten dringen de menigte terug, die hun doeken in het bloed willen doopen.

Toornig, doodsbleek, verlaat Cromwell de tribune, begeeft zich midden in het gedrang en vestigt zijn fonkelende oogen op den beul, die wezenloos, hijgend, op zijn bijl staat geleund.

« Doe uw plicht, *Sirrah* (1), sist hij tusschen de tanden : — « Ik kan niet » steunt hij, mijn arm is verlamd. »

Dan heft Cromwell zelf het hoofd omhoog bij de bloedige haren en groote vlokken, als roode sneeuw, droppen op zijn opperkleed van gele zijde :

— Dit is het hoofd van een verrader » krast zijn stem door de stille lucht.

Maar geen stem uit het volk beantwoordt den roep.

. . . .

Blauw, grauw en rood.

De wolken zijn weer voor de zon geschoven.

Langs 't Westen, boven *Lambethpalace* en de huizen van 't parlement legeren, dreigend als vuurmonden, groote, grauwe wolkenmassas, waar rozig een smalle streep over trilt.

Kleine, schitterend blauwe vlammen lekken te voorschijn uit witte drijfwolkjes, die als vlokjes tulle, als schaduw van nevelen, voorbij de grootere wolken drijven.

't Is bijna zoo donker als in den nacht.

Anstig, haastig verspreidt zich de menigte, enkelen hunner zoeken een schuilplaats in het paleis.

---

(1) Een woord dat waarschijnlijk van *Sir*, *Messire* afkomstig is, maar dat in de 15de en 16de eeuw, uitsluitend voor personen van lager rang en in minachtenden zin gebruikt werd; men vindt het bij Shakespeare, Beaumont en Fletcher, enz.

De Gouverneur van den Tower nadert plechtig de edele Heeren Milords van Norfolk, Gardiner en Cromwell en noodigt hen uit om in zijne kamer te wachten tot het booze weer voorbij zal zijn... Maar ze weigeren, treden met statige bewegingen weer naar de poort en dalen af in de sloep. Op hun vraag waar de andere gondel is gebleven, wordt hun geantwoord dat hij was vertrokken, éen oogenblik voor dat het hoofd van den beschuldigde viel.

Ze dalen af in de boot, maar nauwlijks zijn ze naar het midden van de rivier geroeid, of het onweer barst los in vollen toorn;... zwart als fluweel hangen de lage wolken over al de paleizen van grauw graniet, die met hun schoone, bloeiende tuinen neerdalen tot aan de breede rivier, die nu woedend als een zee tegen de ompalingen opklotst en groote trossen afrukt van de bloemen.

't Barst en beukt en kraakt boven hunne hoofden... In gele slangen sist de bliksem en eindelijk in plassend, borrelende stroomen, gudst de zware regen neer.

't Gudst en borrelt en kraakt en dreunt, lichtgeel en drabbig bonzen de golven; de huizen zien bijna zwart van het vocht en in dat noodweer landen de edelen.

Tegelijkertijd wordt aan de overzij, met droeve, afgewende gezichten, 't onthoofde lichaam van 't schavot gedragen en met oneindig liefderijke zorgen in de kleine, Normandische kerk in 't graf gelegd.

Eindelijk, tegen den middag, als 't weer is bedaard, gaat *Watergate* nog eenmaal open en door sterke, maar o zoo teedere handen, wordt de kleine, vermomde gestalte gesteund om van de klamme trappen te dalen en in 't sombere schuitje weggeroeid.

Wit, rood en goud.

't Is heel vroeg in den volgenden morgen en de pas ontwaakte zon kust in glans de rivier.

Goud, levend, gepolijst goud nu, kabbelen de golfjes, elk met een rozig tipje op de kammen, tegen de nu weer sneeuwblanke paleizen en spelen om de schepen en kussen de bloemen.

De Tower ligt wit in het gouden licht en alleen de licht gecadenseerde stap van de wachten breekt de stilte om het oude slot.

Towerbridge (1) — een heerlijke bouw van gekanteelde ommegangen en slanke torens — troont zwijgend, hoog boven 't vredige water, donker in de schaduwen, wit in het licht.

Wat is dat, daar hoog op een der hoogste transen?

Als groote bloemen op reuzenstengels beweegt zich iets als slanke, witte lelien en neigen voorover met iedere beweging van den wind.

Men kan de voorwerpen niet onderscheiden, maar 't zijn als bloemen, bleek met purperen randen, en langs de zware, grauwe muren, dropt telkens in vlokken 't bloemenbloed.

Weer, vlug als een vogeltje, nadert een bootje, met denzelfden eenzamen, zwijgenden roeier en dezelfde jonge, teedere gedaante, die bezwijmde toen ze haar vader vaarwel kuste in den dood.

Het vaartuigje landt aan de voet van de brug.

De roeier springt er uit en even zien zijn oogen, weemoedig en toch lachend, bemoedigend het meisje aan, dat nu voor 't eerst haar kap terugslaat en haar bloemengezichtje naar de bloemen omhoog heft... En de bloedende bloemen knikken haar toe.

Langs de buitenzij van een der torens klimt de

(1) De brug bij den Tower.

roeier op, tot hij den trans bereikt heeft, waar de bloemen bloeien.

En ze ziet hem gaan van bloem tot bloem.

Dan wankelt een der slanke stengelen, en het bloemenhoofd laat los van den steel.

Ze ziet omhoog en het hoofd van haar vader, valt in haar uitgestrekte armen neer.

A. W. SANDERS VAN LOO.

Antwerpen.

Korte, historische Nota.

Sir Thomas More, een kind van onzen, niet van zijnen tijd, werd den 7[den] Februari 1478 als zoon van een beroemd rechtsgeleerde geboren. *His family was honourable, not illustrious.* (1) Te Londen ging hij school en werd weldra als page opgenomen in het Paleis van Kardinaal Morton, Aartsbisschop van Canterbury en Lord-Kanselier van Engeland. Hier was de jonge man bekend als een aardige, vlugge jongen *who would often speak a piece in Christmasgames for the Guests' entertainment, with a wit and readiness wich made the Archbishop prophesy for him a great career.* (2)

Hij bracht eenigen tijd te Oxford door en studeerde daarna te Londen in *the New Inn,* (3) later in *Lincoln's*

(1) Hij behoorde tot een aanzienlijk, hoewel niet adellijk geslacht.

(2) Die dikwijls bij de Kerstmisspelen een aardige vertooning ten beste gaf, waarbij hij zooveel geest en gepaste vrijmoedigheid aan den dag lei, dat de aartsbisschop hem toen reeds een groote loopbaan voorspelde. — *Christmasgames* (Kerstmisspelen) waren kleine vertooningen, tooneelvoorstellingen enz., die nu nog in Engeland bij het Kerstfeest en tot aan Drie Koningen worden gegeven. Het is een zeer oud gebruik dat door de Rondhoofden werd verboden, maar sedert den tijd van Karel II weer is hervat. Ze hebben eenige gelijkenis met de Vastenavondspelen, maar zijn gewoonlijk van ernstiger aard.

(3) Aan de Engelsche universiteiten; Londen, Oxford en Cambridge, woonden de studenten bijeen in gebouwen, die met de academie in verband stonden en *Inns,* (herbergen) werden genoemd.

Inn. Als zijn vader werd hij een rechtsgeleerde en zetelde al spoedig in het Parlement.

In zijn meest bekende werk. « *The new Utopia or the Kingdom of nowhere* » (1) ontwikkelt hij een opvatting van christelijkheid, zoo verheven als men na Jezus' dagen niet heeft gekend en hoewel hij later tot tweemaal in het huwelijk is getreden, was hij den geestelijken stand zeer genegen en stond zelfs eenmaal op het punt om Kartuizer te worden... Deze neiging voor een afgezonderd leven ontstond vooral uit een groote liefde voor eenzaamheid en stille bespiegelingen, maar belette hem toch nooit om blijde met de blijden te zijn en als een kind met zijn kinderen te spelen.

Langzamerhand, vooral na zijn tweede huwelijk, begon de aandacht zijner tijdgenooten zich op hem te bevestigen, zijn geschriften maakten opgang in de geheele beschaafde wereld en Wolsey gebruikte hem vaak als gezant.

De koning (Hendrik VIII) verdiepte zich gaarne met hem in godgeleerde disputen en men houdt Morus voor den eigenlijken auteur van het werkje « *Assertion of the seven sacraments* » (2) waarmee Hendrik zich den titel van « *Defender of the Faith* » (3) bij den Paus verwierf.

Na den val van Kardinaal Wolsey (4) was Morus de

(1) « Het nieuwe Utopia, of het Rijk, dat nergens bestaat. » De beschrijving van een heilstaat volgens de opvattingen der eerste christen tijden, vooral in die dagen een moedige daad van den nog zeer jeugdigen schrijver.

(2) Als vele vorsten van zijn tijd koketteerde Hendrik beurtelings met de Katholieke en Protestantsche partij. Waarschijnlijk toen reeds om bij den Paus (Leo X) in gunst te geraken en hem de toestemming tot de ontbinding van zijn huwelijk af te bedelen schreef Hendrik in 1521 (of liever More in Hendriks naam) het werkje *Assertion of the Seven Sacraments.* Handhaving der zeven sacramenten, ter weerlegging van Luther, die alleen doop en avondmaal erkende.

(3) Beschermer van het Geloof.

(4) Kardinaal Wolsey, wiens levenslot in vele opzichten op dat van Thomas à Becket heeft geleken, was een man van zeer lage geboorte, zijn vader was slachter te Ipswich geweest. Hij stond eerst bij den koning in hooge gunst, omdat hij in diens jeugd zijn niet altijd onschuldige neigingen vleide en hem later op staatkundig gebied gewichtige diensten bewees. Al spoedig werd hij tot lid van den koninklijken raad en eersten minister benoemd. Hij was een man van buitengewone gaven, aan wien Engeland een groot deel dankt van zijn macht; eerzuchtig, prachtlievend, maar uiterst vriendelijk en goed voor zijn bedienden en zijn vrienden, die minder met aardsche

aangewezen persoon om dezen, hoewel niet in al de uitgebreidheid zijner waardigheden, op te volgen en werd hij tot Kanselier en Groot-zegelbewaarder van Engeland benoemd.

Hij was niet minder groot als staatsman dan als rechtsgeleerde en « *hij had de grootste man in Engeland kunnen zijn, na den koning, indien hij een plooibaarder geweten had gehad.* »

Maar nooit was een staatsman eerlijker dan hij!

Nooit, met woorden, noch met daden, verliet hij de zijde van de ongelukkige eerste gemalin van den Engelschen Blauwbaard, Catharina van Arragon, voor wie hij van het begin af partij had gekozen en hij weigerde zijn adhesie tot 's konings huwelijksplannen met Anna Boleyn.

In de kerkelijke geschillen tusschen de Katholieken, de Puriteinen en de Koningspartij (de latere Anglikanen) koos hij meer en meer de zijde der Conservatieven d. w. z. der Katholieken en wilde niemand buiten den Paus als wettig hoofd der kerk erkennen.

Van dien dag af was bij den koning, maar vooral bij de nieuwe koningin (1), die zeer sterk de hervormde begrippen, volgens de opvattingen der Puriteinen toegedaan was, den val van den onkreukbaar trouwen man bepaald. Den 13 April 1534 eischte zij nog eenmaal van hem dat hij het eerste huwelijk van den koning onwettig zou verklaren, (2)

goederen gezegend waren dan hij. Zijn trots tegenover hooggeborenen maakte hem echter bij den adel gehaat. Zijn huishouding bestond uit 500 bedienden en ieder, die maar eenigszins uitblonk op 't gebied van wetenschap of kunst, was welkom aan zijn hof. Toen Warham, aartsbisschop van Canterbury, het groot zegel neerlei, werd het onmiddellijk aan Wolsey overgedragen.

In 1529 geraakte hij in ongenade bij den koning, omdat hij den Paus niet had kunnen bewegen tot het ontbinden van het huwelijk tusschen den koning en diens eerste gemalin Catharina van Arragon.

(1) Men zegt dat Hendrik een partij met de koningin zat te schaken toen hij het doodbericht van Sir Thomas More ontving : « *Thou hast willed the death of this man* » *he said with a lowering brow*, « gij hebt den dood van dezen man gewild, zei hij met gefronsd voorhoofd ». Anna Boleyn, de 2de gemalin van Hendrik, welke laatste zooals men weet 6 maal gehuwd was, volgde den kanselier één jaar later op 't schavot.

(2) De onwettigheid van het huwelijk met Catharina van Arragon grondde zich op het volgende : Catharina, die onder al haar groote beproevingen door haar edel en altijd waardig gedrag de achting van tegen- en medestanders verwierf, was vóór dat zij den 19 jarigen

alleen de kinderen uit het tweede voor echt erkennen en den koning huldigen als hoofd der kerk (1).

Zonder zich één oogenblik te bedenken weigerde hij. Den 4 Mei werd hij gevangen genomen en naar den Tower gevoerd, waar hij in een hooge torenkamer, met één venster, niet grooter dan een spleet, werd opgesloten (2). Den eersten Juli werd hij in Westminster-Hall verhoord en veroordeeld en den 6 Juli 1535 op Tower-Hill onthoofd.

De hoofdelooze romp werd in de kleine kapel van den Tower (3), nabij het altaar begraven, maar zijn hoofd, dat volgens de gruwelijke gewoonte dier tijden op een speerpunt van de transen van Towerbridge ten toon was gesteld, werd door zijn oudste dochter Margaret met hulp van een bediende van de speer genomen en begraven in de Cathedraal van Salisbury.

Hendrik huwde, met zijn broeder getrouwd geweest. De Mosaïsche wet verbood, volgens den koning, het huwelijk met de weduwe van een broêr en hij schreef het hieraan toe dat al zijn zonen vroeg waren gestorven en er alleen een dochtertje, de latere *Bloedige Maria*, overbleef. Door *gewetensbezwaren!* gekweld en vreezende dat bij het ontstaan van twijfel aan de wettigheid zijner dochter, de kroon gevaar zou loopen, zocht hij bij den Paus de ontbinding van zijn huwelijk. Toen de Paus weigerde ontbond hij het zelf! De *ware* rede bestond hierin dat de koningin 6 jaar ouder was dan hij, dat zij, na een achttienjarig huwelijk haar schoonheid had verloren en dat de koning een neiging opgevat had voor Anna Boleyn en haar in stilte gehuwd had, eer de scheiding officieël was uitgesproken. *Cranmer*, *Gardiner* en *Tow* waren gewetenloos genoeg om die te helpen bewerken.

(1) De zoogenoemde *Act of Supremacy*. Waarschijnlijk voor een deel om zich te wreken op den Paus, gedeeltelijk uit heerschzucht wilde hij hem niet langer als Hoofd der kerk erkennen en stelde zich, ten minste wat Engeland betreft, in zijne plaats; de geestelijken, die zich hiermee vereenigen wilden geraakten tot grooten rijkdom en eer, de overigen, zooals More en Fisher, werden onthoofd of afgezet. Van dit jaar (1534) dateert de scheiding tusschen de Katholieke en Anglicaansche kerk; koningin Victoria, die het hoofd der Engelsche Staatskerk is, draagt nu nog den titel van : *Defender of the Faith*.

(2) Deze kamer wordt nog op verzoek getoond en is een soort bedevaartsoord, vooral voor R. C. priesters uit alle landen.

(3) In de kerk, waar nog dienst gedaan wordt, toont men het graf.

« DRIEJAARLIJKSCHE TENTOONSTELLING » TE BRUSSEL.

IK zet den titel met opzet tusschen aanhalingsteekens.

Hij behoort tot die goedhartige, maar tevens zinnelooze pogingen Fransche woorden door Nederlandsche te vervangen, al strijdt men ook botsend tegen Nederlandsch taaleigen en volksspraak. « Driejaarlijks » is — driemaal in 't jaar.

Beter ware het nog van eene « driejarige uitzet » of « tentoonstelling » te spreken.

Doch, dit daar gelaten, vragen wij ons af : Bespeuren wij in het *palais du cinquantenaire* (o, die pronkende, gezwollen uitdrukking, voor dien doodskouden kolom- en pilaster-omgang), zien wij er het bewijs van eenen grooten vooruitgang op het gebied der plastische kunst?... Neen!

Geeft ons die verzameling dan ten minste een juist beeld van het tegenwoordige, vooral het Belgische volk, met zijn leven en streven?.. Alweder : « Neen! »

De eenige troost (?) daarvoor is dat eene menigte onzer beste kunstenaars zich dezen keer hebben onthouden. De zeven werken van Levêque, hoezeer zij ook den meester verraden — nóch *De triomf der dood,* nóch het prachtig rood van Diana's rustenden rug, nóch de uitstekende, schitterende portretten van Emile Wauters — kunnen ons vergoeden, wat aan den anderen kant gemist wordt.

En dan nog : al bewonderen wij ook den zwier,

de halsen en armen van Miss Vickers, van de burggravin de la Panouse, van de gravin de Gallifet enz., zij dragen in hare gemaakt gracelijke houding niet veel bij tot een blijvend genot en eene blijde herinnering. Och, die *poseurs* en *poseuses* der ijdelheid! Wij nemen nog den hoed af, voor de *Zwart gekleede* dame van den Engelschman Lavery.

Geeft ons veredelde volkstaal en begeesterde natuur!

« En de zooeven genoemde Levêque dan! »... Wij willen ons met Tolstoï niet erover ergeren, dat het « volk » of, wil men, de groote menigte van toeschouwers genoemde « triomf » niet verstaat; wij achten en schatten daarin de forschheid, de teekenkunst, ja zelfs de oorspronkelijkheid van koloriet, van groepeering enz. des hoogst begaafden kunstenaars; doch vinden wij wel andere aanknoopingspunten om zijn streven te bewonderen? Hij stoot ons niet af door zinnelijkheid, maar boeit ons ook niet door innig leven, al zijn zijne tot den dood ijlende vrouwenfiguren nog zoo sierlijk.

En zijne « Treurige arbeiders » (eene slechte catalogus-vertaling van *ouvriers tragiques)!* Hoe wil de arbeidsman zich daarin herkennen? De *Grafmaker* (dat wil zeggen de *Doodgraver*), de *Houthakker* en de *Slachter!*.... wekken die voorstellingen tot bewondering der natuurschoonheid, tot verheffing van den zin, tot tevredenheid van gemoed?... Allerminst!... « Dat zoeken wij ook niet, » roepen de kunstenaars uit; « elk vogeltje zingt gelijk het gebekt is. »

« Doch, dat willen wij wél, » roept het publiek, wiens bewondering en... geld toch door den kunstenaar worden ingeroepen. « Gij stelt uw kunst te laag! Richt ons op; verheft ons! »

Het is niet noodig dat gij onderwerpen kiest van gewijden aard; ja, zelfs dwingt men u niet in de landshistorie uwe voorbeelden te zoeken, al ware dit nog zoo loffelijk en nationaal, zoo vaderlandsgezind.

Wij zien toch uit naar onderwerpen aan de geschiedenis van het leven onzer ziele bijzonder gewijd, uitgedrukt door de liefde tot het bovennatuurlijke, of tot het edelste maatschappelijk leven... wij vinden er bijna geen.

Als monumentale schilderkunst begroeten wij gaarne de vruchten van den wedstrijd Godecharle, b. v. Jesus van een boot uit predikende, door Opsomer, met Jules Cran's *Caïn* (schoon van veel meer akademischen aard) aan de spits.

Van Hove heeft eene ideale, stichtende, gevoelvolle maar steeds wat melkachtige *Mater purissima* geleverd, Léon Fréderic schilderde *Moeder en kind* met eigenaardige virtuositeit (een boerenvrouwtje, omringd van reusachtige halmen met een klein kinderleelijk knapelijn, dat twee vingers zegenend uitstrekt); het is een soort Madonna, gelijk wij *Maria boodschap* van hem kennen... Men moet toch den neus voor deze wereldachtige voorstelling niet optrekken... Even als er geestelijke liederen « voor het huis » bestaan (vraag maar aan Tinel en alle vroegere eeuwen), kan men zich zeer goed onderscheidenlijk eene *Maria* voor de huiskamer en eene *Maria* voor de kapel denken.

Het karakter daarvan moet verschillend wezen, en de boer zal, bij den aanblik van Fréderics H. Maagd, zijne huiselijke, godvruchtige dochter herkennen en misschien uitroepen : « O ja, zoo zag er zeker Ons-Lieve-Vrouwken uit!... » Al zou hij ook, in andere stemming en plaats, Van Eyck en zelfs Ittenbach inniger bewonderen.

Wij zijn geen vijand van de toenadering tusschen de geschiedkundige en de moderne voorstelling. Schilderden immers zoowel vele zeventiende eeuwsche als middeleeuwsche kunstenaars de omgeving der heiligen-voorstellingen naar hunnen eigenen tijd of keus.

Daar zijn nog enkele andere kunstenaars, welke den weg der gewijde kunst hebben betreden, bij

voorbeeld A. Stevens *(De prediking van het Evangelie)*, Verhaeren *(Ecce homo)*. Onder het beeldhouwwerk noemen wij den *ivoren Christus* van Meunier, verder de schilderwerken van Looymans, dien wij reeds vroeger in zijn oprecht geschilderden *Wonderbaren Vischvangst* leerden kennen.

Zie ginder den *Zaligmaker* van J. Posenaer, eene der vele historieschilderijen van den « prijskamp Godecharle », gelijk de levensgroote *Talitha Cume* (Sta, op!) van E. Baes; of let liever nog op *Venite ad me*, van C. De Weert, om niet te spreken van *Peter den Hermiet* met de kleine gestalten.

Ondertusschen hebben wij hier den overgang tot de zoogenaamde « genreschilderij » die men belieft aldus te noemen, eenvoudig, omdat het werk niet dadelijk eene geestelijke voorstelling geeft.

Maar de uitdrukking « gewijde », of « christelijke kunst » is een veel wijder begrip dan de meeste menschen er aan hechten ; wij zouden geenszins aarzelen, om daartoe het allerliefst biddende figuurtje vóór S. Servaas, bij Namen, van Baron, het *Te Deum* van Bourotte, Hannotiau's *Goeden Vrijdag*, de kerk van Verhaeren of Bulens te rekenen. Hiermede komen wij tot het *Oudemannenhuis* van Themon en het *Morgengebed* van den Beier Firlé. Ja, Courtens' *Na het lof*, vol leven, gevoel en kleur, rekent daartoe.

Eindelijk zouden wij niet aarzelen het onderwerp van Jef Lambeaux' aloude en nu opnieuw aanbevolene *Kalvarieberg des menschdoms*, met den gekruisten Christus in de lijst, daartoe te rekenen.... ten minste wat het o n d e r w e r p betreft. Doch de voorstelling en de bewerking (hoe meesterlijk ook) moet ieder rustig, en voor de indrukken der ware schoonheid open gemoed, afstooten. Hoe kan dat mengelmoes van wellustige vrouwen met half dierlijke mannenfiguren ons stemmen tot normale, ik wil niet eens zeggen, tot bovennatuurlijke gevoelens?

De dik benevelde *Morgenstond* van Eugeen

Verdyen, waar te nauwernood een stip zichtbaar is, en alles zoo vlak als eene hand, stemt den toeschouwer ten minste tot ... niets, of tot rust. Lambeaux' werk wentelt ons om, en dreigt met verstikking, door afschuw en weemoed. Dat kan van geen kunstwerk de roeping wezen (1).

Wij verheugen ons met minder; ja de blijde, glansende chrysanthemen van Bellis zijn ons lief.

En wat ons bijzonder behaagt door oorspronkelijkheid van gedachte is *Lisbeth*, die, in eenen vriendelijken hof, verkleed als pompadour-dame, aan een paar vrienden eene *lachende feegeschiedenis* vertelt, van Carl Larsson, den Zweed, fijn gepenseeld, oprecht en helder van koloriet, en, *last not least,* uitmuntend geteekend!

Wij staan ontroerd stil bij Jules Boquets uitmuntend *Intérieur picard :* een boerendochter, in een stil, gezellig keukentje, biddend gezeten in een' stoel, naast dien van grootmoeder, wier plaats is ingenomen door de kat, die op de halfgebreide kous aandachtig zit te slapen : een aansprakeloos juweeltje van gevoel en waarheid, zuiver van gedachte, een christelijk kunstwerk in vollen zin; doch daarom nog geen « kerkelijk ». — Er is onderscheid van bestemming te maken, gelijk hierboven is gezegd.

't Is diep ongelukkig, dat zoowel de bedienaren der kerkelijke liturgie, als de kunstenaars den kerkstijl met den balzaalstijl en den operastijl verwarren.

Op welke plaatsen hoort men al niet melodiën uit Mozarts *Don Giovanni* of Rossini's *Barbiero!* en wat wordt er niet voor kerkelijke schilderkunst uitgegeven!

---

(1) De heer de Taeye beoordeelt *Le Calvaire de l'humanité* aldus; «... Le maitre a encore élargi le cercle de ses qualités viriles en les ennoblissant par la considération que donne le souffle supérieur d'une haute expression intellectuelle ».

Zoo verliezen ook de plastische kunstenaars de eischen der onderscheidene stijlen uit het oog.

Ondertusschen verdienen velen onzen lof voor den ernstigen weg door hen ingeslagen en verheffen wij ons niet onvoorwaardelijk tegen het onkerkelijk, doch niet onchristelijk streven des forschen penseels van eenen Stuck, zelfs niet tegen zijne half naakte *Zonde*, die, ondanks het onderwerp, met een zeker ontzag behandeld is.

In 't algemeen moet er gezegd worden dat deze tentoonstelling niet zooveel die opzettelijke naaktheden vertoont, welke wij bij andere gelegenheden wel hebben opgemerkt.

De wedstrijd Godecharle gaf ook aanleiding tot een groot getal ernstige historiestudiën onder de jonge kunstenaars. Bastiens fiere *Dood van Siegfrid* stond dus alles behalve alleen. Zelfs het portret van Mme Bastien geleek wel een historisch personaadje, meer dan eene vrouw van onzen tijd. Daarbij moet als historiestuk het verdienstelijk werk *De aankomst der eerste suikers* van Piet Verhaert *niet* vergeten worden. Deze krachtige kunstenaar gaat steeds zoowel in rijkdom van gedachte, als in harmonie van uitvoering en waarheid van koloriet vooruit. Dankbaar begroeten wij ook weder het historiewerk van Geets en de kerk met de aandachtige geloovigen van den hoogst begaafden Vander Ouderaa.

Overigens was het portret de meest algemeene voorstelling, uit gemakkelijk te raden gronden : van de eene zijde de (algemeen bekende) ijdelheid, van den anderen kant zeer verschoonbare uitzicht op winst. Wij zullen dan ook de kunst van den zonnigen Claus, van Alfred Cluysenaer, van den Eeden en vele anderen dankbaar gedenken.

Daar tusschen in ligt het verdienstelijk verlangen jonge kunstenaars aan te moedigen, of een monument voor vrienden en magen te stichten, zooals uit de uitmuntende *Geestelijke* van Richir spreekt. Ook

weidt dan het oog met kalme tevredenheid op den overvloed van landschappen, waar Courtens nog steeds den boventoon houdt en de liefelijke Mej. Beernaert verschijnt.

Het beeldhouwwerk vertoont ons eenige werken waaruit wezenlijk talent spreekt. — Meunier, Dillens, De Haen, Desenfans, Vermeylen, enz. doch er is in 't algemeen weinig oorspronkelijkheid te vinden, en wat wij vooral missen is die hooge hoedanigheid der Grieksche kunstenaars, het monumentale, de rust, de balans van krachten, van hartstocht. Een groot getal der tegenwoordige werken vertoonen ons akrobaten in alle denkbare en ondenkbare houdingen, academische proefstukken.

En de bouwkunst! Moeten wij die aanmatigende, gemaakt grootsche ontwerpen, van *casino* enz. bewonderen? Weinig natuur, geene nationaliteit, veel minder oorspronkelijkheid of volkskarakter schittert ons daaruit te gemoet.

Ten slotte nog een woord van lof aan de commissie van plaatsing en van uitgave van den catalogus, zoo practisch mogelijk ingericht.

ALB. TH.

UIT DE STAD.

I. Regen.

De dag rolt treurig door den killen nevel
en eenzaam gudst de regen uit het zwerk
op duistre mengeling van kap en gevel,
van spits en weerhaan, hof en torenkerk.

Op blinden muur en nauwe stegen wagen
de treurende esschenkruinen loom en zwaar
en elke windzweep schudt de watervlagen
in kletterende droppels uit hun haar.

Door ronde duikers en door diepe kloven
daar raast een zwarte stroom en kronkelt krom
langs 't treurig groen van eenzame achterhoven
en houten paalwerk zwart van ouderdom.

't Gejank des winds gaat in den mist verloren.
Een stap plast ijlend bij, of riddrend dreunt
een zweepend rijtuig, wijl een oude toren
de stonden van den langen weemoed kreunt.

II. Aan den hoek.

De straat, de draaibrug en de breede kaaien
weerdreunen van 't gestamp van ros en kar.
De masten schuiven en de wimpels waaien.
Het volk krioelt in luid geharrewar.

De groote werkhuispoorten staan wijd open.
  Daar rolt een wagen op de zinderbaan.
In donkre krochten hameren Cyclopen.
  Doch wat ontroering grijpt den wandlaar aan?

Daar aan den hoek in 't branden van de zonne
  uit 't oude burchtslot plotseling ontschiet
een tinglend harpgeluid zoo vol van wonne,
  zoo duizlig zoet dat alles sterft in 't lied.

Nu zwenkt het ruim op 't golven van de snaren.
  Op 't blinkend water straalt een tooverschijn.
Getande geevlen dansen in de baren.
  Is dit de Reie of Duitschlands oude Rijn?

III. Langs de vaart.

Hoe schoon des avonds is de vaart, die machtig
  gelijk een meer langs roode linden wendt.
In 't kalme water sterft de zonne prachtig.
  Veel wandlaars peisteren aan 't wit gelent.

Voorbij de linden glijdt de trekschuit henen
  en zwemt, gelijk een wolk in 't diep azuur,
de stede toe die luisterlijk beschenen
  te sluimren ligt in 't rustig avonduur.

Voorbij de lange rei van roode kruinen,
  voorbij de hoven drijft de stille boot,
voorbij de molens en de vestingpuinen
  weerspiegeld in des waters heldren schoot.

Daar schijnt de maan waar hooge boomen rijzen,
  doch derft den hellen zilverglans tot dat
zij wandlen zal door trotsche paradijzen
  en klaarheid plengen op de schoone stad.

IV. Verrukking.

Wanstaltig donker zijn die nare gangen
bij nacht gelijk een onderaardsche mijn
in logge bergen van graniet gevangen
en vreemd aan levensroer en zonneschijn.

Op nessche vloeren zinkt de ziel, begraven
in eenen afgrond van onmeetlijk wee.
Onduidelijk op verre hoogten draven
des aardrijks stormen bruischend lijk een zee.

Een zweem van klaarheid laaft de donkre zuilen.
Een droom van licht zweeft weifelend daar hoog,
een wolkig waas waaruit de sterren puilen.
En zie, 't gothische venster springt in 't oog.

Dan rijst de ziel, aan 't duister graf ontheven,
en op een lichtstraal vaart in 't heet gekriel
van sterren, 't stralend heiligdom van 't leven,
den Melkweg door. Wie boeit de vrije ziel?.

V. Ten uitkant.

Ten uitkant staan de nijverheidsgebouwen
omhuld van damp en ronkend van 't gebrom
van stoomtuig, jachtwiel, snorlende getouwen
en populieren langs den waterkom.

Hoe donker zijn die oude landsche boomen!
Hun jonkheid zag het korengolvend veld.
Nu zien zij zwartgekoolden grond en stroomen
van werkvolk als de dampfluit 's middags schelt.

Is 't zonnelicht, dan siddren op het water
miljoenen vonken, wriemlen in de lucht
miljoenen gele loovren en 't gesnater
der weefgetouwen wordt een windgezucht.

Is 't wolkig, ongehoorde stormen gieren
door 't ruim, en waterkom en watersluis
en weverijen, reuzenpopulieren
vergaan in roerend daavrend stormgedruis.

VI. Op de vesting.

Ter hooge vesting is het zoet te droomen
op groene zoo, langs 't windend wandelpad,
in koelheid van de waatren en de boomen,
in 't aanschijn van de koninklijke stad.

Het koeltje voert een stroom van tooverbellen,
een walmend meer van rinklend klokgeluid.
Des beiaards klingelingen ronken, zwellen
en sterven met het stroomend koeltjen uit.

Daar wijlt een hunkering naar Engelkoren,
een smachting naar verheven meesterlied.
Het gouden uurwerk glinstert op den toren.
Een gouden scheemring vult heel 't luchtgebied.

De denker droomt van 's werelds heerlijkheden,
van grooter steden rijzing en verval
en van die stad, die zonne van 't verleden
die onderging, maar weder dagen zal.

D. VANHAUTE.

HERINNERING.

Hoe mijne blijde ziel zwom in een zee van weelde,
Een wijde, wijde zee van blanke zaligheid :
Hoe golven van geluk haar donzig overgulpten,
Tot zij van zoet geneugt wel lange heeft geschreid.. .

Mijn ziel was zelf een zee!... een hoog-opgaande, onstuim'ge,
Door geestdrift-stormen fel bewogen; — wonderbaar
Nù bruisend luide enthousiaste jubelzangen,
Dàn ruischend sluimerstil, of 't liefde-zuchte, waar...

'k Heb hem aanschouwt, naar wien mijn harte hunk'rend hijgde,
Gedronken heeft mijn oor zijn kristallijnen stem,
Een trilling is mij door de leden heengevaren,
Toen beefde op mijne kruin de zegen-hand van hem, —

Den glorierijken Paus, trots jaren van verknechting,
Toch de incarnatie steeds van koninklijke macht :
Des grooten Konings beeld, Die, aan het Kruis geslagen,
Nog toonde aan Israël Zijn Goddelijke kracht.

PELLEGRINO.

O, MENSCHHEID!

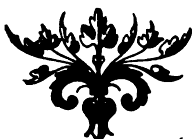
Had ik, één stond maar, de onbeperkte macht
Van Hem, wiens beeld ge zijn *kunt*, maar *niet zijt*
En wien ge in bittre spotternij verwijt,
— Dat Hij met u slechts ramp op aarde bracht;

Gij, die alleen het gouden kalf nog acht
En u in broedermoord en -haat verblijdt,
Geen naastenliefde kent, maar bloedgen strijd
En dàn nog heil van uwen God verwacht!

Ellendigen! die 's levenskern : *genoeg!*
't Beheerschen van u zelven laf vergeet
En trotsch *beschaafde maatschappij* u heet!

Had ik één oogenblik *Zijn* wil, ik joeg
U met één wenk terug in 't vormloos niet,
Waaruit de Goedheid u ontluiken liet.

JEF HINDERDAEL.

BOEKENNIEUWS.

Geschichte der Weltliteratur, von ALEXANDER BAUMGARTNER S. J. — Freiburg, Herder, 1897-1900.

Wij hebben in de *Dietsche Warande* herhaaldelijk op deze geschiedenis gewezen (1). Sedert dien tijd is een nieuw deel (het derde) uitgegeven, wat nu volledig voor ons ligt.

N° 1 bevat de letterkunde van West-Azië en de Nyllanden. N° 2 beschrijft de letterkunde van Indië en Oost-Azië. Het derde deel toont ons de Grieksche en Latijnsche letteren « das Klassische Alterthum » (2).

Over de vroeger verschenen deelen is het gunstig oordeel zoo algemeen, dat wij niet erop behoeven terug te komen, hoe voortreffelijk, ernstig, grondig en onafhankelijk van alle vooroordeel dat gedeelte van den arbeid is. Tot heden was (b. v. van Scherr en anderen) niets geschreven over dit onderwerp, wat in de verte dezelfde eigenschappen bezit als Baumgartners werk.

Het is ons deswege eene ware voldoening nu ook het volledige derde deel te kunnen aankondigen, wat in groote hoedanigheden bij zijne voorgangers geenszins achter staat.

Wij zien hier duidelijk, dat zich twee gewichtige waarheden, die de schrijver in zijne beide eerste deelen ongezocht en toch zonneklaar openbaarde, in het derde deel bevestigen: namelijk dat geen werk der oude wereld zich meten kan met de gedachten « in den bijbel en door het christendom neergeschreven », en dat de bewering van den « eeuwigdurenden vooruitgang der volken » op een misverstand, of hoe men het noemen wil, berust; want de gebeurtenissen zijn daar om te bewijzen dat de geschiedenis der meeste volken, die eenmaal in de beschaving eene groote rol gespeeld hebben, heden ternauwernood nog voor de tijdrekenkunde, of dergelijke ondergeschikte belangen in aanmerking komen.

Daarom kunnen op die volken met recht de woorden uit den *Ilias* toegepast worden (3) :

« Gleich wie Blätter im Walde, so sind die Geschlechter der Menschen;
Blätter verweht zur Erde der Wind nun, andere treibt dann
Wieder der knospende Wald, wenn neu auflebet der Frühling :
So der Menschen Geschlecht : dies wächst und jenes verschwindet.

---

(1) Verg. jgg. 1898, blz. 425, vlgg.

(2) Het vierde deel zal de Grieksche en Latijnsche letteren der christelijke volken, het 5° de Romaansche volken, het 6° de Noordgermaansche en Slavische letterkunde bevatten.

(3) Vertaling van Al. Baumgartner zelven bl. 18. Ilias VI, 146-149.

De *Iliade*, dit groote Grieksche heldendicht, is een der werken, welke door den schrijver met de meeste voorliefde behandeld zijn geworden. Hij geeft ons een getrouw beeld van de literaire beweging, die sedert de ernstige gissingen van Wolff daarover is losgebroken en teekent de reeks van studiën nauwkeurig op.

Hij sluit zich aan bij de voorstanders van den historischen Homerus en de verdedigers van de eenheid des gedichts. Verder geeft hij, ter bevestiging van zijn oordeel, een overzicht van het geheel, van boek tot boek voortschrijdende, wijst op de belangrijkste tafereelen en eindelijk, in 't bijzonder op het schilderachtige en tragische van de klaagzangen om het lijk van Hector, door Priamus opgeeischt.

Ten slotte duidt de schrijver er nog eens op, hoe of Homerus door « zijne muze » wel den toorn van Achilles wil laten bezingen, doch tevens hoe hij sluit met de verlichting der figuur van Hector en diens begrafenis. Wij zouden dien overgang van Achilles op Hector, met een beeld aan de toonkunst ontleend, kunnen vergelijken, met eene zekere « C-mol sinfonie », die Es tot finale of laatste akkoord heeft, als den naast verwanten toonaard.

Daarop ontleedt de schrijver met dezelfde uitvoerigheid de *Odyssea*, telkens bij de voortreffelijkste plaatsen stilstaande, onder andere bij de afwezigheid van Ulysses, de thuiskomst des helden, zijne zucht naar wraak en de uitoefening daarvan (bl. 56-60) met het heerlijke slot, hoe de held, na al Penelope's « vrijers » gedood te hebben, zich aan zijne gade vertoont, welke van geluk meent blind te zijn en ternauwernood aan Ulysses' terugkeer wil gelooven; waarbij de schrijver dan vernuftig opmerkt, hoe, in de genade door Ulysses aan Phemius den zanger geschonken, Homerus de verhevenheid der dicht- en zangkunst huldigt.

Baumgartners eindoordeel over den dichter luidt aldus. « Al heeft Homerus ook in den epischen dichttrant « das Höchste geleistet und spiegeln seine Anschauungen auch oft in patriarchalisch-kindlicher Weise diejenigen einer gesunden Menschennatur, so hat doch auch er der gemeinsamen Erbschuld seinen Tribut gezahlt und entspricht keineswegs überall den höchsten menschlichen Idealen ».

Nadat Hesiodus nu behandeld is in de voortreffelijke leering, die wij vooral uit het tweede deel zijner *Werken en dagen* kunnen putten, gelijk uit den Lof van den arbeid, en als dan de *Theogonie* des dichters, op Baumgartners voortreffelijke wijze, met een aantal uittreksels in uitmuntende vertaling is verlicht, gaat hij over tot de lyrische poëzie der Grieken : Terpander, Tyrtaeus, enz.

Op bl. 106 wordt eigenlijk eerst de « ontwikkeling » der lyrische poëzie besproken.

De schrijver verhaalt dat sedert het einde der 7ᵉ eeuw de lyrische poëzie « beheerschend » op den voorgrond der Grieksche letterkunde treedt : in Hymnen, Dithyramben, Pæanen, enz. Doch, kunnen wij niet veeleer de ontwikkeling, of ten minste het bestaan van lyrische poëzie vóór de epische voortbrengselen stellen, al hebben wij van die oude lyrische poëzij, b. v. van de *hymnoi teleutaioi*, de inwijdingsliederen, ook geene overblijfselen meer?

Is de groei en ontwikkeling dezer soort dichtkunst niet gelijk aan die van het menschelijk wezen?

Eerst uit zich het kind in enkele klanken en kreten (lyrisch), dan vertelt het aan de moeder wat het gezien heeft (episch), dan begint het gedachtewisselen (dramatisch), eindelijk onderwijst de mensch (didactisch)!

Wat er ook van zij... voortreffelijk schildert Baumgartner die lyrische kunst naar hare oudste overblijfselen : het lied met koorgezang

en dans, die tot zelfs in de 16e eeuw n. Christus in de Nederlanden aan elkander gepaard gingen. Hij schetst de grootsche Helleensche feesten, de uitvoering zoowel als de grondgedachte (130). Ook hier illustreeren schoone vertalingen weder den tekst, en verduidelijken de in « plechtige verhevenheid en majesteit daarheen ruischende Rhythmen » van Pindarus. De groote lierzanger « wil niet prediken, maar wel is toch de godsdienst de ziel zijner dichtkunst en de hoofdbron voor zijne poëtische ingeving »;... voor hem is « de godsdienst het levende middenpunt van het burgerlijk en maatschappelijk leven ».

Het tiende, elfde, twaalfde en dertiende hoofdstuk behandelt de *tragici*, het 14e en 15e de overige Grieksche dramaturgen.

Baumgartners oordeel over het attische drama komt hierop neder, dat de Grieksche tragedie, ondanks de diepzinnige voorschriften van Aristoteles, wel niet geraakt is tot eene bevredigende en « bevrijdende » oplossing der verborgenste « Menschheitsfragen », maar dat zij in hare diep ernstige opvatting van het menschelijk leven, aan die oplossing nader is gekomen dan de meeste grieksche wijsgeeren; dat zij door de schoonheid niet alleen louterend, maar ook zedelijk, godsdienstig heeft gewerkt. Dit oordeel wordt dan door voorbeeiden uit de groote *tragici*, enz. bevestigd.

In de volgende hoofdstukken, bl. 246-300, wordt dan een overzicht der wijsgeeren en andere prozaïsten gegeven, en verder de herderspoëzie, het meer moderne drama en de ondergang der Grieksche letteren besproken.

Daarna begint het tweede boek, met de « Altklassische Literatur der Römer » (333). De schrijver maakt daarbij de opmerking : « Hoe meer de dramatische kunst der Grieken aan idealisme en ernstigen inhoud verloor, des te meer deden zich het gezang, de speeltuigmuziek en de uiterlijkheden der schilderkunst gelden, om het tooneel tot een onthaal voor oog en oor te vernederen. Optochten en gymnastische spelen werden ook in Alexandrië en vele andere steden nagebootst; overal vond men nieuwe schouwburgen en renbanen.

Zoo daagden de Romeinen op. Vele begaafde Grieken, als Polybius, stelden zich in den dienst der machtige overwinnaars. De Grieksche dichteres Melinno (ao 197) bezong de grootheid van Rome, « met gouden krans gekroond » bl. 333.

Doch, wat Rome's letterkunst betreft, zouden er nog eenige tientallen van jaren over verloopen, alvorens de roem daarvan zich vestigt. Baumgartner deelt ons van de oudste liederen mede, welke in den bloeitijd n : lang gezongen werden. Van de andere zijde doet hij opmerken, dat de aloude roem van Rome, door Livius' fabelen verkondigd, eigenlijk door Shakespeare bevestigd, onuitroeibaar geworteld is in de « nieuwe » wereld.

't Is verder karakteristiek dat de oude Naevius, omtrent 200, op zijn eigen graf schreef: dat met hem de poëzie wel zou begraven worden.

Gebruik makende van de jongste voorgangers op dit gebied — van Klotz tot Schanz en Morlais, met vele anderen — voert ons de schrijver allereerst bij Plautus, den voormaligen molenaarsknecht binnen; hij die zoo beroemd werd dat een aantal blijspeldichters van allerlei landen uit Plautus hunne onderwerpen putten en zelfs hem navolgden; onder welke navolgers ook Pieter Corneliszoon Hooft (en misschien ook Ogier) wel had mogen genoemd worden.

Baumgartner geeft een kort overzicht der voornaamste blijspelen. Deze behandelen menigmaal onderwerpen van min zedelijken aard; « doch » zegt de schrijver terecht « de ondeugd wordt door Plautus meest

belachelijk gemaakt » [gelijk Lucifer op het tooneel in latere eeuwen] en Plautus' spelen zijn daarom lang niet zoo verderfelijk, als de gemeene stof dit zou doen verwachten, en min gevaarlijk voor de zeden dan vele onzer moderne geblankette liefdesgeschiedenissen. Somtijds prijst Plautus zelf de zedelijkheid eens werks aan. Nevens Plautus volgt Terentius en bijzonder de ontleding zijner *Adelphoe*. Ofschoon Terentius niets heeft van de *vis comica* van Aristophanes en zijne taal zelden dichterlijk luidt, is deze nauwkeurig, natuurlijk, « volkomen rein en juist », en daarom is Terentius een lieveling van de literaire lekkerbekken en Latijnsche priesters gebleven. Eene herinnering aan de plaats, die aan Terentius in latere eeuwen, tot zelfs in de kloosters werd gegeven, ware hier den lezer zeker welkom geweest.

Ennius en Lucilius, Caesar, « die grandioseste Erscheinung der alten Welt », Cicero en Salustius, Lucretius of Catullus voeren ons tot het tijdperk van Augustus, met Vergilius en Horatius aan 't hoofd.

De schrijver geeft een beeld van de ongunstige tijden, op 't einde van 't gemeenebest, en vervolgens van de groote ontwikkeling onder het eerste keizerschap.

En toch ging Rome van nu af aan haren ondergang te gemoet; hetgeen het scherpzinnig verstand van Augustus wel bevroedde.

De algemeen bekende uitroep : « Varus, geef mij mijne legioenen weder », was geen ijdel woord van een' onhandigen veldmarschalk, maar verborg de diepe voorspelling van toekomstigen ondergang. Dat woord sproot voort uit hetzelfde voorgevoel, waarmede Augustus den *fiscus* reeds toenmaals tot verzending naar Azië liet voorbereiden. Het sproot voort uit eene dergelijke gedachte als die waarvan de groote keizer was bezield, toen hij door Vergilius tegelijk de verheerlijking van zijnen persoon en de afstamming der Romeinen uit Azië liet bezingen, waartoe de troon evenwel eerst 2 1/2 eeuw later zou terugkeeren.

Baumgartner beschrijft ons dan vooreerst den adel van Vergilius' karakter, daarna de heerlijkheid zijner epische schepping, na de *Georgica* en de herinnering aan het christendom te hebben herdacht. De schrijver haalt aan, hoe van St. Augustinus af de geheele christelijke middeleeuwen door Vergilius' werken gezocht en geëerd waren. Daarom is het denkbeeld van *renaissance* (of wedergeboorte van heidensche dichtkunst) even dwaas als de gebrekkige naboötsing der oudheid welke er door werd gepleegd.

Vergilius was nimmer dood. Het woord *wedergeboorte* was eenvoudig een protest tegen alle kunstwerken uit de christelijke eeuwen tot omtrent 1450. Na ons de werken dezes dichters uitvoerig te hebben geschetst, behandelt de schrijver evenzoo Horatius en andere dichters waarin vooral de « Aufschwung » in de *Patriotisch-römischen Oden* wordt beschreven. Horatius was dan ook trouwens zelf overtuigd, tot de grootste lierdichters der wereld te behooren. Bij deze gelegenheid maakt de schrijver dan weder eene dergelijke opmerking als hij bij andere Latijnsche schrijvers deed, namelijk dat Horatius niet in kinderachtige sentimentaliteit en ongezonde droomerijen vervalt, gelijk moderne schrijvers dit plegen te doen.

Hierbij worden dan een aantal voortreffelijke vertalingen tot voorbeeld gegeven. Meer en meer nadert nu het verval. Ovidius neemt nog eene eigenaardige dichterplaats in; maar Petronius gaat onder door de pronk- en wellust aan 't hof, als *arbiter deliciae* van Nero. De dichter schrijft aan zijnen koninklijken meester een krachtig « testament » vol verwijten en opent zich de aderen om niet in de renbaan te worden verscheurd. Vergeefs hadden reeds Horatius en Vergilius tot den terugkeer der

eenvoudigheid van de oud-romeinsche zeden vermaand (457). De Romeinsche weelde en wellust moest wijken voor de reine zeden der zoogenaamde « barbaren », wier lof door de Latijnsche schrijvers der 6e en 7e eeuw zelven — Cassiodorus Senator, Salvianus, enz. — verre boven die der toenmalige Romeinen zou worden verheven.

De betere keizers hadden den afgaanden stroom der Romeinsche heerlijkheid niet kunnen indammen. « De ontaarding der zeden ging haren gang » (528). Reeds had Juvenalis ze met zwarte kleuren geschilderd, met « bliksemstralen geteisterd ». Vier honderd jaren van toenemende verbastering!

« Difficile est satiram non scribere ».

't Is moeilijk hierbij de verontwaardiging niet in een schamper hekeldicht uit te laten.

De schrijver vergast zijne lezers ondertusschen nog met een blik op de voornaamste geschiedschrijvers van dit laatste tijdperk, vooral op Tacitus, die op voortreffelijke wijze tegenovergesteld wordt aan de wereldlijke « beschaafdheid » der Grieken en Ciceronianen : Tacitus, wiens « harde noten » verdienen gekraakt te worden, omdat zij genot en leering verschaffen, door den fieren, edelen echt oud-romeinschen geest, waaraan zij ontsproten.

Ten slotte wordt nog eens op den ondergang der poëzie tot op Konstantijns tijd gewezen, en ten beste gegeven de Indogermaansche lieflijke novelle Amor en Psyche, schoon juist niet in « usum delphini » opgesteld.

Het einde van het boekdeel geeft in 4 hoofdstukken een overzicht der Grieksche letteren in den tijd van het Romeinsche keizerrijk : geschiedschrijvers en sophisten, de Grieksche novellen, met hunne bespotting van het christendom, en de opgeblazenheid der Nieuw-Platonianen, wier hoogmoed, gelijk St. Augustinus zegt, aan hun zin voor het christendom in den weg stond.

Wij treden hiermede in het tijdperk der **Christelijke beschaving.** Het vierde deel, de 24e aflevering van het geheele werk, vangt daarmede aan.

Dit deel is getiteld : *Die lateinische und griechische Literatur der christlichen Völker.* Het eerste boek daarvan bevat *Die altchristliche Literatur des Abendlandes,* het eerste hoofdstuk, *Die Grundlagen und Anfänge der altchristlichen griechischen Literatur,* beginnende met de geboorte van Christus : *Die wunderbare Weihnacht.*

Dit boek loopt in 14 hoofdstukken tot en met *Die christlich-lateinische Literatur im ostgothischen Reiche.* Het tweede boek bevat *Die lateinische Literatur des Mittelalters* tot en met *Die Literatur der Klosterschulen.*

Daarover later. ALBERDINGK THIJM.

Uit Woud en Weide. Gedichten van ALFONS MOORTGAT. — Gent, A. Siffer, drukker, 1900.

Dit bundelke begint met een voorwoord van M. Edw. De Keyser, van Mechelen, die in dat voorwoord uitlegt waarom hij den achttienjarigen dichter heeft willen aanzetten tot het uitgeven zijner dichtoefeningen.

M. De Keyzer zegt : « In het Vlaamsche land bestaat geen hooger geestesleven. Zooals bij ander volkeren bestaat er hier ook geen bezochte boekenmarkt, en indien er hier in de woningen van onzen adel eene boekerij als prachtmeubel geduld wordt, dan zal toch uit deze elk Nederlandsch werk met zorg verwijderd worden.

Wij behooren tot een, naar den geest, vervallen volk — God helpe ons het weder op te beuren. — Is het dan te verwonderen dat er

tusschen onze bevolking slechts eenige zeldzame uitzonderingen te vinden zijn, die ook de ontwikkeling van den geest als iets merkwaardigs aanstippen; moet het ons dan verwonderen, dat de voortbrengsels van die weinigen geen aftrek vinden en dat zelfs meesterwerken alleen gedrukt worden om bij den uitgever de plaats in de kasten of op den zolder te benemen of ergens onopengesneden in de boekerij zijner vrienden te bestuiven.

Wat moet er dan gezegd worden van een beginnelingswerk, de uitgaaf van een jongeling? Nochtans is het broodnoodig, voor het bestaan, den bloei, den roem en de levenskracht van land en taal, eene groote en goede Nederlandsche letterkunde in Vlaanderen te vestigen en te ontwikkelen. »

Heel wel, M. De Keyser... Maar...

Zal het uitgeven van zulke verzen-bundelkens ons volk nu smaak geven tot koopen en lezen? Ik geloof het niet. Al zijn er in 't bundelje van Alf. Moortgat eenige verzen die niet slecht klinken, er is nochtans geen enkel stukske in dat mij kan ontvoeren en dat ik poëzij mag heeten. Oefeningen in 't verzenmaken, ja wel, maar die doet iedere « achttienjarige jongeling » in poesis of rhetorica. Maar men geeft dat niet uit, als in den huiskring, bij Vader en Moeder. Ik houd het voor een slechten dienst, een jongeling van achttien jaar wijs te maken dat hij dichter is als hij nog enkel verzenmaker mag heeten.

We worden overstroomt tegenwoordig, van « jonge dichters » in Vlaanderen!

Ik koop hun boeken altijd, met de hoop er een nieuwen Rodenbach onder te vinden, maar ik word het koopen beu ; vele anderen, die wellicht minder geplaagd zijn met de drift om dichters te vinden, laten hen maar eens bedriegen en... verliezen dan hun geloof.

Dit is jammer, nog meer voor de echte schrijvers dan voor « jonge dichters » van dat slag. A. C.

Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letterkunde met eene inleiding over de indeeling der talen, enz. door W. VAN NEYLEN, leeraar van 't college te Gheel. Eerste deel, Middeleeuwsche letteren. Gheel, K. Rombouts, 1900, 63 bl., fr. 0.90.

De schrijver geeft daarbij eene verklarende woordenlijst, want hij deelt ons een tal van uittreksels, vooral van Ruysbroec mede.

Na de inleiding over de Germaansche taalgroepen (7 blz.) verdeelt hij zijne geschiedenis in *Romantiek* (1220-1250), *Didaktiek* (1250-1450) en *Rederijkerspoëzie* (1450-1550). Het boekje is tot nog toe zeer bruikbaar door de orde die erin heerscht en nuttig tot beknopte herhaling der lessen.

De heer van Neylen sluit zich in den regel aan het bekende Handboek van W. Everts, zonder daarom andere dergelijke werken geheel te vergeten. Wij hopen in de volgende aflevering een duidelijker begrip van de strekking der *Renaissance* te ontvangen dan dit door Everts wordt gegeven. ALB. TH.

De Hertogin de Berry. (S. A. R. Mevrouw), door H. THIRRIA 1798-1870. Parijs, Plange, 1900, 1 boekdeel in-8°, XVI, 468 blz.

Het leven van de hertogin de Berry, moeder van den graaf de Chambord, is reeds in vele werken behandeld geworden. Dat van den heer Thirria -- een trouw gebleven legitimist — levert niettemin zeer groot belang op. Want het is bijna uitsluitelijk samengesteld uit onuitgegeven stukken. Men weet dat in 1832 de prinses een gewapenden opstand trachtte te doen ontstaan, die echter spoedig gedempt werd,

tegen het Juli-koningdom, zij begaf zich in persoon in Vendée, werd aangehouden en in het versterkt kasteel van Blage, van November 1832 tot Juni 1833, opgesloten. Tijdens hare aanhouding legde de Regeering de hand op stukken van groote waarde die in haar bezit gevonden werden. De heer Thirria is voor de eerste maal toegelaten geweest om die in het nationaal archief te raadplegen; hij heeft daarbij over nog andere stukken kunnen beschikken, alsook over de briefwisseling der hertogin met een vriendin uit hare jeugd, de gravin de Meffray.

In zijn verhaal behandelt de heer Thirria vluchtig de reeds bekende bijzonderheden uit het leven der prinses, en steunt voornamelijk op de inlichtingen die zijne persoonlijke opzoekingen hem geleverd hebben. Men zal in zijn boek belangrijke nieuwe bijzonderheden vinden over de betrekkingen der hertogin met vreemde Machten, — over haar huwelijk in Italie in 1831 met graaf Lucchesi-Polli, — over hare opsluiting te Blage, — over haar ontwerp van een huwelijk tusschen haren zoon, den graaf de Chambord, met een harer halve zusters; — eindelijk over gansch haar bijzonder leven en over hare familie tot aan haren dood.

Het hoofdstuk waar er spraak is van de betrekkingen der prinses met de vreemde Machten verdient de aandacht der Belgische geschiedschrijvers. Er is daar onder ander spraak van zekere onderhandelingen met Holland in 1832. Koning Willem schijnt geneigd te zijn geweest eene beroerte in Frankrijk te benuttigen om België weer binnen te palmen. PROSPER POULLET.

Verner von Heidenstam, Endymion, naar het Zweedsch door PH. WYSMAN. Amsterdam, Van Dishoeck, 1900. Nr V van bibliotheek van Skandinavische Literatuur.

Een vreemd boek.

Endymion is de schoone jongeling, dien Diana voortdurend in slaap wiegde, om hem te mogen omhelzen. Endymion, naar den schrijver, is het Oosten, dat, zonder oud te worden, duizende jaren geslapen heeft en nu uit den slaap naar den dood overgaat zonder dat wij er iets van bespeuren. Straks kussen wij een schoon lijk.

Harven, een Amerikaansche humoristische novellist, doet met zijne dochter Nelly eene reis in Klein Azie. Van Beiruth naar Damascus reizen zij in gezelschap van Blumenbach, een Duitschen aventurier die naar Damascus geneesheer gaat spelen en van Emin ibn-el-Arabi, een oosterschen dichter, vijand van 't Christendom en van de Westersche beschaving, hoofd der nationale partij in Damascus.

Nelly staat weldra heel en gansch onder den invloed van 't Oosten, en ook onder dien van Emin die op haar verliefd wordt en wien zij wederliefde schenkt.

Blumenbach. Servisch consul benoemd, verpersoonlijkt in Damascus den Westersche politiek. Emin bereidt hiertegen eenen opstand; om te lukken heeft hij geld noodig, veel geld om den pacha om te koopen.

Blumenbach heeft geld; men vertelt dat hij er een heele kist uit het Westen heeft meegebracht om bij middel van dit geld het Oosten te onderdrukken.

Wij zullen met dit geld een pacha omkoopen, meent Emin. Met eenige vrienden breekt hij 's nachts bij Blumenbach binnen, slaat diens knecht dood en rooft de kist.... die niets anders bevat dan artsenijen!

De misdaad wordt ontdekt en Emin gehangen. Verdriet van Nelly. —

Harven's reis en Nelly's liefde zijn maar eene gelegenheid voor den schrijver om over 't Oosten te kunnen spreken; in dezen romantischen kader lijst hij zijne denkbeelden en gevoelens in over het Oosten. Hierin is hij in zekere mate geslaagd, hij geeft een tamelijk treffend beeld aan 't Oostersche leven, maar te veel sentenciën, te veel beschrijvingen en beschouwingen, hij heeft wat hij zeggen wilde, in zijn romantisch kleed niet kunnen wikkelen.

Emin's karakter is raadselachtig. Tegenover Westerlingen is dit niet vreemd, maar ook in 't karakter van Nelly steekt nog al wat minder verstaanbaars en dit is lastiger om wettigen.

In katholiek opzicht valt een en ander op te merken ; schrijver verheerlijkt den Islam ten nadeele van 't katholicisme, meermalen gewaagt hij van de « bijbelsche legenden », van het « leed en de droefgeestigheid die loten zijn van den stam der christelijke levensbeschouwing », van « de rooversbenden der kruistochten » enz.

Voorts is de stijl goed; alleszins geen boek om aan kinderen ter lezing gegeven te worden. E. Vl.

La Navigation à travers les âges. *Projet d'un cortège historique*, par L. Valckenaere et Pieter D'Hondt. Brussel, Fischlin.

De kunstschilder L. Valckenaere heeft met Pieter D'Hondt het plan opgevat de geschiedenis der scheepvaart door de eeuwen heen te doen herleven bij middel van eenen grootschen stoet. Om dit plan te verwezenlijken blijft er nog veel te doen over, er moet geld gevonden worden; voor althans willen de ontwerpers belang verwekken en met deze brochure, voorbode van een uitgebreider werk over de geschiedenis der scheepvaart, toelaten een denkbeeld te vormen van wat zij droomen. De bijzonderste scheepsoorten die ooit hebben bestaan, van af de vlot tot onze moderne stoombooten, worden kortbondig behandeld. Vele platen, door L. Valckenaere geteekend, maken het beschrevene aanschouwelijk. E. Vl.

La Bruyère ardente, par Georges Virrès. — Bruxelles-Paris, Vromant et C°, 1900.

Een roman uit het leven der Limburgsche Kempische boeren.

Van over ouds is er twist tusschen de inwoners van Roek en de bewoners van het gehucht Botsem, dat van Roek afhangt.

De Botsemnaars kunnen maar niet dulden dat ze door die van Roek moeten bestuurd worden; waarom zouden zij op hun eigen geen gemeente kunnen vormen, met zelfbestuur?

Een landbouwingenieur, Derbat, is de grootste hoeve van Botsem komen betrekken. Hij boert goed, wint geld en zou wel willen burgemeester worden der nieuwe gemeente van Botsem.

Daarom zijn ze kwaad op hem te Roek; ook nog omdat er verteld wordt dat hij een geile kerel is en geld uitleent aan de kleine menschen op woekerigen kroos.

De Roekenaars, om te toonen wat zij kunnen, richten groote feesten in ter gelegenheid van het 25-jarig burgemeesterschap van Jan Vliebers.

Manus, 's burgermeesters zoon, de verloofde van Mina, is een der werkers voor dit feest.

De Botsemnaars zijn met al die feestelijkheden niet gediend, en de vrouwen van 't gehucht komen met fluitjes af binst de muziekuitvoering.

Geharrewar, gevecht.

Eene van Botsem drijft den spot zoo verre dat zij in 't gezicht van Manus Vliebers komt fluiten. Manus grijpt ze vast, maar wordt betooverd door hare oogen.

Sedert dien heeft hij geene rust meer. Hij moet die vrouw weerzien die niemand anders is dan Derbat's zuster; voor haar laat hij Mina zitten tot groote ergenis van al de Roekenaars.

Derbat's zuster geraakt ook op Manus verliefd spijts het verbod van Derbat, die daarvan niet hooren wil. Had Manus hem niet eens eene duchtige ranseling gegeven omdat hij Mina, toen Manus verloofde, achtervolgd had! Derbat zou zich zelf van Manus willen ontmaken; eens toen Manus zijn nieuw lief moest zien op de heide, klonk er een schot, maar men weet niet hoe of op wien het gemunt was. Mina, die Manus nog altijd bemint, maar zich heel en gansch aan Gods wil heeft overgegeven, waarschuwt Manus dat Derbat hem zoekt te treffen, dat hij het is die per briefje Manus 's avonds op de heide lokt zoo gezegd om te vrijen met Julie, Derbat's zuster, maar werkelijk om hem uit den weg te maken.

Manus lacht Mina uit, gaat toch naar de heide en... een schot, een gil, hij loopt zien, 't is Mina die vóor hem geschoten ligt. Zij kende Derbat's boos inzicht, zij had zich voor haren Manus willen slachtofferen. Derbat wordt gevangen genomen en bij het graf van Mina komt Manus tot inkeer. —

In het Oogstnummer 1900 van *Durandal* waren, als voorbode, eenige bladzijden van den roman gedrukt, die ons deden verlangen heel het werk te lezen, wij moeten nochtans bekennen dat het ons niet heel en gansch voldoet.

Het eerste deel waar de strijd tusschen Roek en Botsem en het jubelfeest van den burgemeester geschetst worden is levendig, de typen van den ouden braven burgemeester Vliebers, van den pastoor, van den koster-muziekmeester, zijn uit het leven gegrepen; 't is eene schoone idylle de liefde van Manus en Mina, ook Derbat is goed afgeteekend, maar het tweede deel, wat te romantisch, laat te wenschen over.

Manus, wordt verliefd op Julie, Derbat's zuster, ter gelegenheid van den charivari! De liefde is blind zei de boer, ja wel, maar uit haat wordt ze toch niet gewoonlijk geboren. En dan, eens op Julie verliefd, gelijkt Manus dezelfde niet meer: hij, de kloeke Kempische boerenjongen, die Derbat eene goede rammeling gaf omdat hij naar zijne Mina had durven de hand uitsteken, werkt nu bijna niet meer, vervalt, loopt rond als een ziekelijke droomer, enkel en alleen bezig met zijne Julie!

Ook in Mina's karakter komt, in het tweede deel, iets onverstaanbaars voor. Mina, het godsdienstig brave boerenmeisje, dat zich, door Manus verlaten, heel en gansch aan Gods wil had opgeofferd, krijgt op eens eene bui van zinnelijkheid... Zij, bij wie voordien nooit dergelijke gedachte opgekomen was, zij vindt zich schoon en springt in de armen van Manus die haar verstoot.

De boeren, zooals Virrès ze teekent, voldoen ons ook niet heel en gansch. De ruwheid die zij hier aan den dag leggen hebben zij wel ten deele, maar niet in zoo hoge mate en niet zoo algemeen, en dan toch gewoonlijk door christelijke gevoelens getemperd. Hiervan bijna geen spoor.

Virrès schrijft modern Fransch, maar goed verstaanbaar, zijn stijl is beeldrijk en nieuw, soms nochtans zijn de beelden minder wel gekozen en is de stijl wat te ongewoon en te vrij; sommige beschrijvingen zijn ook wat te driftig.

Het boek zal geerne gelezen worden, althans de eerste helft; schrijver heeft enkele karaktertrekken van het Vlaamsch boerenvolk goed weergegeven, maar in dat karakter steekt nog veel wat hij niet gezien heeft en dat mag hij niet verwaarloozen, wil hij ons den Kempischen boer schetsen zooals hij is. E. VL.

Supplément au Dictionnaire français-néerlandais des termes de droit, par PAUL BELLEFROID. — (*Ceysens, Hasselt*).

Wij ontvingen onlangs bovengenoemd werk en kwamen onmiddellijk tot de overtuiging, dat de schrijver van het Fransch-Nederlandsch woordenboek van rechtstermen werkelijk zijn best gedaan heeft, om zijne verdienstelijke uitgave zoo volledig mogelijk te maken.

In de voorrede van het woordenboek had hij een oproep gedaan aan de Vlaamsche rechtsgeleerden, om de mogelijke fouten en leemten in zijn werk aan te wijzen; mogelijke, wij kunnen bijna zeggen noodzakelijke, aangezien werken van dezen aard nooit bij de eerste uitgave tot volledigheid geraken.

Het was daarom een gelukkig gedacht van den schrijver, om een supplement te doen verschijnen, dat tot aanvulling zal dienen van het woordenboek. Wij wenschen aan dit nieuwe werk den bijval, dien het eerste gevonden heeft. Dr A. HABETS.

Geschiedkundige aanteekeningen over de Latijnsche school en het college van Beeringen, door H. HAMOIR. — (*M. Ceysens, Hasselt*).

Met veel belangstelling hebben wij deze aanteekeningen gelezen. Het is altijd een groot genoegen jonge liefhebbers zich zien onledig houden met het ontrooien van het nog in verscheidene gedeelten braakliggende veld onzer Limburgsche geschiedenis, te meer daar het een onzer oudste onderwijsgestichten geldt, uit wier verleden niet alleen voor den historicus, maar ook voor den paedagoog nut valt te trekken.

Ziehier het plan, dat de schrijver in zijne verhandeling gevolgd heeft : De Latijnsche school van Beeringen — De stichting van het College — Zijne hervorming en uitbreiding — « Wetten der Scolen van Beringhen » — Algemeen overzicht (1700-1797) — Tijdens en na de Fransche omwenteling (1797-1814) — Tijdens het Hollandsch bestuur — Het College sinds 1830.

Het gansche wordt voorafgegaan door een voorwoord, dat wij graag wat langer en wat zaakrijker hadden gezien. Hier was gelegenheid geweest tot het verschaffen van eene degelijke inleiding over het werkzame leven van den geest in de middeleeuwen en de groote belangstelling, die onze voorouders toonden voor de opvoeding der jeugd en er op te wijzen, hoe hunne inrichtingen steeds een godsdienstig-praktisch onderwijs tot grondslag hadden.

Zonder het gemis aan eenige persoonlijke gevolgtrekkingen — schrijver laat die te veel aan den lezer over — en het genoegzaam verwerken der bronnen en stukken, die dikwijls maar al te zware brokken vormen om te slikken, zou schrijver best van zijne talrijke aanteekeningen eene geschiedenis hebben kunnen maken, en deze opvatting ware misschien de beste geweest.

Dit belet nochtans niet dat, eens als aanteekeningen opgevat, het werkje allen lof verdient en eene plaats overwaard is in de boekerij van al degenen, aan wie geschied- en opvoedkundige studiën niet onverschillig zijn.

Dr A. HABETS.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN.

Germania. October 1900. Neemt het artikel over dat Julius Sabbe in *Neerlandia* wijdt aan baron Aug. de Maere van Aertrycke en kondigt eene studie aan van Sabbe over den strijd door de Maere gestreden voor Brugge-Zeehaven, alsmede over de Maere « als Neerlandist en Germanist ». — *Katholiek und National*, eene bladzijde uit het boek van Max Bewer *Der Papst in Friederichsruh.* Schrijver veronderstelt dat Z. H. Leo XIII, als gast te Friederichsruh verwijlende, met Bismarck in gesprek is over de wederherstelling der geloofseenheid in Duitschland.

't Is bijzonder Bismarck die spreekt, en benevens sommige punten waar er op af te dingen ware, b. v. de wereldlijke macht der pauzen, kunnen wij katholieken zijne redeneering aannemen. In een wezenlijk gesprek tusschen de twee hier voorgestelde personen, zou Z. H. de paus voorzeker aan Bismarck hebben doen opmerken hoe het katholiek ideaal in geener mate strijdt met de nationale gedachte. — Verslag over het 4e Natuur- en Geneeskundig Congres. — Vervolg van Prof. Dr Fritsche's studie *Die französische Kriegslyrik des Jahres 1870-71 in ihrem Verhältniss zur gleichzeitigen deutschen.* — *Contrasten* door Virginie Loveling. De tegenstelling van 't barontje en 't baronesken is levendig. — Begin eener studie van H. Kraeger. *Wilhelm Busch als Lyriker und Symbolist.* — *Groet aan den Rijn*, verzen van Omer Wattez.

De Vlaamsche Kunstbode. October 1900.

Nog onze taalstrijd. Jan Boucherij laat hier de rede herdrukken door hem uitgesproken te Gent op het laatste taal- en letterkundig Congres. — Verzen van Jan Boucherij (*De tweede moeder*) en van P. P. Denys (*Bij het standbeeld van De Bruyne te Blankenberge*). — Vervolg van Fr. Van de Weghe's studie : *Geschiedenis der Nederlandsche Taalkunde in Vlaanderen.* Schrijver handelt over de Neckere's *Bewerp van Vlaemsche Spelling.* (IJper, 1815) en over de Taalstudiën van Mulle, de Grave, Peter Lebrocquy, Delfortrie, Delepierre, Mgr de Haerne, Franquinet, Delecourt, enz. Voorts eene welgevoelde hulde aan zaliger baron de Maere en Albr. de Vriendt.

Tijdschrift van het Willemsfonds. October 1900.

Een Kermisvogel, novelle van Om. Wattez, niet slecht geschreven, maar niet aangrijpend. — A. Vermast deelt wetenswaardige bijzonderheden mede over het plukken der hoppe in de streek van Poperinghe. — *De dood van Rik*, novelle; schrijver, hij teekent J. K.,

heeft aanleg. — *Waarneming bij de totale zoneclips van 24 Mei*, door E. Verschaflelt. — Uit het verslag van het algemeen bestuur vernemen wij dat het Willemsfonds 2364 leden heeft tegen 2429 in 1899; de ontvangsten bedragen 15,958,92 fr.

Vlaamsche Zanten. November 1900.

Over de kinderspelen : Er wordt gehandeld over het ringsteken, het toernooien, en het topspel. — Over de gebruiken op Driekoningendag, eene bladzijde van vrouw Weyn. — *Ons Heer en Sint Pieter*, eene volksvertelling uit het land van Waas, door F. Verbeeck. Waarom niet Ons Heer en den schoenmaker, van S[t] Pieter is immers geen spraak? — *Van O. L. Vrouw die naar Egypte vlucht*, legende verteld door vrouw Weyn. — P. Pauwels deelt in cijfermuziek een liedeken mede door de strijksters van Gent en omstreken gezongen en H. Heyman eenige berijmde volksgebedekens. — Vervolg van J. Van Vlierberghe's studie *Over onze Veldkapellen.*

Volkskunde. 13[e] j. 3[e] afl.

Vervolg van A. Van Werveke's studie : *De ontucht in het Oude Gent.* — L. Knappert geeft uitleg over de *palmpaasch.* — Van A. De Cock het vervolg van *Spreekwoorden en Zegswijzen afkomstig van oude gebruiken en Volkszeden.* Worden besproken : den draak steken met iemand; voor iemands pijpen dansen; de poppen zijn aan 't dansen; Jan Klaassen; iemand met apenmunt betalen; zijn tong slaat ijzer; alles (zijn naam, zijn leven) op het spel zetten. — Voorts wordt eene zangwijze medegedeeld van het bekend volksliedje van Laura, en eene vertelling van een boer die verscheidene heeren beet nam.

Het Katholiek Onderwijs. Nov. 1900, deelt een brief meê van minister de Trooz van 20 Sept. ll. gericht aan de hoofdopzieners voor 't lager onderwijs, om de aandacht te vestigen op het schoolbezoek en de noodzakelijkheid de kinderen tot vaderlandlievende burgers op te kweeken. — In dit zelfde nummer eenige goede aanteekeningen over *Het Volk in Oostenrijk-Hongarije.*

Alvoorder. Tweemaandelijksch tijdschrift. N[r] 1. October 1900.

« Hoofdzakelijk, zoo luidt het in de inleiding, willen we werk geven, werk, wellicht niet altijd volledig rijp, wij verkiezen zooals Georges Eekhoud eenmaal schreef als voorwoord aan « Le Coq rouge », boven alles : « la candeur et la gaucherie, mais la virginité verbale et émotionnelle du débutant... » We maken geen afbreuk aan wie of wat ook. Ons doel is enkel een onafhankelijk algemeen tijdschrift te hebben, open voor elke richting op kunstgebied. We blijven rijk aan eerbied voor de meening van anderen, en volgen aandachtig elk streven ». Verzen van R. De Clercq, Karel van de Woestyne, Arie Belen, Jef Mennekens, Leo van Riel, Willem Gyssels, Karel van den Oever, Adolf Herckenrath, Jan Eelen, A. de Rudder, Victor de Meyere en Lode Baekelmans, natuurlijk van soorten. *H. Ursmarus' Hoogdag* van Herman Teirlinck is wel 't beste prozastuk, maar 't karakter van den pastoor!

Bulletin de la Société de Médecine mentale de Belgique, Septembre 1900.

Belangrijke mededeeling van Dr L. de Rode over den invloed der cellulaire opsluiting op de geestesvermogens der gevangenen. Schrijver besluit :

« 1°) De vormen van krankzinnigheid die in de celgevangenissen voorkomen, hebben geen bijzonder voorkomen en zijn gelijk aan de gewone vormen die men in 't dagelijksch leven ontmoet.

2°) 't Getal gevallen van krankzinnigheid is niet grooter in de celopsluiting dan in de gewone gevangenissen.

3°) De gevallen van krankzinnigheid die in de celopsluiting voorkomen, zijn minder ernstig en van korter duur dan die der gewone gevangenissen.

4°) 't Getal der krankzinnige ziekten bij celgevangenen kan voorzeker verminderd worden, door een nauwer toezicht op de veroordeelden te houden, en enkel tot de celopsluiting diegenen te veroordeelen wier geestestoestand volkomen normaal schijnt. »

Ook nog te vermelden een brief van een doktor uit Rusland waarin onder andere te lezen staat dat er bij Ostrog, in 't Poolsch land, een dorp ligt door Tartaarsche musulmannen bewoont, die van vóor vele eeuwen reeds als bekwame genezers der zinneloosheid beroemd zijn. De kranken die er hun toevlucht nemen worden bij de boeren uitbesteed. Tot genezing leest men over hen gebeden uit den Koran. Niet alleen Mahometanen, maar ook Joden en Kristenen zoeken er hulp en verbetering. Een klein Russisch Gheel dus.

D^r Fr. M.

Revue Sociale catholique. 1 November 1900.

L. Banneux ontleedt de Monographie van M. Ansiaux : *Le tressage de la paille dans la vallée du Geer.* « C'est en résumé la ruine complète et prochaine du tressage de la paille en Belgique que laisse entrevoir l'étude consciencieuse de M. Ansiaux. » Vervolg van E. h. deken De Grijse's merkweerdige studie *La démocratie catholique.* — Belangrijke sociale kroniek van Hector Lambrechts, waarin gehandeld wordt over de sociale gebeurtenissen, laatst voorgekomen in Duitschland en Oostenrijk. Voorts verslag over de voordracht van E. p. Ceslas Rutten den 26 October gehouden in de *Société d'Economie Sociale* over *Le houilleur belge, sa situation matérielle et morale.* « Généralisons partout l'usage des lavoirs-bains; faisons connaître les avantages de l'institution des hôtelleries ouvrières; supprimons le travail complet du dimanche; faisons apprécier l'œuvre des retraites ouvrières; faisons l'éducation syndicale de nos mineurs; fondons écoles ménagères, coopératives catholiques; déracinons enfin la défiance de l'ouvrier mineur envers les choses supérieures et prouvons lui par des actes que nous l'aimons. »

Tijdschrift van het Kon. Nederl. genootschap voor Munt- en Penningkunde, 8e jaargang, n° 4, bevat een artikel van Zwierzina over Nederl. penningen geslagen na 1863, een ander van Marie De Man, over munten versierd met de teekens van het dierenriem, vooral naar *Catalogue of indian coins* in het Britsch Museum.

De Nederlandsche Spectator, n° 39.

Een uitvoerig artikel van S. R. Steinmetz, getiteld *Slavernij,* naar aanleiding van Nieboers *Slavery as an industrial system,* vervuld met zeer practische opmerkingen ten beste der nauwkeurigheid in de sociologische wetenschap.

Nederlandsch archief voor kerkgeschiedenis (vroeger *Archief voor Nederlandsche kerkgeschiedenis*) I. Pijper, *Een keerpunt in de geschiedenis van het pausdom,* beweert dat het verblijf van den paus

te Avignon geene overwinning is voor de wereldlijke macht in Frankrijk; en wat de Tempeliers betreft daarin handelde de paus minder afhankelijk van Philip den Schoone dan men wel vermoedt.

De heer de Hoog geeft een supplement op wijlen Arnolds lijst van martelaren, en Verdam een aflaatsbrief der 14e eeuw, met zeer aardige bijzonderheden omtrent het kloosterleven.

De begaafde *philologus* drukt geen twijfel uit omtrent de onvervalschtheid van dezen brief, ofschoon noch dag, noch datum, noch plaatsnaam er in voorkomt, alsmede geene onderteekening of naam eens gezagvoerders wordt opgegeven. Verdam schijnt er dus niet aan te twijfelen dat, in de 14e eeuw, zekere nonnetjes een aflaat konden verkrijgen voor elke koe die zij melkten. Het zijn toch aardige mannen, die philologen!

De Gids. October 1900.

Slot van Couperus' Indischen roman : *De Stille kracht.* Waarom toch al die zinnelijkheid? Er is in de Hollandsche bezittingen toch wel wat anders! Zoo een roman kan een treffelijk mensch niet zonder blozen lezen. — C. Th. van Deventer bespreekt drie onlangs verschenen boeken over Indië. Van Augusta de Wit's *Facts and fancies about Java* wordt veel goed gezegd « niet alleen ter wille van haar artistieke natuurbeschrijvingen verdient Mej. de Wit te worden geprezen. Even mooi als de natuur weet zij ook de menschheid en het leven te zien. » B. Veth krijgt duchtig op de kneukels voor zijn : *Het Leven in Nederlandsch-Indië.* Er wordt hem verweten niets goeds in Indië te vinden, oppervlakkig en partijdig te zijn. Van Deventer, steunende op zijn 15jarige ervaring op Java en de bezittingen daarbuiten, vat zijne meening zoo samen : als ik « de Europeesche samenleving in Indië vergelijk met de maatschappij der « fatsoenlijken » in Nederland — want alleen met deze *kan* de uitsluitend uit *bourgeois* bestaande Europeesche samenleving in Indië vergeleken worden — dan aarzel ik aan welke ik de voorkeur moet schenken, zooveel is er in beiden dat aantrekt en dat afstoot. » Veel goeds wordt verder gezegd over J. Chailley-Bert's *Java et ses habitants.* Prof. Molengraaff in *Eene juiste leuze* bespreekt de Evenredige vertegenwoordiging, bijzonder het Belgisch stelsel. Hij is er voorstander van en besluit : « De leuze van hen, die bij de in het volgend jaar te houden verkiezingen de regeling van het kiesrecht opnieuw aan de orde wenschen te stellen, mag dus niet wezen : Grondwetsherziening om te komen tot algemeen kiesrecht, maar behoort te luiden : *Grondwetsherziening om te komen tot algemeen kiesrecht met evenredige vertegenwoordiging.* Het een niet zonder het ander. » — *Sonnetten* van Helène Lapidoth-Swarth; in de letterkundige kroniek wordt de roman van M. Wagenvoort : *De Droomers* besproken. « De heer Wagenvoort schenkt ons den roman van den Anarchist... het terrein waarop M. W. zich het gemakkelijkst beweegt, waarop hij de dingen en de menschen het zuiverst ziet, is dat van de klein-burgerlijke novelle. De gedeelten in dezen roman, waarin hij exotische en excentrieke personen laat optreden, lijken mij moeilijk bewerkt, onzeker van teekening. »

Novembre 1900.

In *Geen werk* schetst Frans Netscher een jongen aardwerker die vruchteloos werk zoekt en honger lijdt. Misschien wat te somber. — *Het Panislamisme,* begin eener lezenswaarde studie van L. W. C. van den Berg. « In elk geval zoude het van groote politieke kort-

zichtigheid getuigen, eene beweging als het Panislamisme voor den Oost-Indischen Archipel, op grond van de eigenaardige opvattingen, n vele streken daarvan bestaande, als van geene praktische beteekenis te beschouwen. » *Spinozabespiegelingen*, door Prof. van der Wyck. — *Volksweerbaarheid*, door S. van Aken : « Het doel, een weerbaar Nederlandsch volk, zal slechts dan kunnen worden bereikt als een legerorganisatie wordt vastgesteld op den grondslag van algemeenen oefenplicht in het leger en bovendien de lichamelijke opvoeding van de jeugd vóor het indiensttreden wettelijk wordt geregeld. » — Voorts vijf liedjes van P. C. Boutens.

Taal- en Letteren, 10. Nagenoeg de geheele afl. wordt ingenomen door eene uiterst leerrijke, en daarbij vinnig en prettig geschrevene lezing over Taal- en Spelling, eenigen tijd geleden te Gouda door J. H. v. d. Bosch gehouden. Zij loopt van bl. 425 tot 452. Een der kernachtigste en der aantrekkelijkste pleidooien welke ten voordeele der vereenvoudigings-voorstellen zijn geschreven geworden. We halen er een en ander uit aan; doch ze verdient ruimschoots in haar geheel gelezen, — en naderhand ook nog een keer of twee te worden *her*lezen. Wat we aanhalen moge daartoe aanzetten. — « Spelling is de aanduiding van de taal met teekens. 'n Woord is 'n klank... Het spreekt dus van zelf dat de natuurlike regel van spellen is : *op den klank af.* Met z'n wetenschappelike naam heet dit : de fonétiese regel... De Taal verandert, en achter haar aan verandert de Spelling op den duur mèt haar... In de XVIIIe eeuw zat als 'n hoofd-dogma in de menschen, dat Taal niet veranderen mocht; dat taalveràndering *taalverbastering* was, iets kwaads, bederf... Op het laatst van de XVIIIe eeuw was het ook dat vele klassiek gevormde mannen er zich voor beijverden, om wat er noch te wensen overbleef ten opzichte van de *Eenheid* van Spelling en grammatikale vorm in orde te brengen, en de XVIIIe eeuwse EENHEID te kodificeren, en te bestendigen voor de eeuwigheid... Krachtig protesteerde Bilderdijk... In 1855 slaat Roorda, hoogleeraar te Leiden, voor, niet meer te schrijven de etymologiese *n* van het lidwoord enz.; dus altijd *de grote man, de harde stoel...* De Vries beschouwde Roorda's beginselen « als zeer gevaarlijk en verderfelijk »... Het slechte tijdperk 1860-1880, toen heel de naatsie op banen van valse ontwikkeling raakte, was aanstaande... Na 1880 komt nu echter de reaksie... Het is merkwaardig om te zien wat onze eerste schrijvers zich omtrent *ei* en *ij*, dubbele en enkele *e* en *o* permitteren. Zelfs onder de ouderen, bij de meeste geletterden onder hem vertoont zich die onzekerheid en onverschilligheid. Het schrikwekkendste voorbeeld hiervan is Prof. ten Brink in z'n geïllustreerde Geschiedenis van de Nederlandse Letterkunde... »

« Wat gaan we nu doen? Spelling van nature fonèties, wordt van nature op den duur etymologies : de woorden staan dan niet meer in de vorm die ze *in ons* hebben, maar in 'n vorm die ze hadden bij vòòrvaderen van ons... Waarin zal bestaan ons bewust vereenvoudigen? *In 't uitbannen van de Etymologie, de dooie vormen.* »

Achtereenvolgens licht v. d. Bosch nu toe het *niet* schrijven van *den, dien, dezen, wien,* door de menschen die spreken *de, die, deze, wie;* — het *niet* schrijven van *mensch, asch, bosch,* door menschen die spreken *mens, as, bos;* — en vooral behandelt hij op duidelijke en overtuigende wijze het onzinnige van het grootendeels willekeurig onderscheid der enkele en dubbele *e*'s en *o*'s. Voorts worden nog behandeld 't sisteem voor 't schrijven der samenstellingen, van De Vries en Te Winkel, en hun orthographisch stelsel voor de vreemde woorden; aan het slot

wordt dan betoogd hoe ook in 't belang van 't onderwijs, en van de verspreiding onzer Taal, het wenschelijk is dat de voorstellen tot vereenvoudiging van de spelling spoedig de zege behalen.

De Hollandsche Revue. October 1900, begint met eene schoone plaat, voorstellende H. M. Koningin Wilhelmina en Z. H. Hertog van Mecklemburg-Schwerin. — Eenige wetenswaardigheden uit de N. R. C. over het bezoek van den Sjah van Perzië aan Constantinopel en het Panislamisme. De sultan heeft laten voelen dat hij in zijne hoedanigheid van Chalief of beheerscher der geloovigen zich hooger en verhevener acht dan een eenvoudigen Mahomedaanschen potentaat. De Turksche bladen hebben dit uitgebazuind als eene zeer belangrijke gebeurtenis voor de Moslimsche wereld. De Sjah heeft echter zijne ontevredenheid duidelijk laten blijken. — In de karakterschets wordt gehandeld over G. E. A. Van Hall, direkteur van de prins Hendrik-stichting te Egmond a/Zee, het toevluchtsoord voor oude en gebrekkige zeelieden. De geschiedenis en inrichting van dit oudemannen- en oudevrouwenhuis wordt breedvoerig besproken. Als boek van de maand : *Om de Keizerskroon*, de geschiedkundige roman van J. B. Van der Lans.

De Katholieke Gids. November 1900.

Begin eener studie, geteekend Dimondo, over den H. Thomas Becket. — *Een ploertig boek*, zoo noemt A. J. Oostdam Meerkerk's studie : *Multatuli*, omdat dit boek, waarin de feilen van Multatul breed worden uitgemeten, opgedragen wordt aan diens kinderen Max en Nonnie. — *Toch opwaarts*, vervolg van een Socialen roman, door H. J. B. Küppers.

De Arbeid. — Derde jaargang, aflevering 1.

De Arbeid is in een nieuw kleed gestoken en wordt maandschrift voor Nederland en België. Ed. Verburgh blijft redacteur voor Nederland, Victor De Meyere wordt hoofdopsteller voor België. En de richting, blijft zij dezelfde?

Veel verzen in dit eerste nummer, van De Meyere, Herman Teirlinck, Jan Eelen, Adolf Herckenrath. In den *Blinde Dichter* van Herman Teirlinck steekt veel goeds, ook in *Verzen* van Jan Eelen. Van Emile Verhaeren een klein lief stukje : *Soir de village en Campine*. — *Wereldnacht* van Marie Marx-Koning, breed van trekken maar wat somber. — *Het ontwaken* door Ed. Verburgh. — Vreemd het *Dolle Lied* van P. Heimaaier. — Niet slecht verteld *Hooidag* van Lode Baekelmans.

Wetenschappelijke Bladen. November 1900.

China en de Europeesche diplomatie, door Elisée Reclus uit *l'Humanité nouvelle*. Schrijver vindt een goeden kant in den Chineeschen oorlog : « Het gele gevaar », waarvoor zooveel schrijvers ons om strijd willen bang maken, is in hoofdzaak hersenschimmig. Er is geen spraak van, dat de Chineezen ooit, als eenmaal Hunnen en Mongolen, de beschaafde wereld te vuur en te zwaard zullen verwoesten. Evenmin behoeft m. i. Europa's nijverheid te sidderen bij het denkbeeld, dat eenmaal de lage werkloonen van het verre Oosten een doodelijke concurrentie zullen veroorzaken. Maar wel bestond er een ernstig gevaar, dat het den czaar gelukken zou, om telkens nieuwe millioenen onkrijgshaftige lieden uit het hart van Azië bij zijne onderdanen te voegen, terwijl hij Europa met liefelijke vredesklanken poogde in slaap te

wiegen... Zou die regeering er wel bezwaar in vinden om geheel Midden-Azië op het beschaafde Europa los te laten?

Dat beschaafde Europa mag zich met volle recht geluk wenschen met het gedenkwaardige feit, dat er, voorloopig althans, daarbij een spaak in 't wiel is gekomen. De begoocheling van Rusland's onoverwinnelijkheid is verbroken sedert Chineesche troepen de ongehoorde vermetelheid hebben gehad om Blagowestsjensk van den anderen Amoer-oever af te bombardeeren, bruggen te doen in de lucht springen, ijzeren sporen onbruikbaar te maken, enz. enz. » — *Onze Zuid-Afrikaansche Kolonisten* uit *The Westminster Review.* A. W. Livesey vreest dat de Zuid-Afrikaansche oorlog op eene algemeene ontbinding van het Britsche rijk zou kunnen uitloopen. De Engelsche kolonisten in Zuid-Afrika moeten heel misnoegd zijn; de oorlog is niet *hun* oorlog, zij vroegen geen stemrecht in Transvaal; in hun handel en eigendommen hebben zij door den oorlog veel geleden. Als de oorlog ten einde is zal er meer soldatenmacht in Zuid-Afrika gehouden worden dan voorheen, nog eene reden van misnoegdheid. Zij ondervinden daarenboven dat de Engelsche overmacht niet zoo moeilijk ware om af te schudden; wat al last heeft Engeland niet met het klein Boerenvolk. Het zou schrijver geenszins verwonderen stonden de Kolonisten op onder aanleiding van een talentvol man. Wie zou deze wel kunnen zijn? Cecil Rhodes. Het onafhankelijk Zuid-Afrika zou uit twee groepen van federatieve Staten kunnen bestaan: Transvaal en Oranje Vrijstaat, en aan den anderen kant de voormalige Engelsche koloniën. De Kaapkolonie zelf zou kunnen in twee afgescheidene staten verdeeld worden: een zuidelijk gebied langs de kust dat al de groote steden bevat en waar de meerderheid der bewoners Engelschen zijn en een noordelijk binnenlandsch gebied bijna uitsluilijk door Hollanders bevolkt. Een man van Krugers merkwaardige diplomatieke talenten zou in Rhodes wel den man kunnen zien om zulk een plan te verwezenlijken. Als zóó iets in Zuid-Afrika zou gelukken, dan zouden de andere Engelsche koloniën wellicht nadoen. — In dit zelfde nummer nog een lezenswaard artikel van E. Brausewetter uit *Nord und Süd* over den Noordschen schrijver *Jonas Lie.* Schrijver kenschetst niet slecht de Noordsche dichters over 't algemeen. « Vooral de grootsten onder hen beginnen met werken waar de invloed der natuur-mystiek nog in natrilt en waarin tevens eene neiging tot romantiek of tot eene mystische neveligheid in is waar te nemen; dan ontwaakt in hen de polemist, de scherpe waarnemer van het leven. Zij scheppen dichtwerken die over het tegenwoordige handelen, werken, die bijna tendenz-werken genoemd zouden kunnen worden, daar zij zich met vraagstukken van den dag bezighouden; zij brengen grootsche scheppingen voort, waar het het weergeven van het werkelijke leven geldt. Maar meer en meer in de problemen doordringende, er meer en meer de menschelijke ziel in zoekende, komt plotseling de erkenning voor de reusachtige macht van het onverklaarbare in het leven, het voelen, het handelen van den mensch en zij willen nu nog slechts dit mystische duidelijk, aanschouwelijk maken, het laten werken met zijne gansche tooverkracht. »

Ons Tijdschrift. Afrikaansch Familieblad. October 1900.

Ons Tijdschrift en *Het Afrikaansch Familieblad* zijn versmolten. Dit is het eerste nummer van het nieuw tijdschrift. Als eerste artikel twee bladzijden over *Generaal Christiaan De Wet* met portret. — Daarop volgt eene Zuid-Afrikaansche novelle: *Het Kaffer-*

circus, niet slecht verteld. — Voorts eenige gedichten over den Zuid-Afrikaanschen oorlog, bijeengelezen uit de Nederlandsche bladen, eene geschiedkundige bijdrage over de strijdvraag : *Heeft Nederland de Kaapkolonie verkocht*, en eene korte wetenschappelijke bijdrage over *Het schieten op de wolken.*

Neerlandia. October 1900. Niet veel bijzonders in dit nummer. Eene bijdrage over den *Vooruitgang van het Hollandsch gedurende de laatste kwarteeuw in Zuid-Afrika*, en eenige wetenswaardigheden nopens zaliger baron de Maere van Aertrycke.

Das litterarische Echo, 15 October 1900.

Berlins Vorherrschaft (Erich Schlaikjer). — Eenige aanmerkingen op het aldus betiteld vlugschrift van Fritz Leenhard.

Neue englische Romane (Max Meyerfeld). — Er wordt o. a. gesproken van twee nieuwe romans van de zeer populaire Engelsche romanschrijfster Marie Corelli. De eerste « Boy » is het lijdensverhaal van een kind dat ten gevolge van een verkeerde opvoeding alle levensvreugd mist; de andere, « Master-Christian », is een wilde uitval tegen de Kath. Kerk die tegenwoordig in Engeland veel veld wint en met alle kracht dient bevochten te worden.

Finlands Moderne Dichter. — Naar aanleiding van een gebrekkig bezorgde bloemlezing van Ernst Brausewetter, maakt Albert Geiger ons bekend met de voornaamste Finlandsche dichters, zooals Runeburg, Juhani Aho en Karl Tavastjerna. Overheerschende karaktertrekken : levendig natuurgevoel, lyrische vlucht.

Aus der Kunstlitteratur (Max Osborn). Beknopt overzicht van eenige in- en uitheemsche boeken handelend over kunst.

Ein englisches Riesenwerk. Hiermee bedoelt Max Mendheim het « Dictionary of national Biography » : a-b-c-gewijs geschikte levensschetsen van de voornaamste groote Engelschmans van oudsher tot heden toe — de levenden uitgesloten. — 't Werk omvat 63 dln. Het werd hoofdzakelijk vervaardigd door Leslie Stephen en Sidney Lee.

Overzicht van tijdschriften, boekbeoordeeling, enz.

J. D. C.

Le XXe siècle, *revue d'études Sociales.* October 1900.

Uitvoerig verslag van het Congres van den derden regel van den H. Franciscus, te Rome gehouden van den 22 tot den 26 September ll. De verhandelingen van dit Congres werden in onze dagbladen nog al besproken. Vele leden van den derden regel zouden meer en meer een socialen geest in de orde willen verspreiden. Zij willen getrouw zijn aan dit woord van onzen Heer Jesus Christus aan Margareta van Cortona : « Met uwe broeders te dienen dient gij mij. »

Sommigen, die vreezen dat men te ver zou kunnen gaan, hebben willen doen gelooven dat de maatschappelijke richting in 't Congres te Rome werd afgekeurd. Daar is niets van waar. Integendeel. « De onsterfelijke encycliek over den toestand der werklieden, zegde de voorzitter van 't Congres, Cardinaal Vivès, is zij niet de loutere geest van St Franciscus? » Leo Harmel mocht de woorden aanhalen van Z. H. den paus in zijnen brief van 25[en] November 1898 aan de Minderbroeders : « De H. Franciscus, zoo leeren wij, en zijne bekendste volgelingen, offerden zich heel en gansch op voor 't volk en hadden de gewoonte te werken voor het algemeen welzijn met vurigen ijver... Het oogenblik is voor U gekomen deze zelfde gedragslijn te volgen. Zoo ooit het geluk der Staten in hooge maat op het volk berust heeft, dan is het wel in onzen tijd.

Daarom moet men van dichtbij het volk leeren kennen, dat niet enkel dikwijls ten prooi is aan ellende en lijden, maar nog omringd is door strikken en gevaren. Men moet het volk met liefde helpen met het te onderwijzen, het te waarschuwen en het te troosten. »

Zeggen dat het Congres de maatschappelijke werking van den derden regel heeft afgekeurd ware beweren dat het 's pauzen leering heeft verworpen.

Men heeft de woorden van E. P. David Fleming, algemeenen secretaris van 't Congres ingeroepen. Ziehier echter wat hij zei, hij bepaalde wat men moet verstaan door maatschappelijke werking van den derden regel : « De derde orde is geene bijzondere school van volkshuishoudkunde, noch een politiek oorlogstuig ten dienste van eene partij. Zij heeft voor doel apostolische mannen te vormen die dan in alle inrichtingen waar zij zullen komen de christelijke liefde en den geest van St Franciscus zullen dragen. » Dit is nu wel geene afkeuring.

The Nineteenth Century. Juli (1-172), Augusti (173-344), September (325-520), October (521-684), November (685-880).

Over den oorlog : de lessen van den oorlog : een ontworpen maatschappij (1-4 en 173-184). — Soldaten als kolonisten in Zuid-Afrika, door kolonel Stopford (17-26). — Onze infanterie, door Lord Northbrook (196-198). — Hoe men paarden voor den oorlog moet africhten, door W. S. Blurt (198-207). — Een Amerikaansch oordeel over den Boeren-oorlog, door Ed. J. Hodgson (272-284). Hij zet de Amerikanen aan, vriendelijk jegens Engeland te zijn liever dan jegens de Boeren. De Amerikanen hebben immers van wegen Engeland steun gevonden in den oorlog tegen Spanje; de Boeren hebben den oorlog verklaard, en Engeland was onvoorbereid; de Engelsche regeering is beter dan de Transvaalsche; met de Boeren heeft Amerika geene handelsbetrekkingen als met Engeland. — Het werk van de officiers in den oorlog, door colonel L. Hale (357-372). — De Zuid-Afrikaansche oorlogs-hospitalen, door Dr Guthui (510-520). — Lessen van den oorlog (695-729). — De gesneuvelden en de nijverheid, door J. H. Kitchin (815-820). Men heeft beweerd dat de werkongevallen zoo talrijk zijn als de oorlogs-ongevallen. De werkman echter loopt in den oorlog, volgens statistische studiën, vijfmaal meer gevaar, zonder de ziekten.

China geeft aan Prof. Max Muller aanleiding om drie artikels te schrijven over de aldaar bestaande godsdiensten : Confucianism (373-384), Taoism (569-581), Buddhism en Christianism (730-742). — Engelands narzelingen in China en de gevolgen ervan, door H. Norwan (4-17). — De Chineesche opstand, door Ed. Dicey (339-344). — Eene reis in China, door Sir Henry Blake, gouverneur van Hong-Kong (557-568).

De vlucht van het Belgisch leger te Waterloo is het voorwerp van een artikel door Sir Herbert Maxwell (407-423). Volgens hem was het Nederlandsch leger de bucht niet waarvoor tal van schrijvers het genomen hebben. Zij hebben hunnen plicht waardig vervuld. — C. Oman integendeel (629-638) beweert dat de soldaten der beide Nederlanden den slechten naam hebben verdiend welken de Engelschen tot heden toe hun gegeven hebben. Dit is geen beleediging jegens die volkeren, want vroeger en later hebben zij goede soldaten geleverd, doch ten tijde van Waterloo bestond er geen ingericht leger, en de meeste soldaten hadden onder Napoleon gediend en gevoelden ontzag en vrees voor hem. Om zijne stelling te bewijzen haalt schrijver de

getuigenissen aan van de Engelsche officieren en soldaten van dien tijd. Wij verwachten nu een tegenantwoord van Maxwell. Intusschen verzoeken wij den lezer, te onderzoeken, of getuigenissen van soldaten wel vertrouwbaar zijn. De Spaansche en Amerikåansche, Grieksche en Turksche soldaten wisten van hunne tegenpartij niets dan kwaad te spreken, en nu zien wij nog de Engelsche bladen vol brieven waarin de Boeren doorgaan voor lafaards, die loopen gaan zoodra zij een Engelschman zien, en nooit juist schieten.

Kunst en Letteren : De *National Gallery* in 1900 door H. Spielman (54-74). — Imperialism in de dichtkunst ten tijde van Koningin Victoria, door J. A. R. Marriott (236-249). — Tooneelspelers en oude stukken, door F. Wedmore (249-255). — Er wordt gevraagd : een oorlogsdichter, door Mrs H. Birchenough (639-648). — Vijf nieuwe schilderijen in de *National Gallery*, door M. H. Witt (648-656). — Het oefenen der stem, door Mevr. W. Teyke (764-776). — De Van Eycks, door W. H. J. Weale (785-791). Schrijver legt uit hoe er zoo eensklaps onvergelijkelijke meesters verschenen zijn als de kunst nog aan 't eerste pogen was. Voorts beschrijving der schilderijen. — Oberammergau, door L. C. Morant (820-825).

Iersche wetten, door M. Mac Donagh (75-88 en 298-314). — Stadskinderen op den buiten, door Mevr. S. A. Barnett (100-107). — Zendelingen in Egypte, door A. Ward (207-219). — De kleine nijverheden in Engeland, door Prins Kropotkin (256-271). — Een volk van Amateurs, door G. C. Brodrick (521-535). De Engelschen zijn algemeen onbekwaam in hunnen stiel : zoowel officiers als advokaten, leeraars, dominé's, stielmannen, kooplieden, omdat zij hunnen stiel onvoldoende leeren, als echte amateurs. — Een oordeel over Nietzsche, door O. Crawfend (592-607). Die wijsgeer heeft hetzelfde uitgangspunt als Schopenhauer, doch daar zijn voorganger menschenhater was en hij integendeel een vroolijk man, is Nietzsche de grondlegger van « the dithyrambic theory in life. » Zijn schitterende schrijftrant heeft veel bijgedragen om hem bij het Duitsche volk bekend te maken. De « Nietzschians » van heden zijn ongelooflijk buitensporig, en 's mans leeringen zijn verdraaid geworden. « Nietzsche without his disciples would be a force in the world of thought for whose help in the solution of the problems of life thinkers would be grateful. They would benefit by his utterances, and leave the wild and whirling words spoken during his semi-insanity alone, but this is just what his disciples refrain from doing. »

A. P. W.

Civiltà Cattolica. 6 October 1900.

I. *Il plebiscito Romano dell' Anno Santo.* — De « Civiltà » vindt in het jubeljaar 1900 « un plebiscito romano ». De benaming staat in de Italiaansche kringen niet onbekend, alhoewel niet altijd ter dege gebruikt. « Plebisciti » van liefde, vreugde, rouw, enz. zijn er niet zelden. Te recht noemt de « Civiltà » die algemeene godsdienstige uitboezeming van zoovele duizenden bedevaarders « un plebiscito »; zij voegt er bij « romano », omdat katholiek en Roomsch één zijn.

Die drommen bedevaarders zoowel uitheemsche als inlandsche, bewijzen « de facto », dat het Rome der Pauzen blijft wat het was « urbs orbis ».

II. *La Reità della Dinastia Mauciurese nelle Stragi della Cina.* — Uit de navorschingen met kennis en plichtbesef gedaan, blijkt het

langsom klaarder dat de Boxer-oproer toe te wijten is aan het hof der keizerin. Die menschenslachtingen zijn uitgevoerd op aanstooten van twee invloedrijke vorsten der keizerlijke familie, van verscheidene legeroversten, mandarijnen enz. Deze beschuldiging staat onwankelbaar, door de bewijsstukken die men nu heeft; de Civiltà heeft er ook in haar bezit, ontvangen van haren correspondent in China.

20 October 1900.

« *Le scuole elementari in balia dello Stato* ». Sinds den aanslag van Monza wordt er in Italie veel geschreven over de hervorming der Italiaansche wetgeving over het lager onderwijs. Maar, terwijl de katholieken de vrijheid van onderwijs verdedigen, willen de liberalen aan den Staat alle macht op het onderwijs toekennen. Volgens men zegt zou zelfs minister Gallo een wetsontwerp gereed hebben en het welhaast in de Kamers voorstellen over de « avocazione delle scuole elementari allo Stato ». Daartegen trekt de Civiltà te velde: het ware dwingelandij, een aanslag op de vrijheid der ouders, eene slavernij voor de katholieken, die zouden, op straf van boete, verplicht zijn hunne kinderen naar ongodsdienstige scholen te zenden.

« *Della stela del foro e della sua iscrizione arcaïca* ». Schrijver weerlegt de verschillende uitleggingen over het monument en het opschrift ervan op den Forum onlangs ontdekt, uitleggingen voorgedragen door Ceci, Comparetti, Enmann en anderen. Eindelijk aanziet hij de uitleggingen van Gamurrini en van von Duhn als de beste, daar zij te zamen met de bewijzen uit de taalkunde, ook steunen op die der oudheidskunde. Men schrijft het monument toe aan het tijdstip der koningen.

« *Conclusione del Concordato* ». Hier is eene belangrijke bladzijde over dit groote feit der geschiedenis. Eerst wordt ons de geestestoestand van kard. Gonsalvi voor oogen gesteld, als hij, op het laatste oogenblik, toen de overeenkomstige artikelen voor goed zouden geteekend worden, al met eens verwittigd werd dat hij geroepen was niet om het vastgestelde ontwerp te teekenen maar om de bespreking te herbeginnen met twee nieuwe gevolmachtigden, en onder bedwang van binnen eenige uren te moeten zijne toestemming geven. Vol verwondering en teleurstelling gaat hij naar het huis van Jozef Bonaparte, waar abbé Bernier en conseiller Crétet reeds aanwezig waren. Ten 12^en^ begon de bespreking die heel den nacht van 13 en 14 Juli en volgenden morgen duurde. De twee gevolmachtigden van Napoleon schenen niets te weten van het nieuws dat kard. Gonsalvi ontvangen had. Verder bewijst schrijver dat zij, zoowel als de 1ste konsul, medegewrocht hadden in dezen diplomatieken list, om de artikelen door Napoleon gewild, te doen aanveerden. Na zulke lange bespreking, komt men t'akkoord, maar de gevolmachtigden willen nog niet teekenen, vooraleer Napoleon's toestemming te kennen. De konsul, in woede ontstoken, werpt het ontwerp in het vuur.

Daarna onderzoekt schrijver eene samenspraak van Napoleon met Gonsalvi in tegenwoordigheid van geheel het diplomatieke korps, samenspraak over den gemisten uitslag der bespreking. De historische waarheid dier samenspraak wordt ons voorgesteld.

OMROEPER.

De Polen. — Een ministerieel besluit heeft de vrije Poolsche scholen te Berlijn gesloten. Acht onderwijsgestichten, die onder toezicht stonden van Poolsche maatschappijen, werden alzoo gedwongen hunne leerlingen naar huis te zenden.

Hiermêe is de Pruisische Staat nog eens wat meer beschut tegen « polnische Anschläge »!

Uit het Chineesch Strafwetboek.

§ 7. Wie een mandarijn vrijwillig op de teenen terdt wordt gevierdeeld; zoo hij het onvrijwillig doet wordt hij opgehangen.

§ 8. Wie een vreemden gezant doodt, wordt gestraft met eene geldboete van 2 tot 5 taëls.

§ 21. Wie voor een edikt van den Keizer niet staan blijft met ontblooten hoofde en na het lezen niet neerknielt wordt tot poeier gestampt.

§ 22. Wie een missionaris om 't leven brengt zal voor straf tienmaal schrijven : « Ik mag geen missionaris dooden ».

§ 35. Een mandarijn, die niet rap genoeg een prins van 't Keizerlijk huis de eer bewijst wordt verdronken.

§ 36. Een mandarijn, die vrouwen en kinderen op het spit laat steken, mag op de feestdagen de gele jak niet dragen; hij verliest daarenboven de pauwveder.

't Vierde Vlaamsch natuur- en geneeskundig Congres op 30 Sept. laatstleden te Brussel in 't paleis der Academiën gehouden, mag wonderwel gelukt heeten.

't Getal deelnemers groeit van jaar tot jaar aan, en een gunstig teeken is het dat officieele gebouwen, zooals het paleis der Academiën, bereidwillig ten dienste der congresleden gesteld wordt.

Daags te voren hield Hoogleeraar Mac Leod voor een uitgelezen publiek eene zaakrijke voordracht over « *de invloed der levensvoorwaarden en de sociale verantwoordelijkheid.* » Dit voorbeeld dient gevolgd te worden, en 't ware wenschelijk dat jaarlijks ter gelegenheid van 't Congres, een onzer Vlaamsche geleerden over een wetenschappelijke zaak van algemeen belang, eene studie voordroeg.

In de afdeeling *geneeskunde*, waren de mededeelingen, gelijk altijd, ver uit het talrijkst. Hoogleeraar Verriest zat deze afdeeling voor.

't Aanstaande Congres zal te Brugge gehouden worden, ten minste indien men er in gelukt, — waaraan sommigen twijfelden —, aldaar de noodige leden te vinden tot het vormen van een comiteit.

Onnoodig te doen opmerken hoe die « congrès » ons langzaam voorbereiden tot het stichten van een hooger Vlaamsch onderwijs.

D[r] FR. M.

❦

Arcadia, het letterkundig maandblad onder redactie van Jeanne Reyneke von Stuwe houdt, na zijne 6e aflevering, op te bestaan. De uitgever, M. Veenstra in den Haag, heeft nu ook den *Nieuwe Gids* in handen gekregen; Jeanne Reyneke von Stuwe treedt op als medeopstelster van « *De Nieuwe Gids.* »

❦

Willemintje.

Reeds als kind was Koningin Wilhelmina met lijf en ziel Hollandsch en alhoewel zij zich in verscheidene talen flink en vloeiend wist uit te drukken, toch duldde zij het niet licht dat men haar in eene andere taal dan hare moedertaal aansprak. Als veertienjarig meisje spelde zij eens in Engeland de vrouw van eenen Hollandschen diplomaat duchtig de les, omdat deze hare dochters zonder de kennis van de moedertaal had laten opvoeden. De jonge Koningin wou de juffrouwen niet ontvangen, vóóraleer deze Hollandsch geleerd hadden.

Uit de jeugd van Koningin Wilhelmina vertelt men een aantal aardige anekdoten.

Eens was de jonge Koningin ongehoorzaam geweest, en door hare moeder uit de gemeenschappelijke kamer weggezonden; ze moest nu op hare eigene kamer zoo lang verblijven, totdat zij er in zou toegestemd hebben vergiffenis te vragen. Wilhelmina gehoorzaamde boos en met stijven kop aan het bevel, en ging morrende naar hare kamer. Daar verbleef zij nu langen tijd, terwijl Koningin Emma, alleen in de andere plaats, met een of ander werk haren tijd doorbracht. Plotseling werd er luid en vrank op de zaaldeur geklopt. Koningin Emma keek op en riep: « Wie is daar? » — Eene trotsche stem antwoordde : « De Koningin van Holland! » Het was Wilhelmina die de gramschap van hare moeder niet langer verdragen kon, en, alhoewel haar kop nog niet gebroken was, toch toenadering en verzoening verlangde. Doch Koningin Emma riep met strenge stem : « Indien het de Koningin van Holland is, moet zij maar buiten blijven! » Daarop werd het stil achter de deur; niets roerde meer eenen tijd lang. Toen werd weer op de deur geklopt, ditmaal schuchter, zachtjes en nauwelijks hoorbaar. Weer riep Koningin Emma : « Wie is daar? » — En een zacht, snikkend stemmetje gaf ten antwoord : « Ik ben het! Wil-hel-min-tje! » — Welnu kom dan maar binnen, Wilhelmintje! » zei de Regentes, stond op en ging hare dochter te gemoet. Maar Koningin Wilhelmina liep binnen, vloog aan moeders borst en werd hartelijk gezoend, nog voor zij vergiffenis kon vragen.

Een ander maal had de jonge Koningin onverbiddelijk streng kamerarrest bekomen. Lang zat zij stom en toornig op hare kamer en wist zich

niet te bedwingen. « O! riep zij, door de smart bewogen, « indien mijn getrouw volk wist, hoe ik behandeld word! Het zou opstaan als een man en zijne Koningin verdedigen! Mijn getrouw volk! Het zal zulks vernemen! » Zij sprong snel op, zette zich voor hare schrijftafel, en begon een stuk op te stellen, dat als titel droeg: « Oproep tot mijn Volk! » In deze oorkonde aan hare getrouwe onderdanen gericht zette zij met de hevigste bewoordingen de onrechtvaardige behandelingen uiteen waaraan zij onderworpen was, den smaad dien zij als Koningin van Holland moest ondergaan, hoe zij nu gevangen zat, zij, een gekroond hoofd, de vorstin der Nederlanden. Ten slotte vorderde zij alle welgeaarde Hollanders op haar uit den « kerker » te bevrijden. Van dit stuk zond zond zij een afschrift naar alle bestuurders der voornaamste Couranten van Amsterdam en Den Haag, met bevel haren oproep boven aan het blad af te kondigen. Maar vooraleer de bestuurders den tijd gehad hadden om van hunne verbazing te bekomen en tot iets te besluiten, ontvingen zij reeds een tweede schrijven: « onnoodig af te drukken. Alles reeds weer in orde! » Wilhelmintje had namelijk intusschen met hare moeder gesproken en zich met haar verzoend.

Waar de kostelijke autographen verder te recht gekomen zijn, is vooralsnog een geheim: naar men zegt, in de papiermand; doch inderdaad zullen zij wel, als eene zeldzame herinnering aan de stormige leerjaren van Koningin Wilhelmina van Holland, zekere privaatverzamelingen van handschriften versieren.

Van *Flandria's Novellenbibliotheek* (Gent, uitgeversmaatschappij « Flandria ») is als eerste nummer verschenen het lieve verhaaltje *Brigitta*, door Tony Bergmann. Eene korte levensschets gaat het deeltje vooraf, dat met een fraai portretje van den schrijver versierd is. — Uit een prospectus, onderteekend door Dr Maurits Sabbe, vernemen wij dat te beginnen met October er elke maand eene novelle zal verschijnen, telkens nagenoeg 40 blz. 8° bevattende, en zooveel mogelijk met het portret van den schrijver; iedere aflevering zal afzonderlijk voor 0,15 fr. te koop zijn; de abonnementsprijs voor den jaargang van 12 nummers zal 2 fr. bedragen. — « Bij de keuze der op te nemen stukken zullen wij met de noodige strengheid te werk gaan; alleen geschriften, die ten volle den naam van kunstwerk verdienen, zullen door ons uitgeven worden. »

Wij begroeten de nieuwe onderneming met den welgemeenden wensch dat ze moge groeien en bloeien. Naast de buitengewoon goedkoope, en zoo waarlijk flink bezorgde en bestuurde Duimpjesuitgave van Delille, te Maldeghem (3,60 fr. per jaargang van ten minste 6 deeltjes, te samen over de 1200 blz. tellende), met haar twaalf à dertienhonderd inschrijvers, blijft er voor Flandria's novellen nog zeer veel goed te stichten, tegenover den wassenden vloed der bloedromans en boulevardverhalen, welke als zondagbijbladen tot in de kleinste dorpen

rondgevent worden, zijn waarlijk de tweemaandelijksche afleveringen van *Duimpjes* en de maandelijksche novellenbundeltjes van *Flandria* ten slotte nog maar een povere dam. Wij wenschen dan ook van harte dat de bestuurders van *Flandria* gelukkig mogen zijn in de keus van de volgende bundeltjes, zoodat elkeen zonder achterdocht tot ruime verspreiding kunne bijdragen.

❦

Koninklijke Vlaamsche Academie. — Na dat het verslag der voorgaande vergadering gelezen en goedgekeurd was, sprak de heer Bestuurder Kan. S. Daems, een kort woord ter nagedachtenis van den heer Baron de Maere, aan de Academie sedert de Septembervergadering ontvallen. De lijkrede, door den Onderbestuurder, den heer Coopman, bij het graf gehouden, zal in de *Verslagen* gedrukt worden.

Daarna wordt overgegaan tot het samenstellen der voordracht van tien candidaten voor de jury van den driejaarlijkschen wedstrijd voor Nederlandsche tooneelletterkunde, 15de Tijdvak.

Ten slotte krijgt de heer Prayon van Zuylen het woord, om het derde vervolg te lezen van zijn stuk : *Een laatste woord tot den heer W. de Vreese.* Daar er geen kans was om deze lezing nog in déze vergadering ten einde te brengen, wordt er na eene, nog al levendige, discussie, bij meerderheid van stemmen beslist dat het stuk van den heer Prayon in de *Verslagen* zal opgenomen worden.

❦

Davidsfonds. — De plechtigheden tot het vieren van het vijf en twintigjarig jubelfeest van deze nuttige en machtige instelling zijn begonnen in de afdeelingen.

Zondag 5 November gaf Hasselt een feest dat bestond uit eene dankmis, een gelegenheidssermoen door kanunnik Muyldermans, eenen stoet, eene ontvangst op het stadhuis en eene plechtige zitting, waarop spraken volksvertegenwoordiger de Corswarem, Bellefroid, voorzitter der afdeeling en D. Claes, stichter der sectie. Diploma's werden uitgedeeld aan de jubileerende leden en eèn eerepenning aan de jubileerende bestuurleden.

Den maandag 12 November herdacht Gent de stichting van het Fonds door een luisterrijk concert, waarop tevens de prijzen uitgereikt werden aan de leerlingen van het vrije middelbaar en lager onderwijs, bekroond in de prijskampen welke deze afdeeling jaarlijks uitschrijft. Het prachtig feest werd bijgewoond door de geestelijke en wereldlijke overheid, waaronder de heer Gouverneur der Provincie, de heer Lammens, oud-senator, de heer Willems, zoon van Jan-Frans Willems, den vader der Vlaamsche Beweging. Zijne hoogwaardigheid de Bisschop belet de plechtigheid bij te wonen, had zich laten vertegenwoordigen door den zeer eerw. heer Kanunnik De Bock, vicaris-generaal. De eerw. heer Dr Claeys richtte tot de vergadering eene bezielde toespraak, waarin

hij het jubelfeest herdacht, de maatschappelijke zending van het Davidsfonds in het daglicht stelde, de bekroonde leerlingen geluk wenschte en een woord van aanmoediging sprak aan dezer ouders en meesters. Deze welsprekende improvisatie werd luidruchtig toegejuigd.

Op 2den December zal Diest een tooneelkundig feest geven met « Op zoek » blijspel door A. Sevens, bekroond in den prijskamp van het Gentsche Davidsfonds en tot het genot der Staatspremie toegelaten.

Wij vernemen met genoegen dat onze uitgever, de heer A. Siffer, vereerd is met het pauselijk kruis, Bene Merenti. Onze beste gelukwenschen.

† **Max Müller..** — Te Oxford is op Zondag 28sten October, de taalkundige Max Müller gestorven. De geleerde was reeds sedert eenigen tijd ziek, zoodat het nieuws niet onverwachts aankwam.

Alhoewel Duitscher van geboorte, heeft hij het grootste deel van zijn roemrijk leven in Engeland doorgebracht. Als zoon van den liederendichter Wilhelm Müller, wiens reis- en Griekenliederen nu nog tot den dichterlijken schat van het Duitsche volk behooren, is Max Müller door het Duitsche volk altijd bemind geworden. Den 6en December 1826 te Dessau geboren, bezocht hij het Nikolaigymnasium te Leipzig en aan de hoogeschool te Leipzig volbracht hij zijn taalkundige studiën. Het Sanskriet werd weldra zijn uitverkoren vak. Reeds in 1844 trad hij op met eene Duitsche vertaling van de Indische fabelverzameling « Hitovadega » (vriendelijk onderwijs). Dan trok hij naar Berlijn en Parijs met groote vooruitzichten op het onderzoeken van het oudste der Sanskrietsche werken, de Rigveda. Slechts in Engeland kon hij aan de oplossing van dit werk denken; de « Oostindische kompagnie » erkende weldra de groote bekwaamheid van den aankomeling en droeg aan den jongen Duitscher op den ganschen Rigveda met de uitvoerige verklaring van de Sayana uit te geven. Van het jaar 1849 af verscheen dit reuzenwerk en dit boeide hem bestendig te Oxford. Hier werd voor hem eenen bijzonderen leergang in de vergelijkende taalstudie ingericht. Maar Duitschland zocht den geleerden weer te winnen. In 1872 aanvaardde Müller eene plaats aan de nieuwgestichte hoogeschool te Strassburg. Maar reeds drie jaren nadien keerde hij naar Engeland terug.

Zijne levenstaak was de studie der Indische en Budaïstische letterkunde. Verder verwierf Müller de verdienste de Duitsche taalkunde in Engeland te hebben ingeburgerd. Daarom is hij toch niet vreemd geworden aan de Duitsche letterkunde. Zijn verhaal « Duitsche liefde, uit de geschriften van eenen vreemdeling » stond in de jaren 60 en 70 zeer hoog in de gunst van de Duitsche lezerswereld. En eindelijk het uitgeven van de briefwisseling tusschen Schiller en den hertog Christian von

Schleswig-Holstein toonde hoe diep Max Müller in den geest van den Duitschen klassieken tijd ingedrongen was. Als bemiddelaar der Indische letterkundige schatten aan het Westen zal Max Müller altijd zijne plaats in de geschiedenis bewaren.

In de laatste tijden deed Professor Max Müller over zich spreken en bracht schade aan zijnen roem in Duitschland, door mede in te stemmen met het koor der brutale Engelschen, die de Boeren geweld aandoen en ze dan nog belasteren. Dit paste hem te slechter dat hij, zooals hooger vermeld staat, den zoon van dien man was, die den edelmoedigen vrijheidsstrijd van een ander volk met zoo heerlijke liederen heeft bezongen.

† **Edouard Remouchamps**, te Grivegnée, Waalsche dichter en tooneelschrijver. — **Ed. Pynaert**, Gentsche hofbouwkundige en schrijver van verschillende boeken over zijn vak. — **Ceuppens**, kunstschilder, geboortig van Gent maar woonachtig te Brussel. — **Pierre Véron**, bestuurder van den « Charivari » ouderdomsdeken van de Fransche pers. — **Ed. Van Hende**, schrijver over munten en geschiedenis van Rijsel. — **Mathieu Kovalsky**, geleerde wiskundige der hoogeschool van Kharkow. — **Stanislas de Szczepanowski**, Poolsch politiek man en schrijver van menigvuldige huishoudkundige werken, waaronder dit over de ellende in Galicië, dat grooten opgang maakte. — **Baron t'Kint de Roodenbeke**, gewezen voorzitter van den Senaat en een der eerste voorstanders in België van de instellingen van vooruitzicht. Zijne merkwaardige verslagen over het sparen en de mutualiteit zijn blijvende oorkonden over deze zaak.

TANTE SUZE.

Een kerstverhaal naar het Duitsch van Herbert.

IN een met degelijken smaak ingerichte eetkamer zaten de jonge geneesheer Hans von Meerheim en zijn lieve, kleine, blonde vrouw. Beiden waren zeer opgeruimd. De jonge man lag in een schommelstoel en blies de rook zijner cigaret omhoog en het vrouwtje snoepte uit de zilveren suikerschaal, die was blijven staan na het dessert.

« Wij hebben toch een flink huis, » zei de dokter, tevreden rondkijkend. « Tante Suze heeft er verstand van! Het buffet is waarlijk prachtig gesneden. Op niets heeft ze gekniesd! »

« Hoe hebt ge 't toch aangelegd, Hans, om bij tante zoo'n haartje vóór te hebben? Zij heeft nooit als mild bekend gestaan bij haar verwanten — en gij zijt dan nog slechts een verre neef. Is het omdat ze u hielp voeden? Zij is eigenlijk niet veel ouder dan gij. Zij gaat algemeen voor ietwat menschenschuw door. Nochtans heeft ze ons met haar mildheid overladen! »

« Hij boog voorover en kneep haar in haar klein, rooskleurig oor. Hij verkeerde in een vroolijke stemming, na den wijn en — in vino veritas —. « Ge zoudt gaarne achter het geheim komen, hé, Mietje? »

« Aï! » riep ze, schertsend naar hem slaand; « welnu, hoe hebt ge 't aangelegd, gij tooverdokter? »

« Ik dank dat alles aan de onweerstaanbaarheid van mijn persoontje » wedervoer hij lachend. « Lief muisje, als een jonge kerel met aangenaam voorkomen zooals ik, een oude juffer vleit en haar immer naar liefde-dorstend hart met wat schijnvoldoening lescht — dan staat het vast, dat men van haar kan verkrijgen wat men wil, zonder lang te bidden. »

De vrouw keek haar overmoedig lachende echtgenoot eenigszins verbaasd en nadenkend aan.

« God! Hans, ik heb u anders beoordeeld, u voor veel idealer gehouden! Ik heb immer gemeend dat ge tante Suze vereerdet als een heilige en nu komt het uit, dat ge slechts uit berekening met haar gedweept hebt. Hoe dwaas! lang was ik jaloersch en zag u beiden reeds als paar voor het altaar! »

« Mij en Suze? » Hans von Meerheim barstte in een schaterlach uit. « Ik, Mietje — met mijn levenslustig gemoed, zou een vrouw vrijen, die vijf Lenten ouder is dan ik en er tien jaar ouder uitziet dan ze werkelijk is? Zoo'n uitgedroogd, dor, oud meubel! Lief kind, gij vrouwen leert toch nooit een man juist beoordeelen. Maar ik wist beter hoe Suzanna te winnen. Ik speelde den gevoelige en verstandige — want, welke oude juffer houdt zich niet voor een miskende parel en een verborgen edelsteen? Ge ziet, Mietje, de uitkomst heeft geleerd dat ik wist te berekenen. »

« Ja — maar hoe maakte ze dan ons huwelijk mogelijk, waarom schonk ze mij een uitzet als aan een dochter? »

« Hoe? Nu Mietje ze was verliefd en offervaardig als zij is, hield ze het voor ongewoon edel een vreemd geluk te zegenen daar ze er een eigen niet kon hebben. »

De laatste zin werd zóó komisch uitgesproken, dat beiden in een vroolijken schaterlach schoten. Doch dit gelach hield eensklaps op.

De deur achter hen stond reeds eenige oogen-

blikken open en een stille vrouwengestalte had zonder gerucht en onbemerkt daar post gevat. Dan waren onhoorbare schreden over het vloerkleed gegleden en nu stond tante Suzanna vóór hen. Haar mager gezicht was bleek als de dood en haar oogen keken met een zóó starre en koude verachting in die van den jongen man, dat hij den arm ophief, als wilde hij zich voor een dreigend gevaar beschutten.

Tante Suzanna zegde nochtans geen woord; zij keerde even geruchtloos terug als ze gekomen was en betrad grimlachend voor de laatste maal den drempel waarover zij zoo dikwijls met warm hart en liefdevolle gedachten gekomen was.

De jonge geneesheer sloeg zich met de vlakke hand op het voorhoofd.

« Hemel! Mietje! dit was een slecht oogenblik! Waarom moest mij ook de duivel aanzetten tot zulken onzin! Dadelijk moet ge tot Suzanna en alles weer trachten goed te maken. Ge neemt ons kleintje meê, Mietje, hoort ge! Haar lieveling zal ze niet gemakkelijk weerstaan! Zijn stem klonk echter niet meer overtuigend, wanneer hij sprak. Mietje wist het beter. « Neen Hans, het spijt me, — maar dat kan ik niet! Ik zou 't ook niet willen wagen. Wij zijn onmenschelijk te werk gegaan en daarbij — dingen, zooals gij er zooeven uitgesproken hebt, vergeeft een vrouw niet zoo licht. Zij zou geen karakter moeten hebben. »

« Neen » gaf hij toe « gij hebt gelijk. Een verduivelde samenloop! Zij zal me nooit meer gelooven en vertrouwen. Misschien toch krijgt Trixy het klaar. Suzanna heeft het kind haast meer lief dan wij beiden te zamen, Mietje.

Als dat niet lukt, dan zal het scheef uitdraaien. Zonder tante Suzanna's hulp, weet ik niet wat wij moeten beginnen. Een slechte praxis, een klein inkomen en geen vermogen — we staan er slecht voor! »

Trixy was een verrukkelijk klein exemplaar van het menschelijk ras. Ronder ledematen waren

nooit met witte kanten omvangen geworden noch hadden grooter oogen de afwisselende uitdrukking van guiterij, vroolijkheid, pijn en eigenzin aangenomen! Zij was de lieveling van heel het kleine stadje en van tante Suzanna in 't bijzonder.

Trixy bezat niet het minste aardsche goed, dat niet van tante Suzanna kwam. Haar nette, bestikte jurkjes, haar rozelintjes, haar fijne schoentjes, haar wit manteltje en zijden kapje, haar wiegje, uit vergulde wisschen gevlochten, met hemelblauwe gordijnen, haar stoeltje en tafeltje — tante Suzanna had alles gekocht en de lieveling daarmeê gelukkig gemaakt.

Tante Suzanna had bij zich zelven gedacht: dit klein schepseltje mag niet anders denken, dan dat alle goed van mij komt. Het moet mij uit alle krachten leeren liefhebben.

Zoodat Trixy de laatste hoop was van het in ongenade gevallen echtpaar.

Het namiddaguur sloeg waarop Trixy gewoonlijk de tante bezocht. Hans ging zelf in de kinderkamer en hielp de kleine aankleeden.

« Maak ze maar zoo lief als ge kunt, Mietje Trek haar het witte kleedje aan met de korte mouwtjes en hang haar de kraaltjes om — zoo!... Trixy maak nu eens uw schoonste groetje en werp een handkusje toe! Zij is waarlijk een allerliefst ding, Mietje! Ik geloof dat tante Suze om harentwil zal vergeven — want in den grond is haar hart toch voortreffelijk en ik heb haar met grooten ondank beloond! »

Doch de dokter begreep dit eerst als het te laat was.

Zij komen overeen dat Trixy niet in huis zal gedragen worden, maar langs het venster en den tuinmuur voorbij, zoodat tante Suzanna gelegenheid zou hebben de kleine te zien en tot zich te roepen.

« Slaagt zulks, dan zijn we gered; als ze het kind niet kan weerstaan, dan zullen wij haar gunst terugwinnen! »

Het oude heerenhuis van de von Meerheim, vroeger een gastvrij verblijf, nu eenzaam, met voor een deel gesloten vensterblinden, was nu weer omgeven door de gansche pracht van zijn machtige, bloeiende linden en de ranke vlierstruiken die wit en geurend boven de grauwe muren uitstaken. Op het terras van het huis bloeiden oranjeboomen en uit de diepte van het park drong vogelenzang en verfrisschende koelte naar voren.

Lang overgeërfd, voornaam, schilderachtig en rijk was alles, geheimzinnig en gezellig tegelijk. Wilde men de zwaluwen gelooven die kwetterend onder het poortgewelf uit- en invlogen, dan moest het ook een geluksoord zijn, maar dit was het niet.

Een bejaarde, eenzame jufvrouw woonde in die wijde vertrekken.

Laatste afstammelinge van een eens hooggeëerd geslacht, bewaakte zij een uitgestorven huis en bewaarde den sleutel van een grafkelder, waarin nog juist ruimte was voor haar kist.

Suzanna von Meerheim had reeds te veel van haar geliefden zien sterven om er nog vroolijk en onbekommerd uit te zien, en zoo kwam het dat ze vóór haar tijd oud was geworden.

Doch haar trotsche houding, haar trotsch gelaat en haar trotsch hart waren haar bijgebleven, schoon het lot op alle wijzen dien trots had zoeken te breken. Veel verlangend was ze het leven ingetreden en immer had het leven slechts van haar verlangd. Dan was ze er trotsch op geworden veel te kunnen geven. Zij verzorgde de ouders tot aan hun dood en voedde haar broeders op. Doch een slepende ziekte voerde den een na den ander tot haar terug, om in het vaderland een vreedzaam, kommerloos einde te vinden. Zij had ook een man bemind — want sterke naturen blijft zelden de liefde vreemd. — Doch hij was jonger dan zij en ze had nooit verwacht dat hij haar anders zou beminnen dan als een broeder die zijn zuster lief heeft.

Hij was een verre verwante, arm, doch zeer begaafd. Zij nam het op zich voor zijn studiën te zorgen; zij offerde duizenden van haar vermogen op, trok hem op van trap tot trap, voor hem zorgend als een moeder. Toen hij dan voor zich zelven kon optreden, neen, veel vroeger reeds, bracht hij haar zijn bruid.

Zij ontving de bruid zooals men een geliefd kind ontvangt en zorgde voor haar uitzet. Zij onderhield het nieuw huisgezin en was meter van het eerste kind; zij droeg het op haar armen rond en beminde het als haar eigen. En dan — thans — werd ze met spot beloond! Zij stond aan de deur en hoorde den man, die haar alles verschuldigd was, zeggen :

« Wij hoeven haar niet te danken; zij is immers op mij verliefd! » Haar handen balden zich bij die gedachte, haar lichaam beefde van toorn en smart. Ze stond midden in de bloemenpracht van haar tuin tegen de borstwering van den muur geleund en tuurde naar het lieflijk in de zon badend landschap. Haar hart was vol donkere, bittere gedachten. Zij was dáár verraden geworden, waar ze hartelijk en vertrouwend met lijf en ziel bemind had, waar geen zelfzuchtig verlangen haar handelen leidde. In bittere ontgoocheling schreeuwde haar ziel: « De menschen zijn geen trouw, geen geloof, geen reine liefde waard. Ze zijn een hard, huichelachtig, boos geslacht. »

Op dit oogenblik kwam de kindermeid met de kleine Beatrix aan den overkant der huizen gegaan.

Trixy had haar mooisten dag, Lachend, vol onschuldige schalkheid, frisch als een meiroos, zat ze op den arm der min en toen ze tante Suzanna ontwaarde, strekte ze de armkens uit, en riep een luid, juichend : « Zoete mama », want Trixy was het nog niet recht duidelijk geworden, of tante, die bij haar bleef als de schoone, jonge moeder uitging, nachten lang bij haar bedje zat, als de lievelinge alleen was, ook niet haar mama was.

Doch als door een donderslag getroffen voer Suzanna op : « Breng het kind weg! » riep ze ruw en heftig tot de voedster. « Ik wil de kleine hier niet meer zien! »

En hoe zeer Trixy zich ook verweerde en weende, Tante Suzanna ging met groote stappen langs den tuin weg en zegde barsch tot Fritz, den ouden huisknecht, die poortier was : « Fritz, ik ben in geen geval meer voor een van de jonge lui te spreken! In geen geval — hoort ge? »

De juffer had den wil van een man. Zij beval niet zonder grondige reden en had nog nooit haar woord ingetrokken.

Zij liet haar advocaat ontbieden en stelde hem een som geld ter hand, met de aanmerking dat Hans von Meerheim daarmêe eens en voor goed zijn deel had. Door geen opwerping was ze toegankelijk.

Enkele malen nog soms, in den stillen avond, wanneer de lucht zacht was en haar gevoel kalmer werd, legde zij in de stilte en eenzaamheid van haar kamer het hoofd op de armen en weende nog bij de gedachte aan de zoete, kinderlijke teederheid van de kleine Trixy.

Sindsdiens waren twee jaar vervlogen en veel was veranderd. De vrouw van den jeugdigen geneesheer, het schoone, vroolijke, kleine Mietje, was gestorven; hij zelf was naar Berlijn vertrokken. Men zegde dat hij te zeer de flesch aansprak, zooals alle Meerheims, waarvan nog geen oud geworden was. De menschen legden ijverig zijn toestand bloot bij Suzanna en zegden : « Wat zal er van het lief kind geworden? » Alleen de juffer bleef onverzettelijk : met opzet verhardde zij haar hart.

Zekeren dag, in 't putje van den Winter, wanneer alle leven onder sneeuw en ijs begraven lag, kwam

een brief aan, door een stervende hand geschreven. Hans von Meerheim schreef kort voor zijn sterven naar zijn weldoenster : « Erbarm u over het schuldeloos kind dat nu een weesje is. Ik ken geen hart in de wereld, dat zoo moeder er voor kan zijn, als het uwe. »

Voor de eerste maal van haar leven gaf ze geen gehoor aan een bede om medelijden : « Ik zal de kleine in een gesticht doen », zegde ze. « Ik wil geen schepsel meer met bijzondere liefde bejegenen. »

Kerstnacht kwam.

Stil en grootsch rees de maan boven het stadje. Daar staken de oude gevels, torens, hoeken en muren donker af op het helderblauw des hemels. Onder de steenen brug speelde het maanlicht in den nog niet met ijs beschorsten kabbelenden vliet, een stroom van vloeiend zilver met gouden vonken bestrooid. Rustige koude hing in de lucht. De avondklokken galmden luid door het dal voor het gebed van den heiligen nacht. Feestelijk klonken de tonen van huis tot huis, van hut tot hut, van hart tot hart — zoekend en manend, een bede om mildheid en barmhartigheid, een bede om vrede, een bede om liefde in Gods naam, die eens een lief kindje werd — een kreet : « Het hemelrijk is nabij ! »

Waar het stilst is hoort men het eerst geluid, en stil was het in de groote, blank geschuurde kamer met de oudvaderlijke meubeleering en de hagelblanke gordijnen, waarvan de bestikte bloemen door het manelicht zoo getrouw op den grond geteekend werden — stil was het groote huis, stijf en ernstig zooals een doode tijd.

De dienstboden fluisterden in de keuken dat fluisteren der verwachting, dat men op kerstavond van kinderen hoort, zooals van allen die gaarne wat krijgen.

In de benedenzaal van het huis stond een groote kerstboom. Geschenken lagen er onder, zooals men er aan behoeftigen geeft, die gebrek hebben aan warme kleeren, spijs en drank. Elk jaar, sinds menschengeheugen, had dit feest in het oud heerenhuis plaats gegrepen en juffer Suzanna wilde het oud gebruik niet afschaffen.

Maar ach — hoe onverschillig schonk ze dit alles!

Hoog overeind, met gekruiste armen, stond ze in 't midden der stille kamer. Daar trof haar het gegalm der klokken dat tot haar doordrong en zacht tegen de bergwand weergalmde — het scheen haar als doodsgelui en tegen dooden voedt men geen wrok. Eensklaps scheen het haar als ware alle bitterheid der herinnering aan het smartelijk gedrag der eens zoo vurig geliefden verzwonden en ze zag hen terug in volle beminnelijkheid. Zij was op dit oogenblik als een moeder die lang vertoornd is geweest, omdat haar lieveling ze in zijn onwetendheid: « Stoute mama! » noemde.

Ach! het was erger geweest — veel erger! Doch Suzanna was een groot aangelegde natuur en een zoodanige vergeet de gebreken van anderen en gedenkt de eigene. Hoe wreed was ze geweest — wellicht was zij de schuld van zijn dood! Hoe kleingeestig had ze zich gewroken! En dan kwam de fierheid weer boven en trotscher richtte de verlatene zich op en wilde met de hand de herinnering van het voorhoofd wegwisschen.

« Ik heb genoeg gegeven en nooit iets ontvangen! Ik zal de kracht hebben alleen met me zelve klaar te komen en 't berouw te bannen. »

Juist wilde ze de schel aantrekken om voor velen het feest te laten beginnen, waaraan haar hart geen deelnam. Daar klonken schreden in den hellen gang, daar viel de schijn van kaarslicht voor haar voeten. De deur werd een weinig geopend en op den drempel stond een klein, blond kind, een zooals de schilders

het lief kerstkindje ons voorgesteld hebben met gouden lokjes en blauwe oogen.

Het strekte zijn handjes uit en riep : « Zoete Mama! » In eens vergat tante Suzanna al wat geschied was en met een kreet liep ze op de kleine toe en sloot ze in haar sterke armen : « Trixy, zoete, kleine Trixy -- ja, ik ben uwe mama! »

Zij vraagde niet wie het kind tegen haar wil had durven hier brengen; zij was zoo blij dat het tegen haar wil geschied was. Onder tranen en lachen drukte zij het warm, klein lichaam immer opnieuw aan haar hart.

Trixy vlijde zich zoo vast tegen haar aan, als ze maar kon en zegde nog eens « Zoete, lieve Mama! »

Temsche. JEF HINDERDÁEL.

HET LANDLEVEN IN DE LETTERKUNDE.

IV. — Frankrijk.

Reeds in een vorig artikel hebben wij de aandacht gevestigd op de grondige tegenstelling van richting tusschen den Engelschen en den Franschen geest — deze laatste meer geneigd zijnde naar afgetrokken vraagstukken, meer bekommerd met gedachten, terwijl de eerste zich beter thuis voelt in zielsontleding, in gemoedsbeschrijving, zich bij voorkeur bezig houdt met concrete denkbeelden, met levende wezens.

Nu de krijtwitte « cliffs » der Doversche kust achter ons verzwinden, nu wij de zee weer oversteken, om te landen op den Franschen oever, wordt het tijd deze gedachten te ontwikkelen.

Lachend begroet ons het Fransche strand : in zijne ligging is Frankrijk bijzonder gezegend. Bespoeld door drie hoogst verschillende zeeën — de wilde, stormachtige Noordzee, de statige Oceaan met zijne machtige bruisende baren, de zonnig blauwe Middellandsche zee — geniet deze streek eene bevoorrechte vruchtbaarheid, een bijzonder welvaren.

Zou het heldere van klimaat en lucht niet het zijne bijdragen om aan het Fransch verstand zijne duidelijkheid, zijne helderheid, zijne vlugheid te geven? — In zulke bedenkingen zullen wij ons, voor alsnog, niet verdiepen, nu het ons te doen is om de fijnste bloemen van 's menschen geest — de bloemen der

letterkunde — te bestudeeren; maar het feit blijft. De eerste behoefte van het Fransch verstand is de behoefte aan gedachten, zijn eerste drang de drang naar gedachten.

De Franschman is levendig, wispelturig van aard; toch zal hij naar gedachten blijven zoeken, gedachten die hij zal aankleven, verspreiden, aan anderen opdringen, ophemelen en vergoddelijken. In koninkrijk, in revolutie, in republiek, in partijschap en in letteren, overal blijft dit zijne beooging. Tooverkrachtige ideeën, schim of waarheid, sporend tot het goede of stuwend tot het laagste, flakkeren hem voor den geest en laten hem geene rust. Ook aan anderen zal hij geene rust laten, vooral aan naburige volkeren, en dat heeft de wereld maar al te goed ondervonden, toen de Revolutie over Europa hare ronde deed.

Op meesterlijke wijze heeft M[rs] Browning deze waarheid doen uitschijnen, toen zij zong:

> The English have a scornful insular way
> Of calling the French light . . . . .
> . . . . Is a bullet light,
> That dashes from the gun mouth?
> . . . . Even so direct,
> So sternly undivertible of aim
> Is this French people . . . .
> They threaten conflagration to the world
> And rush with most unscrupulous logic on
> Impossible practice. (1)

In hun duidelijk proza hebben de Franschen een wonder voertuig gevonden voor hun idealisme — idealisme hier genomen in den zin van bekommernis met gedachten. — Het Fransch, niemand zal het ontkennen, is de taal van 't proza. Terwijl de Germaansche stammen bij voorkeur het zwevende, bekoorlijke,

1) Aurora Leigh.

rhythmische van zin en wending zoeken en hunne gevoels- of gemoedsbeelden kleeden in den poëtischen vorm van 't vers, beoogt de Franschman vooreerst het duidelijke en bereikt zijn doel in zijn vloeiend proza.

Gansch anders is de natuurlijke geaärdheid van den Engelschen geest; en de kunst, die eruit opbloeit, is de volle ontluiking van een gezond realisme. — Dit woord zij hier aangenomen in den juist bepaalden zin van trouwe opmerking des levens.

Dat is de eerste bezorgdheid van den Engelschen letterkundige, — dichter, drama- of romanschrijver — het leven nagaan, doorgronden, weergeven, levende beelden scheppen, typen in 't leven roepen, die voor alle geslachten, als naastbestaanden, zullen meeleven. Hoe is het hun ook gelukt! Wij spreken niet alleen van deze wemelende wereld helden of gewone menschen door Shakespeare vereeuwigd; niet alleen van die ontelbare typen, aandoenlijke gestalten, komieke figuren, door Dickens' scheppenden geest ons tot onsterfelijke vrienden geschonken; ook bij de geniale George Eliot vinden wij de staving van ons gezegde : Wij bewonderen hare beelden, omdat zij leven en handelen naar werkelijke bezieling, omdat zij beelden zijn uit het leven.

Door een natuurlijken gedachtenloop schemert het vrouwenbeeld der groote Engelsche schrijfster ons voor oogen, handelende over het landleven in de Fransche letterkunde, want de eerste gestalte die onzen blik komt treffen op Franschen bodem, is alweer eene vrouwenfiguur, eene vrouwengestalte, ook onder mannelijken deknaam verborgen, en wel onder denzelfden voornaam van George : — Georges Sand.

Georges Sand genoot in Engeland eene groote beroemdheid : Mrs Browning wijdde haar sonnetten toe, verhief haren mannelijken geest. Wellicht was deze meening door George Eliot gedeeld en zag zij op tot hare voorgangster van overzee.

Wel ten onrechte : ondanks haren mannenlijken deknaam, is niemand meer *vrouw* dan Georges Sand, eene vrouw rijk begaafd met al de gaven van geest en hart, maar hartstochtelijk, licht ontroerd, gemakkelijk meegesleept door het gevoel, zooals de meeste vrouwen. Hare logiek is de logiek des harten ; hare stelsels zijn niet op het verstand, op de rede gebouwd, maar op het gevoel; en nochtans verdedigt zij altijd eene thesis, nu eens van godsdienstigen, dan weer van maatschappelijken of zedelijken aard.

Door deze doctrinale bezorgdheid behoort zij wel tot haren stam ; maar dat juist maakt hare werken gevaarlijk; daarom ook bracht onze voorzichtige Moeder de Heilige Kerk ze *alle* op de lijst der verbodene boeken, al werden er misschien eenige veroordeeld enkel *in odium auctoris*.

Valsch en gevaarlijk blijven Georges Sand's theoriën ; maar voor den tegenwoordigen lezer heeft die letterkunde veel van hare aantrekkelijkheid verloren ; ze is verouderd en versleten. Wij zullen het hier ronduit bekennen : Toen wij nu verplicht waren die schriften degelijk in te studeeren, om met kennis van zaken te kunnen oordeelen, hebben wij ons met de grootste moeite van die taak gekweten. Bijna onmogelijk is het door die lezing te geraken, zoo verouderd schijnen ons die opstellen, zoo onverdragelijk komt ons dat overdreven romantisme voor. Uit onze jeugd behielden wij de overlevering van den schemerschijn, welke namen, zooals dezen van Georges Sand, omtooverde. Hoe bekoorlijk schenen hare werken! Het streng verbod der H. Kerk alleen kon de leeslust bedwingen. Hier ook was de verbodene vrucht slechts verleidend in de verte.

Misschien is dat ten deele te wijten aan het verouderen van hare stelsels. Wij herhalen het nogmaals : De onverpoosde doctrinale bezorgdheid van Georges Sand schaadt niet weinig aan de kunstweerde harer voortbrengsels. Terwijl George Eliot enkel bezorgd

is om levensbeelden te scheppen en aldus hun het onsterfelijk leven der kunst verzekert, schijnt Georges Sand alleenlijk *hare* gedachten en gevoelens in personages te willen belichamen.

Daaruit komt het grondig verschil der twee schrijfsters in hunne houding tegenover den godsdienst. Beiden waren aangerand door den sceptieken, ja goddeloozen geest van hunnen tijd — George Eliot nog meer dan Georges Sand, vermits zij deel maakte van het positivistenleger in Engeland — maar geen woord van de Engelsche schrijfster komt ooit de godsdienstige overtuiging van haren lezer krenken. Georges Sand integendeel preekt altijd, tegen het huwelijk, tegen de maatschappelijke orde, tegen den godsdienst vooral. In *Melle La Quintinie* kan men vast stellen hoe verre hare onwetendheid ging in zaken van godsdienst; daar ook vertoont zich haar dwaze haat, en de bekrompenste kwezelarij.

Mag een schrijver dan geen geestesdoel voorhebben? Moet hij, om kunstwerken le leveren, onverschillig blijven aan de levensvragen, die de ziel, de samenleving aanbelangen? — Dat zij verre! Maar de grenzen van zijn gebied mag hij niet overschrijden. Hij mag zijne kunst niet ontaarden, te buiten gaan. De kunst blijft eene levenszaak, het hoogere leven — « which means life in life ». — Om zijn ideeënwereld omvang te geven mag de kunstenaar het ware leven niet verdraaien, verminken of misvormen. En dát zijn de tendenzschrijvers immer geneigd te doen. Zij zijn eerst docenten, dan kunstenaars. De ware kunstenaar integendeel trekt zijne lessen uit het leven.

Dit deed George Eliot. Als met vorstelijk gebaar, wist zij beelden uit den heele te houwen, typen te scheppen, terwijl hare ontleding fijn en juist bleef tot in het geringste klein. En tegelijk waren die levensbeelden de krachtigste voorbeelden eener hooge zedewet.

De lezing harer werken is verkwikkend, weldadig; zij bezielt u met heilige zielekracht en hoogen levensmoed. Typen zooals Dinah Morris en Adam Bede, Dorothea en Lydgate, Romola en Savonarola blijven als een oorbeeld van zedelijke schoonheid voor het oog van 't menschdom, verheffend, aanmoedigend, beschamend. Zij zijn tegelijk eene onsterfelijke zedeles en een blijvend bewijs van de scheppingskracht der schrijfster.

Wat zal ons daar tegenover Georges Sand aanbieden? — Indiana, Consuelo, Mauprat, le Marquis de Villemer, Melle La Quintinie? — Niet één van deze personages leven een waar, een eigen leven; niet één is uit de werkelijke wereld gegrepen. Het zijn enkel beelden geboren uit de weelderige fantazie der schrijfster, omringd door al de versieringen van een vruchtbaar en vindingrijk talent, maar leven bezitten zij niet. Ook konden zij nauwlijks tot bij een volgend geslacht voortbestaan.

Was hun bestaan zoo kortstondig, wat gezegd van de lessen, die zij leerden? — Terwijl George Eliot door hare waarheid van leven, door hare volheid van leven eene hooge zedenleer aanpredikt, biedt Georges Sand's werk ons het tooneel van de ergste losbandigheid, van een ongelooflijk gemis aan alle zedelijk gevoel. Haar eigen leven was schandelijk in verergernis; hare werken zijn het niet minder; ja, zij zijn de trouwe spiegel van hare ziel, en men weet niet wat in haar meest te laken, of haren godsdiensthaat, of hare zedeloosheid, of hare romantische overdrijving.

Want hierin ligt nog eene reden voor hare minderheid tegenover George Eliot. Deze munt gansch bijzonder uit door hare trouwe opmerking des levens. Zij is waar tot in het fijnste, tot in het nauwkeurigste toe. Is hare gedachtenvlucht hoog, haar levensgreep diep, de blik waarmede zij het omringende aanschouwt, is daarom niet minder scherp en wel gericht.

Georges Sand integendeel ziet alles door het waas van hare verbeelding, van hare vooroordeelen, van de heerschende romantieke mode van haren tijd. O! die opgeblazene, hoogdravende gevoelens! dien gloeienden hartstocht! die onmogelijke avonturen! die verouderde draken van middeneeuwsche kasteelen, onderaardsche krochten, misvormde dwergen of kroppers! waarlijk eene penitentie is het door deze literatuur te moeten spartelen en onwillekeurig dobbert men tusschen het geeuwen en het lachen.

Eene overdrijving zou het echter zijn te beweren dat Georges Sand van alle verdienste beroofd was. — Hoe ware zij dan tot hare reputatie geraakt? Er is een kant van haar talent, dien wij tot hiertoe ongerept lieten en waardoor zij eene plaats in deze studiën vergt. Nevens hare romans van de hoogere, schitterende, wellustige wereld, schreef zij er andere, die als uit eene verschillige pen schijnen gevloeid — hare romans van het landleven.

Voor eens vreemd gebleven aan alle wijsgeerige bezorgdheid, aan alle doctrinale neiging, aan alle ongodsdienstige dweperij, heeft zij werken geleverd vol frissche bekoorlijkheid, vol jonge sappige kracht. Hoe zoet eenvoudig, hoe ongekunsteld schoon, hoe naïef waar, zijn deze tafereelen! — Ach! dat Georges Sand steeds gebleven ware bij hare boeren, in dat geliefde Berri, dat zij zoo grondig kende, waar de minste plooi in den grond, het smalste, lommerigste paadje haar een vriend en een troost was, een zuiverder gloriekrans zou haar hoofd omstralen, haar naam zou niet alleen beroemd, maar ook bemind zijn.

Die landelijke verhalen zijn nochtans geene uitvoerige romans, zooals die van George Eliot.

Hier komt weer het grondig verschil voor tusschen den Engelschen schrijftrant en den Franschen. Een Engelsche roman is dicht ineengegroeid, vol personages, ingewikkeld, gelijk het leven zelf. De Fransche roman is de weerspiegeling van den Fran-

schen geest : eerst weer gezorgd voor klaarheid, voor eenheid; vele takken gesnoeid om licht en lucht door te laten; niet veel personages, slechts eenige uitgekozen en gegroepeerde typen; eene rappe handeling; een bondige stijl. Ontknooping en schrijfwijze, alles moet vooral vlug zijn.

Een ander hoofdverschil tusschen de twee letterkunden is, bij de Franschen hun gebrek aan humor. Causticiteit is aanwezig, gedurig aanwezig : de Franschmannen lachen alles uit, — tot hunne eigene emoties toe — maar de gulle lach eens Dickens is hun onbekend. Zij lachen, met den geest, — zij zijn *spirituels* (Wij, Vlamingen, hebben daar zelfs geen woord voor); den lach des harten, die niemand kwetst of schaadt, kennen zij niet.

Den gullen lach der gezonde naturen diende men nochtans te kennen, waar het geldt de boerenzeden, het boerenleven te schilderen; maar de landelijke letterkunde is in Frankrijk betrekkelijk arm. — Hoe wil men allerlei gedachten, allerlei wijsgeerige stelsels in boerenbeelden concreteeren? — Het landleven zou natuurlijk meer aantrekkelijkheid hebben voor de Germaansche stammen, verliefd op dichterlijke bespiegeling, natuurindrukken, onbepaalde gevoelens.

Te midden der verpeste, ongezonde letterkunde van haren tijd, te midden van hare eigen allerslechtste, alleronzedelijkste letterkunde, heeft Georges Sand ons zulk een frisch oasis bereid in hare landelijke romans.

De beroemdste zijn : « la Mare au diable », « François le Champi, » « les Maîtres sonneurs », « la petite Fadette ».

Wij kiezen den laatsten, die, volgens ons, al de hoedanigheden der andere vereenigt.

La petite Fadette is de geschiedenis van eenen tweeling — « les bessons » — en van de innige verkleefdheid dezer twee jongens, eerst tot elkander, later tot Fadette.

Eenheid en eenvoud zijn de hoofdlijnen van den

roman, die een roman van gevoel is, eene idylle, met de frischgroene omlijsting van het landleven.

Met welke fijnheid van toets, welke keurigheid van behandeling, welke zuiverheid van teekening is het tafereel niet geschilderd! Hier geene grofheden, geene terugstootende voorstellingen, geene pedant-doctrinale beschouwingen : reine zeden, eenvoudige levenswijze, naïeve, bijna archaïeke taal zijn de boeiende trekken van het verhaal.

Ook geen godsdiensthaat. In *Petite Fadette*, behalve eene toespeling op de hel — Georges Sand's nachtmerrie — treft men geen kwetsend woord aan. Deze boeren zijn, wel is waar, niet diep geloovig, de godsdienst beslaat geene groote plaats in hun leven, maar zij onderhouden er de gebruiken van, en de schrijfster toont zich niet vijandig.

Het zelfde geldt voor de zeden : Waar het zoo gemakkelijk zou zijn grove tafereelen te schilderen, — De Duitschers zullen ze ons niet sparen — de boerenwereld te verlagen tot een dierenwereld, blijft Georges Sand's penseel steeds gedoopt in kiesche kleuren, trekt haar poodlood steeds edele, zuivere lijnen; en daardoor leverde zij een echt kunstwerk.

Men beelde zich nochtans niet in, dat zij naar de andere zijde overhelt, dat haar landleven in flauwe bergerades naar Watteau's of Florian's trant vervalt. Hare boeren blijven boeren, van kort bij gezien, grondig gekend, maar gezien met des kunstenaars oog en op het doek gebracht door eene kunstveerdige hand, die het verscholen schoon weet te doen uitschijnen.

De roman opent op de geboorte der « bessons », ter wereld komend terwijl de vader naar de markt is.

« Er waren al drie kinders, toen Moeder Barbeau -- ziende zeker dat zij goed genoeg had voor vijf, en dat zij zich spoeden moest omdat zij in jaren vorderde — het op eens in haren zin kreeg hem er twee gelijk te schenken, twee schoone jongens.

En daar zij zoo gelijk waren dat men ze bijna niet uiteen kende, zag men welhaast dat het twee « bessons » waren, 't is te zeggen tweelingbroeders volkomen op malkander gelijkend.

Moeder Sagette, die ze in haar schort ontving, toen zij ter wereld kwamen, vergat niet aan den eerstgeboren een kruisken op den arm te maken met hare naald, want, zeide zij, met een striksken of een halsbandje kan men zich vergissen en dan is het recht van eerstgeboorte verloren... De oudste werd Sylvain genoemd, waarvan men haast Sylvinet maakte... en den jongste heette men Landry ».

De vader is zeer verheugd als hij, bij zijne thuiskomst, die twee hoofdjes in de wieg ziet liggen; maar de moeder begint te weenen, omdat zij hooren zeggen heeft dat niets moeilijker opgroeit dan « bessons » ; « Ze brengen malkander nadeel toe en meest altijd moet er een van de twee vergaan opdat de andere welvare. » *Mère Sagette* wordt in raadpleging geroepen. Zij ziet de toekomst zoo zwart niet in als *Mère Barbeau,* en beweert dat de « bessons » even goed door 't leven zullen komen, als zij gezond ter wereld kwamen; maar hierop antwoordt Père Barbeau : « Ik heb nog hooren zeggen dat de « bessons » zooveel vriendschap voor malkander kregen dat ze niet meer wisten te leven, wanneer ze van een moesten, of ten minste dat een der tweeën, van verdriet kwijnde, en stierf.

— 't Is de echte waarheid, zegde moeder Sagette, maar luister naar de woorden van eene oude vrouw, die veel heeft ondervonden. Vergeet ze niet; want in den tijd dat uwe kinderen u zullen verlaten, zal ik misschien op deze wereld niet meer zijn, om u raad te geven. Let er wel op, zoodra uwe « bessons » tot kennis komen, dat gij ze niet gedurig bijeen laat. Neem den eene mee, naar den arbeid, wanneer de andere thuis blijft. Als de eene uit visschen gaat, zend den andere naar de jacht; als de eene de schapen hoedt,

dat de andere op de ossen lette, in het weiland; als gij den eene wijn laat drinken, geef den andere een glas water, en omgekeerd. Bekijf of bestraf ze niet alle twee gelijk; kleed ze niet op de zelfde wijze; als de eene eenen hoed op heeft, dat de andere eene klak drage, en vooral laat hunne kielen niet van 't zelfde blauw zijn. Belet, in een woord, door alle middelen, die gij kunt verzinnen, dat ze te veel één worden en zorg dat zij er hun gewoonte niet op stellen malkander nooit te missen. Wat ik u daar zeg, valt in 't oor van den doove, ik vrees er voor; maar als ge mijnen raad niet volgt, zult gij het eens bitter betreuren. »

Mère Sagette's raad is maar al te wijs, maar, gelijk alle wijze raad, wordt hij al licht in den wind geslagen.

De twee « bessons » groeiden op in eene volkomene gemeenschap van gevoelens, gewoonten en bezigheden, en waren zoo gelijk dat men ze met moeite onderscheidde. Nochtans, van kindsbeen af, was Sylvinet een toetsken teerder en zwakker dan zijn broer. — « Om de waarheid te zeggen, de eene was de andere waard, en indien Landry iets meer levenslust en moed bezat dan zijn oudere broer, was Sylvinet zoo'n floddereer en zoo fijn van geest, dat men hem moest beminnen gelijk zijn jonger broerken. »

Allerliefst wordt de kindsheid beschreven dezer twee kinderen te midden der vrije natuur, in de frissche omgeving van het landleven. Georges Sand toont zich trouwe opmerkster, fijne kunstenares en hare teekening is even keurig als ongedwongen.

De ingeboren verkleefdheid der twee broerkens aan malkander neemt toe met de jaren en hunne eerste beproeving spruit uit hun eerste scheiden. Père Barbeau wil een van de twee verhuren, bij een naburige pachter, *le père Caillaud*. Daar Landry wat meer moed bezit, denkt hij dat zijn besson

minder zal lijden met thuis te blijven, bij hunne ouders. Hij dan sluipt met zijnen vader, in 't genipt, 's morgens vroeg, uit het huis, terwijl Sylvinet nog slaapt.

« — Moeder Barbeau was zoo vast niet in slaap, noch zoo gerust, om niet te hooren al wat haar vent tegen Landry sprak... Haar hart was zoo zwaar dat zij van het bed afsprong om hem te gaan omhelzen, maar zij bleef staan, toen zij zich voor het bed van den tweeling bevond, waar Sylvinet nog in vollen slaap lag. De arme knaap had zoodanig geweend sedert drie dagen en schier drie nachten, dat hij als geschommeld van vermoeienis was, en zelfs voelde hij wat koorts...

Het is wel waar dat hij de gevoeligste van de twee was, 't zij dat hij minder sterk van gestel was, t zij dat God, in zijne natuurwetten, geschreven hebbe dat van twee personen, die elkander liefhebben, 't zij met liefde, 't zij met vriendschap, er altijd een is, die meer van zijn hart moet geven dan de andere. Vader Barbeau had een greintje voorliefde voor Landry, omdat hij meer hield van arbeidslust en moed dan van fleemen en koozen. Maar de moeder had dit greintje voorliefde voor den bevalligsten en vriendelijksten, en dat was Sylvinet. »

La Priche, het goed van den *père Caillaud,* paalt aan de « Bessonnière », en reeds, met den avond, is Sylvinet bij zijn broer, « tegen hem liggend, gelijk een vogeltje in het nest, dicht bij zijn broerken kruipt, om het warm te krijgen. »

Alle Zondagen ook gaat Landry naar zijn huis; en stillekens aan wordt hij het gewoon bij den *père Caillaud,* schept zelfs lust in den arbeid en groeit langzamerhand tot een sterken gezonden jongen.

Niet zoo de arme Sylvinet, die hoe langer hoe meer kwijnt en treurt naar zijnen besson, wiens uitsluitelijke liefde in ziekelijke jaloerschheid ontaard. — « Zijne vriendschap, in een woord, werd stillekens

aan zoo aanmatigend en zijn humeur zoo droevig, dat Landry er begon door te lijden en zich niet al te gelukkig voelde hem dikwijls te zien... Het ging zoo ver dat de arme Sylvinet, in zijne spijt, zich bijwijlen inbeeldde dat hij het voorwerp van zulke liefde enkel haatte. »

In die gemoedsstemming verlaat het kind, op zekeren Zondag, de hoef, om Landry niet te zien. De moeder zoekt hem langs alle kanten, vreezende dat hij, in een oogenblik van verbijstering, in het rivierken gesprongen zij, dat bochtend en kronkelend door het land loopt. Ook Landry stelt zich op zoek, langs de oevers, waar zij zoo menigmaal, in hunne kindsche dagen, samen gespeeld hadden.

Niet verre van daar, op een wat afgezonderd pleksken, stond eene hut, bewoond door eene oude vrouw, die in den omtrek als tooverheks werd aangewezen. *Mère Fadet* had bij haar hare twee kleinkinderen, *la petite Fadette* en *Jeanet le Sauteriot*, (eigenlijk Bekespringer), kinderen die in 't wild opgroeiden en wat ontzien werden door het overige kindervolk, omdat de toovernaam hunner grootmoeder ook op hen was overgegaan. De bessons in 't bijzonder hadden grooten schrik van *Mère Fadet* en haren aanhang.

In zijnen angst nochtans, wendt Landry zich tot haar en vraagt haar of zij Sylvinet niet gezien heeft en er niets van weet; maar zij lacht hem uit en weigert hem iets te zeggen.

« Landry, die ietswat fier van aard was, had misschien geklaagd of opgespeeld in een ander oogenblik; maar hij was zoo bedrukt dat hij geen woord sprak en terugkeerde naar den kant van den dam... Maar terwijl hij voortstapte, met gebogen hoofd en de oogen ten gronde gevestigd, voelde hij iemand op zijnen schouder kloppen, en zich omkeerend, zag hij de klein-dochter van Moeder Fadet, die men in de buurt, de kleine Fadette heette, zoowel omdat

het haar familienaam was, als omdat men meende dat zij ook wat aan tooverij deed... Maar of dat nu kleine fee beteekende, of kaboutervrouwken, iedereen die haar zag, dacht voor zich het dwaallicht te zien, zoodanig klein, mager, ongekamd en frank was zij. Het was een kind vol babbel- en lachlust, vlug gelijk een vlinder, nieuwsgierig gelijk een roodborstje en zwart gelijk een krekel. »

Niet een zeer aantrekkelijk portret voorwaar voor de heldin van 't verhaal, maar luister hoe de schrijfster het voltrekt : « Als ik de kleine Fadette in vergelijking breng met een krekel, zeg ik u genoeg dat zij niet schoon was; want die schamele *krri-krri* onzer velden is nog leelijker dan die der schouwen. Nochtans, als gij nog uw kindertijd herdenkt en u herinnert er mede gespeeld te hebben, hem treiterend en tergend met hem in uwen klomp te doen krijten, moet gij weten dat hij een aardig gezichtje heeft, in 't geheel niet stom, en dat u eerder aanzet om te lachen dan om kwaad te worden; ook heetten de kinderen van *la Cosse* de kleine Fadette *krekeltje*, als zij ze treiteren wilden, insgelijks soms bij wijze van vriendelijkheid. »

Petite Fadette is drollig en oorspronkelijk; haar broerken niet minder, en hij is geen bijzondere vriend van de « bessons. » — « Zij hadden nooit geerne gespeeld met Fadette en haar broerken, den *Sauteriot*, die nog droogkorter en kwaadwilliger was dan zij, en die altijd aan hare zijde hing, kwaad wordend als zij voortliep zonder naar hem te wachten, met steenen werpen als zij hem uitlachte, en kroppend van woede als om er van te bersten... Nooit liet de kleine Fadette na de *bessons de la Bessonnière,* van zoo verre zij ze te zien kreeg, achterna te roepen, met alle soorten van kwinkslagen en drolligheden. »

Ditmaal nog begint « petite Fadette » allerlei zotten klap naar Landry's hoofd te werpen; maar op den langen duur laat zij hem toch hooren waar

Sylvinet zich bevind — op zijn hurkskens gezeten, tusschen de bosschen, nevens 't rivierken, en half ziek van vermoeienis en verdriet.

Van dien stond af, wordt de aandacht van Landry op de kleine Fadette getrokken, maar hij is min of meer beschaamd met haar in kennis geraakt te zijn, en maakt niet bekend wat hij haar moest beloven, om Sylvinet terug te vinden.

Ook wordt hij zeer aangehaald door de schoone Madelon, eene dochter van *Père Caillaud* en op St Jansavond, op het feest, dat op de groote markt, in de stad gegeven wordt, danst hij verscheidene malen met haar.

Ondertusschen naderde de St Andoche, patroonfeest van *la Cosse*, en het moest kermis zijn op het dorp. *Père Caillaud* gaf aan Landry de toelating van reeds met den Zaterdagavond naar zijn huis terug te keeren. Landry vertrok; maar de dagen zijn reeds kort op het einde van September, en het was al donker, toen hij, bij de hut van *Mère Fadet*, het rivierken wilde oversteken. Hij miste het wed; waar hij steenen meende te vinden, zonk hij in putten. En daarbij begon een dwallicht voor zijne oogen te spelen en te dansen. Landry werd bang.

— « Hij bibberde van vrees en koû, toen hij achter zich een heel zoet stemmeken hoorde zingen :

Kaboutermanneken, kaboutermanneken,
Neem uw vlagsken en uw vlammeken;
'k Heb mijn mutsken en mijn mouwken;
Ieder ventje vindt zijn vrouwken.

En terzelfder stond stiet de kleine Fadette, die lustig het water meende over te steken, zonder vrees of schrik van de stalkaars, tegen Landry, die in den donker op den grond zat; zij sprong achteruit, al sakkerende gelijk een jongen en van de bestgeleerden.

— Ik ben het, Fanchon, zegde Landry opstaande, wees niet bang. Ik ben u niet vijandig.

Hij sprak alzoo omdat hij bijna zoo bang was van haar als van het dwaallicht. Hij had haar lied gehoord, en zag wel dat zij eene samenzwering deed met het stallichtje, dat gelijk een zotteken voor haar danste en spartelde, of het blij was haar te zien.

— Ik word wel gewaar, schoone besson, zeide toen de kleine Fadette, dat gij mij vleit omdat gij halfdood zijt van schrik, en dat uwe stem in uw keel beeft, al zoo erg als mijne grootmoeder 't heeft. Allo, arm hartje, 's nachts is men zoo fier niet als in den dag, en ik wed dat gij, zonder mij, over het water niet durft. »

Zij helpt hem dan over 't water, en valt voorts tegen hem uit, omdat hij uit lafheid en schaamte den dienst verzweeg, dien zij hem bewees. — « Ik had nooit kunnen gelooven, dat een groote jongen gelijk gij, die in zijn zeventiende jaar is en haast baard gaat krijgen aan zijne kin, zoo gemakkelijk bloô wordt; en ik ben blij dat ge zoo zijt.

— En waarom zijt gij er blij voor, Fanchon Fadet?

-- Omdat ik u niet geerne zie, zegde zij hem op verachtenden toon.

— En waarom is 't, dat ge mij niet geerne ziet?

— Omdat ik u niet acht, antwoordde zij. »

En zij keert hem den rug; maar Landry loopt achter haar en zoekt zijne vergiffenis te bekomen : « — Gij zijt ontevreden over mij », zegt hij, « en ik ben niet zeer tevreden over mijn eigen. Nu moet ge mij zeggen wat gij verlangt en niet later dan morgen zal ik het u brengen. »

Maar Fadette is zoo gauw niet verzoend; zij laat hem nog eenige harde waarheden hooren, en eindelijk besluit zij : « — Laat het dan maar zijn volgens uw verlangen, besson Landry. Ik heb u mijne vergiffenis willen schenken, en gij hebt ze niet begeerd. Nu eisch ik wat gij mij beloofd hebt;

dat is van mijn gebod uit te voeren, op den dag dat het u gevraagd wordt. Dat zal niet later zijn dan morgen, met den kermisdag, en weet ge wat ik wil? — Gij zult met mij drie *bourrées* dansen na de mis, twee *bourrées* na de vespers en nog twee *bourrées* na den Angelus; dus zeven in 't geheel... Doet gij het niet, dan zal ik weten dat er drie zeer leelijke dingen zijn in u : ondankbaarheid, vrees, en tekortkomen aan uw woord. Goên avond, ik verwacht u morgen, om den dans te openen, voor de poort der kerk. »

Natuurlijk is er eene heele scène 's anderendaags, als Landry de *belle Madelon* moet verlaten om den *grelet* te doen dansen. Van dan af, ziet Landry Fadette met andere oogen aan en wordt er allengskens op verliefd; want het meisje wint dagelijks in liefelijkheid, verliest hare kwâjongensmanieren, wordt zedig en innemend *als* een meisje. Hunne liefde wordt ontdekt en de ouders van Landry zijn natuurlijk tegen een huwelijk met het misprezen « krekeltje ». Dan besluit ze, voor één tijd de streek te verlaten en te gaan dienen.

— « Luister, Landry, zegde zij, ik had altijd in 't vooruitzicht wat nu gebeurt, en ik heb dikwijls nagedacht wat wij doen zouden, indien het voorviel. Uw vader heeft geen ongelijk en ik neem het hem niet kwalijk; want het is uit groote vriendschap tot u, dat hij vreest u verliefd te zien op iemand, die zoo weinig uwe liefde verdient... Indien ik mij, sedert een jaar, gebeterd heb van mijne gebreken, dat is niet lang genoeg opdat hij er vertrouwen in hebbe... Er moet daar dus nog wat tijd over gaan, en, stillekens aan, zal de vooringenomenheid tegen mij slijten, en de leelijke leugens, die men nu vertelt, zullen van zelf vallen. »

Landry moet wel bekennen dat Fadette gelijk heeft en ziet ze, hoe noode ook, vertrekken. Maar wat gewordt er ondertusschen van Sylvinet? — De arme

jongen, die reeds jaloersch was, toen Landry het elders gewoon kon worden, moest natuurlijk nu veel lijden van de nieuwe liefde zijns broeders voor Fanchon.

— « In 't begin gevoelde Sylvinet als eene eigenzuchtige voldoening, toen hij het vertrek der Fadette vernam, en hij vleide zich met de hoop dat zijn besson hem voortaan alleen zou beminnen en voor niemand meer verlaten. Maar zoo ging het niet. Sylvinet was wel hetgeen Landry meest op aarde beminde na de kleine Fadette; maar hij kon niet voor langen tijd behagen vinden in zijn gezelschap, omdat Sylvinet zijn afkeer voor Fanchon niet wilde laten varen... Het was een gril van den armen Sylvinet dat hij alleen de vriendschap moest bezitten van degenen, die hij beminde. Hij viel dan in eene doodelijke verveling, in een zonderling kwijnen, en zijn geest werd zoo duister dat men niet wist wat aanvangen, om hem tevreden te stellen. Hij lachte nooit meer; hij vond in niets geen zin, hij kon nauwelijks nog werken, zoodanig verslapte hij. Eindelijk begon men voor zijn leven te vreezen, want de koorts verliet hem, om zoo te zeggen, niet meer, en, wanneer hij ze een weinig meer had dan gewoonte, zegde hij dingen, die niet veel zin hadden en die wreed waren voor het hart zijner ouders. Hij beweerde dat niemand hem beminde, hij, die altijd de meest verwende en vertroetelde was geweest in de familie. Hij verlangde naar de dood, zeggende dat hij voor niets goed was, dat men hem ontzag uit medelijden voor zijnen staat; maar dat hij een last was voor zijne ouders, en dat Onze lieve Heer hun geen grooter genade kon verleenen, dan met hem weg te halen uit het leven. »

Geneesheeren werden geraadpleegd en konden al niet veel zeggen. — « Men vroeg ook raad aan de badgeefster van Clavières, de geleerdste vrouw van de streek, na de Sagette, die dood was, en

moeder Fadet, die wat kindsch begon te worden. »

Deze vrouw voorzegde dat Sylvinet niet genezen zou, vooraleer hij op een meisje verliefd geraakte; maar, voegde zij er bij, eens verliefd, zal het voor heel zijn leven zijn : — « Volgens alle waarschijnlijkheid, zal hij geen twee vrouwen in zijn leven beminnen. Zijn hart heeft te veel aankleven daarvoor, en, indien er een groot mirakel der natuur noodig is, om hem van zijnen besson los te rukken, moest er nog een veel grooter zijn om hem los te rukken van de persoon, aan wie hij de voorkeur, boven hem, zou geven. »

Ondertusschen is de « mère Fadet » ziek gevallen en zij sterft. Fadette, door die ziekte in de streek teruggeroepen, blijft alleen met Jeanet haar hutteken bewonen. Maar op zekeren dag verschijnt zij op de Bessonnière, een zwaren korf dragend, en vraagt een onderhoud met Père Barbeau alleen. De korf is vol stukken goud, zilver en koper, een voor een door Moeder Fadet gespaard en weggelegd, en behelst niet minder dan veertig duizend franks. Fadette vraagt zoo gezegd raad aan Père Barbeau over het besteden van die aanzienlijke som en verzoekt hem ze voor haar te bewaren. Père Barbeau weigert, maar nu weet hij toch dat Fadette rijk is en niet uit baatzucht achter Landry heeft geloopen. Hij neemt in 't geheim inlichtingen over Fadette, in haren vroegeren dienst, en begint geneigd te zijn voor een huwelijk tusschen de twee jonge lieden.

« — Intusschentijd leefde de kleine Fadette zeer afgezonderd in haar huizeken, waar zij niets wilde veranderen; doch zij hield alles nu zoo rein, dat men zich had kunnen spiegelen in de arme meubeltjes... Er was zulke groote verandering gekomen in de persoon en in de gewoonten van Fanchon Fadet, dat de slechte klap vergeten geraakte, en dat menige knaap, haar zoo licht en zoo bevallig ziende stappen, gewenscht hadde naar het einde van

haren rouw, om met haar te mogen vrijen en haar ten dans te vragen. »

Landry was ook verder weg getrokken en diende nu bij een anderen pachter. Zijn vader begon er op te denken hem terug te roepen om met Fadette te trouwen. Alleen Sylvinet's toestand bleef bedenkelijk en hij kwijnde en treurde voort.

Van hare grootmoeder had Fadette zekere kennis van kruiden en geneesmiddelen geërfd. Door de mère Barbeau uitgenoodigd, komt zij op zekeren dag Sylvinet bezoeken. Zij vindt den armen besson in slaap, verzwaard door de koorts, en, alleen met hem gelaten, legt zij hare hand op zijn voorhoofd. Stillekens aan wordt hij kalmer en valt weldra in een weldadigen, verkwikkenden sluimer.

Verscheiden keeren komt Fanchon aldus den armen Sylvinet verlichten, zonder dat hij er iets van weet. — « Waar Fadette die gedachte had gehaald, kan ik niet zeggen. Die was haar eens toevallig gekomen en steunde wellicht op ondervinding... Zij verbeeldde zich dat de vriendschap en de wilskracht van een gezond mensch, en de aanraking van eene reine en zeer levende hand, het kwaad kunnen afkeeren, wanneer dit mensch bezield is met zekeren geest en met een groot vertrouwen in de goedheid van God...

En wanneer de kleine Fadette aldus de koorts van Sylvinet bezweerde... sprak zij in hare ziel schoone gebeden tot Onzen lieven Heer : — Mijn lieve Heer, laat de gezondheid van mijn lichaam in dat lijdend lichaam overgaan, en, gelijk de zoete Jesus u zijn leven heeft geofferd om de ziel van alle stervelingen vrij te koopen, indien het uw wil is, neem ook mijn leven, om aan dezen zieke een nieuw leven te schenken. »

Sylvinet is al spoedig — op drie dagen tijd — gansch hersteld; maar dan verneemt hij dat het huwelijk van Landry en Fadette besloten is en door iedereen gewenscht, en hij hervalt in zijne treuring

en kwijning. Ditmaal komt Fadette hem aan zijn bed bezoeken, niet meer om hem, in zijnen slaap, te streelen en te bedaren. Integendeel, met zachte, maar tevens zeer vaste woorden, verwijt zij hem zijn eigenzucht, die hem belet Landry's geluk, eerder dan het zijne, te behartigen.

« Sylvinet antwoordde niets en liet zich door Fadette nog langen tijd berispen, zonder dat zij hem eene blaam spaarde. Hij voelde wel dat zij, in den grond, gelijk had en slechts op één punt toegevendheid miste: namelijk zij scheen te gelooven dat hij zijne kwaal nooit bestreden had, terwijl hij eigenzuchtig was geweest zonder het te willen en zonder het te weten: Dit pijnde en vernederde hem zeer, en hij had haar een beter gedacht willen geven van zijn geweten. Wat haar betreft, zij wist wel dat zij overdreef, en zij deed het met inzicht; zij wilde zijn geest wat roffelen, eer zij hem met zachtheid en vertroosting aanpakte. Zij deed zich dan geweld aan om hem met hardheid toe te spreken en om zich kwaad te toonen, terwijl zij in haar hart zooveel medelijden en vriendschap voor hem voelde. »

Deze krachtige medicatie blijkt de ware te zijn. Sylvinet staat genezen van zijn bed op, ditmaal om nimmer te hervallen. Hij vraagt zelfs, als eene groote gunst, aan zijn vader en aan Fadette, of hij de eerste mag zijn om aan Landry zijn geluk bekend te maken, en hij gaat hem halen bij zijnen pachter.

« — Zij kwamen samen terug, zonder onderweg te blijven spelen, dat kunt ge wel denken; en er waren geene gelukkiger menschen dan die van de Bessonnière, als zij zich voor het avondmaal, rond de tafel bevonden, met de kleine Fadette en den kleinen Jeanet in hun midden. »

Kort na het huwelijk van Fadette met Landry, vraagt Sylvinet om soldaat te mogen worden. Iedereen is zeer verwonderd over een besluit, dat zoo weinig met de gewoonten van den jongeling schijnt te

strooken; doch, na een onderhoud van Sylvinet met Fadette, verkrijgt deze van de ouders dat men den jongeling zijne goesting late doen.

« Het was de tijd der schoone groote veldtochten van Keizer Napoleon. En hoewel Sylvinet nooit de minste goesting had getoond voor den krijgsdienst, wist hij zoo goed zijnen wil in tucht te houden, dat hij weldra gekend stond als een goed soldaat, dapper in den strijd, als een man, die enkel eene gelegenheid zocht om te sterven. Nochtans was hij zacht en onderworpen aan de krijgstucht, gelijk een kind, en tegelijk hard voor zijn arm lijf, gelijk de oudste krijgslieden. »

Welhaast werd Sylvinet kapitein benoemd. Op zekeren avond dat vader en moeder Barbeau over deze snelle vordering aan 't praten waren, merkte de grijsaard op dat zijn zoon wel wonder veranderd was, zoo op eens van een stillen jongen tot dapper krijsgman op te groeien.

« Mijn oude, zegde de moeder, onze schoondochter weet meer daarover, dan zij zeggen wil; maar men bedriegt geene moeder, zooals ik, en ik denk wel dat ik even veel weet als de Fadette.

— Dan was het wel tijd het aan mij te zeggen, hernam vader Barbeau.

— Eh wel, hervatte moeder Barbeau, onze Fanchon is eene te machtige bezweerster, en zoodanig dat zij Sylvinet betooverd had, meer dan zij verlangde. Toen zij zag dat de betoovering zoo krachtig werkte, had zij ze willen intrekken en verminderen; maar zij kon niet, en onze Sylvinet, ziende dat hij te veel dacht op de vrouw zijns broeders, vertrok uit groot eergevoel en groote deugd, — een kloek beraad waar de Fanchon hem in ondersteunde en gelijk gaf.

— Als het zoo is, zegde vader Barbeau aan zijn oor krabbend, ben ik wel bevreesd dat hij nimmer trouwe, want de badgeefster van Clavières zegde, in den tijd, dat, wanneer hij verliefd zou zijn op eene vrouw, hij zoo zeer op zijn broeder niet meer

zou verzot blijven; maar dat hij slechts éene vrouw in zijn leven zou beminnen, omdat zijn hart te gevoelig en te hartstochtelijk was. »

Dit zijn de laatste woorden van den gevoelsroman, van de idylle : *La petite Fadette.*

Was het eene overdrijving te beweren dat dit werk uitmunt door natuurgetrouwheid, frischheid en zuiverheid van teekening, ongekunsteldheid en oorspronkelijkheid van gevoelen?

Doch hoe komt het dat Georges Sand, gewoonlijk vol van ongodsdienstige vooroordeelen en zedelooze theoriën, hier èn den godsdienst èn de zeden eerbiedigt, en tegelijkertijd een van die echte kunstwerken levert, eeuwig verblijdend en eeuwig jong? Hoe sproot dit geurig veldrozeken tusschen de hooggekleurde, vergiftige bloemen van haren letterkundigen gaard?

Het antwoord ligt bij de hand : Als fijne kunstenares, heeft zij de natuur van dicht bij beschouwd en bestudeerd, niet door den wasem van romantieke overdrijving of gloeienden hartstocht, maar in reine dichterlijke waarheid.

Zij beschrijft boeren, natuurkinderen, en zij beschrijft ze gelijk ze zijn, ongekunsteld, ruw en naïef, eerlijk in hunnen wandel en berekend in hunnen handel, verhard door den arbeid, door de lichamelijke beroovingen van allen aard en toch vatbaar voor de fijnste zielsgevoelen of zelfs gevoeligheden.

Men kan geene ongodsdienstige zedelooze boeren schilderen, zonder te zondigen tegen kunst en poëzie, omdat het landleven een natuurleven zijnde, moet rusten op de grondvesten van waarheid en oorspronkelijkheid. De landman heeft zijn geloof. Hij is niet te trotsch om de knie te buigen voor de Albeheerschende Almacht. Hij bestudeert, hij kent die wondere krachten der natuur; hij leert hopen op den zegen van Hem, die gebiedt over regen en zonneschijn, over wasdom en vernieling. In den

natuurspiegel weerkaatst voor zijne oogen het ontzaglijk glanzend beeld van zijnen Schepper. De landman zal bidden en loven en duchten. Hij zal leven en zwoegen voor zijn eenig goed, zijn huisgezin, en zijn werk zelf is een gebed.

Eene goddelooze letterkunde heeft uit het landleven fantazie-beelden voorgesteld, die met de werkelijkheid niets gemeens hebben.

Noch op Georges Sand, noch op George Eliot, noch op Virginie Loveling, is dit verwijt toepasselijk; doch waar de laatstgenoemde met tegenzin deze godsdienstige neiging der buitenlieden erkent en ze enkel aan bijgeloovigheid toeschrijft; waar de tweede, als in volle sympathie, met de godsdienstige gevoelens harer helden medegaat; blijft de eerste midden in : zij laakt niet, zij bewondert ook niet; zij is onverschillig.

Dit stilzwijgen is reeds eene hulde voor wie haren gewonen haat kent; maar aan deze matigheid dankt zij ook hare reinste ingeving, dankt zij werken te hebben geschapen, waar idealisme met natuurgetrouwheid gepaard gaat, liefdegevoel met kuischheid van zeden, oorspronkelijkheid met eenvoudigheid en roerende gemoedelijkheid met fijnschertsend humor.

M. E. Belpaire.

KUNST EN ZEDELIJKHEID.

HET verband tusschen de kunst en de zedelijkheid, een oud en dikwijls besproken onderwerp, trad dezer dagen wederom op den voorgrond, naar aanleiding van een geruchtmakend proces gevoerd tegen zekere pornographische schriften. De woordvoerders der zoogenaamde moderne kunst, door den heerschenden invloed van het materialisme verleid, houden staande dat er hoegenaamd geen verband tusschen de kunst en de moraal bestaat. Wie echter hunne beweringen nader beschouwt, vindt enkel groote woorden en holle klanken, maar geen argumenten; hij overtuigt zich onmiddellijk dat al deze ontboezemingen zonder wetenschappelijke waarde zijn, en dienen moeten om zich van het juk eener lastige wet vrij te maken. Zij riepen en roepen : *l'art pour l'art*, de kunst is doel voor zich zelve en kan geen ander doel hebben; zij kent geene andere regels dan die welke uit hare natuur voortvloeien; zij heeft met godsdienst en zedewet niets te maken. En in volle tegenspraak met zich zelven beweren zij dat ieder werk, dat aan de eischen der kunst beantwoordt, daardoor aan de eischen der zedelijkheid voldoet.

Hoe kan men nu zonder tegenspraak volhouden dat er geen verband is tusschen de kunst en de moraal, en tevens bevestigen dat ieder kunstwerk in den dienst der zedelijkheid staat?

Wie zich niet door zinledige woorden laat begoo-

chelen, zal zonder moeite ontdekken dat de meening der nieuwere school den toets van het gezond verstand niet kan doorstaan. Geen denkend mensch beschouwt een werk uit de hand der menschen als een laatste doel, maar als een middel om tot dit doel te geraken. Indien derhalve de kunst de bestemming heeft om den mensch tot zijn bovennatuurlijk einddoel te brengen, kan zij onmogelijk van iedere wet onafhankelijk zijn. Gelijk iedere daad van den mensch heeft zij behoefte aan eene veilige leiding, die haar het laatste doel en den noodigen weg daartoe gebiedend voorschrijft.

Wij weten wel dat men, om deze conclusie te ontduiken, zich beroept op de vrijheid der kunst en deze onbestaanbaar acht met elke wet, niet aan de kunst ontleend.

Wij ontmoeten hier de zoo vaak voorkomende en toch ongerijmde verwarring van vrijheid met losbandigheid, bandeloosheid. De vrijheid bestaat niet in het bevrijd zijn van elke wet, van iedere leiding, maar in het bevrijd zijn van elken hinderpaal, die den wil belet het goede te kiezen en de noodige middelen tot de uitvoering aan te wenden.

Raadplegen wij een oogenblik het algemeen gevoelen der menschen. Niemand zal ooit zeggen dat de zieke vrij is van gezondheid, de arme vrij van rijkdom en bezit, de doode vrij van het leven enz., maar ieder zegt met recht dat de gezonde vrij is van ziekte, de rijke vrij van armoede, de levende vrij van den dood. De reden is duidelijk. Wanneer wij het woord vrijheid gebruiken, bedoelen wij het verlost zijn van een euvel, een kwaad, een onvolmaaktheid.

Passen wij dit eenvoudig beginsel toe, dan komen wij tot de slotsom dat de ware vrijheid in stede van bandeloos te zijn, door het volgen der wet tot stand komt. Vrij is wie slafelijk de voorschriften der wet naleeft. Bijgevolg wordt de vrijheid door de wet

niet belemmerd, maar bevorderd en volmaakt, daar de wet als regel den wil leidt en hem belet te dwalen en door den hartstocht misleid te worden.

De vrijheid echter te dwalen, het kwaad voor het goede te kiezen is geen benijdenswaardig voorrecht, maar een euvel, eene onvolmaaktheid, die het licht en de leiding der wet wegruimen en verbeteren.

Wij beweren derhalve dat de kunst aan de zedenwet onderworpen grootere vrijheid in hare beweging en ontwikkeling geniet dan de zoogenaamde vrije kunst, vrij in schijn, in werkelijkheid slavin van vooroordeel, menschelijk opzicht en hartstocht.

Verloren de Israelieten hunne vrijheid toen zij de lichtende wolk volgden welke hun den gewenschten weg tot het beloofde land toonde? Moet de sterrekundige zijn telescoop stuk slaan om met meer vrijheid de beweging der hemellichamen te bespieden?

Verliest de schipper zijne vrijheid wanneer hij het kompas gebruikt om de gevaarlijke klippen te vermijden en in veiligen haven aan te landen! Hij verliest de vrijheid om met man en muis te vergaan, eene vrijheid welke hij gaarne zal missen.

De mensch, als eindig en geschapen wezen, is noodzakelijk aan eene hoogere macht onderworpen. Bijgevolg moet alles wat van den mensch uitgaat aan deze macht gehoorzamen, op straf van noodlottige vruchten te dragen en hem in het verderf te storten. Er bestaat hoegenaamd geen reden om de kunst, eene kracht van den mensch, van dezen algemeenen regel uit te zonderen, te meer, omdat hare werking onweerstaanbaar, haar invloed machtig en verleidend is. Daarbij stelt het zinnelijke kleed, dat zij draagt, haar grootelijks bloot aan het gevaar eene dienaresse der hartstochten te worden. Dit gevaar is geenszins hersenschimmig, want de dagelijksche ondervinding betuigt de verwoesting op zedelijk en maatschappelijk gebied door de kunst aan-

gericht. En het kan ons niet verwonderen, omdat de mensch, die zich zelven niet beheerscht, onvermijdelijk de slaaf der zinnelijke lusten wordt.

De kunst staat dus in innig verband met de zedenwet; trachten wij dit verband nader toe te lichten.

Het zou eene overdrijving zijn te beweren dat de wet den kunstenaar verplicht steeds een zedelijk doel voor oogen te houden, dat hij altijd als apostel en verkondiger van godsdienstige en zedelijke begrippeu moet optreden, dat hij aan zijnen plicht te kort doet, wanneer hij aan de zedelijke beschaving niet medewerkt.

Dit doel verdient voorzeker allen lof, alle aanbeveling : maar wanneer wij vragen of de kunst dit loffelijke doel vordert, antwoorden wij ontkennend, te meer omdat het kunstwerk hetzelve op middelbare wijze bereikt, want het schoone, onafscheidbaar van het goede, pleegt slechts goede indrukken en gevoelens te wekken.

Wij geven derhalve toe dat het kunstwerk niet noodzakelijk en rechtstreeks eene zedelijke bestemming vordert, maar beweren dat hetzelve dien naam niet verdient, wanneer het de goede zeden aanrandt en bestrijdt.

En deze strijd bestaat niet alleen wanneer het werk met opzet de lage en vleeschelijke driften tracht op te wekken, maar ook wanneer de opgehangen tafereelen, de beschreven toestanden en feiten aan de onreine verbeelding voedsel geven, de teugels der zonde vieren, der onschuldige jeugd een blos van schaamte aanjagen.

In beide gevallen is de kunst ontrouw aan hare bestemming. De verheven dochter van den hemel, de zuivere maagd, geroepen ons boven het aardsche te verheffen, onze gevoelens te adelen, ons hart te louteren, wordt de dienaresse der zinnelijkheid om den mensch te verlagen, zijn geweten te bezoede-

len en te verdooven. Zij stijgt van haren schitterenden troon om het slavenjuk te dragen en aan de grillen van den hartstocht te gehoorzamen. Zij houdt op kunst te zijn, dat wil zeggen, de zinnelijke voorstelling en uitdrukking van het schoone, want een zedenloos werk verdient niet schoon genoemd te worden.

Om het esthetisch of schoonheidsgevoel te wekken is het niet genoeg de zinnen te streelen, de verbeelding te bekoren, ook en vooral het verstand moet in de aanschouwing van het voorwerp zich zelf als het ware erkennen en zijne voldoening vinden. Is echter dit voorwerp in strijd met de zedenwet, zal het verstand niet genieten, maar pijnlijk worden aangedaan, zich verzetten en protest aanteekenen. In stede van volkomen overeenstemming tusschen het zinnelijk en het hoogere kenvermogen — eene onmisbare voorwaarde van het schoonheidsgevoel — ontstaat een wanklank die alle esthetisch genot onmogelijk maakt en vernietigt.

De schoonheid moet, om door ons genoten te worden, zich in zinnelijke vormen openbaren. Maar men verwissele niet het wezen met den uiterlijken vorm : de zinnelijke voorstelling is slechts het kleed waarin zij zich hult; haar wezen staat boven alle zingenot en eischt een kenvermogen boven de zinnen verheven. Haar tot een zinnelijk genot beperken is alle ideaal loochenen en het ruwste materialisme huldigen.

Het ideale zooveel mogelijk werkelijk te maken en het werkelijke zooveel mogelijk tot het ideaal te verheffen, ziedaar de bestemming der kunst. Wanneer derhalve haar werk tegen de zedelijke orde aandruischt, verwezenlijkt zij niet het ideaal, de waarheid, maar de onwaarheid, de wanorde, de leugen die den menschelijken geest geen genot verschaft, maar afkeer en verachting inboezemt.

Wil men een zedeloos beeld schoon noemen

omdat het de zinnen en de verbeelding van den toeschouwer bekoort, het zij zoo, maar men bedenke dat wie zoo spreekt misbruik maakt van het woord en het kleed met het wezen, het omhulsel met de kern verwisselt. *Pulchra sunt quae visa placent*, zegt de H. Thomas. Het aanschouwen van een zedeloos beeld, in stede van aan het verstand te behagen, brengt afkeer en mishagen voort.

Met recht beweert men dat het schoon onafscheidelijk met het ware en goede gepaard gaat. Want even als de dwaling van de natuur van het verstand, strijdt het kwade met de natuur van den wil, die het kwaad slechts onder den schijn van het goede kan kiezen. Zeer veel waarheid bevat de bepaling van Plato « de schoonheid is de glans der waarheid »; men zou op gelijke wijze de schoonheid, den glans van het goede kunnen noemen.

Zoolang nu niemand het zedelooze met het goede zal verwisselen, zoolang zal niemand een zedeloos kunstwerk met den naam van schoon bestempelen.

Wie het behandeld vraagstuk niet oppervlakkig maar in het licht der beginselen onderzoekt, komt tot de overtuiging dat de oplossing innig samenhangt met de wereldbeschouwing die men huldigt. Zeilt men in de wateren van het materialisme, dat alles in de wereld tot stof en beweging herleidt, zal men de kunst uitsluitend om het zingenot liefhebben en haar derhalve van den godsdienst en de moraal onafhankelijk verklaren. Neemt men integendeel buiten stof en beweging het bestaan aan van eene geestelijke onsterfelijke ziel, door God bestemd Hem in een ander leven te bezitten, en in dit leven zich daartoe voor te bereiden, dan zal men de kunst hoogachten als een kostbaar geschenk van den Schepper, en haar aan zijne wetten onderwerpen.

Het bankroet van het materialisme in de belangrijkste levensvragen is te duidelijk om eene wederlegging noodig te maken, het kan slechts zwakke geesten en vooral, bedorven harten misleiden.

De bepaling van het « schoone » : « Pulchra sunt quae visa placent » beschrijft de schoonheid door hare werking : het esthetisch genot, want de dingen zijn niet schoon omdat hare aanschouwing aan het verstand behaagt, maar zij behagen aan het verstand omdat zij schoon zijn. Men kan dus verder vragen naar het wezen der schoonheid.

Wij veronderstellen als beginsel dat de natuurlijke werkzaamheid en ontwikkeling van een vermogen verbonden is met genot en voldoening. Nu onderscheiden wij in ons kenvermogen als zoo vele deelen de uitwendige zinnen, den inwendigen zin, de verbeelding, het verstand dat de waarheid onmiddellijk schouwt of haar uit eene andere waarheid afleidt.

Het volkomen genot bij de kennis van een voorwerp zal derhalve twee voorwaarden vorderen, vooreerst moet ieder afzonderlijk vermogen op zijne wijze werkzaam zijn, en tweedens moeten allen overeenstemmend samenwerken, zoodat het geheele kenvermogen met al zijne snaren harmonisch trilt.

Deze overeenstemmende samenwerking hangt van de rangorde der verschillende vermogens af. Het verstand staat aan de spits en gebruikt de ondergeschikte krachten als hulpmiddelen. De zinnen worden door de stoffelijke verschijning bekoord, hunne indrukken vereenigen zich in het bewustzijn en bieden aan de verbeelding een schitterend beeld, waarin het verstand het ideaal aanschouwt. Dit schouwen van het ideaal in een schitterend zinnelijk kleed gaat noodzakelijk met een diep en streelend genot gepaard.

Maar het verstand schept niet alleen behagen in het aanschouwen der waarheid zich door de zinnen openbarend. Wegens hare afhankelijkheid van de zinnen is onze kennis niet onmiddellijk, noch eenig, zij is middellijk en veelvuldig. Wij moeten haar door ontleding en samenvoeging bestendig uitbreiden, het

wezen door de eigenschappen, de oorzaak uit hare werking, het beginsel door zijne gevolgen leeren kennen; bijna altijd hebben wij de deductieve methode noodig, of met andere woorden, bijna altijd zijn wij gedwongen het veelvuldige tot eenheid te brengen.

Hieruit volgt dat het verstand zich zelve terugvindt en erkent wanneer het de eenheid in de verscheidenheid kent en daarom bij deze kennis een bijzonder genoegen smaakt, des te aangenamer naarmate de eenheid inniger en de veelheid verschillender is.

Het schoone bevalt aan het verstand door zijne aanschouwing, derhalve kunnen wij de schoonheid als de eenheid in de verscheidenheid bepalen.

De voorstelling van het ideaal in treffende zinnelijke vormen, noemden wij boven de schoonheid, maar deze voorstelling is eigenlijk eene bijzondere eenheid in de verscheidenheid, want zij vereenigt tegenoverstaande bestanddeelen in eene hoogere eenheid, en door het aanschouwen van deze enge vereeniging komt het esthetisch genot tot stand.

De schoonheid is niet objectief gelijk de waarheid (onveranderlijk dezelfde voor ieder kenvermogen), maar haar objectief karakter sluit wezenlijk een subjectief bestanddeel in. Want om te bepalen wat aan een vermogen genot verschaft, moeten wij bij de natuur van het vermogen te rade gaan. De reine geest kan niet de schoonheid genieten, welke uit de zinnelijke verschijning van het ideaal ontspruit, maar hij schept behagen in de geestelijke schoonheid, in het ideaal in de stoffelijke wereld in- en uitgedrukt, in de overal heerschende overeenstemming en orde; hij schept genoegen in de verscheidenheid tot eenheid herleid, niet omdat hij het vele tot eenheid moet terugvoeren, maar omdat zij eene waarheid, een vereischte van de volmaaktheid en orde is. Ieder geest nu heeft genot bij het aanschouwen van de waarheid en de orde.

Het schoone is geenszins iets betrekkelijks af hankelijk van onze denkwijze, onze gemoeds- en ziels-toestanden, het bezit eene absolute waarde voor allen, die in staat zijn hetzelve te begrijpen.

Wij wijzen op eenige algemeene feiten. Dingen welke verschillende deelen in de eenheid samengevoegd bevatten en het verstand behagen, worden schoon genoemd niet enkel voor dezen of genen, maar voor allen. Het kenvermogen, verre van het schoone uit eigen kracht te scheppen, wordt door hetzelve beheerscht en gedwongen zijne goedkeuring te geven.

Er bestaan, volgens het algemeen gevoelen, kunstregels door allen erkend, welke de schoonheid vordert, wie zich van deze regels vrij maakt, wordt als van het schoonheidsgevoel verstoken beschouwd.

Deze en andere feiten laten geen twijfel over omtrent de absolute waarde van het schoone.

Men zegt, wel is waar, dat over smaak en kleuren niet valt te redetwisten.

Hieruit volgt wel dat het waarnemen, het smaken van het schoone subjectief, maar niet dat het schoone zelf subjectief is. Even als het verstand kan dwalen op het gebied der waarheid, kan het door een valschen glans verblind en bedrogen worden; van daar de bedorven smaak van het schoone. Onbeschaafden houden meer van den uiterlijken glans, die op de zinnen werkt, dan van de eenheid in de verscheidenheid waarvan de kennis een scherper denkvermogen vereischt. Beschaafden daarentegen begrijpen beter den hoogeren glans, de eenheid van de orde, haar oorzaak en hare regels, zij geven de voorkeur aan het ideale schoone. Overigens, zoodra alle bestanddeelen van het schoone zich vereenigen, houdt alle strijd op, men redekavelt enkel wanneer deze voorwaarden slechts gedeeltelijk of op eene ongenoegende wijze zich openbaren.

Roermond.

Dr. A. DUPONT,
rustend hoogleeraar.

KATHOLICISME IN ENGELAND: VROEGER EN NU.

In godsdienstig opzicht mag men zeggen dat Engeland vol beelden en herinneringen uit het verleden is. De katholiek, die zijne kerk zoowel als zijn land bemint, denkt gedurig met smart aan eene schoonheid en heerlijkheid die verdwenen zijn. Als iemand, die doolt door een vervallen kasteel en zegt : « hier was de feestzaal, ginds de kapel; nu is alles in puin! » zoo ook moet men zeggen in Engeland. Overal zijn teekenen en sporen van een leven, dat verzwonden is en van eene verwelkte schoonheid. Het gewoon leven van Engeland is vol beteekenis voor dezen, die verstand hebben om te begrijpen en harten om te voelen. Schier elke groote stad heeft hare kathedraal, in de meeste gevallen door eene geestelijke orde gebouwd. Eens prijkten die edele gebouwen, Canterbury en York, Salisbury en Lincoln, in den luister van Gods eeredienst, nu is het Ichabod (1). De heerlijkheid is henen; het geloof vergeten of verminkt; de altaren werden verlaten of ontheiligd; de inkomsten dienen voor wereldlijken; de wierook stijgt niet meer hemelwaarts. Elk dorp heeft zijne parochiekerk, soms van zeldene schoonheid, dikwijls van groote oudheid (schrijver dezes werd gedoopt in eene kerk gebouwd vóór de Noorsche over-

(1) Hebreeuwsch woord, beteekenende « De heerlijkheid is henen ».

weldiging). Hier ook ging de katholieke ziel uit; alleen de doode beenderen zijn gebleven, met zulke overblijfselen uit het katholiek verleden, als een gebroken wijwatervat of eene ongebruikte piscina. Hier en daar vindt men de puinen van een klooster. Eens was het een middenpunt van heiligheid, van geleerdheid, van liefdadigheid. Thans is het overgelaten aan uilen en vledermuizen of, wat erger is, ontheiligd tot eene woning voor afstammelingen van dezen of genen gunsteling van Hendrik den VIII^ste^.

Alles in het nationale leven van Engeland vertelt dezelfde geschiedenis. Een der titels van den Lord Kanselier is « hoeder van der koningin geweten ». Zijne voorzaten waren priesters, en biechtvaders van den vorst. De kruin te midden van de pruik der advocaten herinnert ons dat eertijds de leden van de geleerde beroepen onder de geestelijkheid werden gekozen. Het kleedsel van den hoogeschoolstudent was eens een kloosterkleedsel; de kap van den gegradueerde was voordezen eene monnikskap. De namen van enkele Londensche straten : Paternoster Row, Ave Maria Lane; de namen van Collegiën te Oxford en Cambridge: Corpus Christi, Allerzielen, zijn teekens dat de Kerk eens haar zegel diep geprent had in het Engelsche volksleven. De nu dorre en meeninglooze titels der Anglikaansche geestelijkheid: Bisschop, Deken, Kanunnik, herinneren ons aan de dagen toen de bisschop waarlijk een bisschop was, met den mijter op het hoofd; nu staat dit teeken nog alleen op de paneelen van zijn rijtuig. Ieder dorp heeft zijne Onze Lieve Vrouwstraat, zijn Onze Lieve Vrouwbosch of zijn Heilige put. Tot aan de bloemen der velden : Onzer Vrouwenschoentje, St Jans bloemen, Ste Catharina's bloemen, zijn teekens dat Engeland er eens fier op was « Onzer Vrouwen erfdeel » te heeten.

Engeland gelijkt op een boos mensch, die eens onder een goeden en reinen invloed gestaan heeft; hij keert terug tot zijne vroegere slechte gewoonten,

en schijnt besloten de herinneringen aan zijn beter leven zoo ver mogelijk te verwijderen. Zoo mag in Engeland de vorst, het hoofd der kerk, losbandig zijn; katholiek zijn mag hij niet; de Lord Kanselier, het hoofd der Wet in Engeland, mag een ongeloovige zijn, maar geen Katholieke; zelfs de onderkoning van het katholieke Ierland moet een Protestant zijn.

Wel mogen wij vragen, met den profeet: « Kan dit dor gebeente herleven? » en met Hamlet zullen wij antwoorden: « Beziet dit tafereel en beziet dat. » Want de dood is, in werkelijkheid, enkel schijndood. De verwoesting is slechts oppervlakkig — of liever, al is zij werkelijk, zij is herstelbaar, en wordt, inderdaad, elken dag hersteld. Even als de vervallen kerk, die de H. Franciscus van Assisi met eigen handen weer oprichtte, wordt de verwoeste bouw der Kerk voordurend en geleidelijk weder opgetrokken. Zelfs in den barsten winter schuilt nog eenig leven in de boomen des wouds. Zooals Cardinaal Newman het zegde in zijne grootsche redevoering over « de tweede Lente », zijn het niet de bladeren der boomen, maar onsterfelijke zielen, die ontkiemen in de nieuwe geestelijke Lente. — Is het tafereel dan zoo donker als het schijnt? Voorzeker neen.

En vooreerst: Ierland heeft nooit zijn geloof verloren. Spijts vooroordeel, onrechtvaardige wetten en vervolging, bleef het « Eiland der Heiligen » steeds trouw aan de Kerk. Zelfs in het Noorden, waar de Iersche inboorlingen door Elisabeth en Cromwell werden uitgedreven, zijn de Katholieken nog eene sterke minderheid.

Onder den Engelschen adel zijn menige katholieke familiën, — de hertog van Norfolk aan hun hoofd, — die steeds het geloof bewaarden. In het Noorden van Engeland en in eenige deelen der middengraafschappen, zijn er distrikten, door buiten *squires* en boeren bewoond, die allijd den godsdienst getrouw bleven.

In menig oud buitengoed kan men nog, onder het dak, de « priesterkamer » zien, waar, in de donkere vervolgingstijden, mis werd gelezen en godsdienstige leering gegeven. Een oude geestelijke van Wallis vertelde aan schrijver dezes, dat hij zich nog herinnerde hoe hij, kind zijnde, de boeren van Wallis het kruisteeken had zien maken, bij het binnentreden in de parochiekerk. En toen Wesley onder de mijnwerkers van Cornwall ging prediken, vond hij daar nog vele oude menschen, die den Rozenkrans baden! Het vuur was niet uitgedoofd : het smeulde nog, en slechts een kleine ademtocht was noodig, om het te doen opvlammen. Er bestaat in Derbyshire eene parochiekerk, die nooit aan de « Hervormers » werd overgeleverd. In Sussex en in Cornwall, zijn er twee kloosters waar de Godslamp nooit uitdoofde. En overal, in fabrieksteden en zeehavens, vindt men de geloovige Ieren om de kern te vormen eener katholieke bevolking.

De negentiende eeuw in Engeland is merkwaardig voor de herleving van het katholicisme. De wreede strafwetten tegen de katholieken werden afgeschaft; het Parlement, de Rechtbanken, het Leger, het Zeewezen gingen open voor de katholieken. Wijlen Lord Russell, in leven Lord chief Justice, was een Iersche katholiek. Onze goede Koningin, hoewel het officiëele hoofd der kerk van Engeland, toonde zich steeds welwillend en verdraagzaam jegens de belijders van andere godsdiensten. Zoo werd van lieverlede de weg gebaand voor de katholieke herleving onzer dagen.

De « Oxford-Beweging » is gansch de katholieke wereld door gekend. Haar eerste uitslag was de bekeering der Cardinalen Newman en Manning, alle twee mannen van geleerdheid, welsprekendheid en edel karakter. Door velen werd hun voorbeeld gevolgd: edelen, staatslieden, vakmannen (onder dewelke talrijke rechtsgeleerden) en, natuurlijk, vele geestelijken.

Van deze werden er eenige priesters; andere, die getrouwd waren, moesten een aangenaam en gemakkelijk leven verwisselen tegen armoede en ontbering. Maar het voornaamste punt is dat deze stroom, die over zestig jaren begon te vloeien, ofschoon in zijne aanvankelijke sterkte verminderd, steeds en zonder onderbreking blijft voortvloeien. Gedurende de laatst verloopen weken hoorde schrijver gewagen van de bekeering van den voornaamsten « Ritualistischen » geestelijke der Engelsche provinciën. Toen de schrijver nog een kind was, wees zijn vader hem eenen heer aan, en zegde : « Dat is een Roomsch-katholieke. » Thans is dit zicht niet meer ongewoon. Onder des schrijvers eigen naastbestaanden zijn meer dan dertig katholieken. Drie hunner zijn priesters (waaronder twee jezuieten) en eene is eene non. « Ex uno disce omnes. » Onder die klas van Engelschen, die men « simple gentlemen » kan noemen, heeft bijkans elke familie een of meer katholieken. In Londen alleen zijn er nagenoeg honderd katholieke kerken. In Groot Brittanië (Ierland niet inbegrepen) zijn meer dan 3000 katholieke priesters, en tusschen twee en drie millioen katholieken. In de laatste 300 jaren bouwden de Protestanten slechts twee nieuwe kathedralen; in de laatste 50 jaren bouwden de Katholieken er twaalf! Met het dagen der nieuwe eeuw zal de nieuwe hoofdkerk van Westminster, grooter dan menige oude kathedraal, voor den godsdienst geopend worden. En zoo vloeit de stroom voort, als een kalme vloed, zonder gerucht of drukte, maar altijd in omvang toenemend, tot dat hij de zee bereikt.

Maar de katholieke herleving heeft ook haren invloed gehad op de Anglikaansche kerk. Zelfs daar waar de anglikaansche geestelijken zich niet aan den Heiligen Stoel onderwierpen, gevoelden zij de werking van de katholieke strooming. Hun leven werd vromer, zij begonnen meer te houden van studie en geleerdheid. Het Sakrament des Doopsels wordt

met meer zorg en eerbied toegediend. De grondwaarheden van het Christendom, de Menschwording, de Godheid van Christus, zijn met meer duidelijkheid en zekerheid onderwezen; en zoo wordt de grond geleidelijk bereid voor het goede zaad. Enkele dier goede lieden, waarvan vele te goeder trouw zijn en een heilig, zelfverzakend leven leiden, worden omtrent veel punten angstvallig: den waren oorsprong der Kerk, den echten zetel van haar gezag, de geldigheid hunner orden. Van de zulke kan men met Tennyson zeggen :

« Een kindje schreiende in den nacht
« Een kindje schreiende naar licht,
« Met geene taal dan met een kreet. »

En bij velen wordt die kreet duidelijk en is de nacht veranderd in den schitterenden dag van Gods waarheid, en eens te meer groeit de stroom van 't katholiek leven. Hiervan heeft het einde der 19de eeuw het bewijs gezien. Elke groote stad bezit vele katholieke kerken; bijna iedere kleine marktstad heeft hare « zending ». Zelfs op het platte land draagt de katholieke boom vruchten. In een dorp van Warwickshire zag de schrijver de boeren hun gereedschap wegwerpen en knielen bij 't kleppen van 't Angelus. De tijd zal komen dat zoo iets niet zonderling noch zeldzaam meer zal wezen. Reeds keert Engeland traag zijne oogen naar het licht. Al wat noodig is, is het gebed, het geduld, het vermogen om onze geschiedenis in het verleden te begrijpen, en onze moeilijkheden in het heden; en eenmaal zal de zon haar toppunt bereiken en de duisternis zal verdwijnen.

ARTHUR WENTWORTH POWELL, M. A.

HET HEILIG BLOED.

ORATORIO

ter gelegenheid van het zevenhonderdvijftigste verjaren van het Heilig Bloed te Brugge.

Opgedragen aan Jhr Dr K. DE GHELDERE (1).

EERSTE DEEL.

I.

Jerusalem.

RECIET.

Op 't glorierijke graf, waaruit, door eigen macht,
De Heer verrees, daar staat, in reeds vervallen pracht,
Helena's Koepelkerk, met feestsieraad te prijken.
De eerweerde patriark, aan 't hoofd der geestelijken,
Ontfangt met hoffenlijken groet
Den schitterenden riddrenstoet,
Door koning Baldewin
Geleid den tempel in.

(1) Wiens bloedverwant, de Z. E. H. Kan. K. de Gheldere, de kostbare relikwie, in 1793, redde.

KRUISRIDDERS.

Land heilig en gezegend,
Met Christi bloed beregend,
Tot uw bescherming snelden wij!
o Rijkste wijk der wereld,
Met Godsrobijn bepereld,
Het bloed der Vlamen houdt u vrij!

Graaf Diederik, die 't kruis hernam,
Paneas' (1) held, die wederkwam
Op 't voetspoor zijner vaderen,
Verlangt, als Robrecht hooggeroemd
En Karel dien men heilig noemt,
Tot 's Heeren graf te naderen.

BALDEWIN.

o Moedige zonen van Vlaanderens gouw,
Geloofd zij uw moed en onbreekbare trouw!
Maakt de ontrouw der Grieken uw pogen onnut,
Ik heb in uw koenheid weer krachten geput.
Voor alle uwe diensten, Jerusalem's troon
Zoo mild en zoo bloedig bewezen, wat loon,
Wat schat kan ik geven, dien Vlaandren begeert,
Wat kleinood, den dank van Jerusalem weerd?...

KRUISRIDDERS (*stil*).

Er ligt een schat,
Die 't al bevat,
In 't heiligste van 't heiligdom.
Ach, dierven wij...
Spreek, Diederik, gij,
Het gansche leger smeekt er om.

(1) Anders gezegd: Philippus' Cesarea, stad in Palestina door Diederik in 1138 veroverd.

DIEDERIK.

Broeder, koning,
Een belooning,
Die duizend duizendmaal der Vlamen trouw vergoed',
Het ware een enkle drop van 't heilig Christi bloed.

KRUISRIDDERS (*luid*).

Hij dale neer op ons, en zegene ons geslacht!...

BALDEWIN.

Uw vroom verlangen zij volbracht.

HEILIGE VROUWEN.

In de afdoening van 't kruis vergaard
En eeuw op eeuw bewaard,
In goud en edelsteen omvat,
Berust het Heilig Bloed in dezen tempelschat.

DE PATRIARK.

U zij gegeven 't derde deel,
Gesloten in dit kunstjuweel.

DIEDERIK.

Triomf! triomf! juicht legerbenden!
Vergeten is verraad en druk.
Laat ons nu Vlaandrenwaarts ons blijde stappen wenden,
o, Brugge, wat geluk!

KRUISRIDDERS.

Op, naar Vlaandren, ridders, op!
Heft den zegeschreeuw!
Hoog het slagzweerd, hoog den kop,
Vlaanderen den Leeuw!

Nooit ontvoerden ridders uit
Heldenstrijd, naar 't land,
Kostelijker oorlogsbuit,
Rijker zegenpand.

Volken, vliegt ons te gemoet,
Volken van Euroop,
En onthaalt den rijvestoet,
Knielend hoop bij hoop!

Zingt den roem van onzen Schat,
Zingt hem eeuw op eeuw,
Met den roem der Vlaamsche stad.
Vlaanderen den Leeuw!

II.

Brugge.

KINDEREN EN VROUWEN.

Vliegt hem tegen,
Langs zijn wegen!
Diedrik nadert met zijn stoet.
Zwiert de meien,
Rei aan reien,
Bloemen strooiend voor zijn voet!

Na drie jaren,
Vol gevaren,
Koene ridders van het kruis,
Ziet ge Brugge
Weer terugge
En de hope van uw huis.

Tilt de kleintjes op den zadel!
Kust ze, keer op keer.
Wipt u af, en valt in de armen
Uwer vrouwkens teer!

Wellekom!
Eedle ridders, wellekom!
Kond alom
Onze vreugde, klokgebrom!

HET VOLK.

Leve Diedrik, onze Vorst!...
Maar, wat glanst er in zijn handen?
Maar wat drukt hij op zijn borst,
Als den weerdigsten der panden?
Waarom zijn blanke ros, door monniken geleid?
Waarom zijn ridderlof in kerkgezang verbreid?

DIEDERIK.

Ik breng u 't Heilig Christi Bloed!

HET VOLK.

Gegroet! gegroet! gegroet!
o Prijs van Diedrik 's heldenmoed!

DIEDERIK.

Het weze 't godlijk zegelmerk,
Gedrukt op Vlaandrens trouwe kerk!

PRIESTERS (1).

o Celse rerum Conditor
Salutis auctor omnium

(1) Deze hymnus, jaarlijks gezongen in de processie van het H. Bloed te Brugge, luidt in 't Vlaamsch als volgt :

o Verhevene Schepper der wereld, aller Zaligmaker, gij zuivert ons van alle schuld door uw Heilig Bloed. Het sluw serpent, de eeuwige vijand, had ons neergeveld, de duisterheid der zonde had den eersten glans onzer zielen ontnomen. — Gij, Heiland, vergiet overvloedig het aller kostelijkste bloed van uw heilig lichaam en wascht alle vlekken af.

Tu nos sacrato sanguine
Omni repurgas crimine.

Nos anguis ille callidus
Antiquus hostis straverat :
Primum nitorem mentium
Caligo culpæ dempserat.

Sacro tamen. de corpo e
Summi valoris sanguinem
Fundis Redemptor affatim
Omnemque labem diluis.

MAGISTRATEN.

Neem bezit van uw stede en uw staten,
O Heilig Bloed!
Keer en kruis door de pralende straten,
In zegestoet!

Ga ter hofkapel rusten en tronen,
o Rijkste schat,
Die der Vlamingen moed kon beloonen,
En vaderstad!

Vlaandrens Leeuw zal de wallen bewaken,
Vereerd en trouw,
Opdat nooit u een vijand genaken
Noch hoonen zou!

HET VOLK.

o Allerdierbaarst Heilig Bloed,
Wees altijd ons bescherming!
In voorspoed en in tegenspoed,
Ons toevlucht en ontferming!

III.

De Jubelfeest.

HET VOLK.

Laat vlag en wimpel zwieren,
Van kerk- en torentin
En meifestoen versieren
Elke oude gevelpin!

Het beiaardslied der Halle
Weerklinke tot de wolk,
En 't hoog Hosanna schalle
Bij 't stil gebed van 't volk.

De jubelstoet getogen
Komt, langs de straten heen.
Nooit liegt, noch heeft gelogen
De spreuk : Eén Brugge alleen!

ENGELEN.

Op dit schouwspel wonderschoon,
Weerdig van des Hemels woon,
Laten wij met welgevallen
Ons verrukte blikken vallen.

Maar al die schoonheid, al die pracht
Ontleent haar glans aan hooger klaarheid,
Gelijk de bleeke maan in 't duister van den nacht.
Ze straalt den luister weer van 's Bijbels eeuw'ge waarheid.

Herrijs voor ons gezicht, o Kruis van Golgotha!
o Boom van schande en Godsgena!
Doorboor der tijden nacht, en laat den flikkergloed
Herstralen van des Heilands vloeiend bloed!

TWEEDE DEEL.

I.

Golgotha.

RECIET.

De groote stond genaakt... Maria, hand in hand
Met Jesus lieveling, staat onder 't kruis geplant;
En tusschen beiden knielt de onscheidbre Magdaleen
Die 's Meesters voeten wascht, met snikkende geween.
De schepping zucht.... De zon verduistert....
Zal 't godlijk woord herklinken?.... Luistert.

JESUS (*stil*).

Consommatum est.

ENGELEN (*stil*).

Gestort is 't heilig Christi bloed,
In liefde en wee! Der zonde boet
Is uitbetaald; voltrokken de eervoldoening
Des Vaders en zijn hertverzoening.
Weer mag het menschdom hopen :
Dra gaat de Hemel open!

JESUS (*luid*).

Pater, in manus tuas commendo spiritum meum!

DUIVELEN.

Verpletterd is ons heerschappij!
De haat van veertig eeuwen
Moet nu met dolle razernij
Den zegepraal des vijands schreeuwen!....
Scheur open, o sluier des tempels, in twee!
Beef aarde! Berst rotsen aan stukken!... o Wee!
We zijn verwonnen!
Ontsluit u, o graven! komt, dooden, komt uit :
De dood is het leven, bij 's Hemels besluit!
Dooft uit, gij, zonnen!

DE HONDERDMAN.

Voorwaar, rechtveerdig was dees man, en zoon van God.

AARTSVADERS.

Gelukkig is ons lot!
De Heer heeft op ons klacht gelet.
Het bloed des Lams heeft ons gered,
Gelijk weleer uit Faro's handen!
Verrukt van zin,
Met citerspel en jubelzangen,
Zoo trekken, stoet op stoet, onze eindelooze rangen
Den langgewenschten Hemel in!

JOANNES

Och, lieve Meester, op wiens boezem ik mocht rusten,
Och, is het waar, en klopt niet meer dit hert?

MARIA.

Mijn zoon!.... mijn zoon!.... onzeggelijke smert!

MAGDALEEN.

'tWas vruchtloos dat mijn lippen heet uw kille voeten kusten.

VOLGELINGEN.

Soldaten spaart dit lichaam. 't Glanst
Op 't duister van de lucht, met heimlijk licht omkranst.
Waarom, Longinus, met uw speer
Doorsteekt ge 't hert nog van den Heer?

MARIA.

o Bloed, o kostlijk bloed van mijnen zoon!
Het leste dat zijne onuitputbre hertebron
Nog geven kon.
Ik vang u op, met eerbetoon,
o Perels zijner liefdekroon!

VOLGELINGEN.

Twee eerbiedweerde mannen stijgen
Calvarie op. Ze nadren met neerslachtig zwijgen,
De een Jozef, de andre Nicodeem, belaân met linnen
En reukwerk, gaan hun liefdewerk beginnen.
De ladders worden opgerecht;
En 't heilig lichaam van den Heer,
Met eerbied van het kruis onthecht,
Daalt zacht en plechtig neer.

JOANNES.

Aan mij des lichaams last! Ik zij de Christumdrager. (1)

MARIA.

Mij de allereerste zoen op 't bloedig aangezicht!
Daal neder van het Kruis!... Waarom zoo traag en trager?...
Mijne armen zijn tot U gericht.
Daal neder, daal, mijn zoon,
Mijn lieveling zoo schoon!
Hoe meer ge zijt bebloed, bevlekt,
Hoe meer tot U mijn herte trekt!....
Daar zijt ge! Jesus, o mijn kind!
Geen werd op aarde zoo bemind
Als gij!... Joannes, leg nog eens op mijnen schoot
Zijn dierbaar lichaam, bleek.... en dood!....

JOZEF VAN ARIMATHIE.

De nacht genaakt. 't Is tijd de heil'ge ledematen
Te reinigen. Deze aloë- en mirrevaten
Ter balsming staan gereed. Met lijk- en hoofddoek fijn
Moet Jesus' lichaam lief welhaast onwonden zijn.

---

(1) Zinspeling op het meesterstuk van Rubens, waar Joannes als *christophorus* = christumdrager verbeeld staat, in de afdoening van 't kruis.

HEILIGE VROUWEN.

o Bloed met doodsangst uitgezweet
In 't hofken van Olijven!
o Stroom van bloed,
Gestort uit wonden diep en breed,
Wanneer de scherpe geeselroed'
Geen lid gezond liet blijven!
o Bloed, van hoofd en aangezicht,
o Kroon van bloed in 't ronde!
o Bloed, dat onder 't kruisgewicht
Vloeide uit de schouderwonde!
o, Aan het kruis vergoten bloed,
Fontein van liefde en smerte,
Die nedergutste uit hand en voet
En uit het Heilig Herte!....
Al snikkend drogen wij u af
En blijven u vereeren,
Ofschoon verdwijnt in 't duister graf
Het lichaam onzes Heeren.

VOLGELINGEN.

We dragen, stap voor stap, met eerbied en geween
Des lichaams heil'gen last, ten nieuwen grave heen.

II.

De Hemel.

ENGELEN.

Verrezen is de Heer!
In de opperglorie zit Hij neer!
Liet Hij een luttel bloeds op aarde, als liefdeblijk,
Hij is geklommen naar zijns Vaders rijk,
In 't volle van zijn levenskracht:
Met ongescheiden vleesch en bloed!

JOANNES.

o Treffende gedacht!
Wanneer ik rustte op zijnen boezem zoet,
Heeft Hij dit zelfde vleesch en bloed geschonken
Aan zijne jongeren, die 't aten en die 't dronken
Op zijn gebod, en tot der wereld end
Blijft Hij, met vleesch en bloed, in 't Heilig Sacrament.

o Nieuw Jerusalem! van ver met ongeduld
Gegroet, 'kaanschouw u thans, in 't licht des Lams gehuld,
'k Aanschouw u, Tabernakel Gods. (1) Daar woont Hij in
Voor eeuwig, met den mensch. « Ik ben 't begin
En 't einde, zei de Heer, en al wie lijden
Aan dorst, zal ik aan 's levens bron verblijden! » (2)

Knielt, Englen! Maagden, juicht!
gij, Martlaars, wuift uw palmen (3)
En al die heilig zijt, heft aan uw zegepsalmen!

HEILIGEN.

Driemaal heilig is Gods Lam
Dat de schuld der zonde nam!
Heemlen, knielt voor zijnen voet
Bij de bronnen van zijn Heilig Bloed!

A. M. J. JANSSENS,
Werkend lid der Kon. Vlaamsche Academie.

(1) Apocalypsis XXI, 3.
(2) Apocalypsis XXI, 6.
(3) Ziet de aanbidding van het Lam, door Van Eyck geschilderd.

SURSUM CORDA.

De boom in de eerde staat op taaie wortelvoeten
Maar hooge omhooge steekt zijn waaiend bladerkleed.
En zingt zijn ruischend lied onendig blijde en breed.
De boom in de eerde staat op taaie wortelvoeten
Maar ook in vrijer lucht nog hooger woonsteê weet.

Omhoog met uw' ziele en
Omhoog met uw herte,
Gij mensch die in tranen
Hier lijdende leeft.
Uw ziele nog hooger
Bestemmingen heeft.
Omhoog met uw ziele en
Omhoog met uw herte!

De leeuwerk neste t in het spoor der akkerploegen
Maar tierelıert omhoog heur lieven lentezang
Al stijgende in de lucht geheele stonden lang.
De leeuwerk nestelt in het spoor der akkerploegen
Maar kent ook hooge vlucht en vliegend' hemelklang.

O mensch, met uw' ziele en
Uw hijgende herte!
Het leven is droef en vol treurnisse, ja 't,
Maar vreugdig uw streven
Naar 't hoogere gaat,
o Mensch, met uw ziele en
Uw hijgende herte!

Ten hemel gevlogen
Als 't vier in u brandt !
Omhoog rijst het vier en
De vlamme !
Ten hemel, uw stralende vaderland
Al prangt u het lijf in aardschen band.
Ten Hemel !

Ten Hemel, zeg ik u, waar God woont,
Gij dichter dien de kroon van 't lied kroont.
Ten Hemel met uw wenschen en verlangen
Ten Hemel met uw' dichten en uw' zangen.
Weerhoude u niet het steken van de levenspijn :
Een zang met tranen in zal nog zoo schoone zijn !

Een zang met tranen is uw eigen lied
Tot ge eens....
Want eeuwig blijft ge toch op aarde niet,
Maar breekt eens uwen band,
En roeit
Met krachtig vederslagen,
Gedragen
Op 't streven van den brand
Die gloeit
Uw ziele en wezen deur,
Op wolken van walmenden wierookgeur,
Daar waar ge zult zingen, en zonder smert,
Den zang van uw ziele en uw brandende hert :
Ten Hemel !

AL. WALGRAVE.

VOOR Z. E. H. KANUNNIK MARTENS,

ZALIGER GEDACHTENIS.

I.

Vast heeft hij, op zijn vaart
Door lucht en hemelbogen,
Schuinsweg eens nagestaard
De sterren, die daar vlogen;

En 'k hoor hem, vol meedoogen,
Doch immer schalk van aard :
« O wetenschap, uw kaart
« Draagt menig spoor van logen! »

En, vlug omhoog gestegen,
De hoogste ster voorbij,
Heeft hij — volzalig blij,

Aan Jesus' borst gezegen —
Gejuicht « Geloof, o Gij,
« Spraakt waarheid mij vol zegen! »

II.

« Mijn God, uw glorie konden
Den menschen daar beneên,
Uw hooge hemelronden
En de aarde daar ze op treên.

Maar wat ik om mij heen
Aanschouw, in u verslonden,
Daar brengen al hun monden
Geen klinker van bijeen.

Door 't helste zonlicht kruist er,
Beneên, een strepe dicht
Van nevelen en duister,

Voor 't weifelend gezicht :
Hier blinkt in vollen luister
Mijn God, uw levend Licht. » —

III.

« Geniet, wat gij, beneden,
Zooveel uw moed vermocht,
In arbeid en gebeden,
Hebt rusteloos gezocht.

Gij hebt mijn Naam beleden;
Op 's levens harden tocht
Alleen voor Mij gewrocht
En ridderlijk gestreden;

Gij wist de volle som
Van 's levens werk te winnen :
Getrouwe dienaar, kom,

Treed in mijn blijdschap binnen,
In 't vreedzaam heiligdom
Van eeuwig zoet beminnen. »

KAN. EUG. DE LEPELEER.

ALBRECHT DE VRIENDT.

Eenige weken geleden werd menig hart geschokt door het droevig afsterven van Albrecht De Vriendt, bestierder der Koninklijke Academie van Schoone Kunsten te Antwerpen.

Het groot verlies dat de kunst in hem onderging werd algemeen begrepen, en de toeloop op 's Meesters rouwplechtigheid was dan ook groot; talrijke vrienden, bewonderaars en leerlingen waren uit alle hoeken van 't land bijeengestroomd om den hooggeschatten en hartelijk geliefden Meester eene laatste hulde te bewijzen.

Albrecht De Vriendt is te Gent geboren in het jaar 1843, en anderhalf jaar jonger dan zijn broeder Juliaan. De geachte en verdienstelijke Jan De Vriendt, hun vader, was van stiel decoratieschilder, maar dorst zich ook ondertusschen wel eens er aan wagen om niet onaardige tafereeltjes op doek te brengen.

Het vaderlijk voorbeeld eerst, en naderhand de leergangen der Schilderacademie in hun geboortestad, ontwikkelden spoedig in de beide knapen kunstzin en kunstveerdigheid. Canneel, bekend om de muurschilderingen waarmede hij te Gent Sint-Annakerk heeft versierd, stond toenmaals aan het hoofd van de Academie. Al spoedig waren de werklustige knapen in staat hun vader bij zijn decoratiewerk een handje toe te steken. Deze had zijn werk doen waardeeren, namelijk bij het uitvoeren der decoratieve schildering

in de gebouwen der Hoogeschool, welke door De Taye en Lagye waren ondernomen geworden.

Naderhand kwamen Juliaan en Albrecht naar de roemrijke kunststad van Rubens en Van Dyck. Zeer jong nog, aangemoedigd door De Taye, vriend van hunnen vader, volgden zij de lessen in de Academie. Vooraan op Klapdorp bewoonden de jonge kunstenaars een kamertje ergens op een tweede verdieping. Later nog zag de Meester dikwijls op naar dat eerste verblijf, ooggetuige van hun vroeger willen en werken. Met onverdroten lust en met inspanning van al hun krachten werden nu tafereelen op tafereelen ontworpen, geschetst en geborsteld; terwijl de omgang met de andere kunstenaars, de geestdriftige en levendige besprekingen over alles wat met kunst en hooger leven maar eenigszins verwant mocht zijn, niet weinig bijdroeg tot loutering van hun kunstzin en tot de vorming en verrijking van geest en gemoed.

Weldra mochten zij, dank zij hun onverpoosden arbeidslust, met fierheid wijzen op eene heele reeks tafereelen, te Gent of te Antwerpen onderteekend. Verscheidene behandelen gebeurtenissen uit het leven der H. Elizabeth. Een andere stelt den H. Lucas voor bezig met het beeld der Moeder Gods te malen; het werd zeer gunstig opgemerkt. Indien ik het wel vóór heb, kwam zij te Brussel ten toog in het jaar '60. Van der Donck, een bekende koopman in schilderijen, was zoozeer door de wijze van behandeling getroffen, dat hij met Albrecht eene overeenkomst sloot, voor verscheidene jaren. In zijne blijdschap hierover, kon de jonge schilder zich niet bedwingen, zooals hij 't later gaarne zelf nog eens ophaalde, vooraleer hij per telegram zijn vader de gelukkige tijding had geseind. Spoedig was dit nieuws onder zijne medemakkers verspreid, die, niet zonder reden zijn geval benijdden en met dezelfde eer hadden willen bekroond worden.

Zeer gewichtig is ten andere deze overeenkomst geworden, en van grooten invloed op de verdere loop-

baan van den jongen schilder, die erdoor van de beoefening der godsdienstige kunst werd onttrokken, en die zich voortaan geheel en gansch op de geschiedkundige onderwerpen uit het verleden van ons land is gaan toeleggen. Achtereenvolgens ontstonden nu « Jakobina van Beieren, die voor haren echtgenoot de genade afsmeekt van Philips den Goede », « Philips de Goede die zijnen zoon wapent », « Karel van Luxemburg, ridder van het Gulden Vlies », en meer andere werken, die in het geheugen der kunstlievenden zijn gebleven en de algemeene goedkeuring verwierven.

Albrecht was in de hoofdstad nu komen wonen, en had er spoedig betrekkingen aangeknoopt in de beste kringen. Nadat hij in het huwelijk was getreden met Mej. Fiévé, ondernam hij eene kunstreis naar Italië. De kunstenaar, die van de oude Vlaamsche School zijn ideaal had gemaakt, zou hier een ander licht voor zijn oog zien opgaan, het licht van Raphaël en Leonard Da Vinci. Deze Italiaansche meesterstukken, alhoewel met hemelzachte schoonheid en vleiende aantrekkelijkheid bedeeld, hebben bij De Vriendt geen eigen oorbeeld of oorspronkelijkheid doen vergeten. Onder de Italianen verkoos hij de werken der primitieven, omdat ze meeste gelijkenis hadden met onze oude Vlamingen. Te Venetië bemerkte hij eene verrassende overeenkomst tusschen de kleuren der Bellini's, Carpatio's met onze Van Eycken. Te Florientië behaagden hem vooral Giotto, Chirlandajo en Botticelli. Niet dat hij afkeer gevoelde voor Robisti, Titiaan en Michel Angelo. Integendeel, hij bewonderde ze, en wist bij allen het schoone te genieten en te schatten, welke ook de school, welk ook de persoon mocht wezen.

In '80, of om dien tijd, ondernamen de twee De Vriendt's eene reis naar het Oosten. Laat ons hier in 't voorbijgaan aanstippen dat het haast onmogelijk is de namen van Juliaan en Albrecht van elkander

te scheiden en de loopbaan van een dezer beiden afzonderlijk te behandelen. De gehechtheid van de twee broeders aan elkaar, de innigheid waarmede zij een zelfde kunstleven leidden, elk van beiden 's anders trouwe eerlijke en verlichte raadsman, elk van beiden steeds gelukkig en fier om den bijval en de eer welke den anderen te beurt mochten vallen; deze zeldzame, onverbreekbare, zegenrijke verknochtheid is een der roerendste trekken uit de geschiedenis van 't leven en streven der twee begaafde broeders.

Samen bezochten zij Egypte en het Heilig Land.

Als echte Christenen, goed voorbereid om alle geschiedkundige feiten zich te herinneren, gingen en zochten zij op alle plaatsen en werkten onverpoosd.

Het is waarschijnlijk te Jeruzalem dat zij het plan hebben ontworpen het geheele leven van onzen Zaligmaker op doek te brengen. De uitvoering van dit plan geschiedde te Scherpenheuvel.

Al wie dit gewrocht — een grootsch Panorama — heeft mogen zien, sprak er over met den hoogsten lof, maar bewonderde vooral het innig gevoel dat sommige deelen doortintelt.

Overigens heeft Albrecht aan het Oostersche slechts den « Joodschen kleerverkooper » ontleend.

Evenmin als de kunstreis naar Italië heeft deze tocht naar het Oosten het eigenaardige van zijn talent kunnen doen ontaarden. In al de godsdienstige onderwerpen die hij voortaan zal behandelen, openbaart zich de gehechtheid aan de overlevering der oude Vlaamsche meesters. Zoo hij eenigen vreemden invloed heeft ondergaan, dan is het die van de middeleeuwsche Duitsche schilders die hij leerde kennen in de museums van Keulen, Nurenburg en Munich.

Twee hoogst merkwaardige tafereelen verdienen een uitvoeriger bespreking, namelijk : « Paulus III vóór het portret van Luther » (in het Museum van Antwerpen) en « Hoe de Gentenaars Keizer Karel

vereerden toen deze noch kind was ». (Staatsmuseum te Brussel).

« De Paus voor het portret van Luther » is een dier tafereelen, die den voorbijganger dwingen tot stilstaan en nadenken.

In een donkerrood gestoffeerde kamer, waar een bescheiden lichtstraal langs boven binnendringt, zit bij een rood bekleede tafel, de edele Ouderling, zijn rechterhand rust op een boek; de linker arm steunt lichtjes op den leunstoel; het hoofd is eenigszins voorover gebogen. Maar wat gaat er niet om op dat gelaat! Al de gevoelens die moesten wakker geroepen worden door de herinnering aan dien afvalligen monnik, aan de geweldige scheuring die hij teweegbracht, aan dit ijselijk treurspel waarin zooveel zielen te gronde gingen, weerspiegelen zich op dat peinzend voorhoofd, in die weemoedige, bijna weenende oogen. Op dat ééne gelaat, leest men de geschiedenis eener eeuw!

Een gewrocht zooals dit, waarin én uitdrukking, én lijnen én kleuren de hand van den meester vertoonen, volstaat alleen om den naam van Albrecht te vereeuwigen.

In het jaar 1885 zond hij naar de Gentsche tentoonstelling zijne schilderij : « Hoe de Gentenaars Keizer Karel vereerden, toen deze nog kind was. » Dit gewrocht was een gebeurtenis in de kunstwereld. Ofschoon ik toen nog zeer jong was, deelde ik in de algemeene bewondering, en was ik vast overtuigd dat dit tafereel in den uitzet de kroon spande.

Sedert dien hebben de jaren mijn oordeel gerijpt en mij in staat gesteld de oorzaken van den toen verwekten indruk na te sporen. Albrecht had bewustzijn van zijn meer dan gewoon kunstvermogen. Hij waagde het derhalve de gebaande, veel bewandelde wegen te verlaten, en een pad in te slaan waar hij zich vrij en onbelemmerd bewegen kon. Hij koos zich een onderwerp naar zijn hart, bewerkte het met

zijn eigenaardig talent, en schonk aan de wereld een heerlijke proeve van zijn machtig kunnen.

Hoe meesterlijk geschikt, hoe keurig gegroepeerd en hoe levend staan daar om het koninklijk kind al die edele hofdames, al die statige magistraten, pralend in den glans van hun middeleeuwschen dos. De kleurschakeering is voortreffelijk. Nooit zag ik bij onze hedendaagsche kunstenaars een liefelijker mengeling van tonen en tinten. Ieder kleur is een verrukkelijke klank, en àl die klanken klingelen dooreen en smelten samen tot een lied vol meesleepende harmonie. Dit werk maakte hem algemeen bekend en plaatste hem aan het hoofd der Belgische historieschilders.

Ook, toen hem de taak werd opgedragen de groote zaal van het stadhuis van Brugge te decoreeren, twijfelde niemand eraan, of zijn arbeid zou een toonbeeld zijn van monumentale versiering.

In het jaar 1891 werd Albrecht De Vriendt tot bestierder benoemd van de Koninklijke Academie van Schoone Kunsten te Antwerpen.

Onder de Antwerpenaars die volstrekt een Antwerpenaar hadden gewild, wekte deze benoeming hevige opspraak. Ook had Albrecht van den beginne af te kampen tegen nijd en kleingeestigen tegenstand. Een weekbladje, dat al lang niet meer bestaat, de « *Courier de la Semaine* » maakte er drie volle jaren zijn specialiteit van den nieuwen bestierder te hekelen en te bespotten.

Onze De Vriendt was echter te fier van gemoed om zich door dat blaffen en keffen te laten storen. Hij legde het zoo goed aan boord, dat velen van hen die hem aanvankelijk met den nek aanzagen, hem gulhartig de vriendenhand reikten. Nu dat zij een blik hadden mogen slaan in zijn eerlijk en beminnelijk gemoed, dat ze zijn ongewoon kunstenaarstalent hadden kunnen waardeeren, stemden zij ten volle in met wijlen Portaels, den toenmaligen bestier-

der der Brusselsche Academie, die bij het vernemen van Albrecht's benoeming uitriep : « Anvers vient de gagner le gros lot. »

Voor de leerlingen was zijn komst een geluk, want tijdens de langdurige ziekte van zijn voorganger, Karel Verlat, werden de lessen der schilderklas eenigszins verwaarloosd.

Ik was leerling toen de heer De Vriendt zijn intrede deed, en ben de gelukkige getuige geweest van de uitvoering eener reeks werken, bestemd voor het stadhuis van Brugge, voor de hoofdkerk van Antwerpen, voor de gerechtszaal van Veurne, enz., enz.

Mijn meester vond vooral genoegen in 't behandelen van kiesche, fijne onderwerpen. Is de trek van zijn penseel veel minder los dan die van Verlat, dan ligt dit hieraan, dat hij zijn schilderijen met een taai, met een onvermoeibaar geduld bewerkte en er niet tegenopzag eene gansche samenstelling om te keeren, om iets beters teweeg te brengen.

Zijn rijke archeologische kennis liet hem toe schilderachtige hoekjes te teekenen, vol locale kleur. In zijn gewrochten is er een buitengewone verscheidenheid. Op elk onderwerp wist hij den stempel te drukken van het nieuwe. Hij ging uit van de natuur en liet zich leiden door de kennis in zijn jeugd opgedaan. Vooraleer hij eene schilderij begon, zocht hij voor zijn denkbeeld een concrete uitdrukking in 't klein. Stond de algemeene schikking en uitdrukking eenmaal in vaste, duidelijke lijnen voor zijnen geest, dan ving hij aan ieder zijner figuren afzonderlijk te ontleden. Altijd wist hij onder eene smaakvolle kleedij flink gebouwde mannen voor onze oogen te tooveren. Wanneer al de figuren gevonden waren, bracht hij ze bijeen op het paneel, en ging over tot het verdeelen — of beter gezegd het zaaien — der kleurvlekken. De kleur, dat was zijn macht, en dat wist hij. Hij vond er zijn vermaak in kleuren tegenover elkaar te stellen, zooals vóór hem niemand het gedurfd had.

Wist hij smaakvol gekleede mannen en rijkgestoffeerde vertrekken te schikken zooals in « Karel de Goede, » — « Philips de Schoone, » — « de Instelling van het Gulden Vlies, » — « Van Eyck, de magistraten ontvangend in zijn werkplaats, » — « Van Maerlant, » enz.; hij wist zich niet minder geoefend te toonen als landschap- en dierenschilder, zooals in de « Uitstelling van 't Heilig bloed, » in den « Terugkeer van Kortrijk ». In dit laatste stuk toont hij ons een echt Vlaamsch landschap waarin men vrij ademen kan.

De « Terugkeer uit den Slag der Gulden Sporen », onvergetelijke bladzijde uit onze roemrijke geschiedenis, die aan 't harte ligt van alle ware Vlamingen, herleeft voor onze oogen, en ontvangt uit deze meesterhand nog eens den lauwer der onsterfelijkheid. Hier heeft de schilder zich zelf overtroffen in grootschheid en zwier, in afwisseling en leven.

Op een aardweg, met boomen beplant, waartusschen de poorten en ringmuren der stad Brugge zich vertoonen, komen de Graven van Vlaanderen en de Geestelijke Overheid de kampers tegemoet om hen dankbaar te verwelkomen. Alles juicht! alles jubelt, met het geklikklak der wuivende wimpels, 't getrappel der loopende en springende rossen; uit de borsten dier geharnaste ridders, hoort men den kreet: « Vlaanderen den leeuw!! » die herhaald wordt door de zegedronken menigte der Vlaamsche gemeentemannen.

Dit heerlijk werk heeft zijn hooge waarde te danken aan de menigvuldige afwisselende groepeering van paarden. Alle houdingen, alle bewegingen zijn daar schilderachtig in 't licht gesteld; alle zijn op eene meesterlijke wijze opgevat en weergegeven. Hier geeft Albrecht De Vriendt ons nog een schitterend bewijs van zijn kunde om niet alleen menschen maar ook dieren te schilderen.

De zaal van het stadhuis te Brugge, zoo afge-

werkt in de détails, voldoet in haar geheel aan al de eischen die men aan de decoratieve monumentale kunst stellen kan. Ook herinner ik mij niet, in de vreemde landen die ik bezocht, een beter geslaagd geheel van rijke samenstellingen van dien aard te hebben aangetroffen. Niets, neen niets van al wat bestaat in den vreemde of bij ons kan opwegen tegen het werk dat De Vriendt aan Brugge geleverd heeft.

De zaal Leys op het stadhuis te Antwerpen, die veel kleiner is, moet achter die van Brugge gerangschikt worden. Ofschoon het vast staat dat de kunst van baron Leys eenen diepen indruk heeft gemaakt op het gemoed van De Vriendt, toch heeft men dezen laatste ten onrechte voor Leys' leerling willen doen doorgaan. Hij is nooit bij Leys in de leer gegaan; Leys hield hem voor zijn kunstbroeder. Dit geldt ook voor Gallait, met wien onze Meester vriendschappelijke betrekkingen had aangeknoopt.

Leys, de Rubens van zijn tijd, was De Vriendt zeer genegen, en zag in hem den man die hem volgen zou op de baan die hij zoo schitterend had geopend.

De romantische lauwheid van 't jaar '30, die zoo veel kunstenaars aantastte, had Leys onmeedoogend afgeschud. Hij had zich aangetrokken gevoeld door de karaktervolle, bezielde, en meer realistische kunst der middeleeuwen, aldus had hij een nieuwe richting aangewezen, echter natuur gegeven, en menschen geschapen met vleesch en bloed. De zelfde strekking, den zelfden geest moedigde hij aan bij De Vriendt. Doch deze, die een overtuigd Christen was, liet in zijn tafereelen den vrede doorstralen dien Christus op de wereld heeft gebracht. De kunst van onzen Meester is levendiger, opgeruimder, terwijl die van Leys uit haar kommervolle, ontevreden en wantrouwige figuren, aan den protestant Granach doet denken.

Gallait, die onzen schilder zeer hoogachtte, èn om zijn talent, èn om zijn persoonlijk karakter, ging bij hem dikwijls te rade, bijzonderlijk in zake van koloriet. Zoo verzekert men mij dat menige plekken kleur in « De Pest » van De Vriendt's palet komen.

Willen wij nu eens den meester als leeraar beschouwen? Hij had in de Academie twee soorten van leerlingen op te leiden : die der schilderklas en die van het Hooger Gesticht. De schilderklas bestond uit jongelingen die, na keurig te hebben leeren teekenen, hun lijnen moesten leeren verlevendigen door de kleur; die moesten leeren teekenen met verf; met andere woorden : een stuk schilderen, hun stiel leeren. Ach de stiel! Dat roept mij een woord te binnen dat de meester zaliger aan zijne leerlingen dikwijls herhaalde, « leert teekenen! goed teekenen! leert schilderen! goed schilderen! want als ge later een gedroomd ideaal zult willen op doek brengen, zullen de hindernissen enkel komen van de vingeren, uit gebrek aan kunstvaardigheid! »

Zijne eerste leerlingen, die nog gewoon waren aan de lessen van zijn voorganger, waren niet weinig verwonderd toen het palet hun zoo dikwerf uit de hand niet meer werd genomen. De Vriendt wilde zijne persoonlijke zienswijze, zijn eigen manier van schilderen niemand opdringen. Hij eerbiedigde de oorspronkelijkheid van iedereen.

Alle strekkingen moedigde hij aan, zelfs de buitensporigste. Aldus kwam er een aardig gezelschap tot stand van Impressionisten, Idealisten, Blauwverwers, enz. allen werkend naar het zelfde model. Wanneer de procédés opgegeven waren, liet de Bestuurder iedereen vrij, en drong er enkel op aan, dat men ze met eigen oogen zou leeren zien.

Voor de leerlingen van het Hooger Gesticht die den penseelstreek en de kleur reeds meester waren, was hij een uitstekende leidsman. Hij liet hen in den beginne veel zelf zoeken, en sloeg ze gade, om

na te gaan waarheen hun strekking hen voeren zou. 't Was een plezier om zien hoe meer dan één, na een paar jaren werkens, met hoogst belangrijke schilderijen voor den dag kwam, vol originaliteit.

Nooit bekwamen de leerlingen der Academie van Antwerpen zoo'n schitterende en talrijke zegepralen als onder De Vriendt's leiding (1).

Eenige namen ten bewijze: Vloors, heeft zich op de jaarlijksche tentoonstelling bekend gemaakt met een reeks verdienstelijke schilderijen, waaronder « De Heks, Salomee », enz, enz. Twee jaar geleden, behaalde hij den 1sten prijs van Rome met de « Aankondiging der geboorte van den Messias ».

Rommelaere, die het geluk had 's meesters werk te Brugge aan te leggen, is met zijn « Vertrek van Tobias » nog in ieders geheugen.

Menet met zijne « Slaven, » « Onthoofding van Joannes » en « Romeinsche zegetocht » heeft naam gemaakt.

Lambert, met zijn vurige schildering in de « Overspelige Vrouw », trok ieders aandacht. In eenen prijskamp van Rome werd hij tweede uitgeroepen. Geudens, Wolters, Dierickx, Zwennen, Huberti, Opzomers, Van Dievoort en Bosiers, enz. enz. zijn allen jonge, verdienstelijke kunstenaars, die gaarne met mij zullen instemmen, om met een dankbaar hart hulde te brengen aan den grooten man, aan den goeden meester, die zijn rijke kennissen voor ons zoo mild ten beste gaf.

ERNST WANTE.

(1) De schrijver zelf bekwam in 1891 den prijs Godecharles, met zijne schildering : « Hij heeft voor ons geleden. »

OPSTELRAAD.

TOONEELPREMIËN.

Het *Staatsblad* van 31n October jongstleden behelst eene reeks mededeelingen over den toestand van ons tooneel en van onze tooneelletterkunde, al te belangrijk opdat *Dietsche Warande en Belfort* het voornaamste daaruit niet zou aanstippen. Meteen nemen wij de gelegenheid te baat om onze lezers in te lichten over de wijze waarop de Regeering jaarlijks aanzienlijke sommen tot het aanmoedigen van tooneelkunde en tooneelletterkunde besteedt.

« Er zullen aan de *Belgische* schrijvers en toondichters, » zoo luidt art. 1 van het reglement over dit nogal ingewikkeld stelsel van tooneelpremiën (1), « voor het *opvoeren* van tooneelstukken door hen vervaardigd, in Fransche taal, in Nederlandsche taal, of in het Waalsch, toelagen vergund worden die vastgesteld zijn als volgt :

	Toelagen per vertooning: Maximum	Minimum
Voor een tooneelstuk (treurspel, drama, comedie of blijspel) in 5 bedrijven fr.	150	100
— 4 —	120	80
— 3 —	90	60
— 1 of 2 —	60	40
Voor een zangspel (opera) in 4 of 5 bedrijven	250	150
— 3 —	180	100
— 2 —	140	90
— 1 bedrijf	90	60

(1) Afdrukken van dit reglement worden op aanvraag door het Ministerie van Binnenlandsche Zaken aan de belanghebbenden gezonden.

De operette's en tooneeldansen worden tot die voordeelen niet aangenomen.

De toelagen zullen betaald worden voor elke der *vijf eerste vertooningen* in de stad of gemeente, waar het stuk de eerste maal werd opgevoerd. »

Slechts de *helft* der premie wordt uitbetaald voor de vijf eerste vertooningen in eene andere stad of gemeente dan waar de *proef*vertooning heeft plaats gegrepen. De premietijd duurt *drie jaar.* Geldig zijn alleen voor het bekomen der toelagen, de vertooningen van *geprimeerde stukken,* gegeven door *regelmatig erkende tooneeltroepen* in *regelmatig aangenomen tooneelzalen.*

Wat uitleg is hier noodig.

Wanneer een schrijver zijn stuk ingediend heeft bij den Minister van Binnenlandsche Zaken, om het te laten aannemen tot het genot der premiën, dan wordt het eerst door een *Leescomiteit* van vijf leden (1) onderzocht en beoordeeld. Luidt

(1) Er bestaat een Leescomiteit voor het onderzoek der Fransche stukken, een voor dat der Nederlandsche, een voor dat der Waalsche, en daarenboven nog een toonkundig comiteit, dat de partituur der zangstukken beoordeelt. Het Vlaamsch comiteit bestaat thans uit de heeren Gassée (voorzitter), Coopman, de Potter, Heuvelmans en Scharpé; de heer Van Droogenbroeck is secretaris.

De overige leescomiteiten bestaan, voor het FRANSCH, uit de heeren E. Fétis (voorzitter), Eug. Gilbert, G. Doutrepont, H. Carton de Wiart, O. Maus; secretaris : de heer E. Coremans; — voor het WAALSCH, uit de heeren V. Chauvin (voorzitter), J. Defrecheux, A. Hanon de Louvet, Ch. Michel, J. Robert; secretaris : de heer Willame; — terwijl het MUZIKAAL leescomiteit samengesteld is uit de heeren E. Michotte, E. Tinel, J. Blockx, E. Mathieu en J. Mertens; secretaris : de heer Hocepied.

De PROVINCIALE TOONEELCOMMISSIËN zijn samengesteld als volgt :

1) *Antwerpen :* Eerevoorzitter, Baron Ozy; voorzitter, J. Van Rijswijck; secretaris, J. Van der Voort; leden : J. Vandenbranden, P. De Mont, E. Wambach, J. Blockx, Ch. Liebrechts, G. Segers, H. Sermon, A. Kockerols.

2) *Brabant :* Voorzitter, Gassée; secretaris, E. Coremans; leden : Teirlinck, Mertens, Coopman, Solvay, Van Rijn, H. Colassin.

3) *Oostvlaanderen :* Voorzitter, Fr. de Potter; secretaris, E. Van Goethem; leden : L. Dereu, E. Fabri, C. Van der Sloten, Flor. Van Duyse, E. Van Haevermaete, D. Van Reysschoot, H. Meert.

4) *Limburg :* Voorzitter, H. Van Neuss; leden : P. Bellefroid, J. Van der Heyden, Jos. Anten, P. Bamps, A. de Corswarem, A. Ghinéau, L. Nagels, Nic. Theelen.

5) *Westvlaanderen;* — niet ingericht.

6) Waalsche Commissie voor *Brabant, Namen* en *Luxemburg,*

het oordeel gunstig, zoo wordt de schrijver uitgenoodigd eene proefvertooning van zijn stuk te laten geven en de leden der *Provinciale Commissie* er op uit te noodigen; op hare beurt zendt de *Provinciale Commissie* aan den Minister een verslag over deze eerste vertooning, bepaaldelijk over de *tooneelkundige* verdienste. Zoo dit verslag gunstig is, wordt het door den Minister overgemaakt aan het Leescomiteit, dat nu voorstelt aan het stuk de maximum-, minimum-, of mediumpremie te verleenen, ofwel het af te wijzen. Wordt het stuk geprimeerd, dan zal de schrijver, gedurende de drie jaren van den premietijd, voor de proefvertooning en de vier daaropvolgende vertooningen in de stad of gemeente waar de proefvertooning plaats greep, telkens eene volle premie trekken; voor de vijf eerste vertooningen in eene andere stad of gemeente van het land, telkens eene halve premie. Doch, 1° de vertooning moet gegeven worden door een regelmatig erkenden tooneeltroep of tooneelmaatschappij, spelende met open bureel, 2° de tooneelzaal waar zij plaats grijpt moet insgelijks regelmatig erkend zijn door den Minister, en het programma mag niet meer dan drie tooneelwerken bevatten, hoogstens te zamen zes bedrijven uitmakende, 3° ten minste drie dagen op voorhand moet bericht van de vertooning gegeven worden aan den Minister en aan de leden der Provinciale Commissie in de provincie-hoofdsteden, of aan den afgevaardigde van het Staatsbestuur in de andere steden en gemeenten. Door de leden der Provinciale Commissie wordt namelijk in de hoofdsteden der provinciën over de vertooningen der geprimeerde stukken toezicht gehouden, — en elders door bijzondere afgevaardigden van het Staatsbestuur.

Ziedaar, in zeer algemeene trekken, en met weglating van honderd en een bijzonderheden welke de 29 artikelen

ingericht door Ministerieel Besluit van 8n November 1899, en zetelend te Namen : Voorzitter, N. Lequarré; secretaris, J. Delaite; leden : E. Tonglet, A. Gérard, Cabu-Paquet (Namen), J. Van Dooren, G. Herman, H. Gérard (Luxemburg), J. Debecker, E. Despret, Van Ham (Brabant).

7) Fransch-Waalsche Commissie voor *Henegouwen* : Voorzitter, B. Quinet; secretaris, E. Lebas; leden : A. Houzeau de Lehaie, J. Decleves, A. Englebienne, H. Laroche, A. Letellier, H. Desguin, M. Renard, A. Frère.

8) Fransch-Waalsche Commissie voor *Luik* : heeft bestaan; maar of ze nog bestaat? — Wij blijven 't antwoord schuldig.

van het reglement opsommen, hoe het stelsel der tooneelpremiën geregeld is.

Het *Staatsblad* van 31^n^ October bevat de lijsten van de erkende troepen en zalen, en van de geprimeerde stukken voor het tooneeljaar 1900-1901. Art. 22 van het reglement vermeldt zeer omstandig welke afmetingen eene tooneelzaal hebben moet, om erkend te kunnen worden, en op welke wijze de aanvraag tot erkenning telken jare *vóór 15^n^ Augustus* moet gedaan worden; zoo ook hoe telken jaren *vóór 15^n^ Augustus* de aanvraag tot erkenning moet ingediend worden voor de tooneeltroepen en maatschappijen. Het zou ons te ver leiden hier in die bijzonderheden te treden.

Uit de lijst der tooneel*zalen* blijkt dat de provincie Antwerpen er niet minder dan 42 telt; Brabant, 54; West-Vlaanderen, 26 (geen enkele te Brugge); Oost-Vlaanderen, 32; Henegouwen, 4; Luik, 32; Limburg, 9; Namen, 1.

De lijst der tooneeltroepen somt er voor de provincie Antwerpen 63 Vlaamsche en 1 Franschen op; voor Brabant, 64 Vlaamsche en 11 Fransche of Waalsche; voor West-Vlaanderen, 31 Vlaamsche; voor Oost-Vlaanderen, 35 Vlaamsche en 1 Franschen; voor Henegouwen, 1 Vlaamschen en 2 Fransche of Waalsche; voor Luik, 79 Waalsche of Fransche; voor Limburg, 9 Vlaamsche en 1 Franschen; voor Luxemburg, 1 Franschen; voor Namen, 6 Waalsche of Fransche.

De stad Antwerpen alleen telt 18 erkende Vlaamsche tooneelmaatschappijen; Borgerhout, 6; Lier, 7; Mechelen, 4; Brussel, 8 waarbij nog te voegen zijn 3 Koekelbergsche, 3 Schaarbeeksche, 2 uit St Jans-Molenbeek, 2 uit St Pieters-Jette, 1 uit Elsene, 1 uit Uccle en 1 uit Vorst-bij-Brussel; Leuven telt 9 erkende tooneeltroepen, Hasselt 3, Aalst 3, Gent 5; in West-Vlaanderen staan Kortrijk en Oostende op den voorrang, elk met 3 maatschappijen. — Daarenboven wordt men getroffen door menigen naam van nog immer voortbestaande aloude en in de geschiedenis onzer letterkunde welbekende Kamers van Rhetorijken; zoo in Aalst *De Catharinisten,* in Lier *De Ongeleerden,* in Leuven *Het Kersouwken,* in Dendermonde *De Roosiers,* in Gent *De Fonteinisten,* en vooral in West-Vlaanderen *Scamel in de Buerse* (Alveringhem), *De Kruisbroeders* (Kortrijk), *Van Vroescepe dinne* (Nieupoort), *Langhoirs Victorinen* (Poperinge), *De Roeÿsche Barbaristen* (id.), *De Zeegbare Herten* (Roeselare), *'t Roosje gebloeid in 't wilde* (Thielt), *Arm in de Beurs* (Veurne), enz. Meer dan eene dagteekent uit de 15e eeuw.

Niet minder belangrijk zijn de lijsten der Fransche, Waalsche en Vlaamsche tooneelstukken, welke op dit oogenblik premie genieten.

Voor 't Fransch telt men er slechts 3 : *Georges*, 2 bedr., door D. Robyn (min.); *la Jarretière*, 1 bedr., door Fr. Vander Elst (min.); *le Cloître*, 4 bedr., door E. Verhaeren (max.).

De Waalsche stukken zijn 14 in getal : *Fâte di Jônesse*, 1 bedr., door A. Tilkin (max.); *Mélie*, 3 bedr., door Th. Bovy (max.); *Houbert*, 3 bed., door A. Julin (min.); *Li Marhà*, 2 bedr., van E. Etienne, verwaalscht door A. Tilkin (max.); *Madame Libert*, 3 bedr., door D. Salme (med.); *li Portrait*, 1 bedr., door A. Tilkin (min.); *Gnouf-Gnouf*, 1 bedr., door Ch. Gothier en A. Tilkin (min.); *li Pardon*, 1 bedr., door A. Hespel (min.); *li Feye dè Jardinî*, 1 bedr., door Ch. Derache (max.); *Coûr di Mère*, 3 bedr., door A. en J. Borguet (med.); *li Creux d'honneur d'à Gilles Paquay*, 1 bedr., door Th. Bovy (med.); *les deux Soroches*, 1 bedr., door A. Tilkin (max.); *l'Affaire de l'rowe Trappé*, 2 bedr., door Em. Gerard (max.); *Orphulenne*, 1 bedr., door Oct. Huberty (med.)

Het getal der Vlaamsche stukken beloopt daarentegen op 34; voor de zes eerstvolgende zal de premietijd nog in den loop van dit jaar verstreken zijn; en voor de overige ten deele in den loop van 1901, van 1902 en van 1903. Jammer dat het *Staatsblad* meteen niet vermeldt hoevele stukken verworpen werden, tegen één geprimeerd; 't ware voorzeker eene uiterst belangrijke statistiek, daar het toch bekend is, — de tooneelschrijvers weten ervan te spreken, — dat overmaat van toegevendheid geenszins het Leescomiteit mag worden ten laste gelegd...

Aan de volgende Vlaamsche stukken zijn op dit oogenblik premiën verbonden :

E. Roeland : *Mijnheer de Vertegenwoordiger*, blijspel in 3 bedr. (min.)

P. Kints : *Klaasdag*, tooneelspel in 1 bedr. (min.)

A. Dandois : *Huwelijksstrijd*, tooneelspel in 1 bedr. (min.)

H. Jacobs : *De Borstspeld*, blijspel in 1 bedr. (min.)

E. Roeland : *Een Broeder*, tooneelspel in 2 bedr. (med.)

L. Peerenboom : *35 Milliards*, blijspel in 3 bedr. (min.)

Lievevrouw-Coopman : *De Gasthuisnon*, drama in 1 bedr. (med.)

E. Matthys : *Een haastig Woord*, blijspel in 1 bedr. (min.)

C. De Visschere : *Tante Pliek en Nonkel Plak,* blijspel in 2 bedr. (min.)

B. Block : *De Fabriekbestuurder,* tooneelspel in 3 bedr. (min.)

G. Springael : *Boerenbedrog,* blijspel in 1 bedr. (min.)

E. Van Goethem : *Door Onkels opgevoed,* blijspel in 3 bedr. (med.)

I. Albert : *Een wulpsche Vrouw,* tooneelspel in 3 bedr. (min.)

G. Delattin : *Zijne Eer,* tooneelspel in 3 bedr. (min.)

P. Van Assche : *Galswinthe,* drama in 4 bedr. (med.)

Lievevrouw-Coopman : *De ware Schuldigen,* blijspel in 5 bedr. (max.)

H. Melis : *Koning Hagen,* treurspel in 5 bedr. (max.)

H. Melis : *Najaarsgrillen,* blijspel in 1 bedr. (min.)

P. Van Assche : *De Vlek,* spel in 1 bedr. (min.)

A. Vanneste : *Rijk geworden,* drama in 4 bedr. (min.)

M. Schweisthal en H. Melis : *Anna Lavaux,* drama in 6 bedr. (min.)

G. Bruylants : *Een Gekozene des Volks,* blijspel in 4 bedr. (min.)

A. Hegenscheidt : *Starkadd,* drama in 5 bedr. (max.)

G. Fredricx, V. Bultynck en P d'Acosta : *Godefried van Bouillon,* tooneelspel in 3 bedr. en 1 naspel (min.)

Palmer Putman : *Vergeten en Vergeven,* drama in 3 bedr.

Lievevrouw-Coopman en G. D'Hondt : *De Witte Kaproenen,* lyrisch drama in 5 bedr. (max.)

E. Roeland : *Zijn laatste Wil,* blijspel in 3 bedr. (max.)

E. Wambach en R. Verhulst : *Quinten Massijs,* zangspel in 3 bedr. (max.)

R. Vermandere : *Roept geene Mosselen,* blijspel in 1 bedr. (min.)

G. Delattin : *Liefde op 't dak,* spel in 1 bedr. (min.)

G. De Mey : *Veva,* tooneelspel in 4 bedr. (min.)

A. Hendrickx : *Triconie en Cie,* blijspel in 3 bedr. (med.)

E. Scheltjens : *Wildstroopers,* drama in 4 bedr. (med).

A. Van Oost en R. Verhulst : *'t Minnebrugje,* zangspel in 1 bedr. (med.)

E. Matthys : *Een Gezegend Huwelijk,* blijspel in 1 bedr. (min.)

Lievevrouw-Coopman : *De verliefde Keukenmeid,* blijspel in 3 bedr. (med.)

A. Dandois : *Eene Vrouw die blaft,* blijspel in 3 bedr. (min.)

Het doel van het premiënstelsel is de bestendige tooneeltroepen der groote steden, en de talrijke maatschappijen welke alom, tot in de afgelegenste hoeken van het land, de tooneelkunst beoefenen, met een keus van stukken te voorzien, niet alleen geschikt om aan de toeschouwers eene aangename verpoozing te verschaffen, maar ook om tevens hun smaak te ontwikkelen en tot hunne geestesveredeling bij te dragen.

Ofschoon de toelagen enkel uitbetaald worden aan de *schrijvers,* toch komt doorgaans de helft ervan in de kas van de opvoerende maatschappijen te recht : de schrijver heeft er alle belang bij dat zijn stuk, zoolang de premietijd duurt, dikwijls gespeeld worde, en het is een nagenoeg algemeen gebruik, dat aan de maatschappijen de helft der toelage wordt uitgekeerd.

Naast het stelsel der tooneelpremiën bestaat, — gansch onafhankelijk ervan, — de inrichting der driejaarlijksche tooneelprijskampen, waar een keurraad, uit leden der Kon. Vlaamsche Academie samengesteld, onderzoekt of onder de al of niet geprimeerde stukken uit het verloopen driejaarlijksch tijdperk, er een verdienstelijk genoeg is om met een bijzonderen prijs vereerd te worden.

BOEKENNIEUWS.

L'Origine de l'Épiscopat, *dissertation présentée à la faculté de théologie à Louvain pour l'obtention du grade de Docteur*, par l'Abbé A. MICHIELS. Louvain, Van Linthout.

Dit werk verdient ten volle de belangstelling van allen die zich met theologische en historische studiën bezig houden en hunne godsdienstige overtuiging op wetenschappelijke wijze wenschen te bevestigen.

Het behandelde onderwerp staat in het nauwste verband met de grondslagen en hoofdwaarheden der geopenbaarde leer van Christus. Om hetzelve naar alle zijden toe te lichten splitst de schrijver zijn onderzoek in drie groote onderdeelen : de stichting der Kerk; het werk der Apostelen; de ontwikkeling der bisschoppelijke macht en waardigheid gedurende de twee eerste eeuwen. Iedereen begrijpt dat hier het goddelijk werk van Christus in zijne wording en ontvouwing volgens onwraakbare bronnen en bescheiden wordt verklaard en in zijne hoofdlijnen beschreven.

De Kerk met hare inrichting is geen menschelijk, maar een goddelijk werk. De Apostelen hebben volgens opdracht en ontvangen volmacht van hun goddelijken Meester, niet alleen de Kerk gesticht en geordend, maar ook de overlevering van hunne macht verzekerd door bisschoppen te wijden, welke hen moesten opvolgen. Deze bisschoppen handelden op dezelfde wijze en zoo werden van geslacht tot geslacht in onafgebroken volgorde de voorrechten en het gezag der apostelen overgebracht op de bisschoppen van onzen tijd. De apostolische opvolging der bisschoppen laat zich niet begrijpen zonder het bestaan van eene Kerk door den Stichter zelven ingericht en voorzien met eenen hierarchischen regeeringsvorm.

Ziedaar in korte woorden de leer der Katholieke Kerk, door de Protestanten en Rationalisten aanhoudend bestreden en fel bestookt.

De Protestanten hebben het geopenbaard begrip der Kerk geheel en al vervalscht, en haar tot eene onzichtbare vereeniging met God gemaakt, zij ontkennen daarom het gezag der Kerk, loochenen de kracht der Sacramenten, den goddelijken oorsprong der hierarchie, het bovennatuurlijk karakter van den priester, de apostolische opvolging der bisschoppen en hunne hoogere macht boven de priesters.

In onze dagen, waar het onderzoek naar den oorsprong van het christendom op den voorgrond staat, verlagen de rationalisten het bisschoppelijk gezag tot eene menschelijke instelling, geboren uit de samenwerking van verschillende oorzaken. Volgens hunne bewering is de instelling der bisschoppen door de Apostelen onbestaanbaar met de feiten door de geschiedenis geboekt. De historische kritiek toont, naar hun zeggen, eene

volmaakte tegenstelling tusschen het wezen der oorspronkelijke Kerk en het karakter der hedendaagsche Kerk.

Dit overzicht van het behandelde vraagstuk laat ons het groote gewicht van hetzelve begrijpen èn in de kerkgeschiedenis èn op het gebied der algemeene theologie. Om de katholieke leer te verdedigen moest de schrijver het geschiedkundig feit in het volle licht plaatsen door eene nauwkeurige schifting en toepassing der gedenkstukken en schriften der eerste eeuwen. Wijselijk verdeelt hij zijn werk in zeven Boeken :

1. Jesus-Christus, stichter der Kerk volgens het verhaal der Evangelisten (bl. 1-64).
2. De stichting der Kerk te Jerusalem door de Apostelen (bl. 110).
3. De *presbyteri* en *episcopi* der eerste eeuw (bl. 218).
4. De inrichting der Kerk in het apostolisch tijdvak (bl. 301).
5. De lijst der bisschoppen te Rome, Antiochië, Alexandrië en Jerusalem (bl. 359).
6. De bisschoppen in de tweede eeuw (bl. 376).
7. De leer van de apostolische opvolging, en den goddelijken oorsprong van het bisschoppelijk gezag (bl. 429).

Wij wijzen vooreerst op de volledige behandeling van het onderwerp die geen enkel punt onaangeroerd of in het duister laat, en bewonderen de aanhoudende onvermoeide vlijt van den jongen schrijver, die ondanks de uitgestrektheid van de stof, nooit iets beweert of ontkent zonder de noodige bronnen geraadpleegd te hebben.

Daarbij zorgt hij steeds de betrouwbaarheid der aangehaalde bronnen te waarborgen, hetgeen van groot gewicht is in eene vraag, welke slechts door afdoende bewijsstukken en oorkonden kan opgelost worden, te meer omdat de ongeloovige wetenschap alle krachten inspant, om de waarde der getuigenissen te bestrijden en te ontzenuwen. Men leze in het eerste Boek het kritisch onderzoek omtrent de echtheid en geloofwaardigheid der evangelische texten, om zich te overtuigen dat de schrijver met de strengste eischen der wetenschap rekening houdt.

De waarheid kan men op twee wijzen betoogen, of wel door rechtstreeksche bewijzen, die de zaak in hare oorzaken en redenen doen kennen, of wel door het wederleggen der tegenoverstaande dwalingen, de eene en andere methode komen in deze verhandeling tot haar recht.

Wij wijzen als voorbeeld op het derde Boek, gewijd aan de belangvolle strijdvraag, wat wij in de apostolische schriften onder den naam van *presbyteri* en *episcopi* moeten verstaan. Het schijnt bewezen dat de bisschoppen in de eerste eeuw, als priesters van den eersten rang, geen bijzonderen naam droegen. Slechts later werden zij als bisschoppen, *episcopi* genoemd, zoodat beide woorden in het begin zonder verschil werden toegepast op de priesters welke aan het hoofd der verschillende kerken stonden.

Deze opinie, welke ook Petavius als « door de ouden medegedeeld » voorstaat, wordt hier breedvoerig verklaard, verdedigd en met het Concilie van Trente in overeenstemming gebracht. Het Concilie gebruik makend van het woord *episcopi* in den text van den Apostel, verstaat enkel de bisschoppen onder deze benaming. Maar met recht bemerkt de schrijver dat het Concilie met het woord aan te halen, niet op onfeilbare manier den zin heeft bepaald, te meer omdat meer dan één kerkvader en de H. Thomas het woord ook van de priesters verstaan en uitleggen.

Niets is zoo leerrijk dan het overzicht der verklaringen welke bij de protestanten en rationalisten in omloop zijn. Ondanks hare verscheidenheid (een kenteeken van valschheid) hebben zij één punt gemeen, namelijk de valsche leer dat in de eerste eeuwen het priesterlijke en bisschoppelijke

gezag op gelijken voet stonden. De meeningen loopen uiteen wanneer men wil bepalen op welke wijze het eene boven het andere verheven werd.

Dit uitmuntend boek leert ons eenmaal te meer het valsche en onhoudbare van de bewering der ongeloovige geleerden dat het geloof met de wetenschap strijdt en hare vrijheid belemmert. Wie deze dissertatie met aandacht leest, zal zich overtuigen dat zij aan de eischen, door de wetenschap gesteld, volkomen beantwoordt en met de grootste vrijheid ieder punt bespreekt. De verkregen resultaten hebben, wel is waar, niet ten doel aan het geloof, dat op Gods onfeilbaar woord rust, zijn steunpunt en zijne beweeggronden te verschaffen, want volgens de leus der theologie, *credo ut intelligam*, wordt het geloof als onmisbare voorwaarde verondersteld. De theoloog onderneemt zijne wetenschappelijke nasporingen in het licht van het geloof, deels om de afwijkende dwalingen te wederleggen, deels om zich rekenschap te geven van de waarheden, die hij op Gods gezag gelooft.

Het geloof dat den geleerde in zijne bespiegelingen verlicht en leidt, ver van zijne vrijheid te verkorten, beschut haar tegen de dwaling, brengt haar op veilige paden en verzekert haar het bezit der waarheid.

Onmogelijk kunnen wij in bijzonderheden treden, wij besluiten daarom met den schrijver geluk te wenschen. Zijne eerste pennevrucht geeft niet alleen bewijzen van diepe kennis der theologie, ook op het gebied der kerkgeschiedenis laat zij aan belezenheid, aan nauwgezet onderzoek der feiten, aan kritische scherpzinnigheid niets te wenschen over.

Moge deze eerste proeve niet de laatste, maar een spoorslag zijn voor den nieuwen Doctor om zijne krachten en talenten aan andere vragen op theologisch of historisch gebied dienstbaar te maken.

Roermond. Dr. A. DUPONT,
rustend hoogleeraar.

Oefeningen op de Nederlandsche Spraakleer van TH. J. E. ROUCOURT, bijeengebracht door J. BOUCHERIJ, lid der Zuidnederl. Maatsch. van Taalkunde, leeraar te Antwerpen. Achttiende uitg. Antw., boekh. J. Boucherij, Hopland, 1900.

Achttien uitgaven is ongetwijfeld iets dat ten voordeele van een boek pleit, en voorzeker zoude hij, die bij het lezen dier nota op het titelblad zich het werk aanschaft, niet onredelijk handelen. De heer Boucherij is ten anderen een man die in het onderwijs zijne sporen verdiend heeft : hij schrijft met ondervinding van zaken. Geen zoutelooze volzinnen legt hij voor : zij spreken tot hert en geest, en wierpe nu iemand op, dat er al te veel oefeningen in voorkomen, en het onmogelijk is ze alle met de scholieren af te werken, och, beste maat, het te-veel schaadt hier zoodanig niet. Onthoud overigens ook wel, dat een schoolman die naar volmaaktheid streeft, de slaaf niet wezen mag van handleiding of boek. Hij wikke en wege en kieze en neme wat voor deze of gene leerlingen, wat vandaag of morgen het best past. Ware dit uwe taak niet, vriend onderwijzer, dan zoudt ge bijna onnoodig in de school staan... Zoo denkt er ook wel over, meen ik, de opsteller dezer *Oefeningen*. Met dien verstande beveel ik deze nieuwe uitgaaf uit ter herte aan.

J. v. O.

Uit de Methodiek. *Een drietal paedagogische opstellen*, door B. BAAS, hoofd der school te Blesse. Groningen, P. Noordhoff, 1900. Prijs flor. 0,50.

Deze opstellen werden in vergaderingen van onderwijzers voor-

gelezen. Dat ze waard zijn overwogen te worden, dunkt mij ook : de onderwerpen leveren meer dan gewoon belang op. Het eerste is getiteld : *Is de vaderlandsche geschiedenis een geschikt leervak voor de lagere school?* Het tweede handelt over *Tweeërlei concentratie*, en het derde over het *Stelonderwijs*. — In het eerste opstel onderzoekt en weerlegt de schrijver de bezwaren, die men hier en ginder tegen de vaderlandsche geschiedenis als leervak op de lagere school oppert. Vijf punten komen daarin achtereenvolgens aan de orde : 1) Vaderlander of wereldburger? 2) Geen kinderkost? 3) Voetangels en klemmen. 4) Keuze der leerstof. 5) Karaktervorming. Ik trof in die vijf hoofdstukken veel goede wenken aan, en *over 't algemeen* stem *ik* althans met 's schrijvers stelling volkomen in. « Ingegeven of aangeboren is vaderlandsliefde niet », zegt de heer B.; « zij ontstaat uit belangstelling, en deze wordt door kennis en levenservaringen verkregen. » Dit is echter iedereens gevoelen niet. Aangeteekend op bl. 5 : « Veel zal er bij het onderwijs in de geschiedenis « van de phantasie gevergd moeten worden; doch kaarten, platen en « teekeningen op het bord kunnen haar ter hulp komen. — Van « groot belang is het ook, dat men de leerstof zoodanig verdeelt, dat « men voor ieder volgend leerjaar in moeilijkheid opklimmende stof « verkrijgt »... En op bl. 9, waar schrijver antwoordt op hen die beweren, dat van het onderwijs in de vaderlandsche geschiedenis zoo bitter weinig overblijft : « Zoeken wij wel genoeg naar aanknoopings- « punten; — letten wij er wel genoeg op associatie aan te brengen, waar de « gevolgde weg andere wegen kruist; — blijven wij ook te veel hangen « aan leerboekjes, te veel hechten aan namen en jaartallen; doceeren we « ook te veel, en, als we vertellen, doen we het steeds opgewekt en « kinderlijk genoeg; — zorgen we wel voldoende, dat door monde- « linge en schriftelijke reproductie het geleerde verwerkt en het eigen- « dom der leerlingen wordt? »... Edoch, het zou ons te verre leiden, moesten wij stapvoets den schrijver volgen in alle zijne bewijsredenen. Zij enkel nog aangestipt, dat hij in kwestie van neutraal onderwijs voor Holland schrijft, en niet voor ons. Overigens dient zijne verhandeling met aandacht gelezen. Veel Belgische schoolmannen zouden er nut uit trekken, want bij mijne weet is het zeker, dat dit vak in het onderwijs van allen graad meermalen verwaarloosd wordt.

Het opstel over *Concentratie* betoont, hoe deze moet verstaan worden, of liever dat het doelmatige van de concentratie der *leervakken* te betwijfelen valt, doch die der *leerstof* mogelijk is. « Zoo moet », zegt de schr., « de onderwijzer de leerstof telkens vergelijken « met vroeger behandelde leerstof, niet enkel uit hetzelfde vak, maar « ook uit andere... Geen bepaald leervak tot centrum van het onder- « wijs; de onderwijzer zoeke dit liever in het fonds van kennis, dat « de leerlingen bezitten, en daartoe is noodig, dat hij wete, wat de « leerlingen weten. » Die hoogstwenschelijke concentratie kunnen bevorderen : 1° het rekenboek, 2° het leesboek, 3° het zelf gemaakte leerboekje, 4° de taal- en steloefeningen, 5° het teekenen. Ten slotte dezer verhandeling wijst de heer B. er op, dat het kind zoo weinig mogelijk van onderwijzer mag verwisselen. « Dan alleen kan er ook sprake zijn van invloed op het willen en handelen des kinds »... Dat men hier een *goed* onderwijzer bedoelt, spreekt vanzelf.

En nu het derde opstel : *Het stelonderwijs*. Schr. onderscheidt 1) het belang van het stelonderwijs, 2) methode, leergang, voorbereiding en 3) het schrijven van brieven. Hier zegt hij o. a. en te recht : « Was eertijds eene goede hand van *schrijven* eene aanbe-

« veling, men mag er thans gerust goed stellen bijvoegen. » En dan verder (bl. 66) : « Voorbereiding (tot het schriftelijk werk) is bijna « altijd in meerdere of mindere mate noodig. Het stellen moet den « kinderen gemakkelijk van de hand gaan; het « op de pen bijten », « zooals men vroeger zei, moet niet voorkomen. Daarom ben ik ook « gewoon, in zooverre dit noodig is, elke steloefening vooraf mon- « deling te behandelen niet zoozeer om de stof, als wel ter wille van « den vorm; spreken en stellen gaan dan hand aan hand. » En wat de brieven betreft, zorge men dat deze iets persoonlijks krijgen, en daarom ontleene men de stof er voor minder aan de leerstof dan wel aan de eigen ervaring der kinderen : geeft eenen brief op zoodra de gelegenheid gunstig is. — Doch hierbij besluit ik mijne ontleding. *Uit de methodiek* is een nuttig boekje, en al hoorde men de raadgevingen die er in voorkomen, ook al eens elders, het zal toch niemand schaden er hier ook nog eens naar te luisteren.

KAN. J. MDM.

L'Industrie dans la Grèce ancienne, par HENRI FRANCOTTE, Tome I, Bruxelles. Société belge de librairie, 1900.

Wonder is het dat de oude Grieken, die onze leermeesters in de letterkunde, in de schoone kunsten geweest zijn en blijven zullen, die echte baanbrekers waren op allerlei wetenschappelijk gebied, de wetenschap der staathuishoudkunde niet gekend hebben. Hunne geleerden schijnen er nooit aan gedacht te hebben de belangrijke vraagstukken te doorgronden van wier oplossing het bestaan, het leven, de stoffelijke bloei van een volk afhangt. In hunne nalatenschap vinden wij geene staathuishoudkundige literatuur. Hunne staatsmannen zelven scheen het genoeg op praktische wijze aan hun volk het dagelijksch brood te bezorgen. Zij kenden noch omstandige statistieken over in- en uitvoer, over voortbrengst en verbruik, noch regelmatige volksoptellingen die hen over het getal, den rijkdom, het bedrijf, de levenswijze der inwoners moesten onderrichten. Bij gebrek aan deze bijna noodzakelijke hulpmiddelen is het dan uiterst moeilijk voor den geleerde onzer dagen, zich na twee duizend jaren, nog een juist denkbeeld te vormen van den toestand der Grieksche nijverheid; moeilijk is het hem na te gaan en vast te stellen welke plaats de nijverheid innam in de bedrijvigheid van het Grieksche volk, op welke wijze zij was ingericht, welke wetgeving ze regelde, welken invloed zij uitoefende op hetv olksleven. M. Francotte heeft ondernomen dit onderwerp te doorgronden, die vragen te beantwoorden. In een eerste boekdeel, over eenige weken verschenen, handelt hij over de belangrijkheid en over de inrichting der nijverheid in het oude Griekenland; hij beschouwt er die nijverheid eerst onder sociaal of maatschappelijk, dan onder economisch opzicht.

Wat het eerste vraagstuk betreft, de geschiedschrijvers die het hebben aangeraakt, hebben twee tegenovergestelde richtingen gevolgd. Naar de eenen, de staathuishoudkundigen, beweren, was de economische toestand van Griekenland nog uiterst eenvoudig, weinig ontwikkeld; de Grieken zouden slechts de huisnijverheid gekend hebben, dusdanig dat ieder gezin voortbracht wat het verbruikte. Volgens de anderen, zekere philologen, zeggen of ten minste in hunne schriften laten vermoeden, zou de Grieksche nijverheid eenen hoogen top van bloei, van welstand, van ontwikkeling hebben bereikt, bij dusverre dat zij van de hedendaagsche slechts verschilde in de mate, in de uitgestrektheid, niet in haar eigen, in wezenlijkheid. Beide richtingen zijn verkeerd. Genen staan onder den invloed, van op voorhand ingebeelde leerstelsels, dezen laten zich misschien geleiden door hunne

bewondering voor het vernuft, den kunstzin, de werkdadigheid van het Grieksche volk op ander gebied. Het vraagstuk moet dan onderzocht worden zonder vooringenomenheid door eenen geleerde die zich tevens te huis gevoelt in de philologie en in de staathuishoudkunde, die de teksten weet te verstaan en de feiten naar weerde te schatten. Met dien geest bezield, met die noodige kennissen voorzien, en ook met de vereischte methode heeft M. Francotte het onderwerp behandeld. Al de inlichtingen welke hem diensaangaande de schrijvers van verschillenden aard en de opschriften van verschillende tijden en plaatsen aanboden, heeft hij bijeengebracht, gerangschikt, bewerkt en beoordeeld. Achtereenvolgens ondervraagt hij de geschiedenis der economische ontwikkeling van Griekenland, beschouwt den aard en de bedrijvigheid van zekere bijzonder gekende en belangrijke vakken der Grieksche nijverheid, wendt zijne aandacht tot de werkzaamste der nijverheidsteden, legt ons voor oogen al wat wij weten over in- en uitvoer, onderzoekt de volkselementen in Attika, hunne getalsterkte en hunne bezigheden, spoort de meeningen na van de wijsgeeren en van de volksmassa aangaande den arbeid en de arbeiders. Uit dit alles trekt hij het besluit dat in den bloeitijd der Grieksche beschaving, zelfs in het vooruitstrevend, het vlijtige Attika de landbouw nog den voorrang had; de handel bloeide in menige steden, maar was doorgaans van onderschikt belang tegenover den landbouw; de nijverheid ook was tamelijk ontwikkeld op zekere plaatsen, zooals Athene, Korinth en Delos, maar daar nog moest hij voor den handel onderdoen.

In het tweede deel van zijn werk toont ons de schrijver de inrichting der nijverheid. Enkele trekken deelen wij ervan mede. In de homerische periode heeft de huisnijverheid de bovenhand; nochtans bestaan er, onafhankelijk van het gezin, afzonderlijke bedrijven, ambachten. In de volgende tijden worden die ambachten talrijker, grootere werkhuizen komen tot stand, doch slechts in uiterst zeldzame gevallen kunnen zij met de moderne fabriek vergeleken worden.

De groote nijverheid in den huidigen zin van het woord, dat is de nijverheid die den arbeid verdeelt en onderverdeelt, over groote kapitalen beschikt en wijde afzetmiddelen noodig heeft, bestaat niet.

Verder maakt de schrijver eene grondige rijke studie over het loon der werklieden. Welk is dit loon, en welke ruilweerde heeft het? Belangrijke vragen, doch wier oplossing veel kennis, veel arbeid, veel krachtinspanning vergt. M. F. benuttigt hier op schrandere wijze de opschriften der vijfde, vierde en derde eeuwen vóór Christus en de statistieken die hem de hedendaagsche staathuishoudkunde ter hand stelt. Hem volgen in zijne redeneering is hier onmogelijk. Melden wij slechts zijn eindbesluit : in Athene, op het einde der vijfde eeuw, is de toestand der werklieden tamelijk bekrompen : hij is beter te Eleusis in de volgende eeuw; zelfs genieten daar de handigste arbeiders eenen zekeren welstand; te Delos, in de derde eeuw, is de toestand ook nog voldoende voor het puik der handwerkers.

Daar zijn de hoofdgedachten van het werk; talrijke vragen nog, die met die hoofdgedachten in betrekking staan worden terloops aangeraakt. Meermaals en meestal te rechte breekt de schrijver af met tot hiertoe aangenomen meeningen: enkele misschien zijner beweringen zullen tegenspraak verwekken. Het geheele werk munt uit door eene grondige kennis der oudheid en der Grieksche letterkunde, door eene scherpe, diep indringende kritiek, door eene zwierige, heldere taal. Zelden, denken wij, zal de Belgische Akademie de gelegenheid hebben gehad, op philologisch gebied, betere werken te bekronen dan dat van M. Francotte. Dr J. SENCIE.

Almanak van den Belgischen soldaat voor 1901. — Mechelen, drukk. H. Dierickx-Beke, zonen; 144 blz., prijs fr. 0.10; — fr. 7.00 de honderd. — Dezelfde uitgaaf in het Fransch.

Onder onze talrijke volksalmanakken verdient deze wel eene bijzondere melding. Bij mijne weet bestaan er weinig — zou ik niet zeggen; geene? — schriftjes, die met inzicht voor onze jongens in het leger opgesteld werden. En voor hen nochtans is ook iets te doen. Beide deze boekjes hebben recht op volle goedkeuring. De drukker haalt eer van zijn werk, en de inhoud doet eer aan de opstellers of den opsteller (?). Met reden staat op het titelblad : Aangenaam voor iedereen. Ernstige artikels worden er in afgewisseld met luimige zetten. God en Vaderland! zou de leus mogen heeten, die bij het opstellen de schrijvers gericht heeft. Wij durven die boekjes uit ganscher herte ter verspreiding aanbevelen. Zij nog bijgevoegd dat beider inhoud totaal verschillend is, en men hier met geene vertalingen te doen heeft. Buiten de titelplaat, echt sierlijk, treffen wij er nog vijf andere in aan, al even wel gelukt : de beeltenis van den heer Van den Peereboom, aan wien deze uitgave opgedragen is; die van Mgr. Solvyns, den edelmoedigen en ijverigen stichter des eersten soldatenkrings; die van wijlen kanonik Thys, hoofd-aalmoezenier des legers, en die van wijlen Ad. Loosveldt en Fel. d'Hoop, de twee moedige zouaven, van Rome, zonen van Vlaanderen, die hun leven ten dienste onzer missionarissen, of liever ten dienste van het geloof in Afrika hebben opgeofferd. — Men verspreide die boekjes in onze volkskringen : zij zullen er veel goeds stichten.

J. Br.

Helden der Toonkunst, van de 16e eeuw tot op onzen tijd, door Mr. Henri Viotta. Haarlem, Tjeenk Willink en zoon, 1899-1900.

Hier vindt men eene keus van levensbeschrijvingen. Indien de opsteller *De helden der toonkunst* tot titel had genomen, zou menig half- en kwart- genie zich in zijne ijdelheid gekwetst rekenen, als hij niet in de reeks van « helden » wierd beschreven. Dit kan nu echter zoo licht het geval niet zijn, en velen, wier namen niet aan 't hoofd der studiën worden vermeld, mogen zich gelukkig achten, op ééne lijn geplaatst te zijn met Piccini, de zonen van Joh. S. Bach, Isouard, Boieldieu, Hérold enz., die eveneens slechts in andere artikels (b. v. bij Auber) worden vermeld.

Een uitvoerig en nauwkeurig register zal van dit alles rekenschap geven.

Voorloopig stelle men zich, tot dat het werk volledig zal wezen, tevreden met het *Lexicon der toonkunst* van denzelfden schrijver en dirigent, hetgeen nog in menig ander opzicht de belangstelling vordert van allen die meenen zich eenigszins ernstig met toonkunst en musicologie bezig te houden.

Deze naamlijst zal binnen kort verschijnen, thans zijn er reeds acht afleveringen van de tien uitgegeven, reikende van Roland Lass (di Lasso) tot op R. Wagner.

De levensbeschrijvingen zijn in historischen stijl, in onverbloemde klaarheid en met wetenschappelijke ernst en juistheid geschreven; een groot aantal is met uitmuntende portretten versierd.

De schrijver zoekt niet naar effect, en allerminst naar het opdringen zijner voorkeur. Rustig vloeit zijn verhaal. Onbewezen voorvallen worden niet door hem vermeld, en bij voorbeeld al dadelijk in

de schets van Lassus geene combinatie uitgedacht, om te toonen welke politieke omstandigheden, of welke nijd en vervolging den toondichter zijn verblijf zoo vaak deden verwisselen; wij willen ons daarom ook onthouden van te trachten door zielkundige opmerkingen de gebeurtenissen nauwer aaneen te rijgen.

Bij het afbeeldsel van den Spaansch geschoren Orlando wordt in 't licht gesteld, hoezeer in de 16e eeuw de Nederlandsche toonkunst in Europa heerschte. Daarna verschijnen de oudste « opera- » -componisten; vervolgens, hieraan geknoopt, treedt Händel op, met zijne zwierige lokken, die hem tot op de schouders afkrullen — een zinnebeeld zijner roulade-aria's. Vervolgens J. S. Bach met zijne imposante batterijpruik, even monumentaal als het credo der *H-mol* mis, bewonderd door zijne tijdgenooten, voor zoover de ellendige toestand der kleine Duitsche staten de componisten van kerkelijke muziek (gelijk de oratorio's van Händel) niet uit hun land verdreef.

Palestrina, Lully en Scarlatti zijn intusschen verschenen met de ontwikkeling der ariavorm of *Monodie* en het *Dacapo* der eerste deelen.

Scarlatti alleen heeft een veertigtal opera's geschreven. Hij is ook bekend voor zijn orgelspel en zijn vriendschap voor Händel, wiens spel hij rondborstig als volmaakter dan het zijne bewonderde.

Wij zien vervolgens Rameau, geslingerd tusschen zijne liefdesbetrekking en den wil zijns vaders, reis op reis doen, van de eene stad naar de andere gedreven, om lastige mededingers te ontgaan. Rameau zegevierde, en terwijl anderen slaafsche navolgers van Lully werden, schreef hij een tal van opera's, waarvoor ondertusschen de Olymp en alle half- en kwartgoden uit den Griekschen hemel werden geplunderd. Het was daarbij ook Rameau, die 't eerst den oorsprong der akkoorden in het licht stelde, uitgaande van het medeklinken des zoogenaamden « boventoons », de tertsgewijze verbinding van tonen tot akkoorden, later door anderen gewijzigd en aangevuld.

Wij leeren dan Händel nader kennen, zijne ongeloofelijke vruchtbaarheid, zijne ongenade aan het Engelsche hof, zijne voortreffelijke eigenschappen, maar ook zijnen minder profetischen geest, tot gevolg hebbende, dat zijn grootste werk, *Der Messias*, door Mozart reeds vóór het einde der 18e eeuw nieuw werd geïnstrumenteerd.

Daarbij verschijnt behalve Bach, die naar alle zijden het tijdperk bestraalt; Gluck, die aan de dramatische muziek zulk een geweldigen stoot vooruit gaf.

Haydn is daar, die zulke diepgaande eenvoudige en idyllische waarheden verkondigde en zelfs in zijne kerkmuziek een onschuldigen wereldzin niet verloochende, en eindelijk Mozart, de zwierige, galante, doch steeds ware, ongezochte verlichter en veredeler van wat de wereld aantrekkelijks heeft; een scherpe tegenstelling met den ouderen grooten contrapuntis Sebastiaan en diens gefronste wenkbrauwen, wetgevende als Zeus, maar goedhartig als een Zebedeüs.

De edele, simpele Méhul, de ijdele Spontini, de kolossale Beethoven, met meer angst voor de wijde oneindigheid, met minder vertrouwen op de toekomst, met inniger maar zoekender onrust trachtende naar 't bestormen van den hemel : een « paradijsmensch » zou Bilderdijk zeggen, die zweert « het erfdeel van zijn stam, het paradijs, te herwinnen, » de reus, die aan het universum *einen Kuss* wil opdrukken, maar bij de omarming ondergaat : *Sturm und Drang*, meer door Viotta's tekst dan door 't middelmatige portret toegelicht.

Uit Scarlatti ontwikkelen zich ondertusschen de « Napolitanen » Cimarosa, Zingarelli en Paesiello, die ons tot Rossini overleiden.

Bij dezen lacht de *Barbier* met alle strenge tucht; Melchtal bestormt, zelfs zonder diepe overtuiging, de poort van Altorf, met een geestdriftig fransch « Suivez-moi », en de meester zingt onzwaarmoedig zijn « O quam tristis ».

Schubert zond 18 missen in de wereld; zijne C-symphonie, maar vooral zijne stem-melodieën, zoo sprekend van ware persoonlijkheid, waaraan zijn pedagogisch uiterlijk niet zou doen denken, staan eenig in hare soort. Weber is ondertusschen voorbij getrokken en heeft met zijnen « schauerlichen » *Freischütz* Europa in rep en roer gebracht. De schrijver deelt als bewijs belangrijke uittreksels van diens briefwisseling mede. Wij leeren vervolgens den onschuldigen, vromen Mendelssohn kennen, in gezelschap van Moscheles (die de klavierpartituur van *Fidelio* bewerkt), en ook van Berlioz, « fantastique » gelijk zijne hoogoprijzende haarbosschen. Maar wij treffen den veelzijdigen Mendelssohn ook aan bij Léopold Robert, Cornelius, Overbeck, Vernet, van wier kunst wij in 's meesters compositiën den muzikalen weerklank hervinden. Zoo ruischt, schoon op geheel andere wijs, de geest van Scribe en Victor Hugo door het werk van Beer Meyer of Giacomo Meyerbeer heen, nadat hij, langs Italië naar Berlijn gekomen, vergeefs getracht had door het *Brandenburger Thor* in de rij der groote componisten te trekken. Zijn oostersch gekleurd bloed (hij was de zoon van eenen joodschen bankier) vermengde zich met ietwat conventioneelen franschen zwier en zucht naar nieuwe tooneeleffecten, bij grondig gevoel der *mise-en-scène*-behoeften, die zijn voornaamste librettist Scribe zoo meesterlijk verstond. Een geheelen omkeer bracht hij te weeg op het fransch publiek, dat zich vooral door Boieldieu zuiver had afgespiegeld gezien. Maar Meyerbeer zegevierde, al schudde menigeen het hoofd bij « Les couvents maudits » of bij de « Divine harmonie », beiden wat conventioneel. Conventioneel zijn ook menigmaal de elegante gierlanden der *Nocturnes* en Walsen van Chopin. Doch vergelijk zijn kop bij dien van den laatst genoemden held : hoe naïef en vol eenvoud steekt zij daarbij af! Zelfs Paganini werd door Chopin zelven ver boven hem gesteld! Dat was een afzijn van nijd! En hoezeer toch overleeft de klaviercomponist den vioolvirtuoos!

Zoo naderen ons dan in de achtste aflevering, Schumann, Berlioz, Liszt, elk met hunne groote eigenaardige trekken in beeld en werk. Schumann, met geene enkele noot, die niet uit het diepste van zijn hart komt, *schlicht* en onverschillig tegenover zijne omgeving, dikwijls vormloos in wezen en muziek, maar steeds met den lach der reinheid en der edelste verlangens op de lippen.

Berlioz, niet te vreden met het schoons wat de Hemel hem ter beschikking gaf, jagend naar nieuwe effecten : een jonkman, die te veel vergift neemt om gezond te oordeelen en te weinig, om ervan te sterven; voorwaar fonkelnieuw! Berlioz heeft vier orkesten noodig, om tot zijn doel te geraken.

Liszt, schitterend als een kolossaal vuurwerk, doch menigmaal, oprecht teeder en diepgevoelend, weemoedig zelfs, tot aan de grens der verveling (in *Christus*); steeds in een geestelijk kleed tot de *beau monde* behoorend. Deze drie portretten vullen de 8e aflevering.

Nu wachten wij Wagner en de geheele « chromatische » beweging, met al hare deugden en ondeugden, wier schildering wel aan Mr Viotta is toevertrouwd. Wij hopen daarin nog menig schitterende, nieuwe gedachte te ontmoeten en zullen, na het slot des boeks daarop terug komen.

Ondertusschen zij het allen kunstliefhebbers warm aanbevolen.

ALB. TH.

NAWOORD.

Om nu een voorbeeld te geven van hetgeen waarmede vele tegenwoordige « helden der toonkunst » de ideale Muze bedreigen, deelen wij, naar het *Vaderland*, het volgende tafereel mede uit een der groote muzikale middenpunten van Europa.

« Waart gij ooit in een concert waar men met een bezem over de snaren streek? » « Neen. » — Hebt gij ooit een symphonie gehoord, waarin met het hout der strijkstokken op de vioolkasten werd geslagen? » — « Neen. » — « Werd ooit in uw tegenwoordigheid op een concert met ratels en klappertjes en allerlei soort van kinderspeelgoed lawaai gemaakt? — « Neen. » — « Nu dan waart gij ook nooit bij een Mahler-compositie », schrijft een muziekkenner uit Weenen. Een feit blijft het, dat voor het stuk van Mahler dat onlangs te Weenen is opgevoerd, geheel nieuwe instrumenten geschapen moesten worden. Hij zoekt klankeffecten teweeg te brengen, die voor ons nog nooit een menschelijk oor genoten heeft.

De symphonie werd op een der beroemde Philharmonische concerten uitgevoerd.

Het is half één. Er gaat een luidruchtig gemompel door de zaal, maar daar verschijnt Mahler en bestijgt het podium: een vertoornden blik op het publiek, een tik met zijn dirigeerstaf en alles is muisjesstil. Aller oogen zijn op hem gevestigd. Nog een korte bevelende tik op den lessenaar, een opheffen van den dirigeerstok en... gedurende eenige minuten niets dan een en dezelfde toon (de hooge a) op de violen, wat als het gepiep van een wagenrad over kiezelsteèn ons in de ooren dringt. Het publiek glimlacht, het gepiep houdt aan. Het gepiep blijft als ondergrond gedurende het geheele eerste gedeelte der symphonie, dat nader als « allegro commodo » op het programma staat aangeduid. Boven dit gepiep uit hoort men in dissonanties allerlei vogelgefluit, vooral de koekoek heeft het erg druk, en dan komen jachtfanfares, belgerinkel, eenige dreunende paukenslagen en tot slot het monotone violengepiep.

De toehoorders kijken elkaar verbaasd aan. Een stormachtige bijval weerklinkt van de zijde van Mahlers vrienden. Maar het eigenlijke publiek klapt niet mee. Er wordt gesist, gefloten, en aan al het geruisch wordt een eind gemaakt door den dirigeerstok des bevelhebbers. Nu komt het tweede deel, het Scherzo. Wederom wordt veel gepiept, wederom heeft de koekoek allerlei te vertellen, maar van een scherzo heeft deze muziek even weinig als een hond van een bezemsteel. Het publiek geeuwt, voor zoover het niet verontwaardigd is. Wederom daverend handgeklap en snerpend gesis, woedende blikken van haat en vijandschap worden door de beide partijen gewisseld. Afdeeling 3, « feierlich und gemessen » begint met den canon « Bruder Jacob, schläfst du noch? » Maar al spoedig verandert het thema en is het geheele orkest één groote gewilde dissonnant. N° 4, dat tot etiquette « stürmisch bewegt » heeft, is een wilde rondedans van onmogelijke geluiden, een infernaal gehuil, zooals Faust het op zijn helletocht niet verschrikkelijker gehoord kan hebben. Mahler zelf, klein en dun, met zijn haastige, korte bewegingen, staat als een duiveltje op zijn verhooging. Er wordt geblazen, gepaukt, gerumoerd dat hooren en zien vergaat. Men verwacht met elken nieuwen paukenslag de muren der zaal te zien ineenstorten en het is alsof Mahler het bewijs wil leveren dat de muren der zaal steviger zijn dan die van wijlen Jericho, die voor het geweld van Josua's bazuinen bezweken.

Het is zulk een vervaarlijk lawaai dat de menschen de handen voor hun ooren houden, en als straks de armen en handen en monden der toonkunstenaars rusten, dan strijden handgeklap en gesis weder om den voorrang. Mahler negeert het laatste, ofschoon het doordringend genoeg is, en verschijnt eenige malen op het podium om zijn vrienden te danken. Of hij echter zelf in zijn hart aan een succes gelooft?

Als men buiten de zaal komt, een ongewoon schouwspel. De menschen staan in groepen heftig sticuleerend, luid sprekend, zooals men dat ziet na een groot ongeluk dat de gezamenlijke menschheid getroffen heeft. Er heerscht een algemeene verbroedering. Geheel vreemde menschen klampen elkander aan om hun verontwaardiging over het gehoorde lucht te geven. Eenigen verlangen teruggave van hun entréegeld, maar hun beden blijven onverhoord. Een bekend musicus zegt dat hij bij de finale aan het proces-Hilsner heeft gedacht (het bekende rechtsgeding over den ritueelen moord in Boheme). Buiten op straat zet zich het getwist voort ondanks den stroomenden regen.

. . . .

Opmerkelijk is het echter dat de gazetten bijna een volledig stilzwijgen bewaarden over deze revolutionaire muziekdaad. De groote Hanslick maakte zich met een paar zinnetjes van de geschiedenis af. Wel is waar getuigde hij dat deze muziek voor hem geen muziek is en begon hij zijn artikeltje: « Jij bent gek of ik ben het », maar dan verhief hij toch Mahler als dirigent in de wolken.

Iets dergelijks deed Max Kalbeck, die ook den dirigent allen mogelijken lof toezwaaide en slechts over de symphonie als een « ironisch » werk sprak. Red.

Deutsche Gesellschaft für christliche Kunst. VII. Jahresbericht des geschäftführenden Ausschüsses. Juli 1900. München. Franz Stein.

Dit gezelschap houdt zich bezig met de verspreiding van platen uit het gebied der plastische, meest historische, kerkelijke kunst. Ieder inschrijver ontvangt jaarlijks een porte-feuille met 10-12 keurige afbeeldingen van de schoonste, veelal moderne werken van bouw-, beeldhouw-, schilder- en graveerkunst.

Het overschietende geld dient tot ondersteuning van jonge kunstenaars, ter uitvoering van werken in den zin van het gezelschap, meest voor kerkgebouwen bestemd. In 1899 stegen die bijdragen tot 7,500 franken.

Ook is eene voortdurende tentoonstelling aan deze onderneming verbonden.

Het bestuur bestaat uit den rijksraad Prof. Dr. von Hertling, Prof. Dr. Schnüver enz. kassier is Dr. Knöpfler te Munchen.

Het lidmaatschap bedraagt slechts 12 fr., voor studenten slechts 10 franken. A. T.

Schulklassische Verirrungen von Dr. P. Remaclus Förster O. S. B. Stuttgart und Wien, Jos. Rotte, 1900, 60 blz.

Wij hebben hier een keurig uitgevoerd 8° boekje van 60 blz. Doch niet alleen uiterlijk fijn, ook de inhoud is niet minder belangrijk. Het bevat eene poging opnieuw in 't licht te stellen, hoe in eene christelijke maatschappij, op christelijke scholen en hoogescholen het toch eindelijk en ten laatste niet verkeerd zou zijn, indien men hier

en daar, in plaats van steeds heidensche, ook eens christelijke schrijvers leerde lezen, verstaan en gevoelen.

Voorwaar de toorn van Achilles is geen gewone toorn, en het verdriet van Priamus geen gewoon verdriet! De schrede van Dido blijft nog altoos « koninginnelijk » en de *rari nantes* op open zee van Aeneas zijn nog steeds de moeite waard door eenen verrekijker te worden bezien.

Doch het is al te erg, dat op onze scholen, christelijke teksten nog steeds blijven *rari nantes* in den *gurgite vasto* van het heidendom.

Om nu te bewijzen hoezeer men recht heeft daarover te klagen, doorloopt P. Förster de voornaamste Grieksche en Latijnsche heidensche schrijvers, en vraagt zich af of diegenen, welke men zoo onvoorwaardelijk bewondert, wel die grenzenlooze eerbewijzen verdienen!

Hiertoe haalt hij van de « beste » de schoonste plaatsen aan, om te bewijzen, dat onze vier- en meerhonderdjarige herhaalde bewondering voor een groot gedeelte louter op overlevering, op conventie, op gewoonte berust.

Eerst doorloopt de schrijver de werken die over dit onderwerp geschreven zijn : de studiën van Boissier, *La fin du paganisme* (1894), Collignon, *La littérature romanesque chez les latins* etc. (1898), Gaume's werken, Veuillot, *Ça et la*, Ullathornes verschillende opstellen *The Oscotian* (1858-1889), verder Haas, *Der Geist der Antike* (1894), Kroll, *Antiker Aberglaube* (1898), Nerrlich. *Das Dogma vom Klassischen Alterthum* (1894, 1898), Schvarez, *Neue Briefe* (1896), enz. enz.

Vervolgens wijst de schrijver van een aantal christelijke, Grieksche en Latijnsche Lichten den glans aan, diep overtuigd dat eene proeve ter invoering dezer schriften zonder eenigen twijfel er toe leiden zal van de « dwaling » terug te komen, alsof alle heil voor kunstzin en goeden smaak in de heidensche « classici » als gouderts voor de opvoeding verborgen ligt.

Eindelijk verklaart de schrijver met diepe overtuiging dat verdere nasporingen omtrent de waarde der heidensche schrijvers tot eene uitkomst zouden voeren, welke nog veel sprekender is voor zijne theorie, dan de argumenten die hij heeft aangevoerd, en zoo recht de dwalingen in het licht zouden stellen. Maar de « *routine* is bij enkele personen nog al te machtig », en, « indien de *routine* uit de wereld moest verbannen worden », zoo roept hij uit met prof. Kurth, « c'est dans le monde des pédagogues qu'elle trouverait son dernier asile ». (Zie *Patriote*, 1891, 9 September.)

Limburg's Jaarboek 1899. — Deze verzameling van studiën betreffende de geschiedenis van het hertogdom en de provincie Limburg, uitgegeven door « Limburg, provinciaal genootschap voor geschiedkundige wetenschappen, taal en kunst, » verschijnt sedert het jaar 1894, eerst bij Romen en zonen en nu bij Waterreus te Roermond, in afleveringen van ongelijke uitgebreidheid en op ongelijke tijden. Men is thans tot het einde van het zesde deel genaderd, getiteld *Bijlage van Jaargang VI*, bevattende de « Geschiedenis der aloude heerlijkheid en der heeren van ter Horst, in het land van Kessel met 58 bijlagen, 2 platen en het gewoonterecht, bewerkt door Adolf Steffens, oud inspecteur der posterijen in de provinciën Noord-Holland en Utrecht 1888-1899 » (1898-1899?).

Reeds meer dan eenmaal heeft de *Dietsche Warande* de opmerkzaamheid harer lezers ingeroepen voor deze belangrijke verzameling. Doch, het uitblijven van sommige afleveringen, heeft het uitstel van een geregeld verslag in den weg gestaan. Zoo ontbreekt ons van deel III aflevering 1 en 2 en het geheele deel IV.

Wat er ook van zij, het werk verdient aanbeveling, behoorende tot de allerbeste verzamelingen van lokaal-geschiedkundigen aard.

De laatst verschenen aflevering bevat 177 bladzijden druks.

De geschiedenis der heeren ter Horst wordt van eeuw tot eeuw nagevorscht, en de eigenaardige ontwikkeling des volks, zooveel mogelijk beschreven: alles volgens meest ongedrukte stukken, uit een aantal archieven met groote zorg en moeite « in snipperuren » bijeen gebracht.

De zorg daaraan besteed en het aantal merkwaardigheden daardoor aan het licht gebracht, doen gemakkelijk kleine onduidelijkheden in den stijl, enz. over het hoofd zien.

Het genootschap « Limburg » verdient voor de uitgave onze voortdurende erkentelijkheid. A. T.

Over William Shakespeare door JULIUS VAN DER VOORT, nr 120 van het Davidsfonds.

Dat is nu een werk gelijk wij er vanwege het Davidsfonds meer zouden verlangen : namelijk een, waar het volk iets bij leert. Wij weten wel dat het groot aantal inschrijvers en vooral hunne verscheidenheid te taak van dit genootschap moeilijk maken. Het is niet gemakkelijk iedereen te bevredigen. Waar vele meer ontwikkelde Davidsfondsers naar wetenschappelijke uitgaven hongeren, zullen meer andere er tegen meesmuilen en enkel aantrekkelijke verhalen vragen. Het is dus hier wel het geval, met Horatius te zeggen : *Omne tulst punctum qui miscuit utile dulci*. Kan men wetenschap in volkstrant opdisschen, gelijk Kanunnik Martens zoo dikwijls deed, God beloone hem ervoor) of eene literarische studie verhalend en dramatisch voordragen, gelijk Julius Van der Voort met zoo gelukkigen uitslag beproefde, dan heeft er niemand nog tegen te kibbelen.

De heer Van der Voort is professor en schrijft als professor. Doch hij neemt de zwakheid van zijne leerlingen, dat is, van zijn lezend publiek in acht en weet er zijnen toon en zijnen trant naar te schikken.

Het boek is geen boek voor geleerden; en toch zullen ook geleerden er behagen in scheppen, daar de schrijver ons Shakespeare's tijd en omgeving zoo levendig en aanschouwelijk weet voor te stellen. Hij tovert ons waarlijk drijhonderd jaar terug in de Engelsche samenleving.

En die wegtoovering gaat klimmender wijze. In zijn « bezoek aan Statford in 1864 » brengt hij ons eerst in Shakespeare's geboorteoord gelijk het nu nog bestaat, met zijne herinneringen en gedenkstukken aan den grooten dichter. Daarna was het gemakkelijker, door eene lichte verandering der schermen, ons in Shakespeare's tijd te verplaatsen. William's kinder- en jongelingsjaren worden levend voor onze oogen teruggeroepen. Dat de schrijver hierbij wat vrij spel geeft aan zijne inbeelding om de leemten der geschiedenis aan te vullen, zal niemand hem ten kwade duiden, die het doel van het boek beseft. Daarbij is de heer Van der Voort eerlijk genoeg geweest, om ons aan te duiden, waar de geschiedkundige zekerheid ophoudt en waar de gissing begint.

Den meesten lof verdient de schrijver voor zijn derde deel : Eene Vertooning van *De Koopman van Venetië* in 1602. — Letter-, geschieden volkskunde, dit alles gaat in deze studie gepaard en wordt er versmolten in een bont schouwspel, waar wij het stuk van Shakespeare vóór onze oogen zien afspelen gelijk het over 300 jaren moet zijn gespeeld geweest. Ernst en koddigheid wisselen elkander af. De

onbeholpenheid van het Engelsch tooneel diens tijds steekt af tegen de hooge letterkundige weerde van het drama. En dan, wat tegenstellingen in de verschillige bestanddeelen van het publiek! En wat leven en afwisseling in de gewaarwordingen dier menigte! — Doch genoeg! dit alles moet men zelf gelezen hebben.

De heer Van der Voort heeft zeker maar de stoffen vergaard en verwerkt, die geleerde schrijvers vóór hem hadden aan het licht gebracht; doch wie wetenschappelijke gegevens zóó weet te verwerken, toont dat hij zoowel onderwerp als den vorm meester is.

Zijn er geene feilen in zijne schrijfwijze? — Ja, de toon is hier en daar al te doctoraal. Vooral in den aanvang des werks stuit dit wat tegen het hoofd.

Zoo b. v. leidt hij zijn werk in met deze volzinnen. « Homeros, Dante en Shakespeare zijn de drie grootste meesters der letterkunde...

Van hen is Homeros de dichterlijkste, Dante de geleerdste, Shakespeare de zielkundigste. »

Die uitspraken zijn misschien onwraakbaar; maar in zaken, waarbij zooveel in aanmerking moet genomen worden, is het bezwaarlijk met zulke stelligheid te spreken. Natuurlijk staat het den lezer vrij, hier en daar wat af dingen op de oordeelvellingen van den schrijver. Het werk zal er niet minder belang- en leerrijk om zijn. F. D.

Vreugden van Holland, door G.-F. HASPELS. Amsterdam, P.-N. Van Kampen, zoon.

Als ik van dit boek zeg dat het heel wat gemeens heeft met de proza van Potgieter en dat het even als die onovertroffen beelden van de Hollandsche zeden, ook een karaktervolle zijde laat zien van dat eigenaardige volk dat nog zoo weinig onder de cosmopolitische wrijving leed, dan zal ik wel van dat boek den besten lof gesproken hebben, vooral wanneer ik erbij voeg dat de taal van den schrijver die pittigheid bezit, dat zuiver Hollandsch karakter met mild gebruik van die zeldzaam voorkomende woorden, die de lezing van Potgieter's werken zoo aangenaam maken en tevens soms zoo moeilijk voor niet ingewijden.

G.-F. Haspels houdt zich in de novellen die zijn Vreugden van Holland uitmaken, buiten het gewone spoor der liefdeverhaaltjes. Enkel in « De Liefde der Eerwaarde » wordt terloops het liefdemotief eens aangeroerd. Maar hoe heerlijk zijn de karakters geteekend door hun handel in hunne dagelijksche omgeving of bezigheid, en hoe heerlijk ook rijst het land uit die kleine novellen, ginds, het Noorden van Holland, de Zuiderzee, Urk, Texel; men snuift er den pekelgeur der zee op, men gevoelt om zich henen het schippersvolk leven of het slimme boerenvolk. En dan, als een afwisseling naast die ethnographische en cosmographische bladzijden gelijk « *De liefde der Eerwaarde*, *Uk. 282*, *Urk*, *De Erfgenaam*, *Een aderlating*, komen enkele bladzijden van geschiedenis, in nauw verband met de omringende, omdat er een door en door Nederlandsche figuur in geschetst wordt, namelijk die van Willem den Zwijger.

Eindelijk komt in Vreugden van Holland, een opstel voor : *Een engelenzang*, dat ik er liever uitgelaten zag, niet dat ik het minder acht dan de andere bladzijden, integendeel is het een heel mooi stuk poezie in proza over de Engelen van Fra Angelico, maar omdat het de eenheid van gansch het werk breekt.

Vreugden van Holland, is een kloek en gezond boek.

HENDRIK DE MAREZ.

Op Reis door Nederland, door J. D. BAKKER en F. DEELSTRA. — 2 deeljes, P. Noordhoff, 1900, Groningen.

« De Nederlanders reizen veel. Wie tijd en — geld heeft, gaat des zomers op reis. Kleef, het Rijndal, de Harts, Thüringen, het Zwarte Woud en Zwitserland worden druk bezocht! En geen wonder! Schoone natuurtafereelen bekoren het oog en verheffen den geest. Eene schaduwzijde is echter aan dat reizen in den vreemde verbonden. Het leidt wel eens tot geringschatting van 't geen ons eigen land aanbiedt. Sommigen spreken over ons Vaderland, alsof het in 't geheel geen natuurschoon oplevert. Die zoo spreken, kennen het niet, weten niet, dat het zijne lieflijke en bekoorlijke plekjes heeft, die een bezoek overwaard zijn. »

Wij hebben ons niet kunnen weerhouden deze inleiding der les: *Nijmegen en Omstreken* over te schrijven, omdat ze benevens eene algemeene waarheid (ook elders toepasselijk), het doel van het boek aanwijst.

Wie *Op Reis door Nederland* gelezen heeft, zal menigmaal den lust gevoeld hebben om eens op die lieflijke en bekoorlijke plekjes te vertoeven. Hoe kan het anders? Overal, waar de reisgidsen, verschooning — de schrijvers — U leiden, weten zij op aangename en eenvoudige wijze uwe nieuwsgierigheid te verzadigen door allerlei belangrijke bijzonderheden over het landschap, den aard, de gebruiken en soms de eigenaardige kleederdracht der bewoners, door geschiedkundige herinneringen, met een en ander over plaatselijke beschrijving, de voornaamste openbare gebouwen, de nijverheid en den handel. Dit alles geldt niet alleen bij groote centrums, maar ook bij kleinere plaatsen, als de « *doode steden* » aan de Zuiderzee : Enkhuizen en Stavoren. Zoo luimig de bijzonderheden zijn over het kraakzindelijke Broek-in-Waterland, ten noorden van Amsterdam, — waar Keizer Jozef II de laarzen moest uittrekken om de voeten in een paar muilen te steken, alvorens eene kamer te bezichtigen — zoo ernstig zijn de inlichtingen aangaande het Rijksopvoedingsgesticht op den « *Kruisberg* », Suringars kolonie of Nederlandsch-Mettray, te Gorsel, tusschen Zutfen en Deventer en de Maatschappij van Weldadigheid te Frederiksoord, in Drente, welke voor doel heeft : Vermindering van armoede door werkverschaffing en werkverschaffing — zooveel mogelijk — door ontginning van den grond. De hoofdstukken over de Haarlemmermeerpolders, de kunstmatige oesterteelt in Yerseke (Ooster-Schelde), de reuzenbruggen van Willemsdorp (Hollandsch Diep) en van Kuilenburg (Lek), het Guildal (Gulpen, Valkenburg, Meerssen) verdienen eene bijzondere melding.

Op Reis door Nederland is opgeluisterd door een zeventigtal heerlijke platen en veertien duidelijke kaartjes, welke de aanschouwing met de vertelling of beschrijving verbinden. 't Jonge volkje zal ze gretig bewonderen en zij zullen eenen levendigen indruk achterlaten.

Is het werkje voor de gewone lagere school wel wat uitgebreid, zoo mag het voor school- en volksbibliotheken een uitmuntend aardrijkskundig leesboek genoemd worden. Wij prijzen het ten zeerste aan bij de heeren Onderwijzers en Leeraars van middelbare scholen, die er stof zullen in vinden om hunne lessen aantrekkelijk te maken.

A. V. H.

Wet van den 10n Mei 1900 nopens de ouderdomspensioenen, *eenvoudig uitgelegd aan de werklieden, de leerlingen der adultenscholen, enz.*, door MARIA DU CAJU. Vierde druk.

Zelfde werkje in 't Fransch.

(A. Siffer, te Gent. Prijs : 0,20; 0.18 per honderd exemplaren ; 0.15 per duizend.)

In dit werkje worden de schikkingen, toepassingen en voordeelen der wet nopens de ouderdomspensioenen zeer eenvoudig en klaar uitgelegd. Dat het als een uitmuntend werktuig voor de volkspropaganda gewaardeerd wordt, blijkt uit den nieuwen — vierden — druk, die in min dan eene maand tijds noodig werd. 't Is overigens genoeg bekend, hoeveel diensten aan de mutualistische beweging bewezen werden door deze vruchtbare en bekwame schrijfster, die haar streven wijdde aan de verheffing van den werkersstand door spaarzaamheid en vooruitzicht.

Het maatschappelijk vraagstuk. — *Bijdrage ter onderrichting over zijn wezen en zijne oplossing*, door J. BILDERLACK. S. J., leeraar aan de Gregoriaansche hoogeschool te Rome, met toelating des schrijvers uit het Hoogduitsch vertaald door A. J. VERHAEGEN, Norbertijner kanunnik der abdij Averbode.

Het is den studeerende een levendig genoegen wanneer, te midden van die honderden bundels en schriften welke hem de drukpersen jaarlijks afwerpen over en omtrent en nevens het maatschappelijk vraagstuk, hij op een of ander werk stoot, dat hem licht brengt in die zoo ingewikkelde en beroerde quæstie.

Zulk genoegen smaakten wij toen wij voor 't eerst kennis maakten met Pieter Bilderlach's *Sociale Frage*. In zijne oorspronkelijke taal verscheen het in 1895, ten dienste der studenten van de hoogeschool te Innsbrück. Reeds beleefde het 4 uitgaven in 't Duitsch, vertalingen in 't Hongaarsch, het Czeeksch, het Italiaansch. Eindelijk — Goddank! — kwam er ook eene Nederlandsche vertaling van. Zij weze welkom, en omdat er in onze taal toch zoo bitter weinig dergelijke wetenschappelijke boeken bestaan, en omdat zij aan onze Nederlandsche werkers, in keurige en vloeiende taal, eenen schat geeft van juiste en doeltreffende gedachten op maatschappelijk, huishoudkundig gebied. Wij hebben thans een degelijk handboek voor deze studie.

Een *handboek*, zeg ik. Want P. Biederlack ontwikkelt zijne gedachten in logische volgorde klaar en bondig. Zijn boek bevat twee deelen. In 't eerste geeft hij de verklaring van het onderwerp in 't algemeen beschouwd. Na den toestand des vraagstuks opgehelderd te hebben in diens geschiedkundige ontwikkeling, onderzoekt hij beurtelings de liberale en socialistische stelsels. Nergens vonden wij die zoo beknopt en duidelijk tevens uiteengedaan. De schrijver aarzelt geen oogenblik de bewijsredens zijner tegenstrevers in al hunne objectieve kracht voor te stellen. Daarna ontwikkelt hij de beginselen, tot welke de rede door het geloof verlicht dwingt, en volgens welke de maatschappelijke samenleving, vooral op huishoudelijk gebied, ingericht moet worden. Bij het licht dezer onwraakbare beginselen, storten de materialistische stelsels als van zelf ineen. Laat ons echter zeggen dat wij in de wederlegging van het socialismus wat meer uitvoerigheid zouden gewenscht hebben.

De christene opvatting van maatschappelijke huishouding is meesterlijk voorgedragen en gestaafd. Wij hoorden reeds dat enkelen den schrijver verwijten al te zeer over te hebben naar de gedachten der Luiksche school. Wat dan? Wij meenen dat de beginselen op welke hij zijne stellingen bouwt onvoorwaardelijk moeten aangenomen worden, en dat de gevolgtrekkingen er redematig uit afgeleid, den toets der spitsvondige kritiek triomfeerend kan doorstaan. De waarheid valt soms bitter!....

Gaarne deelden wij eenige oordeelen uit *Het Maatschappelijk Vraagstuk* mede nopens 't een en ander bijzonder punt, b. v. aangaande het loonverdrag; maar zulks zou ons te verre leiden.

In het tweede deel der verhandeling onderzoekt de schrijver de 4 groote vraagstukken, die als zoo vele hoofdbestanddeelen de maatschappelijke quæstie vormen : landbouw-, werkmans-, ambachten- en handelsvraagstukken. Welk is de toestand op elk dezer gebieden? Welke zijn er de oorzaken van? Welke de hulpmiddelen?

Elk dezer vragen lost P. Bilderlack op met eene helderheid van voorstelling en eene leerwijze, waarbij de lezer de gansche behandelde stof als van zelf in 't geheugen houdt.

Over de vertaling zullen wij enkel zeggen dat zij naar Vondel's voorschrift noch te mal is noch te plat. Wat vreemde woordvormingen zal men den vertaler lichtelijk vergeven.

Ook meenen wij dit werk gansch in 't bijzonder te moeten aanbevelen aan allen die mannen van studie en werking zijn op maatschappelijk-huishoudelijk gebied : zij zullen er ongetwijfeld veel voordeel uit trekken voor voordrachten en conferentie's.

De vertaler ontving, korts na het verschijnen zijner vertaling, een vleienden brief vanwege Mgr. den Bisschop van Luik. Z. D. H., in 't onderhavig vak zeker van niet gering gezag, drukt den wensch uit « dat die vertaling zich verspreide in zijn bisdom, en voornamelijk onder zijne priesters. » Wij voegen er bij : « en door gansch Nederland! »

J. E.

Onafhankelijk Congoland, door EDMOND DENYS, leeraar aan 's H. Lodewijks te Brugge, II Deelen. Rousselaere, Jules De Meester.

« Vroegertijds leefde ons volk in een nauweren kring, en het was « maar weinig of niet bemoeid met hetgeen in verafgelegen, over- « zeesche landen, omging. »

Zoo luidt de aanvang van E. H. Denys' voorrede in bovengemeld werk. Inderdaad, sedert weinige jaren zijn voor ons klein België, de enge perken van het Vaderland te nauw geworden; het had behoefte aan uitbreiding, aan een grooter veld om zijn handel en nijverheid meer te doen bloeien, en, iedereen weet hoe het erin slaagde.

Veel werd er over dit onderwerp geschreven en in allerlei vorm werd het vraagstuk van den dag behandeld. Doch voor ons Vlaamsche volk, dat ook diende ingelicht te worden, vermits het ook zijne belangen gold, bleef de Congozaak een gesloten boek.

Daarom is het dat wij Priester Denys' werk, « a priori » met genoegen zien verschijnen.

Het bevat al wat, op gebied van geschiedenis, aardrijkskunde, enz., « onze kolonie » betreft, en volgaarne beken ik, dat ik zelden een vollediger en meer door bewijsstukken gestaafd werk, in 't licht zag treden.

Zoo behandelt E. H. Denys achtereenvolgens, de aardrijkskundige ligging van Congo; zijne geschiedenis van de oudste tijden af; het 't ware te wenschen, al ware het dan ook maar in dit opzicht alleen, dat het aankomend geslacht dit boek, als aanvulling ter kennis van aardrijkskunde, ter hand werd gesteld. Veel is er uit te leeren, en wat anders een lastige taak zou zijn, wordt hier door 'schrijvers werk, tot een genot.

Beurtelings onderzoekt schrijver Congo onder alle opzichten; 't ware onmogelijk, in deze korte beoordeeling, mede te deelen welke de hoofdpunten zijner beschouwing zijn.

Talrijke platen luisteren het werk op, en helpen niet weinig om de lezing aantrekkelijk te maken.

Vele werken, anders zeer verdienstelijk, die over Congo handelen, weten zelden of nooit iets over de Zendelingen en hun werk te melden.

Goddank! hier is dit het geval niet! En 't is met een waar genoegen dat ik die groote brok van het tweede deel las, waarin zoo trouw het groote werk van beschaving en verzedelijking geschetst wordt.

Voor wie de zendelingen aan het werk heeft gezien en met hen dagelijks heeft geleefd, is het meer dan genot te zien, hoe ze toch eens in het licht worden gesteld dat hun toekomt, en ze niet altijd verdoken te weten in den vergeethoek.

En hadde E. H. Denys anders niets gedaan, dan die hulde te brengen aan de nederige geloofsboden, dan nog verdiende hij en onze hulde en onzen dank.

Kortom, E. H. Denys leverde ons een werk dat ons ontbrak, hij leverde een werk dat grondig en degelijk is en dat wij in elken huiskring zouden willen zien.

PIETER DANCO.

Van Antwerpen naar Stanley-Pool, door PIETER DE MEY. — Turnhout, Joseph Splichal 1899.

Het Davidsfonds kon geen betere gedachte hebben in de keus van uit te geven werken, dan toen het besloot de reisindrukken van den opsteller van « Het Handelsblad van Antwerpen » te laten drukken en uit te deelen.

Het staat aan iedereen nog in het geheugen hoe de « Albertville » nu twee jaar geleden, als in een triomfvaart naar Congo trok om er een der heerlijkste werken dezer eeuw te gaan bekronen. Immers, was het niet een reuzenwerk, de voleinding van dien ijzeren weg, die het hart van Afrika openlei voor beschaving en verzedelijking en den weg baande voor 't geloof en zijne moedige soldaten, die al de hindernissen uit den weg ruimde die zich tegen het indringen van onze broeders in 't land der zwarten verhieven?

Pieter De Mey was een der gelukkigen die dien triomftocht mochten mede maken, en het werk, waarvan hier sprake, is de uitdrukking der indrukken door hem gedurende die reis genoten.

Wij moeten hem dankbaar zijn, vooreerst omdat zijn werk degelijk, grondig en belangwekkend is, omdat hij ons weet te boeien, en ook nog omdat, dank aan hem, ook ons Vlaamsche Volk zal weten wat er gebeurde en gedaan werd, toen al de Mogendheden van Europa gezanten stuurden om hunne hulde te brengen bij het voleinden van het groote werk der « kleine Belgen ».

Men neme De Mey's boek ter hand — indien men zulks nog nog niet gedaan heeft, wat ik sterk durf betwijfelen — en men leze het, en volgaarne beloof ik den lezer meer dan genoegen, wanneer hij den tocht der Albertville zal volgen en de reis zal mededoen met den zoo keurigen verteller Pieter De Mey.

PIETER DANCO.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN.

Van Nu en Straks. November 1900.

De Kalfkoe, novelle van STYN STREUVELS. Streuvels, zooals wij hem kennen, met zijn scherpen blik en wondere zeggingskracht, maar ook met *zijn* menschen. Neen, nietwaar, zoo zijn toch onze Vlaamsche boeren niet, er zit toch wat hooger leven of gevoel in. Het slot is somber, al te somber. — *Een andere voordracht* door Hugo Verriest. « Ik leze onze dichters, onze Vlaamsche dichters — Fransche dichters ook wel, — en 't is mij een genoegen te tellen hoeveel noten — schoone noten — zij in hunnen zang hebben.

Elke dichter heeft er, in 't algemeen, heel weinig. Sommige maar 'een ; sommige twee, drie, vier. Verder gaan zij gewoonlijk niet. Het zijn dezelfde tonen die wederkeeren in al hunne gedichten, in al hunne boeken; dezelfde klanken.

Een alleen staat daarboven en schijnt een geheel klankberd, een geheel klavier, met ontelbare pijpen en schuiven te bespelen, op honderde wijzen, in wonderwisselenden zin. Hij draagt in zijn duizendvoudig wezen een geheel orgelspel ».

Er is sprake van Guido Gezelle. — Verzen van Herman Teirlinck, Alfred Hegenscheidt en Prosper van Langendonck, deze laatste spant de kroon. — *Het vrij huwelijk*, begin eener studie van Jac. Mesnil, schoon geschreven, met waarheid hier en daar, maar ook onwaarheid en overdrijving. Wij komen er op terug als de studie volledig zal zijn. — *Vlaamsche en Europeesche Beweging* van Aug. Vermeylen. Hier ook kunnen wij 't eene aannemen, 't ander niet. Jawel wij moeten verder zien dan Vlaanderen, jawel de Vlaamsche beweging is iets meer dan « de holrammelende rhetoriek van onzen ultraromantische patriotterij », jawel « de toestanden veranderen van eeuw tot eeuw en *wij* thans, wij zelf willen geschiedenis zijn ». Maar moeten wij daarom kwaad keuren dat in 1902 de Slag der Gulden sporen herdacht worde en gevaarlijk noemen « een symbool dat twee natiën van elkaar verwijderen wil? » Jawel « om iets te zijn moeten wij Vlamingen zijn » maar moeten wij, om Vlamingen te zijn, niet voortleven, het eigen Vlaamsche leven, geheel? — Meegaande met onzen tijd, t' accoord. —

Germania. November 1900.

Eenige geestdriftige woorden van Dr Haller von Ziegesar over *Paul Krüger*. — Begin eener studie, geteekend Nauticus over *Die Entwickelung, die Blüthe und der Verfall der holländischen Seemacht*. — *Beowulf*, een hoofdstuk overgedrukt uit Chantepie de la Saussaye's boek : Geschiedenis van den Godsdienst der Germanen vóor hun overgaan tot het Kristendom. — Slot van Dr Kraeger's studie *Wilhelm Busch als Lyriker*

und Symbolist. — In *De Burgers van Groenendale* schetst Omer Wattez de verfransching van een Zuid-Vlaamsch dorp : niet aangrijpend. — Slot van Dr Fritsche's studie over *Die französische Kriegslyrik des Jahres 1870-71 in ihrem Verhältnis zur gleichzeitigen deutschen.*

Vlaamsche Zanten. December 1900.
Over de Kinderspelen : de blindeman, het dansen en de bende van Cartouche. Te lezen het vervolg van J. Van Vlierberghe's studie : *Over onze Volkskapellen.*

Het Katholiek Onderwijs. December 1900.
Slot der lezenswaarde bijdrage over *Het volk in Oostenrijk-Hongarije.*

De Vlaamsche Kunstbode. November 1900.
Praalzucht, een schets van Frans Stockmans, wat nuchter. — Rede van Gustaaf Segers bij zijn afscheid aan de Normaalschool te Lier. « Het is mijn onophoudelijk streven geweest de leerlingen diep te overtuigen, dat met de verwaarloozing zijner taal ons volk zijne eigenaardigheid, zijn scherp afgeteekend karakter zou inboeten, dat onze Vlaamsche kunst, waardoor wij wereldberoemd zijn, en die de hechtste, de schoonste bevestiging is van ons eigenaardig bestaan als volk, zou ontaarden, en ten slotte verloren gaan. — Verzen van Jan Boucherij. — Vervolg van Fr. Van den Weghe's *Geschiedenis der Nederlandsche Taalkunde in Vlaanderen* (1500-1886). De spellingsoorlog wordt behandeld, en kortbondig de werking geschetst van Frans Bon, Pieter Behaegel, David de Simpel, Jan-Frans Willems en Kan. David. — *Het Brusselsch Salon van Schoone Kunsten in 1900* door Karel M. J. Lybaert jr. Bijzonder de inleiding is te lezen. Er is « eene strooming ontstaan ten bate dier kunstenaars (!?), die, ofwel geenen vorm kennen, of moedwillig alles vormloos weergeven en gemakshalve uitroepen : Wij schilderen niet, wij geven gedachten weer!

Een kunstenaar moet volgens de leering van de opbruisende apostels der nieuwe waarheid, (!) denken, voelen, hooren en zien, gelijk niemand denkt, voelt, hoort of ziet en zijn denkbeelden weergeven onder vormen en gedaanten, welke niet eens doen denken aan de bestaande wezens.... al wat zij droomen is conventioneel wèergegeven en belichaamd ; waarheid en werkelijkheid moeten plaats maken voor onhebbelijke, wangedrochtelijke conterfeitsels van al wat God heeft geschapen op aarde... De jongeling die zich tot de kunst getrokken voelt geeft zich den dag van heden de moeite niet meer jaren en jaren teekenlessen te volgen, dat is immers veel te lastig en daarenboven overbodig. Als hij drie of vier jaren geteekend heeft, waant hij zich reeds een beproefd kunstenaar; vader moet eene schilderdoos koopen met veel verftuben, en borstels bij de vleet.... Neen, het kan niet geloochend worden, wij gaan met rasse schreden achteruit op kunstgebied ; het jongere geslacht studeert en werkt niet meer gelijk vroeger, en daardoor missen onze jongere mannen degelijkheid en techniek, voortspruitend uit gebrek aan praktijk... 't Is de middelmatigheid der Brusselsche tentoonstelling, welke er ons toe aangezet heeft bovenstaande overwegingen neer te schrijven aan het hoofd dezer critiek. »

De Taalstrijd Hier en Elders. Aug.-Nov. 1900.
In dit nummer bijzonder aan te merken voor 't binnenland, het vertoogschrift door den Liberalen Vlaamschen Bond te Antwerpen gestuurd aan 't Schepencollegie der stad Antwerpen over het Nederlandsch als voertaal in de lagere scholen ; en voor 't buitenland de artikels van G. Segers over de taalstrijd in Hongarije en in Behemen.

Tijdschrift van het Willemfonds. November 1900.

Zeer waardeerend artikel van Med. Verkest over *Emile Verbrugge*, den Brugschen schilder, met diens portret. « Te Brugge wordt Em. Verbrugge niet geschat zooals zijn schoon talent het verdient. Hij ook schijnt geen Sant in eigen land : ons stedelijk Museum bezit zelfs geen enkel stuk van hem !

Alhoewel Verbrugge zich op geen vak uitsluitend toelegt, schijnt hij nochtans eene voorliefde te koesteren voor het portret, het landschap en de dierenstukken. In elk dier *genres* heeft hij machtig schoone dingen geleverd. » — *Vlaamsche Kust*, verzen van Hendrik de Marez. Daar steekt kracht in, maar wat beteekenen :

« Maar wie zal banen den weg van triomf langs waar
De vrije geest eens terug in Vlaanderen komt!
O Uylenspiegel in wien wordt gij herboren ?
Wie draagt op de borst nog de asch der Vlaamsche moeder
— Nog hangt over Vlaandren den zwaren rook der stapels —
Wie slingert ideeënbliksems door den nevel
En reinigt den hemel der geesten van dien mist? »

St. Cassianusblad. — *Tijdschrift voor Opvoeding, Onderwijs en Onderwijzersbelangen*. Tweede jrg., nº 11, *November 1900*. Mechelen, drukk. P. Ryckmans, prijs 3.50 's jaars. — *Pater Didon*, door Dr C. C. « Christenen en vaderlanders maken, dat was zijn doel, zijn ideaal, — « en om het te bereiken werkte hij op den wil.... Niet achteruitkruipen, « medegaan met de eeuw, niet ter sluip maar in vollen dag, niet achterdochtig maar vertrouwelijk, ziedaar dan al een grondslag der opvoe- « dingsleer van Pater Didon. » — *Fénelon*, (vervolg) door R. L. S. Dit art. handelt over het practisch huishoudelijk onderwijs voor de vrouwen. — *Rollin*, door R. L. S. Schrijver beschouwt Rollin's gedachten over algemeene opvoeding, over wetenschappelijke opvoeding, over 't inwendig bestuur der scholen. — *Rijkdom*, gedichtje van W. Bilderdijk. — *De Slaaf*, door X. Letterkundige ontleding van dit stukje door Kanonik Muyldermans. — *Geschiedenis der Nederl. Letterkunde. België sedert 1830*, door Prof. A. Verheyen. Belangrijke nota's uit de verslagen der vijfjaarlijksche prijskampen. — *Mutualités scolaires*. — *Les Instituteurs de 1879*. — *Aanschouwingsles*. Hoogere graad. *De Verlichtingsgas*, door Fr. De Meyer. — *Voorstel Maenhout*. — *De nieuwe Zittijd*. — *Cijfermuziek*. — *Bijvoegsel nº 18 :* Officiciëele stukken. Buitengewone schooltoelagen. Schopltoezicht. Eereteekens. Rustgelden. Sterfgevallen. Openstaande plaatsen. Allerlei nieuws nopens onderwijs. *Aankondiging van boeken*, door J. M. — Aanbevolen werken.

Nr 12. December 1900. — *De vijanden der jeugd*, door Dr C. C. « Wat in mijne bedoeling ligt, is wilskracht te leeren ontwikkelen bij onze jonkheid. » — *Rousseau*, door R. L. S. Levensschets en begin eener verhandeling over zijn' « Emile ». — *De ware nationale school*, door A. Tysmans, onderwijzer te Hemiksem. Een verslag, op de provinciale vergadering van den Christen Onderwijzersbond, te Mechelen, op den 18 Nov. l.l. voorgedragen. « Neen, eene onzijdige school kan den mensch niet brengen « tot het ware plichtbesef; de onzijdige school is de school niet voor een « godsdienstig volk ; zij staat in minachting bij het Belgisch volk ; de « schoolstrijd, dien wij beleefden, heeft getoond, dat ons volk er niet van « weten wil. » — *De Krekel en de Mier*, fabel uit La Fontaine nagevolgd. — *Ach, moeder is ziek*, letterkundige ontleding, door Kan. J. Muyldermans. — *Mijn Zondagscent*, dichtje op cijfermuziek, door de Groof. —

Geschiedenis der Nederl. Letterkunde sedert 1830, door Prof. A. Verheyen. — *Praktische les*. Hoogere graad. *De stalmest*. Zorgen in den stal en op den mesthoop, door J. Louis. — *Gezondheidsleer*. De lucht. Het water. Het vuur, door F. De Meyer. — *De onderwijzerspensioenen*, door F. Dm. — *Provinciale vergadering van het Christen Onderwijzersverbond van Antwerpen*, gehouden te Mechelen, op Zondag, 18-11-1900. Verslag. — *Een voorbeeld ter navolging*, door A. G. — *Bijvoegsel, n° 20* : Officiëele stukken ; buitengewone schooltoelagen ; intrekking van schooltoelagen... Benoemingen... Eereteekens... Snippers... Openstaande plaatsen... Boekbeoordeeling : *Vijftien jaren vrijmetselaar* (Hein de Jong) door Fr. Van Steenhoven ; — *Geschiedenis der kathol. Kerk voor school en huis* (L. J. Tielemans), door C. M. X. — *Aankondiging van boeken*, door J. v. O.

A. V.

Durandal. October 1900.

In *Un romancier de la Campine* bespreekt Firmin Van den Bosch de roman van G. Virrès : *Bruyère ardente* : « *Bruyère ardente* conquiert à Georges Virrès le titre — que son cœur doit ambitionner et dont son talent le rend digne — de « Romancier de la Campine. » Dit is nu wel wat veel gezeid. Ins ons vorig nummer (op de 397ste bl.) zie de lezer wat wij over dit werk meenen. — Verzen van Fernand Severin, G. Marlow en Ch. de Sprimont. — Slot van P. Verhaegen's bijdrage *Une visite aux Musées de Hollande*. — *En Corse*, eene levendige schets van J. Esquirol. — Uit *Gazette d'Exposition* van Firmin Van den Bosch. « Dans les milieux lettrés parisiens, le Polonais Sienkiewicz est l'homme du jour.... La couverture « noir sur blanc » de *Quo Vadis* encombre les devantures des librairies, et chaque semaine, parait-il, plusieurs éditions sont absorbées.

C'est un beau succès pour la *Revue blanche* qui a lancé ce livre.

Cette *Revue blanche* fut fondée, il y a dix ans, par un groupe de jeunes gens Semites, dans le but d'enrayer la revanche de l'idéal qui alors se levait sur l'art; les rédacteurs firent de l'anticléricalisme très sectaire et de la littérature très faisandée ; ce programme primitif s'augmenta, il y a deux ans, d'un antimilitarisme très agressif, le Dreyfusisme vivifia congrûment cette plante restée chétive jusque-là et qui a depuis vigoureusement et largement poussée; la *Revue blanche* s'est doublée aujourd'hui d'une société d'édition; les intellectuels se sont adjoints des commerçants ; et — foin des principes ! — ce syndicat est à l'aguet de toutes les œuvres quelles qu'en soient les tendances, qu'il juge susceptible de succès artistique et de profit commercial.

Et voilà un trait qu'Eduard Drumont même n'avait pas prévu : des juifs découvrant *Quo Vadis*, roman chrétien ! » In dit zelfde artikel de meening van J. K. Huysmans, den schrijver van *La Cathédrale* en *En route* over *Quo Vadis* :

« Ah ! ces gaillards de la *Revue Blanche* ont eu du flair...

Très fort, ce Polonais (comment s'appelle-t-il ?) ... C'est diantrement campé, cette lutte tragique de la blanche aube chrétienne avec le rouge crépuscule païen. Et les personnages !.... En voilà de la pénétration dans la psychologie et du relief dans la forme... Seulement — et le causeur annonça d'un sourire malicieux les restrictions qui allaient venir. — Wiseman avait déjà tracé la voie à... (sapristi, en ont-ils des noms, ces Polonais là ?).... Oui, Wiseman, dans *Fabiola*.... C'était moins creusé comme idée et moins fougueux de coloris, moins artistique si l'on veut, mais tout de même, dans ce genre de reconstitution historique, quel important jalon ! Et soyez sûr que l'auteur de *Quo Vadis* ne l'a pas négligé.

Mais voilà, Wiseman était un curé — un cardinal, monsieur! — et comment voulez-vous qu'un curé fasse une « œuvre esthétique » comme disent les Homais de la critique... Alors on a décrété que *Fabiola* devait-être un roman pour pensionnaires — et le livre a été écrasé sous ce pavé.... Voulez-vous que je vous dise : *Quo Vadis*? C'est du Wiseman aux épices! »

Zoo sprak Huysmans; die Wiseman aux épices, neen, dat staat ons niet aan! er is een breede klove tusschen *Fabiola* en *Quo Vadis*, meer dan wat peper. In *Fabiola* worden ons heiligen voorgesteld, in *Quo Vadis* menschen, menschen van hun tijd. *Quo Vadis* is eene greep uit 't leven; van *Fabiola* kunnen wij dit niet zeggen.

— *November 1900.*

Lieve vertelling van Eug. Demolder : *L'héritage de la mère Labouvolle.* — Ed. Schuré bespreekt breedvoerig Georges Héry's roman : *L'Ultime souffrance.* — *Discours sur l'art décoratif*, rede gehouden door M. H. Carton de Wiart ter gelegenheid van de prijsdeeling der St. Lucasschool den 30 Juli 1900. « On ne vous a jamais ménagé les objections et les reproches, mes chers frères... Et je vous en félicite. Car vous savez qu'on peut mesurer les grandes œuvres aux critiques qu'elles provoquent comme on peut mesurer les monuments à l'ombre qu'ils projettent sur le sol.

Or, parmi ces reproches, j'ai entendu qu'on vous adressait parfois celui de rester trop obstinément fidèles aux principes de l'art médiéval. La division du travail, les conditions modernes de la production ne s'accomodent plus, disait-on, de cette patiente étude des matériaux, de cette recherche approfondie des formes qu'ils comportent et des applications auxquelles ils sont destinés.

Ah! Vous voici bien vengés, et je pense que, malgré votre charité naturelle, un sourire un peu narquois vous sera parfois monté aux lèvres.

C'est précisement à ces principes de l'art médiéval, aux vôtres, que l'art décoratif, s'il veut survivre, doit revenir après les expériences malheureuses auxquelles il vient de se livrer! » — *Pages de Province*, een fragment van Georges Virrès, niet slecht.

Revue Sociale Catholique. — Décembre 1900.

Slot van deken De Gryse's merkenswaard opstel *La démocratie catholique.* Krachtig pleidooi ten voordeele van den Belgischen Volksbond. De Eerw. schrijver komt bijzonder op tegen dezen die bij de burgerij wantrouwen zaaien tegen de werking van de volksmannen. « N'est-il pas du devoir de tous d'exciter dans la bourgeoisie des sympathies pour les classes laborieuses? d'engager les industriels à bannir de leurs établissements et *truck-system* et *sweating-system* et mauvais contremaîtres, et insouciance aux point de vue hygiénique et moral, plutôt que de les alarmer sur le péril de leur autorité qui est conciliable avec bien des améliorations des conditions du travail ... La force de l'association remplace pour l'ouvrier ce que la bourgeoisie trouve dans ses moyens pécuniaires. Nos gouvernants l'ont compris. Mais on peut attendre de la bonne volonté de la bourgeoisie qu'elle ne ruine pas les moyens de relèvement que la raison et le droit positif ont mis entre les mains de l'ouvrier. »

Biekorf. September-December 1900.

Een zaakrijk, belezen, doordacht artikel over 't *Besteken van boomen* — « weerde en weerkracht : daarin zit mogelijks de waarom van 't bezigen van *stekken* om ze in boomen te drijven » — « Het stektuig werd met zijne dienst- of wijdienstelijke kracht gebruikt ten

bate of ter schade van goede en kwade hemelwezens, en zoo de eene goedgunstig te maken en de andere te verlammen » — ook nog als geneesmiddel. (Het artikel is nog niet voltooid.)

In de laatste November- en de 1e Decemberaflevering, Vlaamsche vertaling van « Janko de Muzikant » een novelletje van den Poolschen romanschrijver Sienkiewicz.

Tijdschrift ter bevordering van de studie der Paedagogiek onder redactie van J. Geluk en H. de Raaf. Nieuwe reeks; 1e jaarg., 1e aflev.; November 1900. — Dit tijdschrift verschijnt om de 3 maanden in aflev. van 4 vellen druks en kost per jaar flor. 2.50; per post fl. 2,75; Groningen, drukk. P. Noordhoff. — *Relatieve en absolute waardeering in verband met de zedenleer*, door H. de Raaf. « Wie maakt nu uit, « wat een *goed*, wat een *kwaad* verdient te heeten zóó, dat allen daar vrede « meê hebben? Wat de een voortreflelijk noemt, beschouwt een ander als « middelmatig, een derde acht het onbeduidend, een vierde vindt het « beneden critiek; wat de een prijst, dat wordt door den ander gelaakt. « Wie zal dan uitmaken, wat waarlijk goed is? — Het antwoord op deze « vraag kan slechts luiden : dat vermag niemand, die geene andere dan de « relatieve waardeering kent er erkent. En toch heeft, trots hare gebreken, « deze waardeering in de geschiedenis der beschaving, van de vroegste « tijden tot heden, onder alle rangen en standen, onder ongeletterden en « wijsgeeren steeds grooten bijval gevonden, en is zij op levensbeschouwing « en levensleer van den grootsten invloed geweest. Zij is namelijk het « fundament van eene algemeen verbreide zedenleer, bekend onder den « naam *eudaemonisme* of *geluksleer*. Hierover wensch ik thans een en « ander te zeggen. » In de volgende aflev. zal schr. dan handelen « over de absolute waardeering en wat daarmeê in verband staat ». Voegen wij hier enkel bij, dat van godsdienst, zeker niet van christen katholieke leer, niet gerept wordt. — *Kinderpsychologie. Uit een dagboek over een kind*, door F. De Muinck. « Gedurende eenigen tijd is door mij geregeld aanteekening « gehouden van waarnemingen omtrent een knaapje, dat dagelijks in mijn « omgeving is en met mij spreekt : mijn eigen kind. In Maart 1898, toen « het kind :6 maand oud was, ben ik met deze aanteekeningen begonnen, « en tot heden heb ik ze getrouw bijgehouden. » — *De wet der gewoonte en hare etisch-paedagogische toepassing*, door J. Geluk. « De groote « zaak in alle opvoeding is, ons het zenuwstelsel tot bondgenoot in plaats « van tot vijand te maken. Wat wij leeren, moeten wij kapitaliseeren en « op ons gemak leven op den interest van het fonds. Hiertoe moeten wij, « zoo vroeg mogelijk, zooveel nuttige handelingen als mogelijk is, tot « gewoonte maken, en als de pest vermijden alles, wat schadelijke ge- « woonte mag heeten. » — *Kleinigheden* (uit Polack, Brosamen). — *Een paar rekenkundige vraagstukken met verhoudingen*, door A. Doeleman. — *Bladvulling* (uit Polack, Brosamen). — *Het zangonderwijs aan normaallessen*, door A. Lysen. — *De handenarbeid op de algemeene Duitsche onderwijzersvergadering te Keulen*, door H. de Raaf. Met 2/3 der stemmen werd daar de motie aangenomen : « De Duitsche onderwij- « zersvergadering verklaart zich op grond der door den heer Ries aange- « voerde redenen met groote beslistheid tegen de opneming van het « onderwijs in handenarbeid in het leerplan der volksschool. » — *De paedagogiek van Herbart*, door H. de Raaf. Teksten met verklaring. — *Bladvulling* (uit Herbart.) — *Uit de vakpers*. Overzicht van binnenlandsche en buitenlandsche tijdschriften over onderwijs en opvoeding. — *Indéterminisme* (uit Dr H. Bavinck).

J. M.

De Katholiek. November. — Hierin geeft de heer Th. Molkenboer (architect ?) eene beschouwing over den aard van den kerkbouw best passend voor tegenwoordige behoeften, onder den titel *Volkskerken*. De schrijver wil den bouwmeester niet gebonden zien aan den platten grond van een grieksch of latijnsch kruis. Hij wil in de eerste plaats eraan gedacht hebben, dat het volk met evenveel aandacht den heiligen dienst kunne bijwonen als den redenaar op den kansel met goed gevolg en verstand aanhooren.

Dit doet denken aan den alouden aanleg der Karolingische hoofdkerk te Aken en de « kapel » te Nimwegen. De bouw van het gotische koor in eerstgenoemde stad bevredigt voorzeker den schrijver niet in alle opzichten.

Daarin deelen wij zijn gevoelen.

In een ander artikel — *Historische portretten uit het tijdvak der renaissance in Italië* — beweert F. J. Poelhekke dat de geheele geleerde wereld « van heden » onder renaissance-tijdperk verstaat : « La période glorieuse qui a accompli la grande rénovation scientifique, littéraire et artistique des temps modernes. »

Wij achten deze definitie niet juist.

Eug. Muntz laat de zoogenaamde « renaissance » opklimmen tot aan den tijd van Karel den Grooten. Zoo zou men (zie bl. 380) dan Alewyn Einhard enz. « humanisten » moeten noemen. Dat gaat toch niet wel !

Of « ontdekte » (gelijk P. beweert) Petraica de « nieuwe wereld ? » Voor mij niet. A. T.

— December 1900.

Sions liturgischen Zangen, door R. Peeters. — *Lippert's « Ahnenkulttheorie »* begin eener studie van Dr Joseph Schrijnen. — *Taal en Stijl der « Imitatio Christi. »* « De taal der Imitatio is een *compositum mixtum* uit het Latyn van de Vulgaat, van de Kerk (Missaal en Brevier, Kerkvaders en ascetische schrijvers), van de middeleeuwen en voor de rest uit woordelijk vertaald Dietsch. Het valt licht te begrijpen, dat een boek, hoe klein ook van omvang, doch uit zooveel elementen saamgesteld, zonder veel studie en inspanning moeilijk te verstaan is. » — Vervolg van E. P. Jansen's studie *Ludwig Windthorst*. Het tot stand komen van 't *Centrum* wordt hier verteld.

Studiën. — Deel 55. — Afl. 3.

P. Zeegers levert eene verhandeling over de manier waarop de Heer zijne *zedelijke* leerstellingen voordroeg. Meer nog dan voor zijne geloofsleer, gebruikt de Zaligmaker beeldspraak ; zijne gezegden zijn kort en kernachtig, zij zijn als zoovele bliksemflitsen, die lichten en schitteren vóór den geest zijner aanhoorders. Vele dier kernspreuken zijn spreekwoorden geworden, die in den mond van al de volkeren blijven voortleven. Zij ontleenen hunne bewijskracht aan de overeenkomst of analogie tusschen de zedelijke grondbeginsels, die Jezus aan het volk wil inscherpen, en in 't oog vallende waarnemingen uit de natuur of uit het volksleven. En al is die bewijskracht in haar zelve niet afdoende, toch overtuigt zij gemakkelijk de aanhoorders, zij wordt ten andere aangevuld door het goddelijk gezag van den Leermeester. — C. Wilde verhaalt ons den val der Republiek van Napels over 100 jaar. Het was Kardinaal Rufo, die de stad onder de macht der koningsgezinden terugbracht.

Als letterkundige studie zij vooràl aangemerkt de kritiek over M. Herbert en hare gedichten. De Duitsche dichteres wordt daarin zeer gewaardeerd, zoowel om hare hooge dichterlijkheid als om haar edel streven.

De Arbeid, 3e jaarg. afl. 2.

Ratten, door Lode Baeckelmans, van Rie die, met z'n hond, ratten ving op den zolder, niet slecht verteld. — Verzen van Adolf Herckenrath, Edw. B. Koster, Alf. de Ridder, Victor de Meyere en Jan Eelen, de beste zijn van de twee laatsten. — Vervolg van Ed. Verburgh's *Het Ontwaken*. — Eene heel waardeerende beoordeeling van Herman Teirlinck's verzen door Maria Marx-Koning. « Er ligt een geheel nieuwe bekoring in deze zangen, die zoo zacht-muziekaal klinken dat ge ze niet vergeten kunt, en het kleine, eigenaardig gedrukt boekje een soort precieus ding gaat lijken, een zeldzaam kleinood, zooals men er weinig weet in het literatuur-leven van heden ». — *Aangenomen en verlaten*, begin eener novelle van Gerard Van Eckeren. Van een jongen dominee, wiens ziel vrij was van ieder dogma en van wien het eerste en laatste gebod was : « Heb God lief en in God de schoonheid », die aan zee kennis krijgt met een juffer van Den Haag.

De Katholieke Gids. — December 1900.

Slot van Dimondo's studie *De H. Thomas Becket*. — *Het Laatste Uur*, afscheidsvers van den zendeling. — Slot van den socialen roman *Toch Opwaarts*.

Wetenschappelijke bladen. — December 1900.

Arbeidersverzekering in Duitschland, door R. Romme uit *Revue de Paris*. De werking der verzekeringen tegen ziekte, werkongevallen en ouderdom wordt klaar uiteengezet. Met meer waardeering wordt hierover gehandeld dan dit gewoonlijk in de Fransche bladen en tijdschriften geschiedt; zelfs neemt schrijver geene der opwerpingen aan die veelal, buiten Duitschland, en bijzonder in Frankrijk, tegen de verplichtende verzekering gemaakt worden.

De Vereenigde Staten van Europa, door Anatole Leroy-Beaulieu, uit *Revue des Revues*. « Niet alleen droomers en wijsgeeren, mannen die het ideaal van vrede en recht willen verwezenlijken, spreken van de Vereenigde Staten van Europa, maar ook practische mannen, die boven alles de stoffelijke belangen der volkeren trachten te behartigen en bevreesd zijn voor de onheilen die de naijver der europeesche staten over ons werelddeel kan brengen. » Maar daarom moeten de verschillende staten niet ophouden te bestaan : « In het toekomstig Europa, waar eindelijk vrede zal heerschen, moet elk volk, klein of groot, alles behouden wat zijn rechtmatigen, nationalen trots uitmaakt. » Zij moet « aan elk volk zijn eigen vaderland laten en tevens het gevoel dat het zijn deel heeft in de glorie der Europeesche beschaving. »

Het Britsche rijk dat « met zijn uitgestrekt grondgebied, in de vijf werelddeelen verspreid, meer een wereldrijk dan een Europeesche staat » uitmaakt, zou buiten den statenbond blijven, ja deze ware wel het meest tegen Engeland gericht : « Als binnen kort, d. i. in den loop van de twintigste eeuw, een Europeesche unie tot stand komt, dan zal zulks waarschijnlijk plaats hebben onder den drang van gemeenschappelijk gevaar en ter verdediging van gemeenschappelijke belangen, en in den tegenwoordigen toestand der wereld kan dat niet anders zijn dan om tegenwicht te verkrijgen tegen de aanspraken, om niet te zeggen de aanslagen van de Engelschsprekende volken, en vooral van Groot-Brittanje.... Zal er ooit een Europeesche unie geboren worden, dan ben ik geneigd te gelooven dat een eerste stap in die richting in tolconventiën, zoo niet in een tolverbond bestaan zal. — *Jeudige misdadigers en de verantwoordelijkheid der ouders*, zeer lezenswaard artikel van Thomas Holmes uit

The contemporary Review. Vele Engelsche ouders, bijzonder uit den kleinen burgerstand, zijn heel tevreden als zij hunne kinderen kunnen kwijt geraken. De Engelsche rechter heeft de macht, eene macht waarvan hij ruim gebruik maakt, een jongen beneden veertien jaar naar de staatsschool en jongens tusschen veertien en zestien naar een verbeterhuis te sturen; maar hij mag aan de ouders geene geldelijke verplichting voor het onderhoud dier kinders opleggen. « Ik weet met zekerheid, zoo luidt het hier, dat sommige ouders met opzet de misstappen hunner kinderen hebben toegelaten, ten einde hun « kwijt te raken; » ik weet een geval, dat geld onder het bereik van een jongen gelegd werd opdat hij het zou stelen; hij nam het en werd dadelijk aan de politie overgeleverd. »

Soms veroordeelt de rechter den vader om aan zijn jongen, in bijzijn van een cipier, een halve dozijn of een dozijn slagen te geven, maar dat staat veelal de ouders minder aan. — Verders een geschiedkundig artikel van A. Van Amstel uit *The Nineteenth Century*, waaruit blijkt dat Bonivard, de gevange van Chilon, held van Byron's gedicht, nu wel geen heilige was. Het is een feit « dat Bonivard's karakter geenszins geleek op dat van een romanheld, veeleer het omgekeerde. Hij was een bijzonder slimme kerel, gierig, losbandig en zelfs ondankbaar. »

Van Onzen Tijd, nrs 1 en 2, October en November 1900.

Zooals wij reeds mededeelden heeft het *Dompertje van den Ouden Valentyn* opgehouden te bestaan. Het wordt vervangen door *Van Onzen Tijd* onder redactie van Alb. Van der Kallen, Theo Molkenboer, Albertine Smulders en Maria Viola. Deze laatste is secretaresse.

Niets buitengewoons in deze twee eerste afleveringen. Het bijzonderste is wel het begin der studie van C. R. De Klerk over *Een Eigen litteratuur*. — Alb. Van der Kallen's artikel *Program* : (onderverstaan van den volkshoudkundige) bevat geene nieuwe gedachten, maar doet eens te meer, op duidelijke wijze, deze waarheid uitschijnen : de nieuwere volkshuishoudkunde poogt het streven naar rijkdom teugels aan te leggen van moraal. Alleen de vaste zedenwet, geborgen in de hechte leer der Kerk is hiertoe bestand. — Uit *Litteraire Kroniek* van Maria Viola « men is nog te weinig geoefend in 't genieten van literaire kunst, en vooral die der jongeren is in de schatting voor de meesten onzer iets duisters, verwards en onbegrijpelijks, iets belachelijk exentrieks, een kunstenmakerij met woorden, waarmee een verstandig mensch het vooral niet ernstig nemen moet. » Tegen dit beoordeelen der nieuwe-richtingschrijvers wordt opgekomen, en te recht; ook de letterkunde moet mee met haren tijd; echter blijft het waar dat sommigen onder de jongeren meer letten op *hoe* zij zeggen dan op *wat* zij zeggen en alzoo onduidelijk worden ; is het ook niet waar dat voor sommigen het opperste schoon is nieuw te zijn, en dat zij daardoor licht in 't buitensporige vervallen? — In *Kunst van onzen tijd, van den verleden en van den toekomenden* leert Th. Molkenboer dat « het onmogelijk (is) met vormen van vroeger tijden gedachten van onzen tijd uit te drukken. » Het ware modernisme, schrijft hij, bestaat hierin : « dat men nieuwe mooie vormen voor de oude goede beginselen zoeken moet, het oude, eenige, ware schoon in nieuwen luister, onder andere gedaante, als een phœnix uit hare assche moet doen verrijzen. » Verzen van C. R. De Klerk, J. R. Van der Lans, Donders, Albertine Smulders en Maria Viola.

De Gids. — December 1900.

Tollens' Vrijagie. Op lateren leeftijd sprak Tollens van zijn vrouw, liever zonder haar naam te noemen en zeker zonder te zeggen wat ze was toen hij kennis met haar aanknoopte. Over dit alles heel lezenswaarde bijzonderheden, door G. H. Betz meegedeeld. Gerbranda Catharina Rivier was, toen in de laatste maanden van 1798 Tollens haar kennen leerde, eene jonge en deugdzame actrice, dochter van den komiek Rivier. De familie Tollens wilde niet van zoo een huwelijk weten, maar onze dichter dreef het toch door en was met zijn vrouw ook gelukkig. Maar 't vooroordeel kwam weer boven en « de zoo vurig bezongen, zoo hartstochtelijke begeerde Gerbranda Catharina Rivier is geheel opgegaan in mevrouw H. Tollens Cz. » — Vervolg van Prof. L. W. C. Van den Bergs studie over *Het Panislamisme.* « Wanneer wij, na bovenstaande korte uiteenzetting van het historisch ontstaan van het Imâmaat der verheven Porte, en van de redenen, welke een gedeelte der Muzulmanen daarvan afkeerig doen zijn, eene statistiek opmaken van laatstgenoemden, zoo blijkt dat van de 200 millioenen, waarop tegenwoordig gewoonlijk de volgers van Mohammed geschat worden, hoogstens 34 millioen dit Imâmaat principieel moeten verwerpen. Deze cijfers leveren den besten commentaar op de beteekenis van het Panislamisme. »

In *Onze Kunstnijverheid in Gevaar* wijst Tutein Nolthenius, naar aanleiding van een ontwerp van wet tot wijziging der *Teekenakte*, op het gevaar dat er bestaat « om in een land als het onze (Nederland), waar het kunstgevoel bij hoogere en lagere standen zoo weinig ontwikkeld is, toe te geven aan een drijven dat vooral van sommige directeuren en leeraren van ambachtscholen uitgaat, die door het onderscheid tusschen het gewone en het kunstambacht uit te wisschen, zichzelf zonder examen het diploma van kunstnijveraar hopen uit te reiken. » Er is een « drijven » om het meerendeel der teekenscholen over te brengen van de afdeeling Kunsten en Wetenschappen, waaronder zij tot nu toe behooren, naar de afdeeling onderwijs. — A. D. van Assendelft de Coningh bespreekt de Deensche landwet, sedert eenige maanden in werking getreden, voor doel hebbende perceelen grond aan landarbeiders te verschaffen die over 1/10 van den koopprijs beschikken. De Staat leent desnoods tot 9/10 der hypothecaire waarde van het perceel. « De leening, die door den Staat niet kan worden opgezegd, zoolang de verplichtingen der wet worden nageleefd, geschiedt tegen eene jaarlijksche rente van 3 percent. Gedurende de eerste vijf jaren wordt niets afgelost. Voor de volgende jaren blijft de helft van het bedrag staan, zonder aflossing tot de andere helft, waarvoor aan rente en aflossing te zamen jaarlijks 4 percent betaald wordt, is gedelgd. Daarna wordt van de overblijvende schuld aan rente en aflossing jaarlijks 3 1/2 percent betaald, waarvan 3 percent rente en 1/2 percent aflossing. Het verdient dan ook de aandacht dat men bij deze wet, evenals bij die op de Duitsche « Rentenguter » den overgang bij versterf van het overdeelde goed op een der naaste erven door gunstige bepalingen heeft bevorderd. » — Begin eener studie van Byvanck : *Inleiding tot Shakespeare's Hamlet.* — Sonnetten van Helene Lapidoth-Swarth.

Chronica over Staatkunde en letteren, door Dr. H. J. A. M. Schaepman. (Prijs per abonnement voor 10 nummers van 10-16 bladz. franco per post fl. 1,50. Uitgever Wed. J. R. van Rossum, Utrecht, nr 1, 15 Sept. 1900.

« Het blijkt mij niet alleen wenschelijk maar noodig over mijn persoonlijke meeningen een geheel persoonlijk orgaan in 't leven te roepen. » Zoo leidt Dr. Schaepman zijne *Chronica* in.

Wie Hollandsche bladen leest weet hoeveel men den docter op de kap zit, ook aan katholieke zijde.

Daarom deze *Chronica*, waarvan den 30 November het 5e nummer verscheen. Meestal staatkunde.

De *Stille Kracht* van Couperus, verschenen in *De Gids*, wordt door Schaepman, en met reden, eene « pornographie » genoemd, — Over de nieuwere letterkunde. « Niets ter wereld is zoo anti-democratisch als juist die moderne woordkunst. Zij is, als de kunst der Renaissance, voor de weinigen, en huldigt de oligarchie. Een « Biblia Pauperum » zal zij niet maken ».

Vragen van den dag. Nov. en Dec. 1900. In *Studiën over Noord-Brabant* schetst Dr H. Blinck, Het landschap en de economische toestand van Noord-Brabant dat veel gelijkenis heeft met onze Kempen; hij wijst bijzonder op de ontwikkeling der nijverheid in dit gewest. Zoo waren er te Tilburg, eene stad van 40,000 zielen, op 1 Januari 1900 niet minder dan 57 fabrieken van wollen stoffen. — Lezenswaarde studie over *China*, bijzonder over den godsdienst, de betrekkingen der ouders tot de kinderen en den eeredienst der voorvaderen. — Van Aug. Gittée eenige leerrijke bladzijden over *Zelfmoord voor de vierschaar*. Schrijver spoort den oorsprong na van de handelwijze der wereldlijke macht tegenover den zelfmoordenaar die gedurende lange eeuwen heel het Westen door, als misdadiger gestraft werd.

Eigen Haard. Van 24 Nov. 1900. Schoon artikel van J. Huf van Buren, over wijlen Baron de Maere, met portret en zicht op het kasteel van Aertrycke.

Das litterarische Echo. 15 Novembre 1900.

Die grösste Sünde (Eugen Kilian). Zoo heet een in 1895 verschenen vijfbedrijvig drama van Otto Ernst, talentvol auteur van gedichten, novellen en schetsen. « Een modern vraagstuk, in modernen geest opgevat, met scherpen werkelijkheidszin voorgesteld, en toch geen bloot photographische milieu-schildering, maar een kunstwerk zich verheffend tot het algemeen-menschelijke en typische ». De held van 't spel, bedrijft uit liefde tot Mammon de zonde tegen den heiligen geest der waarheid en der overtuiging, en gaat deswege zijn tragischen ondergang tegemoet. Dit ernstig, dichterlijk gevoeld en bewerkt gewrocht, verwierf weinig bijval en werd opgevolgd (1899) door « Jugend von Heute, eine deutsche Komödie » die den schrijver roem en geld aanbrachten. Door dit stuk bezondigt zich Otto Ernst tegen den heiligen geest der kunst en der goddelijke begaafdheid; want het beteekent niet veel, en door de gekozen stof, de grove geestigheid, de scherpe, onmogelijke caricaturen zoekt het enkel te behagen aan de « philisters ».

Heinrich Seidel (Karl Berger). Een ingenieur die zijn snipperuren besteedt aan 't schrijven van land- en strandidyllen, van « Heimat- en Vorstadtgeschichten », een verteller vol humor, die zelfs het onbeduidenste in warmen gemoedszonneschijn doopt, een teer voelende natuur- en zielenkenner, die bij voorkeur de stille gronden bestudeert, waar zacht-opgeruimde, gelukkige menschjes hun leven leiden ver van 't rumoer en 't gedrang der bewogen wereld — een meester in de kleinkunst.

Das Schwäbische Schillerverein (Rudolf Krauss). Allerlei over een te Marbach gevestigd, aan Schiller's vereering gewijd genootschap,

dat alles wat van of over Schiller geschreven is of wordt, in een archief verzameld.

Das Persische Theater (Arthur Leist). Enkele bijzonderheden over perzisch blij- en treurspel.

Der Gartendieb, fraaie vertelling van Heinrich Seidel.

— 1 December 1900.

Illustrierte Belletristik (Oskar Bie). De illustratie is aan geen stalen wetten gebonden; ze heeft maar te verantwoorden voor den goeden smaak. Nu de goede smaak wraakt slechts de illustratie die goud zoekt te slaan uit de onberedeneerde prentjesliefhebberij der menigte; alle boekversiering integendeel die haar oorsprong heeft in kunstzin, mag op goedkeuring rekenen.

Zu Adolf Pichlers Gedächtnis (Alois Brandl.) Pichler, gestorven 15 Nov. te Innsbruck, 81 jaar oud, leefde van de menschen afgezonderd. Hij schreef veel in rijm en onrijm. Zijn schriften, die niet zeer populair zijn, noemt Brandl « eine Chronik Tirols in diesem ereignisreichen Jahrhundert, geschrieben in Leidenschaft und Schönheit ».

Clara Viebig (Berthold Litzmann). Een schrijfster van dramas, maar voornamelijk van novellen en romans. « Es lebe die Kunst » (1899), « Das Wieberdorf » (1900), « Das täglische Brot » (1900) toonen een vrouw begaafd met een forsch naturalistisch talent, haar eigen wezen en werken in haar schriften afdrukkend, de pen hanteerend uit louter menschenliefde.

Die drie Brauten, een autobiographische schets, door Clara Viebig.

Aus der belgischen Litteratur (Alfred Ruheman, Brussel). Schrijver verstaat door Belgische literatuur, die van Eckhoud, Lemonnier, Demolder, enz. Hij jubelt bij den uitslag van het proces van Brugge, en scheldt de clericalen voor de grimmigste vijanden der Belgische letteren (!).

Weinachtsepistel, een gedicht uit den bundel « Stimmen des Mittags », van Otto Ernst.

Boekbeoordeeling, enz.

The Nineteenth Century. December 1900.

De gekende « Nauticus » (W. Laird Clowes), bewijst, welke strategische waarde de eilanden van het Kanaal zouden hebben in eenen oorlog tegen Frankrijk (blz. 881-890). — Balfour's Iersche politiek wordt (891-904) verdedigd door den staatsman Horace Plunkett. — Leslie Stephen (905-918) is een warme bewonderaar van Th. H. Huxley, wiens stijl uitmunt door de eeuwige juistheid van het gekozen woord, de levendigheid en het slaande. Huxley is een strijder zonder weerga, en een beminnaar der waarheid. « His life proves what was already illustrated in Darwin's, how honourable and dignified may be a career honestly devoted to the propagation of truth, litlle as it brings in the way of external rewards. — Nieuwgevonden wetenschappen, 1° onvermoede stralenstroomingen (radiations) en 2° insecten en malaria zijn het onderwerp van een dubbel artikel (919-940) door Prins Kropotkin. — Lady Ponsonby (941-954) begint eene studie over de rol der vrouw in de samenleving, 1° in het Frankrijk der XVIIIe en 2° in het Engeland der XIXe eeuw. Die twee toestanden komen werkelijk overeen. — De rechter Emden (955-971) keurt de nieuwe wijzigingen der *Company Law* af. — Mrs. J. R. Green (972-983) is eene maand onder de op St. Helena gevangene Boeren geweest, alwaar zij gevonden heeft, the simple and dignified courtesy of a self-respecting people. Van de *vreemde* gevangenen zeide haar degene, die den

Boeren het minst genegen was, dat hij volgaarne opnieuw zou gaan vechten voor een volk met zulke heerlijke vrijheidsliefde en zulke toewijding aan het vaderland. De vreemdelingen uit alle landen, die met de Boeren in aanraking zijn geweest, zijn hun zeer gunstig gezind. Bij dat volk heeft schrijfster merkwaardige hoedanigheden gevonden. « Not for many a day, in fact, have I heard in England so much freedom of speech and real liberty of discussion... In little parliaments (koutende groepjes)... without recrimination or nicknames for those who might think differently, I was allowed tho hear all opinions and judge for myself. » Ook in hun verhaal over den oorlog bekwam zij de overtuiging, dat de Boeren haar enkel de zuivere waarheid wenschten te zeggen. Niemand nam het op zich, iets te vertellen naar hooren zeggen. En « I found no blowing about of rumours to darken the character of their enemies, and any act of kindness was remembered with genuive gratitude... » —

Protap Chundes Mozoomdar (993-1000) is in Amerika geweest, alwaar men hem gevraagd heeft wat de Engelschen in Indië doen. Niets dan goed. En de bevolkingen gaan met reuzenschreden vooruit. — Sir William Muir (1001-1004) beoordeelt het boek van Clair-Tisdale « The Sources of Islam. » Waar heeft Mahomet den Koran gehaald? Volgens Mahomet, in den hemel. « Now if it can be shown that much of this grand Book can be traced to human and unworthy sources existing round about the Prophet, then Islam falls to the ground. And this is what the Author proves with marvellous power and erudition. » — Na drie en twintig jaar in Indië doorgebracht te hebben. vraagt Sir Charles Roe zich af, wat veranderingen, bij zijn terugkeer in Engeland hem zoo al in 't oog vallen (1013-1023). Wat hem meest van al treft is de ontzaglijke en algemeene aangroei van den rijkdom, in al de klassen. Wat het Parlement betreft, de eerste indruk is steeds degene, die *Punch* den teruggekeerden Anglo-Indiaan toeschrijft : verbazing dat « that old nonsense is goring on still ». En wat het publiek leven aangaat, dat is steeds : « ignorance delivers brawling judgments on all things all day long ». (Tennyson). — Een artikel van J. Macdonnell over het volkerenrecht in den Zuid-Afrikaanschen oorlog, en het Vredescongres van Den Haag (1040-1050). — Sir Herbert Maxwell (1051-1063) beweert dat G. Brodrock den bal misslaat in zijn artikel « a nation of amateurs » van verleden maand. — Lord Salisbury's redevoering over de Gevaren van den Engelschen handel wordt besproken door H. Birchenough (1064-1070). — Voor het Januari-nummer worden verhandelingen over pauselijke aflaten beloofd.

A. P. W.

Civiltà Cattolica. — 3 November 1900.

Il diritto di pregare. De Civiltâ weidt uit over den liturgischen vorm van 't gebed, en verdedigt hem tegen eenen schrijvelaar der Tribuna, 't orgaan der grijze Synagoga; — Tribuna vindt dat onze kerkgebeden niet genoeg uiten, hetgeen ons hert gevoelt, dat zij doorspekt zijn van scholastism, en tevens de stijvigheid der kerkvaders behouden. Gewis weet de Tribuna niet dat er ook onbezonnen en onvoorzichtige gebeden kunnen zijn; wat antwoordde Christus op de vraag van de moeder der Zebedoei « Nescitis quid petatis »; ook vergeet men het « doce nos orare » der discipelen; en de stijvigheid der Heilige Vaders, vindt men die misschien in de onevenaarbare poëzij der psalmen, van « Dies irae », van « Adoro te » enz. enz. Te recht werpt de Civiltâ dees Alieghieri's vers de Tribuna toe :

« O Terreni animali o menti grossi! »

La questione del tribunale internazionale. — De grootste stap tot de beschaving, op 't einde dezer eeuw gedaan, is ongetwijfeld 't Congres van den Haag, dat alhoewel tot zijn doel niet teenemaal gekomen, toch het zaad van ware verbetering de wereld door gestrooid heeft. Een algemeen Wereld-Gerechtshof is nog niet bestendig ingericht wel is waar, doch onweerstaanbaar zal het er komen, daar er in 's menschen natuur eene neiging ligt om het recht en niet de overmacht te zien heerschen. Onrechtstreeksche bewijzen daarvan vinden wij in de « Gezantschappen » der mogendheden, in het « Gemeene recht », en meer duidelijk nog in 't voormeld Vrede-Congres.

L'arte e la storia all' Espozione di Parigi. De geschiedenis is door alle poorten de Tentoonstelling binnengedrongen; in alle gaanderijen, paviljoenen, in de « Rue des Nations », wijd en zijd strekt zij hare armen uit. Het loochenen ware de uitspringende kenschets der Tentoonstelling niet bemerken. Na die algemeene beoordeeling, bespreekt de Civiltà, in opzicht van kunst en geschiedenis, ieder der gebouwen dier vermaarde Natiën-straat. België noemt zij met anderen, het land der Burger-Bouwkunst; het stadhuis van Audenaarde is een juweel in de werken van dien volkeren-wedstrijd.

— 17 November 1900.

« *Della cura morale dell'Italia* ». Gansch de huidige Italiaansche Staat is, van hoog tot laag, door eene zedelijke kwaal aangetast. Dit bewijzen de gezegden van de tegenstrevers zelve. De kwaal bestaat in bedrog, dieften, schandalen; de zetel ervan zijn de Kamers, 't bestuur, het Recht. Waar is de oorzaak ervan? Schrijver vindt ze in de stichting zelf van den Italiaanschen Staat. Cavour zei « De zedelijkheid moeten wij aan kant stellen » en Salvagnoli « Met de waarheid regeert men niet » «· Onzedelijkheid » « leugen » en « verwereldlijking », daar zijn de drie oorzaken der kwaal. Waar het hulpmiddel? De liberalen willen vernietigen en herbouwen « Similia similibus », de katholieken integendeel willen de verzoening met Leo XIII. « Salus Italiae Pontifex ».

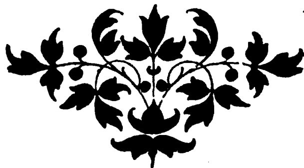
« *Della stela del foro e della sua iscrizione arcaïca* ». Voortzetting van vorige artikelen. Het is gewijd aan den verschenen boek van Hülsen over « la tomba di Romolo » en is een antwoord aan dezes aanvallen.

« *Conclusione delle trattative per il Concordato* » (15 Juli 1801). Vervolg van vorige nummers. De nacht volgende op den historischen dag der lange bespreking en redetwisting, alsook het eerste deel van den volgenden dag, 15 Juli, bracht kard. Gonsalvi over met bidden en met angstvol onderzoeken van 'tgene nog te beslissen viel. 's Noens, om 12 ure juist, begon de bespreking, zoo lang niet als de voorgaande, maar even geweldig. Het eerste betwiste punt was over den katholieken eeredienst. Deze was toegelaten « se conformant aux règlements de police » Gonsalvi wilde die laatste woorden weg, ofwel er de volgende bij « pour raison de la transquillité publique ». Eindelijk kwam men t'akkoord en het artikel werd alzoo aanvaard « Le culte sera public, tout en ayant regard aux règlements de police, que le gouvernement connaîtra nécessaires pour la tranquilité publique ».

Het tweede hard betwiste punt was de benoeming der pastors. Napoleon had met eigen hand geschreven « Leurs nominations ne seront valides si non après avoir été agréées par le gouvernement » Gonsalvi kon het doen veranderen als volgt « Leur *choix* (des évêques) ne pourra tomber si ce n'est sur des personnes agréées par le gouvernement ».

De sluiting van het Concordaat is eene glorie voor Napoleon, eene eer voor Gonsalvi, en was voor Pius VII eene bron van vreugd en geluk.

« *Determinismo e libertà* » De « idées-forces » is een der wapens waarmede de vijanden de vrijheid van den wil aanvallen. Een gedacht stelt zich voor aan den geest eerst flauw, dan levendig, en eindelijk met zulk geweld dat de denkende mensch noodzakelijk gedwongen wordt tot de werking. Fouillée aanvaardt ook die « idées-forces » om de loochenaars der vrijheid met hare verdedigers te verzoenen. Hij is « determinista conciliatore ». Tusschen die gedachten, die zulken invloed op onzen wil uitoefenen, stelt hij het « gedacht der vrijheid ». Alzoo plaatst hij in de plaats van een vermogen dat innerlijk is aan onzen wil, van onze vrijheid, stelt hij een gedacht, iets innerlijk aan het verstand. Onze wil wordt bewogen door een goed; is dat goed algemeen en volmaakt, dan wordt onze wil er *noodzakelijk* naartoe gedreven, omdat er evenredigheid bestaat tusschen het voorwerp en het vermogen. Is dit goed integendeel eindig en bijzonder, zoo wordt onze wil ook er naartoe gedreven, doch niet noodzakelijk : onze wil kan dit goed niet willen, omdat het onvolmaakt en bijzonder is. Het stelsel Fouillée wordt verder nog onderzocht en wederlegd.

OMROEPER.

Gedachtenis van Gustaaf Bols. — Onder dien titel heeft de heer schoolopziener Van der Perren een boek onder druk, dat eene welverdiende hulde zijn zal, aan de gedachtenis van den hoofdinspecteur Gustaaf Bols zaliger gewijd. Wij hebben, in 't hoofdbestuur van het Davidsfonds en elders, dien verdienstelijken Vlaming, den broeder van Pastoor Bols, gekend. Het katholiek onderwijs in 't Aartsbisdom is hem uitermate veel verschuldigd. Zijne bemoeiingen om onze jeugd door het cijfermuziek te leeren zingen, verdienen almede onzen besten dank. Daarom ook bevelen wij deze hulde, dit boek uit gauscher herte aan. Het zal ongeveer 100 blz. groot zijn, op prachtig papier gedrukt, met het portret van den afgestorvene. Prijs 1 fr.. Men zende zijne inschrijving naar den drukker-uitgever F. Tuerlinckx-Boyé, te Aarschot. De lijst der inteekenaars wordt in het boek opgenomen. J. M.

Prijsvraag voor een verhaal. — Het Leesgezelschap van Hasselt vraagt eene *geschiedkundige novelle*, waarvan de handeling plaats grijpt binnen het grondgebied der hedendaagsche provinciën Limburg, van het begin der Hervorming tot het begin der Fransche omwenteling, (1517-1789) met vaderlandsche en katholieke strekking.

Aan de goedgekeurde werken, worden volgens verdiensten toegekend : Gedenkpenningen of diploma's en boekwerken.

Voorwaarden : De handschriften moeten, minstens, 50 bladzijden 8° druks groot zijn en goed leesbaar geschreven.

De schrijver zet op zijn werk eene kenspreuk, welke hij met opgave van naam en woonplaats, in een gesloten briefzakje, dat dezelfde spreuk tot opschrift heeft, herhaalt.

De mededingende stukken moeten vrachtvrij ten huize van den schrijver (de heer Eug. Leën, Nieuwstraat, Hasselt) ingezonden zijn vóór 1 Mei 1901.

Niet bekroonde werken worden, op aanvraag, teruggezonden.

Finland. Het laatste nummer (November) van *La Chronique de Finlande* meldt dat de landverhuizing nog steeds voortgaat; minstens 1/3 van die gezinnen zijn vrouwen en kinderen.

Pour la Finlande (Paris, 1900, 132 blz.) is een net geschreven boekje over dit onderwerp, opgesteld door W. van der Vlugt, hoogleeraar te Leiden. De schrijver verliest de hoop niet — al behoeft de czar slechts den wenkbrauw te fronsen « om den Olymp te doen sidderen » — dat zijn eergevoel en het goede recht zullen zegevieren.

Ook Aristides is verbannen geweest, maar teruggeroepen. « Il est faux qu'un potentat comme le tsar ne puisse changer d'idées... l'histoire de la Finlande elle-même fournit plusieurs exemples de ce repentir impérial... Que l'on songe aux évènements de 1808... En 1861 le tsar... cédant aux instances de ses sujets. »

Bekoring. Sedert eenigen tijd maken de Hollanders een zeer misselijk gebruik van het woord *bekoring*. Dit gaat zelfs zoover dat *Het algemeen woordenboek* de verklaring aflegt : dat (in Noord-Nederland natuurlijk) het woord *bekoring* in den zin van *tentation* verouderd, dus niet meer in gebruik is. De jonge geleerde die dit schreef schijnt niet te weten, dat alle dagen dat woord in den zin van *tentation*

door meerdere millioenen monden, 's morgens, 's middags en 's avonds wordt herhaald. Men wil 't nog alleen als *charme*, *attrait*, gebezigd zien; dus de volkstaal mag niet meer de wet geven, alleen de woordenboeken.

Maar een *comble* van het belachelijk gebruik vonden wij, nevens honderden andere gevallen, in het dagblad *Het Vaderland* (n° 243) waar in de eerste kolom, te lezen staat : dat Franz Dingelstedt de tooneelen (van Goethe's *Faust*) door de omwerking voor een schouwburg, «tot bekoring wist te brengen».

K. Vl. Academie. — Werden gekozen : Tot voorzitter voor 1901, M. Th. Coopman, van Brussel; tot ondervoorzitter, M. Julius Obrie, van Gent; tot werkend lid, in vervanging van wijlen baron de Maere, M. Gustaaf Segers, van Antwerpen.

M. Desideer Claes, van Namen, werd tot lid der commissie van nieuwere letterkunde benoemd, in vervanging van wijlen baron de Maere.

Davidsfonds. — Zitting van het Hoofdbestuur, 21 November 1900. Hulde wordt gebracht aan twee verdienstelijke leden, door den dood aan de maatschappij ontrukt, namelijk **Kanunnik Martens** en **Gustaaf Bols.** Een adres van deelneming zal aan hunne familiën gezonden worden en hun levensbericht met portret zal in de *Mengelingen* verschijnen.

In 1901 zullen verschijnen : *Jaarboek*, *Mengelingen*, *Reis naar Ierland* door Kanunnik Martens, *Een reisje in Zuid-Vlaanderen* door Th. Sevens, een deel van David's *Vaderlandsche Historie* en zoo mogelijk het *Liber memorialis*. In 1902 o. a. nog een werk van Kanunnik MARTENS, over Natuurkunde, met platen.

De heer Kanunnik Reusens zendt een gunstig verslag over het hs. des heeren A. van Houcke betreffende de geschiedenis der bouwkunde, en de heer H. Staes biedt ter beoordeeling aan een historischen roman, handelende in den Boerenkrijg.

Het voorstel om een werk uit te geven over de eeuwfeesten van den Boerenkrijg, in 1898 gehouden, zal onderzocht worden.

Aan den heer di Martinelli wordt opgedragen een handboekje te schrijven over de Vlaamsche taalwetten.

Maatregelen worden gevraagd om door de liederen-commissie stukken te zien uitgeven, die meer in den smaak des publieks vallen.

Voorstellen worden in overweging gegeven om de werkzame afdeelingen hoogere premiën te doen toewijzen.

Met het oog op het toekomende jubelfeest van ons 25-jarig bestaan, wordt te Leuven voorgesteld *Godelieve* van Edgard Tinel uit te voeren. Het studentengenootschap *Met Tijd en Vlijt* is bereid met alle kracht der jeugd daartoe mede te werken. Inderdaad hebben de aanzienlijkste mannen hunnen invloed toegezegd, om op waardige wijze, de rijpste vrucht des grooten meesters op woorden der rijk begaafde dichteres Hilda Ram, ten gehoore te brengen.

Uit de ingekomen inlichtingen blijkt dat reeds 48 afdeelingen, op ongeveer 60, feesten gegeven hebben of er inrichten tot herinnering van de stichting van het Davidsfonds in 1875.

Ten leste worden besproken en geregeld verschillende punten van inwendige orde en van huishoudelijken aard.

P. S. — De afdeelingen worden verwittigd, dat de bewijzen voor het door hen gegeven jubelfeest, met de omstandige rekening, moeten gezonden worden vóór 10 Januari 1901 aan den algemeenen Schrijver, te Gent.

— De afdeeling Aalst vierde hare herinrichting met een luisterrijk feest waarop de eerw. heer Dr Claeys het woord voerde. Brussel herdacht het vijf-en-twintigjarig bestaan van de maatschappij door een schitterend muziekfeest, den 26 November.

— Zaterdag 8 en Zondag 9 December vierde Zele het vijf en twintigjarig bestaan van het Davidsfonds en het tienjarig bestaan der afdeeling met eene plechtige jubelmis, een concert, eene voordracht *Over den invloed der letterkunde* door Honoré Staes en een tooneelfeest. — Dendermonde viert het jubelfeest met een concert, waarop de heer D'Hooghe-Bellemans het woord zal voeren. — Leuven met een kunstavond, gewijd aan de liederen van Karel Mestdagh.

— Op 17 December hield Borgerhout haar 54ste feest gewijd aan het herdenken van het vijf en twintigjarig bestaan van het Fonds. Het was een prachtige muziekavond onder de leiding van de heeren Matthys en De Herdt.

— Zoutleeuw feest op 2den Kerstdag met opvoering van Advocatenrekeningen en Beul en Martelaar.

Gedachtenis.

† **Kanunnik Joannes Basilius Martens,** professor van Mathesis en Natuurkunde gedurende 51 jaar in het Klein Seminarie te Sint Nicolaas. Hij was een man van groote deugd en hooge wetenschap, zijn edel en gemoedelijk karakter won hem aller harten. Door zijne menigvuldige voordrachten en zijne altijd welgekomen boeken werd hij de apostel van het *Davidsfonds* genoemd. Hij schreef : *Histoire naturelle pour les pensionnats de jeunes filles, Het leven is de zee, Voordrachten van natuurwetenschappelijken aard, Reizen naar den Noordpool, De opkomst der stoomtuigen, Op vacantie in Engeland, In Schotland, Het water, Electriciteit en magnetisme, Wetenschappelijke Mengelingen* en nu gaan nog verschijnen in het « Davidsfonds » *In Ierland* en een werk over de *Zoogdieren.* In *Belfort* en *Katholiek Onderwijs* leverde hij smakelijke bijdragen.

De betreurde overledene werd geboren te Zulte in 1828, hij werd luisterlijk gevierd in 1874 ter gelegenheid van zijn 25ste jaar professor, en in 1894 bood het *Davidsfonds* hem een heerlijk feest aan wanneer de Koning hem vereerde met het kruis van zijne orde.

Dat zijne ziel in vrede ruste.

Wellicht komt in een der volgende nrs eene uitgebreide studie over den verdienstelijken man.

† **Louis Ratisbonne.** dichter en schrijver voor kinderen : *Comédie enfantine. Albums etc.* — **Ceuppens,** Gentsche kunstschilder te Brussel. — **Emiel Greyson,** gewezen algemeene bestuurder van het Openbaar Onderwijs, dichter en novellist. Hij werkte mede aan *Journal des Beaux-Arts, Pandectes belges, Journal de l'Instruction publique* en aan liberale politieke bladen. Hij was geboren in 1823. — Mgr **Haine,** Hoogleeraar van Leuven, schrijver van werken over godgeleerdheid. — **Ludovic Sciout,** medewerker aan *Revue des questions historiques* en schrijver van *L'histoire de la Constitution civile du clergé* en *Le Directoire,* beide werken in 4 bd. — **Dom F. Plaine,** medewerker aan *Polybiblion* en *Reue des questions historiques* — **Vladimir Soliviev,** Russische publicist, schrijver in het Fransch van *La Russie et l'Eglise universelle.* Hij toonde zich zeer genegen tot het catholicisme. — **Pater Capart,** S.-J., te Namen, schrijver van *La propriété individuelle et le collectivisme,* bekroond door de Belgische Academie.

INHOUDSTAFEL VAN HET 2de HALFJAAR 1900.

I.

Verhandelingen en Verhalen.

Antoon van Dyck, naar aanleiding van de tentoonstelling zijner werken te Londen, door A. W. Sanders van Loo 5
Het Landleven in de Letterkunde, door M. E. Belpaire . . . 22, 234 en 427
De Universiteit : eene kweekplaats voor hooger leven, door bisschop Spalding 49
Onze Schilderscholen, Redevoering uitgesproken in de plechtige openbare zitting der Kon. Vlaamsche Academie te Gent, 27 Juni 1900, door Dr. H. J. A. M. Schaepman 60
De Ondergang en de Vernieuwing der Wereld (naar de Oudgermaansche opvatting), door Jozef Jacobs 111
Onderwijs. — Een nieuw Doctoraat, door Dr. A. Habets 123
Een blik op de Deensch-Noorsche Letterkunde, door Lod. Melis . . . 132
« Wij willen wettelijke Regeling der Landpachten, als in Ierland », door E. Vliebergh 209
Fransche Kunst, Kunstenmakers enz. in den Verloftijd, door Alberdingk Thijm 262
Nicolas Defrecheux, de Waalsche Volksdichter, door Aug. Cuppens. . 305
Christelijke Iconographie, door Jan Kalf 338
Sir Thomas More, door A. W. Sanders van Loo 362
« Driejaarlijksche Tentoonstelling », te Brussel, door Alberdingk Thijm. 377
Tante Suze. Een kerstverhaal naar het Duitsch van Herbert, door Jef Hinderdael 417
Kunst en zedelijkheid, door Dr. A. Dupont 451
Katholicisme in Engeland : vroeger en nu, door A. Wentworth Powell . 460
Albrecht De Vriendt, door Ernst Wante 482
Tooneelpremiën 493

Gedichten.

Wijdings-heimwee, door Ferd. F. 74
Sithiu, door Horand. 76
Goeden nacht, door Eug. de Lepeleer 78
De Zuster der Kindsheid Jezus. Huldezang aan de Eerw. moeder Raphaël, algemeene Overste der zusters van de Kindsheid Jezus, bij haar zilveren Jubelfeest (1875-1900), door Dr. H. Claeys, pastoor 154
« *Licht!... Licht!... Lass mehr Licht einkommen!...* » (kreet van Goethe op zijn sterfbed), door F. Mariman 193

Uit Sint Agnes. — Maagdelijke toewijding, door L. Tames 165
Winterboden, door Julius J. L'Abbé 168
Ik ben een Zonne, door Ulr. J. F. Ten Fex 169
Stabat Mater, door kan. Eug. de Lepeleer 269
Jezus in Brabant, door Prosper van Langendonck 271
« *'t Sneeuwt buiten* », door J. Leenaerts 274
Dichten, door Al. Walgrave 276
Uit de stad, door D. van Haute 384
Herinnering, door Pellegrino 388
O, Menschheid, door J. Hinderdael 389
Het heilig Bloed, door A. Janssens 466
Sursum Corda, door Al. Walgrave. 478
Voor Z. E. H. Kanunnik Martens, zaliger gedachtenis, door Kan. Eug. De Lepeleer 480

Kronieken.

Kroniek van Italië, door Paolo Gentili . . . . 79 en 176
Noord-Nederlandsche Kroniek, door B. 170

II.

Naamlijst der schrijvers, die in het tweede halfjaar 1900 medegewerkt hebben

Alberdingk Thijm, (Fransche Kunst, 262, (boekennieuws) 187, 188, 280, 390, (tentoonstelling) . 377, 506, 510, 511.

B., (Noord-Nederlandsche Kroniek) 170
Belpaire, M. E. (Landleven) 22, 234, 427
Binnewiertz, A. M. J. J., pr. (boekennieuws) 85

Claerbout, C. (boekennieuws) . . 189
Claeys, Dr. H., past. (gedicht). . . 154
Cuppens, Aug., pr. (boekennieuws) 89 en 394, (Nicolas Defrecheux) . 305

Danco (boekennieuws) 516, 517
De Bruyn, K. (Universiteit) . . 49
De Lepeleer, Eug. (gedicht) 78, 269, 480
De Martz, H. (boekennieuws) 278, 513
Dryvers, F. (boekennieuws) . . 88, 193
Dupont, Dr. A. (boekennieuws) 184, (Kunst en Zedelijkheid) 451

E. K. (boekennieuws) 85

F., Ferd. (gedicht) 74

Gentili Paolo (kroniek) . . . 79, 176

Habets, Dr. A. (Nieuw doctoraat) 123, (boekennieuws) 399
Hinderdael, Jef (gedicht) 389, (Tante Suze) 417
Horand (gedicht). 70

Jacobs, Jozef (Ondergang en vernieuwing der wereld) 111
Janssens (Heilig Bloed) 466

Kalf, Jan (Iconographie). 338

L'Abbé, Julius J. (gedicht). . . . 168
Lenaerts, J. (gedicht) 274
Leplae, Edm. (boekennieuws) . . . 190

Mariman, F. (gedicht) 274
Meeus, Dr. Fr. (boekennieuws) 91, 104
Melis, Lod. (Deensch-Noorsche Letterkunde) 132
Muyldermans, kan. J. (boekenn.) 84, 502

Pellegrino (gedicht) 388
Poullet, Prosper (boekennieuws) 395

Sanders van Loo, A. W. (Antoon van Dijck) 5, (Thomas More) 362
Schaepman, Dr. H. J. M. A. (Schilderscholen) 60
Scharpé, L. (boekennieuws) 179
Sencie, J. (boekennieuws) . . . 504

Tames, L. (gedicht) 165
Ten Fex, Ulr. J. F. (gedicht) . . . 271

Van Haute, D. (gedicht) 271
Van Langendonck, Prosper (gedicht) 271
Vliebergh, E. (Landpachten), 209, (boekennieuws) 192, 284, 396, 397
V. V. (boekennieuws) . . . 90, 91, 279

Walgrave, Al. (gedicht) . . . 276, 478

III.

Boekennieuws.

Naamlijst der Schrijvers, wier werken in het tweede halfjaar 1900 besproken zijn.

Aveling (zie : Zaalberg.) 91
Baas P., Uit de Methodiek 502
Bakker J. D., Op reis door Nederland 514
Baumgartner Alex., Geschichte der Weltliteratur 390
Bellefroid Paul, Supplément au Dictionnaire français-néerlandais des termes de droit 399
Boucherij J., Oefeningen op de Nederlandsche Spraakleer 502
Castelein A., S. J., Institutiones Philosophiæ Moralis et socialis quas in collegio maximo Lovaniensi Soc. Jesu 184
Claerhout, J., Cortius en Wilo de Frank 189
Coers F. R., Frzn., Liederboek van Groot-Nederland 87
Coremans J. E., De Ouderdomspensioenen 282
Deelstra F., (zie : Bakker) 514
De Mey Pieter, Van Antwerpen naar Stanley-Pool 517
Denys Edm., Onafhankelijk Congoland 516
De Pauw, Napoleon, Jehan Froissart's Cronyke van Vlaenderen, vertaald door G. P. van der Loo. 187
De Vreese Dr Willem, Taalzuiveraars' Borstwering 284
De Wit Augusta, Verborgen Bronnen 278
D'Hondt Pieter, (zie : Valckenaere et D'Hondt) 397
Du Caju Marie, Wet van den 10n Mei 1900 nopens de ouderdomspensioenen 514
Duykers L., Hoogere Vlucht 193
Francotte Henri, L'indutrie dans la Grèce ancienne 504
Förster Remaclus Dr. P., Schulklassische Verirrungen 510
Gezelle Guido (zie : Ossenblok) 189
Gietmann Gerhard, S. J., und Sörensen, Johannes, S. J., Kunstlehre in fünf Teilen. 280
Grondhout C., en Roorda P., Engelsch Leesboek 90
Habets, Dr A., Iets over de Bokkenrijders 192

Hamoir H., Geschiedkundige aanteekeningen over de Latijnsche School en het College van Beeringen. 399
Haspels G.-F., Vreugden van Holland 513
Hebbel (zie : Zeiss) 85
Hugenholtz, R. A., English Reader, historical and literary 279
Kurth Godefroid, l'Eglise aux Tournants de l'histoire 88
Lübke, Dr. Wilh. (zie : Weismann) 187
Martens, kanunnik, Mengelingen 84
Michiels Dr. A., L'origine de l'Episcopat 500
Moortgat Alfons, Uit Woud en Weide 394
Nieuwenhoff, W. van, S. J., levensbeschrijving van R. P. Le Cocq d'Armandville, S. J. 85
Ossenblok, E. J. Eene lezing over Guido Gezelle 189
Roorda, (zie : Grondhout en Roorda) 90
Roorda P., Engelsche Spraakkunst voor schoolgebruik 90
Schnürer Gustav., Die Verfasser der sogenannten Fredegar-Chronik . . 188
Sörensen, Johannes, S. J. (zie : Gietmann und Sörensen) 280
Swaen, A. E. H., A short History of English Literature 91
Thirria, H., De Hertogin de Berry 395
Valckenaere, L. en D'hondt, P., La Navigation à travers les âges . . 397
Van den Daele, Oscar, en Van Veerdeghem, Fr.. De Roode Roos. Zinnespelen en andere tooneelstukken 179
Van der Loo G. P. (zie : Nap. De Pauw) 187
Van der Voort Julius, Over William Shakespeare 512
Van Neylen, W., Beknopte geschiedenis der Nederlandsche letterkunde. 395
Van Veerdeghem Fr. (zie : Van den Daele en Van Veerdeghem) . . 176
Verhaegen J., Het Maatschappelijk vraagstuk 515
Viotta Mr Henri, Helden der toonkunst van de 16e eeuw tot op onzen tijd 506
Virrès Georges, La bruyère ardente 397
Vleibergh Em., De Boeren 198
Wattez Omer, Wouters Jonge Jaren 192
Weismann A. W., Geschiedenis der beeldende kunst, nnar Dr. Wilh. Lübke. 187
Wysman Ph., Verner von Heldenstam, Endymion 396
Zaalberg M. P., Darwin voor ieder begrijpelijk gemaakt, naar het Engelsch van Dr. E. B. Aveling 91
Zeiss, Dr. Karl, Hebbels Werke, herausgegeben von. Kritisch durchgesehene und erläuterte Ausgabe 85

IV.

Tijdschriften waarvan in 't tweede halfjaar 1900 critisch overzicht werd gemaakt.

Alvoorder 401
Annales d'archéologie 198
Annales des Sciences politiques . . 203
Anzeiger des germanischen Museums. 298
Arbeid (De) 291, 405, 525
Archéologie (Société d', de Bruxelles) 95
Archief voor kerkgeschiedenis (Nederlandsch) 402

Biekorf 94, 196, 287, 522
Bijdragen (Leuvensche) 288
Bulletin de la société de médecine mentale de Belgique 401

Caecilia 202
Cassianusblad (St-) 286, 520
Civiltà Cattolica 103, 204, 298, 409, 530
Century (The Nineteenth) . . 408, 529
Chrétien (Revue de l'art) 95
Chronica 527
Cosmos 296

Dietschland (Jong) 286
Dompertje van den ouden Valentijn 286
Durandal 95, 197, 289, 521

Echo (Das litterarische) 202, 297, 407, 528
Elsevier's geillustreerd Maandschrift 291
Eigen Haard. 93, 201, 528
Etudes franciscaines 103

Fédération artistique 96, 198

Germania . 93, 196, 287, 400, 518
Germanisches Museum . . . 102
Gids (De) . 98, 200, 296, 403, 527
Gids (De Katholieke) 101, 199, 295, 405, 525
Gids (Nieuwe) 290

Katholiek (De) 109, 293, 524
Katholik (Der) 202
Kunstbode (De Vlaamsche) 93, 195, 285, 400, 520

Letterkundig Maandschrift 101, 201, 296

Neerlandia 98, 201, 407
Noord & Zuid 296

Onderwijs (het Katholiek) 94, 285, 401, 519

Quinzaine (La) 102, 203

Revue (De Hollandsche) 97, 198, 292, 405
Revue des Cours 203
Revue générale (La) 95, 197
Revue sociale catholique 96, 198, 289, 402, 522
Rodenbachsvrienden. Jaarboek 1900 87

School (Vlaamsche) 93
Siècle (Le XXe) . . . 103, 407
Stimmen aus Maria-Laach 202
Studiën 100, 200, 292, 524
Spectator (De Nederlandsche) 198, 290, 402

Taal en Letteren . 97, 201, 296, 404
Taal- en Letterkundig Congres (XXXe). Handelingen 282
Taalstrijd (De) 196, 520
Tijd (De nieuwe) 196
Tijdschrift (Ons) 201
Tijdschrift van het Nederl. Genootschap voor Munt- en Penningkunde 402
Tijdschrift tot bevordering van de studie der Paedagogiek 523

Van Nu en Straks 195, 518
Van onzen Tijd 526
Volkskunde 401
Vragen van den Dag 101, 199, 296, 528

Wetenschappelijke Bladen 96, 199, 294, 405, 525
Willemsfonds (Tijdschrift van het) 94, 195, 285, 400, 520

Zanten (Vlaamsche) 94, 196, 285, 401, 519
Zeitschrift für Christl. Kunst 102, 203

V.

Platen.

Philip, 4e baron Wharton, naar Antoon Van Dijck 16
De graaf van Bristol en de graaf van Bedford, naar Antoon van Dijck . . 17
De Lords John en Bernard Stuart, naar Antoon van Dijck 18
William Villiers, naar Antoon van Dijck 19

